

SLOVACII DIN ROMÂNIA

EDITORI:

ALBERT ZSOLT JAKAB
LEHEL PETI

m COLECȚIA
MINORITĂȚI

**SLOVACII
DIN ROMÂNIA**

 COLECȚIA
MINORITĂȚI

COORDONATORI SERIE:
HORVÁTH ISTVÁN
JAKAB ALBERT ZSOLT

SLOVACII DIN ROMÂNIA

EDITORI:
**ALBERT ZSOLT JAKAB
LEHEL PETI**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

| CLUJ-NAPOCA • 2018 |

Lector:

dr. Gidó Attila, cercetător științific, ISPMN, Cluj-Napoca

dr. Pozsony Ferenc, profesor universitar. UBB, Cluj-Napoca

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Slovacii din România / ed.: Jakab Albert Zsolt, Peti Lehel. - Cluj-Napoca :

Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale,
2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8377-59-9

I. Jakab, Albert Zsolt (ed.)

II. Peti, Lehel (ed.)

323.1

Corectură: **Anca Sârbu**

Design și copertă: **Könczey Elemér, IDEA Plus**

Tehnoredactare: **Tipoteka Labs**

Tipar: **IDEA Design & Print**, Cluj-Napoca

Imaginea de pe copertă: *Venirea slovacilor la Nădlac (1803)*; tablou pictat de Ondrej Dedinský în anul 1903, păstrat în incinta bisericii evanghelice din Nădlac

© Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

Cuprins

Introducere	9
Ungaria la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui de-al XVIII-lea	
(Ioan Kukucska)	13
Situția economică pe teritoriile locuite de slovaci	13
Situția țăranilor	17
Cadrul politic al perioadei 1711-1848	20
Cadrul confesional al perioadei secolelor XVI-XVII	24
Evoluția populației slovace din Ungaria în secolele XVI-XVII	29
Problematika istoriografiei slovace din secolele XVIII-XIX	33
Cauzele colonizării slovacilor în Ținuturile de Jos (<i>Alföld – Dolná zem</i>)	
(Ioan Kukucska)	40
Deteriorarea situației iobagilor slovaci	42
Lucrătorii sezonieri în Ținuturile de Jos	45
Fuga iobagilor	46
Inițiative nobiliare	48
Cauze de ordin religios	57
Etapetele procesului de colonizare a slovacilor în Ținuturile de Jos (<i>Alföld – Dolná zem</i>)	
(Ioan Kukucska)	64
Tradiții populare și patrimoniul cultural	
<i>Obiceiuri, tradiții calendaristice și mod de viață</i>	
(Ioan Kukucska)	95
Sărbătorile și obiceiurile legate de ele	98
Tradiții legate de nuntă	105
Tradiții legate de moarte	107
Cultura culinară	109
<i>Forme active de păstrare a tradițiilor populare</i>	
(Adriana Iozefina Furicova)	117
<i>Forme de politici ale memoriei culturale</i>	
(Adriana Iozefina Furicova)	128
Evoluția instituțiilor specifice minoritare slovace din România	132
Politici ale memoriei	136

Dezvoltarea culturală

(Ioan Kukucska)	145
Învățământul	146
Asociațiile culturale	149
Publicațiile și presa	155
Activitatea politică	161
Ilustrații	168

Sistemul instituțional

(Ianko Gubani)	186
Introducere	186
Sistemul de învățământ în limba maternă	187
Scurtă prezentare a evoluției sistemului educațional slovac în România	187
Starea actuală a sistemului educațional slovac din România	190
Rețeaua ecleziastică a slovacilor din România	195
Parohii slovace romano-catolice din România	195
Biserici evanghelice slovace din România	198
Pelerinaj și sărbătoarea hramului bisericii	200
Rețeaua politică și sistemul cultural	201
Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR)	202
Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” din Nădlac	205
Ansamblurile folclorice – păstrători ai culturii tradiționale a slovacilor din România	205
Încheiere	209

Forme de sprijin din partea statului de afiliere etnică

(Adriana Iozefina Furicova)	211
Evoluția formelor de sprijin din partea statului de afiliere etnică de-a lungul secolului al XX-lea	213
Evoluția formelor de sprijin din partea statului de afiliere etnică după Revoluția din 1989	223

Situația minorității slovace în perioada contemporană

(Ioan Kukucska)	233
-----------------	-----

Vitalitatea etnolingvistică, situația utilizării limbii materne

(Ianko Gubani, Milan Midler)	251
Introducere	251
Dimensiunile conceptuale ale limbii materne	251
Relația dintre etnie și limba maternă a slovacilor din județele Arad, Timiș, Bihor și Sălaj în anii 2002 și 2011	253
Drepturile lingvistice ale slovacilor din România	267

Contextele cultural-sociale ale utilizării limbii slovace în România	268
Încheiere	274
Slovacii din județul Arad. Studiu de caz (Elena Rodica Colta)	277
O încercare de definire a grupului	277
Procesul de cristalizare a comunităților slovace	278
Migrații primare, secundare și roiri	278
Mărturia demografică	281
Consolidarea comunităților slovace. Organizarea spațiului de locuit și înființarea instituțiilor naționale	283
Modernizarea comunităților slovace în secolul al XX-lea. Apariția instituțiilor economice și culturale	289
Markerii identitari slovaci: biserica, limba, cultura tradițională	290
Biserica	290
Limba	290
Patternul cultural slovac vizibil și invizibil	291
Criza identitară	298
Scăderea demografică	299
Criza limbii materne	299
Efectele maligne ale bilingvismului, trilingvismului	300
Căsătoriile mixte. Asimilarea, schimbarea identității	301
Alterarea, desemantizarea, deritualizarea tradițiilor	302
Apariția dilemelor identitare	303
Schimbarea identității	304
Demersurile elitei slovace de reconstrucție a identității	305
Cu privirea întoarsă spre țara-mamă	306
Legăturile cu slovacii din vecinătate	306
Reconstrucția identității slovace	307
O ultimă anchetă	310
Slovacii la recensământul din 2011	311
Reconfigurarea insulei lingvistico-culturale slovace în teritoriu	311
Ilustrații	312
Cronologie istorică	321
Cronologia minorității slovace 1989-2015 (Ioan Kukucska)	325
Bibliografie	419
Lucrări generale și speciale	419
Surse arhivistice	442

Rezumat	445
Slovacii din România	445
Abstract	447
The Slovaks from Romania	447

Introducere

Cercetarea minorității slovace a fost inițiată de Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) în 2007. Pe parcursul deceniului care a trecut, această preocupare a însemnat monitorizare constantă și cercetări periodice de teren, centrate pe diferite proiecte. Între 2007 și 2009 ISPMN a întocmit registrul instituțional al minorităților naționale din România în cadrul unui proiect mai larg.¹ În cadrul proiectului respectiv, am evaluat starea minorităților naționale și a instituțiilor acestora (vezi Kiss 2010), ajungând să punem întrebări referitoare la structura politică, economico-antreprenorială, bisericească și civilă a minorității naționale slovace. În 2008, noi, editorii prezentului volum, am vizitat cele mai importante localități slovace și am realizat interviuri biografice cu persoane din elita comunității (lideri religioși, politicieni de nivel local și național, antreprenori etc.).

Parțial pe baza rezultatelor cercetărilor noastre și parțial din lucrările cercetătorilor proveniți din comunitățile locale, care consideră importantă perpetuarea și popularizarea propriei culturi, am editat împreună două volume de studii (Jakab–Peti ed. 2009a, 2009b). În cele mai multe cazuri, cercetările privind cultura și procesele sociale caracteristice minorităților naționale din România au fost inițiate de oamenii de știință din patria-mamă a minorităților respective. Din nefericire, aceste lucrări au ajuns să facă parte din viața științifică autohtonă numai în situații excepționale. Tocmai din acest motiv, am considerat important să identificăm aceste lucrări și să le introducem în circulația ideilor, atât la nivelul discursului public, cât și la cel al cercetării sociale. Astfel, am inclus în volumele noastre și analize traduse din limbile minorităților respective, semnate de cei mai buni cunoscători ai comunităților respective.

În 2010 am editat volume separate despre situația existențială a minorităților naționale cehă și slovacă din România și din Ungaria, în care am publicat studii dedicate unor teme precum bilingvismul, interferențele lingvistice, procesele identitare, eforturile de asimilare și asimilarea efectivă, conservarea culturii, relațiile și sistemele de relații interetnice, dar și problemelor istorice legate de migrația, stabilirea și strategiile comunitare ale minorităților cehă și slovacă (Jakab–Peti ed. 2010a, 2010b). În privința minorității slovace, considerăm important să evidențiem studiile referitoare la stabilirea și cercetarea acestei comunități (cf. Dancu 2010, Botík 2010). Cercetătorii au identificat uzul ling-

1 Proiectul a fost coordonat de Albert Zsolt Jakab. Baza de date online, care sintetizează și prezintă rezultatele (*Instituțiile minorităților naționale – cadastru online*), poate fi accesată la adresa: <http://ispmn.gov.ro/page/institutiile-minoritatilor>.

vistic ca un element esențial al identității etnice. Blocurile tematice ale volumelor, referitoare la bilingvism și la interferențele lingvistice, au problematizat această ipoteză (cf. Gyivicsán 2010, Krupa 2010, Tóth–Tuska–Uhrin–Zsilák 2010, Zsilák 2010). Pavel Rozkoš a reușit să demonstreze influența limbii române asupra vocabularului dialectului slovac din Nădlac și evoluția permanentă a acestuia. Autorul argumentează în favoarea ideii potrivit căreia, din cauza influenței lingvistice străine a popoarelor din jur, dialectul slovac din Nădlac nu poate fi identificat cu niciun alt dialect vorbit pe teritoriul Slovaciei sau cu alte dialecte regionale slovace (Rozkoš 2010). Elena Rodica Colta a analizat sistemul de relații interetnice și procesele de asimilare ale comunității slovace dintr-o localitate din România (Fântânele, județul Arad) (Colta 2010). Mária Homišinová a realizat analiza empirică a identificării de grup și a caracteristicilor identitare etnice, cercetând pe această bază construcțiile identității sociale și etnice a slovacilor (Homišinová 2010), în timp ce Anna Gyivicsán a elaborat a tipologia etnică a slovacilor din Ungaria (Gyvicsán 2010b).

În 2014 am realizat un film documentar despre slovacii din regiunea Bihor-Sălaj.²

Una dintre caracteristicile cercetării minorităților naționale din România constă în faptul că, pe lângă puținele lucrări din domeniul științelor sociale semnate de cercetători științifici, majoritatea studiilor au ca autori intelectuali activi în diferite segmente culturale și politice ale acestor comunități (artiști, scriitori, clerici, profesori, istorici locali, politicieni etc.). Acest lucru explică în parte și de ce, până în prezent, au apărut mai puține lucrări despre comunitățile naționale mai puțin numeroase, printre care și comunitatea slovacă din România. Din cauza caracterului lor, aceste lucrări nu au putut exercita decât o influență restrânsă în ceea ce privește prezentarea minorităților respective, dat fiind faptul că au fost scrise, în majoritate, în limbile minorităților respective și au apărut în publicații cu circulație restrânsă. Așa se face că, inclusiv în domeniul cercetării minorității slovace din România, întâlnim o multitudine de lacune și probleme de cercetare nerezolvate.

Volumul de față face parte din Colecția Minorități a ISPMN, o serie de monografii dedicate minorităților naționale din România. Majoritatea autorilor prezentei monografii sunt intelectuali locali, fiind, în același timp, implicați și în construcția publică a minorității slovace, datorită cunoștințelor lor locale și culturale, respectiv, în unele cazuri, pe baza angajamentului lor explicit în acest sens. Elita intelectuală și cercetătorii aparținând etniei slovace au monitorizat în permanență acea situație existențială minoritară pe care au trăit-o și în a cărei formare au fost implicați într-o anumită măsură. Sistemele instituționale minoritare, cu puține excepții, nu au putut oferi o bază sigură și sprijin pentru cercetările științifice. Astfel, sintezele mai cuprinzătoare și analizele obiective și metodice lipsesc în cea mai mare parte. Prin urmare, aceste lucrări, cu pre-

2 *Slovacii din regiunea Bihor-Sălaj. Minorități în tranziție*, 2014. Regizor: Bálint Zágoni, specialiști intervievați: Iulia Hossu și Lehel Peti, operator: Zoltán Varró-Bodoczi. Accesibil la adresa: <https://www.vimeo.com/256033722>.

cădere de istorie locală, rareori au ajuns să se bucure de atenția științifică și publică pe care ar fi meritat-o. Astfel, la întocmirea prezentei monografii am avut în vedere și remedierea acestei lipse.

Obiectivul volumului constă în elaborarea unei descrieri în stil monografic a situației minorității slovace din România. Acesta cuprinde următoare capitole tematice: contextul istoric al colonizării, dinamica demografică, elementele patrimoniului cultural și formele de păstrare a tradițiilor populare ale minorității slovace, organizațiile lor, relațiile cu statul slovac, folosirea limbii materne, locuri și ritualuri ale memoriei, sistemul educațional al minorității slovace, precum și un studiu de caz care prezintă diferite aspecte ale vieții comunității slovace din județul Arad, cu un accent deosebit pe etnicitate și pe cronologia minorității slovace.

Primele trei capitole majore contextualizează situația economică, socială, politică, religioasă etc. a slovacilor din Ungaria din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, prezentând motivele și procesele colonizării în Ținuturile de Jos (Ioan Kukucska). Un subcapitol întreg se ocupă cu prezentarea surselor istorice, oferind o privire de ansamblu asupra primelor analize și publicații istorice care se ocupă cu originea slovacilor din Ungaria, despre mișcarea husită și personalitățile marcante ale acestei mișcări. Totodată, autorul sintetizează și cele mai importante lucrări ale istoriografiei regionale.

Următorul capitol prezintă obiceiurile și tradițiile slovacilor și contextul intercultural al acestora, care au contribuit și la procesele de aculturație și asimilare de la sfârșitul secolului al XIX-lea (Ioan Kukucska, Adriana Iozefina Furicova). Capitolul accentuează importanța patrimoniului cultural slovac în prezervarea identității slovace din România.

Două capitole se ocupă cu fenomenul instituționalizării educaționale, politice și religioase, precum și cu procesele de dezvoltare culturală a slovacilor din Ținuturile de Jos (Ioan Kukucska, Ianko Gubani). Și aceste capitole aplică criteriile monografice în prezentarea detaliată a procesului de stabilire a coloniștilor slovaci. După prezentarea istorică a evoluției instituționalizării, a dezvoltării culturale și a aspirațiilor politice pentru protecția intereselor comunității slovace, urmează o prezentare sintetică a sistemului instituțional al minorității slovace (educația în limba maternă, rețeaua ecleziastică, asociațiile cu caracter religios, ritualurile instituționalizate de mare importanță în viața comunității slovace – de exemplu, pelerinajele –, societățile culturale, activitatea științifică și culturală).

Mai multe capitole tratează problematica situației prezente a minorității slovace din România din perspectiva relațiilor instituționalizate, de afiliere etnică, cu statul (forme de sprijin), tendințe demografice, problematica vitalității etnolingvistice și a drepturilor lingvistice. Două capitole analizează rolul memoriei culturale și politicile memoriei în prezervarea identității slovace, iar un capitol prezintă forme active de păstrare a tradițiilor populare slovace (Adriana Iozefina Furicova). Celelalte capitole tratează situația minorității slovace în perioada contemporană (Ioan Kukucska), vitalitatea etnolingvistică și situația utilizării limbii materne (Ianko Gubani, Milan Midler).

Un studiu de caz etnografic/antropologic oferă o perspectivă deosebită asupra vieții și a problemelor curente ale unei comunități slovace din județul Arad (Elena Rodica Colta), atingând mai multe subiecte de mare actualitate, printre care dilemele identitare și schimbările de identitate, efectele bilingvismului și ale trilingvismului, scăderea demografică, căsătoriile mixte, demersurile elitei slovace pentru prezervarea și reconstruirea etnicității slovace etc.

Ultimul capitol conține cronologia minorității slovace în perioada postdecembristă (1989-2015) (Ioan Kukucska).

Albert Zsolt Jakab – Lehel Peti
editori

Ungaria la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui de-al XVIII-lea

| IOAN KUKUCSKA |

Situația economică pe teritoriile locuite de slovaci

Dacă cea mai mare parte a Ungariei era în secolul al XVII-lea sub dominația turcă, teritoriul Slovaciei de astăzi era ocupat numai într-o mică măsură. Granița dintre rămășițele Regatului Ungar și Imperiul Otoman trecea prin partea de sud a teritoriului slovac. Aceasta nu era o situație fericită, deoarece aceste teritoriile marginase erau un teatru permanent de lupte între cele două armate, creștină și otomană (*Dejiny Slovenska* 1961: 322).

În anul 1683, turcii reușesc să cucerească cetatea Nové Zámky, de unde organizau expediții de jaf pe valea râului Vah. Situația pe teritoriile locuite de slovaci era deosebit de grea din cauza obligațiilor de aprovizionare și transport pentru armată, dar și a participării directe la lupte în armata regală. Situația se va schimba după marea victorie de sub zidurile Vienei, din anul 1683, urmată de mai multe războaie, dintre care cele mai importante s-au terminat prin Pacea de la Karlowitz (1699) și apoi prin cea de la Passarowitz (1718). Din acel moment Ungaria și-a eliberat toate teritoriile de sub turci. În acest timp, paradoxal, situația iobagilor a devenit tot mai grea. Birurile au crescut în mod exagerat, libertatea de mișcare a iobagilor a fost practic anulată. Populația sătească părăsea tot mai des locuințele proprii, refugiindu-se în alte regiuni. Fuga iobagilor din această perioadă a devenit un fenomen tot mai des întâlnit și treptat a dobândit un caracter general (*Dejiny Slovenska* 1961: 322).

Pe teritoriul Slovaciei de astăzi, care forma cam o cincime din regat, s-a concentrat la sfârșitul secolului al XVII-lea peste o jumătate din nobilimea maghiară. Procesul de formare a marilor proprietăți feudale, care începuse încă în secolul al XVI-lea, a însemnat și consolidarea relațiilor de iobăgie și în același timp și creșterea obligațiilor iobăgești (Sirácky 1971: 30).

Turcii nu au fost niște vecini agreabili, atacau așezări, orașe, jefuiau, ardeau, ucideau. Enumerarea atrocităților săvârșite ar fi interminabilă. În data de 16 august 1544, un detașament mare al osmanilor a efectuat un atac de noapte surprinzător asupra cetății din Levice (Léva). Chiar dacă nu au reușit să cucerească cetatea, au reușit să omoare mulți locuitori și pe încă mai mulți i-au dus în robie. Împreună cu oamenii au dus și o pradă bogată. În data de 14 octombrie 1584, turcii au atacat tot așa, pe neașteptat, localitatea Dobšiná (Bor-

gula-Švihran 1979: 9). Bărbați, femei, copii, mai mult goi, au fost târați afară din case. Orașul a fost jefuit și multe case, arse din temelii.

În toamna anului 1599 au pătruns adânc în teritoriul slovac detașamentele vizirului Ibrahim. O parte a armatei a jefuit ambele maluri ale râului Vah, cealaltă a jefuit teritoriul dintre Levice (Léva) și Nové Zámky (Érsekújvár) – au ars și au jefuit tot până în apropiere de Nitra (Borgula-Švihran 1979: 9). În legătură cu aceste atrocități cronicarul contemporan consemnează: „După râul Vah se află băile numite Piešťany (Pöstyén), unde se tratează tot felul de boli, prin proprietățile mirifice ale izvoarelor tămăduitoare, ce curg din pământ [...]. La aceste băi au venit toamna un număr foarte mare de bolnavi, dar și sănătoși. Cei mai mulți au fost surprinși de atacul neașteptat și neîntâmpinat al dușmanului, ce trecuse râul pe un pod improvizat, de pari. Cei bolnavi, care nu puteau opune rezistență, au fost omorâți fără milă, ceilalți au fost duși în robie. Din Piešťany, necredincioșii au înaintat de-a lungul râului Vah până la porțile cetății Beckov și, prin omoruri sângeroase, s-au răzbunat pe nefericiții ce le-au ieșit în cale” (Borgula-Švihran 1979: 9).

Țara era cutreierată de soldați, care, la fel ca și turcii, urmăreau să pună mâna pe pradă. Mereu înfometăți, dragonii imperiali sau husarii maghiari – toți cereau de la țaran pâine, ovăz, tot ce avea, dacă nu dorea să-i fie arsă gospodăria. Dacă satul aparținea de teritoriile ocupate de turci, pașa trimitea depeșe primarului: „Ca stăpân al tău, îți poruncesc să trimiți aici, în Novum Castrum, 260 de măsurii de grâu sau secară, 70 de încărcături de fân din cel mai bun, de luncă, 230 de măsurii de ovăz, 400 de grămăjoare de unt, 100 de halbe de miere. Aceasta voim și tu trebuie să împlinești porunca” (Borgula-Švihran 1979: 9).

În perioada următoare, așezarea revenea împăratului și comandantul din Komárom scria: „Să ne trimiți de îndată 260 de măsurii de grâu sau secară, 70 de încărcături de fân de cea mai bună calitate, de luncă, 230 de măsurii de ovăz, 400 de grămăjoare de unt și 100 de halbe de miere. Adu-ți aminte că sunteți creștini și se cuvine să respectați stăpânirea creștină” (Borgula-Švihran 1979: 10).

Deseori comandanții imperiali ardeau satele de sub jurisdicția pașei, pentru a-i îngreuna aprovizionarea, apoi pașa ardea, din aceleași motive, satele de pe teritoriul imperialilor. De fiecare dată era însă vorba despre satele de iobagi slovaci. În cei 150 de ani de stăpânire turcească, timp în care s-au perindat câteva generații, populația slovacă din zonele de graniță a avut mult de suferit. Din această cauză, aceste regiuni au devenit puțin locuite, chiar pustii. Un exemplu foarte grăitor este și o plângere a sătenilor din Lazy pod Makytou, care scriau „nobilei și luminatei” doamne Anna Mária Okolicsányi (Borgula-Švihran 1979: 10):

„Multă sănătate și binecuvântare de la bunul Dumnezeu, cu pace sfântă și trainică, cu stăpânire fericită, lungă și în doliu multă alinare de la atotputernicul Dumnezeu dorim înălțimii voastre preamiloștive. Îndrăznim să ne înfățișăm cu smerenie, cu această rugămintă neînsemnată, în fața înălțimii voastre preamiloștive, umili și cu smerenie, și să nu ne-o luați cu nume de rău și să binevoiți a asculta această rugămintă a noastră:

Unu: Chiar dacă după vechiul urbariu am plătit împreună 230 de florini de aur și inclusiv pentru prisăci, acum trebuie să plătim nu numai această sumă, dar stăpânitorii noștri milostivi ne mai cer și 26 de florini și 6 groși pentru prisăci, iar din prisăci trebuie să le dăm cât ni se cere.

Doi: Nici pentru reparațiile castelului nu plăteam niciodată direct, numai la porunca stăpânului mergeam la una dintre pădurile stăpânului și făceam șindrilă. Preamilostiva stăpânire nu dorește să țină cont că pentru reparațiile castelului contribuim cu 37 de florini, ci ne mai cere și șindrilă. Și deoarece nu dispunem de lemn de brad, trebuie să ni-l procurăm din pădurile morave sau să îl cumpărăm.

Trei: Nici pentru haiduci [în sensul de slujitori înarmați – n.a.] nu am plătit niciodată direct, de altfel nu este trecut nici în urbariu, acum însă suntem obligați să plătim pentru fiecare câte 37 de florini, trei măsuri de pâine, trei halbe de unt și trei măsuri de merinde.” (Borgula–Švihran 1979: 11)

În data de 17 octombrie 1690, iobagii din satul Malé Sľažany din comitatul Tekov adresează o scrisoare conducerii comitatului: „În ceea ce privește această a noastră umilă scrisoare, adresată venerabilei conduceri a comitatului, nu dorim nimic mai mult decât să ne aciuăm la pieptul vostru, prealuminați stăpâni, pentru că, în afară de bunul Dumnezeu din ceruri, nu avem la cine. Suferim de multe nedreptăți din partea armatei măritului nostru împărat, adică din partea nemților. Nu e destul că plătim biruri, dar de fiecare dată când trec soldații în sus, în jos, totdeauna se opresc la noi, pentru că sătucul nostru sărac se află lângă drum. Asemenea drumeți ne-au costat anul acesta 26 de florini de aur [...] În afară de aceasta: înainte am contribuit cu cei din Sf. Martin împreună cu un car, pentru servirea comitatului, acum trebuie să dăm patru.” (Borgula–Švihran 1979: 11)

Asemenea scrisori disperate scriu și iobagii din Drienčany, lângă Rimavská Sobota, Veľká Lovča din comitatul Tekov, din cătunul Hámry de lângă Trenčín, din satul Zubak de lângă Puchov, din Chyžné, de lângă Revúca, din Kojšov de lângă Gelnica, din Východná, Dováľov, Liptovska Kokava Ploštín sau Zborov (Borgula–Švihran 1979: 11).

Nedreptățile sunt incommensurabile. Iobagii se plâng de stăpân, care ridică la nesfârșit birurile, pretinde tot mai multe zile de robotă, căraușii pe distanțe tot mai mari; se plâng de vătaful de la curte sau de alți slujitori ai stăpânirii, care le ridică obligațiile în mod arbitrar, le ocupă pământurile și se poartă cu ei cu sălbăticie. Deseori iobagii cer să li se compenseze pagubele pricinuite de armatele imperiale sau așteaptă măcar să li se reducă dările, pe care nu mai sunt în stare să le achite. Dar, din păcate, iobagii nu au primit niciun fel de îndreptări și răbdarea lor a ajuns la limită. Răscoalele țărănești au devenit tot mai frecvente. Astfel, în anul 1697, în districtul Tokaj a izbucnit o răscoală care s-a răspândit foarte repede în comitatele maghiare, dar a ajuns și în părțile slovace (Borgula–Švihran 1979: 11).

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea se intensifică străduințele habsburgilor de a consolida absolutismul din Ungaria. Nobilimea maghiară răspunde prin mai multe răscoale, dintre care amintim conspirația lui Fran-

cisc Wesselényi din anii 1664-1671. Habsburgii au folosit anihilarea acestei conspirații pentru contramăsuri dure împotriva nobilimii evanghelice, a preoților, a populației, dar și împotriva populației ortodoxe. Armatele habsburgice au ocupat tot teritoriul locuit de slovaci. Recatolicizarea nemiloasă va provoca mai multe revolte cu caracter local: la Turá Lúka (1672), Senica (1673), Orava (1672) (Sirácky 1971: 31).

Între anii 1678 și 1684 teritoriul Slovaciei este cuprins de războiul curuților lui Emerich Thököly, care aduce jafuri și nenorociri. În același timp, Slovacia este cuprinsă și de epidemia de ciumă, multe localități rămânând doar cu câteva familii, mai ales în răsăritul Slovaciei. În fața acestor realități crunte, o mare parte a populației se pune în mișcare, căutând teritorii mai sigure, unde să fie în siguranță față de jafuri, epidemii și, un timp, și de obligațiile apăsătoare față de stăpânire (Sirácky 1971: 31).

În anul 1703 au avut loc incidente și în cele din urmă a izbucnit și o răscoală a țăranilor din comitatele din nord-estul Ungariei. La ea a participat și populația din Slovacia de Răsărit. Când în fruntea celor răsculați a ajuns Francisc Rákóczi al II-lea, cel mai bogat nobil din părțile Slovaciei de Răsărit, răscoala a dobândit o amploare nemaivăzută. Însăși Rákóczi își amintea: „Cu greu se pot închipui ardoarea și bucuria care aduceau la mine populația din toate colțurile țării. Veneau în șiruri. Când mă zăreau, de departe se închinau și lăcrimau, ceea ce mă făcea și pe mine să scap lacrimi din ochi. [...] Trimiteau acasă nevestele și copiii și se înrolau în armata mea și nu mă părăseau niciodată. Neavând destule puști, se înarmau cu săbii, furci de fier, coase și declarau că vor să trăiască alături de mine sau să moară” (Borgula-Švihran 1979: 12).

Rákóczi le promitea iobagilor că vor fi eliberați din iobăgie. În rândurile răsculaților au venit și soldații maghiari din armata imperială care fuseseră disponibilizați. Nobilimea maghiară, la început oscilantă, a început și ea să se alătore armatei de răsculați a lui Rákóczi. Habsburgii însă reușiseră să-i alunge pe turci și voiau să se folosească de acest prilej pentru a-și consolida stăpânirea în teritoriile ungurești. De aceea, nobilimea maghiară, care în trecut deseori luptase împotriva unor asemenea tendințe, vedea acum în răscoala lui Rákóczi un nou prilej de a se împotrivi politicii împăratului. La început curuții au obținut victorii însemnate și au ocupat tot teritoriul Slovaciei și al Transilvaniei. Imediat după aceasta însă s-a ajuns la neînțelegeri tot mai grave între nobilime și țăranii dezamăgiți – Rákóczi nu s-a ținut de promisiunea de a desființa iobăgia. Astfel că, în anul 1708, curuții au suferit o mare înfrângere la Trenčín (Borgula-Švihran 1979: 12). Pe teritoriile locuite de slovaci toate încep să se întoarcă la situația de dinainte. Toată țara este marcată de război, atrocitățile armatei imperiale sunt de nedescris, iar populația trăiește într-o mizerie și mai mare.

Ba mai mult, populația a fost măcinată și de un alt flagel, ciuma, ce a bântuit ținuturi întregi în anii 1708-1710. Se răspândesc vorbe despre mizeriile suferite de iobagi în diferite ținuturi. Cei din Grinava s-ar fi înțeles cu stăpânul ca, în locul robotei pe alodiu, să-i plătească 8 florini de aur. Acum însă stăpânul nu numai că primește cei 8 florini, dar mai pretinde ca în timpul secerișului bărbații

să vină la seceriș, iar în timpul cositului, la cosit. În afară de aceasta, îi mai obligă la cărăușii de cereale, fân sau vin la Sf. Jur (Borguľa–Švihran 1979: 13).

Domnul Vratislav, noul proprietar din Hlohovec, le cere iobagilor cu animale de tracțiune să-i lucreze trei zile pe săptămână, iar pâlmașilor, șase zile. Jelerii trebuie să lucreze trei zile pe săptămână. Stăpânul din Cifer obligă țăranii cu animalele de tracțiune să lucreze pe alodiu timp de șase zile pe săptămână. Tot șase zile pe săptămână trebuie să lucreze și iobagii din localitățile Kuchyňa, Rohožník, Sološnica, Playecké Podhradie, Veľká Mača, Jahodná, Trenčianská Turná, Uhrovec, Spišský Štvrtok sau Lučivna (Borguľa–Švihran 1979: 13).

În alte locuri nu li se permite iobagilor să-și ia lemnele din pădure, ba nici să-și pască caprele în pădure, nu au voie să defrișeze pe lângă parcelele lor ca să-și lărgească terenul arabil, sunt deposezați de morile satești, cazanele de pâlincă și veniturile de pe urma acestora sunt însușite de stăpâni. Primarii sunt bătuți crunt până promit că vor obține ca iobagii să se achite de obligațiile exorbitante față de stăpânire (Borguľa–Švihran 1979: 13).

În anul 1715 a fost adoptată legea cu privire la înființarea armatei permanente. Aceasta trebuia însă și întreținută, astfel încât s-a mai introdus un impozit – cel pentru armată. Populația trebuia să întrețină, să aprovizioneze și să cazeze soldații. În anii ce urmează, 1715, 1716, teritoriile slovace au fost cuprinse de nenorociri și distrugeri de recolte. În Orava, în iunie a nins și a înghețat, iar în septembrie 1716 grindina a distrus toată recolta încă înainte de coacere. Ca urmare a acestor evenimente s-a răspândit foametea. Iobagii din Zázrivá, Vasilov, Ťapešov, Lokec, Breza, Krušetnica, Klin, Mutno, Novota și din multe alte localități au murit de foame. Și vitele au murit în mare parte. Organismul slăbit de foame era expus bolilor. Au început să se răspândească molimele și piereau alte vieți. (Borguľa–Švihran 1979: 14)

Țăranii exasperați au recurs la măsuri extreme. Au adunat ovăzul și orzul verde distruse de grindină, în care mai rar se găsea și un grăunte, le-au amestecat cu paie și cu în, au tocat această masă improprie și au încercat să coacă pâine. Dar și aceasta nesărată, pentru că nu mai rămăsese niciun bănuț pentru sare. Au mâncat această masă diformă, și-au umplut burțile și s-au îmbolnăvit. Copiii umblau pe câmp și căutau spice, rădăcini, iarbă, le consumau, se îmbolnăveau și mureau.

Situația țăranilor

Din fața acestor situații ce se repetă în timp iobagii au început să fugă. Prima mare mișcare de acest fel s-a înregistrat în comitatul Šariš în anul 1712. În acel an, intemperiiile au distrus total sau parțial recoltele în 24 de sate. În același an, tuturor așezărilor din comitat, care în mare parte făceau parte din domeniile lui Rákóczi și reprezentau sprijinul armatei curuților, li s-au atribuit impozite sporite. Iobagii au început să fugă mai ales spre comitatul Borsód,

unde populația fusese distrusă de luptele antiotomane sau de alte lupte interne. Au fugit și în comitatele Abov și Zemplín, unde marea parte a populației fusese decimată de ciumă. În această perioadă au fugit din Šariš circa 2 000 de iobagi, iar în șapte sate nu a rămas nici picior de om. O altă masă de fugari a fost înregistrată în anul următor. Multe așezări au rămas depopulate, din care 15 fără niciun locuitor. Imediat după înfrângerea răscoalei lui Rákóczi și semnarea Păcii de la Satu Mare din 1711, au început să fugă și iobagii din Spiš. Cei mai mulți au fugit din Spišské Podhradie, Spišské Vlachy, Vondrišiel, Malá Lomnica, Lendak (Borguľa–Švihran 1979: 15).

După anii cu recolte distruse au fugit și locuitorii din comitatul Liptov. Din micuțul comitat au plecat peste 1 000 de familii de iobagi, ce reprezentau mai mult de jumătate din numărul iobagilor. Au plecat, care încotro, locuitorii din 90 de așezări, cei mai mulți din Vrbovica, Pribylina, Jamník, Vavrišov, Hybe, Porubka, Východná sau Štrba (Borguľa–Švihran 1979: 15).

Și mai grave sunt dimensiunile mișcării populației din comitatul Orava. Aici iobagii și-au părăsit în masă gospodăriile. În urma anilor cu recolte compromise, s-au refugiat în comitatele mai sudice peste 1 500 de familii de iobagi. Satul Chlebnice a fost părăsit de 100 de familii, Vasilov de 73, Lokca de 71, Malatiná de 44, Polhora de 58, Hruštín de 55, Babín de 45, Krušetnica de 39, Námestovo de 32. În masă au plecat și iobagii din comitatele Trenčín și Turiec, din părțile nord-estice ale comitatului Nitra, parțial și din comitatele Presburg sau Tekov și Hont. În situația dată, au dispărut impozitele, nu mai avea cine să lucreze alodiile nobililor, nici cine să execute cărașurile lungi și obositoare. Proprietarii funciari afectați de fenomen au notificat comitatele de destinație a fugarilor, s-au făcut presiuni asupra guvernanților, până ce s-a obținut un decret de obligativitate a returnării fugarilor (Borguľa–Švihran 1979: 15).

Somațiile sunau cam în felul următor: „În cazul mișcărilor din trecut, dar și mai recente, foarte mulți țărani, fără știrea stăpânilor lor și mai ales împotriva voinței acestora, au fugit și mai fug și acum în alte comitate, dar mai ales în acelea pe care armatele cezaro-crăiești le-au recucerit de la turci, în continuare în Stará Lubovňa și alte treisprezece localități din Spiš, care au fost date în garanție Poloniei. Aici scapă de împovărarea dărilor către stat și către nobili, precum erau în alte comitate și orașe. De acolo nu mai putem să-i reprimim nici pe cale amiabilă, nici pe cea judecătorească. De aceea adresăm rugămintea stăpânilor ca pe acei iobagi ce trec dintr-un comitat în altul să nu-i lase să plece fără o învoire de trecere, ci dimpotrivă, să-i rețină degrabă. Dacă totuși, în secret sau prin înșelăciune, ar ajunge într-un alt comitat, magistrații locali sunt obligați să cerceteze de unde au venit noii locuitori sau jeleri, iar după ce constată locurile lor de origine și obligațiile de care au fugit, trebuie degrabă să anunțe conducerea acelui comitat.” (Borguľa–Švihran 1979: 15.)

Autoritățile poloneze au asigurat magistrații din conducerea comitatelor că iobagii care s-au refugiat în cele treisprezece orașe din Spiš vor fi trimiși cât de curând înapoi. De exemplu, în localitatea Muszin s-a format o comisie specială – din care făceau parte și reprezentanții comitatului Spiš – care se ocupa cu problema înapoierii iobagilor. Mai puțină înțelegere au manifestat comitatele

mai sudice, ca Abaúj, Borsod și Zemplén și altele. Teritoriile de acolo au fost jefuite și pustiite de turci, rămânând nelocuite, și se simțea nevoia acută de noi coloniști. Ca atare, și răspunsurile au fost ezitante. Da, se întâlnesc la noi grupuri de iobagi străini în mișcare. Umblă din loc în loc și caută ocazii de munci sezoniere, nu au un loc stabil unde ar putea fi găsiți pentru a fi trimiși înapoi. Ba mai mult, sunt atât de înfometați și slăbiți, că un astfel de comportament cu acești „creștini”, care nu fac altceva decât să-și caute zilnic o bucată de pâine, ar putea fi considerat crunt și nemilos (Borgula–Švihran 1979: 15).

Nobilii din familia Pálffy, văzând dezinteresul unor comitate, au trimis la fața locului propriii comisari. Familia Pálffy era dintre cele mai puternice. János Pálffy era stăpânul domeniului Bojnice, având funcția de feldmareșal și ban al Croației, iar fratele său, Miklós Pálffy, era palatin, adică avea cea mai înaltă funcție din Regatul Ungariei. Ca atare nu se puteau mulțumi cu situația creată. Comisarul lor special, Miklós Cigiar, umbla la începutul anului 1715 prin comitatele Veszprém, Győr, Fejér și Komárom. În comitatul Komárom găsisse doi neguțatori de pânzeturi din Nemecké Pravno. A poruncit să fie duși acasă. În Ráb a descoperit un iobag din Handlova, care își schimbase numele de trei ori. Acolo se așezase și măcelarul Michander de pe domeniul Bojnice. Pentru că amândoi au opus rezistență când trebuia să fie deportați înapoi, a pus să fie prinși, legați și încarcerați. În orașul Pápa din comitatul Veszprém, comisarul a încasat suma de 150 de florini de aur de la magistrații orașului, ca daune pentru neînapoierea a trei iobagi fugari. La Veszprém a găsit cinci foști iobagi, care însă erau într-o stare atât de dezolantă, încât nu a cerut pentru ei decât 100 de florini de aur, pe care orășenii au trebuit să îi plătească (Borgula–Švihran 1979: 16).

Vestea că în ținuturile îndepărtate din sudul țării se ivesc oportunități s-a răspândit ca fulgerul. Aceste ținuturi din sudul țării au fost mult timp sub stăpânirea turcă. Erau ținuturi jefuite, nimicite, depopulate, pline de locuri mormirioase, cutureierate de lupi, vulpi, aerul era plin de insecte, cu climă toridă și mai ales uitate de Dumnezeu. Însă aceste pământuri au fost odată foarte roditoare și cu siguranță că niște mâini harnice ar fi putut să le transforme din nou în surse de venituri importante. Stăpânii reîntorși din comitatele nordice, unde se refugiaseră din fața turcilor, erau dornici să-și repopuleze posesiunile și dispuși să acorde scutiri durabile de dări. Nobilii nu mai puteau curma exodul din teritoriile locuite de slovaci. Scurgerea de populație era de amploare și de durată. Oamenii erau împinși la aceste gesturi desperate de impozitele ce creșteau neîncetat, de obligațiile iobăgești ce se dublaseră, de jafurile armatelor aflate în trecere, de recatolicizarea forțată, de ciumă și altele. Mai mulți istorici sunt de părere că cel puțin 200 000 de slovaci, adică circa o cincime din populația slovacă, au părăsit ținuturile de baștină (Borgula–Švihran 1979: 16).

Cadrul politic al perioadei 1711-1848

După încheierea Păcii de la Satu Mare din 1711, în Ungaria s-a încheiat practic perioada războaielor civile și a conflictelor militare de pe teritoriul acesteia. Împăcarea stărilor ungare cu dinastia de Habsburg i-a permis acesteia din urmă să-și întărească influența asupra vieții politice interne prin intermediul administrației proprii și al armatei permanente. Din politicile Curții de la Viena făcea parte și practica de a lăsa neocupate funcțiile importante pentru guvernarea Ungariei, funcții ce trebuiau atribuite stărilor. Spre exemplu, funcția palatinului a rămas mult timp neocupată (1765-1791), atribuțiile acestuia fiind preluate de Consiliul Locumtenențial (Mannová 2011: 223). În timpul stării conflictuale cu ierarhia catolică, Curtea nu s-a grăbit să nominalizeze o persoană potrivită pentru funcția de arhiepiscop de Esztergom, care era în același timp și primat al Ungariei. Pe de altă parte, în politica maghiară a căpătat o tot mai mare importanță funcția de *locumtenens* (președintele Consiliului Locumtenențial), ocupată pentru prima dată de soțul Mariei Tereza, Francisc Ștefan de Lorena, ulterior de Albert, duce de Sachsen-Teschen (ginerul împărătesei). Astfel, treptat, regimul stărilor din Ungaria s-a erodat, în paralel cu procesul de centralizare și de întărire a statului cu ajutorul unei birocrații fidele (Mannová 2011: 223).

Autoritatea familiei domnitoare de Habsburg s-a văzut și cu prilejul impunerii, în anul 1713, a Pragmaticii Sanțiuni, integrată apoi în legislația Ungariei de dieta din anii 1722-1723. Atunci stările ungare au renunțat la a mai pune în discuție succesiunea la tron, acceptând succesiunea la tron și pe linia feminină. Treptat, vechile granițe ale Ungariei s-au restabilit, chiar dacă insuccesul temporar în războiul cu Imperiul Otoman (1736-1738) a cauzat, pentru scurt timp, pierderea unor teritorii recent reocupate. Noile provincii au devenit pentru Curtea de la Viena un adevărat laborator, în care s-au experimentat metode noi de administrare. Aceste încercări de reformare, împreună cu o susținută politică de colonizări, au anunțat marile reforme devenite vizibile în Ungaria de la jumătatea secolului al XVIII-lea (Mannová 2011: 224).

Stabilizarea internă a monarhiei a fost însoțită de o complicare a poziției internaționale. Pragmatica Sanțiune a fost cu greu acceptată de marile puteri europene, după moartea împăratului Carol al VI-lea. Această recunoaștere și-a pierdut din valoare atunci când Prusia a pus la îndoială dreptul Mariei Tereza, regină a Ungariei în anii 1740-1780, la succesiune în fruntea Sfântului Imperiu Romano-German. A izbucnit astfel un mare conflict internațional, în care Ungaria a fost principalul susținător al reginei. Silezia și Boemia au fost ocupate de armatele prusace și franceze, iar în aceste momente grele, dieta de la Bratislava (1741) a aprobat trimiterea unei armate de 40 000 de soldați, cu ajutorul căreia a contracarat manevrele inamicului, a eliberat teritoriile ocupate și a reușit să ocupe la rândul-i Bavaria.

În cele din urmă toate teritoriile au fost salvate, în afara Sileziei. Primul război purtat pentru Silezia a dovedit slăbiciunea economică a monarhiei și

dependența ei de aliați (mai ales de Anglia), situație care nu putea fi altfel rezolvată decât printr-o serie de reforme. În provinciile ereditare, în care puterea stărilor fusese deja slăbită în perioada anterioară, administrația și fiscalul s-au întărit cu ajutorul noilor instituții ale puterii centrale sau al celor mai vechi, reformate însă, și care au început să aplice reforme substanțiale în toate domeniile vieții, fără a ține cont de opiniile stărilor (Mannová 2011: 224). Pentru asemenea măsuri în Ungaria, Maria Tereza trebuia să obțină acordul dietei, însă aceasta nu era dispusă să accepte o slăbire a poziției privilegiate a Ungariei și limitarea constituției ei, pe care, de altfel, Maria Tereza jurase să o respecte. În dieta din anul 1751 s-a pus problema creșterii impozitelor cu destinație militară, care în curând au devenit necesare pentru susținerea unui război. În cursul așa-numitului Război de Șapte Ani, Maria Tereza a încercat, fără succes, să recucerească Silezia, ocazie cu care unitățile militare ungare s-au făcut din nou remarcate pe câmpul de luptă. Aceasta nu ascunde însă realitatea că după Pacea de la Hubertsburg (1763) Ungaria contribuia doar într-o mică măsură la înșănătoșirea monarhiei. Diferențele dintre Ungaria și partea ei apuseană erau enorme, mai ales din cauza faptului că în această provincie cu un mare potențial economic nu se reușise impozitarea aristocrației și a clerului, țara necontribuind la bunul mers al Imperiului pe măsura posibilităților sale (Mannová 2011: 224).

Situația urma să fie rezolvată de dieta convocată în anul 1764 la Pressburg (Bratislava). Împărăteasa dorea să continue negocierile pentru mărirea impozitelor cu o propunere de reformă generală a economiei. Creșterea obligațiilor fiscale ale populației contribuabile (ale supușilor) urma să fie compensată, pe de o parte, prin protejarea legală a acestora în fața pretențiilor proprietarilor de domenii, și pe de altă parte, prin introducerea unei forme de impozitare a aristocrației. Aceasta urma să nu mai fie obligată să participe la apărarea țării (așa-numita *insurrectio*), contribuția ei militară urmând să fie înlocuită printr-o armată permanentă. Dacă primul pas însemna un atac serios la privilegiile nobilimii și asupra raportului lor cu supușii, cel de-al doilea însemna desființarea unuia dintre simbolurile vechilor drepturi și libertăți ale stărilor din Ungaria. Situația s-a complicat și prin publicarea ideilor istoricului Adam František Kollár cu privire la drepturile regilor Ungariei de a interveni în numirea și jurisdicția clerului superior din Ungaria. Astfel, după o jumătate de veac, stările se găseau din nou în conflict deschis cu reprezentanții puterii centrale, care au încercat să calmeze spiritele confiscând cartea lui Kollar, chiar dacă îi susțineau conținutul (Mannová 2011: 226).¹

În cele din urmă, temându-se de o ruptură directă, Maria Tereza a decis să nu mai convoace dieta și să promoveze reformele, direct, prin decrete și hotărâri regale. S-a întărit astfel nu doar poziția organelor centrale de putere de la Viena (Cancelaria Aulică a Ungariei, Consiliul de Stat), ci și a instituției execu-

1 Adam František Kollár (1718-1783), de origine slovacă, a fost consilier la Curtea de la Viena și bibliotecar al Curții, unul dintre principalii sfetnici ai Mariei Tereza în privința politicii de reformă și centralizare.

tive propriu-zise, Consiliul Locumtenențial. Un alt rezultat important al dietei din anul 1764 a fost așezarea clerului superior al Bisericii Catolice în fruntea opoziției antihabsburgice, care a apărut după o perioadă de loialism. Clerul și-a menținut această atitudine și mai târziu, atunci când pozițiile sale au fost puse în pericol de reformele radicale ale Mariei Tereza și mai ales ale lui Iosif al II-lea, care au luat măsuri împotriva autonomiei bisericești (Mannová 2011: 226).

În ciuda acestor măsuri și a altora considerate nepopulare – de exemplu, măsurile luate împotriva proprietarilor de domenii –, reglementările urbariale din 1767 au creat o impresie pozitivă cu privire la domnia Mariei Tereza. În ultimul deceniu al guvernării ei, Ungaria a recâștigat teritoriul ce fusese dat Poloniei cu mult timp înainte drept gaj (este vorba despre o parte a Spișului), iar seria întregă de reforme a îndreptat țara pe calea modernizării. În acea perioadă, teritoriul Slovaciei continua să reprezinte centrul economic și cultural al statului ungar, chiar dacă Buda își recăpăta treptat vechiul statut de capitală: în 1777 s-a mutat la Buda Universitatea de la Nagyszombat (Trnava), iar în 1784 s-au mutat de la Bratislava și *Camera Hungarica* și Consiliul Locumtenențial (Mannová 2011: 226). O parte a cercurilor culte, inspirate de Iluminismul european (cu precădere de cel german), și-au pus mari speranțe în reformismul promovat de monarhii vremii, mai ales de Iosif al II-lea (1780-1790). În persoana sa a ajuns la putere un monarh care a încercat ca, prin unificarea și centralizarea statului, să asigure participarea întregii populații la scopul comun – binele public (*bonum publicum*). Metodele de guvernare promovate de Iosif al II-lea, care negau poziția specială a regatului Ungariei (un gest simbolic în acest sens a fost mutarea coroanei la Viena) și relațiile ei sociale tradiționale (proclamaând ocuparea diferitelor funcții pe baza meritelor și nu a originii), precum și privilegiile categoriilor sociale superioare (se pregătea chiar impozitarea lor), au trezit spiritul de opoziție în rândurile majorității zdrobitoare a nobilimii. Atunci când, ca urmare a insucceselor în războiul cu Imperiul Otoman și a frământărilor din Țările de Jos habsburgice, Iosif a trebuit să-și revizuiască intențiile reformiste, până și partizanii de până atunci ai politicii sale reformiste și-au manifestat nemulțumirea. În Ungaria situația se apropia de o revoltă deschisă împotriva monarhului, ba chiar se purtau negocieri cu Prusia pentru ocuparea tronului ungar de către un principe german. Aceasta l-a determinat pe Iosif al II-lea ca la scurt timp înainte de moarte să-și schimbe radical politica față de Ungaria. Anunțarea convocării dietei nu a făcut decât să înrăutățească situația, astfel că, în cele din urmă, pentru a calma spiritele, Iosif și-a revocat majoritatea reformelor (Mannová 2011: 227).

Evoluția politică de după moartea lui Iosif al II-lea (1790) nu a însemnat pur și simplu întoarcerea la vechea stare a lucrurilor. Succesorul său, Leopold al II-lea (1790-1792), a reușit să încheie relativ repede războiul cu otomanii, pentru a se dedica liniștirii situației din Ungaria.

A realizat acest lucru printr-o politică inteligentă și pragmatică ce, chiar dacă a repus în vigoare vechea constituție maghiară și a restaurat starea lucrurilor de dinainte de 1780, nu a însemnat renunțarea la toate măsurile reformiste promovate de predecesorul său. De exemplu, dezbaterile furtunoa-

se din dieta de la Buda din anul 1790 cu privire la valabilitatea *Patentei de toleranță* (1781) s-au încheiat pentru că, dată fiind coalizarea monarhului cu diferite facțiuni ale stărilor, s-a adoptat legea cu nr. 26/1791, care a permis protestanților din Ungaria o mai mare libertate religioasă decât în perioada anterioară. Înainte de urcarea sa pe tron, Leopold guvernase provincia Toscana și aplicase acolo cu succes reforme sociale, iar acum cercurile reformiste așteptau aplicarea lor generalizată la nivelul întregii Monarhii. Neîntâmplându-se acest lucru, după moartea lui Leopold se constată dezamăgirea și chiar radicalizarea adepților reformelor în fața direcției conservatoare pe care a impus-o urmașul lui Leopold la tron, Francisc al II-lea (1792-1833). În această perioadă însă situația era deja adânc marcată de evoluția internațională, de evenimentele revoluționare din Franța și de intervenția Austriei și a aliaților acesteia împotriva revoluției. Teamă de o influență a ideologiei revoluționare în monarhie nu erau chiar lipsită de temei: spre exemplu, documentele fundamentale ale Convenției Naționale franceze au fost publicate în *Pressburger Zeitung* și au influențat profund gândirea politică a cercurilor de opoziție, formate din reprezentanții nobilimii și ai birocratilor. Ecouri ale ideilor revoluționare au pătruns în manifeste de propagandă destinate țăranilor și îndreptate împotriva nobilimii, care au circulat în unele regiuni ale Ungariei (Slovacia răsăriteană) (Mannová 2011: 228).

Mișcarea iacobinilor maghiari (1794) a militat pentru democratizarea Ungariei și pentru adoptarea unei noi constituții, care să stipuleze lărgirea drepturilor cetățenești și asupra păturilor neprivilegiate. De aceea autoritățile au văzut în această mișcare o tentativă de schimbare a regimului politic și au catalogat-o drept act de trădare. Cei șapte principali participanți la conspirație, dintre care mai mulți erau originari din Slovacia (József Hajnóczi, Ferencz Abafi și alții), au fost executați în anul 1795, iar alții au petrecut ani buni în închisori (de exemplu, Ferenc Kazinczy). Ideile privind organizarea unei societăți civile și privind acordarea de drepturi naționalităților din Ungaria, așa cum le-a formulat unul dintre principalele documente ale mișcării (Proiectul de Constituție al lui Ignațiu Martinovics), au trebuit să mai aștepte câteva decenii pentru a fi puse din nou în discuție (Mannová 2011: 227).

Cadrul politic de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea a fost marcat de consolidarea regimului pe cuprinsul întregii monarhii și de efortul de a rezista în războiul cu Franța. Ședințele dietelor ungare, care până în 1847 se întruneau la Pressburg, se concentrau mai ales pe problemele de apărare a țării, amenințată direct de Franța, respectiv pe intrarea în război, alături de coaliția antifranceză. Reformele sociale și economice, propuse de unele comisii ale dietei încă din 1790-1791, erau în continuare amânate.

Abia după terminarea războaielor napoleoniene, în perioada de stabilizare, pe vremea cancelarului Metternich, s-a pus din nou problema luării unor măsuri susținute pentru modernizarea Ungariei. Încă din timpul războiului de pe teritoriul Slovaciei s-au dezvoltat câteva ramuri industriale, legate de nevoile de înarmare ale armatei (producerea de postav militar și a unor tipuri de arme), iar în perioada de pace dezvoltarea a devenit și mai evidentă. S-au creat

condiții pentru dezvoltarea producției industriale și în manufacturi au început să apară primele mașini cu aburi. Principala măsură care era așteptată de la dietă era desființarea iobăgiei în agricultură, dar aceasta nu a fost posibilă nici după mișcările țărănești din răsăritul Slovaciei din vara anului 1831 (Mannová 2011: 228). În timpul așa-numitei „diete lungi” (1832-1836), în rândurile nobilimii mici și mijlocii, în frunte cu Ferenc Deák și Lajos Kossuth, a început să se profileze o opoziție cu orientare cetățenească, care își propunea constituirea unei societăți moderne și restaurarea independenței statului ungar. Opiniile exprimate în plan social corespundeau în multe privințe cu reformele cerute în programul politic al mișcării naționale slovace din deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea. Conform celor dintâi, factorul unificator și mijlocul de cristalizare a națiunii politice ungare trebuia să fie limba maghiară, care urma să devină limba oficială în întreaga țară. Se deschidea astfel calea spre maghiarizare, ale cărei prime semne au apărut încă de la începutul secolului al XIX-lea. Aceasta a căpătat o formă coerentă în anii '40 ai secolului al XIX-lea, când pe scena politică (la întrunirile congregațiilor din comitate, iar mai târziu și în dietă) și în unele structuri confesionale (mai ales în cele protestante) au apărut solicitări privind așezarea limbii maghiare pe poziții de exclusivitate în viața publică (Mannová 2011: 228). Maghiara trebuia să devină limba oficială a congregațiilor din comitate, a dietei și a instituțiilor statului, toate documentele oficiale urmând să fie redactate în aceeași limbă, inclusiv registrele de stare civilă. De asemenea, maghiara trebuia să devină limba de predare în toate tipurile de școli. Procesul de maghiarizare, al cărui scop final era cristalizarea unei populații omogene din punct de vedere lingvistic și cultural, a fost însă contraproductiv și a dus la agravarea relațiilor interetnice din Ungaria și în același timp și la intensificarea și radicalizarea mișcării naționale a slovacilor. Problema națională a devenit una dintre principalele probleme ale Revoluției de la 1848 din Ungaria, iar ignorarea ei de către fruntașii revoluției maghiare a dus la dezbinarea forțelor democratice și, în cele din urmă, a jucat un rol important în înfrângerea revoluției (Mannová 2011: 229).

Cadrul confesional al perioadei secolelor XVI-XVII

La jumătatea secolului al XVI-lea, toate orașele libere regale din răsăritul Slovaciei au acceptat Reforma, anume: Prešov, Bardejov, Košice, Levoča și Sabinov, la fel și orașele din Spiš și toate orașele miniere din Slovacia Centrală; în părțile apusene ale Slovaciei, mai ales în orașele locuite preponderent de slovaci, precum Trenčín și Žilina, la fel și Bánovce nad Bebravou și Nové Mesto nad Váhom. Reforma s-a răspândit prin intermediul predicatorilor cehi, moravi și silezieni, a căror limbă era ușor de înțeles pentru populație. În ciuda impunerii noilor idei religioase, ritul catolic nu a dispărut complet, ci s-a transformat sau a primit influențe protestante. Spre exemplu, în orașele miniere,

spovedania era încă frecventă chiar și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la fel și veșmintele liturgice și structura generală a liturghiei, cu modificările aduse la Wittemberg (Mannová 2011: 229).

Înfrângerea Ligii din Schmalkalden din anul 1547 și primele sesiuni ale Conciliului de la Trento i-au ajutat pe regele Ferdinand și ierarhia catolică în curs de refacere să încetinească răspândirea Reformei în Ungaria. În anul 1548, dieta întrunită la Bratislava a adoptat o lege împotriva noilor idei religioase, iar nobilimea protestantă, speriată de influența anabaptismului și a confesiunilor helvetice, s-a aliat cu tabăra catolică și a sprijinit legea privind alungarea anabaptiștilor și a sacramentarilor din regat. Regele și ierarhia catolică au dat însă legii un alt sens, aplicând-o tuturor promotorilor de idei reformate. Chiar dacă Ferdinand I a recunoscut privilegiile orașelor, în anul 1548 le-a trimis comisii de anchetă, cu scopul de a îndepărta „erezia” evanghelică. Drept răspuns, uniunile formate din orașele de pe teritoriul Slovaciei au adoptat trei noi mărturisiri de credință protestante (Mannová 2011: 160).

Prima dintre acestea a fost concepută de Leonard Stöckel, rectorul școlii orașenești din Bardejov, fost student și prieten de o viață al lui Filip Melancton. În anul 1539 Stöckel a revenit în orașul natal și în 1546 a luat parte la sinodul de la Prešov, care a adoptat confesiunea luterană (evanghelică). În anii următori, uniunea celor cinci orașe regale din răsăritul Slovaciei (*Pentapolitana*) l-a însărcinat cu pregătirea unei confesiuni care să-i fie prezentată episcopului Ștefan Bardal în timpul vizitei sale. Stöckel a elaborat așa-numită *Confessio Pentapolitana*, bazată pe confesiunea augustină și pe lucrarea lui Melancton *Loci communes* (Mannová 2011: 159).

Când, zece ani mai târziu, Nicolaus Olahus, arhiepiscopul de Esztergom, a încercat să impună canoanele Conciliului de la Trento în orașele miniere din Slovacia Centrală, parohul Ulrich Cubicularius din Banská Štiavnica a fost însărcinat de cele șapte orașe miniere să redacteze textul mărturisirii de credință cunoscute mai târziu sub numele de *Confessio Montana* (1559). În anul 1569, uniunea celor 24 de parohi ai orașelor din Spiš a înaintat episcopului de Oradea Gheorghe Bornemisza propria lor confesiune – *Confessio Scepusiana*, elaborată de Martin Cyriacus Koch și Valentin Megander. Toate aceste trei confesiuni evidențiau „catolicizarea” credinței evanghelice, încercând să-i asigure recunoașterea și acceptarea (Mannová 2011: 159).

Abia la jumătatea secolului al XVI-lea diferitele curente ale gândirii protestante au început să se diferențieze instituțional și teologic, iar până la începutul secolului următor protestanții au primit dreptul legal de a-și organiza propriile structuri bisericești. Pe tot parcursul secolului al XVI-lea protestanții au continuat să se afle sub jurisdicția episcopilor catolici și a capitlurilor, plătind regulat decima și celelalte dări cerute de biserică (Mannová 2011: 159).

Cu toate că în Ungaria regală (adică pe teritoriul Slovaciei) în secolul al XVI-lea nu a fost proclamată libertatea religioasă, în realitate ea a existat. În Transilvania vecină, libertatea religioasă și toleranța au fost proclamate în mod oficial de dieta din 1545. Pentru lupta împotriva Imperiului Otoman, Ferdinand I a avut nevoie de sprijinul magnaților, al nobililor și al orașelor, dintre care ma-

joritatea adoptaseră ideile Reformei. Mai mult, fiul său, Maximilian, devenise un adept al Reformei. Pe timpul domniei sale protestantismul a înflorit în toate țările aflate sub stăpânirea sa. În anul 1576 la tron urmează Rudolf, educat de iezuiți în Spania. Acesta va încerca să restabilească cu orice preț catolicismul. În timpul domniei sale iezuiții au revenit în Ungaria și s-au stabilit în câteva orașe de pe teritoriul Slovaciei. Rudolf le va dăruii proprietățile părăsite ale abației din Turiec, ceea ce le-a permis iezuiților să-și stabilească o importantă bază la Klaștor pod Znievom. Încercările lor de stabilire în cele mai importante bastioane ale protestantismului din Slovacia nu au dat însă rezultate (Mannová 2011: 160). Pe parcursul acestui secol, clerul evanghelic domina diferitele arhidecanate de pe teritoriul Slovaciei. Deoarece au reușit să obțină controlul asupra mai multor asociații preoțești, numite *contubernii*, evanghelicii își puteau alege propriii seniori și prepoziți. După anul 1570, tensiunile dintre confesiunile protestante de pe teritoriul Ungariei au dus la ruperea definitivă a unității mișcării protestante, luând naștere trei confesiuni bine definite: evanghelică (luterană), helvetă (calvină) și antitrinitariană (unitariană). Pe teritoriul Slovaciei era răspândit în marea majoritate a orașelor luteranismul, în Transilvania, calvinismul, pe când unitarienii erau răspândiți doar în jurul Clujului și al Odorheiului. Spre sfârșitul secolului al XVI-lea, mișcarea de recatolicizare s-a intensificat datorită misionarismului iezuit. Activitățile misionare și de instruire erau susținute de puterea politică și prin mijloace economice, ceea ce s-a dovedit a fi un mijloc eficient de recatolicizare a Ungariei regale (Mannová 2011: 161). Primele măsuri de recatolicizare le-a întreprins Ferdinand de Stiria, în Austria Superioară și în Stiria, iar felul energic în care acesta a procedat și succesele sale incontestabile l-au inspirat pe Rudolf, care a încercat recatolicizarea a două orașe libere regești: Levoča și Košice. Principiul adoptat la pacea religioasă de la Augsburg în anul 1555 (*Cuius regio, eius religio*) nu era recunoscut oficial în Ungaria, dar îl aplicau atât nobilii protestanți, cât și cei catolici. Toate orașele libere regești se subordonau direct monarhului și de aceea Rudolf s-a simțit îndreptățit să intervină în raporturile confesionale din aceste orașe, însă s-a lovit de o rezistență acerbă. Preluarea bisericilor luterane și calvine din Košice și alungarea preoților protestanți, la începutul lui 1604, s-a putut face doar cu sprijinul trupelor imperiale, comandate de generalul Barbiano di Belgioioso. Chiar dacă recatolicizarea a fost îndreptată împotriva orașenilor, ea a provocat o mare indignare în rândul nobilimii protestante, care la dieta din Bratislava din același an a protestat vehement împotriva măsurilor decise de monarh și executate de generalul Barbiano di Belgioioso. Rudolf a așteptat doar votarea bugetului pentru războiul antiotoman, după care a dizolvat dieta. A confirmat toate legile anterioare despre condamnarea „rătăcirilor doctrinare” (Mannová 2011: 162), inclusiv pe cele privitoare la arderea pe rug a celor ce răspândesc ideile lui Luther. Mai mult decât atât, sub amenințarea acuzării și a condamnării pentru trădare, a interzis ca pe viitor dietele să mai discute chestiuni religioase. Decizia luată de Rudolf a scandalizat nobilimea protestantă, nu numai pentru că încălca principiile autonomiei ungare și ale privilegiilor dietei, ci și pentru că le ataca în mod direct confesiunea. Reculul iminent al

acestor măsuri nesăbuite a fost insurecția lui Ștefan Bocskay și a haiducilor săi, iar în aceste împrejurări Rudolf și-a pierdut coroana în favoarea fratelui său Matia. La următoarea dietă, nobilimea protestantă l-a impus în funcția de palatin pe magnatul evanghelic Ștefan Illésházy. Libertatea religioasă era teoretic permisă doar nobilimii, orașenilor și garnizoanelor de la frontieră, dar în același timp se stipula că religia poate fi liber exprimată în orașe și în sate și că nu poate fi de nimeni împiedicată. Din hotărârea dietală a dispărut prevederea despre drepturile neîngrădite ale Bisericii Catolice (Mannová 2011: 163).

După moartea neașteptată a lui Illésházy, dieta s-a întrunit din nou la Pressburg (Bratislava) pentru a-l alege pe succesorul acestuia. Dieta a prezentat regelui patru candidați, doi catolici și doi evanghelici. În cele din urmă, în funcția de palatin a fost ales intransigentul magnat evanghelic de origine slovacă Gheorghe Thurzó. Acesta a organizat în anul 1610, la Žilina, primul sinod al comunităților evanghelice de confesiune augustină din 10 comitate ale Ungariei, aflate inițial sub jurisdicția arhiepiscopului de Esztergom. La acest sinod evanghelicii s-au separat definitiv de Biserica Catolică și au constituit trei superintendențe pe teritoriul de vest și central al Slovaciei de astăzi. Drept superintendenți (episcopi) au fost aleși trei slovaci – Eliáš Láni, Samuel Melík și Isac Abrahamides –, fapt ce confirmă că populația majoritară în aceste părți era cea slovacă. În același timp, sinodul a ales trei inspectori, dintre care doi vorbitori de limbă germană și unul de maghiară. Următorul sinod a creat o superintendență și pentru comitatele Spiš (*Scepusiensis*) și Šariš (*Sarossiensis*) și una pentru orașele Pentapolitanei din răsăritul Slovaciei (Mannová 2011: 169). Aceste sinoade au marcat despărțirea definitivă a confesiunilor catolică și evanghelică, într-o perioadă în care evanghelicii erau de patru ori mai numeroși decât catolicii. Spre exemplu, în anul 1613, în patru comitate de pe teritoriul actual al Slovaciei – Nitra (Nytitra), Liptov (Liptó), Orava (Árva) și Turiec (Thurociensis) – trăiau 50 000 de catolici și 180 000 de evanghelici. În decursul a trei decenii însă, marea majoritate a magnaților și a nobililor care contau în viața politică au revenit la confesiunea catolică (Mannová 2011: 169).

După ce iezuitul Petru Pázmány a devenit arhiepiscop de Esztergom (1616), restaurația catolică a luat amploare. La început, Pázmány s-a concentrat pe redactarea și răspândirea de lucrări teologice și polemice, domeniu în care excelau până atunci doar protestanții. A scris mai multe lucrări în limba maghiară și i-a atacat pe protestanți atât cu armele logicii, cât și cu ale satirei. Activitatea sa, dublată de promisiunile unor avantaje economice din partea Habsburgilor, a adus înapoi la catolicism un număr de 30 de familii de mari nobili, printre care Forgách, Batthyány, Révay, Illésházy, Druget, Esterházy, Nádasdy (Mannová 2011: 170).

Revenirea la catolicism a marilor familii nobiliare a influențat restul nobilimii, deși păturile de mijloc ale nobilimii au rămas în continuare protestante. În calitate de patroni ai bisericilor de pe domeniile lor, reprezentanții marii nobilimi catolice decideau în privința preotului sau a predicatorului, astfel că, treptat, preoții luterani au fost înlocuiți cu cei catolici, iar bisericile și școlile care

se aflau în mâinile protestanților au fost confiscate, chiar folosindu-se forța și mijloace violente extreme.

Speranțele protestanților din Ungaria, împinși în defensivă, se îndreptau spre principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi I, care a intrat, la sfârșitul anului 1630, în relațiile diplomatice cu Suedia și Franța și a participat la Războiul de Treizeci de Ani. În cele din urmă, în anul 1645, Rákóczi a încheiat un tratat de pace cu împăratul. Cele patru prevederi principale se refereau la probleme religioase, la libertatea stărilor, a orașelor și a garnizoanelor de pe frontiera militară. În plus, se prevedea dreptul la liberă exprimare religioasă al supușilor, ceea ce însemna o extindere a drepturilor de până atunci. Preoții alungați se puteau întoarce la parohiile lor acolo unde credincioșii doreau aceasta, iar bisericile confiscate protestanților urmau să fie restituite.

De la jumătatea secolului al XVII-lea, conflictul religios din Ungaria a luat proporții. Situația protestanților s-a înrăutățit rapid, pentru că rândurile susținătorilor lor de la nivelul superior al societății s-au rărit. Sofia Báthory, văduva ultimului mare susținător al protestanților, Gheorghe Rákóczi al II-lea, s-a convertit și ea la catolicism. Foștii piloni ai protestantismului, familiile Illésházy, Rákóczi, Nádasdy, precum și Francisc Wesselényi, ales în anul 1655 palatin, au devenit catolici înflăcărați (Mannová 2011: 171).

În cele din urmă, dieta a fost paralizată de dezbaterele privind aspectele confesionale. Evanghelicii aveau majoritatea în camera inferioară a dietei, iar catolicii, în cea superioară, însă opoziția protestantă refuza să ia în discuție problemele de ordin public până nu se lua o decizie privind restituirea celor 50 de biserici pierdute de evanghelici în urma ratificării Păcii de la Linz. Divergențele din dietă s-au soldat cu părăsirea Bratislavei (*Pressburg*) de către cei mai mulți reprezentanți ai evanghelicilor, iar criza politică s-a adâncit.

În 1672, în comitatul Orava s-au răsculat țăranii de confesiune evanghelică și, sub conducerea lui Gašpar Pika, au cucerit cetatea Orava. Cu acest prilej, curuții au săvârșit acte de violență împotriva lăcașelor de cult catolice, care au fost ocupate, iar preoții au fost urmăriți, chiar atacați (Mannová 2011: 180).

În același timp, în Slovacia de Vest ierarhia catolică, adesea însoțită de armată, ocupa bisericile și școlile evanghelice, alungându-i pe preoți. Mai întâi le-au fost luate evanghelicilor bisericile din marile orașe – Bratislava, Trnava, Trenčín, Banská Štiavnica –, apoi și din sate. În această perioadă a recatolicizării forțate, în multe locuri s-au constatat rezistențe și revolte sângeroase, înfrânte fără milă de armată. Cele mai grave tulburări cu motivație religioasă au avut loc în regiunile locuite predominant de evanghelici, de exemplu la Turá Lúka sau Senica (1673) (Mannová 2011: 182).

Arhiepiscopul Gheorghe Szelepcsényi a participat, împreună cu episcopul Leopold Kolonich de la Nitra și cu episcopul de Oradea, Gheorghe Bársony, la două mari procese organizate împotriva preoților și a dascălilor protestanți de la Bratislava. În anul 1673 au fost judecați 33 de clerici evanghelici (majoritatea slovaci, dar erau printre aceștia și cinci germani și doi maghiari) din regiunea minieră din Slovacia Centrală (senioratul minier), învinuiți că au sprijinit activ mișcarea curuților, că au ridicat la luptă populația, că au defăimat Biserica

Catolică și familia imperială. Leopold I i-a salvat de la pedeapsa cu moartea, dar toți au trebuit să renunțe la funcții și să părăsească țara. În anul următor au fost chemați la Bratislava toți preoții și învățătorii protestanți din regiunile aflate sub stăpânirea habsburgică, cei mai mulți de pe teritoriul Slovaciei. Numărul lor ar fi trebuit să fie de 700, dar la Bratislava s-au prezentat numai jumătate dintre aceștia. Și în cazul lor procesul a decurs într-un mod asemănător. Un număr de 60 de preoți au refuzat să se convertească sau să emigreze, toți aceștia fiind, în mod formal, condamnați la moarte, dar nu au mai fost executați. Mai întâi au fost închiși în câteva cetăți, iar apoi, în luna martie a anului 1675, 41 dintre ei au fost deportați pe galere, la Neapole și Bakar, la Marea Adriatică. Unii au murit în timpul deportării, iar ceilalți au fost salvați de la galere prin intervențiile amiralului olandez de Ruyter, a Saxoniei și a Prusiei (Mannová 2011: 183).

La începutul secolului al XVIII-lea a avut loc ultima răscoală a curuților sub conducerea lui Rákóczi. Pentru a obține sprijinul protestanților, Rákóczi a proclamat libertatea religioasă, inclusiv retrocedarea bisericilor acolo unde protestanții erau majoritari. Pe teritoriul controlat de răsculați, confesiunile protestante și-au putut relua activitatea, iar Iacob Zagler, superintendentul orașelor libere regești din răsărit, persecutat anterior de imperiali, s-a reîntors, după o lungă perioadă petrecută în ilegalitate. După 33 de ani, evanghelicii de pe teritoriul Slovaciei de astăzi și-au putut alege din nou un superintendent, în persoana lui Daniel Krman, unul dintre cărturarii de frunte ai vremii (Mannová 2011: 181).

Pacea de la Satu Mare (1711) a însemnat sfârșitul tulburărilor și al insurecțiilor antihabsburgice. Stările ungare au renunțat la dreptul la rezistență, iar Curtea de la Viena le-a recunoscut libertățile și privilegiile. Pacea a pus capăt permanentei crize politice dintre împărat și stări, punând bazele unei lungi perioade de stabilitate.

Evoluția populației slovace din Ungaria în secolele XVI-XVII

Sub influența expansiunii otomane în Balcani și ulterior pe teritoriul Ungariei, structura etnică a întregii țări, inclusiv a teritoriilor slovace, a cunoscut transformări considerabile. Slovacia au fost parte a Ungariei multinaționale, iar documentele cu caracter juridic îi recunoșteau drept unul dintre grupurile etnice distincte. În *Tripartitumul* lui Ștefan Werbőczy din anul 1514 populația Ungariei era împărțită în două categorii: cei care recunosc „adevărată credință”, respectiv cei care au îmbrățișat „schisma grecească”. Din prima categorie făceau parte și slovacii, alături de maghiari, germani, cehi, pe când din cea de-a

două făceau parte locuitorii părților de răsărit și sud ale țării: sârbii, românii și rutenii (Mannová 2011: 196).

O altă împărțire decât cea confesională se referea la apartenența la structurile sociale ale stărilor, adică la acea națiune politică ce era denumită *natio Hungarica*. Termenul *hungarus* nu se referea doar la locuitorii de etnie maghiară, ci la întreaga nobilime, beneficiara unui șir întreg de libertăți și privilegii. În cadrul națiunii ungare nu se ținea cont de apartenența etnică, pentru că membru al ei devenea orice persoană născută într-o familie nobilă sau care era ridicată la rang de nobil. Cu alte cuvinte, un nobil de origine slovacă, germană, croată, ruteană sau română făcea parte din *natio Hungarica*, precum orice nobil de origine maghiară.

Unul dintre cele mai vechi documente în care slovacii, care formau majoritatea în oraș, își cereau drepturile este *Privilegiul slovacilor din Žilina*, emis de regele Ludovic I în anul 1381, în care se spune că „orășenii și oaspeții noștri slovaci din Žilina ni s-au plâns, pentru că, după vechile cutume și privilegii, erau și ei aleși și instituiți în Consiliul Orășenesc în număr egal, atât slovacii, cât și nemții. Acum însă nemții nu mai vor să admită alegerea slovacilor ca jurați și în consiliu [orășenesc]. Întrucât slovacii plătesc în Žilina toate impozitele și dările și prestează muncile cuvenite, la fel ca și orășenii și oaspeții nemți [...], dar și pentru că orășenii și oaspeții noștri slovaci din orașul Žilina, dar și în toată regiunea, sunt mult mai numeroși decât orășenii și oaspeții nemți [...], pentru ca să se termine și să se liniștească conflictele dintre orășenii și oaspeții slovaci și nemți din Žilina și aceștia să poată conviețui laolaltă, împreună cu baronii noștri am hotărât să se aleagă și să se instituie dintre slovaci și nemți jurați și asesori în număr egal și acelor orășeni și oaspeți slovaci să li se permită să devină membri ai Consiliului Orășenesc, în aceeași măsură ca și celor nemți” (Ferko 1994: 50).

În secolele XVI-XVII etnia slovacă a traversat un proces îndelungat și complicat, influențat de evoluțiile politice și sociale din Europa Centrală. Ocuparea de către otomani a părților centrale ale Ungariei și transformarea Transilvaniei într-un principat de sine stătător au făcut ca teritoriul de astăzi al Slovaciei să capete contururi etnico-teritoriale mai clare. Începând cu jumătatea secolului al XVI-lea, în izvoarele cehe și poloneze, chiar și în cele austriece, începe să se folosească conceptul geografic de *Slovacia* (Ferko 1994: 50).

Slovacii înșiși își desemnau teritoriul pe care locuiau cu numele de „Slovensko” probabil încă din Evul Mediu timpuriu, dar acest lucru este confirmat abia de sursele mai târzii. Dimpotrivă, denumirile *Uhorsko* și *Uhri* (adică „Ungaria”) desemnau în limba folosită de popor părțile sudice ale regatului Ungariei, unde predomina etnia maghiară. Părțile de nord ale regatului erau numite curent *Slovensko* („Slovacia”), respectiv *Slovenská krajina* („țara slovacă”), iar de către maghiari *Tótország* („țara slovacilor”), fapt confirmat de sursele scrise din secolul al XVII-lea. Emeric Thököly, a cărui putere se concentra în părțile centrale și răsăritene ale Slovaciei, era numit de contemporanii săi din tabăra pro-imperială, chiar dacă ușor ironic, rege al slovacilor. În corespondența lor personală, liderii ultimei insurecții antihabsburgice, Francisc Rákóczi al II-lea

și Miklós Bercsényi, care erau, asemenea lui Emeric Thököly, originari de pe teritoriul de azi al Slovaciei, au folosit denumirile de *țară slovacă*² și *imperiul slovac* (Mannová 2011: 197). Ruperea din regatul Ungariei a unor teritorii locuite preponderent de maghiari a avut, paradoxal, consecințe pozitive pentru evoluția etniei slovace, care a devenit majoritară în regatul mult micșorat drept urmare a pierderilor teritoriale. Constituirea Monarhiei Habsburgice, care îngloba printre altele și Boemia, era din punct de vedere național avantajoasă pentru slovaci. Deși Ungaria și regatul Boemiei constituiau o uniune personală încă de pe vremea dinastiei Jagiello, strângerea relațiilor dintre slovaci și cehi s-a produs abia sub dinastia de Habsburg. Reforma a contribuit considerabil la intensificarea relațiilor dintre ei, precum și la întărirea conștiinței de sine a slovacilor. Ideile Reformei erau răspândite în orașele locuite preponderent de slovaci (Trenčín, Skalica, Žilina, Nové Mesto nad Váhom etc.) mai ales de predicatori originari din Cehia și Moravia sau Silezia și care vorbeau o limbă foarte apropiată pentru slovaci. În comunitățile urbane au început să se constituie diverse asociații confesionale, pe criterii etnice, astfel încât nu era nimic neobișnuit ca într-un oraș să funcționeze două asociații confesionale evanghelice – slovacă și germană –, iar în alte orașe, și cea maghiară (Mannová 2011: 198).

Întărirea conștiinței de sine a slovacilor în secolul al XVI-lea s-a manifestat mai ales în orașele libere regești, în stări conflictuale care aveau un substrat social. Afluxul de imigranți maghiari, refugiați din calea turcilor, în orașele locuite până atunci preponderent de slovaci și germani a dus la numeroase tensiuni cu tentă națională. Cele izbucnite în 1545 la Trnava a trebuit să fie soluționate în cele din urmă de împăratul Ferdinand I, care a hotărât ca sfatul orașenesc să fie ales dintre orășenii de frunte ai Trnavei și fiecare naționalitate să fie reprezentată în mod egal, funcția de primar fiind ocupată alternativ de un slovac, un german și un maghiar. La cumpăna secolelor al XVI-lea și al XVII-lea stările conflictuale s-au înmulțit. Mai ales în orașele miniere din centrul Slovaciei, conflictele orășenilor germani cu slovacii și maghiarii au devenit mai numeroase. Insurecția lui Ștefan Bocskay și slăbirea autorității Curții Imperiale, care îi sprijinea pe germani, au fost exploatate de slovaci și maghiari, pentru a-și consolida pozițiile naționale. Articolul al 15-lea al Tratatului de la Viena din anul 1606 conține garanții privind egalitatea națională, aceasta constituind punctul de plecare al Legii numărul 13, adoptată de dieta Ungariei în anul 1608, o primă lege cu caracter național și care garanta slovacilor și maghiarilor libertate deplină în dobândirea de proprietăți în orașele libere regești și în orașele miniere, ca și accesul egal în organele de conducere ale orașelor (Mannová 2011: 198).

Confruntările pe un fundal etnic au continuat și după adoptarea amintitei legi, pentru că orășenimea germană nu era dispusă să renunțe la pozițiile ex-

2 În anul 1586, tipograful Jičinský din Praga a publicat o foaie volantă în care, referitor la evenimentele petrecute pe teritoriul Slovaciei, se folosește termenul „Slovakia” („in der Slovakia in Liptauer Komitat”) (Ferko 1994: 50).

clusiviste pe care le deținea. Astfel, în anul 1613 au avut loc tensiuni la Krupina, ulterior la Banská Bystrica și, în timpul insurecției lui Emeric Thököly, la Levoča. Pe parcursul întregului secol al XVII-lea slovacii și maghiarii au fost aliați în lupta împotriva orășenimii germane, însă acolo unde au reușit să spargă monopolul acesteia, s-a ajuns și la conflicte între ei. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în timpul insurecției antihabsburgice a lui Francisc Rákóczi al II-lea (Mannová 2011: 198).

Sub influența Reformei, limba cehă și-a întărit pozițiile pe teritoriul Slovaciei, fiind o limbă cultivată și ușor de înțeles de către slovaci, ea câștigând teren în defavoarea limbii latine, a cărei stăpânire presupunea studii intense. În secolele XVI-XVII limba cehă a devenit treptat limba diplomatică a nobilimii, iar mai ales mica nobilime o prefera latinei. Și în orașele slovace utilizarea limbii cehe în forma scrisă a făcut mari progrese. Asemănarea limbii cehe cu limba slovacă, precum și faptul că limba cehă nu era învățată în mod sistematic pe teritoriile locuite de slovaci, au condus la pătrunderea unor slovacisme în limba cehă și în structura lingvistică. Documentele scrise ale vremii în acea limbă arată predominanța cuvintelor de origine slovacă, limba cehă fiind folosită mai ales în formule stereotipe de cancelarie. Afluxul de oameni culți de origine cehă, ca urmare a înfrângerii stărilor cehe de către Habsburgi, a consolidat poziția ocupată de limba cehă în comunitățile slovace de confesiune evanghelică, aceasta devenind treptat limba liturgică și literară. În general însă mediile evanghelice au fost mult mai receptive la promovarea limbii slovace (Mannová 2011: 198).

În rândul slovacilor de confesiune catolică, minoritari până la jumătatea secolului al XVII-lea, nu s-a constatat un asemenea succes al limbii cehe. Dimpotrivă, în aceste medii a început să se impună limba vorbită în popor. Faptul că congregația *De Propaganda Fide*, constituită în anul 1622, recomanda ca în cadrul misiunilor de recatolicizare în rândul popoarelor slave să fie promovată limba vorbită a ajutat la dezvoltarea limbii slovace deja în prima jumătate a secolului. Arhiepiscopul Petru Pázmány recomanda preoților din arhidieceza de Esztergom să folosească în predici, la cateheză și în alte ocazii limba poporului (Mannová 2011: 199).

Utilizarea limbii slovace trebuia să atragă în bisericile catolice un număr cât mai mare de slovaci și în același timp să-i îndepărteze de influența numeroșilor predicatori evanghelici de origine cehă. Limba slovacă era folosită și în orașe, în rândurile micii nobilimi, ba și în unele familii de magnati. Spre exemplu, la curtea palatinului Gheorghe Thurzó de la Bytča se vorbea mai ales limba slovacă. Unii reprezentanți ai marii nobilimi chiar se exprimau cu mândrie despre limba lor maternă – limba slovacă – și manifestau o conștiință slovacă și slavă (Mannová 2011: 198).³ Treptat, limba slovacă a început să fie tot mai mult utili-

3   Pastrătorul coroanei Sfântului Ștefan și trezorierul Petru Révay (1568-1622), de origine slovacă, a scris o lucrare (apărută postum) despre istoria coroanei ungare (*De monarchia et Sacra corona Regni Hungariae centuriae septem*), în care îi elogiază pe slavii din Ungaria. El însuși era de origine sârbă după mamă. Cu privire la limba slovacă s-a exprimat cu respect și mândrie: „Cu limba slovacă traversezi jumătate de

zată în scris, mai ales în corespondența privată, în documentele administrative ale orașelor, ale domeniilor și ale comitatelor. Cu toate acestea, în Ungaria cea multiethnică, limba latină rămânea limba predominantă a culturii și a scrisului, fapt care îi făcea mai ales pe slovacii care atinseseră un anumit nivel de educație să fie oarecum indiferenți față de limba lor maternă. Slovaciul Vavrinec de Nedožery (Benedict), autorul excelentei *Grammatica Bohemica* din anul 1603, le reproșa, în introducerea lucrării sale, conaționalilor săi indiferența față de limba proprie și critica folosirea pe scară largă de către slovacii culti a unui soi de semi-latină, inclusiv în vorbire (Mannová 2011: 198).

Problematica istoriografiei slovace din secolele XVIII-XIX

Începând cu secolul al XVIII-lea a început să se contureze tot mai mult delimitarea dintre istoriografia maghiară și cea slovacă, conturându-se o bază pentru o istoriografie națională, mai ales prin creșterea interesului pentru publicarea izvoarelor istorice, dar și prin creșterea interesului față de istoria locală (comitate, regiuni, localități). La începutul secolului al XVIII-lea se afirmă perioada critică, prin Samuel Timon, dar și prin alți reprezentanți ai școlii iezuite, prin Matia Bel și urmașii săi. De la publicarea *Ratio educationis* (1777), istoria a început să se predea în școlile medii și universități (Kmeť 2010: 32).

Prin lucrările sale *Imago antiquae Hungarie* („Imaginea vechii Ungarii”) și *Imago novae Hungarie* („Imaginea noii Ungarii”), Samuel Timon a reușit să pună bazele elaborării unor sinteze cu privire la istoria cea mai veche a slovacilor, influențând mulți istorici maghiari (Kmeť 2010: 32). A pus bazele teoriei contractuale (ospitaliere) a acceptării maghiarilor de către slovaci (pe care îi deosebește de moravi). Timon motivează conviețuirea în pace a celor două etnii prin multiple fapte meritorii și patriotice ale nobilimii slovace, prin hărnicia iobagilor și vecinătatea pașnică a acestora cu slavii de nord. Amintim această teorie deoarece ea va reapărea constant, în diferite forme și cu modificări, la foarte mulți autori slovaci (Kmeť 2010: 32).

La universitățile din Trnava și Košice apar și alte lucrări sintetice de istorie a Ungariei. Lucrări importante au scris Juraj Pray și Karol František Palma. Pray considera că slovacii sunt urmașii locuitorilor Moraviei Mari, care au fost cucerți de maghiari, au fost incluși în regatul Ungariei și că ei au locuit de la început în așezările lor ancestrale. Alte sinteze apar și în afara mediului academic, scrise de autori ca Jozef Inocent Dežerický, Gabriel Kolinovič-Šenkvičský

Europa și o mare parte a Asiei”. În anul 1804, Anton Sirmay (Szirmay) a enumerat în versuri, în lucrarea *Hungaria in parabolis*, 140 de familii nobiliare în care se vorbea limba slovacă.

sau Ján Severíni. Ultimul a publicat în anul 1769 o scurtă istorie a Ungariei din cele mai vechi timpuri până în prezent, ce a fost folosită drept manual în gimnaziile evanghelice (Kmeť 2010: 32).

Eva Kowalská afirma despre trăsăturile caracteristice ale culturii din secolul al XVIII-lea (emanciparea, democratizarea, egalitatea, comunicativitatea) că ele au eliberat potențialul comunităților naționale și al activităților culturale pentru popoare care nu aveau un acces direct și instituționalizat la exercițiul puterii și au devenit unica modalitate de demonstrare a vitalității și justetei formulării unor cerințe în sistemul politic dat. Dar factorii de democratizare și de toleranță care acționau în sânul unei națiuni nu întotdeauna se refereau și la alte comunități etnice (Kowalská 1994: 30). Lucrările lor istorice au apărut deci în secolul al XVIII-lea în contextul încercărilor de apărare a națiunii și a limbii naționale. În perioada barocului și a Iluminismului lipseau însă lucrări sintetice de istorie națională. O astfel de lucrare a apărut abia în anul 1780, când Juraj Papanek a scris *Historia gentis Slavae – De regno regibusque Slavorum* („Istoria poporului slovac – Despre regatul și regii slovacilor”). Prin descrierea Moraviei Mari, autorul urmărea să consolideze conștiința națională a slovacilor, demonstrând faptul că ei sunt locuitorii autohtoni în zonă (Kutnar–Marek 1997: 186, *apud* Kmeť 2010: 33).

Procesul de formare a națiunilor moderne are loc în Europa Centrală de-a lungul secolului al XIX-lea. Reprezentarea spirituală a acestui proces a fost naționalismul, iar acesta se manifesta pe plan social sub forma mișcării naționale. Ideea națiunii se baza pe sentimentul apartenenței comune, al egalității și avea nevoie de o motivație istorică. Aceasta putea fi o „saga”, un „eveniment istoric”. Toate mișcărilor de emancipare națională căutau argumente într-un trecut glorios, prezentat ca un adevăr istoric întemeiat. Așa au scris istoria popoarelor proprii sârbul Jovan Rajič, ruteanul Michal Lučkaj sau românii Gheorghe Șincai sau Petru Maior.

La începutul secolului al XIX-lea, în mediul cultural slovac crește interesul pentru istoria și literatura slovacă și slavă. Poate cea mai importantă lucrare din acea perioadă a fost *Paměti československých básníkův aneb veršovcův, kteřížto se budto v Uherské zemi zrodili aneb aspoň v Uhřích živi byli* („Amintiri despre poezii sau maeștrii versului care s-au născut în Țara Ungurească sau măcar au trăit în Ungaria”), scrisă între anii 1806 și 1812 de Bohuslav Tablic. Posibilitățile de publicare erau oferite mai ales de periodicele de specialitate în alte limbi, măcar la începutul secolului al XIX-lea, ca, de exemplu, *Hesperus* (*Ein Nationalblatt für gebildete Leser*),⁴ *Tudományos gyűjtemény* („Colecția științifică”) și *Tudománytár* („Revista științifică”) (Kmeť 2010: 33).

O importanță fundamentală pentru studiul istoriei l-a avut opera lui Pavol Jozef Šafárik. Istoriografia de până în secolul al XIX-lea a fost reprezentată de lucrări de toate felurile – de la o pseudoștiințifică arheologie slavă precum *Sta-*

4 Revista a apărut mai întâi la Praga (1809-1821), apoi la Stuttgart (1822-1832). Editorul ei a fost Hans Christian André, simpatizant al metodicii lui Andrej Školka, specialist de renume în domeniul etnografiei din Ținuturile de Jos (Urbancová 1970: 84).

roitalia slavjanská („Protoitalia slavă”) din 1853 a lui Ján Kollár până la operele istorico-filosofice ale lui Ľudovít Štúr sau Josef Miloslav Hurban. Apoi au fost publicate lucrările de memorialistică istorică referitoare la Revoluția din anii 1848-1849, ca *Historia povstaňja slovenskeho z roku 1848* („Istoria răscoalei slovacilor din anul 1848”), publicată în anul 1850 de Mikuláš Dohnány, și lucrări bazate pe cercetarea și prelucrarea izvoarelor istorice, cum au fost lucrările de istorie eclesiastică despre sinodul general din anul 1791 din Pesta, scrise de Ján Chalupka (1858) sau de Ondrej Seberíni (1869). În căutarea amintitului „eveniment național”, istoricii slovaci din această perioadă s-au concentrat asupra următoarelor tematici: 1. istoria străveche, „păgână” a slavilor, 2. Moravia Mare, ca izvor al propriei tradiții etatiste, 3. căutarea și reliefarea unor momente din istoria Ungariei în care se putea demonstra statutul autonom al slovacilor și al Slovaciei (Kmeť 2010: 35).

În anii '50 ai secolului al XIX-lea, în Ungaria încep să apară mari ediții de istorie *Scriptores rerum hungaricarum* („Descrierea faptelor maghiarilor”) și *Monumenta Hungariae Historica* („Documentele istorice maghiare”) (1857). Dintre istoricii maghiari s-au remarcat în această perioadă László Szalay și Mihály Horváth, autorul unei monografii a istoriei Ungariei. Istoriografia maghiară avea la dispoziție condiții excelente, datorită posibilităților de publicare oferite de diferite asociații sau instituții naționale, precum Muzeul Național, Arhiva Națională sau Academia de Științe. În anul 1867 a luat naștere Societatea Maghiară de Istorie (Magyar Történelmi Társulat) și a început să apară revista *Századok* („Secole”) (Kmeť 2010: 33).

Istoriografia slovacă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul celui de-al XX-lea s-a confruntat cu o serie de condiții neprielnice. A fost sistematic marginalizată de politica guvernamentală, dar și regională și locală, și ca urmare pleca de pe poziții de apărare a intereselor naționale. În general încerca să impună ideea istoriei slovacă „proprii”, în mare parte diferită („etică”) de cea „oficială” maghiară. Posibilitățile de a publica erau mult reduse față de cele de care beneficiau autorii maghiari. Acestea erau oferite de revistele bisericești, almanahuri, publicațiile lui Radlinský și Sasinek: *Slovesnosť* („Creație literară”) (1863-1865), *Letopis Matice Slovenskej* („Letopisețul societății Matica Slovenská”) (1864-1875), *Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archeológiu a etnografiu* („Letopisețul slovac de istorie, topografie, arheologie și etnografie”) (1876-1877, 1879-1882), dar mai ales *Slovenské pohľady* („Panorama slovacă”) (din 1881) (Kmeť 2010: 34). La sfârșitul secolului al XIX-lea s-au mai adăugat și publicațiile periodice de specialitate: *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti* („Culegeri ale Societății Muzeale Slovace”) (din 1896) și *Časopis museálnej slovenskej spoločnosti* („Revista Societății Muzeale Slovace”) (din 1898) (Kmeť 2010: 36).

Istoriografia slovacă din acea perioadă a fost reprezentată în primul rând de František Vítazoslav Sasinek – cel mai prolific autor, dar și editor, apoi de Jonáš Záborský, Jozef Hložanský – interesat de metodologia cercetării istorice, Pavel Križko – arhivar și istoric, a cărui lucrare a fost publicată și de Academia de Științe a Ungariei, Július Botto – autorul unei lucrări importante despre isto-

ria slovacilor. Istoriografia maghiară a evocat opera lor istorică, reacții la aceste lucrări au apărut în revista *Századok* („Secole”). Istoricii slovaci urmăreau și mai atent istoriografia maghiară, obțineau informații noi, își însușeau treptat demersurile metodice, discutau sau polemizau cu ideile din lucrările maghiare (Kmeť 2010: 36).

Din punctul de vedere al caracterului național al istoriografiei, lucrările istoricilor slovaci pot fi împărțite în patru categorii: 1. scrieri istorice cu caracter național, 2. lucrări factografice (indiferente față de problema națională), 3. lucrări cu intenția vădită de apropiere a abordărilor istorice slovacă și maghiară, 4. lucrări ce accentuau patriotismul maghiar, respectiv cu înclinații spre istoriografia maghiară (Kmeť 2010: 33).

În articolul său, Alexander Avenarius a sesizat două concepte principale ce stau la baza istoriei slovacilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Primul a fost reprezentat de František Vítázoslav Sasinek, care se baza pe „principiul național și teritorial”, ca și pe „principiul continuității duale” (adică istoria de sine stătătoare a etniei în contextul istoriei Ungariei). În același timp, concepția lui Július Botto se baza pe „principiul exclusiv al deosebirii și specificității evoluției naționale” și pe „principiul discontinuității” (ignora secvențele perioadelor istorice în care nu putea aduce argumente ale mișcării naționale). Ceea ce aveau în comun ambele concepții era delimitarea specificității a ceea ce este slovac față de „ceea ce este altfel”, adică maghiar (Avenarius 2003, *apud* Manová 2011: 332).

Atitudinea lui față de oponenții maghiari a fost mult mai tolerantă și mai democratică decât reacțiile reprezentanților Societății de Istorie din Ungaria la lucrările istoricilor slovaci.

Una dintre funcțiile primordiale ale istoriografiei slovace a fost clarificarea evoluției național-politice și de emancipare, de aceea autorii se concentraseră asupra problemelor individuale ale trecutului, punând accent pe specificul național al slovacilor. Temele principale abordate se refereau în primul rând la istoria antică și medievală a slovacilor, inclusiv la „preluarea culturii lor” de către maghiari, dar și la căutarea elementelor de armonizare în conviețuirea slovacilor și a maghiarilor (Otčenáš 1995: 40). Foarte actuală a rămas problematica originii slovacilor din Ungaria. Sasinek, de exemplu, a tratat problemele legate de istoria avarilor, de perioada Moraviei Mari, de principatul Nitra, de lupta națională în orașele medievale de pe teritoriul Slovaciei, de colonizarea valahă, de luptele cu turcii, de insurecțiile nobiliare, de formarea de societăți literare naționale pe teritoriul Slovaciei etc. În lucrarea *Dejepis Slovákov* („Istoria slovacilor”) din 1907, František Vítázoslav Sasinek constata că cele mai importante perioade din istoria slovacilor sunt: 1. Moravia Mare, 2. sfârșitul secolului al XI-lea, 3. perioada lui Matúš Čák Trenčiansky (*Csák Mátye*), încercând să demonstreze continuitatea în istoria slovacilor, ca și o poziție specială în Ungaria (Otčenáš 1995: 40).

Un mare impact asupra istoricilor slovaci de confesiune evanghelică a avut și mișcarea husită. Autorii se interesau mai ales de personalități marcante din istoria maghiarilor, dar și a slovacilor, cum au fost: Matei Csák, Ján Jiskra, Ian-

cu de Hunedoara, Matia Corvin, Ioan Zápolya, Nikola Šubić Zrinski, căpeteniile insurecțiilor antihabsburgice ale stărilor, pedagogul Jan Amos Komenský, personalități ale renașterii naționale și ale mișcării naționale din perioada memorandistă. Mai intens s-au dezvoltat istoria regională, istoria literaturii și istoria celor două confesiuni majoritare de pe teritoriul Slovaciei. O mare importanță a început să se acorde genului biografic, cercetării arheologice și etnografice.

O contribuție interesantă pentru istoriografia slovacă a reprezentat-o și încercarea lui Jozef Hložanský de periodizare a istoriei naționale (Škvarna 2007: 59). El a împărțit-o în: 1. epoca marilor principii slovaci (700-1009), 2. epoca dinastiei arpadiene (1009-1301), 3. epoca regilor hibrizi (1301-1526), 4. epoca dinastiei de Habsburg (1526-1848), 5. epoca nouă (1849-1868). A delimitat teritoriul Coroanei Sf. Ștefan și prin prisma geografiei istorice, împărțindu-l în trei regiuni – Transdunăreană, Transilvania și Ungaria propriu-zisă, adică Slovacia („Slovacia ungurească”) –, specificând că: „Amintita împărțire reprezintă cheia cunoașterii istoriei popoarelor de pe teritoriul Coroanei Sf. Ștefan. Teritoriul Coroanei Sf. Ștefan nu a reprezentat niciodată un întreg geografic, nici etnografic și în cele din urmă nici istoric. Dacă nu ținem seama de această împărțire, toată istoria popoarelor ce locuiesc pe teritoriul Coroanei Sf. Ștefan devine doar un labirint de erezii și minciuni” (Hložanský 1868: 2-3). Conform autorului, și aceste cunoștințe de geografie istorică arată cât de iluzorie este ideea unității Ungariei. Istoria poporului slovac a definit-o ca fiind „o descriere a vieții acestuia pe un teritoriu dintre Tisa și Morava, pe de o parte, și dintre Munții Tatra și Dunăre, pe de altă parte, cu centrul și capitala la Nitra, din secolul VI și până astăzi” (Hložanský 1868: 2) și a subliniat că nu fac parte din această istorie părțile transdunărene și transilvănene. Pe teritoriul menționat a trăit, conform afirmațiilor lui, o națiune politică slovacă, cu aceeași limbă, aceleași obiceiuri, tradiții, cântece, mituri și același port.

O importanță deosebită în dezvoltarea istoriografiei din secolul al XIX-lea a avut istoriografia regională, care a primit un puternic impuls tocmai în perioada aniversărilor milenare. Această istorie regională era preponderentă în raport cu lucrările sintetice. Studiul autorilor se îndrepta mai ales spre problemele localităților și ale regiunilor tradiționale (comitate). De exemplu, în *Slovenské noviny* („Ziarul slovac”), ce apărea la Viena, în anul 1858, apărea și un serial *Ku poznaniu vlasti* („Pentru cunoașterea patriei”), care prezenta un sumar istorico-geografic al tuturor comitatelor. Cele mai multe lucrări cu caracter istoric regional au apărut în Gemer (*Gömör*) în ceea ce privește importanța la nivel național, apoi urma Trenčín. În celelalte comitate aceste lucrări erau relativ puține, chiar sporadice (Kmeť 2010: 40). Și calitatea acestor lucrări era diferită. Tematic, istoria regională se orienta spre o istorie „generală” a localităților concrete, monumente cultural-istorice, istoria literaturii, perioade alese, ce trebuiau să demonstreze o anume tradiție (husitism, evoluția Reformei). După cum a constatat și Pavel Horváth, în afară de lucrări cu un important aport științific (František Vítazoslav Sasinek, Pavel Križko, Július Botto, Mihály Matunák), în lucrările de istorie regională ale autorilor slovaci se pot întâlni și re-

produceri de izvoare sau păreri banale și nefondate. O cercetare mai serioasă, cu un angajament civic serios, se caracteriza la istoricii regionali prin înclinații spre istoriografia maghiară, confirmate prin prezența în rândurile membrilor Societății Istorice Maghiare (Kmeť 2010: 40).

Un curent aparte al istoriografiei slovace îl reprezentau autorii membri ai *Magyarországi Tót Közművelődési Egyesület/MTKE* (Asociația Educativă Slovacă din Ungaria), editurile filomaghiare și redacțiile unor periodice guvernamentale, cu precădere *Slovenské noviny* din Budapesta. Din cercul scrierilor istorice filomaghiare făceau parte mai ales lucrări de popularizare cu tente patriotarde și traduceri din lucrările istorice maghiare ce abordau evenimentele cruciale din istoria Ungariei, cum ar fi insurecțiile antihabsburgice sau revoluția pașoptistă. Acest curent a fost reprezentat de Adolf Pechány, Karol Csecsoťka, Ján Gerő-Guričan, Viktor Dvortsák sau Ján Dobránsky. Aceștia foloseau în scrierile lor noțiunea de „popor slovac”, dar refuzau noțiunea de „națiune slovacă”, pentru că, respectând legile vremii, preferau sintagma „națiunea ungară” (Kmeť 2010: 41).

La sfârșitul secolului al XIX-lea s-a accentuat prezența scrierilor istorice cu tentă politico-naționalistă. Un exemplu al stereotipului folosit deseori și de reprezentanții nemaghiari ai branșei este un fragment din discursul parlamentarului Imre Hodossy: „În Ungaria, pe teritoriul dintre Pressburg și Ungvár, locuiește populația slovacă de rând. Acest popor nu a fost dintotdeauna slovac. Pe o mare parte a teritoriului lui locuia cândva maghiarimea, dar atacurile husiților, sub conducerea lui Jiskra, au nimicit o mare parte din populație și în locul lor s-au așezat aici croați, cehi. Mai târziu, pe vremea lui Rákóczi, războiul și ciuma au nimicit din cale afară populația din Felvidék. Magnații, ca să repare pagubele, au adus coloniști noi din Galiția și Silezia în locul maghiarilor. Așa s-a născut poporul de rând, pe care acum îl denumim slovac. Slovaci din Felvidék nu au deci un trecut istoric, nu au avut niciodată un stat, nu au putut să se ridice niciodată la nivelul unei conștiințe naționale. La începutul secolului al XIX-lea, Kollár a fost primul care a zămislit națiunea slovacă” (*Slovenské pohľady* 1905: 390, *apud* Kmeť 2010: 41).

De aici putem să sintetizăm, prin analogie, conținutul și caracteristicile unor lucrări asemănătoare ale autorilor maghiari din aceeași perioadă: 1. ideea superiorității „maghiarimii” în spațiul dat, 2. „inferioritatea istorică” a populației slovace, din cauză că nu este autohtonă și nu are o tradiție a statalității și deci nu are un „trecut”, 3. afirmația că pierderile demografice ale populației maghiare, pricinuite de evenimente catastrofale din istorie, au fost înlocuite prin colonizarea populației de etnie diferită, ceea ce însă nu a distrus omogenitatea etnică a maghiarilor, 4. afirmația că noțiunea de „națiune slovacă” este doar un neologism (Kmeť 2010: 41).

Printre teoriile cele mai importante ale istoriografiei maghiare din acea perioadă *vis-à-vis* de lucrările istoricilor slovaci sunt și următoarele:

1. slovaci nu au dreptul istoric asupra teritoriului pe care au trăit și au creat istorie, deci pot fi considerați o etnie „neistorică”;

2. popularea Slovaciei s-a produs în plin Ev Mediu, sub forma unui conglomerat etnic întâmplător, deci nu poate fi acceptată continuitatea etnogenezei de dinaintea perioadei maghiare;

3. așa-zisa ideologie a Sf. Ștefan, ce se referea la asimilarea treptată a așa-numitelor popoare neistorice de către națiunea politico-statală maghiară (Kmet 2010: 41).

Iată tot atâtea motive pentru istoriografia slovacă să dezvolte studiul istoriei Moraviei Mari și a statalității maghiare la începuturile ei! Ei se străduiau să demonstreze etnogeneza străveche a națiunii slovace, dar și participarea slavilor la fondarea regatului Ungariei, influența culturală asupra vechilor maghiari, participarea slovacilor la evenimentele importante din Ungaria, participarea la apărarea și dezvoltarea regatului, sprijinirea și întărirea conștiinței și a identității naționale ale propriului popor.

În legătură cu František Vífazoslav Sasinek, și istoricul ideal – ca un specialist obiectiv, un om ce caută doar adevărul și care nu este influențat de luptele politice, ce critică pozițiile tendențioase ale unor istorici maghiari – Dušan Kováč a afirmat că, în principiu, istoriografia slovacă reușea să fie obiectivă și față de problema cea mai importantă – a independenței și a suveranității națiunii slovace – „istoriografia a răspuns în concordanță cu faptele istorice, obiectiv demonstrabile” (Kováč 1996: 294).

Creatorii ei își dădeau seama că o condiție *sine qua non* a ridicării nivelului istoriografiei este o euristică conștiincioasă și munca cu izvoarele, mai precis o interpretare corectă a lor.

Cauzele colonizării slovacilor în Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*)

| IOAN KUKUCSKA |

Atunci când, pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, se desfășura masivul proces de migrare a slovacilor din comitatele de nord spre comitatele de sud ale Ungariei istorice, denumirea de Ținuturi de Jos (*Alföld* în maghiară sau *Dolná zem* în slovacă) era deja de mult cunoscută. În diferite lexicoane și publicații, atât în limba maghiară, cât și în limba slovacă, găsim denumirile de *Dolná zem* și *Velká uhorská nížina* sau, în limba maghiară, *Alföld* și *Nagyalföld*, adică, în traducere, *Ținuturile de Jos*, respectiv *Marea Câmpie Maghiară*. Sunt denumiri ale spațiului geografic dintre bazinele hidrografice ale râurilor Dunărea și Tisa, adică partea de sud-est a Câmpiei Panonice. Denumirea de Ținuturile de Jos se referea încă din secolul al XV-lea la partea de câmpie a Ungariei istorice, ce se întindea la sud de centrul administrativ al țării, spre deosebire de partea muntoasă din nordul țării, denumită și *Felföld* (*Horniaky* în limba slovacă) (Botík 2011: 29).

Pe noi ne interesează care au fost circumstanțele istorice și care au fost condițiile sociale care au dus în cele din urmă la producerea unor asemenea fenomene, precum au fost migrațiile slovacilor spre Ținuturile de Jos (*Dolnozemskí Slováci*).

Coloniștii au găsit în spațiile imense din Ținuturile de Jos pământ arabil, dar și pășuni în număr îndestulător – măcar în primele și cele mai intense faze ale migrării (1690-1740). Camera regală, ca și magnații locali, era interesată de colonizarea acestor locuri prea puțin locuite, colonizare fără o condiționare etnică sau confesională. În afară de slovaci, în aceste ținuturi s-au așezat și germani, maghiari, ruteni, români, sârbi, croați, bulgari, cehi, ucraineni, polonezi, evrei sau romi. Pe lângă locuitorii vechi ai acestor locuri, maghiari și sârbi, din vremurile ocupației turce mai rămăseseră aici aromâni, armeni, macedoneni sau greci, care erau sau oieri, sau neguțători. Componenta etnică a Ținuturilor de Jos era tot mai pestriță. În Banat s-a încercat chiar colonizarea portughezilor și a spaniolilor, eșuată din cauza rezistenței slabe a acestor sudici la condițiile drastice, nesănătoase ale câmpiilor pline de mocirlă, insecte și molime. Factori importanți ai modificării componenței etnice din sudul Ungariei în secolul al XVIII-lea au fost: 1. consecințele social-economice, culturale și demografice ale ocupației otomane din Ungaria și Croația, 2. războaiele dintre Imperiul Habsburgic și Poarta Otomană – câștiguri și pierderi teritoriale, 3. problemele interne ale ambelor state, atât social-economice, cât și confesionale, etnice, politice (insurecții, răcoale), d) problemele militare (înstituirea graniței militare, până în anul 1872) (Kmet 2012: 14).

Războaiele turco-austriece, care au constituit una dintre cauzele migrării populației de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, au avut loc în anii:

- 1683-1699: armatele austriece au cucerit aproape întregul teritoriu al Ungariei și Croației (în afară de banatul de Timiș) care se aflase sub ocupație otomană (teritoriul Croației aproape că s-a dublat), conflictul terminându-se prin Pacea de la Karlowitz, în 21 ianuarie 1699;
- 1716-1718: Austria primește Banatul, Serbia de Nord (cu Belgrad), Bosnia de Nord și Oltenia; conflictul s-a terminat prin Pacea de la Passarowitz, în 21 iulie 1718;
- 1737-1739: Serbia de Nord, părți din Bosnia și Oltenia sunt redade otomanilor; conflictul s-a terminat prin Pacea de la Belgrad, în data de 18 septembrie 1739;
- 1788-1791: „războiul lui Iosif” – înfrângeri catastrofale din Banat, ce au dus la pierderea Belgradului; în cele din urmă, armata austriacă reorganizată va recuceri Belgradul; monarhia va câștiga doar teritorii neînsemnate din preajma Dunării și a Porților de Fier; conflictul s-a terminat prin Pacea de la Șistov, în august 1791 (Kmeť 2012).

Factorul principal al modificărilor componenței etnice a Ungariei a fost tocmai migrația a zeci de mii de coloniști de diferite etnii. În același timp, în direcția opusă migrau mii de musulmani din Ungaria de Sud și din Croația, mai ales în direcția Bosniei (enclava Bihač). În urma cuceririi cetății Belgrad de către imperiali (1688), în Serbia, Kosovo și Metohia a început o răscoală, ce urma să profite de succesele austriece și să elibereze teritoriile de otomani. Franța însă s-a grăbit să intervină în conflict în favoarea Înaltei Porți, așa încât armatele austriece și venețiene au fost nevoite să se retragă. De teama repercusiunilor din partea turcilor a început marea migrație a sârbilor (militarii, reprezentanții clerului și populația civilă), sub conducerea patriarhului de Pécs, Arsenie Čarnojevič al III-lea. Astfel, peste 37 000 de familii au fost așezate de-a lungul Dunării, de la Buda la Komárom, dar și de-a lungul Tisei sau al Mureșului (Kmeť 2012: 15).

Următorul val de migrări are loc după Pacea de la Passarowitz (1718), sub conducerea patriarhului Arsenije Jovanović al IV-lea. Atunci austriecei au cucerit Banatul, Serbia de Nord și Oltenia. Coloniștii sârbi s-au așezat în Krajina, Srijem, Slavonia, Bačka și Banat. Centrul religios, dar și cultural al sârbilor a devenit sediul mitropoliei sârbe de la Srijemski Karlovci. Atunci au început să migreze și bulgarii catolici din zona Plovdivului, tot în Banat. În anii '60 și '80 ai aceluiași secol, în zona Banatului au fost mutate, ca urmare a colonizării oficiale a Camerei Regale, peste 3 500 de familii germane, cu sprijin substanțial din partea împăraților Maria Tereza și Iosif al II-lea. Aceștia erau originari din Suebia, așa încât vor fi cunoscuți sub denumirea de *șvabi*, spre deosebire de germanii din Transilvania, care erau numiți *sași*. Conform patentei de colonizare din februarie 1763, coloniștii au primit gratuit lemne de construcție, lemne de foc, țăranii au fost scutiți de dări timp de șase ani, iar meșteșugarii, timp de zece ani. Noile așezări germane erau plasate în locurile cele mai roditoare,

neinundabile, cu apă potabilă, ca localități închise, cu pază militară pe timp de iarnă, pentru ca la primăvară să poată veni noi coloniști „privilegiați” (Sirácky 1971: 98). Coloniștii germani erau preferați la început mai ales datorită faptului că trebuia să aibă doi cai sau boi, o vacă, car, plug și 50 de florini de aur pentru cumpărarea uneltelor agricole.

Mii de români din Moldova și Țara Românească s-au așezat în Transilvania, Partium și în alte părți ale Ungariei de Sud. Maghiarii au început să se așeze în Bačka ca urmare a colonizării organizate de Camera Regală, începând cu anul 1731, dar mai ales între anii 1746 și 1753, de multe ori împreună cu maghiarii venind și slovacii de aceeași confesiune.

Istoricul maghiar László Szarka a sumarizat evoluția etno-demografică a Ungariei din secolul al XVIII-lea în cinci puncte: 1. o reducere semnificativă a populației autohtone pe teritoriile cucerite – adică pierderi umane migraționale; 2. modificarea raportului demografic, în defavoarea populației maghiare și sud-slave (care trăia în centrul Ungariei) și în favoarea populației germane, slovace, rutene și chiar române; 3. schimbări evidente ale raportului etnic din regiunile marginase ale Ungariei și din Transilvania – ca urmare a schimbărilor sistematice ale populației, 4. consecințele pe plan etnic ale colonizării organizate de administrație, a germanilor, slovacilor, rutenilor și românilor; 5. influențele concrete și indubitabile ale mozaicului structurii etnice din zonele multietnice noi (comitatele Baranya, Csongrád, Komárom, Nógrád, Pest, Szatmár etc.) asupra formării structurii teritoriale etnice și a granițelor lingvistice ale regiunilor mici (Szarka 2005: 24-25).

Deteriorarea situației iobagilor slovaci

„Deși azi într-o adâncă pace totul reînvie, totuși țara noastră greu își redobândește forțele, deoarece locuitorii – nu știu prin ce soartă nefericită – se refugiază în secret în comitatele vecine. [...] Unii dau vina pe vremurile grele și pe numărul nemaipomenit al dărilor ce trebuie plătite, alții dau vina pe samavolniciile stăpânilor, care îngreunează viața poporului, neobișnuit cu muncile de iobag, mai mult decât se poate admite. Sau poate și una și alta sunt de vină... Adaugă la toate acestea și instabilitatea oamenilor (ba chiar lipsa de caracter), deja de mai mult timp dezaprobată de lege, instabilitatea care pricinuieste faptul că numai pentru a evita dările publice își părăsesc vechile așezări și caută altele noi, de multe ori mai rele. Dar câte rele aduce bunăstării publice această anormală plăcere de a migra, deja nu mai este de datoria mea să menționez” scria istoricul contemporan Matias Bel (Matias 1974: 6, *apud* Sirácky 1980: 20).

Pe noi ne interesează însă ce fel de circumstanțe istorice și ce fel de situație socială au dus la producerea fenomenului migrării spre Ținuturile de Jos. Prezumția și primul imbold spre acest fenomen a fost scindarea comunității slovace în două teritorii separate. Pe când cea mai mare și autohtonă, deci

maternă, a rămas pe teritoriul istoric și etnic al slovacilor, cea mai mică, ce s-a separat, a reușit să se disperseze pe toată întinderea Ungariei de Sud. Se estimează că în perioada dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea s-au așezat în Ținuturile de Jos mai mult de 40 000 de familii slovace, adică aproximativ 200 000 de oameni, care s-au așezat în câteva sute de localități (Botík 2011: 30). Fundamental pentru cercetarea noastră este faptul că cea mai compactă colonizare și cel mai mare număr le-au avut coloniștii din spațiul geografic numit *Dolná zem/Alföld* (*Ținuturile de Jos*). Această stare de lucruri este confirmată de date din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care arată că în regiunea Békés-Csanád, împreună cu Nădlacul și localități din Banat, trăiau mai mult de 83 000 de slovaci. În Voivodina sârbească trăiau în același timp 54 000 de slovaci, adică, împreună, cam 140 000 de slovaci. Slovaci din comitatul Békés formau, în anul 1840, cam 29,5% din populație (Botík 2011: 30).

În secolul al XVII-lea situația iobagilor slovaci s-a deteriorat comparativ cu secolul precedent. Dărilor au căpătat dimensiuni nemaîntâlnite. Libertatea de mișcare a fost factic eliminată, robota s-a dublat. Populația sătească părăsea în masă așezările natale și căuta refugiu în alte regiuni. În timpul insurecțiilor nobilimii maghiare au apărut alte neajunsuri. După înfrângerea lor, Habsburgii au profitat și au aplicat lovituri nobilimii protestante, preoțimii și populației în general. Recatolicizarea cruntă a provocat rezistența populației, care s-a răsculat: Turá Lúka în anul 1672, Senica în 1673 sau rășcoala condusă de Gašpar Pika în Orava din 1672 (Sirácky 1971: 98). În afară de jafurile armatei și de pagubele provocate de insurgenți, au urmat și alte nenorociri. La sfârșitul secolului al XVII-lea a bântuit ciuma, care a nimicit populația multor așezări, total sau în mare parte. La Bratislava (*Pressburg*) s-au înregistrat 11 000 de victime, la Prešov, 3 000 (Acsády 1886: 25).

Multe victime s-au înregistrat și în comitatul Gemer (*Gömör*). În comitatele din nordul țării, în Orava (*Árva*), Turiec (*Turóc*) și Liptov (*Liptó*), situația demografică a fost mult mai prielnică. Dar, paradoxal, tocmai în aceste regiuni dens locuite opresiunea feudală era deosebit de grea. Pământul sărăcăcios, lucrat după metode primitive, nu putea să asigure hrana necesară pentru toată populația. Tocmai aceste cauze au provocat plecarea iobagilor din propriile așezări și căutarea de condiții de viață mai prielnice, într-un mediu nou. Iobagii plecau cu precădere din fața năvălirilor prădătoare ale armatei, apoi se ascundeau în locuri mai ferite, iar cei mai mulți nu se mai întorceau niciodată (Sirácky 1980: 14).

Încă din această perioadă începe fluxul de populație dinspre nord spre sud. Este vorba despre plecarea lucrătorilor sezonieri slovaci spre câmpia maghiară, mai ales în timpul secerișului. Cu acest prilej se dezvoltă și trocul produselor manufacturiere slovace cu cerealele din Ținuturile de Jos. Începuturile desco-peririi rodniciei pământului din Panonia de către populația slovacă trebuie acceptate ca fiind în secolul al XVII-lea (Acsády 1886: 25).¹

1 Ignác Acsády afirmă că deja la sfârșitul secolului al XVII-lea s-a încetățenit ideea ca înainte de seceriș lucrătorii din Felvidék să vină în Alföld; în grupurile individuale

Aceste teritorii erau în vremea respectivă sub jurisdicția Înaltei Porți, ca atare nu ne sunt cunoscute cazuri în care acești lucrători sezonieri să se fi stabilit acolo definitiv. Timpurile erau nesigure, condițiile de colonizare erau vitrege și de aceea lucrătorii sezonieri se mulțumeau să-și aducă cerealele necesare pentru a supraviețui până la vara următoare.

În multe zone situația a devenit de-a dreptul dramatică. Vicecomitele Rakovszky din Turiec a trimis o informare scrisă în care relatează că „țăranii exasperați ar fi în stare să ucidă toți nobilii în frunte cu comitele, numai să scape de sarcina insuportabilă a dărilor” (Sirácky 1980: 14).

Secolul al XVIII-lea este aparent mai calm, dar nu aduce populației slovace nici pacea mult așteptată, nici liniștea necesară. Conflictele răbufnesc acum în răsăritul teritoriilor slovace și se transformă în curând în războaie locale. De acestea se va folosi Francisc Rákóczi al II-lea, care va fi așteptat ca un adevărat eliberator. Insurecției lui i se vor alătura țăranii, orașenii, o parte a nobilimii, maghiari, slovaci, ruteni. În scurt timp reușește să stăpânească atât toată Slovacia de azi, cât și Ținuturile de Jos. Dar curuții lui devin în scurt timp la fel de nocivi pentru locuitorii satelor precum a fost oricare altă oștire. Prădălniciile lor prin sate și orașe vor provoca în scurt timp o foamete cruntă în mai multe regiuni ale țării. Nenorocirile însă nu umblă singure. Astfel se explică faptul că foametea îi urmează de regulă molima; de data aceasta a apărut ciuma, care a bântuit între anii 1708 și 1710. Țara întreagă a intrat într-o profundă criză, reflectată și de documentele fiscale din anii 1715-1790 (Sirácky 1980: 14). Comisarii imperiali constată, atât în comitatul Novohrad (*Nógrád*), cât și în Gemer (*Gömör*), că țăranii folosesc în continuare asolamentul bienal în agricultură, solul fiind și așa sărăcăcios, astfel încât dintr-o măsură de grâne însămânțate se obțineau doar două sau trei, rareori cinci sau șase măsură. O comisie specială constituită în anul 1716, deosebit de secetos în Orava (*Árva*), constată că „în întregul comitat recolta a fost compromisă aproape total, iar populația suferă de foame și alte neajunsuri. Mor nu numai iobagii, ci și vitele, din cauza hranei insuficiente. Ca urmare a foametei și a subnutriției se răspândesc tot felul de boli și molimi” (Sirácky 1980: 15).

Rezultatele recensământului populației din acea perioadă prezintă realități foarte triste. Slovacia avea în acea vreme cam un milion de locuitori (toată Ungaria, circa patru milioane), care trăiau în aproximativ 3 800 de localități. Comisarii găseau tot mai multe așezări părăsite sau distruse, sau eventual locuite de câteva familii. O așezare iobăgească din acea perioadă este descrisă bine de istoricul Matias Bel. În general, țăranii aplicau asolamentul bienal sau trienal, iar în afară de cartofi și porumb cultivau cam toate cerealele cunoscute azi, dar cu precădere meiul. Răspândite erau și cultura cânepii și a inului, folosite pentru țesut. Foarte răspândită era creșterea oilor. Pământul era arat cu plugul de lemn cu aratrul de fier. Semănatul era efectuat manual, ceea ce reducea considerabil rentabilitatea, iar rezerva de cereale se depozita în gropi

de lucrători erau până la 50 de slovaci sau ruteni, care participau la seceriș și treierat pentru a patra, a cincea sau chiar pentru a șasea parte din recoltă.

de pământ ars. Stăpânii pământurilor aveau însă pretenții tot mai mari față de iobagi, în robotă, cens sau dijmă. În același timp, încercau să-și însușească tot mai mult pământ de la țărani. În acest sens este mult grăitor mesajul din plângerea iobagilor de pe domeniul Zay, în care se stipulează: „cum rămânea vreo tarla pârloagă, stăpânirea o includea imediat în posesiunea sa” (Sirácky 1980: 15). O altă plângere a iobagilor din Poloma spune: „Noi, cei vii, nu știm ce să ne facem cu robotele egiptene, faraonice, de nesuportat, din cauza cărora nu am putut să ne punem deoparte niciun bob” (Sirácky 1980: 16).

Lucrătorii sezonieri în Ținuturile de Jos

Iobagii din comitatele din nord locuite de slovaci mergeau la lucrările sezoniere din Ținuturile de Jos încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, dar numărul acestora este greu de evaluat. Mulți istorici consideră că, de fapt, lucrătorii sezonieri au format nucleul procesului de colonizare a Ținuturilor de Jos cu populație slovacă. Ján Matej Korabinský afirma în legătură cu Subotica (Szabadka) că anual veneau aici mulți lucrători de ambele sexe la muncile câmpului, atât din Moravia, cât și din Liptov, Orava, Turiec (Sirácky 1971: 71). El deducea că, de fapt, slovacii din Bácska ar proveni din acești lucrători.

Este de înțeles că pământurile roditoare din sudul Ungariei atrăgeau forța de muncă din comitatele locuite de slovaci. De la an la an veneau tot mai mulți lucrători, mulți dintre ei încă și pentru lucrările de primăvară. Veneau mai ales în regiunea dintre Tisa și Dunăre, dar și de dincolo de Dunăre. Aici își găseau de lucru la prășit, în vii, iar numărul lor creștea foarte mult în timpul secerișului. Se tocneau să lucreze pentru o remunerație zilnică, dar mai ales pentru o parte a recoltei (*rész*) (de obicei, între a 9-a și a 12-a cruce de cereale). După ce se întorceau acasă nu mai pridideau să execute cele mai stringente lucrări și acolo, întrucât în nord vara venea mai târziu. Károly Galgóczy amintește că în localitatea Szentendre veneau să lucreze în vii zilierii din comitatul Trenčín, iar în păduri, căruțașii din Zvolen, de obicei doar pentru o remunerație, fără alimente, pe care le ofereau doar gospodarii mai mici. La fel, în Acșa veneau lucrătorii din Liptov și Orava (Galgóczy 1877: 123). Cererea de lucrători sezonieri a început să crească mai ales după izgonirea turcilor, iar nobilii erau dispuși să plătească mai mult decât onorabil. Problema plății lucrătorilor sezonieri ajunge să fie tema adunării nobiliare din comitatul Pest în anul 1729, care constata creșterea pretențiilor salariale ale acestora, mergând până la pretenții asupra unei jumătăți din recoltă (Sirácky 1971: 72). Aici s-a stabilit ca nimeni să nu plătească mai mult de o optime din grâu, o șeptime din cerealele amestecate, iar din secară, orz sau ovăz, doar a șasea parte. Dacă proprietarul nu respecta această înțelegere, plătea o amendă de 10 florini, dar lucrătorul, pentru aceeași faptă, plătea jumătate din câștig. Lucrătorii erau atrași însă și de câmpiile întinse de dincolo de Tisa, populate mult mai târziu decât regiunea dintre Tisa și

Dunăre. Mărturie stau informațiile din secolul al XVII-lea, când delegația din comitatul Gemer (*Gömör*) cerea pașei din Eger „să permită sărăcimii din comitatul Gemer să plece spre Ținuturile de Jos și de acolo să-și aducă hrana, pentru că în comitatul lor este foamete” (Sirácky 1971: 73). Și în documentele ulterioare apar informațiile despre lucrătorii sezonieri. Din anul 1770 este cunoscută cererea autorităților din Nyíregyháza ca lucrătorii sezonieri din perioada secerișului să nu fie nedreptățiți, pentru că altfel ar putea să nu mai vină și pământurile domnești ar putea rămâne nerecoltate. În anul 1785, autoritățile din Nyíregyháza au acceptat ca lucrătorii din comitatele din nord, cosașii să se poată mișca liber în teritoriu, în căutare de lucru. Tot din rândurile acestor lucrători sezonieri se recrutau și slugile în casele gospodarilor înstăriți (Sirácky 1971: 75). Și în Bácska s-a simțit nevoia să se limiteze remunerațiile muncitorilor sezonieri. Începând cu anul 1748 ele au fost stabilite în felul următor: cosașilor ce lucrau în parte să li se asigure a opta parte din grâu, din cereale amestecate (*napolica*) a șaptea parte, din recoltele semănăturilor de primăvară fiecare a șasea cruce; cosașului zilier, 25 de groși, inclusiv mâncare, femeii, 20 de groși, cosașului, 25 de groși, celui care face căpițe de fân, 25 de groși, femeii, 20 de groși, iar cei ce vor treiera, vor primi o măsură în plus față de cosași (Sirácky 1971: 73).

Mulți lucrători sezonieri se decideau să rămână definitiv în Ținuturile de Jos. Totuși, noi credem că aceste cazuri sunt mai degrabă izolate și nu reprezintă decât o parte neglijabilă a celor ce vor fi colonizați în mod organizat. Această pătură de coloniști, în comparație cu cei ce veneau ca transfugi sau erau obiectul unei colonizări organizate de nobili, reprezentau o parte neînsemnată, chiar dacă obiceiul de a veni la munci la câmpie a durat mai mult de două sute de ani. În anii secetoși, cu recolte slabe, ca, de exemplu 1723, 1728 și alții, plecările au fost mai numeroase și lucrătorii care se întorceau înapoi erau tot mai puțini (Sirácky 1971: 74).

Fuga iobagilor

După încheierea Păcii de la Satu Mare, obligațiile iobagilor cresc exponențial. După anul 1723 obligațiile față de stăpân se îmbină cu cele față de stat și cresc mai ales cele extraeconomice. Pe de altă parte, nobilii care și-au redobândit posesiunile din Ținuturile de Jos sunt dispuși măcar la început să ofere condiții deosebit de atrăgătoare iobagilor fugari. Aceasta duce la plecarea masivă a iobagilor spre aceste ținuturi.

„Masele care și-au părăsit căminele, în care cu greu ar fi putut supraviețui, nu apucau toiagul de peregrin conform unui plan bine gândit și cu un țel bine stabilit. În această fază incipientă nu îi chema nimeni și nu îi conducea spre un loc anume. Scopul lor unic era să găsească un trai mai bun. Voiau să-și făurească o soartă și o situație mai bună, dar erau conduși doar de instincte și de

speranța că în teritoriile părăsite de turci vor găsi condiții de viață mai bune.” (Acsády 1896, *apud* Sirácky 1985: 18)

Ca urmare, presupunem că primii locuitori ai Panoniei în perioada de după alungarea turcilor au fost iobagii fugari. În toate comitatele s-au păstrat informații despre fuga în masă a iobagilor. În anul 1717, la Viena ajunge o plângere din partea comitatului Liptov (*Liptoviensis*) în care se relatează despre fuga mării majorității a populației în comitatele vecine, unde li s-au oferit condiții mai bune de trai. Cunoscute sunt plecările în masă ale iobagilor din Orava (*Arvensis*), Spiš (*Scepusiensis*), Šariš (*Sarossiensis*) sau Novohrad (*Neogradiensis*). Foarte multe date s-au păstrat în arhivele comitatului Abov (*Abaujvariensis*), din care reiese că 1 089 de familii de iobagi fugiseră, stipulând și locurile în care aceștia trebuie căutați (Sirácky 1980: 19). Comitatul Hont își caută fugarii mai ales în comitatele Novohrad (*Neogradiensis*), Pest, Esztergom. Dar și din comitatul Pest fug mai departe spre Békés, Bács sau Banat, precum ne arată și numele adoptate de aceștia, care sunt derivate deseori de la satul din care pleaseră.

Fuga iobagilor a devenit în această perioadă o problemă stringentă a politicii interne din Ungaria. După cum știm, iobagii nu erau stăpânii propriului destin și ca atare nu aveau dreptul la strămutare. Deși nobilii se ajută cu tot felul de legi și decrete ce interzic plecarea iobagilor, ei nu reușesc să stăvilească acest fenomen. Mai ales dacă luăm în considerare și faptul că nobilii din Ținuturile de Jos, unde fugeau majoritatea iobagilor, nu erau interesați să respecte aceste interdicții de a primi refugiați noi dacă aceștia nu prezintă învoirea scrisă a stăpânului. Tocmai de aceea nobilii din Ținuturile de Jos cer, în cadrul dietei din 1729, ca acei iobagi care veniseră din nord fără învoirea amintită să poată rămâne aici, pentru că altfel aceste ținuturi vor deveni din nou o sălbăcie (Sirácky 1980: 20).

Tocmai din această cauză, în multe locuri se schimbă și statutul iobagilor. Dacă la vechii stăpâni erau „legați de glie pe vecie”, la noii stăpâni deveneau, pe baza contractului semnat cu aceștia, doar iobagi „contractuali”, cu dreptul la strămutare. Această măsură însemna pentru iobagi o ușurare imensă, pentru că se limitau puterea și abuzurile nobiliare. Cei mai mulți iobagi recurgeau la subterfugii, își schimbau numele și nu recunoșteau locul lor de proveniență. Pe teritoriul Ținuturilor de Jos se întâlneau astfel nume de familie precum Chrťan, Strehovský, Lešťan, Zelenák, Turčan, Lipták, Červenák, Šulan, Sklabinský, Krnáč, Častven etc. Pavol Horváth estimează că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea au părăsit așezările natale din Slovacia un număr de 15 000 de iobagi (Horváth 1963, *apud* Sirácky 1985: 20). Cei mai mulți au plecat împreună cu familiile lor, așa încât avem motive să considerăm că acest număr a fost mult mai mare, putând ajunge până la 20 000 de familii. O mare parte a coloniștilor s-au așezat în spațiul dintre Dunăre și Tisa, în sudul comitatului Novohrad (*Neogradiensis*), Pest, dar și în alte comitate despre care vom mai vorbi.

Inițiative nobiliare

O mare parte a iobagilor au fost aduși în Ținuturile de Jos chiar de nobili. Este vorba mai ales despre nobilii care aveau proprietăți și în comitatele de nord din Slovacia de astăzi, dar și în teritoriile eliberate de turci. În fața comisiei neoquistice și-au demonstrat dreptul la posesiunile din Ținuturile de Jos nobilii Anton Grassalkovich, Johann Georg Freiherr von Harruckern și Sándor Károly. Conform lui Karl Freiherr von Czoernig, slovacii au fost chemați în comitatul Pest de nobilii Almás, Balogh, Beleznay, Beniczky, Grassalkovich, Irsay, Kóhary, Laffert, Podmaniczky, Ráday, Szász, Szeleczky, Vattay (Czoernig 1857: 104, *apud* Sirácky 1985: 61).

Aceștia au adus însă un număr redus de coloniști, în mod nesistematic, fiind lipsiți de experiență. Coloniștii îi aduceau prin recrutare directă, fără ajutorul locatorilor, care vor avea rolul principal în organizarea unei colonizări sistematice. Ei erau ajutați și de informațiile care se răspândeau mai ales prin intermediul preoților, dar și al cărăușilor sau al muncitorilor sezonieri, care primeau informații scrise, respectiv cunoșteau nemijlocit zona.

O mare nevoie de forță de muncă în Ținuturile de Jos, în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, îi obliga pe nobili nu numai să colonizeze propriii iobagi de pe teritoriul Slovaciei, dar și să-i primească pe alții, de exemplu din rândul fugarilor, pe care apoi să-i așeze definitiv pe posesiunile proprii, asigurându-le condiții mai bune de viață. Stau mărturie toate contractele de colonizare de care avem cunoștință. În general se acordau trei ani de scutire de dări, în cele mai multe cazuri.

De aceste facilități abuzează deseori iobagii fugari, care, după expirarea exonerării, se mută din nou la un alt stăpân (Sirácky 1971: 62). Despre instabilitatea imigranților de atunci stă mărturie și descrierea în limba slovacă a satului Alberti din data de 1 mai 1728: „În anul 1708, comitatele Pest și Heves făceau peste tot apel la populație, să vină să populeze teritoriile lor, în cea mai mare parte pustiite. Atunci slovacii din comitatele Hont și Zvolen s-au așezat în Maria-pusta din comitatul Heves, pe malurile Tisei, și locuiau în bordeie sub pământ. Odată trecea prin Maria-pusta Varacska cu curuții săi. Când a aflat că sunt slovaci venetici, a încercat să-i convingă să se mute în Albert-pusta. Întrucât erau chinuiți de țăntări, slovacii au fost de acord, însă cu condiția ca oamenii lor să cerceteze zona. În urma unui ecou favorabil din partea soliei trimise, au început pregătirile de plecare în anul 1710, dar din cauza epidemiei de ciumă au amânat plecarea. La 14 februarie 1711 au plecat cu 22 de căruțe, coloana lor fiind condusă de preotul lor, B. Claudini, și de trei căpetenii: J. Čáni, M. Takáč și P. Havran. Lângă satul Pand, unde locuia Varacska (nu departe de Albert-pusta), s-au oprit pentru o săptămână într-o pădure, sub cerul liber. În zilele următoare au semnat contractul cu Varacska și abia apoi s-au așezat în Albert-pusta” (Pesty 1864-1865, *apud* Sirácky 1971). Obligațiile iobăgești din contractele de colonizare se refereau de cele mai multe ori la cens. Unul dintre cele mai vechi contracte din această perioadă este cel din comitatul Pest, și anu-

me cel dintre iobagii din Aszód și contele Podmaniczky, ce datează din 24 martie 1716.² În afară de 80 de florini renani arendă, coloniștii din Aszód au mai fost datori să dea anual doi porci grași, bine hrăniți, conform vechilor datini, și cadouri de Crăciun; primăvara fiecare iobag trebuia să are o zi, să semene și să dea cu grapa, o zi să are țarina, o zi să are pentru semănături de toamnă, apoi să și semene și să dea cu grapa.

În timpul secerișului satul trebuia să asigure 50 de cosași pentru luncile domnești, să adune fânul și să-l depoziteze, să împrejmuiească grădina din preajma morii, să efectueze mici servicii și să achite un sfert din costurile stăpânului legate de construcția morii (Sirácky 1971: 63). Ne-am aplecat în primul rând asupra exemplului din Albert-pusta pentru că, după două generații, populația de aici a devenit supranumerică și o mare parte a tinerilor au plecat spre Tótkomlós (1746), de unde, după alte două generații, un alt roi de coloniști a plecat spre Nădlac, de pe teritoriul actual al României.

Din Alberti cunoaștem un alt contract, pe care l-au semnat noii coloniști în data de 9 martie 1721 cu noul proprietar, Márton Szeleczy, care între timp devenise stăpânul așezării (Sirácky 1971: 63). Conform documentului păstrat, fiecare gospodar care dispunea de cai sau boi urma să plătească anual doi florini renani. Cei care nu dispuneau de animale de tracțiune și aveau numai o gospodărie și apelau la alții pentru arat și secerat trebuiau să plătească anual un florin renan. Jelerii, care nu aveau gospodărie proprie și nici animale de tracțiune, plăteau o jumătate de florin renan pe an. Fiecare gospodar și jeler preda a noua parte din recolta de primăvară și de toamnă; din pământul nedestelenit, arat pentru prima dată, se preda a douăsprezecea parte, din oi și albine, a noua parte. Fiecare gospodar sau jeler preda de pe urma a două vaci o măsură (*ica*) de unt, de la o vacă, o jumătate de măsură. Cine avea doar o casă dădea anual trei găini. Mai departe erau stabilite alte obligații, precum măcinarea grâului pentru slugile domnești și întreținerea a 12 cerșetori, pentru care stăpânul a construit un azil. Măcelarul era obligat să dea stăpânului anual 15 livre de seu, preotului, de la fiecare vită limba, să cumpere oi și alte vite de la stăpânire. Censul trebuia plătit în două rate: jumătate de Sf. Gheorghe și jumătate de Sf. Mihai. Cui nu îi conveneau aceste condiții putea pleca din sat cu învoirea stăpânului, după ce își achita toate obligațiile față de comitat și de stăpân. Abia atunci primea documentul de liberă trecere. Altfel, toți fugarii erau prinși și aduși înapoi. Acei locuitori pe care foștii stăpâni ar fi încercat să-i ducă înapoi, ar fi fost apărați de tot satul, în frunte cu primarul. Márton Szeleczy era de acord să renunțe doar la acei locuitori pe care foștii stăpâni ar fi fost în stare să-i identifice și să demonstreze că le aparțin și cu care s-ar fi putut înțelege. În încheiere se stipula că abatorul, cârciuma și moara vor fi lăsate pentru folosul comunității, cu condiția ca nici primarii și nici jurații să nu consume pe cheltuială publică sub nicio condiție (cine vrea să bea, să bea pe banii proprii!). Cârciumarul trebuia să depună bilanțul față de săteni la fiecare jumătate de an.

2 MOL, Budapest, Helytartótanácsi ltv., Departamentum urbarialis, Tabellae urbanales, Pest megye, Aszód.

Trebuia însă să vândă vinul și pălınca stăpânului, la prețurile din zonă. În ceea ce privea libertatea religioasă, locuitorii aveau dreptul la practicarea confesiunii lor fără niciun fel de îngrădiri.³

Este cel mai detaliat contract pe care l-am întâlnit în cercetarea noastră asupra condițiilor economice ale slovacilor din Ținuturile de Jos. Nu s-a mai întâlnit situația în care cârciumarul trebuie să prezinte de două ori pe an situația financiară în fața comunității din sat. Nici stipularea faptului că iobagul va fi apărat în fața foștilor stăpâni de un sat întreg și chiar de noul stăpân. Totuși, nu este amintită robota, ceea ce ne duce la concluzia că, probabil, un timp ei au fost scutiți de anumite obligații, iar apoi a intervenit urbariul Mariei Tereza, care a regularizat situația iobagilor, apărându-i de abuzuri. Iobagii lui Márton Szeleczky au avut și după regularizarea urbarială destul pământ: 11 aveau o așezare întreagă (30 de iugăre de pământ arabil și luncă pentru 12 cosași), 58, câte o jumătate de așezare, 88, câte un sfert de așezare (în total 157 de iobagi), dar au mai existat și 46 de jeleri și 8 subjeleri (Sirácky 1971: 64).

Johann Georg Freiherr von Harruckern a fost mulți ani locotenent-colonel în armata imperială. A fost comisar responsabil cu intendența și consilier imperial. Printre altele, a supravegheat lucrările de construcție a cetății Arad. În anul 1719, adresează o scrisoare împăratului, în care cere, pentru serviciile sale impecabile și fidelitate, o recompensă pentru el și urmașii săi, cu toate privilegiile aferente. Este vorba despre moara de apă din Buda, viile din jurul ei sau teritorii din jurisdicția prefecturii de pe lângă Camera Regală din Szeged, și anume: Gyula, Doboz, Gerla, Csaba, Körösladány, Békés, Gyarmat, Öcsöd, Vésztő, Szentes și Szeghalom, cu toate pustele ce pătrund și în comitatele vecine. Succes are cea de-a doua propunere, care avea valoarea estimată de către prefectură de aproximativ 39 299 de florini de aur. Donația intra și în contul unei datorii pe care o avea împărăția față de slujitorul său, în valoare de 24 000 de florini renani. Johann Georg Freiherr von Harruckern devine proprietarul unui teritoriu însemnat, ce cuprindea tot comitatul Békés și părți din comitatele Csongrád și Arad, în total cam 700 000 de iugăre de pământ de prima calitate (Borgula–Švihran 1979: 19). În același timp, pe tot teritoriul Slovaciei păturile de țărani liberi nu aveau în posesiune mai mult de 600 000 ha de pământ arabil. Această parte a Ungariei era traversată de cele trei Crișuri. Acestea se revărsau anual pe teritoriul comitatului Békés, înainte de a se vărsa în Tisa. Astfel se formau suprafețe imense acoperite de mocirlă, care nu secau nici în verile cele mai secetoase. Pe vremea turcilor aceste pământuri nu erau lucrate deloc, mocirlele nu erau asanate, regiunea era sălbătică. Apele stătătoare răspândeau un miros pestilențial, vegetația era de nepătruns, peste tot creștea trestia. Aici era raiul pentru lupi, vulpi, căprioare și mistreți. În timpul verilor toride aerul era irespirabil. Vaporii de apă nocivi aduceau boli, oamenii mureau pe capete. Musculițe, țânțari, tăuni și alte insecte înțepau dobitoacele și oamenii până la exasperare. De aceea, recensământul din 1717 consemnează în tot comitatul

3 MOL, Budapest, Helytartótanácsi ltv., Departamentum urbariales, Tabellae urbariales, Pest megye, Alberti; Sirácky 1971.

Békés doar 566 de familii. Cu această donație nu sunt de acord foștii proprietari, care își revendică drepturile de moștenire. Cei mici, care nu pot dovedi prin acte că strămoșii lor au fost proprietarii acestor teritorii, sunt ignorați, însă alți magnați, în frunte cu contele Károlyi, a trebuit să fie despăgubiți (Borgula-Švihran 1979: 20).

În aceste circumstanțe, energicul Johann Georg Freiherr von Harruckern, noul proprietar al posesiunilor din Ținuturilor de Jos, trimite impopulatorii săi în comitatele de nord, pentru a recruta forța de muncă dintre iobagii care ar fi de acord să fugă de la actualii stăpâni. Știe că Ungaria acelor timpuri era traversată de puhoai nenumărate de transfugi, care căutau în teritoriile pustiite din sud o oportunitate pentru a-și îmbunătăți condițiile de trai. Adresează locuitorilor țării un apel pentru a veni să se așeze pe posesiunile sale în condiții cu totul deosebite. Vin astfel, pe cheltuiala lui, germani, maghiari și slovaci deopotrivă. Aceștia cer cu smerenie să li se respecte următoarele condiții:

„1. Să poată să-și mărturisească în mod liber confesiunea, precum este obiceiul împământenit în țară.

2. În primii ani de la așezare să fie eliberați de robotă, cens și alte obligații.

3. Să fie înștiințați despre obligațiile față de stăpânire ce îi așteaptă după anii de scutiri.

4. Să-și poată construi pe cheltuiala proprie o moară, care să intre în posesia veșnică a comunității, iar veniturile de pe urma ei să fie folosite pentru întreținerea ei și pentru binele public. Iar comunitatea să-și mai poată construi în condiții similare și o cârciumă și abator și să aibă învoire pentru pescuit.

5. Nou-veniții să poată beneficia de lemne din pădurile stăpânirii, în vederea construirii de biserică și de case, ca și de lemne de foc.” (Borgula-Švihran 1979: 21)

Asemenea cerințe au avut și ceilalți coloniști din așezările lui Johann Georg Freiherr von Harruckern, din Szarvas sau Mezőberény, iar stăpânirea le-a răspuns punctual:

„1. În ceea ce privește acest punct, vă putem asigura că stăpânirea nu va institui niciun fel de opreliști.

2. Indiferent de numărul incipient al populației așezării [se aștepta să vină cel puțin 20-30 de gospodari în fiecare așezare], promitem din partea stăpânirii degrevarea de orice fel de obligații pe timp de doi ani și promitem să intervinim și pe lângă conducerea comitatului să nu aibă, la rândul ei, niciun fel de pretenții de la respectivii săteni.

3. Nu se va pretinde mai mult decât sunt cutumele din țară și ce ne învață experiența altora.

4. Până la următoarea hotărâre a stăpânirii, care va stabili dacă folosința asupra morii și a foloaselor de pe urma ei să fie pe vecie sau pe mai mulți ani, vor putea să-și construiască o moară; dacă mai târziu va fi nevoie de mai multe mori, vor primi și pentru acestea o învoire din partea stăpânirii printr-un contract. În ceea ce privește cârciuma, abatorul și pescuitul, ca și alte venituri ale stăpânirii, se va proceda așa cum este obiceiul și în alte așezări ale comitatului;

după expirarea anilor de degrevare de obligații, se va încheia un contract ce va stabili valoarea arendei.

5. În ceea ce privește construirea bisericii, lemnele le vor primi gratuit, la fel și pentru construcția de case. Trebuie ținut seama de faptul că în zonă nu prea sunt lemne, deci se recomandă – dacă este posibil – ca fundațiile sau toată clădirea să fie din cărămidă brută, astfel că lemnele vor fi folosite doar pentru partea de acoperiș, ce va asigura mai puține cheltuieli, lemne și lucru.

6. În ceea ce privește viitoarele nevoi de lemn uscat pentru uz casnic, aceasta va fi subiectul unei noi negocieri cu stăpânirea, când va stabili aceasta.” (Borguła–Švihran 1979: 22)

Magnații însă au fost foarte calculați și circumspecți. Au încercat să evite nu atât conflictele etnice, cât mai ales conflictele confesionale, care erau în acea perioadă mai pregnante. De aceea, încercau să colonizeze în aceeași așezare numai familii de aceeași confesiune. Mai târziu, când această strategie nu a mai fost posibilă, se încerca măcar departajarea localității și a hotarului după confesiuni. Strămutarea spre ținuturile din sudul țării era pe vremea aceea anevoioasă și plină de tot felul de piedici. Dura și mai multe luni. Drumurile aproape că nu existau, și atunci când se găseau, erau într-o stare jalnică, cu gropi și noroaie. Să te miști pe asemenea drumuri cu căruțele supraîncărcate, deseori și cu copii, era adesea peste puterile omului de rând. Cât vedeai cu ochii erau numai puste, mocirle și sălbăticie. Transfugii, care se simțeau urmăriți și hărțuiți, deseori veneau pe căi ocolite, parcurgând distanțe de trei ori mai mari.

Așezările erau rare, deseori la distanțe între 30 și 80 de kilometri dintre ele, dar transfugii le ocoleau și pe acestea, de teama să nu fie prinși și întorși la vechiul stăpân. Dar foamea și bolile îi obligau să se oprească și să caute de lucru pentru a putea supraviețui. Deseori se întâmpla ca unele coloane mai mici să fie tâlhărite de grupuri înfometate de peregrini ce nu au reușit să-și găsească un cămin. Mulți fugari nu rezistau greutăților și neajunsurilor drumului lung și imprevizibil și mureau înainte să ajungă la destinație. Evaporațiile mocirlelor, verile toride, roiurile de insecte agresive, surmenajul, toate acestea erau deseori fatidice mai ales pentru copii și bătrânii înfomețați (Borguła–Švihran 1979: 27).

Dar nici noile așezări nu erau gata pregătite. Coloniștii trebuiau să-și dureze cât de repede locuințe improvizate și acareturi pentru animale. Nu aveau însă meseriași pe distanță de sute kilometri, așa că trebuia să se descurce singuri. Lemnele erau rare și fierul și produsele metalice erau aduse de la distanțe mari. În general, așezările erau situate de-a lungul drumurilor practicabile, pe care veneau șiruri de soldați imperiali către granița cu turcii, unde conflictele vor continua zeci de ani. Armata nu era tocmai prietenoasă cu populația când era vorba despre aprovizionare. Nici stăpânii nu respectau cu toții contractele semnate cu coloniștii, își însușeau pământul dobândit de țărani prin desecarea mlaștinilor. Primii care s-au opus acestor măsuri și au profitat de nemulțumirile populației au fost sârbii de pe valea Mureșului.

În ziua de 1 mai 1735, Békéscsaba a fost atacată și prădată de răsculații conduși de Petar Jovanović, cunoscut și sub pseudonimul de Pero Segedinac,

căpitan de grăniceri sârbi cu sediul la Pecica, lângă Arad. Scânteia a izbucnit în comitatul Békés, unde arendașul István Tolnay trata iobagii cu dispreț și storcea de la ei dările cu mijloace mai mult decât crunte. Mai mulți coloniști au fugit în alte sate, alții i-au aprins depozitele de cereale, chiar de două ori. Locuitorii din Békésszentandrás au fost convinși de Pero Segedinac să i se alăture și să cheme și confrății din alte sate să facă la fel. Răsculații declarau că sunt curuți, că luptă pentru drepturile celor săraci și că în curând le va veni în ajutor Francisc Rákóczi din Turcia, cu o oaste mare. În curând răscoala a depășit granițele comitatului Békés și s-a răspândit în comitatele vecine. Dar fără un program clar și o organizare bună, răscoala s-a transformat într-un simplu jaf și măcel. De exemplu, când slovacii din Mezőtúr duceau vitele la târg, au fost atacați de răsculați, bătuți și tâlhăriți. În urma acestei întâmplări, slovacii din Békés s-au alăturat banderilor nobiliare, împotriva răsculaților. În aceeași zi de 1 mai răsculații au pătruns în Békéscsaba, au golit vistieria localității, au jefuit locuitorii, pe cine prindeau pe stradă îl descâlțau de cizme. Preotul evanghelic Samuel Burian a fost scos din biserică de păr și bătut zdravăn. În cele din urmă banderile nobiliare au înăbușit răscoala, mulți participanți fiind uciși, alții prinși. Căpeteniile au fost crunt pedepsite, Pero și alți trei au fost frânți pe roată, au fost jupuți de vii și apoi tăiați în patru, trupurile lor fiind expuse la porțile mai multor localități: Arad, Oradea, Sarkad și Szentandrás. Alte patru căpetenii au fost frânte cu roata și apoi decapitate, opt fiind iertate și trimise cu alți 60 de răsculați în închisorile din Buda. Dintre cei zece slovaci din Békéscsaba care au participat la răscoală, patru au fost pedepsiți și șase iertați (Borgula-Švihran 1979: 30). Ne-am referit cu precădere la aceste localități din comitatul Békés deoarece peste câțiva zeci de ani mulți dintre urmașii lor vor participa la colonizarea secundară, ce a cuprins localități de pe teritoriul României, cum au fost Nădlacul, Mocrea și Țipari (toate în județul Arad).

Noile comunități slovace aveau de obicei la dispoziție un singur intelectual – preotul, care era de obicei erudit, cu studii în Germania, deseori cu câteva semestre și la medicină și la studii juridice. Preoții aveau un cuvânt greu de spus în educarea și modelarea comunităților locale. Aceștia formau adevărate „dinastii” din aceleași familii de-a lungul deceniilor. Un astfel de exemplu este dat de familia Tešedik, care a avut un mare impact asupra comunității slovace din comitatul Békés. Ei au stabilit, de exemplu, principiile conviețuirii într-o comunitate slovacă evanghelică, pe care le-au transmis urmașilor și în forma scrisă:

„1. Niciun fiu sau fiică să nu se căsătorească fără învoire din partea părinților. Părinții, la rândul lor, să evite să impună copiilor căsătoria împotriva voinței acestora, folosindu-se de amenințări, bătai și blesteme, fiindcă o asemenea căsnicie rareori este reușită.

2. Nu se cuvine ca un văduv sau o văduvă să se căsătorească din nou imediat după moartea soțului. De aceea soțul trebuie să aștepte timp de 6 luni în doliu, iar soția, chiar 9 luni.

3. Cine are copii de vârsta școlară, fete și băieți, să îi dea spre educare la persoane competente, dacă nu mai mult, măcar până când pătrund tainele

învățăturii creștine și ale cuvântului Sfintei Scripturi și învață să scrie și să socotească.

4. La orice eveniment, în crâșma comunală, sau la petrecerea nuntașilor, la pomana mortului, sau chiar și la așa-zise șezători, să vă feriți de beție, de bătăi, certuri și ciorovăieli.

5. În ziua sfintei duminici să nu se permită măcelarului să sacrifice vita înaintea de utrenie și nici cârciumarului să vândă băuturi alcoolice. La fel, după ce bat clopotele seara, cârciumarul să nu mai rețină clienții săi.” (Borgula–Șvihran 1979: 31)

Ba mai mult, pentru ca tinerii să nu fie încurajați să se plimbe fără sens noaptea pe ulițe, dar mai ales străinii suspecti să nu fie lăsați să cutreiere localitatea pe timp de noapte, în anul 1738 autoritățile au dat ordin ca seara, după ce bat clopotele la ora 9, oamenii să nu mai circule pe străzi. Cine a fost prins că nu a respectat acest ordin, a fost reținut și a doua zi i s-au aplicat în public 25 de lovituri.

În general, doi ani de zile noii coloniști nu trebuiau să plătească dările către stăpân. Apoi s-a stabilit să se perceapă nona din recolta obținută. Iobagul trebuia să aducă stăpânului găini, rațe, găște și curci, apoi porci, miei, unt etc. Fiecare gospodar, proprietar de casă, trebuia să plătească un florin de aur pe an. Precum ne arată documentele păstrate în Szarvas, în anul 1748 dijma din cereale se percepea în felul următor: „Slugile domnești îi invitau mai întâi pe rând pe iobagi la primărie, unde trebuiau să declare sub jurământ câte căpițe de cereale au recoltat. Apoi se mergea în câmp, unde se numărau căpițele fiecărui. Dacă unul dintre iobagi ascundea o parte a recoltei, aceasta se confisca pentru stăpânire. Apoi urma treieriișul de probă, unde nu ajungea împlăciu și trebuia să se calce snopii de grâu cu caii pe o bătătură amenajată. Stăpânirea constata astfel ce randament dă căpița respectivă și, înmulțind cu numărul căpițelor, stabilea dijma, chiar dacă loturile de pământ nu erau la fel de roditoare și randamentul era de regulă diferit și în general în defavoarea iobagului” (Borgula–Șvihran 1979: 33).

După un timp, populația din Békéscsaba, Mezőberény, Szarvas a crescut ca număr și tinerii însurăței nu mai aveau pământ, nici mijloace de subzistență. La fel se întâmpla și în noile așezări din comitatul Pest (de exemplu, în Alberti). Aceste familii tinere erau dispuse să caute noi puste care puteau fi destelene. Astfel, ei au încercat să colonizeze Békésszentandrás, de lângă Szarvas. Acolo însă trăiau deja maghiarii de confesiune catolică. Așa cum era de așteptat, au izbucnit neînțelegeri pe fond confesional. Ba mai mult, arendașul pământurilor baronului Rudnyansky era neîndurător cu iobagii, îi bătea, îi maltrata. În această situație, baronul a acceptat colonizarea pustiului Komlós, aflată la 50 km distanță. Contractul a fost semnat în data de 8 ianuarie 1746 (Borgula–Șvihran 1979: 37). Conform acestuia, noii coloniști trebuiau să plătească anual 700 de florini renani, să predea nona din toate semănăturile, să asigure pentru bucătăria stăpânului un butoiș de unt, slănină și porci grași, astfel încât jumătate să fie plătite de Sf. Gheorghe și jumătate de Sf. Mihai. De asemenea, noii locuitori aveau sarcina să mai aducă alți „gospodari supuși și credincioși”, astfel încât să

fie lucrată toată suprafața de pământ. Astfel, alte 80 de familii au mai venit din comitatele din nordul țării. Pentru că aceștia beneficiau de libertate religioasă, stăpânul a interzis așezarea coloniștilor de confesiune catolică, pentru a preveni eventualele conflicte (Borgula-Švihran 1979: 37). După alte două generații, și această așezare se va suprapopula și va încerca să închirieze pământuri de pe pustele vecine. În curând nu vor fi suficiente nici acestea.

În anul 1786, deci la 40 de ani de la colonizarea slovacă a așezării, aici trăiau deja 4 000 de locuitori. Aceștia aveau în posesie 1 229 de boi, 1 666 de vaci de lapte, 825 de viței, 1 540 de cai, 174 de mânji, 5 741 de oi și 2 341 de porci (Borgula-Švihran 1979: 38). Cirezile de animale pășteau liber din primăvară până în toamnă târziu și iernau în îngrădituri simple, comune, în apropierea sălașurilor din hotarul așezării. A fost un fel de gospodărire în comun, pentru că se negocia în comun arendarea pășunilor vecine, dar și lâna de oi se depozita în comun și se vindea o dată negustorilor greci din comitat. La fel se proceda și cu vânzarea oilor și a vitelor. Primarul anunța populația când vor veni negustorii, iar proprietarii se duceau cu căruțe pe pășuni, pentru a asista la vânzarea vitelor proprii.

Există însă un număr însemnat de slugi care nu aveau case proprii și care își întemeiau o familie nouă și nu mai aveau mijloace de subzistență. Acestea căutau o nouă oportunitate, mutându-se într-o nouă locație, unde primeau în folosință pământ, primeau un loc de casă și semnau un nou contract cu noua stăpânire. Așa s-a întâmplat și cu locuitorii din Tótkomlos, care în anul 1802-1803 în număr de aproape 1000 au plecat spre Nădlac, azi pe teritoriul României (Kukučka 2003a: 92).

Conscripția din anul 1800 arată situația noilor coloniști din comitatul Békés, subliniind numărul sporit al familiilor fără pământ. Cam 27% din familiile de iobagi nu aveau deloc pământ, 14% aveau mai puțin de 5 iugăre (2 iugăre = 0,97 ha) și alte 14% aveau în posesie doar 5-10 iugăre, ceea ce este în total 55% din populație în stare pauperă (Kukučka 2003a: 79). Presupunem că și în localitatea Tótkomlós se lucra numai o parte a hotarului, în timp ce o mare parte a hotarului era formată din pășuni și lunci. Recensământul de după regularizarea urbană a Mariei Tereza, și anume din anul 1773, relevă faptul că în hotarul localității erau lucrate doar 3 244 de iugăre. Existau doar 189 de proprietari de pământ și deja 181 de jeleri care aveau în posesie o casă și 83 de jeleri care nu aveau nici măcar casă și locuiau afară, în staulele improvizate pentru vite. Tocmai aceștia vor fi primii care vor încerca să primească învoirea de a coloniza pustele vecine: Pitvaros și Nădlac (Kukučka 2003a: 92).

Cum aflau însă despre noile oportunități de a primi pământ, pe posesiunile Camerei regale sau ale unui alt magnat, cei din comitatele din nord? Nu este greu de ghicit. Plecarea spre Ținuturile de Jos a fost hotărâtă deseori de un mesaj sau de o scrisoare de la rude, care se așezaseră mai demult aici și descriau pozitiv condițiile și facilitățile din noile lor cămine. Un astfel de document ni s-a păstrat din anul 1808, din partea lui Ján Tomáš din localitatea Chrtány (*Tóthartyán*). Acesta a decis să se mute împreună cu familia în localitatea Kovačica (*Antalfalva*) din Banat. Probabil că hotărârea a venit la îndemnul

rudei sale Ondrej Tomáš, care se număra printre primii coloniști din această localitate. Documentul vremii este un fel de recomandare cu substrat etic, pentru a fi primit de comunitate, și care este scrisă în ceha biblică slovacizată:

„Noi, toată comunitatea din Tót Hartyán și cei ce ne aflăm la conducerea ei, afirmăm pentru cei care sunt interesați că locuitorul nostru Jano Tomášov, la acea vreme primar al satului, s-a hotărât să se mute din comunitatea noastră și din gloriosul comitat Neograd în Banat, și anume la Kovatsicza, adică Antal-falva, cu soția sa Mariša, cu unicul său fiu, Jano, și cu propriul său frate Gyuro, adică cu toată agoniseala, pe care o are de când s-a născut de la strămoșii săi, care o gospodăriseră. Și anume niciun locuitor al nostru cu conștiința curată nu poate afirma nimic rău la adresa lui, a soției și a fratelui, care cu toții au dus o viață precum trebuie să aibă un bun creștin. Noi deci rugăm să nu vă fie frică să-l primiți în comunitate. Vă dorim toate cele bune.

Data T. Hartyán 13 iunie 1808

Totdeauna urători de bine: Račko Jano, Tervény Biro, Husák Palyo, jurat, și toată comunitatea din T. Hartyán (pecetea comunității)

Coram me Francisco Beranszky

Loci notar (pecetea și semnătura)

Autentifică această mărturie: Dionys Ivan Hajnoczy predicator al Bisericii din Zavada (semnătura și ștampila).” (Jančovic 1990: 133)

Astfel de recomandări pretindeau cei mai mulți magnați, dar mai ales Buttler Gábor din Bordány, Kristóf Nákó din Komló sau Károlyi din Nyíregyháza. Ei urmăreau să aducă cât mai mulți țărani mai înstăriți, cu animale de tracțiune și brațe de muncă. Contactele cu teritoriile slovace au fost întreținute în principal prin preoți. Aceștia, mai ales colegi de generație ce studiaseră împreună, întrețineau o corespondență vie și transmiteau informații din Ținuturile de Jos. Și interesul lor era să prospere comunitatea, pentru că numărul enoriașilor influența vistieria bisericească și propriile lor venituri. În general erau oameni erudiți, formați la universitățile din Germania, în ciuda interdicțiilor autorităților habsburgice. Mulți erau literați, cercetători, istorici, dar pentru noi reprezintă, prin scrierile lor, principala sursă de informații. Studiile gimnaziale și le făceau în Rožňava, Banská Štiavnica (Schemnitz), Pressburg, Sopron sau Karlovac (Kukučka 2003a: 81). Dacă am urmări apoi absolvenții centrului universitar din Jena, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, am vedea că aici au studiat pe rând o pleiadă întreagă de preoți ce vor ocupa posturile în bisericele din Ținuturile de Jos: Gustáv Adolf Seberínyi – preot la Békéscsaba, Karol Jesenský – preot la Mezőberény, Sándor Barisch – preot la Liebling, Samuel Lávrinčík – preot la Lovinobaňa (*Lónyabánya*), Daniel Haviar – preot la Szarvas, Michal Elefant – preot la Nyíregyháza, și Karol Jesenský – preot la Stará Pazova (*Ópazova*). Aceasta a fost o întreagă generație, care a ocupat posturile de preoți din protopopiatul evanghelic Pest-Békés. Ei se cunoșteau foarte bine, deseori concureau între ei pentru ocuparea unui post, dar apoi corespundau, colaborau și mai ales jucau un rol determinant în procesul de populare a Ținuturilor de Jos cu slovacii evanghelici (Kukučka 2003a: 82).

Cauze de ordin religios

Pentru dinastia habsburgică, identificarea cu catolicismul și cu Biserica Romano-Catolică reprezenta în acea vreme un simbol al unității și al puterii în cadrul unei uniuni de state substanțial diferențiate. Abia în timpul anilor de relativă acalmie și pace din secolul al XVIII-lea a reușit să obțină ca Biserica Catolică să devină unul din mijloacele de consolidare a puterii statului și a dinastiei, iar pe de altă parte a obținut în sfârșit modificarea componenței confesionale a populației Ungariei: recatolicizarea prin intermediul misiunilor, al școlilor, prin „impunerea” interesului de stat a dus la reducerea numărului populației de altă confesiune până la limita de 20%, pătură încă destul de numeroasă, dar marginalizată.

Acest proces, la prima vedere fără semnalmente de atrocități deschise adiacente și generalizate, nu a fost așa de simplu, nici continuu și nici nedureros. El a decurs prin bulversarea destinelor a zeci de mii de oameni, care și-au pierdut sau s-au dezis de confesiunea strămoșilor, de posibilitatea unei situații sociale mai bune sau a unei cariere strălucite. În ciuda așteptărilor clasei dominante, procesul de recatolicizare a influențat politica internă, ca și relațiile externe, și s-a îndreptat uimitor spre adoptarea *Patentei de toleranță* (1781). Modernitatea a fost tocmai o perioadă în care viața oamenilor a fost influențată în mod determinant de poziția dominantă a unei anume Biserici și confesiuni, de suprapunerea intereselor acestora cu anumite pături sociale, de modul în care aceasta reușea să-și apere poziția în concurență cu alte confesiuni, de modalitatea în care era cointereseată de structurile de putere, cărora trebuia să le ofere legitimitatea în societate. Legăturile puternice cu păturile dominante ale societății reprezentau garanția poziției privilegiate de confesiune de stat, ceea ce îi asigura o liberă activitate pastorală, dezvoltarea propriei structuri și atingerea propriilor scopuri.

Membrii confesiunilor necatolice simțeau presiunea circumstanțelor în schimbare, în mod aleatoriu și treptat: apartenența la o pătură socială îi influența posibilitățile de rezistență. Deseori însă nici apartenența la elita societății nu reprezenta o pavază. Nici magistrații nu puteau să evite impactul acestor discrepante sociale. Astfel, înaltul magistrat al comitatului Spiš (*Scepusiensis*), de origine nobilă și cu pregătire juridică, a trebuit să plece în exil în anii '30 ai secolului al XVIII-lea, atunci când s-a observat că se născuse în familie confesional mixtă și că până la vârsta de 12 ani a fost educat ca și catolic. Chiar dacă tatăl lui, evanghelic fiind, a fost obligat la acest pas și imediat în prima perioadă a libertății confesionale a revizuit actul său, interdicția apostazei – a convertirii de la catolicism la altă confesiune –, stipulată în *Resolutio Carolina* (1731), nu admitea niciun fel de motivare pentru părăsirea confesiunii catolice (Kowalská 2001: 12).

Oamenii dintr-o generație puteau să fi simțit în copilărie consecințele interdicției de a se converti, iar peste patruzeci de ani puteau să devină actorii renașterii vieții confesionale tocmai în locurile de unde au fost izgoniți preoții

și dascălii lor. Procesul de recatolicizare a decurs în Ungaria în condiții total diferite față de alte provincii ale imperiului. Nevoia de a asigura un echilibru cât de precar într-o țară care fusese teatrul unor războaie civile sau se afla mereu în situații-limită ca astfel de războaie să reizbucnească, dar în același timp reprezenta linia de impact a războaielor antiotomane, a dus la măsuri mult mai chibzuite și mai ezitante ale dinastiei domnitoare în procesul de impunere a recatolicizării și în același timp a tendințelor unificatoare. Ceea ce s-a reușit în provinciile ereditare ale Habsburgilor și în Boemia, în decursul a câțiva ani, a fost numai datorită unor represalii crunte. O încercare similară în anii '70 ai secolului al XVII-lea, în urma unor evenimente deja descrise și în tribunalele extraordinare, a trezit în cele din urmă interesul public, dar mai ales interesul marilor puteri europene, și astfel *de facto* trebuia degrabă oprită (Kowalská 2001: 13).

Dar să încercăm să sumarizăm principalele evenimente din acest palier. Reforma se răspândea pe teritoriile locuite de slovaci într-un ritm nemaîntâlnit. Aceasta se datora mai ales tradiției husite aduse din teritoriile vecine și înrudite ale Moraviei, dar și datorită atâtor tineri ce studiaseră în Germania, însă mai ales datorită legăturilor strânse ale orașelor miniere din centrul Slovaciei cu negustorii germani. Deja în anul 1520 preotul Tomas Preisner a citit în fața enoriașilor săi din biserica din localitatea Lubica cele 95 de teze ale lui Luther (Drobný 1929: 2).

În anii ce au urmat, Reforma cuprinde mai întâi orașele miniere și apoi și celelate localități. Sub presiunea papalității, al cărei ajutor îl aștepta împăratul în războaiele contra turcilor, acesta, cu ajutorul stărilor, promulgă în anul 1525 legea cunoscută sub lozinca „lutherani comburantur” (luteranii trebuie arși). Întâmplarea nefericită face ca în același timp să izbucnească și revolta minerilor din Banská Bystrica, care fuseseră remunerați în moneda devalorizată. Acest eveniment este folosit pentru persecutarea preoților evanghelici, care sunt incriminați că ar fi instigat minerii la revoltă. Opt dintre ei sunt arși pe rug și al nouălea este comitele Gaspar din Raška. Alți preoți luterani sunt arestați în Spiš sau trebuie să fugă în exil. Catastrofa de la Mohacs întrerupe pentru un timp șirul de atrocități. Mulți episcopi își pierduseră viața și mult timp nici scaunul arhiepiscopal nu fusese ocupat (Kukučka 2003a: 52). Mulți nobili se folosesc de acest prilej pentru a pune mâna pe averile acestora și îmbracă haina Reformei (Révay, Thurzó, Radvánszky, Kostka, Perényi, Balassa) (Đurica 1995: 52). Odată cu ei s-au reformat și iobagii lor, iar noua stăpânire otomană nu le-a pus niciun fel de piedici.

După anul 1553, noul arhiepiscop, Nicolaus Olahus, continuă să adopte măsuri contra Reformei, cu ajutorul iezuiților așezați și pe domeniul Kláštor pod Znievom. Prin amenințări, amenzi, confiscări de posesiuni, obligă orașele miniere să expulzeze preoții luterani. Aceste măsuri continuă și în timpul urmașilor lui, ceea ce va duce în cele din urmă la o împotrivire fățișă a nobilimii maghiare, manifestată printr-o insurecție avându-l în frunte pe Bocskay. Așezările rurale sunt expuse din nou jafurilor și fărâdelegilor. Preoții căzuți în mâinile imperiilor scapă cu greu, contra unor sume exorbitante de bani (Kukučka 2003a: 52).

Cea mai mare lovitură pentru luterani a fost primită din partea dietei nobiliare din anul 1619, care a reușit să încetățenească principiul „cuius regio, eius religio”. Conform acestuia, nobilul hotărăște nu numai asupra proprietății și a vieții iobagului, dar acum și asupra sufletului său. Cu alte cuvinte, dacă nobilul, din motive politice sau economice, trece la confesiunea catolică, și iobagii lui sunt obligați să-l urmeze. Numai că Reforma a adus, în afară de schimbări în organizarea Bisericii și renașterea spiritului, avantaje sociale, o Biserică mai ieftină și mai ales o speranță mai mare la dobândirea dreptății sociale. Atunci iobagii care nu doreau să se dezică de aceste idei noi trebuiau să se refugieze în ținuturi unde aceste idealuri puteau fi îndeplinite. Știm cu toții că în Ținuturile de Jos li se garanta în primul rând tocmai libertatea religioasă.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, arhiepiscopul Petru Pázmány atrage de partea sa majoritatea nobililor maghiari. Ca urmare, mai mult de 2 000 de comunități evanghelice de pe teritoriul Slovaciei au fost decimate ca urmare a aplicării amintitei legi. Stăpânirea cruntă a lui Leopold provoacă o altă conspirație nobiliară, cea a lui Francisc Wesselényi, ocazie cu care arhiepiscopul Gheorghe Szelepcsényi și episcopul Gheorghe Bársony au acuzat preoții și dascălii evanghelici de înaltă trădare și au instituit tribunale și stare de necesitate. S-au aprins din nou capele și biserici, s-au stins viețile protestanților și catolicilor. Au fost aduși în fața acestor instanțe, după unii, 193 de preoți luterani și 57 calvini, după alții cifra comună ar fi depășit chiar 400 de preoți (Drobný 1995:17). Aceste instanțe pronunțau sentințe în trei modalități: 1. preoții trebuiau să renunțe la postul lor și puteau să ocupe o altă funcție laică, plătită prost, dar în patrie, 2. trebuiau să părăsească țara și să trăiască mulți ani din mila străinilor sau 3. după ani de temniță grea, erau vânduți ca robi pe galere (Drobný 1929: 18).

Ondrej Šmál, în a sa lucrare istorică *Adversaria ad Aeclesiasticam et caet* (p. 273), menționează că în anul 1672, sub amenințarea unei amenzi de 40 de florini de aur, evanghelicii erau obligați să se convertească, iar cei care și așa refuzau au fost bătuți cu cravașă sau buzdugan și au fost mânați cu forța la slujba din biserica catolică, iar „ca urmare a acestor pedepse crunte, mulți alegeau să fugă cât mai departe, numai ca să poată rămâne fideli adevăratei evanghelii și învățături ale lui Isus Hristos” (*apud* Jančovic 1990: 133).

În cele din urmă, nobilimea protestantă a reușit să obțină, cu prilejul dietei din anul 1715, acceptarea libertăților religioase, conform deja cunoscutelor legi din 1687 (acceptarea liturghiei private), dar populația de confesiune evanghelică putea și în continuare să folosească doar așa-zisele biserici articulare în fiecare comitat. Orice altă manifestare religioasă ar fi fost în continuare crunt pedepsită. „Confesiunea a devenit un pretext plauzibil pentru a pune mâna pe pământul iobagului. În foarte multe cazuri, persecuțiile de ordin religios au constituit cauza emigrării masive a populației spre Ținuturile de Jos.” (*Dejiny Slovenska* 1961: 355)

În concluzie, împăratul a consimțit în cele din urmă să accepte o formă de garantare a libertății religioase, care, în comparație cu multe alte țări ale Europei de atunci, nu era neglijabilă. În această ordine de idei, se impune analiza cazurilor pe care le rezolvau agenții Bisericii Evanghelice C.A. de pe lângă

Cancelaria Aulică a Ungariei din Viena și Consiliul Locumtenențial din Pressburg și pe care le consemnau în jurnale. Cei doi agenți se ocupau mai ales de cazuri legate de aplicarea principiilor din *Resolutio Carolina*, o rezoluție a lui Carol al III-lea din 21 martie 1731, care a impus restricții de funcționare a confesiunilor protestante din Ungaria pentru mult timp. Aceasta se făcea prin obstrucționarea accesului cetățenilor de confesiune necatolică la funcții importante în societate: interdicția convertirii, obligația de a depune jurământ inacceptabil confesional la accederea într-o funcție publică (Kowalská 2001: 17).

Pentru fiecare act, cât de neînsemnat (de exemplu, emiterea hotărârii Consiliului Locumtenențial), au fost stabilite taxe considerabile și trebuia să fii pregătit să oferi și comisioane („discretium”) pentru funcționarii în cauză sau ajutoarele lor. Ca atare, printre solicitanți, respectiv cei ce depuneau plângeri, găsim mai ales orășeni cu o oarecare avere mai însemnată (farmacist, măcelar, funcționar minier, negustor, notar) sau comunități întregi (bresle, comunități confesionale). Rolul acestor agenți nu era deloc simplu. În fața lor apăreau cazuri de tot felul: rezolvarea dispensei pentru o căsnicie, iertarea apostatilor (cei ce părăseau confesiunea catolică). Un instrument des folosit de imperiali a fost și așa-zisul jurământ decretal, care se depunea la ocuparea unei funcții publice și prin care trebuia să-ți exprimi credința față de țară și împărat. Conținutul lui era însă ticluit în așa fel încât un evanghelic nu putea să pronunțe cu conștiință curată cuvintele referitoare la Neprihănită Fecioara Maria și toți sfinții. *Resolutio Carolina*, în punctul ei 9, acceptase pentru un timp și funcționarii care au refuzat să pronunțe textul jurământului în forma amintită și incriminată. Era suficient dacă numele lor era comunicat Consiliului Locumtenențial și acesta își exprima acordul. Astfel acțiunile iezuiților au fost oprite un timp. Era însă doar o victorie locală și temporară (Kowalská 2001: 18).

Iezuiții au continuat anchetele lor în anul imediat următor, de exemplu la Lučatín (*Lucatő*), de unde au fost deportați spre închisoarea din Lupča (*Zólyomlipcse*) până și copii. Aceste persecuții ale copiilor erau considerate a fi niște excese, ce nu puteau fi aprobate de împărăteasă, care de fiecare dată intervenea și oprea orice cercetare la copii mai mici de 12 ani, iar la cei mai mari se recomanda reeducare prin mijloace blânde și prin încercări de a-i convinge prin mijloace amiabile.

În anul 1765 apare în sfârșit o plângere referitoare la interesele de grup ale evanghelicilor, chiar dacă au formulat-o agenții protestanților Ján Drozdík și Samuel Nagy (Kowalská 2001: 19). Ei cer aprobarea studiului în străinătate, aducând argumente referitoare la importanța cultivării științelor, a tradițiilor și la utilitatea peregrinărilor academice pentru stat și individ. O problemă ce neliniștea înalții funcționari imperiali era cea a cazurilor de exces de zel în aplicarea *ad literam* a legii și în același timp încălcarea celor mai elementare principii ale umanității. Un astfel de exemplu ar fi tratamentele aplicate muribunzilor, când unii prelați zeloși se dedau la gonirea părinților de la patul copilului muribund, iar dacă aceștia ripostau, nu se sfiau să ceară pentru ei cele mai crunte pedepse. Împotriva necatolicilor s-a constituit o adevărată

mașinărie a administrației de stat, care de multe ori nu lua seama nici de privilegiile nobiliare.

Situație delicată aveau iobagii evanghelici de pe domeniile stăpânilor catolici, care se vedeau deseori alungați de stăpânii pătrunși de prozelitism și înlocuiți de alții, de data aceasta catolici. În ciuda acestei stări de fapt, există multe exemple de căsătorii mixte, ceea ce denotă că existau comunicarea și conviețuirea oamenilor de confesiuni diferite, chiar dacă producea complicații și necazuri. Presiunile circumstanțelor din afară și intervențiile structurilor puterii au pricinuit ca apartenența la o confesiune să fie principalul mod de identificare a omului din secolul al XVIII-lea (Kowalská 2001: 19). Cetățenii care nu erau catolici au beneficiat parțial de libertate religioasă, dar în câteva locații bine stabilite și în căminele proprii, dar *de facto* rămâneau în situația de cetățeni de categoria a doua, fără posibilitatea de a ocupa funcții în administrația de stat sau în cea locală, în conducerea breslelor. Ba mai mult, întâmpinau piedici în încercarea de dobândire a unei educații adecvate în străinătate, atâta timp cât insistau să-și declare apartenența la confesiunea lor. Presiunea socială se manifesta sub forma sancțiunilor pentru meseriașii care nu participau la procesiuni sau a reversiunilor restrictive înaintea căsătoriilor mixte. Refuzul atribuirii pașapoartelor pentru studenți și negustori a condus nu numai la sentimentul de nedreptate, ci și la formarea unei rezistențe mentale și a aversiunii de acceptare a inovațiilor impuse de autorități – acestea de obicei deteriorau și mai mult starea de lucruri deja existentă. Rezultatul a fost formarea unei mentalități de grup închis, dependența de tradiții și o atitudine rezervată față de cei din jur (Kowalská 2001: 19).

În legătură cu acest agent al evanghelicilor de pe lângă curtea de la Viena pe nume Drozdík, vrem să menționăm că el a jucat un rol însemnat în rezolvarea problemelor locuitorilor din Bordány și le-a ușurat venirea și stabilirea în Nădlac. Frații aromâni Kristóf și Chiril Nákó au reușit să se îmbogățească prin tranzacții dubioase din timpul diferitelor războaie. Pe banii câștigați au cumpărat un domeniu imens în Banat, contra sumei modeste de 700 de florini. Acest domeniu cuprindea Sânnicolaul Mare (*Nagyszentmiklós*), Teremia Mare (*Marienföld/Máriaifölde*), Teremia Mică (*Albrechtsflort/Teremi*) și Comloșul Mare (*Nagykomlós*). Încă din anul 1743 a așezat aici populația românească din Gyarmat și din unele părți ale comitatului Heves (Kukučka 2003a: 95). Aceștia se revoltau mereu împotriva stăpânului, care nu respecta contractul, și la rândul lor încercau să evite urbaniul. În această atmosferă încărcată vor veni 108 familii de slovaci evanghelici din Tótkomlós (comitatul Békés) în anul 1782. Și pentru acești evanghelici încep conflictele de la bun început. Iosif al II-lea acordase *Patenta de toleranță*, dar preotul catolic din Gottlob (Banat) pretindea în continuare plata contribuției pentru Biserica Catolică (*štola*). Aceste incidente continuă până la venirea preotului Matej Bárányi din Alberti, care împreună cu preotul din Mocrea traduseseră *Patenta imperială* în limba slovacă și o și aduseseră în localitățile unde păstureau.

Un alt conflict izbucnește aici în Comloș, atunci când stăpânul Nákó aprobă construirea bisericii evanghelice și slovacii încep să ardă cărămizile nece-

sare. Nákó le confiscă circa 20 000 de cărămizi cu pretextul că s-ar fi folosit lutul din partea românească, ortodoxă a satului. Preotul Bárányi nu reușește să-și mai sfătuiască și să-și ocrotească comunitatea, deoarece moare din cauza condițiilor nesănătoase din mediul mocsirlos. Incidentele continuă pe fondul confesional. Românii ortodocși sunt nemulțumiți de faptul că protestanții slovaci și catolicii germani au drepturi mai mari, încearcă să le distrugă recoltele păscând vitele lor pe semănăturile acestora. Noul preot evanghelic Jesenský își pierde un ochi în incidentele interconfesionale din localitate. Ecourile răscoalei lui Horea sunt încă vii și autoritățile sunt încă sensibile la orice revoltă schițată. Stăpânul Nákó se folosește de aceste circumstanțe și nu ezită să adopte măsuri crunte împotriva celor ce îndrăznesc să i se împotrivescă (un român care nu și-ar fi îndeplinit norma de lucru zilnică a fost ținut de mustață pe peretele casei). Nákó este nedrept și față de slovacii aduși din Tótkomlós. Din pământul promis le acordă doar jumătate, acolo unde pământul era sărat și mocsirlos, iar pentru abator, moară, cârciumă și cimitir nu le-a repartizat locuri. Locuitorilor le confiscă 21 de perechi de cizme și toate pieile prelucrate, iar judecătorul care încerca să le facă dreptate este pedepsit cu multe lovituri cu bastonul. Urmează un șir neîntrerupt de procese la Timișoara, în majoritate câștigate de locuitori, dar pe care Nákó nu le respectă, comițând în continuare abuzuri.

Slovacii trimit o delegație la autoritățile din Pressburg, cerând să li se aprobe mutarea în pustele din apropiere: Torda sau Pekac. După întoarcere, membri delegației sunt crunt pedepsiți prin lovituri și arest. Împrejurările nu sunt prielnice pentru revoltă, dar comunitatea rămâne solidară și refuză să lucreze pentru stăpân până ce nu își va respecta obligațiile contractuale. În anul 1785, imediat după Horea, autoritățile insistă, prin reprezentantul camerei regale, contele Jancsovics, să pacifice situația. Locuitorii însă refuză, cerând să li se aprobe plecarea de pe posesiunile „grecului viclean” și să fie și despăgubiți pentru investițiile făcute în case și vii. Delegația comitatului vine la fața locului și constată că locuitorii au dreptate în toate cele 24 de puncte ale plângerii depuse. Cu toate acestea, insistă să-i convingă să lucreze pământurile stăpânului. Când reprezentanții camerei regale, J. Vörös, iar mai târziu J. Bachó, nu reușesc să pacifice situația nici cu pedepse fizice, nici cu arest, salvarea vine de la împărăție, care acceptă să mute iobagii slovaci pe domeniul contelui Buttler, unde îi aștepta deja preotul Bárányi. Bachó însă se ambiționează și nu vrea să respecte hotărârea venită de la Pressburg. Acum intră în atribuțiile sale agentul Ján Drozdík (Kukučka 2003a: 97). Acesta li-l recomandă pe juristul Višňovský din Timișoara, de aceeași confesiune cu ei și care va avea câștig de cauză în fața lui Bachó. Nákó, la rândul lui, cedează și încearcă să îndeplinească obligațiile contractuale, cedând iobagilor bunurile confiscate înainte. Cale de împăcare nu mai există, alte plângeri curg către Viena și Pressburg, unde Drozdík are grijă să le rezolve favorabil. Urmează alte lovituri de baston, alte arestări din partea lui Bachó, dar nimic nu îi mai poate opri pe iobagii slovaci. Ei pleacă, pierzând toate investițiile, și se așează în Gai (1788), iar în 1790 îi găsim deja în Stamora slovacă, unde mai vin din Tótkomlós alte 83 de familii. Aceste 700 de suflete în total vor veni și se vor stabili definitiv în Nădlac, în anul 1806, datorită faptului

că populația de aici era majoritar formată din coloniștii veniți tot din aceeași localitate, de unde își vor aduce și primul preot, Ján Keblovský. După moartea preotului Bárányi, o parte a acestor coloniști vor pleca, ducându-și clopotul la Kovačica și Ečka din Banatul sârbesc. Intendentul Lukáš Kukučka și dascălul Porubský, ajutoarele de nădejde ale defunctului preot, conduc cealaltă parte a comunității spre Nădlac, nu înainte de a intenta un nou proces comunității germane, care este obligată să plătescă contravaloarea bisericii pe care a preluat-o de la slovaci. Avocatul primește ca onorariu o treime din suma câștigată (Kukučka 2003a: 97).

Etapale procesului de colonizare a slovacilor în Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*)

| IOAN KUKUCSKA |

În scrisoarea adresată de conducerea comitatului Hont comitatului Békés în problema iobagilor fugari, din anul 1766 se menționa localitatea Komlós, din care mulți se vor regăsi mai târziu la Nădlac: „În luna iunie a anului 1765 a plecat din Ožďany spre Komlós Ján Szántó cu doi boi. De asemenea, de pe domeniul lui Pavol Prónai din Lehota nad Rimavicou a plecat spre Komlós Ján Kosznovecz cu doi boi. Tot din Lehota nad Rimavicou a plecat de la Ján Sréter spre Komlós numitul Ján Batyovecz cu trei fii. Tot spre Komlós au plecat din Lehota nad Rimavicou, de la Ján Ruthényi, numitul Lukáš Greguš cu două fiice. În luna aprilie a anului 1766 a mai plecat un necunoscut din Hnúšťa spre Komlós cu cele trei fiice ale sale, cu o vacă și o vițică. În luna iunie a anului 1766 au plecat din Kocihy, de la Miklós Szent Iványi, și Ján Rusznák cu cei doi fii ai săi și patru boi, într-una din așezările sus-numite.” (Kmeť 2012: 19)

În concluzie, putem constata că modalitățile de colonizare a slovacilor în Ținuturile de Jos au fost de mai multe feluri. Putem să le categorisim în felul următor: 1. fuga iobagilor; 2. colonizarea organizată de nobilii proprietari de domenii: a) cei care posedau domenii în comitatele din nord și își mutau o parte a iobagilor pe posesiunile din sudul țării, b) pe baza învoirii din partea autorităților de stat, nobilii realizau colonizarea în mod organizat cu ajutorul impopulatorilor; 3. colonizarea organizată de stat (camera regală) din populația autohtonă sau din străinătate (statele germane); 4. colonizarea meseriașilor specializați (sticlari, metalurgiști, cărbunari, tăietori de lemne, căruțași, mîneri).

De-a lungul secolului al XVIII-lea mulți iobagi fugari din comitatele din nord, unde erau iobagi „legați de glie”, au putut să-și schimbe statutul prin muncile sezoniere, păscutul vitelor, jelerit la noii stăpâni, devenind gospodari iobagi, contractuali (taxaliști) în Ținuturile de Jos (Gomboș 2001: 77).

Iobagii din acea perioadă formau mai multe pături: iobagi cu sesie (*coloni*), jeleri cu casă (*inquilini*), subjeleri fără casă (*subinquilini*), slugi, argați, adică *servi*, *famuli* (Kmeť 2012: 20).

După cum am văzut și în capitolele precedente, nobilii, dar și autoritățile imperiale sperau să rentabilizeze posesiunile lor din sudul țării și erau deci dispuși să încheie niște acorduri cu coloniștii, mai mult decât acceptabile. În general aceste contracte conțineau multe puncte comune: 1. exonerarea de la impozite pe o perioadă mai lungă (de obicei pentru trei ani pentru coloniștii

autohtoni, din Ungaria, și pentru cinci ani pentru cei aduși din teritoriile germane); 2. acordul asupra obligațiilor de după perioada de exonerare (renta, robota, dijma); 3. libertate religioasă; 4. acordul asupra drepturilor de folosință comune: moara, crâșma, abatorul, lemnele din păduri, pescuitul (Kmet 2012: 20).

Slovacii veneau cu precădere din comitatele din centrul Slovaciei de astăzi și încercau să formeze enclave compacte, mai întâi în comitatele mai apropiate, cum au fost Novohrad (*Neogradensis*) și Pest, apoi și în comitatele de dincolo de Dunăre, cu precădere în regiunea Békés-Csanád. În cele din urmă s-au format asemenea enclave în Bács-Bodrog, Torontál și Szerém și în zona de graniță, dar au ajuns și în Slavonia, Transilvania și Bucovina. Mai mulți istorici au ajuns la concluzia că în secolul al XVIII-lea a migrat către Ținuturile de Jos aproximativ o cincime din populația slovacă.

Prima fază a colonizării Ținuturilor de Jos cu iobagii slovaci cuprinde perioada de la sfârșitul secolului al XVII-lea și până la răscola lui Ferenc Rákóczi al II-lea și atinge mai ales partea de nord a Ungariei de astăzi. În timpul colonizării teritoriilor eliberate de sub stăpânirea otomană se proceda la o colonizare sporadică, dar rapidă, dar și așa procesul era rațional. Proiectele acestea erau concepute de personalități de tipul lui Tešedík, dar și de reprezentanții nobilimii sau ai celor mai înalte cercuri ale autorităților de stat (Kowalská 2011: 34). Organizarea colonizării și reglementarea vieții imigranților chemați să se așeze în diferite părți ale Ungariei a fost obiectul activității Cancelariei Aulice a Ungariei. Aceasta viza așezarea nou-veniților nu numai în teritoriile pustiite și nelocuite, dar și în domeniile locuite mai demult și care trebuiau rentabilizate, precum erau cele din comitatul Pressburg.

În această fază a colonizării slovacy s-au așezat, ca urmare a acțiunilor nobiliare de populare a posesiunilor proprii, mai ales în regiunea Nógrád-Pest. Este vorba de așezările Acsa (1688), Dunaegyháza (1680-1690), Balassagyarmat și Sirak (după 1690), Piliscsaba (cam 1700), Szantó (1703), Vanyarc (1705); apoi și de așezările din comitatul Komárom, cum ar fi Súr (1695), Oroszlány (1701), ca și așezările din comitatul Esztergom, cum ar fi Kesztölc și Piliscsév (1701-1709). Primele direcții ale colonizării erau influențate de drumurile existente (Kmet 2012: 22). Astfel, primele așezări ale slovacilor de dincolo de Dunăre au fost fondate în apropierea drumului ce ducea la Buda, iar în comitatul Pest, pe lângă drumul ce ducea la Pest. Un traseu foarte frecventat de migranți era Losonc (*Lučenec*) – Balasagyarmat (*Balašské Ďarmoty*) – Vác, un al doilea traseu ducea prin Hatvan – Aszód, iar un al treilea ducea prin Ipolyság (*Šahy*) (Kmet 2012: 22). Ca urmare a acestei colonizări organizate, dar și a celei spontane, la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui următor structura demografică a comitatului Novohrad (*Nógrád*) a fost refăcută.

Un alt traseu foarte frecventat a fost cel de-a lungul văii râului Galga. Aici s-au și format așezări slovace, cum ar fi Acsa, Csóvár, Györke, Püspökhatvan, care se află în partea de sud-est a comitatului Pest. Conducerea comitatelor, dar și nobilii individuali au adus mai ales iobagii proprii din posesiunile nordice,

dar erau încântați să ademenească și iobagii străini, fugari, care erau dispuși să se așeze pe domeniile lor. În urma primilor veniți veneau deseori toate rubedeniile. Ei încercau să supraviețuiască de-a lungul unui drum anevoios și lung prin adaptarea la viața mobilă de păstor sau, în cel mai rău caz, la viața de jeler. Era, de fapt, în multe cazuri, fuga de jafurile armatei, de impozitele administrației comitatelor sau de birurile propriului stăpân. Un factor important și motivant al migrării îl reprezentau și muncile sezoniere pe pusele din Ținuturile de Jos, folosite de proprietari doar pentru creșterea extensivă a vitelor. Aici veneau slovacii din comitatele Zvolen (*Zólyom*), Novohrad (*Nógrád*), Hont și Gemer (*Gömör*) să cosească iarba, să usuce fânul, necesar pentru vitele ce iernau în pustă. Alți factori motivați puteau fi scrisorile, de felul celei trimise de autoritățile comitatului *Nógrád* în 13 ianuarie 1711, în care se evoca: „mai ales anul trecut am constatat că mulți dintre oamenii simpli, locuitori ai comitatului nostru, din cauza birurilor grele, dar și a ciumei, au fugit în comitatele Pest și Heves, unde trăiesc dispersați până astăzi. Am mai aflat din plângerile oamenilor noștri că anul trecut curuții rebeli și fără Dumnezeu atacau iobagii nu numai pe drumuri, dar pătrundeau în sate furând cai și vite.” (Gomboš 2001: 23)

În faza a doua a procesului de colonizare, slovacii din comitatele Pest și *Nógrád* au populat alte localități, precum au fost Cinkota, Tardos (1713), Aszód, Balassagyarmat, Gúta, Kerepes, Maglód, Sződ (1715), Irsa (1716), Kiskőrös (1718), Miske (1719), Rákoskeresztúr (după 1720), Ecser (1728), Csomád (1729), Tóthartyán (1730), Domoszló (1729-1740), Péteri (1742) și altele (Kmet 2012: 25). În întinsul comitat al Pestei s-au format două enclave de așezări slovace: una mai mică, pe partea dreaptă a Dunării, cu centrul la Pilis, iar alta mai mare, pe partea stângă a Dunării, cu centrul la Kerepes; aceasta din urmă se întindea de la Buda și Pesta până la Alberti și Irsa. Multe alte localități cu populație slovacă au apărut și în alte comitate: Esztergom, Komárom, Veszprém.

Multe dintre aceste așezări au fost locuite de slovaci, pe lângă o majoritate maghiară, cazuri în care după cel mult trei generații au fost asimilați. Izvoarele atestă prezența lor pe dealurile Somogy sau în regiunea depopulată *Völgyesség*. Aceste constatări sunt confirmate și de dialectologi. De exemplu, Jozef Štolc a identificat dialectul din Bánhid (*Bánhida*) ca fiind foarte apropiat de cel din Záhorie (*Záhor*), la Oroszlány a fost recunoscut dialectul din Myjava (*Miava*), la Tardos dialectul aducea a cel din sudul comitatelor Nitra (*Nyitra*) și Tekov (*Bars*) (Štolc 1949: 214).

În comitatul Borsod s-a format așezarea Nová Huta (*Bükkszentkereszt*) (1712-1717). Apoi colonizarea slovacilor a continuat și în munții Pilis, Mátra, Bük, între anii 1711 și 1740. Comitatele *Nógrád*, Hont și Pest au devenit un fel de locuri intermediare în mișcarea maselor de iobagi spre Ținuturile de Jos. O altă alternativă a acestor trasee a fost din comitatul Gemer (*Gömör*), prin Borsód și Heves, spre regiunea Békés-Csanád, sau chiar și mai la sud (Kmet 2012: 25). De multe ori s-a întâmplat că iobagii se stabileau în aceste regiuni doar temporar, ținta lor fiind mult mai la sud, unde urmăreau să ajungă ca urmare a unor

informații foarte precise și repetate. Cele mai populate și mai compacte enclave de slovaci s-au format în regiunea Békés-Csanád, numită de preotul și literatul slovac Ján Kollár și „Palestina slovacilor”. Cele mai mari așezări de aici au fost Békéscsaba, Mezőberény, Tótkomlós și altele.

Colonizarea în această regiune este strâns legată de numele lui Johann Georg Freiherr von Harruckern, fost comisar de aprovizionare al armatei habsburgice. În anul 1716 a elaborat un plan amănunțit de aprovizionare a armatelor imperiale, fapt pentru care a fost ridicat la rang de nobil și a primit o recompensă de 24 de mii de florini, a cărei contravaloarea a primit-o în domenii și posesiuni ale camerei. El a ales domeniile din regiunea Békés-Csanád și Zaránd, cu o întindere de circa 700 de mii de iugăre, după cum am mai arătat în această lucrare. Între anii 1722 și 1742 a ocupat și funcția de comite de Békés. El a adus aici iobagi maghiari, germani, slovaci. După cum afirmă și Ján Čaplovič, „a încercat să evite orice amestec interconfesional al noilor proprietari și a reușit să întemeieze în numai câțiva ani 15 noi așezări, care au crescut cu o viteză nemaîntâlnită” (Čaplovič 1997: 34).

Alte nume legate de colonizarea slovacilor în regiunea amintită mai sus au fost baronul Száraz György, iar mai târziu ginerele și moștenitorul său legal, baronul Rudnyánszky József. Pe domeniile lor s-a născut și așezarea Slovenský Komlós (*Tótkomlós*), de unde sporadic vor pleca roiori spre alte puste din jur. Amintim așezarea Bordány, de unde vor pleca apoi iobagii spre Nădlacul de pe teritoriul actual al României. Migrația iobagilor spre sud a afectat mai ales comitatele Šariš (*Sarossiensis*), cu 3 000 de familii, Orava (*Arvensis*), cu 1 500 de familii, Liptov (*Liptoviensis*), cu 1 100 de familii, Trenčín (*Trenchiniensis*), cu 1 000 de familii. Conform lui Sirácky, slovacii reprezentau mai mult de jumătate din fugarii spre Ținuturile de Jos (Sirácky 2002: 190).

În cadrul **celeia de-a treia etape de colonizare** a slovacilor au fost fondate noi așezări începând cu anul 1745 și până la începutul secolului al XIX-lea. Este vorba, de fapt, despre o colonizare secundară, chiar terțiară. În această etapă a colonizării teritoriilor depopulate ale Ungariei au fost populate localitățile din comitatele Bács și Sziem (*Szerém*). În anul 1715, în Bácska, fără teritoriul de graniță, trăiau în cele 58 de așezări numai un număr de 1 202 familii de sârbi, 35 maghiare și 30 germane. În 1720 Bácska avea 30 868 de locuitori, ceea ce însemna doar 3-5 persoane pe 1 km². Granița militară a avut administrație proprie până în anul 1873, când a fost desființată, iar teritoriul de-a lungul graniței de sud a revenit sub administrația comitatelor ungurești (Kmeť 2012: 28).

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea domenii întinse au primit din partea împăratului nobilii Anton Grassalkovich (Baja), Ferenc Rédl (Rastina/*Haraszt*), Andrej Hadík (Futak), Sándor Széchen (Temerin), care au colonizat aici alți iobagi, atât germani, maghiari, cât și slovaci.

Astfel au luat ființă comunități slovace în localități ca: Báčsky Petrovec (*Petróc*), Kulpín (*Kölpény*) (1745), Bajša (*Bajsa*) (1754-1755), Selenča (*Bácsújfalu*) (1758), Hložany (*Dunagálos*) (1756), Kysáč (*Kiszács*) (1773-1791), Aradáč (*Arad*) (1776), Pivnica (*Pincéd*), Laliť (*Liliomos*) (1790), Báčska Palanka (*Palánka*)

(1792), dar și în alte localități (Babjak 2002: 21). Colonizarea a continuat și în alte localități din Sriei. A fost completată și populația mai multor așezări mai vechi, unde slovacii au format enclave consistente, dar totuși după un timp au fost asimilați.

În Banat, conform recensământului din 1717, trăiau și mai puțini locuitori decât în Bacs (numai 2-3 persoane pe 1 km²). Împăratul avea tot interesul să repopuleze această regiune, însă noii coloniști aduși (italieni, spanioli, francezi, germani) se întorceau în mare parte înapoi, mai ales din cauza sălbăticiiei locurilor și a pericolului iminent din partea turcilor. Otomanii într-adevăr vor ataca și vor jefui ținutul în anul 1738, anul în care izbucnește aici ciuma. Ținutul prădat și cu populația rărită nu poate fi repopulat ușor. Abia în anii '60-'70 încep să fie aduși germani, maghiari, sârbi și români. Câmpiile din nordul și apusul Banatului au fost colonizate de germanii din Saxonia, Renania, Alsacia, adică din sudul teritoriilor germane, pe când în zonele miniere de la nord de râul Nera s-au așezat germanii din Tirol, Boemia, Moravia și Silezia (Urban 1930: 6).

Venirea slovacilor în această parte a imperiului a întârziat cu patru decenii față de Bácska. Dar în cele din urmă slovacii vor popula așezări precum: Comloșul Nou (azi Comloșu Mare) (1782), Bordány (1784), Aradác (*Aradi*) (1786), Écska (1787), Gai (*Gálya*) (1789), Sztamora (1789). Din cauza neînțelegerilor cu stăpânii și a condițiilor grele, ei vor părăsi patru dintre ele, mulți îndreptându-se către noua așezare din Nădlac (Kukučka 2003a: 97). Slovacii se vor așeza și în Partium, atunci când proprietarul pădurilor de aici, Mátyás Bárányi, se hotărăște, în anul 1785, să valorifice bogățiile naturale de pe domeniile sale. Impopulatorii lui au adus iobagii slovaci din Orava (*Árva*) și Gemer (*Gömör*), pe care i-au așezat în Budoi (*Bodonos*). În anul 1787 a fost populată de slovaci Livada și în anul 1790, alte două așezări: Vărzari (*Füves*) și Borumlaca (*Baromlak*). Apoi, în anii 1799-1803, slovacii din comitatele Orava (*Árva*) și Trenčín au fost așezați în Bucovina, mai ales în apropiere de Cernăuți (Kmet 2012: 31).

Slovacii din aria Munților Bihorului (județele Bihor și Sălaj) reprezintă în prezent majoritatea populației de această etnie din România. Condițiile de colonizare în zonă au fost extrem de dificile, fiind condiționate de defrișarea prealabilă a pădurilor și de obținerea parcelelor de pământ arabil. Stabilirea lor aici a fost organizată treptat de latifundiarul Bárányi (1790-1803), Bánffy (1811-1817) și Batthyány (1830-1835). În perioada 1830-1918 a avut loc un puternic proces de colonizare internă, prin întemeierea de localități slovace (Sirácky 1985: 106).

Contele Bárányi deținea partea de nord și de apus a complexului montan bihorean (păduri, pășuni, pământ arabil), baronii Bánffy și Kereszegi, partea răsăriteană, iar contele Batthyány, partea de mijloc și de sud. La mijlocul secolului al XVIII-lea au început să se taie în mare pădurile de aici, în vederea producerii de potasiu, care a început să fie foarte căutat. Era însă nevoie de forța de muncă calificată, obișnuită cu munca în păduri, care însă nu se găsea în măsura necesară în împrejurimi. De aceea nobilii amintiți mai sus au trimis impopulatori în zonele mai sărace din comitatele Zemplín (*Zemplén*), Gemer (*Gömör*) și Zvolen (*Zólyom*) (Urban 1930: 117). Munca agenților nu a fost deloc

grea; în aceste comitate sărăcia, bolile și creșterea exagerată a dărilor către stăpânire au făcut ca iobagii să-și părăsească cu inima ușoară vechile așezări și să plece după un trai mai bun și o bucată de pământ, pe terenurile defrișate din noile așezări în care au fost aduși. Li se promisese deci pământul care rămâne după defrișare, în folosință gratuită, lemn pentru construcția caselor și un fel de soldă.

Astfel, în anul 1790 pornesc primele 50 de familii slovace din comitatul Zemplín spre posesiunile lui Bárányi, fiind așezate apoi în pădurile din jurul așezărilor Budoi (în slovacă *Bodonoš*), Borumlaca (*Baromlak*) și Vărzari (*Varzal*). În anii următori au venit alți tăietori de lemne și din alte comitate, amintite mai sus. În anul 1803 Bárányi suspendă colonizarea, având deja forța de muncă îndestulătoare și fiind mulțumit de rezultatele ei. După 10-15 ani, exemplul lui Bárányi este urmat de ceilalți nobili din zonă, și anume Bánffy și Batthyány, care încep să aducă la rândul lor slovaci din comitatele de nord ale Ungariei, adică din Slovacia de azi (Urban 1930: 117).

O colonizare masivă a zonei de mijloc a masivului muntos bihorean a efectuat mai ales Bánffy. Acesta a început să producă potasiu și sticlă în părțile acestea și de aceea avea nevoie, pe lângă tăietorii de lemne, și de specialiști în furnale și sticlă. Agenții lui (impopulatores) activau mai ales în comitatul Zemplín, de unde au trimis două grupuri mari și compacte de slovaci. Primul grup a venit în 1811, iar al doilea, în 1817. Munca agenților a fost ușurată de circumstanțe cum ar fi devalorizarea monedei din 1811 sau foametea din 1817, ca urmare a secetei și a recoltelor slabe din anii aceștia în comitatul amintit. Dacă adăugăm la toate acestea și știrile false despre viața îndestulătoare pe care o duceau aici primii veniți, știri, de altfel, răspândite cu dibăcie de agenții menționați, vom pricepe foarte ușor de ce au început să curgă valuri de coloniști slovaci după această dată. Bánffy așază nou-veniții pe dealurile din jurul Văii Ungurului, mai ales spre apus. Astfel pe domeniul lui au luat ființă următoarele așezări: Valea Ungurului (*Gemelčíčka*), Valea Târnei (*Židáreň*) și Șinteu (*Nová Huta*) (Urban 1930: 119).

După anul 1820 migrația slovacilor spre aceste ținuturi a încetat un timp, dar a prins iarăși avânt după 1830, când a început să colonizeze și Batthyány. Acesta a fondat așezările Huta Voivozi (*Stará Huta*) și Socet (*Sočet*). Astfel, de la Budoi (*Bodonoš*) și până la Valea Ungurului (*Gemelčíčka*), pe o distanță de 40 de km, erau răsfirate căsuțele coloniștilor slovaci, formând parcă o comună mare, dar necompactă. Promisiunile magnaților nu au fost aplicate prea mult timp. Folosirea gratuită a pământurilor defrișate a durat numai până la 1848. Apoi, dintr-o dată, ei au început să pretindă arendă pentru folosirea acestor pământuri. Coloniștii slovaci au încercat în zadar să-și câștige drepturile în instanță, așa încât au acceptat și o formă de răscumpărare, dar nu au reușit nici așa. Procesele la instanțele judecătorești s-au târănit timp de 33 de ani, terminându-se abia în anul 1889, când magnații au fost obligați de instanță să vândă pământul coloniștilor, aceștia urmând să plătească contravaloarea în rate eșalonate pe 20 de ani (Urban 1930: 121).

Odată cu sporirea populației, a început să se simtă și nevoia de mai mult pământ, de aceea mai mulți coloniști mai vechi se mută spre sfârșitul secolului, fondând în văile de la sud-est de Valea Ungurului așezări noi: Izvor, Măgurici, Șerani și Zboriște. Slovaci se vor așeza și în satele învecinate, locuite deja de români și maghiari. În 1880 un număr mare de coloniști slovaci se așază în Peștiș, venind din Valea Târnei, Huta Voivozi sau Șinteu (Urban 1930: 121). Acestea erau de obicei familii nou formate, care erau nevoite să-și caute de lucru în afara mai vechilor colonii ale predecesorilor lor, care erau deja suprapopulate. Satele răsfirate au creat dezavantaje de ordin cultural și educațional. Distanțele până la cele mai apropiate școli erau așa de mari, încât cei mai mulți locuitori nu aveau cum să le frecventeze. Erau semianalfabeți, dar au încercat să-și construiască măcar biserici. Șinteu (*Nová Huta*) era o așezare relativ compactă, dar nici aici, după 50 de ani de la colonizare, încă nu aveau învățător. Abia în anii '60 ai secolului al XIX-lea au început să strângă fonduri pentru construirea primei școli. Aceasta le-a și reușit în anul 1878, chiar dacă le-a fost repartizat un învățător maghiar, ei aparținând de parohia catolică maghiară din Aleșd. Învățătorul Péter Názadt a funcționat la această școală până la Primul Război Mondial (Urban 1930: 126).

Huta Voivozi (*Stará Huta*) a fost colonizată de iobagii săraci din zona Zemplínului, iar mijloacele lor materiale nu le-au permis să-și construiască prima școală decât în anul 1890. Beneficiind de pământuri puțin mai bune, slovaci din Valea Târnei (*Židáreň*) au reușit să-și construiască prima școală deja în anul 1830, unde, în lipsa învățătorului, își pregăteau singuri copii, așa cum puteau. Primul învățător slovac, Karol Rogali, a venit abia în anul 1871 (Urban 1930: 135). Slovaci din Valea Ungurului (*Gemelčíčka*) s-au străduit mai mult, deși nu aveau deloc o situație mai acceptabilă. Încă din anul 1830 și-au amenajat o clădire provizorie pentru școală și și-au adus și un învățător slovac, Ján Vidinsky, iar în anii următori își vor construi o școală aparte (1860).

Însă primii coloniști slovaci au venit pe teritoriul României de azi în anul 1747, din Szarvas și Békéscsaba (Svetoň 1943, *apud* Sirácky 1971: 194). Aici au fondat așezarea Mocrea (*Apatelek*) în actualul județ Arad, pe domeniul magnatului János Péterfy. Fiecare cap de familie a primit 60 de măsuri de Pressburg de pământ și trei ani au fost scutiți de dări. Acestor primi coloniști slovaci li s-au mai adăugat în anii următori și alte familii slovace din comitatele Gömör și Hont (Sirácky 1971: 194). În anul 1776 reușesc deja să-și aducă primul învățător, în persoana lui Ștefan Lisý, iar în 1791 construiesc deja o biserică și o școală, amândouă din lemn (Urban 1930: 86).

Imediat după stabilirea la Mocrea, slovaci evanghelici și-au construit o casă de rugăciune din lemn, în care funcționa și școala (Thiele 1833: 132, *apud* Vanko 2015: 76). La început țăranii mai educați înlocuiau dascălul ce lipsea, până în anul 1776, când a fost consemnat aici primul învățător, Ștefan Lisý. Acesta deținea concomitent și funcția de preot diacon (levit). Ondrej Štefanko afirmă că abia în acel an (1776) s-ar fi edificat școala evanghelică slovacă (Štefanko 1996). În curând, casa de rugăciuni a devenit neîncăpătoare pentru nevoile enoriașilor, așa încât, în 1791, evanghelicii localnici și-au ridicat o bisericuță

de lemn, iar casa de rugăciuni a fost transformată în școală. Parohia a apărut abia în 1838 pe locul școlii distruse de foc. După incendiere, în anul 1832, slovacii din Mocrea au organizat o colectă pentru construcția școlii noi, atât în comunitatea proprie, cât și în cele vecine. În scurt timp ei au reușit să facă rost de mijloacele financiare și de materialele necesare și, astfel, și-au ridicat noua școală, tot din lemn. Aici s-a predat până în anul 1886, când a fost construită o nouă școală, cu o sală de clasă și locuință pentru învățător (Urban 1930: 86).

Biserica din lemn a fost reconstruită de evanghelicii localnici în anul 1885, pereții din lemn fiind înlocuiți cu cei de cărămidă, mult mai înalți și solizi. Ea a primit înfățișarea actuală abia în urma reconstrucției din anul 1912 (Urban 1930: 86). Interiorul ei seamănă cu cele ale celorlalte edificii evanghelice din *Alföld*. O interesantă particularitate o reprezintă amvonul, care formează un corp aparte, în partea stângă a altarului. Icoana de pe altar îl reprezintă pe Mântuitorul Isus Hristos, crucificat. În locul orgii clasice se folosește un arminiu electric, cu două manuale.

Cel dintâi preot al slovacilor evanghelici din Mocrea a fost de origine maghiară, Pavel Götz, căruia i-a urmat Ján Salmovský, regăsit mai târziu la Vucova, apoi Samuel Šírka, care a funcționat aici până în 1915, urmând câțiva ani fără preot, în perioada 1925-1929 a slujit aici un slovac patriot, Karol Žilinský, care a păstorit eficient minoritatea slovacă localnică. Ulterior aici a fost numit cehul Pavel Potoček de către autoritățile confesionale maghiare (Urban 1930: 87), iar în cele din urmă, în 1931, postul a fost ocupat de Rudolf Molnár.

Comunitatea evanghelică slovacă din Mocrea a constituit pentru mult timp parohia-mamă pentru cea similară din Țipar.

Acum ne vom apleca asupra evenimentelor din comitatele Békés și Csanád. Locuitorii din Tótkomlós (*Slovenský Komlós*) au pierdut în anul 1754 jumătate din hotarul așezării în favoarea comitatului Csanád. De aceea au formulat o cerere către acest comitat, pentru a li se permite în continuare folosirea pustelor din apropiere:

„Mult stimata conducere a comitatului, preamilostivii noștri stăpâni!

[...] În ceea ce privește comunitatea noastră, așa cum a binevoit să ne accepte Camera Regală încă din anul 1754, am plătit, așa cum am putut, tot felul de biruri pentru pustele Pitvaros și Székegyháza. Acum, în acest an, ne-au luat o treime din pusta Pitvaros și au dat-o nădlăcanilor. În urma pierderii acestei treimi, a trebuit să ne retragem cirezile, dar nu am mai putut aduna din restul pustelor niciun car de fân pentru comună. În hotarul nostru nu am reușit să cossim și să adunăm pentru nevoile armatei, pe care a trebuit să o aprovizionăm neîncetat. De aceea a trebuit să ne deplasăm în hotarul localității Mako, unde am cosit pentru jumătate din fân. Din cauza acestei situații mizerabile, neputând găsi soluții, ne întoarcem cu smerenie fața către conducerea comitatului, întrucât ambele puste sunt în vecinătatea noastră, și o rugăm să intermedieze în problema pusteii Pitvaros la Camera Regală, ca, prin influența pe care o dețineți, să obțineți pentru noi o închiriere pe următorii doi ani. Rămânem pe mai departe sărmanii și supușii slujitori ai mult stimatului comitat.

Primarii din Komlós și locuitorii acestuia.”¹

Comunitățile din așezările sudice ale Ținuturilor de Jos din secolul al XVIII-lea au fost tipic agricole și mai ales unitare. Această unitate și uniformizare a așezărilor sunt opera proprietarilor de domenii, care la unison urmăreau să așeze pe domeniile lor numai iobagi de aceeași confesiune, cu animale de tracțiune cât mai numeroase și cu pașaportul de la stăpânul față de care ar fi trebuit să se achite de toate îndatoririle. Până în anii '70 ai secolului al XVIII-lea, măsura avuției unei familii de țărani era numărul de vite. Astfel că cei care dețineau un număr oarecare de vite, mai ales de tracțiune, erau catalogați de către cei care strângeau dările ca fiind iobagi. Iobagul trebuia să dispună de un număr destul de mare de animale de tracțiune și de o proprietate, care să-i permită plățirea regulată a dărilor către stăpânire. Dacă una dintre aceste condiții lipsea, atunci era considerat jeler. Conscriptiile însă nu au reușit să surprindă pătura numeroasă a slugilor fără o avere considerabilă sau a fiilor de iobagi din comitatele din nord, care migrau în căutare de lucru și care nu dispuneau de nicio avere. În timp ei puteau să se așeze, să se însoare și, cu acceptul stăpânului, să ocupe o sesie părăsită, redevenind iobagi. Slugile dintr-o așezare care încropeau o proprietate cât de mică încercau să se întoarcă acasă și să se așeze încă în perioada când exista pământ destul la dispoziție. Pentru că sesia se acorda în funcție de numărul animalelor de tracțiune, de obicei obțineau doar o parte mică dintr-o sesie. Dar asemenea, proprietarii pe o fărâmă din sesie și în general fără animale de tracțiune reprezentau pătura cea mai numeroasă a jelerilor.

Ei încercau să se ridice la nivelul consătenilor mai înstăriți, prin creșterea intensivă a animalelor, mai ales de tracțiune. Puțini dintre ei reușeau însă, deoarece bolile produceau pagube prin pierderi de animale, la care rezistau doar gospodarii cu cirezi. Anii '70-'80 ai secolului al XVIII-lea sunt perioada delimitării hotarelor așezărilor, a pregătirii urbaniului, a înghețării relațiilor de proprietate asupra pământului. Pământurile fără proprietari sau nelucrate dispar și începe fărâmițarea proprietăților. De acum încolo, măsura avuției începe să fie cantitatea de pământ deținut și mai puțin numărul de animale. În general se ajunge la scăderea numărului de iobagi și la creșterea celui de jeleri (Gomboș 2008: 105).

Inițiativa colonizării Nădlacului se naște deci în Tótkomlós (*Slovenský Komlós*), unde cei săraci căutau mai demult să rezolve problema asigurării surselor de existență. Astfel, din anul 1786 avem informații despre posesia pământului din care rezultă pauperizarea și stratificarea socială a locuitorilor slovaci:

- 3/8 de sesie a avut un țăran;
- 5/8 de sesie au avut 3 țărani;
- 1/4 de sesie au avut 115 țărani;
- 2/4 de sesie au avut 80 de țărani;
- 3/4 de sesie au avut 24 de țărani;
- o sesie întreagă au avut 17 țărani;

1 BML, IV. A. 1. b. No. 239/1772, *apud* Gomboș 2008: 100.

- 1 și 1/4 de sesie au avut 4 țărani;
- 1 și 1/3 de sesie au avut 4 țărani.

În total, un număr de 247 de țărani capi de familie dețineau 115 și 3/4 sesii (o sesie măsura 30 de iugăre) (Gomboš 1997: 18-19).

Tocmai din acești numeroși jeleri se vor forma primele grupuri ce vor încerca să caute pământ disponibil în Banat și în Nădlac. În arhivele comitatului Csanád din anul 1778 s-au păstrat însemnările preotului ortodox din Nădlac, Sava Crvenkovič, care consemnează creșterea populației Nădlacului cu 88 de bărbați și 94 de femei – iobagi și jeleri de confesiune evanghelică. În anul următor, 1779, pe verso se mai adaugă o consemnare despre venirea altor 6 bărbați și 6 femei, deci în total 194 de suflete (Kukučka 2012: 253).

Existența acestor primi coloniști slovaci, care nu veniseră organizați, ci spontan, este confirmată și de cererea unuia dintre fruntașii celor care au venit organizați, mai târziu, și doreau preoți și învățători. Despre ei vom vorbi puțin mai jos. În anul 1801, coloniștilor sus-numiți li se mai adaugă alte nume, tot dintre jelerii din Tótkomlós (*Slovenský Komlós*): M. Macai, M. Marko, J. Miklovic, M. Kolimár, J. Franko, O. Burjan, Š. Mázik, M. Kukučka, O. Hrabovský, J. Rónan, J. Lipovský, J. Drotovič, P. Pavlo, J. Rimavský, J. Tósegy, J. Matajs, M. Blahút, M. Pavlík, O. Pavlík, J. Varga, Filip Šáro, J. Kolík, J. Škrobák, J. Timár (Kukučka 2012: 253). Chiar dacă circa 200 de familii din Tótkomlós (*Slovenský Komlós*) cer Camerei Regale să aprobe plecarea lor spre Nădlac încă din 27 august 1797, ei nu vor primi aprobarea până ce nu vor dovedi că au plătit dărilor către stăpânire. Cei care veniseră spontan, mai înainte, după cum am arătat mai sus, pesemne că nu aveau datorii față de stăpânire, fiind jeleri și slugi. Ceilalți vor putea veni abia în 1802-1803, după ce vor reuși să se achite de toate datoriile. Nădlăcanii au terminat construcția bisericii abia în anul 1822, până atunci au umblat la botezuri și căsătorii la preotul lor din Tótkomlós (*Slovenský Komlós*).

Pentru a pricepe mai bine șirul evenimentelor, trebuie să ne întoarcem la Tótkomlós (*Slovenský Komlós*), unde în anul 1782 se face o listă cu cei care nu mai aveau datorii față de stăpânire și care doreau să plece spre așezarea Párdány din Banat, unde era încă pământ disponibil. Mai întâi s-au înscris 24 de familii, apoi alte 83 (Kukučka 2012: 254). Nici Comloșul Nou, nici Bordány nu au avut o viață lungă. Comloșul Nou avea circa 600 de locuitori, un învățător și pe preotul M. Bárányi, iar după decesul acestuia, pe Imrich Wagner (fiul dascălului din Tótkomlós, care își va încheia cariera undeva în Olari), care va muri în anul 1788. Majoritatea locuitorilor se mută în satul Gaiul Mic, lângă Vrșac. Dar după nici un an se mută mai departe, în Stamora, unde exista deja o populație germană și română. Aici se pare că le prieste, iar numărul lor crește repede: în anul 1789 erau deja 520, iar în anul 1793, deja 723; totuși, în anul 1806 toți vor pleca la Nădlac (Kukučka 2012: 254).

În anul 1788, locuitorii din Bordány, circa 350 de suflete, deci cam o treime din așezare, pleacă în frunte cu preotul František Jesenský pe domeniul lui Lukáš Lazar, în Ečka. A doua treime pleacă în 1787-1788 la Aradáč. Ultima treime se va împrăștia prin satele din Banat sau chiar se va întoarce în satele de origine din actuala Slovacie. Dar nici aici, în Ečka, nu vor găsi condiții

mulțumitoare și în curând, din cauza neajunsurilor și a conflictelor, se vor muta, în frunte cu preotul Jan Bazilides, pe teritoriul graniței militare, unde vor fonda localitatea Kovačica (Kukučka 2012: 254). Este interesat faptul că un clopot din biserica construită aici va ajunge în Kovačica și intendentul răposatului preot M. Bárányi, pe nume Lukáš Kukučka, ajunge la Nădlac. Amintim acest detaliu pentru a sublinia interrelaționarea acestor așezări cu populație slovacă. Multe dintre numele de familie din Aradáč, Nădlac și Kovačica trădează originea lor comună și chiar relații de rudenie. Din aceste surse putem constata în mare parte cum s-a format populația din Nădlac, în județul Arad, și cum a crescut. Din însemnările învățătorului Samuel Valentini reiese că în primii 20 ani de existență a Nădlacului au murit cu o mie de oameni mai mult decât se născuseră (Môřovská [s.a.]: 8).

În consecință, creșterea numărului populației se poate pune numai pe seama noilor coloniști, veniți mai ales din comitatele de nord. În concluzie, primii 194 de slovaci au fost aici încă din anul 1778, apoi au venit alte 24 de familii de jeleri în anul 1801 și următoarele 154 în anul următor, cu toții din Tótkomlós (*Slovenský Komlós*). Din cercetările lui Chlebnický reiese că în anul 1800 localitatea avea 5 400 de locuitori, iar în 1804, doar 4 714 (Gerbócova, red., 1997: 42). E lesne de înțeles că diferența de circa 700 de suflete au plecat spre Nădlac. Delegația formată din Pavol Čaprda, Ján Santo și Matej Hrivnák duce în anul 1797 la prefectoratul Camerei Regale din Pecica (azi în județul Arad) o nouă cerere de populare a pustelor din apropiere. Pustele Székegyház și Pitvaros le-au fost refuzate, dar „deja în anul 1800, conform preamiloștivei hotărâri regale – nr. 14 158 din 27 august, deoarece populația românească nu reușește să lucreze întreg hotarul Nădlacului, acesta să fie împărțit între acei români și slovaci ce vor veni” (Bujna 1912: 30).

Așa cum menționează același autor, aproximativ 200 de familii din Tótkomlós, dar și din Békéscsaba și Szarvas au semnat contractul și în toamna anului 1802 pământurile delimitate pentru ei au fost arate și ei s-au întors apoi să ierneze în localitățile de baștină.

În acest sens s-a păstrat un tabel din 28 iulie 1800, cuprinzând locuitorii din Tótkomlós care au cerut încuviințarea stăpânirii de a pleca și care cuprindea înșiruirea datoriilor pe care aceștia le aveau față de stăpânire și pe care promiteau să le achite până la Sf. Gheorghe în anul următor (Kukučka 2003a: 83). Informația trebuie luată cu rezerve, deoarece o parte mai puțin numeroasă dintre slovaci se vor așeza și în localitățile învecinate: Șeitin, Semlac sau Pecica. Ceea ce este sigur este faptul că în primăvara anului următor, 1803, ei se întorc definitiv și încep să-și construiască locuințele.

Noii coloniști din Nădlac sperau ca în noua așezare să aibă parte și de scutire de dări și fiindcă în așezările de unde veneau stăpânii obișnuiau de multe ori să ceară mai mult decât prevedea urbariul. Conform urbariului Mariei Tereza, fiecare iobag ce deținea o sesie întreagă (o sesie = 30 de iugăre = 13 ha) trebuia să plătească anual către stăpânire robotă de 52 de zile cu animalele proprii de tracțiune sau 104 zile palmașii fără animale (Kukučka Ján 2003a: 88).

Jelerul care avea casă proprie trebuia să lucreze pe domeniu un număr de 12 zile anual. Aceste rânduieli erau foarte stricte și nu țineau cont de nevoile, respectiv de pierderile iobagului. Deseori se întâmpla că stăpânul le cerea să meargă să lucreze pe alte domenii ale lui, departe de casă, chiar la depărtări de 25-30 de km, ceea ce necesita mersul pe jos, cu toate uneltele necesare, timp de cel puțin o zi. O problemă o reprezentau și cărăușii, care, conform urbariului, nu aveau voie să fie mai lungi de două zile, pe drumuri amenajate și nu în timpul secerișului sau al perioadelor de lucrări agricole. Aceste prevederi nu erau întotdeauna respectate. Iobagii erau obligați să participe și la construirea de diguri și canale de desecare, la vânătorile domnești și altele. Actele de neascultare se pedepseau crunt, cu lovituri de baston sau cnut. În această ordine de idei, iobagilor nădlăcani li s-au stabilit următoarele obligații:

- fumăritul (*füstpénz*) în valoare de un florin în argint;
- culinaria în valoare de 51 de creițari în argint;
- răscumpărarea robotei sau a unei zile de lucru fără animale – 10 creițari;
- dijma în cereale, miere și miei (*in natura*) (Bujna 1912: 31).

Datorită faptului că erau proaspăt așezați, stăpânirea îi scutea de plata acestor dări timp de un an și erau iertați și de plata celor 200 de florini de aur către comitat.

Preotul din Komlos, Juraj Sexty, și-a condus enoriașii în Nădlac, îi sfătuia, confesa, boteza sau cununa. Astfel, el l-a convins și pe învățătorul komloșean Daniel Samec să plece să-și slujească consătenii la Nădlac. Slovaci erau însă obișnuiți ca în așezările lor să aibă o biserică, școală, un preot și măcar un învățător. Cu atât mai greu suportau situația neprielnică din primul an de după venirea lor la Nădlac, când, deși li s-au născut 40 de copii, au murit 48 de copii sub 5 ani (Môťovská [s.a.]). Cursul neregularizat al Mureșului, mocirlele din jur, ce băteau mai mereu, formau un mediu nociv pentru sănătate. Copiii nu aveau cine să-i boteze, nici să-i înmormânteze, pentru că preotul lor de suflet era la o depărtare de 30 de km și avea de păstorit comunitatea proprie, nu și roiriile plecate din sânul ei. Așa s-a întâmplat că locuitorii Nădlacului s-au hotărât să adreseze o cerere către notarul din Makó, Csepcsányi, și către protopopul evanghelic din Orosháza, Simonides, pentru a li se repartiza un preot și un învățător și, ca urmare, și pământul necesar pentru întreținerea lor:

„Rugăm cu smerenie venerabili și preaonorabili noștri preoți, ca și pe nobilii noștri ofițeri ai Camerei (Regale), în aceeași măsură îl rugăm și pe vicecomite, pe care îl considerăm ca pe un părinte al nostru, cum îi considerăm și pe Domnii preoți ca pe părinții noștri spirituali, mai departe și pe Domnul notar Csepcsányi, tot unul din părinții noștri. Așa că ne biziim pe dragostea și înțelegerea nobililor Domni, pe care încă o dată îi rugăm să ne recomande o persoană onorabilă și cu frica lui Dumnezeu, care să fie pe placul stăpânilor noștri komloșeni, al ofițerilor, dar mai ales pe placul bunului și atotputernicului Dumnezeu.

În aceeași măsură ne biziim pe Domnul Protopop (Simonides), cel considerat unul dintre părinții noștri, pe care îl asigurăm că, așa cum ne va recomanda, noi vom accepta propunerea dânsului, cu tot alaiul nostru de enoriași ai

bisericii nădlăcane. Mai departe confirmăm că am pregătit vocatorul așa cum am înțeles că trebuie să fie din partea Domnului protopop. Așa că vă rugăm cu smerenie, respectând sfaturile Domniilor Voastre, am vrea să ne aducem în același timp (cu părintele) și un dascăl, pentru că vă rugăm să aveți înțelegerea necesară, căci ni se nasc copii și alții mor, iar preoții nădlăcani (alții decât evanghelici) refuză să ne slujească și ne trimit la botezuri și cununii la Palota sau Komlos.

Vă adresăm cu smerenie rugămintea noastră, noi, coloniștii komloșeni, care ne-am durat deja case și am cumpărat și pământ și care numărăm deja 154 (de familii) și care mai așteptăm venirea altor 82.

5 iulie 1803

Rugăm cu smerenie onorabila Cameră să ne atribuiască pentru preotul nostru o sesie și pentru dascăl o jumătate de sesie.

Pentru anunțul, în cazul că Dumnezeu cheamă la cele veșnice, cel care va conduce pe răposat, fără predică să primească 3 groși.

În cele din urmă cerem ajutorul Bunului Dumnezeu, precum și de la venerabilii preoți.

Hrivnák Mathias

Szantó János

Tuska Márton

Lipták János” (Kukučka 2003a: 91)

La recomandarea protopopului Simonides, slovacii din Nădlac îl vor primi pe învățătorul Samuel Valentini – student la gimnaziul din Mezőberény. El ținea locul preotului și boteza, cununa și ținea slujbele în biserica improvizată. El ținea și evidența celor născuți sau decedați. Din aceste registre ale lui rezultă că în primii 20 de ani nu a existat o creștere demografică naturală. Deoarece numărul locuitorilor slovaci totuși creștea, este clar că spre Nădlac curgeau în continuare coloniști și din alte localități (Môťovská [s.a.]).

Întorcându-ne la cererea celor din Nădlac de a li se trimite un preot și un dascăl, la recomandarea lui Simonides și Csepicsányi, în august 1804 a fost trimisă o delegație din partea parohiei, pentru a-i aduce. Trimișii au fost doi: Martin Marko și Jan Miklovic și au fost trimiși cu un vocator în orașul Rožňava, sediul episcopal și minier din comitatul Gemer (*Gömör*), la preotul Ján Keblovský, originar tot din Tótkomlós. În urma răspunsului favorabil din partea preotului, din Nădlac sunt trimiși Ján Santo și Ondrej Bence cu două care pentru a-l aduce pe preot acasă. Pentru că parohia cu locuința preotului nu fusese încă construită, acesta a fost găzduit de locuitorii mai înstăriți Ondrej Kováč-Francisci și Juraj Suchánsky (Môťovská [s.a.]).

Vocatorul impus de Csepicsányi pentru întreținerea preotului nu a fost tocmai ușor, pentru că plăteau și așa un florin de aur de cap pentru biserică:

- fiecare locuitor trebuie să plătească jumătate din câștigul anual în avans,
- cealaltă jumătate trebuia plătită în anul următor,
- fiecare pereche trebuie să ofere două măsuri de 60 de litri de grâu preotului și o măsură de grâu dascălului. (Môťovská [s.a.])

Parohiile din întregul protopopiat trimit ajutoare și astfel în anul 1805 se construiesc prima parohie și prima școală, cu locuință pentru învățători. În anul următor, comunitatea din Nădlac trimite la Szarvas, la un medic, trei femei, pentru a fi școlite pentru meseria de moașe.

Abia în anul 1808 stăpânirea alocă, după cum promisese, cele două sesii de pământ: o sesie pentru preot și două jumătăți pentru învățători. Învățătorii mai primesc în folosință 1,5 quadre de pământ (o quadră = 0,36 ha). Preotul Keblovský reușește să mai obțină încă o sesie, pe care își va construi un sălaș (Môťovská [s.a.]). Între timp, în anul 1806 veniseră la Nădlac toți locuitorii slovaci din Comloșul Mic din Banat, în total 109 capi de familie. Aceștia aduseseră cu ei, în afară de cele necesare pentru lucrarea pământului, și un număr mare de animale de tracțiune: 47 de boi și 236 de cai.²

Arhivele din mai multe parohii din Gemer (*Gömör*) păstrează documente care atestă plecări masive spre Nădlac. Informațiile despre oportunitățile din Ținuturile de Jos (*Dolná zem*) au fost transmise mai ales de preoți și de învățători. Cele două drumuri ale delegației nădlăcane pentru a-l aduce pe preotul Keblovský au lăsat ecou. Fostul preot din Tótkomlós (*Slovenský Komlós*) Pavol Valaský era acum în Jelšava, iar învățătorul Pavol Magda din Szarvas era originar tot din Rožňava. Astfel că informațiile și-au făcut efectul, iar oamenii au început să organizeze noi roiuri spre sud. Primul document este din localitatea Rejdova, unde găsim următoarea însemnare a preotului în cronica parohiei: „În acel an [1805] au plecat din așezarea noastră, din cauza lipsei de hrană, 156 de oameni, pentru a se așeza la Nădlac” (Kukučka 2003a: 103).

În arhiva primăriei se găsește o însemnare cu același conținut, referitoare la anul 1805: „Din cauza greutăților acelor vremuri, locuitorii noștri, în număr de 156 de oameni, au plecat să locuiască în Nagy-Lak” (Kukučka 2003a: 103).

Mulți dintre ei își vor schimba numele, pentru a-și pierde urma, și vor adopta nume noi, derivate din localitățile apropiate: Nováčany, Mikolčany, Prihradzany, Licince.

Registrul cu procesele-verbale ale convențiilor parohiei evanghelice din Jelšavská Teplica, completat începând cu anul 1783, consemnează la pagina 30:

„Bartko Matej s-a alăturat acelor oameni care în anul 1805 și-au vândut casele, pământurile, luncile, grădinile și au plecat să locuiască în comitatul Csanád, mai precis în așezarea numită Nădlac. Din aceste două așezări, și anume Jelšavská Teplica și Mígľeš, au plecat 120 de suflete în căutarea unei vieți mai ușoare și mai comode. Prin plecarea lor, aceste două comunități au slăbit semnificativ, pe de o parte, din cauza plecării unui număr semnificativ, pe de altă parte, pentru faptul că plecaseră cetățenii de frunte. Conducătorul și organizatorul acestui roi de coloniști a fost Lukáš Šivetický.

A însemnat: Ján Pavel Tomášik,

preotul parohiei evanghelice c.a. din Teplice și Mígľeš.”

(Kukučka 2003a: 105)

2 Archiv Vojvodine, Sremski Karlovci, Torontalska županija, 665/1782, *apud* Kukučka 2003a: 102.

După cum am văzut din însemnările bisericești, oamenii și-au vândut bunurile înainte de plecarea spre Nădlac. Nu se amintesc deloc animalele, ceea ce înseamnă că ele au fost aduse în noile ținuturi, fiind vitale pentru supraviețuire. Nu avem însă relaționarea acestor bunuri în bani. Abia după descoperirea unui alt document din Muranska Huta ajungem la posibilitatea de a compara prețurile din acea perioadă:

CONTRACT

„Cu puteri depline, noi, subsemnații, facem cunoscut la toată lumea, la fiecare ce ar fi doritor să citească, să înțeleagă și să știe, următoarele: că eu, SZOVAK ONDREJ, cel plecat din Muranska Huta în Gloriosul Comitat Csanád, în așezarea NAGYLAK, pentru a mă stabili acolo, scop pentru care am vândut jumătatea mea de casă onorabilei comunități din Muranska Huta, să o folosească pentru școală, cu 225 de florini renani, adică două sute douăzeci și cinci în valută.

De asemenea, eu, GROMAN ISTVAN, am vândut cealaltă jumătate a casei către comunitatea numită, pentru a-și amenaja școala, cu 250 de florini renani, adică două sute cincizeci în valută. Care casă o dăm în veșnică folosință comunității, și nici copiii noștri, nici alți descendenți ai noștri și din prietenii noștri să nu îndrăznească să emită pretenții pe cale judiciară. [...] Drept pentru care am întocmit acest înscris, pe care, pentru o mai mare siguranță, îl încredințăm la trei dintre noi, și subscriem cu semnăturile noastre și confirmăm cu pecetea primarului la Primăria din Muranska Huta, în data de 10 mai 1847.

Szovák Ondrej X
Groman Ștefan X

Kersák Ondrej – primar
Ďurďák Jozef – viceprimar
Bomba Ján – jurat
Šuhaj Ondrej – jurat” (Kukučka 2003a: 107)

Pentru a avea idee cât reprezintă cei 475 de florini renani, trebuie să ținem cont de devalorizarea masivă a florinului de-a lungul secolului al XIX-lea. Pentru a ușura comparația, redăm în continuare o statistică a prețurilor din Békéscsaba în anii '40 ai aceluiași secol, așa cum ni le descrie preotul nădlăcan Ludovít Haan:

- salariul pe un an al unui învățător: 100-300 fl.
- 1 hectar de pământ bun: 80-200 de fl.
- o casă bună din centru: 900 fl.
- o pereche de cizme: 1 fl. și 10 crețari. (Kukučka 2003a: 108)

În această ordine de idei, cei doi coloniști amintiți mai sus puteau să-și cumpere la Nădlac, cu banii primiți pe casă, nu mai mult de două hectare de pământ. Înseamnă că pentru țăranii veniți din comitatele din nord sau din alte localități din apropiere, principala avere o reprezentau uneltele agricole, dar mai ales animalele de tracțiune. Metoda prusacă de împroprietărire a țăranilor

contractuali acorda sesia sau o fracțiune de sesie după numărul animalelor de tracțiune în posesie.

În anul 1814, cronica parohiei din Nădlac înregistrează deja 3 420 de evanghelici, cu o adnotare tristă, *non nihil auctus*, adică „nu am avut nicio creștere”, ceea ce denotă în continuare o mortalitate infantilă considerabilă (Môťovská [s.a.]). În această perioadă se construiseră deja primele două școli; prima a costat 600 de florini, cea de-a doua, 900 de florini. În aceeași cronică sunt consemnate și primele epidemii de variolă și scarlatină, care între anii 1811-1823 fac să moară mai mulți copii decât se nasc. Dascălii înmormântau în această perioadă și șase copii zilnic (Môťovská [s.a.]). Chiar dacă mortalitatea este mare, în anii următori comunitatea din Nădlac are putere să trimită roiiuri în pustele vecine, unde fondează așezări noi: Pitvaros și Csanádalberti. Jelerii nădlăcani obțin în anul 1816 acceptul Camerei Regale pentru a coloniza și pusta Pitvaros. Condiția impusă este ca în acele locuri să nu fie fondată o așezare nouă. Ei au primit 3 133 de iugăre de pământ, pe care îl puteau folosi în schimbul unei treimi din recoltă și a 18 zile de căraușit pe an. După primii 175 de capi de familie, în anul 1828 vor primi și alți jeleri aprobarea de a ocupa pusta. Abia în anul 1834 Pitvaros se desparte de Nădlac și plătește pentru cele 7 592 de iugăre de pământ 7 176 de măsuri de Pressburg de grâu și 1 924 de florini. În 1842 au putut să-și construiască și case și să-și sape și fântâni (Sirácky 1980: 59).

Între anii 1812 și 1822 în Nădlac s-a construit și biserica evanghelică, ceea ce a făcut să crească dările necesare construcției acestei clădiri. Gospodarii care dispuneau de animale de tracțiune suportau mai ușor această povară, pe când jelerii s-au revoltat. Contactele cu așezările de origine din comitatele de nord ale țării sunt mereu vii, de acolo se aduc unele clopote, orga sau învățătorii. Astfel, în anul 1817 comunitatea evanghelică îi trimite pe Ján Žida și Ján Bartolomej să facă un drum la fostul preot din Tótkomlós, Pavol Valaský, care funcționa la Jelšava, pentru ca acesta să le recomande un învățător bun. Astfel se ajunge la o înțelegere cu învățătorul Ondrej Demo, care trece cu succes de examinarea comunității evanghelice din Nădlac încă în același an. În octombrie este adus cu toate cele necesare cu trei care, transport ce durează nouă zile și îi costă pe enoriașii nădlăcani 315 florini (Môťovská [s.a.]).

Începând cu anul 1822 se poate vorbi deja despre o creștere demografică. Existau deja 430 de copii de vârstă școlară, așa încât comunitatea evanghelică locală construiește și a treia clădire de școală. În același timp se termină și construcția bisericii evanghelice, ceea ce a pus la grea încercare enoriașii. Oamenii trebuiau să se răscumpere de la obligațiile către stăpânire pentru a putea munci la construcția bisericii, respectiv a școlii. Jelerii depun plângere la episcopie și obțin reducerea dării în produse la jumătate. Conflictul dintre enoriașii mai săraci și preot se va stinge abia odată cu decesul acestuia din anul 1825 și cu venirea noului preot, Samuel Krištoffi (Môťovská [s.a.]).

În anul 1831 la Nădlac au murit de holeră 477 de oameni, dar populația crește în continuare. Acum comunitatea evanghelică din Nădlac are deja și filiale: Mako, Sânnicolaul Mare și Pitvaros. În anul 1839 comunitatea își alege și al doilea preot. Acesta este fostul caplan din Békéscsaba, Daniel Zajac. După

decesul lui Krištoff, în anul 1849, vine în Nădlac și eruditul preot și profesor Ludovít Haan. Aceștia doi vor scrie prima istorie a comunității din Nădlac. Ea a fost publicată în anul 1853 cu titlul *Dejepis starého i nového Nadlaku* („Istoria Nădlacului vechi și nou”), cu ocazia sărbătoririi a 50 de ani de la venirea coloniștilor slovaci la Nădlac.

În continuare, Nădlacul este supus încercărilor vremii. În anii 1847, 1863, 1895 și 1904 crizele economice fac ca nădlăcanii să-și poată plăti cu greu învățătorii și preoții. Ba mai mult, în anii 1852-1861 holera rărește populația localității. În această perioadă mor 5 433 de suflete, mai ales copii, dar se nasc 5 721 (Kukučka 2003a: 117).

La jumătatea secolului al XIX-lea în Nădlac existau doar 26 de persoane ce au atins o vârstă mai mare de 90 de ani. Mocirlele din jur sunt o sursă permanentă de epidemii: tifos, malarie, holeră. Astfel, în primii ani creșterea demografică reprezenta doar 682 de suflete (evanghelici). De aceea, în anul 1863, nădlăcanii regularizează cursul râului Mureș, construiesc un dig împotriva inundațiilor și desecă unele suprafețe mocirloase. Aceste măsuri au eradicat epidemiile în zonă și au făcut ca în următorii 50 de ani populația localității să se dubleze. În a doua jumătate a aceluiași secol filoxera a nimicit viile din regiune. Pe aceste suprafețe mici vine ultimul val de coloniști, începând cu anul 1863. Ei sunt greco-catolici și vin din Slovacia de Răsărit, mai ales din regiunea Bardejov. Aceștia vor completa comunitatea greco-catolică română din localitate și împreună vor construi și o biserică. Ei reușesc să obțină de la Camera Regală 39,5 iugăre de pământ pentru preot și 20 de iugăre pentru cantor (Môťovská [s.a.]).

Pentru perioada anilor '40 ai secolului al XIX-lea au fost caracteristice încercările așezărilor slovace din Ținuturile de Jos să-și răscumpere obligațiile față de stăpânire și cu prețul unor sacrificii mari. Printre primele așezări s-a răscumpărat Nyíregyháza (1812), apoi Tótkomlós (1844), Szarvas (1845) și Békéscsaba (1846). Báčsky Petrovec și Nădlacul nu au avut acest noroc, ele a trebuit să aștepte desființarea iobăgiei prin lege, câțiva ani mai târziu (Sirácky 1980: 61). Din această perioadă mai avem informații din care reiese că Nădlacul avea 53 de meseriași organizați în șapte bresle: cizmari, pielari, tăbăcari, croitori, fierari, rotari, tâmplari, olari, dulgheri, pălărieri, morari, zidari, doi brutari și un bijutier. Țăranii locuiau în 613 case mari de gospodari înstăriți și 719 căsuțe de jeleri; mai erau și 15 case ale negustorilor evrei. Crâșme erau 12: 10 comunale și două domnești. Prăvălii erau 11 evreiești și una creștină. Mai existau și 21 de mori „uscate” și 11 de apă, pe Mureș. În afară de acestea, existau și trei teascuri de ulei (Zajac-Haan 1853: 15).

Trebuie să specificăm că la evenimentele cruciale pentru istoria slovacilor au participat doar cele mai compacte enclave slovace din Ținuturile de Jos. Este vorba de Báčsky Petrovec, Nădlac și Békéscsaba, care au trimis delegații și bani la evenimente marcante, cum au fost fondarea societății Matica Slovenská, mișcarea memorandistă din Sv. Martin sau fondarea Societății Muzeale. Nădlacul trimite unul din ultimele roiuri de coloniști din secolul al XIX-lea în Bulgaria. Nădlăcanii au participat numai la ultima etapă a colonizării și s-au așezat doar în Gorna Mitropolija. Conform datelor oferite de etnograful slovac

Jan Botík, în perioada 1895-1909 au plecat spre Bulgaria circa 46 de persoane din Nădlac, 6 din Semlac și una din Sănnicolaul Mare, restul fiind din așezări din Voivodina sârbească de astăzi (Botík 2003: 64). Familiile mai sărace s-au deplasat cu trenul, cei mai înstăriți au plecat cu cai cu atelaje și unelte. Cei mai mulți nu s-au așezat în localitatea amintită, ci direct în hotarul unde au primit pământ și imediat și-au construit sălașe, după modelul adus din ținutul de baștină. Coloniștii trebuiau să primească sesii în funcție de brațele de muncă ale familiei, dar mai ales de vitele de tracțiune de care dispuneau. Aveau voie să-și procure lemnele necesare construcțiilor și uneltelor agricole. Astfel că familiile primesc între 30 și 60 de decari (circa 10-20 ha) de pământ arabil și proporțional și pășuni. Cei mai săraci primesc și un credit fără dobândă, dar nu au voie timp de zece ani să vândă sau să greveze cu sarcini acest pământ. După zece ani pământul trece în posesia lor, iar în primii trei ani de folosință sunt scutiți de plata impozitelor și a decimei. După împrumutarea toți coloniștii slovaci vor fi considerați cetățeni bulgari (Botík 2003: 65).

Creșterea demografică a fost substanțială și în scurt timp, în anul 1935, la Gorna Mitropolija trăiau deja 309 familii slovace, dintre care 114 erau originare din Nădlac (Botík 2003: 65). Deja în anii 1920 între slovaci din Bulgaria începe să se simtă lipsa pământului. Urmarea a fost plecarea treptată spre Cehoslovacia, Argentina și SUA. O mare parte a acestor coloniști (81 de familii sau 377 de suflete) vor pleca spre Argentina în perioada 1899-1913 (Botík 2003: 65). Conform aceluiași autor, din comitatele Arad și Csanád au plecat împreună 1 034 de persoane. Știm, de asemenea, că mulți dintre ei nu au reușit să se adapteze condițiilor de acolo și s-au întors în anii '30 înapoi, în Nădlac.

În același comitat au mai fost colonizați, în anul 1852, meseriași și țărani sărăciți din Šariš (*Sáros*). Ei au fost așezați în Peregul Mare, unde însă nu li s-au mai acordat aceleași condiții ca celor din Nădlac sau Mocrea. Aceștia sunt considerați de unii autori a fi ruteni, din cauza dialectului pe care îl vorbeau, deși ei se declarau de la bun început a fi slovaci. Autoritățile le-au acordat câte 13,5 iugăre de pământ în folosință gratuită în primii 10 ani, iar pe urmă prețul pământului trebuia plătit în rate anuale. Aceste condiții însă nu au fost respectate, iar după doi ani de la așezare, coloniștii au fost obligați să plătească oarendă de 75 de florini pe an (Urban 1930: 93).

O altă localitate din comitatul Arad unde s-a așezat populația slovacă este Țipar. Aici coloniștii slovaci s-au așezat relativ târziu, abia în anul 1883, pe pământurile statului. La origine se plănuia ca Țiparul să devină o colonie a șvabilor din Banat, dar aceștia venind în număr foarte mic, au mai fost aduși și coloniști slovaci și maghiari. Colonizarea a fost realizată sub egida ministrului maghiar al agriculturii, Gyula Szapáry, de unde și denumirea ulterioară a localității de Szapárliget. Primii coloniști slovaci au venit aici din Orava și Nitra și au fost catolici, iar în valul al doilea au mai venit și evanghelicii din Békéscsaba și Ambrózfalva (Urban 1930: 89). Fiecare familie a primit opt iugăre de pământ, pe care trebuia să le plătească în rate eșalonate pe 50 de ani, perioadă în care era scutită de anumite impozite. Statul a construit pentru fiecare dintre

aceste naționalități câte o școală. Primul învățător slovac adus aici a fost Michal Vasko (Urban 1930: 90).

Între anii 1841 și 1848 proprietarul Semlacului (comitatul Arad) a devenit contele Gustav Hadík. Protestanții s-au stabilit la Semlac în trei etape: la început, în 1819, au venit 30 de familii de germani evanghelici din satele ungurești, unde locuiseră de câteva decenii – fiind originari din Germania (Württemberg, Saarland, Hessen, Westfalen). Apoi, în 1819-1820, 20 de familii de slovaci evanghelici au venit din Szarvas și Tótkomlós. În 1823 și 1827 s-au mai așezat aici 38 de familii de germani reformați din Balmazújváros (Ungaria), originari din Hessa Superioară (Vanko 2015: 88).

Luteranii din localitate și-au construit în anul 1822 o școală confesională, care a funcționat până în 1848. Primul preot, slovacul Daniel Ștefáni, venise aici în 1829, dar biserica au ridicat-o germanii și slovaci abia în 1845, pe locul dăruit de pomenitul nobil local (Vanko 2015: 88). La început și reformații își țineau slujbele în biserica evanghelică, până când și-au edificat propria școală, în anul 1838, în care aveau loc apoi și slujbele divine, până la inaugurarea propriei clădiri, în 1885. Parohia fusese înființată de către localnici în anul 1881 (Vanko 2015: 88).

În data de 5 decembrie 1820, preotul nădlăcan Ján Keblovský a ținut o liturghie în casa numitului Heybach, pentru slovacii locului. În cadrul oficierii slujbei religioase, enoriașii s-au spovedit și au primit sfânta cuminicătură (Môťovská [s.a.]). Acesta a fost doar începutul unei colaborări dintre comunitățile înfrățite din cele două localități învecinate, colaborare care dăinuie până astăzi.

După Ștefáni a venit în Semlac preotul Peter Pavel Goldberger, din Zvolenská Slatina, iar mai târziu, Ján Liffa din Bátovce. După moartea acestuia din urmă în anul 1914, germanii, care formau majoritatea luteranilor, au impus un preot german, pe Viktor Fröhlich din Kežmarok, care însă nu stăpânea limba slovacă. Această situație a contribuit, în timpul îndelungatului său păstorit, la germanizarea, respectiv maghiarizarea slovacilor localnici (Porubský 2004a: 168-169).

Evanghelicii din Semlac aparțineau de protopopiatul Békés al districtului minier, împreună cu celelalte comunități bisericești germane și slovace zonale, până la sfârșitul Primului Război Mondial, când au aderat, în data de 2 septembrie 1923, la Biserica Evanghelică C.A. din România.

Primii slovaci de confesiune evanghelică au fost așezați în zona Banatului în anul 1813, de către administrația militară, și anume în localitatea Butin, venind din Slovacia Centrală, mai ales din comitatele Orava (*Árva*) și Nitra (*Nyitra*). Teritorial, Butinul aparținea zonei Camerei Cezaro-Crăiești. După desființarea graniței militare, au mai venit și câteva familii din Báčka (Hložany și Báčsky Petrovec) și, probabil, și rudele primilor coloniști din Orava, mai ales din Valašská Dubová (Urban 1930: 109), mai târziu și din Kiskőrös, așa încât în anul 1818 locuiau în sat un număr de 450 de persoane (Plech 1995, *apud* Vanko 2015: 70).

Despre primii slovaci evanghelici așezați la Butin nu avem multe date. Řehor Urban relatează că, imediat după așezarea lor în noua patrie, ei au ridicat un altar în casa de rugăciune din lemn, care exista deja încă dinaintea venirii

lor, în anul 1818 (Urban 1930: 109). Terenul pentru casa de rugăciune a fost primit de la familia baronului Johann Hiller, care urmărea să atragă noii locuitori în aceste ținuturi. Familia în cauză a cedat coloniștilor locuri de casă și pământ în arendă în condiții avantajoase (contractul a fost semnat pe o perioadă de 25-30 ani). Însă ginerele baronului Hiller, contele Bissingen, a solicitat retrocedarea lor; ca urmare, foarte mulți coloniști au părăsit satul (Plech 1995: 37-38).

La început noua comunitate bisericească a Butinului făcea parte, ca filială, din cea a Teșului; tocmai de unde venise, în august 1818, preotul Jozef Nagy. Parohia a devenit de sine stătătoare relativ repede, în 1818.

Numărul membrilor comunității evanghelice din Butin creștea foarte repede, așa încât în 1818 erau înregistrate deja 450 de suflete, în 1830, 539, iar în 1849 numărul lor era de 800. Așa se explică faptul că Butinul a devenit în scurt timp comunitatea-mamă pentru multe altele din vecinătate, dar și pentru localități mai îndepărtate: până în 1834 figura ca astfel de filială și cea germană, Șemlacu Mic (*Kleinschemlak*). Preotul din Butin se deplasa aici să officieze liturghia o dată pe lună. În anii 1819-1854 aparținea de Butin și comunitatea evanghelică din Vrșec, ca filială, iar până în anul 1872, și Jidovin, Ghertenish și Bocșa (toate se află, în prezent, în județul Caraș-Severin).³

Mai târziu însă, din cauza unor impedimente contractuale, mulți slovaci din Butin și-au pierdut pământurile, așa încât au părăsit Butinul. În anul 1886 aici se mai înregistrau doar 400 de evanghelici.⁴

Locuitorii Butinului erau conștienți de necesitatea educației pentru copii, ca ei să poată deveni buni creștini și cetățeni. De aceea, ei au construit în anul 1820 o școală confesională slovacă, până atunci elevii lor frecventând școala improvizată într-o casă închiriată de la românii din localitate (Plech 1995: 38). La început, aici a funcționat ca dascăl Juraj Pazovský, care venise în anul 1815 ca simplu țăran, împreună cu coloniștii din Hložany (Gložan – Serbia).⁵ Mai târziu, pentru o scurtă perioadă au funcționat zece învățători, până când postul a fost ocupat de Karol Predmerský, care a rămas aici timp de 36 de ani.⁶ Conform relatărilor lui Rudolf Urban, „acesta a fost un învățător foarte bun și slovacii ar trebui să-i mulțumească numai lui pentru faptul că sunt cu o conștiință națională înaintată și că au putut să-și păstreze limba maternă aproape nealterată și în condiții neprielnice” (Urban 1930: 109). După Predmerský, aici și-au desfășurat activitatea doi predicatori, pe post de învățători suplinitori, însă în anul 1885 școala confesională din Butin a fost închisă. După această dată, evanghelicii din Butin nu au mai reușit să aducă un alt învățător slovac, școala fiind etatizată, predarea făcându-se numai în limba maghiară, cu excepția orei de

3 Arhiva Parohiei Evanghelice C.A. Semlac (APECAS); Sinn [s.a.]: 3, *apud* Vanko 2015: 70.

4 APECAS; Sinn [s.a.]: 3, *apud* Vanko 2015: 70.

5 Arhiva Parohiei Evanghelice-Lutherane Butin (APELB). *Zoznam učiteľov Evanjelického cirkevného zboru Butín*. [„Lista învățătorilor Comunității evanghelice din Butin”]. Manuscris, fără paginatie – *apud* Vanko 2015: 71.

6 APELB. *Zoznam učiteľov Evanjelického cirkevného zboru Butín* [„Lista învățătorilor Comunității evanghelice din Butin”]. Manuscris, fără paginatie – *apud* Vanko 2015: 71.

religie – una săptămânal –, predate în limba maternă (Urban 1930: 109). Acum începe bătălia localnicilor pentru școala slovacă.

Unul dintre cele mai importante evenimente din viața comunității bisericești de până la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost construirea bisericii. Casa de rugăciune din lemn nu mai corespundea numărului tot mai mare al credincioșilor, astfel încât se simțea nevoia tot mai stringentă de a avea un nou edificiu. Mijloacele financiare s-au dovedit insuficiente, dar dorința de a avea biserică nouă și credința au fost mai puternice, depășind toate temerile, și astfel locuitorii Butinului au demarat organizarea construirii bisericii. În cadrul adunării presbiteriale a comunității bisericești evanghelice locale, desfășurate în 15 iulie 1856, s-a decis reconstrucția casei de rugăciuni. Mijloacele financiare trebuiau adunate din contribuțiile fiecărei familii din localitate, ca și din aportul proprietarului pământurilor din Șemlacu Mic. În data de 8 noiembrie 1860 comunitatea cerea aprobarea colectei pentru edificarea bisericii și în anul 1861 se comandase deja un număr de 60 000 de cărămizi arse. Această lucrare nu s-a finalizat întocmai bine. Comunitatea bisericească a suferit pierderi materiale, iar biserica a fost construită, în cele din urmă, numai parțial din cărămidă arsă combinată cu chirpici și pământ bătut (Vanko 2015: 72).

Hotărârea de a transforma casa de rugăciune în biserică presupunea și „înzestrarea acestei biserici cu un turn”, ceea ce reclama o considerabilă experiență profesională și apreciable cunoștințe din domeniul construcțiilor. De aceea, enoriașii s-au adresat meșterului constructor Josef Brandeis din Ciacova, care participase la ridicarea bisericii evanghelice din Butin. Lucrările respective au început în 14 aprilie 1862 și, în data de 9 noiembrie a aceluiași an, lăcașul de cult a fost sfințit. Evenimentul a avut loc în timpul păstoritului lui Daniel Kernúch, care venise aici în anul 1849 din Vucova (Vanko 2015: 71).

Probabil o cutumă unică printre comunitățile evanghelice slovace din România este citirea listei conducătorilor comunității din timpul construcției bisericii și, apoi, sfințirea ei, și anume în fiecare an de Kirchweih, sărbătoarea de aniversare a sfințirii bisericii. Acesta este un mod de a-și exprima recunoștința față de generațiile trecute, care se întruneau în această biserică. Nu se omite nici numele emisarului, Ján Gašpar, care se deplasa pe la toate comunitățile bisericești vecine din Bačka și Banat, să îndrume confrății confesionali pentru a contribui la colecta comună necesară construirii bisericii.⁷

Viața confesională a slovacilor localnici a decurs fără sinuozități în deceniile următoare, iar situația lor materială a fost tot mai bună și, astfel, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, slovacii localnici au reușit să mai construiască parohia și locuința pentru cantor (în anul 1895).

Din informațiile deținute de Andrej Fabriczky, originar din Butin, localitatea a avut cei mai mulți locuitori slovaci în anul 1900, reprezentând 80% din locuitorii zonei. La puțin timp după aceasta, holera a pricinuit moartea a 280 de persoane. Procentul slovacilor din comună a început să scadă treptat, așa încât

7 APELB. *Krátky prehľad dejín Butína* [„Un scurt rezumat al istoriei Butinului”]. Manuscris – apud Vanko 2015: 71.

în 1930 reprezentau doar 65%, și în anul 1966, numai 55% din numărul total al locuitorilor (Fabriczky [s.a.], *apud* Vanko 2015: 72). În anii '60 și '70 ai secolului al XX-lea, prin migrația populației slovace din județele Bihor și Sălaj, Butinul a devenit comuna cu cel mai mare procent de locuitori de etnie slovacă.

În Dragșina (*Temesfalva*) au venit slovacii evanghelici din Lúčina (*Hüvész*), în primăvara anului 1825. Ei au format partea mai puțin numeroasă a populației, cei mai mulți mutându-se la Vucova (*Temesvukovár*). Evanghelicii slovaci din Dragșina au aparținut, ca filială, de comunitatea bisericească din Vucova. În procesul-verbal al adunării presbiteriale din 30 aprilie 1939 se află inserat anunțul preotului Ladislav Ponyický, anume că în data de 1 mai va vizita filiala din localitate, împreună cu casierul.⁸ La jumătatea secolului trecut, preotul din Vucova își vizita enoriașii, chiar dacă nu în mod regulat.⁹ Slovacia evanghelici din Dragșina au reprezentat o comunitate puțin numeroasă, care în cele din urmă a dispărut.

În lucrarea despre recensământul populației comitatului Timiș, Varga E. Árpád consemnează la Dragșina, în anul 1880, 44 de slovaci, iar pentru cumpăna dintre veacurile al XIX-lea și al XX-lea – doar jumătate dintre ei (21). În anul 1930, doar 11 locuitori se mai declarau de naționalitate slovacă, respectiv două persoane declarau că limba lor maternă este cea slovacă. După anul 1930, la Dragșina nu s-au mai înregistrat slovaci (Varga 2000: 472, Vanko 2015: 74).

Slovacii s-au așezat și în localitatea Teș, în condiții asemănătoare cu celelalte localități din Banat și, mai ales, Brestovăț. Se consideră că aici evenimentul a avut loc mai repede, întrucât în monografia sa despre comitatul Timiș, Borovszky Samu afirmă că Biserica Evanghelică C.A. fusese construită în 1804 (Borovszky, red., 1914: 118), anul edificării primei biserici a slovacilor din Nădlac. Comunitatea evanghelică slovacă locală a constituit sediu pentru mai multe filiale, unele depășind-o numeric și ca importanță, de exemplu cele din Vucova și Butin. Localitatea Luchin, unde se așezaseră inițial slovacii evanghelici din Vucova și Dragșina, era vizitată de două ori pe an de preotul Jestrebínyi din Teș, pentru a le administra enoriașilor sfânta cuminicătură (Bobčok 2006: 90).

Conform statisticilor demografice realizate actual, referitoare la locuitorii comitatului Timiș, în Teș (*Tésfalu*) trăiau, în 1880, 120 de slovaci, în 1900 erau deja 141, pe când în 1930 un număr de 174 de locuitori declarau că au ca limbă maternă slovacă, în 1966 fiind deja 155 (Varga 2000: 467-468, Vanko 2015: 95); aici trebuie luată însă în calcul migrația slovacilor de confesiune romano-catolică din Bihor. Cert este faptul că ultimul slovac evanghelic local, Andrei Furinda, a fost înmormântat de actualul curator din Nădlac, Pavel Nagy-Gyuriš Krokoš, în anul 1995. Biserica evanghelică nu mai există, nici clopotnița, clopo-

8 Arhiva Parohiei Evanghelice-Lutherane Vucova (APELV). *Zápisničná kniha Evanjelického luteránskeho cirkevného zboru Vukova, 1937-1948* [„Registrul de procese-verbale al Parohiei evanghelice-luterane Vucova, 1937-1948”], p. 49 – *apud* Vanko 2015: 74.

9 APELV. *Zápisničná kniha Evanjelického luteránskeho cirkevného zboru Vukova, 1937-1948* [„Registrul de procese-verbale al Parohiei evanghelice-luterane Vucova, 1937-1948”], p. 49 – *apud* Vanko 2015: 74.

tul a fost transportat în anul 1996 în Vucova, fosta filială a comunității din Teș, apoi, mulți ani la rând, comunitate-mamă.

În anul 1807 administrația maghiară a decis să așeze și în Vucova câteva familii de slovaci evanghelici în baza Fondului religios din Ciacova. Conform conscripției din 1839, local existau 774 de români ortodocși, 198 de evanghelici C.A. și doi catolici, în 1851, 750 de ortodocși și 450 de evanghelici. Din această situație deducem faptul că între anii 1825 și 1850 au fost așezați aici locuitori de naționalitate slovacă. În schimb, în 1890, conscripția generală înregistra 597 de ortodocși și 532 de slovaci evanghelici (Crețan 2006, *apud* Vanko 2015: 95).

Începuturile comunității evanghelice locale se plasează cronologic în anul 1811, și geografic, în apropierea satului actual. Este vorba despre aducerea, de către consilierul imperial Lajos Ambrozy și pe cheltuiala sa, a circa 20 de persoane în Giarmata, plasate la familii de șvabi. Lucrau aici ca argați sau zilieri, la muncile câmpului. Peste un an au fost duși să trudească în pusta Luchin, la est de Giarmata și Timișoara, fiind aduși și alții din Sväty Peter (magh. Komáromszentpéter, în prezent județul Komárno), Velké Straciny și Žihlava (ambele în prezent în județul Velký Krtíš, Slovacia). Aici trebuiau să defrișeze pădurile și să planteze vița-de-vie (Vanko 2015: 96). În 1820 locuitorii din Luchin și-au adus primul lor învățător, Matej Kupec, originar din comitatul Gemmer, care ocupa și funcția de predicator. A rămas printre ei până la 1823, când în locul lui a venit Pavel Darula. Întrucât autoritatea nu s-a ținut de promisiune în legătură cu pământul cu care ar fi trebuit să fie împroprietăriți, slovacii au început să caute un alt loc, mai favorabil pentru o nouă așezare. Întrucât la Vucova se afla destul pământ liber, în 1824 aceștia au ocupat aceste pământuri și le-au semănat, iar în martie 1825 s-au și mutat, în mare parte la Vucova și o mică parte la Dragșina (Bobčok 1999: 233-235).

Conform afirmațiilor lui Rudolf Urban, în anul 1825 în Vucova s-au așezat 25 de familii slovace din Velký Krtíš (comitatul Nógrád). Fiecare a primit 32 de iugăre de pământ, loc de casă și un iugăr de vie. Coloniștii erau degrevați de dări timp de un deceniu, după care terenurile puteau fi achiziționate în rate pe termen lung (Urban 1930: 106).

Coloniștii au trăit aici bine, pentru că parcelele erau suficiente, iar conviețuirea cu cealaltă naționalitate locală era foarte bună. Locuitorii din Vucova nu au neglijat nici nevoile lor spirituale, astfel încât, la doi ani după stabilirea lor aici, în 1827, au înființat o școală confesională (Urban 1930: 106). Orele se țineau probabil într-un spațiu închiriat, până când, în anul următor, au ridicat clădirea școlii, care găzduia și practicarea serviciului divin (Bobčok 2005: 75).

Primul preot al evanghelicilor locali a fost Ján Salmovský, care a venit aici în 1832, de la Mocrea. Evanghelicii de aici și-au construit parohia în anul 1839, în timpul păstoririi celui de-al doilea preot, Daniel Kernúch (Bobčok 1999: 234), care sosise aici cu un an înainte, de la Aradác, și a plecat, în martie 1849, la Butin (APELB. Manuscris).

Primul lăcaș sfânt – casa de rugăciuni și, lângă ea, clopotnița cu două clopote – a fost edificat în anul 1858 (Borovszky red. 1914: 118), pe durata ființării celui de-al treilea preot local, Eduard Ambrózy; acesta a fost foarte îndrăgit, așa

încât a și fost înmormântat în centrul cimitirului, toți enoriașii fiind situați cu morminte îndreptate spre al lui (Bobčok 2005: 77). Biserica evanghelică a fost construită de meșterul zidar Wiliam Sztamer, fiind achitată suma de 2 400 de florini, astfel încât, la 19 noiembrie 1858, ea fusese sfințită de protopopul Wiliam Karner. Clopotnița a fost ridicată inițial lângă școală, unde se țineau și serviciile divine. După terminarea bisericii, clopotnița a fost strămutată lângă aceasta (Bobčok 2006: 77-80). În 1862 evanghelicii din Vucova au achiziționat pentru recent construita biserică și o orgă nouă, fabricată de meșterul Albert Papp din Timișoara, pentru suma de 500 de florini. Aceasta a fost sfințită în ziua de Paște (Bobčok 2006: 80).

Preoții care au slujit în localitate în secolul al XIX-lea au fost: Ján Salmovský, Eduard Ambrózy, Karol Matejdes, Juraj Jamnický, Martin Droba, Juraj Déneš și Ladislav Turčáni (Urban 1930: 107).

Educația și instruirea copiilor slovaci în școala confesională evanghelică din localitate a fost asigurată de: Pavel Darula, Jakub Imrich, Martin Hegedüs, Ondrej Vodár, Neuman, Belohorský, Bernát, Tomašovský, Záhom, Kutný, Regali, Ján Roštár, Tomáš Kováč și Ján Dudáš (Urban 1930: 107).

Colonizarea Bucovinei începe mai ales după reformele lui Iosif al II-lea, după ce proprietățile mănăstirilor ortodoxe trec sub administrația statului. Pădurile pot fi acum defrișate și atribuite noilor coloniști. La început sunt aduși specialiști mai ales din Suebia și Boemia, pentru producerea de potasiu, exploatarea sării și producerea sticlei. Prima oprire a coloniștilor slovaci în Bucovina a fost la Krasna, lângă Stará Huta (Úradník 1993: 12). Ei au venit în anul 1803 din comitatul Trenčín (*Trencsén*) și s-au angajat la fabricile de sticlă ale proprietarului Kriegshaber. Coloniștii au primit câte șase iugăre de pământ arabil, lemn de case și de încălzit, pentru care trebuiau să lucreze 12 zile pe an pentru stăpânire (Úradník 1993: 12). Alte valuri de coloniști slovaci au mai venit în perioada 1803-1820 din regiunea Kysuce. Aici s-au înregistrat în această perioadă mari inundații, recolte slabe, foamete. În anii 1835-1841 în Stará Huta și Nová Huta trăiau deja 53 de familii de slovaci (Úradník 1993: 13). După sistarea activității de producere a sticlei și a potasiului din cauza epuizării lemnului din împrejurimi, slovacia se mută la Nový Solonec (*Solonețul Nou*). În anul 1839, fiecare familie din cele 33 primește în jur de 22 de iugăre de pământ. Primele semănături se făceau direct în rășișul rămas după defrișare. În afară de agricultură, coloniștii mai lucrau la producerea de potasiu sau la extragerea sării în Cacica. Evreii din Suceava și Cernăuți vindeau potasiu cu un profit mare, tocmai la Danzig. Nový Solonec aparținea de parohia din Cacica, iar în anul 1863 au primit un teren de opt iugăre pentru școală, iar terenurile pentru biserică și parohie le-au fost închiriate (Úradník 1993: 28). În anul 1838 mai multe familii de slovaci s-au așezat la Pleș, iar în anul 1841 a fost fondată și așezarea Poiana Micului. Multe familii s-au așezat alături de locuitorii băștinași în Arșița, Davideni, Opriceni, Panca sau Volcineț (Úradník 1993: 31). În 1938 slovacia din Bucovina trăiau în 14 sate și numărau circa 8 000 de suflete, având 1 116 copii de vârstă școlară (Úradník 1993: 40). La sfârșitul secolului populația a crescut, iar pământ liber nu mai era în zonă. Mulți slovaci au plecat în localitățile vecine,

cei mai mulți însă au emigrat în Bosnia, dar și în Brazilia. Cei rămași trăiau împreună cu alte naționalități. Cei mai apropiați confesional le-au fost polonezii, care îi vor asimila treptat. O parte a acestor slovaci se vor reîntoarce în Slovacia după anul 1947, când are loc o masivă repopulare a localităților din Slovacia și Cehia părăsite de germani și maghiari (Úradník 1993: 43).

Unul dintre cele mai controversate capitole ale istoriei slovacilor din România, dar poate și ale trecutului conaționalilor din diasporă în general, îl reprezintă procesul de migrare de la mijlocul veacului al XX-lea, cunoscut sub denumirea de „Mať volá” („Chemarea mamei”) – revenirea unei mari părți a slovacilor de aici în patria de origine.

Conform situației constatate în anul 1945, înainte de începerea procesului de reemigrare, în afara granițelor Republicii Cehoslovacia existau peste 2 milioane de persoane de naționalitate cehă și slovacă. Cei mai mulți trăiau în Statele Unite, iar ceilalți – aproximativ 913 000 de slovaci și cehi –, în Europa, mai ales pe teritoriile fostului Imperiu Habsburgic: 60 000 în Austria, 476 000 în Ungaria, 130 000 în Iugoslavia, 60 000 în România și 2 000 în Bulgaria. (Vaculík 1993: 158, *apud* Vanko 2015: 110)

Ideea reîntoarcerii slovacilor și a cehilor din diasporă în patria străbună nu era nouă, ea apărând deja în contextul Primului Război Mondial, în legătură cu proiectul unui stat cehoslovac independent. Formarea Republicii Cehoslovace în 1918 și promulgarea legii reformei agrare au creat, la prima vedere, condiții prielnice pentru repatrierea conaționalilor. În realitate însă, în epoca interbelică nu a avut loc o mișcare masivă de populație, exceptând un fel de reemigrare individuală, de exemplu, din Austria (Zelenák 2008: 15). Încercările de repatriere a unor grupuri mai numeroase de slovaci din România, Iugoslavia sau Ungaria au eșuat din mai multe cauze, ca, de pildă, cotațiile proaste ale monedelor lor naționale în raport cu coroana cehoslovacă, amânarea sau aplicarea anevoioasă a legii reformei agrare din Cehoslovacia și, nu în ultimul rând, ofertele ademenitoare de emigrare peste ocean (Vanko 2015: 111). Milan Krajčovič afirma că un oarecare rol de coordonare deținea acum și Referatul de colonizare al Institutului Funciar de Stat din Bratislava, instituție activă până în 1935 inclusiv, în timpul primei reforme agrare. Colonizarea organizată de acesta a început în 1921 și a culminat între 1923 și 1926. În Slovacia au fost amenajate până în 1934 un număr de 1 996 de așezări, dispuse în 56 de colonii (Krajčovič 1995: 131). În afară de slovacii băștinași, aici au fost așezați și cei din Ținuturile de Jos (*Alföld*), printre care și cei din Nădlacul românesc, Gorna Mitropolija din Bulgaria și Tótkomlós din Ungaria (Deák 1994: 22).

Fără a proceda la o analiză exhaustivă a fenomenului, putem să admitem concluzia formulată de istoricul slovac Milan Krajčovič, că „reemigrarea de după Primul Război Mondial și după nașterea Cehoslovaciei nu a căpătat pentru Slovacia o amploare considerabilă, din motive obiective, dar și subiective. Apoi a urmat și reemigrarea de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, în condițiile apariției statului slovac, limitată în timp, dar nici aceasta nu a dobândit o însemnătate mai mare în istorie. Însă începând cu ultima fază a

celui de-al Doilea Război Mondial, a început să se impună, la nivelul politicii internaționale, marcate de activitatea coaliției antifasciste și de cea a guvernelor din exil, proiectul generos al unei reemigrări masive, respectiv al schimbului de populație, cu intenția vădită de evacuare a celor ce aparțineau de națiunile asupra cărora plana vina colectivă a destrămării statului cehoslovac, și anume a germanilor, respectiv în Slovacia și a maghiarilor.” (Krajčovič 1995: 134-135, *apud* Vanko 2015: 111)

După cum afirmă Štefan Zelenák în studiul său, un punct important în abordarea problematicii reemigrării compatrioților din diasporă îl reprezentase destrămarea Republicii Cehoslovacia, precum și intervalul premergător acestui eveniment (Zelenák 2008: 15-16, *apud* Vanko 2015: 112). O modificare radicală în proiectul de readucere a compatrioților din diasporă în țara de origine a fost impusă de sfârșitul războiului și de schimbările pregnante ce au urmat în Europa. Rezoluțiile de la Yalta și Potsdam din primăvara și vara anului 1945 au provocat, printre altele, mari mișcări de populație, care urmăreau să formeze state compacte din punct de vedere național, în care minoritățile să nu mai poată fi folosite la incitarea de noi conflicte interetnice la nivel zonal, care ar fi dus în cele din urmă la reizbucnirea conflictelor între statele vecine. În acest sens, încă la începutul lunii iulie 1945, guvernul cehoslovac a decis să invite cehii și slovacii din diasporă să se întoarcă în patrie (Zelenák 2008: 15-16, *apud* Vanko 2015: 112). Conform aceluiași autor, în această chemare la reemigrare „au fost reflectate nu numai nevoile actuale de a repopula spațiile depopulate de-a lungul granițelor Cehiei, încercările guvernului de a urni economia afectată de război, ci și presiunea exercitată de compatrioții din diasporă asupra guvernanților, cu scopul realizării mai rapide a repatrierii” (Zelenák 2008: 15-16, *apud* Vanko 2015: 112). Conform poziției exprimate de împuternicitul cu agricultura și reforma agrară, dr. Martin Kvetka, pe care o aflăm inserată în preambulul studiului realizat de Peter Pavol Dovál, reemigrarea slovacilor din statele vecine a fost o chestiune foarte importantă pentru viața națională a slovacilor: „Proiectul nostru de creare a statului național al cehilor și slovacilor nu ar fi deplin, dacă nu ar fi completat de strădaniile de reîntoarcere în patria-mamă – Slovacia, respectiv Cehoslovacia eliberată – a slovacilor din celelalte state, mai ales din statele vecine, unde au ajuns mânați de vicisitudinile destinului din secolele precedente. Este vorba mai ales despre slovacii din Iugoslavia, România și Bulgaria. Sarcina de repatriere a slovacilor din statele enumerate este și ea foarte serioasă, importantă din punctul de vedere al vieții naționale. Mai ales că este vorba despre repatrierea unui număr de circa 115 000 de persoane din aceste trei state, ceea ce în actuala situație socială înseamnă sigur, acasă, o creștere a potențialului național, dar mai ales economic al poporului.” (Dovál 1947: 3, *apud* Vanko 2015: 113)

Slovacii din Nădlac au fost conectați din plin la evenimentele din Slovacia și au reacționat sensibil și prompt la impulsurile vremii, participând și la amplul proces de reemigrare. Aflat încă acasă la Nădlac, Peter Pavol Dovál încerca, în ultimele numere ale revistei *Naše snahy* înainte de sistarea apariției ei, să propage ideea reemigrării slovacilor din România în Slovacia (Štefanko 2004a: 81).

După stabilirea sa în Slovacia, în anul 1943, conform mărturiei lui Anton Granatier, instituțiile cehoslovace de după 1945 l-au cooptat în organizarea acestei acțiuni (Hložka 1996: 71, *apud* Vanko 2015: 113). În continuare, trebuie să-l amintim și pe Ivan Bujna, președintele Uniunii Cehilor și Slovacilor din România, care devenise liderul Comisiei Cehoslovace de Reemigrare din Oradea, dar și pe ceilalți reprezentanți ai organismului, care au fost implicați în acțiunile de recrutare a slovacilor din România pentru emigrarea în Slovacia (Štefanko 2004a: 82). În această ordine de idei, merită să amintim că, în iunie 1945, a plecat la Bratislava o delegație de 37 de slovaci din Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*), pentru a înfățișa un memoriu ce conținea petiții pentru aprobarea reemigrării slovacilor din această regiune, în general (Bobák 1982: 72, *apud* Vanko 2015: 113). Din Nădlac au participat, între alții: Ivan Bujna, Dušan Cesnak, Repa, O. Ambruš, Porubský, comercianții Šebok și Jačiansky, precum și Moravsky, președintele Partidului Țărănesc.¹⁰ Prin Decretul prezidențial nr. 27/1945, a fost înființat Oficiul de Repopulare pentru Slovacia (Dováľ 1947: 9, *apud* Vanko 2015: 113).

Trebuie menționat faptul că nu toți slovacii au așteptat pasiv începutul oficial al reemigrării. Fenomenul a debutat în mod spontan și a provocat autorităților nenumărate probleme. Peter Pavol Dovál constata că, încă înaintea unei reemigrări organizate, „multe persoane nerăbdătoare [...] au pornit singure la drum” (Dováľ 1947: 8, *apud* Vanko 2015: 113). Helena Nosková consemna că slovacii au sosit în Slovacia imediat după eliberare, în mai și iunie 1945, așezându-se spontan pe întreg teritoriul și mai ales în zona de frontieră a Cehiei; „cu toții obțineau imediat o proprietate considerabilă și trimiteau semnale în România, îndemnându-i și pe ceilalți să-i urmeze” (Nosková 2001: 58-59). Imediat ce a fost remediat transportul feroviar, au și început să sosească transporturi compacte de slovaci din România; prima lor gară mai importantă de destinație a fost Bratislava (Nosková 2001). Astfel au sosit, conform opiniei lui Peter Pavol Dovál, aproximativ 5 000 de persoane (Dováľ 1947: 8, *apud* Vanko 2015: 113), în timp ce Helena Nosková amintea doar de 4 000 (Nosková 2001: 70). După părerea celei din urmă, tocmai datorită unei numeroase reemigrări clandestine a compatrioților din România, guvernul cehoslovac a inițiat negocierile oficiale cu statul român în scopul încheierii unui protocol care să înlesnească întoarcerea conaționalilor, transportul proprietăților lor mobile și stabilirea contravaloarei proprietății imobile rămase în România (Nosková 2001: 60).

Președintele Oficiului de Repopulare pentru Slovacia, Anton Granatier, în proclamația „Un cuvânt către slovacii din diasporă”, afirma că: „Este vorba despre o problemă ce vizează destinul Slovaciei. Țara voastră de origine vă cheamă acasă în Slovacia. [...] Este vorba de transferul câtorva zeci de mii de familii din mai multe state. [...] Complimentele mele vouă, surorilor și fraților din Ungaria, Iugoslavia, România și celelate țări.” (Kuna 1947: 287, *apud* Krajčovič 1995: 134-135, Vanko 2015: 114)

10 APELB. Scrisoarea protopopului Ivan Bujna către Rudolf Molnár (nr. 131/10.07.1945) – *apud* Vanko 2015: 113.

Faptul că, la instruirea făcută în cadrul pregătirilor de repatriere, din 22-28 februarie 1946, s-a numărat printre lectori și episcopul Bisericii Evanghelice C.A. din Slovacia, Samuel Osuský (Hložka 1996: 72), constituie o dovadă în plus că „biserica-mamă” a tuturor comunităților, din care trebuiau să vină evanghelicii slovaci în anii următori, era interesată de acest proces și avea de gând să primească enoriașii reîntorși, chiar dacă nu există informații exacte despre continuarea acestui effort (Vanko 2015: 114).

Contractul de bază referitor la reemigrarea slovacilor și cehilor din România a fost semnat de reprezentanții guvernelor cehoslovac și român, la București, în data de 10 iulie 1946. În baza cercetării arhivelor existente, monograful Juraj Porubský afirma că în acea perioadă trăiau în România peste 50 000 de slovaci și cehi, din care peste 40 000 de slovaci. Convenția asupra problemelor pecuniare urma să fie semnată ulterior.¹¹

Trebuie însă să menționăm că acest consens româno-cehoslovac în privința rezolvării problemei reemigrării nu a fost întâmplător. Același Juraj Porubský este de părere că pactul mutual se baza pe îndelungatele tradiții istorice dobândite în militantismul ambelor popoare pentru independență, încă din timpurile dăinuiri Imperiului Austro-Ungar, pe alianța strânsă din perioada interbelică, săvârșită în cadrul Miciei Antante, dar și pe dezideratele actuale și de perspectivă ale colaborării postbelice: Cehoslovacia era interesată să continue conlucrarea sa economică cu România și după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. La rândul ei, România avea nevoie de sprijinul cât mai multor aliați pentru a-și consolida situația internațională survenită după 23 august 1944 și după război (Porubský 2004: 223, *apud* Vanko 2015: 115). În situația în care România avea și acum un surplus de forță de muncă, acceptarea plecării câtorva zeci de mii de slovaci și cehi era privită de guvernul cehoslovac nu numai ca un gest de complezență, ci mai ales ca un impuls pentru o și mai amplă colaborare amiabilă. În această ordine de idei, Porubský afirma că guvernul cehoslovac se aștepta la cel mult 32 000 de emigranți slovaci și cehi din România, amintind și de o convenție bilaterală dintre România și Cehoslovacia, în baza căreia numai în anul 1947 au plecat la munci sezoniere aproximativ 8 000 de agricultori, dintre care majoritatea au rămas în Cehoslovacia timp de doi ani.¹²

Comisia Cehoslovacă de Reemigrare din Oradea a fost înființată în august 1946, avându-l în frunte pe nădlăcanul Ivan Bujna. Organismul a început, însă, să fie cu adevărat activ abia la sfârșitul anului, când a fost completat cu funcționari calificați. În pofida presupuselor probleme și complicații, care au fost cât se poate de reale, cum, de fapt, a reieșit din întregul parcurs al procesului de reemigrare, conscripția doritorilor a decurs cu succes din debut. Încă din anul 1946, în localitățile locuite de slovaci erau răspândite manifeste cu

11 Archív Federálneho ministerstva zahraničných vecí v Prahe [„Arhiva Ministerului Federal al Afacerilor Externe din Praga”] (AMFAEP), Rumunsko [„România”]: 1945-1949, nr. 103826/50 A/II-2, cutia nr. 18 și nr. 123547, cutia nr. 11 – *apud* Porubský 2004: 222.

12 AMFAEP, Rumunsko [„România”]: 1945-1949, nr. 103826 / 50 A / II-2, cutia nr. 18 și nr. 123547, cutia nr. 11 – *apud* Porubský 2004: 223-224.

texte ca: „Vreți să deveniți cetățenii Cehoslovaciei victorioase?” sau: „Doriți să intrați în posesia ogoarelor și a proprietăților care au fost pregătite pentru D-voastră?” (Porubský 2004: 224, *apud* Vanko 2015: 116). Se promitea că, dacă compatrioții doreau, puteau să-și trimită delegații în patrie, cu scopul de a verifica la fața locului veridicitatea informațiilor, și își puteau afla locul final de stabilire. Acest fapt este confirmat și de însemnările învățătorului Ján Plech din Butin în a sa cronică. Astfel, în data de 11 septembrie 1946, au venit la Butin membrii aflați în comisia de reemigrare: preotul Dušan Cesnak, preotul Čapek și alții (Vanko 2015: 114). Acum, la o jumătate de an de la începutul propagandei, populația a fost mai bine „prelucrată”, ideea reemigrării nu i-a mai fost atât de străină și nici respingătoare. Despre întâlnirea de la Butin, Ján Plech a consemnat următoarele: „În clădirea Asociației Culturale s-a adunat o mulțime de oameni, pentru a afla informații despre repatriere. Ideea repatrierii a fost bine primită, mai ales că li s-a spus că toți vor fi colonizați în același loc și conscripția se va face după întoarcerea delegaților trimiși de populație. Ca delegați au fost aleși Ján Verecký și Pavel Hudec, iar supleanți, Michal Gomboš și Ján Kováč. Totul a fost stabilit în așa fel încât peste două săptămâni delegații vor pleca să cunoască regiunea și localitatea unde trebuiau să ajungă și să aducă populației informații mai detaliate decât au reușit acești domni.” (Plech 1995: 103-104, *apud* Vanko 2015: 116). Dar cum de la vorbe la fapte este deseori cale lungă, așa și în cazul de față, afirmațiile făcute s-au dovedit a fi deșarte și nu au însemnat, în cele din urmă, decât vorbărie ieftină. Ján Plech mărturisea că: „Au trecut însă, două săptămâni, ba chiar două luni, și delegații încă nu primiseră vestea că pot porni la drum. Populația începe să aibă dubii și propaganda se folosește de situația creată. Așa se așteaptă până în primăvară.” (Plech 1995: 104, *apud* Vanko 2015: 116). Neîncrederea creștea și prin faptul că se răspândeau zvonurile că se va pleca fără avere. Proprietatea deseori agonisită cu sudoarea frunții nu era așa ușor de părăsit, mai ales că slovacii nu stăteau chiar rău nici din punct de vedere cultural și național și că, în pofida multor greutăți, putem afirma că nu se simțea niciun fel de oprimare etnică și confesională. (Plech 1995: 104, *apud* Vanko 2015: 116)

Compatrioții au fost motivați în luarea deciziilor și prin acordarea de avantaje materiale: fiecare familie care nu se pronunța „fățiș împotriva noastră” primea un kilogram de zahăr, care la vremea respectivă era foarte scump (Nosková 2001: 61). În același timp, cu ocazia conscripției, în dreptul fiecărei familii înscrise se estima și valoarea proprietății deținute, ca și pământul de dobândit în Cehoslovacia, chiar dacă la acea dată se cunoșteau neajunsurile privind situația loturilor arabile și a caselor. Situația a culminat prin îndelung pregătita Hotărâre a Guvernului cehoslovac din data de 10 ianuarie 1947, care impunea pentru cei interesați de reemigrare să fie informați, să nu se aștepte la repartii de gospodării sau afaceri, fiindcă statul avea nevoie mai ales de forță de muncă manuală. În timpul conscripției conaționalii au fost lăsați însă să creadă că în Cehoslovacia vor obține pământ la paritate cu cel avut în România (Nosková 2001: 61). Învățătorul Ján Plech scria despre această stare de fapt, comentând experiența locală din Butin: „În data de 23 aprilie 1948 a sosit

scrisoarea Comisiei de reemigrare. Pot pleca doar cei fără avere și cei care își vor vinde pământul. Mulți au fost dezamăgiți: De ce ne-au mai înscris? Oare nu au destul pământ pentru noi? Dacă doresc să fim ai lor, să ne dea pământ! Nu-i vom dezamăgi. Vom munci. Să nu ne lase aici...” (Plech 1995: 116, *apud* Vanko 2015: 116).

Interesul slovacilor din România pentru reemigrare a fost mare. Cu ocazia vizitelor efectuate, mai ales printre slovacii din Nădlac, funcționarii Departamentului Cehoslovac pentru Străinătate au ajuns la concluzia că principalul motiv al înscrierii pentru reemigrare îl constituie un real patriotism denotat de pătura de localnici, având o conștiință națională avansată, concluzii susținute de existența mai multor asociații și chiar a unui gimnaziu (Nosková 2001: 61-62), fapt valabil și pentru celelalte comunități evanghelice slovace din țară. Memorialista Nosková consemna, la rândul ei, că, „pe de altă parte, în munții metaliferi ai Transilvaniei au fost dominante motivele pur pragmatice” (Nosková 2001: 61-62).

Alte cauze ale reemigrării pe care le invocă autoarea citată anterior au fost constanța prețurilor mari, instabilitatea politică, coroborată cu nesiguranța juridică și economică (Nosková 2001: 62). În afară de aceste fapte obiective, slovacii localnici erau, din punct de vedere subiectiv, continuu influențați de confruntarea unor scrisori de la rude și cunoștințe, care îi îndemnau la o grabnică plecare (mesaje survenite din regiunile Cehiei, de la slovacii care primiseră case și pământuri), pe de altă parte, îi îmboldeau la maximă prudență în scopul luării unei decizii bine gândite (corespondența din Slovacia), texte care făceau referire la gradul scăzut al organizării reemigrării și la alte greutăți existențiale ale compatrioților (Nosková 2001: 62).

Astfel, primul transport cu slovacii reemigranți a plecat din România abia în 17 februarie 1947 și număra 424 de persoane. În lipsa unei convenții asupra problemelor pecuniare, Comisia Cehoslovacă de Reemigrare din Oradea a întocmit o listă exactă a valorilor lăsate în România, document confirmat și de funcționarii statului român.¹³ Acest prim transport a fost constituit, în majoritate, de locuitorii satului Poiana Micului din Bucovina, așezare complet distrusă de fasciștii germani în ziua de Paște a anului 1944. La pregătirea celui de-al doilea eșalon au început și primele probleme serioase, din cauza faptului că nu a fost stabilită modalitatea de rezolvare juridică a problemelor legate de proprietatea reemigranților. Deplasările pe calea ferată cu numerele 2-21 au avut loc în perioada 13 august 1947 – 17 iulie 1948 și au numărat, în total, 14 863 de persoane (Porubský 2004: 224, *apud* Vanko 2015: 117). Continuarea procesului de reemigrare a fost ușurată de tratatul de alianță româno-cehoslovac, cu o valabilitate de 20 de ani, semnat la București în urma negocierilor din 19-21 iulie 1948, de către președinții celor două guverne – Antonín Zápotocký și Petru Groza. O rezolvare importantă a constituit-o hotărârea de înființare, cu înce-

13 AMFAEP. Rumunsko [„România”], Adresa Ministerului Finanțelor din Praga către Ministerul Afacerilor Externe din Praga, din 24 noiembrie 1950, cutia nr. 4 – *apud* Porubský 2004: 224, Vanko 2015: 117.

pere din 1 octombrie 1948, a Comisiei Mixte Româno-Cehoslovace, care, între altele, trebuia să se ocupe de rezolvarea problemelor legate de dreptul de proprietate al reemigranților. În ultimele două luni ale anului 1948 au mai plecat din România transporturile cu numerele 22-24, cu un total de 2 204 persoane (Porubský 2004: 226, *apud* Vanko 2015: 117).

În aceste condiții, partea cehoslovacă a fost surprinsă de anunțul celei române privind sistarea reemigrării, începând cu data de 2 februarie 1949.¹⁴ Oficialii de la Praga au refuzat să accepte acest gest, aceasta nu numai din motive de prestigiu. Deloc de neglijat au fost și cauzele de ordin economic: în pregătirea și realizarea proiectului de reemigrare s-au investit mijloace financiare importante, retrase gradat și lipsind din procesul reconstrucției economiei afectate de război, coroborat cu faptul că în planurile economice elaborate pe anii 1949-1950 fusese inclusă și forța de muncă a reemigranților. Nu în ultimul rând, trebuie amintită aici și situația socială a emigranților: întrucât oamenii trebuiau dinainte pregătiți pentru evacuare, în cele mai multe cazuri ei aveau deja aproape toate bunurile vândute, mulți dintre ei nemaideținând un domiciliu stabil, cu alte cuvinte situația lor fiind realmente disperată. Așadar guvernul cehoslovac trebuia să obțină măcar atât, încât cel puțin cei pregătiți deja să reemigreze să se poată deplasa în Cehoslovacia (Porubský 2008: 247).

Guvernul cehoslovac a reușit însă să obțină aprobarea pentru cel de-al 25-lea transport, care a plecat în data de 19 aprilie 1949, numărând 550 de persoane.¹⁵ În vederea urgentării finalizării procesului de reemigrare, a mai fost înființată o Comisie Cehoslovacă de Reemigrare cu sediul la Orșova, care trebuia să organizeze mai operativ inițierea garniturilor de tren din Banat. În asemenea condiții, în perioada 21 iunie – 16 august 1949 au mai plecat transporturile cu numărul 26-31, cu un total de 2 893 de persoane. În urma intervenției oficialilor de la Praga, pentru aprobarea reemigrării a încă circa 100 de persoane din motive sociale (în primul rând reîntregirea familiilor)¹⁶ au mai fost deplasate ultimele două transporturi: cel cu numărul 32, în 22 decembrie 1949, și ultimul, cel de-al 33-lea, în 23 ianuarie 1950 (Porubský 2004: 230, *apud* Vanko 2015: 118).

14 AMFAEP. Rumunsko [„România”]: 1945–1949, nr. 102547/49-A-1-3, cutia nr. 13 – *apud* Porubský 2004: 226, Vanko 2015: 118.

15 AMFAEP. Secția II, Rumunsko [„România”], Adresa Ministerului Finanțelor din Praga către Ministerul Afacerilor Externe din Praga, din 24 noiembrie 1950, cutia nr. 4 – *apud* Porubský 2004: 224.

16 AMFAEP. Rumunsko [„România”]: 1945–1949, nr. 143076/49-A-II/3, cutia nr. 7 – *apud* Porubský 2004: 230, Vanko 2015: 118.

Tradiții populare și patrimoniul cultural

Obiceiuri, tradiții calendaristice și mod de viață

| IOAN KUKUCSKA |

O realitate interesantă a procesului de colonizare a Ținuturilor de Jos (*Alföld – Dolná zem*) a fost existența orașelelor de tip agrar (*mezőváros*) și cu populație majoritar slovacă. Aceste localități bogat populate se aflau cu precădere în comitatele Békés și Csanád. Ele se caracterizau prin existența unei pături de țărani evanghelici cu o conștiință evoluată. Statutul de oraș de câmpie l-au primit pe rând localitățile Szarvas (1723), apoi Nădlac (1751, apoi încă o dată în 1820) și Békéscsaba (1840). Anna Divičanová crede că asemenea orașe agrare erau tipice doar pentru zonele cu populație slovacă, iar la celelalte naționalități colonizate în Ținuturile de Jos nu se mai întâlnesc. În fiecare din localitățile amintite s-au dezvoltat dialecte ale limbii slovace cu trăsături specifice (Divičanová 2002: 183).

Stratificarea socială a orașelor de câmpie era complexă. În afară de pătura țăranilor bogați (în Szarvas unele familii aveau până la 300 de iugăre, în Békéscsaba și Nădlac, până la 200 de iugăre), care era etichetată cu denumirea de „orașeni” (*várošania*), mai exista și o pătură de țărani mijlocași – „sălășeni” (*sálašania*), iar în părțile mărginașe ale acestor localități trăiau cei mai săraci (la Békéscsaba și Nădlac, *viníčiari*), deseori pe locul unor vii distruse de filoxeră (Kmeť 2012: 147).

Orașelele de câmpie aveau o relativă autonomie, în ciuda subordonării față de nobili, respectiv față de Camera Regală, cu care încheiau contracte, și erau orientate spre producția agricolă și meseriile și comerțul adiacente acestei producții. Un mare progres în aceste ținuturi l-a reprezentat construcția căii ferate în anii '60 ai secolului al XIX-lea.

Produsele tipice ale localităților din ținuturile de șes au fost: cerealele, porumbul, sfecla de zahăr, tutunul, vitele, caii, găștele grase, penele de gâscă și de rață, porcii și produsele din carne de porc, dintre care cel mai cunoscut este salamul de Nădlac, respectiv de Békéscsaba sau Báčsky Petrovec (în Voivodina), apoi slănina, untura, tot felul de brânzeturi, pălinca de prune, produsele textile, cizmele, ceramica, instrumentele agricole, cărămida.

Pentru aceste localități considerăm că există următoarele caracteristici comune: 1. autonomie economică, bazată pe o agricultură dezvoltată; relații comerciale dezvoltate, bazate pe târguri și iarmaroace regulate; 3. contractele le asigurau și o administrație țărănească relativ autonomă; 4. populația era formată în proporție de 80-90% din țărănime puternic diferențiată; 5. diferența față de orașele industriale consta în existența unor cadastre imense presărate cu sălașe, ca centre economice de bază la câmpie („reședință dublă”); 6. însușirea limbii maghiare, mai ales la bărbați, era considerată foarte importantă din punct de vedere economic și social; 7. în principiu, relații interetnice pașnice; 8. poziția dominantă a confesiunii evanghelice și marginalizarea catolicilor, care veniseră mai târziu și erau mai săraci; 9. tradiții puternice în organizarea învățământului, interconectat la confesionalitatea ce domina cotidianul; 10. maghiarizarea relativ rapidă a intelectualității, a funcționării, dar mai ales a meseriașilor mai săraci; 11. dănuirea în timp a culturii populare slovace și a modului de viață patriarhal al familiilor de țărani; 12. manifestări ale civilizației cotidiene prin asociații culturale, educație, cercetare istorică și etnografică; 13. abordare moderată în cadrul mișcării naționale a elitei culturale slovace, în comparație cu atitudinea radicală a celor din comitatele de nord (Kmet 2012: 148-149).

Diferențierea dintre aceste orașe consta și în componența populației, așa încât în unele orașe prezența unei numeroase minorități maghiare influența și accelera procesul de maghiarizare. În cazul localităților Nădlac și Bački Petrovac, prezența populației maghiare era discretă și nu putea influența procesul de maghiarizare. În zona Bihorului, multe localități aveau populație aproape în totalitate slovacă, așa încât aici limba și tradițiile s-au păstrat cel mai bine.

În general, intensitatea procesului de maghiarizare depindea mult de atitudinea și angajamentul reprezentanților de frunte ai comunității, funcționari, învățători, preoți. În acest sens, multgrăitor este articolul unui nădlăcan, publicat în *Slovenský Tyždenník* al lui Hodža: „În vederea educației comunității avem 4 asociații, dar care în mare parte sunt stăpânite de o atmosferă nesănătoasă. 1. Casino-ul în care sunt intelectualii, care nu citesc cărți în limba slovacă și nu agreează vorba slovacă. 2. Asociația Creștină a Țăranilor, care suflă din greu și în care lipsește conștiința națională. 3. Asociația Țăranilor, care are cei mai mulți membri, printre care se găsesc mulți cărora nu le este rușine să recunoască că sunt slovaci... 4. Cercul orășenesc este „patriot”, iubește adevărul în felul pașoptist – la un pahar de băutură. Este foarte trist că noi, frații de același sânge, slovaci din naștere, nu găsim cale de a ne înțelege...” (Brna-Mózi 2003: 47).

Pentru că slovacii au trăit și s-au învecinat cu regiunile cu o componență etnică diversă, este normal să fi preluat elementele culturii acestor etnii și, la rândul lor, să le împrumute elemente ale propriei culturi. Emil Kolényi, preot din Hajdušica, scria în anul 1891 despre regiunea Békés-Csanád: „Casele, grădinile, străzile, satele, ca și felul în care este lucrat pământul ne atrag atenția și ne arată ce naționalitate trăiește în acea regiune: ai aici o întreagă Austro-Ungarie în miniatură – ba sunt localități în care se vorbește chiar și în cinci limbi, pe stradă, la școală, în biserici, în cârciumi; pe drum poți întâlni românul, ger-

manul, sârbul, maghiarul, slovacul, bulgarul, croatul, iar mai nou, cu ocazia construirii de căi ferate și a lucrărilor de regularizare a râurilor, chiar și un italian și, cum este normal peste tot, și câte un evreu” (Kolényi 1891: 130, *apud* Kmeť 2012: 142).

Cele mai importante relații interetnice le aveau slovacii cu maghiarii și cu românii. Mai mulți dintre autorii ce au cercetat fenomenul multiculturalității mai ales în regiunea Banatului consideră această multiethnicitate ca o valoare și un element de progres (Kmeť 2012: 144).

Schimbările etnoculturale specificate de diferiți autori în lucrările lor se refereau de cele mai multe ori la tradiții istorice și la procesul de modernizare, cum ar fi folosirea noilor materiale de construcție, unelte perfecționate, plante agricole noi (porumbul), mâncăruri, folclorul, portul, limba, bilingvismul. Animozitățile dintre etnii erau rare, dar în ceea ce privește slovacii, aceștia reacționau mai ales la concurența germană. Această atitudine este reflectată mai ales de lucrările și corespondența autorilor, cum ar fi: K. Jesenský, Ondrej Seberíni, F. Kutlík, Emil Kolényi. Mai rar se întâlnesc poziții critice cu privire la sârbi și la modul lor de viață pastoral, spre deosebire de bulgarii cei silitori (Kmeť 2012: 145).

Se pare că germanii reprezentau o concurență serioasă pentru celelalte naționalități, dat fiind faptul că percepția asupra lor era așa cum o descrie în amintirile sale și Michal Bodický, cu referire la anii '70 ai secolului al XIX-lea: „În Banat, cei mai bine organizați erau nemții, apoi urmează slovacii și maghiarii, la egalitate, și la urmă vin sârbii și românii.” (Bodický 1933, *apud* Kmeť 2012: 146).

Aceste relații interetnice au influențat procese de aculturație și în cele din urmă asimilare. O explicație pertinentă a gradului de asimilare a slovacilor la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui următor sub influența acestor factori ne oferă Uroš Boor: „Caracterul național slovac tinde să se disipeze în toate cele: în port, obiceiuri, cântece și uneori chiar și în limbă. Firea moale a slovacilor percepe ușor caracterul etniilor din jur. Ne întrebăm dacă acest fapt este dăunător vieții noastre naționale. Acolo unde slovacii au deja o conștiință națională formată, nu numai că influența maghiarilor, a sârbilor sau a românilor nu poate fi dăunătoare, dimpotrivă, face ca slovacii să devină mai curajoși și hotărâți (precum sârbii și maghiarii) și mai fermi în atitudinea față de conaționali (precum românii). La fel, nu ne pot afecta nici influențele americane, care duc la formarea de oameni curajoși, cu conștiință înaintată. Acolo unde slovacii încă nu și-au format o conștiință înaintată, fiecare influență străină este dăunătoare” (Boor 1907, *apud* Kmeť 2012: 146).

Cu alte cuvinte, Boor consideră o premisă a dezvoltării prielnice a enclavelor slovace din Ținuturile de Jos tocmai conștiința națională evoluată, care ar fi singura pavăză solidă în fața pericolelor unui mediu multiethnic, ce tinde să ducă spre aculturație și, în cele din urmă, la asimilare. El consideră cele mai importante mijloace de menținere a unei vieți naționale vii ziarele și revistele, care trebuie să completeze lipsurile sistemului de învățământ, lipsa de manuale. Conștiința națională se măsoară în numărul de ziare și reviste, ca și în nu-

mărul cărților din biblioteci. Constată și lipsa unui centru unic al slovacilor, de unde să se coordoneze activitățile culturale din toate localitățile cu populație slovacă, probabil din cauza lipsei unei personalități marcante și carismatice, care să fie urmată de conaționali (Kmeť 2012: 146).

În acest mediu preponderent rural, o importanță aparte o aveau zilele calendaristice, ca niște răzoare ce canalizau viața oamenilor de rând. Aceste zile formau o arie a sărbătorilor, a credințelor, a superstițiilor, a normelor de conduită, a interdicțiilor și pronosticurilor. Conțineau experiența reală și rațională a generațiilor de dinainte, observațiile acestora, cutumele, canoanele bisericești, care dirijau viața omului între principiile credinței creștine și reminiscentele superstițiilor păgâne din antichitate. În cultura fiecărui popor, obiceiurile calendaristice formează o structură aparte. Printre izvoarele și componentele lor creative se pot simți manifestările culturale și sacrale ale unui popor, încă din perioada precreștină, dar și rodul influențelor multiple ale creștinismului.

Toată această îmbinare de elemente creștine și precreștine se manifestă prin intermediul indivizilor și al comunităților existente. Ca urmare a influenței comune a creștinismului de-a lungul istoriei, trăsăturile principale de formă și de conținut sunt deseori asemănătoare în toată Europa. Dar tradițiile proprii și autonomia evoluției fiecărui popor fac să găsim încă destule deosebiri și la popoarele din centrul Europei. Și obiceiurile calendaristice ale slovacilor prezintă asemenea trăsături specifice. Trebuie să subliniem și interdependența și influența reciprocă a culturii populare a etniilor din comunități mixte sau învecinate.

Chiar dacă educația în spirit creștin acoperă totul ca o manta, conferă în același timp o bază generală; de asemenea, există un conservatorism al tradițiilor populare, al elementelor culturale aduse din patria străveche, totuși ele permit contactele cu mediul înconjurător și îmbie spre integrare acestuia. În fine, trebuie să constatăm că totuși se formează un ansamblu de caracteristici locale, care decurg din cultura populară, pe care parțial o modelează într-un mod specific. Trebuie deci să ținem cont de acele influențe reciproce datorate migrațiilor. Prin reciprocitate nu înțelegem o predare și preluare echivalentă a unor elemente culturale, cantitățile predate sau preluate variind de la minim la maxim, de la caz la caz. Acesta este și cazul populațiilor de diferite confesiuni și etnii din interiorul arcului carpatic. Cultura lor populară a fost influențată de apartenența la o anume confesiune, de caracteristicile geografice ale teritoriului locuit, ca și de alți factori.

Sărbătorile și obiceiurile legate de ele

O caracteristică a slovacilor așezați aici era faptul că ei au rămas să trăiască într-un mediu maghiar sau românesc. Contactul cu cultura acestor popoare va influența și obiceiurile lor calendaristice. Trebuie ținut seama și de distanța la care se aflau coloniștii slovaci de etnia maternă. Astfel, la granițele dintre

Slovacia și Ungaria elementele obiceiurilor calendaristice au rămas aproape neschimbate față de cele din Slovacia de astăzi, de unde provin. În ceea ce privește slovacii din Ținuturile de Jos, mult mai îndepărtați de țara-mamă, la aceștia apar mult mai multe trăsături aparte, caracteristice numai acestor zone. Aici putem deci vorbi, în afară de contactele interetnice, deci externe, și de contacte intraetnice, care au dus la o integrare internă.

În concluzie, în ceea ce privește problematica abordată, vom putea constata în cadrul obiceiurilor calendaristice cel puțin trei suprapuneri istorice. Prima reprezintă tradițiile practicilor populare ce au persistat din perioada de dinainte de plecare de pe teritoriul de baștină, a doua este rodul relațiilor intraetnice dintre localitățile cu populație slovacă învecinate, iar cea de-a treia reprezintă o îmbogățire, din cauza unei intense predări-primiri prin intermediul relațiilor interetnice, cu alte etnii din jur.

În perioada dintre secolele XVII-XIX migrația elementului slovac era continuă. Slovacii veneau de pe tot teritoriul Slovaciei de astăzi, iar obiceiurile și tradițiile din zonele lor de baștină se contopeau. Apoi, prin migrarea secundară sau chiar terțiară, aceste elemente culturale se transmiteau mai departe în noile localități. Nu trebuie să uităm însă că în locul celor plecați, dar și în localitățile ce au luat ființă ca urmare a colonizării terțiare, veneau și valuri de coloniști direct din Slovacia de astăzi și împropătau memoria comună în ceea ce privește obiceiurile calendaristice. Actualele localități slovace din România s-au format tocmai ca urmare a colonizării terțiare și obiceiurile lor calendaristice erau tipice pentru Slovacia Centrală (Nădlac). Obiceiurile calendaristice ale slovacilor din cătunele bihorene și sălăjene se caracterizează prin integrarea obiceiurilor din Slovacia Centrală cu cele din Slovacia Răsăriteană.

O altă caracteristică a enclavelor slovace de pe teritoriul României este dispersarea și uneori izolarea în mijlocul altor etnii, în principal români și maghiari. Din punct de vedere confesional, majoritatea slovacilor din România sunt evanghelici și catolici, mai rar greco-catolici sau neoprotestanți. Deseori se întâmplă, din punctul de vedere al obiceiurilor calendaristice și al superstițiilor, ca, în cazul aceleiași confesiuni, la slovaci și maghiari din aceeași localitate și acestea să fie foarte asemănătoare, iar în caz contrar, nu.

Ținând cont de factorii enumerați, putem constata că pe teritoriul României, în satele cu populație slovacă, obiceiurile calendaristice sunt mai degrabă eterogene. Ele nu se diferențiază numai datorită amestecului de populație din localități diferite, ci și datorită dispersării teritoriale s-au format o multitudine de modificări locale.

Astfel, data de 29 septembrie, de Sfântul Mihai, era considerată a fi începutul toamnei în localitățile slovace. Atunci se termina contractul cu arendașii ce se încheia pe un an, la fel se termina și înțelegerea cu păstorii de animale. Următoarea înțelegere se încheia, din nou, de la Sf. Mihai, la Sf. Mihai. La Nădlac se tocmeau acum pe un an paznicii de noapte și se modifica ora la care se mergea dimineața la biserică sau seara la priveghi. Aceasta era și ziua când începea culesul porumbului sau culesul viilor. Fetele începeau să pregătească fusul și să toarcă primele fire (Krupa 1996: 21).

În data de 1 noiembrie este sărbătorită Ziua Tuturor Sfinților (*Všechsvätých*). Este ziua în care credincioșii își aduc aminte cu pietate de defuncții din familie. Este o sărbătoare importantă atât pentru catolici, cât și pentru evanghelici. Pentru primii sărbătoarea este importantă pentru că vizitarea cimitirelor se face în prezia vigiliilor, iar cele două practic converg în practici religioase comune. Pentru evanghelici sărbătoarea se suprapune cu Ziua Reformei din 31 octombrie și capătă astfel o importanță sporită. La Nădlac, gospodarii trebuiau să termine toate lucrările câmpului până la 1 noiembrie. Cinstirea amintirii predecesorilor se face aproape în toate localitățile locuite de slovaci prin îngrijirea mormintelor, aducerea sau sădirea de flori, punerea de coroane, aprinderea lumânărilor, ba mai mult, în Nădlac s-a încetățenit obiceiul de a aduce fanfara la cimitir, pentru a cânta cântece religioase sau cele ce i-au plăcut defunctului în timpul vieții. Sărbătoarea este și un prilej de întâlnire a rudelor, a prietenilor, chiar din alte localități. În localitățile din Bihor în această zi se face o liturghie specială la biserică, după care procesiunea pornește din biserică spre cimitir (Krupa 1996: 38).

În data de 11 noiembrie se sărbătorește Sf. Martin, ziua de care sunt legate multe proverbe. De exemplu: *Martin vine pe cal alb* (adică aduce prima zăpadă). Acum în comunitățile rurale încep meseriile casnice: torsul, țesutul etc. Se pune varza în butoaie și începe tăierea porcilor. În multe localități persistă obiceiul tăierii găștelor și a rațelor îngrășate (Krupa 1996: 43).

În 30 noiembrie este ziua Sf. Andrei, când în popor se considera că la miezul nopții începe Adventul, adică perioada postului înainte de sărbătorile de iarnă. În majoritatea localităților slovace în această zi se pregăteau făinoasele (*pirohy*) în care se puneau bilețelele cu dorințe sau cu numele băieților pe care și-i doreau fetele din casă. Dacă nimereau să își extragă biletul dorit, atunci credeau că dorința li se va împlini. Adventul deci începe cam cu patru săptămâni înainte de Crăciun, terminându-se cu vecernia din Ajunul Crăciunului, care tradițional este considerat începutul anului religios. În perioada Adventului, adică a așteptării nașterii lui Hristos, nu se admiteau nunțile, botezurile, ba niciun fel de petreceri. Era răspândită superstiția conform căreia nerespectarea acestei interdicții ducea la pierderea recoltei de fructe, care ar urma să fie distruse de boli.

În data de 6 decembrie se sărbătorește în toată lumea creștină Sf. Nicolae (*Mikuláš*), astfel și în așezările slovace această zi este considerată ziua în care oamenii își fac cadouri, mai ales pentru copii. Copiii sunt îmbiați să-și curețe pantofii și să-i pună pe pervazul geamului, unde peste noapte Sf. Nicolae le va umple cu daruri. Acest obicei este datat ca începând în primul deceniu al secolului al XX-lea (Krupa 1996: 76). Copiii neascultători primeau în loc de dulciuri, ca pedeapsă, numai ceapă și usturoi. În satele din Bihor în aceste zile se propovăduia dragostea între tineri și se umbla pe la șezători după fete cu Sf. Nicolaie, adică un bărbat travestit și cu desaga în spinare, care împărțea daruri fetelor și copiilor.

Ziua legată de cele mai multe superstiții pare să fie Sf. Lucia (13 decembrie). În popor zilele dintre Sf. Lucia și Crăciun sunt considerate a fi cele mai scurte

din an. Se crede că în această zi nu e bine ca primul venit în casa omului să fie o femeie, pentru că un an întreg va fi urmărit de nenorociri în familie, în gospodărie sau în viață. Femeile erau deci gonite de la ușa casei și se aștepta venirea primului bărbat, de obicei din vecini, după care puteau veni și femeile. Bărbatul era aducătorul de noroc și prosperitate. În această zi nu era voie să se împrumute sau să se vândă lucruri din casă, iar cele împrumutate în timpul anului trebuiau date înapoi până în această zi. De asemenea, nu era voie ca femeile să toarcă, să țasă sau să coasă, fiindcă nu se vor oua găinile. Dimpotrivă, dacă doreau să sporească numărul ouălor din timpul anului, recomandau spălarea hainelor sau pregătirea cârpelor pentru țesut covoare de casă. Tot pentru sporirea numărului de ouă se recomanda înțeparea găinilor cu un vâtrai, de obicei de către un bărbat, în zorii zilei. În vederea ocrotirii sănătății, se interzicea consumul de fasole și linte până la Anul Nou. Explicația era că, dacă consumi aceste plante în această perioadă, atunci riști să ai acnee, urticarie sau chiar ulcerații. Gospodarii mai puneau în această zi atâtea mere, dintre cele mai frumoase, după grindă, câți cai aveau în grajd. De Crăciun se dădeau aceste mere la cai, ca să fie frumoși și sănătoși precum sunt aceste mere.

Interesante sunt urările (*umblatul cu oțelul*) cu care se umbla pe la vecini și rude, urări transmise de copii sau chiar de bărbați. Conținutul acestor urări, în diferite forme, se referea la: 1. apărarea uneltelor și a instrumentelor agricole, 2. reproducerea animalelor domestice, 3. fericire pentru fete, nașterea unui copil, 4. bogăție și prosperitate sau bani (Krupa 1996: 130).

În cele din urmă, de Sf. Lucia se făcea așa-zisul „calendar al Luciei”, în sensul că se înscrisa starea vremii din fiecare zi dintre Sf. Lucia și Crăciun, iar acestea corespundeau cu vremea din luna corespunzătoare ca număr de ordine cu ziua notată.

În preajma sărbătorilor de iarnă, în localitățile cu populație slovacă dăinuie până azi obiceiurile cunoscute ca „umblatul cu Betlehemul”, care simbolizează căutarea de găzduire în ajunul nașterii lui Hristos. Printre slovaci specialiștii au distins mai multe variante ale obiceiului: 1. jocurile păstorești numite *Betlehem (Viŕlaim)*, 2. umblatul cu cei trei crai, 3. umblatul cu leagănul (Krupa 1996: 140).

Obiceiul presupunea constituirea unui alai cu mai mulți participanți, care poartă câte un simbol al nașterii lui Hristos. Scenariul presupunea existența a cinci personaje: Înger, Fedor, Kubo, Stacho și Bača („baciul”). Aceștia fiecare sunt travestiți conform obiceiurilor locului și joacă rolul lor, dând replici și cântând. În satele bihorene este răspândit și obiceiul „umblatului cu Doroteea”. Dorota (Doroteea) și-a dedicat viața lui Isus Hristos. Are o credință care nu poate fi frântă. Ea rezistă la atrocitățile la care este supusă de regele îndrăgostit de ea. După scenetă, alaiul cântă colinde, iar gazda îi servește cu tot felul de bunătăți de Crăciun.

Sărbătorile de Crăciun (în limba slovacă, *Vianoce* sau *Kračún*) sunt sursa cea mai bogată de tradiții și obiceiuri populare, fiind cele mai importante din an. Componentele principale ale acestor sărbători sunt în primul rând tradiția populară cu rădăcini în negurile istoriei păgâne, ritualurile biserică-religioase moștenite tot din trecut și obiceiuri legate de civilizația modernă. Caracte-

risticile principale ale acestei sărbători sunt în primul rând manifestările de apartenență la familie, întărirea relațiilor în interiorul comunității, dorința credincioșilor de a sărbători nașterea Domnului, mesele bogate, dărnicia față de membrii familiei, manifestări legate de superstiții, de prezicerea viitorului, a recoltei, a bogăției, a fecundității etc. Tocmai de aceea sărbătoarea este denumită și *Štedrý deň* („Ziua dărnicii”).

Fiind ultima zi de post, se lucra la curățenie, la pregătirea mâncărilor pentru a doua zi, curtea, acareturile, lemnele de foc, totul se pregătea în așa fel încât de sărbătoare să nu se mai lucreze deloc. Postul se ținea până la apariția primei stele sau până la apusul soarelui. Tinerii umblau cu urările prin case și deseori duceau nuiile de mesteacăn sau salcie, ca gazda să aibă cu ce să pedepsească copiii. Deseori se puneă sub masa festivă un sac cu cereale, din care apoi la primăvară urma să se semene și care trebuiau să asigure o recoltă bogată. Sub fața de masă se puneă usturoi, frunze de ceapă sau coji de nucă, mai târziu sume de bani, care trebuiau să asigure prosperitatea pe tot timpul anului. Mai persista și ritualul tăierii mărului pe care îl primea fiecare membru al familiei. Se credea că, în cazul în care unul dintre mere era putred, cineva din familie se va îmbolnăvi, iar dacă se tăia inconștient o sămânță în interiorul mărului, atunci unul dintre membri familiei va muri. În ceea ce privește cina de Crăciun, în general se servea mâncare de varză cu cârnați și apoi niște făinoase din aluat de pâine (*opekance*), cu mac sau brânză dulce. Mai târziu masa a fost îmbogățită cu caltaboș, cârnați fripți și gușă de porc la cuptor. După cină, toată familia se ruga și cânta cântece religioase. Mai apoi, Moș Crăciun (*Ježiško*) aducea pe ascuns pomul de Crăciun cu multe daruri sub el. În unele localități, rudele umblau să cânte sub geamurile celor apropiați cântece religioase, ba tinerii se urcau și în turla bisericii, de unde cântecele lor răsunau în toată localitatea. A doua zi, de dimineață, membrii familiei se spălau cu apa în care au introdus monedele de sub fața de masă din ziua precedentă, pentru a fi în anul ce urmează mai prosperi și mai bogați. Copiii porneau apoi pe la vecini și rude să cânte colinde, dar mai ales să recite urări rimate (Krupa 1997: 149).

În data de 31 decembrie se sărbătorește la slovaci Silvestru sau în satele din Bihor este Vilia de Anul Nou (*Novoročná Vilija*). Această zi reprezenta terminarea slujbei de un an a slugilor, care își duceau acasă câștigul după o muncă de un an. În satele din Bihor această zi era o zi de post, se gătea supa de fasole și niște făinoase (*opekance*) cu mac. La Nădlac, în schimb, se interzicea consumul de carne de pui, pentru că „găina scormonește și aruncă pământul în spate”, pe când porcul „scormonește în față”, deci trebuia mâncată doar carne de porc. În această zi oamenii mergeau obligatoriu la biserică, unde se anunțau tot felul de statistici: câți au murit în timpul anului, câți s-au născut sau câți s-au cununat. Seara începeau distracțiile, balurile, iar dimineața se umbla din nou cu urările.

În 6 ianuarie se serba Boboteaza (*Tri krále*), iar în biserici se sfințea apa, apoi și casele oamenilor. În această zi se tocmeau din nou slugile și se termina ciclul calendaristic creștin.

În data de 25 ianuarie se serbează Sf. Pavel în localitățile cu populație slovacă. În satele din Bihor se vorbește cu această ocazie despre „răsucirea lui Pa-

vel”, adică este jumătatea iernii. În alte localități se spune că „ursul se răsuțește în bârlog”, ceea ce se înțelege, la fel, cu referire la anotimpul iernii, care din acel moment ar trebui să mai dureze doar 40 de zile.

Sf. Maria se serbează la evanghelici în data de 2 februarie. La această dată, în Nădlac se organiza în mod regulat balul vânătorilor și se prognoza vremea în anul ce venea. Dacă era o zi cu soare, întreg anul urma să fie secetos. În satele bihorene se sfințeau lumânările, care după aceea se aprindeau pe parcursul anului, când tuna și fulgera, dar și la căpătâiul mortului din familie. Acestea se numeau, de aceea, *Hromnice* (de la *hrom*, adică „tunet” în slovacă). (Kukučka 2004: 90)

Fašiangy („carnaval”) a fost una dintre cele mai îndrăgite sărbători la slovaci. În această perioadă, adică din 6 ianuarie și până la prima zi a Postului Mare (*Od Troch králov, do Škaredej strede*), se întrepătrund tradițiile care simbolizează sfârșitul iernii cu cele care simbolizează începutul primăverii. Balurile prilejuite de această sărbătoare începeau de regulă cu alaiuri de măști și tot așa se și terminau. Cu acest prilej, tinerii primeau de la fete batiste frumos brodate, ceea ce confirma acceptul fetei de a dansa timp de trei zile, la balurile organizate, cu acel băiat. Băieții care nu reușeau să capteze atenția vreunei fete nu aveau voie să-și pună pana la pălărie și trebuiau să aștepte până ce primeau o batistă și ei. Terminarea sărbătorilor era anunțată de bătăile clopotului, dar în satele din Bihor venea primarul în persoană să anunțe sfârșitul balului. Tot în această zonă se practica și „săritul pentru o cânepă frumoasă”, când femeile înmuiau în apă un braț de paie, cu care apoi stropeau în stânga și în dreapta bărbații, repetând următoarele cuvinte magice: „sejeme konopice, nak narasnu jak jedlice” („semănăm cânepă, să fie mari cât brazii”) (Krupa 1998: 43). Bărbații trebuia în același timp să sară cât mai sus, pentru ca și cânepa să fie cât mai înaltă.

Foarte interesantă este cutuma ancestrală legată de cea de-a cincea duminică de post, cândva în aprilie, numită *Duminica morții* (*Smrtná nedela*). La vechii slavi în această zi se îngropa simbolic iarna, prin manifestări magice de înecare a morții – numite *morena* sau *kysel*. La Nădlac se organizau alaiuri de copii, conduse de o fată îmbrăcată ca mireasă, care vizitau casele oamenilor, care le dăruiau ouă ce simbolizau venirea primăverii, reînceperea vieții în natură (Krupa 1998: 44).

De Duminica Floriilor se sfințeau nuiiele de răchită, care apoi se înfingeau în brazdă, ca să fie binecuvântată recolta. După ce se uscau, se ardeau în foc atunci când tuna și fulgera, pentru a apăra de trăsnet sau inundații.

Miercurea Șchioapă sau *Urâtă* (*Krivá, Škaredá, Popolcová Streda*) reprezintă ziua celui mai strict post. În satele bihorene se numea *Miercurea Cenușie*, pentru că în Antichitate, în preajma zilelor fatidice pentru Hristos, credincioșii își presărau cenușa pe cap, în semn de doliu și tristețe. Tradiția ne învață că în acele zile în toată Europa se adunau cerșetorii și ologii sau ciungii și după ce se ademeneau cu mâncare și băutură, erau exterminați. Acest obicei păgân se regăsește și în legendele despre Vlad Țepeș, care încerca să curme suferințele

unor oameni cu dizabilități, care deseori se dedau și la hoții și jafuri (Kukučka 2004: 91).

Joia de dinaintea Paștelui se numește la slovaci *Joia Verde* și este ziua în care „se leagă clopotele” și în localitățile cu populație catolică se folosește doar toaca. Oamenii se grăbeau să semene tot în grădină, ca „să se lege”, ca acele clopote, în sensul să se prindă sămânța sau răsadul (Krupa 1998: 157). În realitate, în această zi creștinii își amintesc de trădarea lui Hristos și de crucificarea Lui a doua zi. La evangheliști, copiii de 12 ani se prezintă pentru prima dată la sfânta cuminicătură și pentru *confirmarea* în credință.

Vinerea Mare este ziua de spovedanie la evangheliști și la catolici se obișnuia să se vegheze la „racla Domnului” (Krupa 1998: 160). În această zi nu se lucra nimic, nici nu se spălau hainele, nici nu se tăiau lemnele și se ținea un post foarte strict. În satele bihorene, apa din pâraie sau din fântâni simboliza sângele lui Hristos, de aceea se stropeau cu apă încă de dimineață vitele și prin rugăciuni se cerea sănătate pentru familie. La Nădlac fetele căutau o salcie sub care se pieptănau, ca să aibă un păr lung și bogat precum ramurile aceluia pom.

Urma ziua de *Sâmbătă Albă*, când femeile se apucau de preparat șuncă, să încondeieze ouăle, să facă cozonaci și aspic. La catolici se dezlegau clopotele și se serba Învierea. Se aprindeau și focurile, în care se ardeau mlădițele uscate de salcie. Focurile aprinse simbolizau situația de după prinderea Domnului, când apostolilor li s-a făcut frig și au aprins focul la care s-au încălzit până dimineața.

Paștile se stabilea conform pătrarului lunii, dar nu mai târziu de Sf. Gheorghe (24 aprilie). Duminica de Paști era un prilej pentru întâlnirea familiei la o masă festivă în casa părintească. A doua zi de Paști, adică luni, este la toți slovaci ziua în care se umblă cu udatul. Încă dis-de-dimineață se duceau fetele la pârau sau la fântână, unde erau udate. Astăzi nu se mai udă cu apă, se stropește doar cu parfum. Fetele dădeau udătorilor ouă încondeiate. În satele bihorene se stropea și marțea, dar acum umblau fetele pe la băieții care au uitat să le ude cu o zi înainte (Krupa 1998: 162).

În 24 aprilie se serba ziua de Sf. Gheorghe, când se termina semănatul porumbului și se scoteau vitele pentru prima dată la păscut. În satul Budoii se spunea că „Gheorghe gonește bărbații din crâșme” și îi îndrumă spre muncile câmpului, de aceea bărbații îl urăsc.

De întâi mai în toate localitățile cu populație slovacă se puneau pomișori pe casele fetelor, de obicei pe timp de noapte, astfel încât cei de-ai casei să nu observe decât dimineața. În unele localități se împodobeau și casa primarului sau a notarului (Krupa 1998: 225).

Rusaliile (*Turíce, Svätodušná nedela*) se serbează la 50 de zile de la Paști și reprezintă a treia sărbătoare ca importanță, după Crăciun și Paști, la toți slovaci. În satele cu populație catolică, se împodobeau casele cu ramuri verzi, se organizau procesiuni și bălciuri. Zece zile mai târziu se sărbătorea *Corpus Domini* (*Božie telo*). În satele din Bihor, această sărbătoare era cunoscută sub denumirea de *kosteliki* sau *oltariki*. Florile și cununile de pe altarele simbolice se foloseau pentru manifestări legate de superstiții („ze by Perún nebiu”), împotri-

va trăsnetelor (Perun fiind zeul trăsnetului la vechii slavi). Acum se aprindeau și lumânările sfințite în 2 februarie și se ardeau florile de pe altarele simbolice (Krupa 1998: 251).

În data de 15 august se serba Sfântă Mărie Mică (*Nanebovzatie Panny Marie*); începeau procesiunile spre mănăstiri, dar și bălciurile. Femeile puneau deoparte oule, care urmau să fie proaspete luni de zile în șir.

Nașterea Fecioarei Maria în data de 8 septembrie este ziua în care se termină perioada bălciurilor și a păstrării de ouă. Ciclul de obiceiuri calendaristice se reia odată cu venirea toamnei, începând cu Sfântul Mihai.

Tradiții legate de nuntă

În continuare am dori să mai insistăm asupra unor momente importante din viața unei familii, cum ar fi nașterea, nunta și moartea. La fel ca și în natură, în viața oamenilor alternează momentele venirii pe lume, înfloririi, maturității, slăbirii și pieirii, care se repetă într-un ciclu la fiecare generație. Încă din vremurile ancestrale, momentele nașterii și morții erau în centrul atenției omului, erau considerate un fel de răzoare ale vieții, peste care nu se poate trece. Aceste momente de cumpănă sunt cele care concentrează gândirea oamenilor, care cu greu își pot explica enigmele începutului și sfârșitului vieții omului. Oamenii încercau să concentreze sentimentele și impresiile lor legate de aceste clipe de cumpănă ale vieții în obiceiuri, tradiții, rituri și cutume. În ceea ce privește nunta și organizarea ei, de-a lungul secolului trecut au intervenit foarte multe schimbări. La începutul secolului erau încă prezente cutumele conform cărora tinerii trebuiau să-și facă curte mult timp înainte de nuntă și partenerii se alegeau cu încuviințarea părinților, care urmăreau prin căsătorii să se mărească averea sau cel puțin să se păstreze. Astfel, mama băiatului sau una dintre mătuși mergea să ceară mâna fetei. Dacă fata și părinții ei nu erau de acord cu băiatul din varii motive, trebuia să îi dea un răspuns încă în aceeași zi. Dar dacă era de acord cu băiatul ce a pețit-o, atunci îi dădea un răspuns pozitiv, dar nu mai repede de trei-patru zile, ca să nu se creadă că abia așteaptă să se mărite. Apoi ambele familii se înțelegeau și mergeau să anunțe preotul asupra deciziei lor și acesta le punea tinerilor câteva întrebări legate de confesiunea din care făceau parte și apoi anunța logodna lor cu prima ocazie și în biserică. Apoi, după anul 1895, conform noilor legi, mergeau și la primărie, unde anunțau intențiile lor în fața ofițerului de stare civilă. În săptămânile următoare starostele cu viitorul mire mergeau în casa fetei și cereau oficial mâna fetei. Apoi același staroste punea mâna fetei în mâna băiatului și astfel în fața comunității tinerii erau considerați logodiți. Cu acest prilej, mama mirelui aducea gogoși, iar fata dăruia băiatului drept zălog o năframă de mătase. Apoi avea loc o cină festivă. Mult timp a persistat obiceiul chemătorilor la nuntă, care umblau din casă în casă și invitau rudele și prietenii la nuntă. Chemătorii

erau însoțiți și de cavalerul de onoare (*družba*). În ziua chemării, părinții miresei invitau la masă chemătorul mirelui, iar părinții mirelui îl invitau la masă pe chemătorul fetei. Încă în perioada interbelică nunțile erau programate de cele mai multe ori în zilele de miercuri sau joi, iar văduvii se căsătoreau obligatoriu în zilele de luni. După cel de-al Doilea Război Mondial, cele mai multe nunți se programau sâmbătă.

Pregătirea pentru nuntă începea cu mult timp înainte. Părinții aveau grijă să aibă un tăuraș, porci grași, găini, vin. Fata trebuia să aibă o zestre, mobilă, prosoape, cearșafuri, îmbrăcăminte. Cu o săptămână înainte, femeile din familie și rudele pregăteau făinoase speciale (*brdovce*). Se ridica din timp un cort mare, în care să încapă toți nuntașii și mai ales să aibă și loc de dans. Apoi se pregăteau prăjiturile și se cocea pâinea. Lumea aducea apoi tot felul de cadouri, de obicei obiecte casnice de folosință îndelungată, găini, torturi, bani. Cel mai mare tort (*radostník*) se tăia la miezul nopții și se împărțea la toți nuntașii, din celelalte o mare parte se trimitea înapoi la cei care le dăruiau, după ce se tăia cam o treime pentru mesele nuntașilor.

Cu o zi înainte de nuntă, prietenele miresei duceau mirelui o pană pe care trebuia să o poarte pe reverul hainei. Informații importante despre asemenea evenimente ne furnizează preoții nădlăcani Daniel Zajac și Ludovít Haan, care în cartea lor afirmă următoarele: „Cu ocazia nunților, a botezurilor, a tăierii porcului sau a pomenii mortului, slovacii fac niște cheltuieli mari. La nuntă invită întreaga familie, rude, cumetri, vecini, cunoștințe, ca și pe cei din sălașe, și prin chemător, și prin intermediul cavalerului de onoare. După ce se adună toți invitații în casa mirelui și a miresei, tot alaiul se îndreaptă pe jos spre biserică, fiind acompaniați de muzică țigănească” (Zajac–Haan 1853: 17).

Înainte de plecarea la biserică, starostele citea un discurs de despărțire în numele mirelui, prin care acesta își lua rămas-bun de la părinți, familie, prieteni și vecini. Mai multe asemenea discursuri festive a adunat Ondrej Štefanko în cartea sa (Štefanko 1998a). Ritualul se repeta și în casa miresei, după care se pleca. De data aceasta vorbea starostele miresei, care, la rândul ei, își lua rămas-bun de la cei apropiați. În fruntea alaiului se afla starostele, același care a fost și pețitor pentru mire. Imediat după el urma mirele cu o domnișoară de onoare și apoi ceilalți nuntași. Tot în frunte venea și cavalerul de onoare cu un *fokoš* (un fel de baltaș) mare și o conduce pe mireasă. Bărbații, unul câte unul, ofereau preotului care cununa cel puțin câte un creștin. După cununie, mireasa cu tot alaiul ei de domnișoare de onoare pleca în casa mirelui, unde rămânea până la sfârșitul nunții împreună cu rudele cele mai apropiate (Kukučka 2004: 110).

După masă veneau și ceilalți nuntași din casa miresei, aducând o ramură plină de daruri de la rude și prieteni. După intonarea unui cântec religios, darurile erau predate starostelui. În același timp, undeva, în camera din spate, domnișoarele de onoare o dezbrăcau pe mireasă și îi schimbau rochia de mireasă cu o altă rochie nouă și îi puneau pe cap o bonetă, în semn că deja era căsătorită. Cu această bonetă și rochie umblă apoi tânăra soție și câțiva ani la rând la biserică. După ce este împărțit tortul cel mare (*radostník*), atunci pri-

mul dans cu mireasa îl are cavalerul de onoare, care oferă bani pentru miri în farfuria din fața starostelui, iar exemplul lui este urmat de toți ceilalți care doresc să danseze cu mireasa. Apoi chemătorul și rudele încep să aducă mâncăruri pe masă, iar primul dintre ei trebuie să recite tot felul de versuri hazlii și potrivite momentului. Starostele spune o rugăciune după fiecare masă și în același timp îmbie nuntașii să continue să ofere bani pentru miri, apoi și pentru biserică și în cele din urmă pentru săraci. Câteodată nunta continua și ziua următoare, iar rudele continuau să se distreze și în timpul desfacerii cortului și al dereticării de după eveniment (Zajac-Haan 1853: 18).

Tradiții legate de moarte

Obiceiurile și superstițiile legate de moarte și de ultimele manifestări de rămas-bun de la defunct sunt cele mai conservatoare. Timp de secole aproape că nu s-au schimbat, doar s-au simplificat unele elemente.

Comunitatea sătească afla despre moartea unui membru prin tragerea clopotelor (*vyzváňanie*). Sătenii înțelegeau mesajul clopotelor și știau imediat dacă a murit un copil sau un adult, un bărbat sau o femeie. Defunctul era spălat de femeile mai bătrâne din familie sau din vecini și apoi era introdus în sicriu și pus pe catafalc. Seara se adunau rudele, vecinii și cunoștințele defunctului la priveghi. Obiceiul dăinuie până astăzi, iar oamenii cântă cântece religioase sub conducerea starostelui, probabil același pe care l-am întâlnit și la nuntă. În unele locuri mai dăinuie și bocitul la căpătâiul mortului. Astăzi însă au dispărut bocitoarele și priveghiul decurge sub semnul decenței și al bunului-simț. Cândva mortul era petrecut pe ultimul său drum din casa în care a trăit; azi acest lucru se face în capela din cimitir.

În ceea ce privește superstițiile, se credea că, dacă se sparge o oglindă sau cade un tablou, cineva din casă va muri. Dacă în apropiere se aude glasul strident al huhurezului, câinele este prea neliniștit sau pisica miaună strident, la fel, se credea că cineva va muri. Dacă cineva visează că i-a crescut prima măsea, de asemenea se crede că moartea dă târcoale. Dacă bolnavul simte că i se apropie sfârșitul, trebuie să înceapă să-și ia rămas-bun de la familie. Dacă mortul își dă duhul acasă, membrii familiei fac tot ce i-a învățat tradiția: închid ochii defunctului cu mâna, sau dacă nu se mai poate, i se pun monede pe ochi, ca să rămână închiși. Unul dintre membrii familiei fuge după medic, ca să constate moartea, apoi merge la primărie și la parohie, să anunțe evenimentul trist. Obligatoriu era anunțat și starostele, care făcea toate demersurile necesare pentru organizarea priveghiului și a înmormântării. Prosopul cu care se spăla mortul se pune în coșciug, iar apa în care a fost spălat se arunca departe, unde nu umblau cei de-ai casei, pentru că, dacă ar fi călcat peste acea apă aruncată, ar fi devenit somnoroși și nu ar fi putut munci ca lumea. Defunctul era îmbrăcat în hainele cele mai bune, pe care de mult și le pregătise singur. Evanghe-

licii puneau de obicei mâinile defunctului pe lângă corp, iar catolicii le puneau încrucișate pe piept. Lângă capul defunctului se puneă pălăria, femeilor li se puneă baticul pe cap, iar fetelor nemăritate li se puneă o diademă. Apoi venea și frizerul pentru a bărbieri defunctul. Briciul și pieptenele erau puse alături, în sicriu. După priveghi, starostele scria datele despre defunct, așa cum dictau membrii familiei, și aceste date le ducea apoi la preot, care le folosea a doua zi la înmormântare. Clopotarii era anunțați și ei pentru a trage clopotele în fiecare zi o dată, până la înmormântare. În momentul morții, oglinzile din casă se acopereau cu o pânză neagră, iar ceasurile erau oprite, pentru a se vedea când a murit defunctul. Catolicii aprindeau la căpătâiul defunctului și lumânări. La catafalc se așează rudele, pe o parte rudele soției, pe cealaltă, rudele soțului. La venirea vizitatorilor în timpul priveghiului, femeile din familie boceau și arătau ce merite a avut defunctul și ce mare pierdere au în familie (de altfel, o cutumă din vremurile păgâne, preluată de la strămoșii slavi).

La sfârșitul priveghiului, enoriașii prezenți erau tratați cu cozonac și cu palincă. După înmormântare se organiza pomana mortului, care consta într-un papricaș de porc, oaie sau vită. Se mai credea însă că nu e bine să te cununi dacă în cimitir este o groapă deschisă, pentru că o asemenea căsnicie va dura puțin. Coșciugul se ducea din casă obligatoriu cu picioarele înainte, pentru ca mortul să nu aibă „tendința să se mai întoarcă”. Ca să nu aibă motive de întoarcere, mortului i se puneau în coșciug obiectele îndrăgite de el în timpul vieții (cartea de rugăciuni, ochelarii, pipa). A doua zi de dimineață, toată familia mergea la biserică și apoi și la cimitir. Credința în viața de apoi răzbătea și din practicile legate de înmormântare. Rugăciunile, cântările și alte manifestări religioase trebuiau să asigure pacea sufletului defunctului, ceea ce rezulta și din inscripțiile de pe pietrele funerare, unde cea mai des întâlnită formulare era: *Pokoj prachu jeho* („Pace rămășițelor trupești”). Dar inscripțiile puteau să fie mult mai grăitoare, de exemplu:

*A kto čítaš tieto riadky,
znaj, že je náš život krátky.
A že všetka jeho sláva,
jak kvet vedne, schne aj tráva.
Preto často spomeň sebe,
čo mne dnes, to zajtra tebe.*

În traducere liberă sună cam în felul următor: „Cel ce citești aceste versuri, să crezi că viața e scurtă și toată gloria ei se va usca precum florile și iarba. Deci adu-ți aminte că ceea ce mi s-a întâmplat azi mie te pândeste și pe tine mâine.”

Cultura culinară

Identitatea, percepută ca un fenomen structurat și ca o reflecție a conștiinței individului sau a unui grup social, este determinată de mai mulți factori: dispoziții genetice, mediu social – familia, localitatea, țara, clima –, condiții politice și economice concrete, experiența transmisă din generație în generație, reprezentări despre lume. Identitatea este însă stabilită și printr-o continuă referire la trecut, prin evocarea memoriei culturale și istorice, în măsura în care omul se străduiește să cunoască și să accepte existența, determinată de acționarea relaționărilor istorice. Cu memoria culturală se întâlnește deja copilul, când învață cuvinte noi și sensul lor, care apoi pătrunde în gândirea lui. Memoria culturală și istorică nu înseamnă numai cuvântul pronunțat sau scris, ea este prezentă și în tradițiile sociale și politice, în condițiile etnoculturale, în arhitectură, muzică, dar în același timp și în bucătărie sau în formele vieții cotidiene (Stoličná 2008: 1). Identitatea este deci o componentă esențială a existenței omului, este expresia unicității și a originalității lui. Conține elementele culturii simbolice, care se leagă de întâmplări, amintiri, valori, atitudini și, în cele din urmă, de experiențele omului. Premisa identității este însă și percepția, adică ea trebuie cunoscută, înțeleasă, conștientizată și presupune luarea unei atitudini. În ciuda faptului că identitatea este o construcție abstractă, nu dispare prin terminarea percepției asupra subiectului, dar are existență spațială. Ea nu dispare nici prin dispariția fizică și nici prin întreruperea legăturii cu „genius loci”, ci își formează legături interne și relaționări sub forma amintirilor, a sentimentelor, a simbolurilor. Exprimă unicitatea și irepetabilitatea valorii relației omului cu un loc concret, cu o localitate, o regiune, o etnie, o națiune etc.

Identitatea slovacilor din spațiul Ținuturilor de Jos (*Alföld – Dolná zem*) se poate clasifica drept o identitate social-spațială, caracterizată prin anumite componente dominante (Stoličná 2008: 2). Legătura cu spațiul geografico-social concret s-a format în timpul procesului de migrare spre aceste ținuturi. În decursul acestui proces s-au format treptat relațiile dintre indivizi, dar și dintre comunități întregi, ca și legăturile cu aceste spații. Caracterul acestor legături și interrelaționări a constituit premisa identificării social-spațiale a oamenilor cu localitatea lor, mediul, sediul sau regiunea respectivă.

În această ordine de idei, studiul istoriei minorității slovace ne arată că o componentă importantă a patrimoniului ei cultural și a modalității ei de identificare o reprezintă și cultura ei culinară. În continuare vom încerca să interpretăm cultura culinară în cadrul vieții socioculturale complexe a comunităților slovace din Ținuturile de Jos, în care alimentația reprezintă o formă a activității sociale, determinate de cultura respectivă. Nu ne interesează doar descrierea alimentelor consumate și care sunt tipice pentru aceste comunități, ci mai mult descoperirea simbolurilor caracteristice ale alimentației în condițiile vieții economice și sociale, în contextul lor spiritual.

Sudul Ungariei istorice face parte din așa-zisa zonă a pâinii albe, care se face numai din făina albă de grâu. În această parte a Europei, o pâine bună era

considerată acea pâine care avea forma rotundă, coaja relativ tare, de culoare galben-maronie și care nu se detașa de miez, era pufoasă și nu se fărâmița. O pâine mare de cuptor a fost și este simbolul bucătăriei din câmpia Panoniei și este parte obligatorie a mesei țărănești. În localitățile din Ținuturile de Jos pâinea se mânca cu carne, slănină, supă, sosuri, cu ardei și roșii, dar și cu fructe, cum ar fi pepenele, strugurii, vișinele sau prunele. Pâinea se cocea în cuptorul țărănesc din camera din față sau eventual din curte. Pâinea se făcea de obicei o dată pe săptămână, prilej cu care femeile pregăteau și lipii și chifle (*lepníky a posúchy*) din aluat de pâine. Se pregăteau atâtea cât să rămână și pentru cină. Slovacilor le plăcea și pâinea prăjită la focul din cuptor, care se ungea cu untură sau se freca cu usturoi. De obicei se consuma la micul dejun.

Făina de calitate, cu mult gluten, permitea și pregătirea prăjiturilor de casă, cum era și *rejteš* („plăcintă întinsă”). Originea acestui fel de plăcintă trebuie să fi fost orientală, în baclavaua turcească sau grecească și în pita sârbească. Însă măiestria femeilor din satele noastre a devenit inegalabilă în pregătirea acestor produse. Coca se întinde la maximum, este foarte subțire și se umple cu mac, scoacă, varză, vișine sau dovleac, iar apoi se coace pe tipsii în cuptor. Asemenea plăcinte se pregăteau numai cu ocazii deosebite, pentru că presupuneau un efort deosebit. Asemenea ocazii erau nunțile, Paștile sau Crăciunul, în unele zone se pregătea și de Anul Nou, pentru că se credea că și gospodăria se va întinde precum aluatul de plăcintă întinsă (Borguła–Švihran 1979: 165).

Din secolul al XVIII-lea, în Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*), datorită condițiilor climaterice bune și solului roditor, s-a răspândit cultura plantelor aduse din America. Ne gândim în primul rând la porumb, cartofi, ardei, roșii, tot felul de dovleci etc. Acestea au pătruns în această parte a Europei dinspre sud. Aceste plante noi și până atunci necunoscute au început să pătrundă încet în cultura culinară a populației. În același timp cu mâncărurile din făină albă de grâu, slovacii din Ținuturile de Jos au început de acum să cuprindă în meniul lor și preparate din făină de porumb, pe care strămoșii lor din Slovacia nu o cunoscuseră. În partea de sud-est a Europei porumbul era ieftin și ușor de găsit. Din cercetările etnografilor rezultă că minoritatea slovacă a înlocuit tot felul de terciuri de orz, mei, ovăz sau hrișcă tocmai cu mămliga din porumb. Terciul din porumb (mămliga) era numit de slovaci *kaša* sau *karimáška* și era foarte răspândit la slovacii din Ungaria, dar și din România și Serbia. Se servea cu bucăți mici de slănină sau cu untură de porc, cu jumări, ceapă, brânză sau lapte. Slovacii din România preparau mâncăruri din făina de porumb la micul dejun sau la cină. Bihoreni denumeau astfel de mâncare *chamula*, cei din Nădlac, *mamaliga* (din limba română) sau *karimáška*. Pe teritoriul fostei Iugoslavii, slovacii o numeau *kúla*, *kaša*, *žgance* (Stoličná 2008: 7). Mai târziu au început să se prepare tot felul de aluaturi din făina de porumb, care se coceau apoi în cuptor. Se preparau mai ales iarna, când cuptorul era oricum încins, și se serveau la micul dejun. Slovacii din România, dar și cei din Serbia și Ungaria denumeau aceste produse din făină de porumb la fel: *gerheňa* sau *mála*. Denumirea comună a acestor preparate în Ținuturile de Jos, alta decât în Slovacia,

denotă faptul că aceste preparate au fost concepute aici și nu aduse din comitatele de origine ale lor, deci este vorba despre o inovație culinară.

Aceste produse, numite mai sus, se preparau în mod asemănător. Făina de porumb se pregătea încă de seara, se acoperea cu apă caldă și se amesteca. *Mála* avea nevoie de mai multă apă, aluatul mai moale se cocea pe o tipsie unsă bine. Din aluatul mai tare se formau mici pogăcele – *gerhene*, care se coceau apoi (Borgula–Švihran 1979: 163). O delicată din Ținuturile de Jos era considerat știuletele de porumb fiert sau copt, care se consuma cu prilejul șezătorilor.

Dintre noile plante „americane”, slovacii au început să producă mai ales ardeiul și roșiile, care treptat au ajuns să fie componentă obligatorie a meniului lor. Trebuie să subliniem rolul mai ales al ardeiului „dulce” sau iute, care se consuma și verde, dar rolul său mai important era de condiment, sub forma lui uscată și râșnită. De acolo și *piparca* sau *paprica*, amândouă derivate de la piper – condiment. În spațiile așa-zisului *Alföld – Dolná zem* se produc până azi multe soiuri de ardei plăcut mirositor, gustos și cu coajă subțire. Piparca roșie uscată și râșnită a pătruns în bucătăria slovacilor probabil în timpul blocajului comercial cauzat de războaiele napoleoniene (Stoličná 2008: 7). Piperul negru importat și care în această perioadă a fost de negăsit ani la rând a început să fie înlocuit treptat cu piparca uscată și râșnită, adică boia („culoare” în lb. turcă). Acest produs era deci folosit pentru că era un condiment, apoi și conservant și colorant. Deja la începutul secolului al XIX-lea cărțile cu rețete culinare au început să o recomande ca pe un condiment popular, care se producea în mo-jare sau se râșnea în mori. Se pare că în această zonă apare și prima fabrică ce producea boia, mai precis la Szeged, pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Piparca bună pentru râșnit se pare că se cultiva mai ales în câmpia Tisei. Chiar până astăzi oamenii preferă să-și cultive singuri ardeiul pentru boia, pentru a se asigura că salamul renumit din această regiune este unul de calitate. Boiaua conferă mâncărurilor tipice pentru Ținuturile de Jos (*gulaș, papricaș, cârnați* etc.) o culoare, un miros și o condimentare specifice. O istorie asemănătoare cu a ardeiului au avut și roșiile. Pentru bulion sunt indicate roșiile mari și suculen-te, cu coajă subțire, iar pentru consumul zilnic sunt îndrăgite mai ales roșiile mai mici și tari. În bucătăriile din această parte a Europei folosirea bulionului este considerată un adevărat ritual pentru prepararea supelor și a sosurilor.

Printre mâncărurile îndrăgite de slovacii de aici sunt și cele bazate pe combinația dintre ardei și roșii. Este vorba mai ales despre ghiveci (*džuveč, lečo*), o mâncare tipic balcanică, preparată în mai multe moduri: cu ceapă, ouă, cârnați și orez. O altă mâncare tipică sunt ardeii umpluți cu carne tocată și orez, fierți în sos de roșii, care apare deseori în meniul nuntașilor, mai ales în perioada de vară. Amestecul de roșii și ardei este și conservat în sare, la căldu-ră, și folosit apoi ca un adaos la mâncărurile făcute pe timp de iarnă.

Foarte gustoase sunt și mâncărurile de sezon preparate din dovlecei. Pe timp de vară, dar și toamna se fierbeau supe de dovlecei sau se puneau la copt dovlecei albi. Dovleceii mici se puteau conserva în borcane, exact ca și castraveții. O altă specialitate a zonei sunt și sarmalele, adică frunze de varză umplute cu carne tocată cu orez. Literatura de specialitate afirmă că sarmalele au fost

produsul combinării a două modele culinare. Acrirea verzei tăiate în butoaie, unde fermenta apoi, a fost adusă în Balcani de vechii slavi, iar frunze de viță umplute cu carne tocată se pare că își au originile în zona mediteraneană (Stoličná 2008: 8). Mâncarea astfel preparată se mai completa cu boia și smântână și astfel s-a născut un fel de mâncare specifică slovacilor din *Alföld – Dolná zem* și era consumată cu plăcere și la nunți sau cu ocazia tăierii porcului. De aceea în gospodării se puneau anual în butoaie și căpățâni întregi de varză, pentru a avea la dispoziție frunze pentru sarmale pe timpul întregului an. Pe fundul butoiului se puneau rădăcini de varză, pâine și grăunțe de porumb, iar printre verze se presărau sare, chimen, hrean, mere. În toate localitățile locuite de slovaci erau îndrăgite supe de varză acră (de fapt ciorbe), în care se fierbea carnea afumată sau carnea de oaie. Varza acră și călită era deseori folosită și ca garnitură la carne.

La fel ca și pentru legume, condițiile din Ținuturile de Jos erau prielnice și pentru pomii fructiferi. Aici se produceau mere, pere, cireșe, vișine, prune, gutui, caise, struguri și pepeni. Aceste fructe se conservau în borcane și se serveau iarna la mâncăruri cu carne, în loc de acrituri. Din gospodării nu lipseau nici împletituri mari de nuiele de salcie, pe care se puneau la uscat mai ales prunele (*štiepky*), care erau consumate mai ales pe timp de iarnă. Până astăzi se mai fierbe și magiunul de prune în cazane mari, timp de ore în șir, ceea ce presupune un efort considerabil.

În Ținuturile de Jos se cultiva mult porumb, care era principala hrană pentru multitudinea de păsări, dar mai ales de porci. Țăranii mai înstăriți țineau între 5 și 30 de porci, dintre care o parte se vindeau. De obicei se creșteau la sălașe, rareori și în sate, unde se țineau eventual cei pentru consumul propriu. Carnea se consuma la slovaci în cantități mari și de aceea era nevoie de un număr considerabil de animale. Deseori carnea și slănina constituiau remunerația în natură pentru slugi sau hrana lucrătorilor sezonieri (Stoličná 2008: 9). Tăierea porcului era la slovaci un fel de sărbătoare de familie importantă, numită *zabíjačka* sau *zabíjačková večera*. Cu această ocazie se invitau rudele, dar și vecinii să vină să ajute. La Nădlac se obișnuia să se păstreze salamul gros din anul precedent, care se servea dimineața, la micul dejun, cu pogăcele de cartofi sau de jumări. Bineînțeles că activitatea nu putea continua fără o cantitate considerabilă de pălincă, de obicei de prună. Apoi se pregătea sângele fript și preparat cu ceapă, ca o delicatessă. La prânz se gătea supa albă cu carne fiartă și sos (de obicei de roșii), în altă parte, supă de roșii cu creieraș, și în cele din urmă un papricaș.

Cinele la „pomana porcului” începeau cu servirea câtorva păhărele de pălincă, apoi se serveau sarmalele. Deseori se ascundea într-o frunză, care neapărat trebuia să ajungă la gazdă, un cocean, ba s-a întâmplat să fie și o vrăbiuță vie. Grimasele de uimire ale gazdei erau răsplătă pentru cei ce au pregătit gluma. Apoi urmau caltaboșii și cârnații fripți, cu carne friptă și frecată cu usturoi, la care se servea și compot. Seul de la porc se păstra cu grijă, pentru că era folosit la prepararea diferitelor plăcinte tradiționale. În cele din urmă se servea vin. Femeile aveau de lucru până târziu noaptea, frigeau bucăți mici de

slănină pentru jumări. Resturile animale și oasele ce nu se putea consuma erau păstrate pentru prepararea săpunului, ce se ținea în pod și se folosea pe parcursul întregului an. Oaspeții primeau la plecare mici pachetele cu bunătățile preparate în timpul zilei.

Slănina și ciolanele se puneau la sărat, iar după aceea se afumau și se păstrau în pod, iar cârnații și salamul gros se lăsau la uscat cel puțin o zi și apoi se afumau. De regulă fiecare gospodar avea afumătoare proprie, care trebuia să fie orientată spre nord. Sub preparate se punea rumeguș din lemn tare și se afumau preț de câteva zile. Cele mai bune afumători erau cele din fața cuptoarelor țărănești numite *kamin*, unde stăteau în curent permanent și se uscau repede. Din pielea fiartă, slănină, gușă, inimă și limbă, ca și din bucăți mici de carne reziduală se prepara toba (*matej*). Aceasta se pune în stomacul curățat bine sau chiar în apendice (*dorka*). Denumirile populare ale acestor produse sunt mult grăitoare. Ele denotă faptul că aceste produse nu puteau fi consumate înainte de Sf. Matei, respectiv de Sf. Doroteea, adică nu mai repede de martie. În mațele groase bine curățate se punea preparatul pe bază de orez, plămâni și carne reziduală numit *hurky* („caltaboș”). Slănina și ciolanul se țineau câteva săptămâni în sare sau, mai nou, în saramură cu usturoi, ceapă, piper, foi de dafin etc. După care se zvântau la aer și se puneau la afumat. Deseori se puneau la afumat și costița și șira spinării curățată de carnea de primă calitate. Acestea se foloseau pe parcursul anului pentru papricaș cu un gust delicios și specific. Un produs important pentru gospodărie era și unsoarea rezultată din prepararea jumărilor, care era folosită în bucătărie pe parcursul anului întreg.

Un produs delicios era preparat de obicei de Paște, din picioarele de porc și din șorici cu un pic de usturoi, numit *studenia* („aspic”). Cele mai apreciate și renumite produse din carne de porc par a fi totuși cârnațul și salamul gros, preparate cu multă boia, de culoare roșie, de aceea și foarte condimentate.

Deseori am încercat să pătrundem tainele și originea acestor produse, mai ales a salamului și a produselor din carne, din cauza cărora se iscau dese certuri dintre slovaci și maghiari cu privire la paternitatea lor. Certurile persistau și între slovaci din Békéscsaba, Tótkomlós, Bačky Petrovac, Szarvas și, în fine, Nădlac, fiecare dorind să demonstreze că sunt inventatorii acestui produs deosebit de apreciat. Ca să deslușim enigma acestui produs, am coborât în arhive, căutând mărturii ale timpului. Am constatat că în Panonia de Sud a fost răspândită creșterea animalelor și, conform informațiilor timpului, această în-deletnicire aducea cele mai importante venituri ale populației de aici. Totuși, în secolul al XIX-lea carnea rămâne mai degrabă o mâncare de sărbători decât cotidiană. Conform recensământului din anul 1850, așa cum specifică și Daniel Zajac și Haan Ludovít, în Nădlac trăiau 9 353 de locuitori, care aveau un număr de 1 905 vaci, 7 783 de oi și numai 3 500 de porci. Numărul mare de oi era tipic pentru majoritatea zonelor din această parte a Europei în perioada amintită. Aceasta denotă că atât carnea de oaie, cât și produsele lactate (lapte, brânză, cașcaval) și lână de oaie erau foarte căutate, măcar la mijlocul secolului al XIX-lea. Productivitatea în domeniul creșterii porcinelor era în aceeași perioadă însă foarte scăzută. Greutatea vie de 40-50 kg la porc se obținea abia

după 2-3 ani, susține etnologul Dedinsky. Haan și Zajac confirmă, la rândul lor, că un porc ajungea la greutatea de 70 de kg abia după 2 ani. Așa ne explicăm că pomană porcului era un eveniment social deosebit și era doar o delicată, baza alimentelor pe tot parcursul anului rămânând oaia și vaca, cu produsele respective (Zajac–Haan 1853: 25). Preotul local Ivan Bujna ne aduce informații importante în acest sens: „O asemenea pomană este un adevărat eveniment, mai ales la oamenii mai sărmani. Atunci se adună întreaga familie să ajute și porcul (sau porcii) sunt prelucrați foarte repede. Bărbații prelucrează carnea, fac cârnați, iar femeile, caltaboși. Seara se pregătește o cină fastuoasă, la care se servesc produse din carne proaspătă și prăjituri și, bineînțeles, nu lipsește nici pălincă, nici vinul. O pomană era considerată ca o nuntă mai mică” (Bujna 1912: 40).

Prima atestare documentară a produsului numit *kolbas* o găsim în arhiva vaticană încă din anul 1373. Apoi la începutul secolului al XVI-lea a mai fost amintit un produs din carne de vită tocată și umplută în maț de vită, în Prusia Orientală. Presupunem că era tratat cu sare, usturoi și chimen. Piperul era în vremea respectivă foarte scump, adus fiind tocmai din Levant. Știm că aceste mirodenii erau originare din îndepărtata Indie și că erau aduse în Europa de negustorii genovezi și venețieni, unde le vindeau de câteva ori mai scump. Aceiași negustori au adus probabil și un alt produs din carne din Levant, produsul numit *salame*, *salami*. În limba arabă rădăcina *salam* înseamnă „a păzi”, „a proteja”, dar aici, în contextul dat, mai degrabă „a conserva” carnea din maț, prin afumare. Denumirea de *klobasa*, *klbasa* – în limbile slave, sau *kolbász* – în limba maghiară, se pare că este de proveniență turcă. Turcii foloseau sintagma de *külbasti* (*kül* – „jar”, „grătar” și *basti* – „carne tocată, umplută în maț”), dar foarte probabil că și ei preluaseră produsul tot de la arabi. Slavii de sud au preluat această denumire sub forma de *kobasica*, cei apuseni, sub forma de *klobasa*, *klbasa* sau *kielbasa*, iar cei de răsărit, sub forma de *kolbasa*, *kovbasa* sau *kilbasa*. Maghiarii au folosit o denumire vădit asemănătoare – *kolbasz*. Acest produs original turcesc se producea din carne de berbec și era condimentat cu mirodeniile la care aveau acces mai ușor decât europenii. În Peninsula Balcanică și mai târziu în Europa Centrală acest cârnat se producea tot din carne de berbec, din motive mai sus amintite, dar mirodeniile fiind scumpe, mai ales în perioada blocadei napoleoniene, așa cum am scris mai sus, ele au fost înlocuite cu un produs mai nou și mai ieftin – boiaua de ardei. Ardeiul pătrunde în Balcani tot prin Levant, deși știm că este adus din America. Aici este numit la început *piper turcesc*, denumire ce vine să confirme ipoteza noastră. Piparca, cum va fi denumită mai târziu la sate, a devenit un condiment revoluționar, care conținea multă vitamină C, era deci un bun conservant, se putea cultiva în condițiile din Europa și, cel mai important lucru, era ieftină. Astfel se poate explica că într-un timp record a înlocuit mirodeniile orientale foarte scumpe.

Oamenii de știință au demonstrat că ardeiul provine din America de Sud, unde au început să îl cultive acum circa 7 500 de ani. În Europa de Est și Centrală pătrunde mai ales datorită legumicultorilor bulgari și sârbi, în secolele XVIII-XIX. Ardeiul este adus în Europa mult mai târziu decât piparca (pentru

boia). Formele inițiale ale ardeiului se regăsesc în nordul Mexicului și în sudul SUA. Denumirea populară de *piparcă* provine din latinescul „*piper*”, însemnând condiment. Din același cuvânt provin și diminutivele slave *peperka*, *pi-perka* sau *paprika*. Amerindienii numeau această legumă *chilli*, de la verbul „a arde” (la fel ca ardeiul nostru). În limba română boiaua este din nou de sorginte turcească (înseamnă „colorant”). Sub aceste denumiri apare deci ardeiul în părțile noastre după anul 1700. Până atunci el era cunoscut sub denumirea de *piper turcesc*. Măcinat se folosea până atunci foarte rar. Denumirea de *boia* începe să se folosească după ce s-a măcinat și s-a folosit pentru gust, dar mai ales pentru coloritul mâncărilor. Aceasta se va întâmpla în secolul al XIX-lea, când fructele încep să fie zdrobite în piuă și mai târziu începe chiar o producție industrială. Printre primele fabrici de boia măcinată fin din regiune se număra și cea a fraților Pálffy din Szeged.

În concluzie, salamul de Nădlac este un produs ce provine ca denumire și formă din Orientul Apropiat. Aici se producea din carne de berbec, cu condimente scumpe. Am demonstrat că la noi creșterea porcilor devine eficientă doar după ce în stațiunea de ameliorare de la Mezöhegyes au fost produse rase mai performante (1881). De acum încolo creștinii vor trece la folosirea cărnii de porc. Salamul de tip *Nădlac*, condimentat cu usturoi, chimen, sare și boia de ardei, începe să se producă cel mai probabil în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în regiunea pe care putem să o încadrăm în mare între localitățile Novi Sad – Nădlac – Békéscsaba – Szarvas. Nădlăcanii vor crește porcii încă mult timp mai mult pentru slănină și untură decât pentru carne. Salamul se făcea puțin, numai atât cât se putea face cu mațele porcului sacrificat, de multe ori folosindu-se în loc de mațe și gușe de rață. Ca să nu fie solicitat excesiv de copii, salamul se făcea foarte iute.

Astăzi salamul de Nădlac este foarte cunoscut și apreciat în zonă, chiar în mai multe capitale din jur și în orașe mai mari, unde se exportă. La fel de cunoscute sunt și așa-zisele găluște tăuțești, produse delicioase din aluat dospit, gătit în aburi și apoi presărat cu mac sau nuci.

În ceea ce privește cârnații cu boia, sau salamul preparat la fel, doar mai condimentat, acestea erau bine conservate datorită sării, conținutului de boia și afumatului și rezistau și la cele mai mari călduri într-o cămară aerisită sau se puneau în cenușă. Cârnații cu multă boia au devenit foarte repede în Ținuturile de Jos un produs îndrăgit, fără de care o gospodărie nu putea exista. Cârnații se puteau consuma cruzi, fierți sau fripți. Cârnații se potriveau și la o supă mai densă, și pentru a da gust unui gulaș, unui papricaș sau unei papare, dar se puteau consuma simplu, cu o bucată de pâine. Calitatea salamului depinde foarte mult și de carnea din care este făcut. Nu este totuna dacă carnea provine dintr-un porc crescut cu porumb sau cu cartofi. Oricum, slovacii afirmă cu tărie că nu poți produce un salam la fel de două ori la rând. Primele documente care atestă producerea acestui fel de produs din carne de porc apar în 1861, în Nădlac, în manuscrisul unui țăran mai bogat și autodidact, care în oda sa dedicată țăranului a descris și salamul de Nădlac. Lucrarea se numește *Píseň o sedláckem stavu* („Cântec despre starea țăranilor”) și autorul era Ján Ambruš.

Apoi în 1879 mai este amintit ajutorul locuitorilor din Békéscsaba, care au trimis celor sinistrați din Szeged, printre altele, și cârnați (Borguła 1988: 49). În timp, acest produs din carne de porc a devenit un simbol al acestui spațiu locuit de slovaci (Voivodina, Nădlac și Békéscsaba).

În general, se afirmă că salamul este de calitate dacă este făcut dintr-un porc întreg, ca să fie carnea din toate părțile lui. Cel mai de calitate este salamul făcut din porcii de peste 180 de kg și care au cel puțin un an și jumătate. Cândva, în secolul al XIX-lea, se toca carnea cu cuțite mari și bine ascuțite și mațul se umplea cu ajutorul unui corn de vacă.

Un salam de calitate trebuie să-și păstreze culoarea roșie de neconfundat, suculența și gustul și peste un an.

Slovacii din România aveau și vii și produceau vin pentru consum propriu. Zona Bihorului era renumită pentru producerea de distilate din fructe. Cea mai căutată este până astăzi pălincă de cireșe sălbatice. Încă în timpul comunismului, elitele politice comandau de aici aceste feluri de pălincă. La Nădlac se producea mai ales țuica de prună, dar și de dudu sau tescovina. Mai nou în Bihor se întâlnește tot mai des și distilatul din cereale – *rožovica*. Aceste pălinci se produceau de regulă în cazane proprii, pe lângă pâraie, în zona Bihorului, iar la Nădlac pălincă se ardea în cazanele controlate de stat.

Dacă am încerca să evaluăm tradițiile culinare ale slovacilor din *Alföld – Dolná zem*, putem constata că în noua lor patrie au dobândit o „pâine mai bună” decât au avut în ținuturile muntoase ale strămoșilor lor. La început au investit cantități uriașe de energie pentru a construi cămine noi și confortabile într-o regiune pustiită de turci și pentru ca gospodăriile lor să devină într-adevăr prospere.

În general, slovacii și-au păstrat multe tradiții culinare aduse din Slovacia, mai ales făinoase, mâncăruri din varză, fasole sau mazăre și linte, sau preparate pe bază de lapte. Dar au adoptat și multe feluri noi de mâncare din legume, porumb sau carne. Treptat și-au creat un model nou, original de cultură culinară, deosebit de cel din Slovacia sau de al altor etnii (maghiari, români sau germani) cu care conviețuiau în această parte a Europei. Cultura lor culinară a adoptat multe elemente cu rădăcini în Balcani sau în zona mediteraneană, pe lângă cele aduse din patria de origine. Bucătăria din Ținuturile de Jos este rezultatul unei interferențe culturale, care a avut loc într-un mediu multietnic și multicultural născut în decursul secolelor XVIII-XX.

Spațiul Ținuturilor de Jos, care, în urma străduințelor creative ale generațiilor de oameni, a fost transformat într-o regiune roditoare, care alimenta populația cu produse de calitate, este și astăzi un spațiu ce mai poate fi cercetat, pentru stabilirea simbolurilor culturii culinare a slovacilor. Spre deosebire de multe alte tradiții culturale ale slovacilor din *Alföld – Dolná zem*, cum ar fi casele lor, portul, ocupațiile tradiționale, obiceiurile, care treptat, treptat se pierd din coloritul local, tradițiile culinare reprezintă încă un pronunțat cod de identificare a slovacilor ce trăiesc în continuare în aceste spații, dar și a celor care s-au născut acolo, dar astăzi trăiesc în alte țări.

Forme active de păstrare a tradițiilor populare

| ADRIANA IOZEFINA FURICOVA |

În virtutea polarizării prezentului ca sistem modern și democratic peste contextul istoric, dezvoltarea armonioasă a statului român pe principii de prosperitate și emancipare nu poate fi realizată fără a lua în seamă minoritățile naționale, cetățeni diferiți prin evoluție istorică, origine, limbă și tradiții, însă egali în drepturi și îndatoriri cu populația majoritară. În era globalizării și a definirii naționale ca parte integrantă în procesul de semantizare a identității în marea familie europeană, rolul minorităților este deosebit de important și necesită o abordare concretă. Se poate considera așadar oportun, dar mai ales necesar, ca minoritățile naționale – în ansamblul sistemului lor de valori și prin dimensionarea palpabilă a contribuției la cultură – să fie cunoscute mai bine, recunoscute și sprijinite. Minoritățile au constituit în anumite epoci o problemă și o povară pentru sistematizarea intereselor de stat, la toate nivelurile, existând chiar practici abuzive sau discriminatorii cu mare impact asupra comunităților, însă contribuția acestora la fondul cultural și social, perpetuat de-a lungul secolelor, a făcut ca astăzi să devină o adevărată și însemnată bogăție pentru valorile naționale, precum și o punte de legătură între state la nivelul colaborării internaționale.

Din punct de vedere istoric, pe teritoriul României a existat o conviețuire dificilă a comunităților minoritare, din cauze diverse ce țin în principal de recunoașterea drepturilor. Astfel că nu în toate epocile și regimurile politice relațiile dintre români și cetățenii de altă etnie au avut un caracter pașnic ori au fost dominate de înțelegere, în același sens cu faptul că minoritățile aveau un statut juridic diferit. Putem aminti că unele comunități au avut un statut privilegiat, în principal datorită contextului politic al vremii (de exemplu, maghiarii, sașii și secuii în Transilvania medievală), iar altele erau doar tolerate (precum românii din Transilvania medievală) ori marginalizate (evreii și țigani), fie din cauza lipsei de consistență în ceea ce privește participarea la viața politică, fie pentru că se constituiau în grupuri etnice cu un număr relativ mic de reprezentanți.

Tumultul istoric a purtat minoritățile naționale prin timpuri tulburi ce le-au determinat să-și identifice modalități de conservare și perpetuare a caracteristicilor definitorii, a apartenenței la un fond specific lingvistic și cultural. După evenimentele din 1989, când România a inițiat procesul democratic al reformării societății cu toate particularitățile sale, minoritățile au resimțit treptat efectele politicilor de incluziune tot mai accentuată inițiate de instituțiile de stat și ale sprijinului acordat comunităților minoritare, având parte de recunoașterea

deplină a drepturilor prin eliminarea oricăror forme de discriminare sau persecuție. Prin crearea unui nou statut al politicii de stat în domeniul social, România a inițiat un proces de protejare și respectare a tuturor cetățenilor săi, indiferent de etnie, oferindu-le șanse și drepturi egale.

Plecând de la *Carta drepturilor universale ale omului* a Națiunilor Unite, în care sunt stipulate mecanisme de aplicare a drepturilor omului fără distincție în ceea ce privește rasa, sexul, limba sau religia (art. 2),¹ se poate observa accentul pus la nivel internațional pe eliminarea discriminării și crearea unor noi instrumente de protejare a individului, ca parte integrantă a societății, în raport cu autoritățile de stat. Protejarea minorităților apare ca tendință de dezvoltare socială, ca efect al frământărilor și al tensiunilor etnice din fostele țări comuniste, context care a determinat Organizația Națiunilor Unite să definească tema drepturilor minorităților naționale în cadrul activității Subcomisiei pentru promovarea și protecția drepturilor omului.

România a ratificat acte internaționale ce reglementează situația minorităților naționale, având astfel diverse beneficii în cultivarea relațiilor de cooperare cu alte state și totodată implementarea unor norme ce vizează intensificarea dezvoltării economico-sociale. Menționăm aici principalele acte internaționale în domeniul minorităților: „Convenția-cadru privind protecția minorităților naționale” și „Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare”. Acestea li se adaugă acel cadru juridic internațional ce cuprinde norme care nu tratează în mod direct tema protejării drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, dar care totuși conțin și reglementări aplicabile acestora.

Ba mai mult, aderarea României la Uniunea Europeană a avut un efect benefic asupra dezvoltării și a promovării minorităților naționale, cu toate implicațiile pe care le presupune acest lucru. Astfel că România, ca stat membru al Uniunii Europene, s-a alăturat politicii europene destinate protejării și promovării minorităților naționale, având în vedere principiile normelor adoptate la nivelul Consiliului Europei, UE sau ONU cu privire la acest aspect. Relevant este art. 3 al Tratatul privind Uniunea Europeană (versiunea consolidată) din Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, care prevede că „Uniunea respectă bogăția diversității sale culturale și lingvistice și veghează la protejarea și dezvoltarea patrimoniului cultural european”.²

În cadrul acestui subcapitol ne vom îndrepta atenția asupra uneia dintre minoritățile naționale ale României care contribuie la bogăția diversității culturale și lingvistice a statului. Este vorba despre comunitatea slovacilor, ce trăiește, în mare parte, în Transilvania, un spațiu definit din punct de vedere cultural de Sorin Mitu ca fiind „o geografie simbolică” (Mitu 2013: 58).

1 *Declarația universală a drepturilor omului*. Sursa: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (accesat la data de 10.10.2016).

2 Tratatul privind Uniunea Europeană (versiunea consolidată), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 26.10.2012. Sursa: http://www.mmediu.ro/app/webroot/uploads/files/2015-02-26_Tratatul_privind_Uniunea_Europeana.pdf (accesat la data de 10.10.2016).

Vom încerca să evidențiem, în cele ce urmează, forme active de păstrare a tradițiilor populare ale slovacilor din România după Revoluția din anul 1989, în acest nou context internațional prezentat succint în primele pagini ale articolului. Am ales să analizăm formele active de păstrare a tradițiilor populare, deoarece ele sunt o dovadă vie a particularităților identitare ale unei comunități și astfel se regăsesc ca parte integrantă a diversității culturale și lingvistice.

Înainte de a demara analiza propriu-zisă, se cuvine să menționăm că termenul „tradiție” concentrează o serie de elemente definitorii, așa cum sunt ele explicate în dicționarul francez Larousse și în cel englez Oxford. Din perspectiva abordării etimologice, cuvântul „tradiție” provine din latinescul *traditio*, ce desemnează *acțiunea de a transmite*. De aici, limba franceză și ulterior engleza au definit acest termen astfel: „ansamblu de legende, fapte, doctrine, opinii, obiceiuri etc, transmise pe cale orală pe o perioadă lungă de timp; manieră de a acționa sau de a gândi transmise de-a lungul generațiilor în cadrul unui grup” (*Dicționarul Larousse*)³ sau „transmiterea de obiceiuri sau credințe din generație în generație, ori faptul de a fi transmise în acest mod” (*Dicționarul Oxford*).⁴ Definiția pe care acest cuvânt o primește în *Dicționarul explicativ* român este următoarea: „1. ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini și de credințe care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale și care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind pentru fiecare grup social trăsătura lui specifică; 2. obicei, uzanță; datină; 3. informație (reală sau legendară) privitoare la fapte ori evenimente din trecut, transmisă oral de-a lungul timpului”.⁵

Aceste explicații complexe demonstrează că termenul „tradiție” înglobează foarte multe semnificații, posibilitățile de abordare fiind derulate în funcție de ramura aleasă pentru sublinierea unor aspecte relevante din viața comunității studiate.

Așa cum am mai menționat, subcapitolul de față se focalizează pe acele tradiții populare care se manifestă activ în cadrul comunității slovacilor din România. De aceea, vom vorbi despre *ansamblurile folclorice*, întrucât acestea reprezintă forme active complexe de reprezentare a tradițiilor minorității slovace din România. Ca și metodologie principală, ne vom folosi de interviu și de observația participativă (având în vedere că am făcut personal parte dintr-un astfel de ansamblu, timp de 10 ani).

Așadar, Ansamblul Folcloric „Lipka” din satul Budoii (prima localitate fondată de slovaci în zona Bihor-Sălaj) este primul care face obiectul analizei noastre, datorită longevității sale. Traducerea termenului *Lipka* este *Teiuț*, preluând numele unei zone geografice cu mulți tei. Ansamblul a fost înființat în jurul anului 1980 cu scopul de a menține și de a transmite mai departe tradițiile populare slovace din satul Budoii (județul Bihor). Repertoriul ansamblului conține cân-

3 Sursa: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/tradition/78903> (accesat la data de 08.10.2016).

4 Sursa: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/tradition> (accesat la data de 08.10.2016).

5 Sursa: <https://dexonline.ro/definitie/tradi%C8%9Bie> (accesat la data de 08.10.2016).

tece și dansuri (de fete, de băieți, mixte), repertoriul fiind inspirat din tradițiile slovacilor din zonele Gemer, Orava, Kysúce, Zvolen și Zemplín ale Slovaciei de astăzi, deoarece din aceste regiuni provin primii slovaci așezați în județul Bihor la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Lipka a avut inițial aproximativ 30 de membri, recrutați din rândul elevilor și al tinerilor profesori ai Școlii „Jozef Kozáček” din Budoi, ce poartă numele unuia dintre fondatorii Matica Slovenská.⁶ (Școala din localitatea Budoi a devenit liceu în anul 1995.)

Ansamblul a debutat acasă, în Budoi, însă în scurt timp a început să aibă spectacole și la nivel regional, zonal, ajungând să performeze chiar și pe scenele din fosta Cehoslovacie, Iugoslavia sau Ungaria. Profesorul de educație fizică și sport, regretatul Karol Zetocha, a fost fondatorul acestui ansamblu și a rămas coordonatorul formațiunii artistice până la moartea sa în anul 2015. Actuala instructoare a ansamblului, profesoara de religie a liceului, Maria Peniaková, și-a început activitatea artistică fiind solistă a ansamblului.

Totodată, profesorul de chimie și fizică, Ján Romančák, a fost la rândul lui membru al ansamblului *Lipka* și ne-a mărturisit următoarele: *Când am venit eu în 1981 la Budoi ca profesor, Ansamblul Lipka deja exista de ceva vreme. Colegul meu, regretatul Karol Zetocha, venise ca profesor la Budoi înaintea mea cu ceva ani, el a fondat ansamblul. Ca și tânăr profesor, și eu am fost dansator în ansamblu o vreme. Acum mă ocup de tinerii elevi care sunt interesați să învețe să cânte la fluier. Dar dacă mă gândesc mai bine, îmi amintesc că și înainte de înființarea acestui ansamblu, sub această denumire, exista în sat un grup vocal de fete coordonat de învățătoarea Badinka. Ba chiar și înainte de acest grup vocal, au existat în sat grupuri de dans și cântece, Zoli Furik se ocupa de astfel de manifestații. Și el era profesor aici la noi la școală.*

Într-adevăr, chiar și în anii de dinaintea înființării ansamblului *Lipka*, în sat s-au organizat activități culturale de păstrare a tradițiilor. Pentru mai multe detalii despre acele evenimente, facem apel la mărturia lui Jozef Furik, membru al formației de muzică a Căminului Cultural din Budoi: *Fratele meu, Zoli, era profesor la noi la școală în Budoi, el era și directorul Căminului Cultural din sat. Cum în perioada comunistă pe linie de partid era obligatoriu ca fiecare cămin cultural să aibă activități culturale, fratele meu organiza fel de fel de activități în colaborare cu alți profesori din sat. Era Joia Tineretului, așa se numea, acolo ne adunam și se prezentau scurte piese de teatru, se recitau poezii, se cânta, se dansa. Eu făceam parte din formația Căminului Cultural, cântam la tobe, fratele cânta la saxofon, alți tineri din sat cântau la acordeon și la chitară. Erau acolo și câteva fete care cântau. Așa am început! Aveam programe artistice la noi în sat, după care mergeam și în alte sate, toate erau organizate pe linie de partid, așa trebuia; se numea Dialog la distanță, un fel de schimb de experiență între Căminele Culturale din sate vecine. Aveam o Brigadă artistică și pregăteam cântece din muzică de cor românească, muzică populară și ușoară românească,*

6 Matica Slovenská este o instituție culturală și științifică de stat a Slovaciei, concentrându-se pe teme în jurul națiunii slovace.

dar și muzică slovacă. Dacă aveam spectacol acasă în Budoii sau în sate slovace, repertoriul ce predomina era în limba slovacă, iar dacă mergeam într-un sat românesc, atunci cântam mai multe cântece românești, însă mereu era ceva și în limba slovacă.

La întrebarea dacă în perioada regimului comunist membrilor comunității slovace le erau îngădite drepturile de manifestare culturală în limbă maternă, răspunsul interlocutorului nostru a fost foarte elocvent în ceea ce privește lipsa impunerii de către autoritățile comuniste a unor restricții în acest sens: *Nici-odată nu ne-a spus nimeni să nu cântăm în limba slovacă sau să nu prezentăm dansuri tipice folclorului slovac. Ba din contră, Comitetul de Cultură și Artă ne invita la Casa Sindicatelor din Oradea să prezentăm cântece și dansuri populare slovace; le plăcea pentru că erau altceva decât cele românești, prezentam ceva diferit. (Jozef Furik)*

În cadrul cercetării de teren, am intervievat și o interpretă din trupa Căminului Cultural din Budoii, Elisabeta Svítková, care ne-a vorbit despre experiența ei: *În trupa condusă de Zoli Furik am petrecut clipe frumoase din viața mea. Aveam spectacole în multe localități, în tot raionul Marghita, ba chiar în toată Crișana! Ce vremuri! Repetițiile erau severe, Zoli alegea repertoriul, cântam pe două voci în grup, aveam și cântece pe care le cântam singură. Totul trebuia să iasă perfect. În general cântecele erau în limba slovacă, dar aveam și câteva piese în limba română. [...] Eram îmbrăcate în costume populare ce ni le aduceam de acasă, erau costumele ce ne-au rămas de la bunici.*

Aceste mărturii ne demonstrează clar că în perioada comunistă în România au existat forme de manifestare culturală a minorității slovace, ce au continuat și s-au dezvoltat după Revoluția din 1989 într-un alt cadru. Înființarea UDSCR-ului, în data de 4 ianuarie 1990, la Nădlac (județul Arad), a avut o mare însemnătate și în privința accelerării formelor active de promovare a tradițiilor populare tipice.

Astfel că, prin demersurile efectuate de UDSCR, numărul ansamblurilor folclorice din România a crescut semnificativ; în prezent, după 28 de ani de la înființarea Uniunii, multe dintre localitățile slovace dețin un ansamblu folcloric sau un grup de soliști ce interpretează folclor slovac în cadrul manifestărilor artistice organizate la nivel local, regional, național, iar unele dintre ele chiar la nivel internațional.

Ansamblurile folclorice apărute după 1990 se bucură de sprijin atât din partea statului român, cât și din partea statului de apartenență etnică, într-un cadru european propice, așa cum am arătat anterior. *Cetățenii români de etnie slovacă din județul nostru își păstrează obiceiurile și tradițiile lor, de care putem spune că au beneficiat și înainte de 1989. Cu ajutorul manifestărilor culturale, care pe zi ce trece se înmulțesc, își păstrează identitatea slovacă, își păstrează portul, limba maternă. Numai după 1989 s-au înființat primele formații artistice, iar după anul 2002, și în special în ultimii 5 ani, avem peste 40 de manifestări culturale în județul Bihor. În anul 2009 aveam în program ca în fiecare localitate unde exista etnia slovacă, indiferent de ponderea ei, să existe o zi de sărbătoare dedicată folclorului în limba maternă slovacă. Avem și sprijinul organelor locale,*

pentru că la aceste manifestări participă foarte mulți artiști din străinătate și din România, pentru care avem nevoie de cazare, masă ș.a.m.d. (František Merka – președintele UDSCR, filialele Bihor, Sălaj, Satu Mare, 2009.)

În continuare vom prezenta un alt ansamblu de însemnătate majoră în ceea ce privește promovarea tradiției slovace, și anume Ansamblul Folcloric „Sálašan” („Sălășanul”) din Nădlac, localitate în care s-a născut și ideea de a perpetua cultura populară și folclorul slovac în forma lor originală, autohtonă.

Înființarea acestui ansamblu ca grup artistic bine conturat s-a bazat pe nevoia de a păstra și de a transmite mai departe tradiția culturii populare slovace. Totuși, așa cum ne-a mărturisit instructorul ansamblului, profesoara Kristína Jucan, *acest demers a necesitat o doză de profesionalism, fapt ce a impus muncă și studiu susținut, în căutarea valorilor perene autohtone, ale culturii populare specifice slovacilor din România.*

Tot de la Kristína Jucan, care a fost cofondatoare a ansamblului și a rămas până în prezent instructor de dans, aflăm că *o etapă în dezvoltarea noastră ca grup unitar o constituie culegerea și prelucrarea unor elemente ale culturii populare slovace din toate zonele României, neculese și neprelucrate încă, și punerea lor în valoare. Acest demers ne dă posibilitatea de a exprima și de a argumenta pasiunea și dragostea noastră pentru această cultură ce dă tuturor posibilitatea de a se familiariza cu folclorul slovac autentic, fie preluat din izvorul lui originar, fie adus în starea lui specifică autohtonă sub influența spațiului multicultural în care și-a desfășurat dăinuirea.*

La baza apariției acestui ansamblu stau orchestra de muzică populară slovacă *Sálašan*, condusă de Jozef Zifčák-fiul, și un grup de tineri entuziaști care au inițiat Festivalul-Concurs al soliștilor de muzică populară slovacă *Cez Nadlak je...* („Prin Nădlac este...”), cu participare internațională. Dorința de a reaminti conaționalilor lor tradițiile strămoșilor, dar și dezideratul de a face cunoscute cetățenilor României valorile identitare ale slovacilor de pe aceste meleaguri, au făcut ca în anul 2001 orchestrei *Sálašan* să i s-a alăture un grup vocal, iar doi ani mai târziu, în 2003, un ansamblu de dansuri format mai ales din elevi de liceu.

Așa cum ne mărturisește Kristína Jucan, ansamblul prelucrează scenic dansurile, cântecele și obiceiurile slovacilor din Nădlac, din zona Bihorului, dar și dansurile din unele regiuni ale Slovaciei. Acest repertoriu bogat este prezentat anual la diverse festivaluri din Cehia, Croația, Serbia, Slovacia, Ungaria, dar și din țară: la București, Sighișoara, Sibiu, Sighetu Marmăției și multe altele.

Succesul acestui ansamblu a constituit o motivație pentru înființarea altor astfel de formații artistice, ca, de exemplu, Ansamblul Folcloric „Cerovina” din satul Valea Cerului (județul Bihor), în anul 2004, ce debutează în cadrul primei ediții a festivalului internațional de foclor slovac al aceleiași localități sub numele de *Mládežnícky Folklorový Čerpotok* („Valea Cerului – Folclor pentru tineret”).

La îndrumarea lui Jozef Zifčák-fiul, dirijorul orchestrei *Sálašan* din Nădlac, ansamblul *Cerovina* a fost înființat de Adrian Miroslav Merka în anul 2004, când deținea funcția de director al Liceului „Jozef Kozáček” din localitatea Budoi. Astfel că, alături de învățătoarele din sat (Anka Turonová și Ramona La-

saková), Adrian Miroslav Merka a început să pregătească un program folcloric cu tinerii din sat. În toamna aceluiași an, Adrian Miroslav Merka a fost ales deputat în Parlamentul României, ca reprezentant al minorităților slovacă și cehă. Acest lucru a avut un impact pozitiv asupra ansamblului, întrucât au fost direcționate mai multe fonduri pentru creșterea calității și a vizibilității manifestărilor artistice prin: pregătirea membrilor ansamblului de către coregrafi și folcloriști profesioniști din Slovacia, participarea principalilor membri ai ansamblului la cursuri de specialitate în Slovacia, achiziționarea de costume populare pentru diversificarea modalităților de exprimare și crearea unor teme artistice, acoperirea costurilor aferente participării la un număr tot mai mare de concursuri și festivaluri folclorice la nivel național și internațional.

După inițierea unor astfel de demersuri concrete pentru sprijinirea ansamblului, la mai puțin de un an de activitate de la înființarea acestuia, coregrafiile au fost concepute și puse în scenă de folcloriști profesioniști din Slovacia și astfel calitatea repertoriului a crescut considerabil.

Încă din anul 2007 coregraful ansamblului este Slavomír Ondejka, o personalitate cunoscută în Slovacia pentru activitatea desfășurată în domeniul folcloric. De mai multe ori pe an îi este solicitată prezența în localitatea Valea Cerului pentru a elabora coregrafii tematice inspirate din fondul cultural bihorean slovac relevat din munca de teren efectuată în prealabil. Au fost astfel transpuse pe scenă momente semnificative din viața țaranului slovac din județele Bihor și Sălaj, dar și din diverse regiuni ale Slovaciei, împletite armonios cu dansuri și cântece.

În cadrul unui interviu, Slavomír Ondejka afirmă: *Am avut o oarecare experiență de lucru cu slovacii din străinătate, când, în toamna anului 2007, am fost abordat de Anka Turonová – instructoarea ansamblului Cerovina din Valea Cerului. Am decis de comun acord că voi învăța membrii ansamblului dansuri și le voi realiza coregrafii. După ce am ajuns în Valea Cerului, mi-am dat seama cât de mult artefacte ale culturii populare se găsesc aici. Am întâlnit tinerii ce aveau o mare dorință de a lucra. Împreună cu ei, în decursul primului an de colaborare, am reușit să pregătim un program artistic de 45 de minute. [...] Am încercat, de asemenea, să reconstituim dansuri locale pe baza cercetărilor de teren efectuate în satul Valea Cerului și în localitățile cu populație slovacă din jur.*

Inițial, aranjamentele muzicale au fost înregistrate în Beiuș (județul Bihor), fiind semnate de Anton Sekáč – slovac din rândul comunității din Bihor, absolvent al Academiei de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca. Ulterior orchestrațiile au fost prelucrate și înregistrate în studiourile din Košice de instrumentiști profesioniști din Slovacia.

În peste 10 ani de existență, ansamblul a reușit să adune un repertoriul bogat și diversificat, împărțit în două mari segmente. Primul dintre ele este format din obiceiuri, cântece și dansuri slovace tipice zonei Bihor-Sălaj, o regiune în care conviețuiesc mai multe comunități etnice, ceea ce conferă originalitate folclorului specific autohton. Din cea de-a doua ramură fac parte coregrafii inspirate din unele regiuni ale Slovaciei, precum zona Zemplín, Hore Hron și Spiš.

Principala motivație a ansamblului este aceea de a prezenta momente folclorice într-un mod cât mai autentic. Această dorință se reflectă și asupra costumelor populare purtate în cadrul manifestărilor folclorice, o parte dintre ele fiind cusute și brodate manual de localnice din Valea Cerului după modelul costumelor populare autentice, iar altele, realizate în Košice, un oraș din estul Slovaciei.

De la înființare până în prezent (perioada 2004-2016), *Cerovina* a fost prezent la mai multe festivaluri de folclor, atât în România (București, Băile Herculane, Carei, Cluj-Napoca, Eforie-Nord, Nădlac, Odorheiu Secuiesc, Sighișoara, Suceava, Sfânta Elena, Timișoara și multe localități din Bihor și Sălaj), cât și peste hotare (Slovacia, Ungaria, Serbia, Polonia, Croația și Cehia). Unii dintre soliștii ansamblului au fost premiați în cadrul diverselor concursuri naționale și internaționale de interpretare a cântecelor și/sau a dansurilor populare slovace.

În cadrul ansamblului se pregătește și o grupă de copii, pentru a asigura continuitatea promovării valorilor dezvoltate de *Cerovina*. Instructorul grupei de copii este Milan Fatura – un membru fondator al ansamblului din Valea Cerului care, datorită veleităților sale în ceea ce privește dansul popular, a fost remarcat și sprijinit de coregraful Slavomír Ondejka să devină membru al Ansamblului Folcloric „Hornad” din Slovacia. Din relatările lui Milan Fatura este evidențiată importanța deosebită a experienței acumulate în perioada șederii sale în Slovacia: *A fost o experiență unică să pot fi membru al Ansamblului Hornad din Košice. Am avut șansa să performez în cadrul unor festivaluri internaționale extrem de importante. Îmi amintesc că la Helpa, la bine-cunoscutul festival Horehronske dni spevu a tanca,⁷ când am ieșit pe scenă și am văzut un amfiteatru arhiplin, mi s-a tăiat respirația. Primele secunde am rămas înmărmurit, erau mii de spectatori prezenți. Însă după ce a început muzică să cânte, m-am relaxat și am încercat să-mi aduc contribuția pentru a face un moment de spectacol cât mai bun cu putință. Un alt spectacol de anvergură a fost Summer-Fest din Budapesta, festival la care am întâlnit trupe de dans din America Latină. Am învățat dansuri populare din toate regiunile Slovaciei, atât teorie, cât și practică, am participat la cursuri de folclor, am învățat cum se lucrează cu tinerii, care sunt etapele de inițiere în dans a copiilor, cum antrenăm mușchii și cum facem corect încălzire. Ceea ce mi-a plăcut cel mai mult a fost faptul că tot ce învățam în teorie în cadrul cursurilor, puteam pune în practică în cadrul repetițiilor și al spectacolelor. Mi-am perfecționat și cunoștințele de limbă slovacă, nu doar cele legate de folclor. Am cunoscut mulți coregrafi, mi-am făcut contacte pentru a afla informații despre eventuale spectacole la care aș putea participa cu elevii mei. Perioada petrecută în Hornad m-a ajutat foarte mult în munca mea în cadrul ansamblului ca instructor al trupei de copii.* (Milan Fatura – profesor la Liceul „Jozef Kozáček” din Budoi, instructor al Ansamblului „Cerovina”)

7 *Horehronske dni spevu a tanca* („Zilele de cântec și joc din Horehron”) este un festival de folclor cu tradiție din Slovacia, ce se desfășoară pe durata a trei zile. Prima ediție a festivalului a avut loc în anul 1966.

Prezentările de față arată doar câteva exemple ale unor forme active de păstrare a tradițiilor populare în cadrul comunității de slovaci din România. Am considerat utilă realizarea unei expuneri despre trei dintre cele mai importante ansambluri folclorice slovace din România pentru a sublinia modalitățile similare de promovare abordate de astfel de formații artistice. Un alt aspect comun al acestora este faptul că principalul suport financiar este asigurat de UDSCR, care încearcă să implice tineri slovaci în proiecte de prezentare și promovare a specificului etnic și cultural. În ultimii ani, pe fondul diverselor forme de sprijin obținute fie de la statul de proveniență etnică, fie de la instituțiile cu atribuții în domeniu din România, numărul ansamblurilor folclorice sau al grupurilor vocale a crescut considerabil. Putem preciza în acest sens că, mai ales în zona județelor Bihor-Sălaj, aproape fiecare localitate cu populație majoritară slovacă și-a format propriul grup folcloric.

Totuși, ansamblurile folclorice nu sunt singurele forme active de păstrare a tradițiilor slovacilor din România. Amintim astfel despre inițiativele locale de organizare a unor festivaluri tematice precum *Festivalul Cartofului* din localitatea Șinteu (județul Bihor), *Festivalul Vinului* din Budoii (județul Bihor), *Iarmarocul din Nădlac*⁸ (județul Arad) și *Zilele Culturii Slovace* din Oradea. Complexitatea acestor festivaluri este dată de multitudinea formelor de manifestare a tradițiilor și obiceiurilor populare prezentate: spectacole folclorice, mâncăruri tradiționale, meșteșuguri, vânzarea de produse agroalimentare, broderii, țesături etc.

O altă contribuție esențială la păstrarea tradițiilor populare are biserica, prin sedimentarea și perpetuarea unor rituri ce permit „să se stabilească, să se restabilească și să se întărească coeziunea între membrii unui grup, să se integreze natura în societate și la o scară mai mare, să se fondeze armonia socială” (Segalen, ed., 2002: 60). Cu alte cuvinte, religia poate fi considerată „un fapt social, pentru că e exterioară indivizilor, anterioară nașterii lor și le supraviețuiește; pentru că este dobândită ca un limbaj în sânul unei societăți date; pentru că e comună tuturor membrilor unei societăți” (Segalen, ed., 2002: 50).

Majoritatea membrilor comunității slovace din România sunt de confesiune romano-catolică (zona Bihor-Sălaj) și evanghelică (zona Arad). Aceștia urmează obiceiurile transmise din bătrâni, îmbinând calendarul popular cu sărbătorile religioase de peste an, precum și cu cele legate de evenimentele principale de familie: naștere, botez, căsătorie și înmormântare. Este importantă studierea calendarului popular deoarece, așa cum afirmă Ernest Bernea, „calendarul este fenomenul cel mai încheat și mai vorbitor pentru înțelegerea timpului într-o colectivitate ca aceea a satului [...]. În calendar sunt exprimate aproape toate caracterele timpului, așa cum trăiește țăranul în vechiul sat [...], în el găsim exprimat ritmul și organizat timpul.” (Bernea 1985: 181).

Analizând tradițiile populare legate de sărbătorile bisericești și de familie, observăm că în ultimii ani asistăm la o simplificare sau chiar la dispariția unor

8 Sursa: <http://www.slovackizavod.org.rs/vesti/vid/14976> (accesat la data de 08.10.2016).

obiceiuri. Totuși, cu ocazia marilor sărbători religioase (*Crăciunul, Epifania, Paștile, Rusaliile*), slovacii încearcă să păstreze tradițiile populare moștenite din bătrâni.

De exemplu, de Crăciun, chiar și în prezent, tineri băieți umblă cu „Betlehemul”, o piesă pastorală bazată pe evenimentele biblice legate de nașterea lui Isus și de sosirea celor trei crai urmărind Steaua Betlehemului. Betlehemul este o bisericuță din lemn, al cărei interior prezintă scena nașterii lui Christos. La această scenetă participă un înger și patru băieți (*betlehemci*): Fedor, Kubo, Stacho și Bătrânul (numit în slovacă *bača* sau *sary*).

O altă scenetă tipică serilor de Crăciun, întâlnită doar în comunitățile de slovaci romano-catolici, este Sfâna Dorota. Piesa teatrală are cinci personaje: Dorota – tână fecioară, îmbrăcată în haine de mireasă; Regele, Deofil și Călăul, purtând haine de soldat; cel de-al cincilea personaj este dracul. Sursa de inspirație a acestei scenete teatrale o constituie legenda despre Sfânta Dorota, o tânără fecioară botezată în taină, care trăia o viață evlavioasă, dar de care se îndrăgostește un rege păgân. Întrucât fecioara nu este de acord să devină soția lui, dorind să-și dedice viața lui Hristos, regele dă poruncă să fie supusă torturilor ce, în final, îi cauzează moartea.

Acestea sunt doar două exemple prezentate succint ce reliefează modul în care sărbătorile religioase sunt însoțite de obiceiuri populare care dau amploare elementului festiv și întăresc sentimentul de apartenență la o comunitate.

În concluzie, putem afirma că în mediul rural (menționăm că majoritatea slovacilor din România trăiesc la sate) există încă forme active de păstrare a tradițiilor populare, concentrate pe pilonii principali ai vieții de zi cu zi: familie, biserică, școală, autorități instituționale. Comunitatea în ansamblul său caută să se diferențieze, afirmându-și originalitatea prin valorificarea specificității sale culturale și folosindu-se de anumite „arme de promovare”, ca, de exemplu, ansamblurile folclorice, festivalurile de muzică și dans popular, obiceiurile ce însoțesc sărbătorile bisericești.

Cercetările de teren întreprinse în cadrul comunității mele de proveniență ne-au ajutat să adunăm informații inedite și de actualitate cu ajutorul metodei interviului și a observației participative. În cuprinsul acestui subcapitol am încercat să facem o scurtă inventariere a principalelor modalități de păstrare și de promovare a specificului cultural al minorității slovace din România, sursa esențială de obținere a informațiilor fiind de factură orală, așa cum sunt transmise și tradițiile.

Ca și potențiale direcții de cercetare legate de această temă, am dori să diversificăm metodele teoretice bibliografice folosite, studiul de față fiind elaborat cu ajutorul instrumentelor tipice istoriei orale. De asemenea, vom încerca să aprofundăm analiza formelor active de păstrare a tradițiilor legate de calendarul popular și bisericesc, având în vedere că în cadrul acestui articol am pus accentul pe expunerea formelor artistice (ansambluri folclorice, festivaluri) de proiectare a fondului cultural tradițional specific minorității slovace din România.

Interviuri

Menționăm că interviurile l-am realizat între anii 2009 și 2010 cu scopul elaborării lucrării de licență intitulată *Valea Cerului – o comunitate de slovaci din Bihor. Monografie etnografică*, coordonată de prof. univ. dr. Ion Cuceu, din cadrul Facultății de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”.

Ján Romančák – membru al Ansamblului „Lipka” din Budoii;

Zoli Furik – conductorul formației de muzică a Căminului Cultural din Budoii;

Jozef Furik – membru al formației de muzică a Căminului Cultural din Budoii;

František Merka – președinte al UDSCR filialele Bihor, Sălaj și Satu Mare;

Kristína Jucan – instrctoarea Ansamblului „Sálašan” din Nădlac;

Slavomír Ondejka – coreograful Ansamblului Folcloric „Cerovina” din Valea Cerului;

Milan Fatura – profesor la Liceul „Jozef Kozáček” din Budoii, instructor al Ansamblului Folcloric „Cerovina” din Valea Cerului.

Forme de politici ale memoriei culturale

| ADRIANA IOZEFINA FURICOVA |

Istoria a înregistrat diferite forme ale memoriei, cu sensuri structurate în funcție de perioadele ce le-au definit, a reținut un amalgam de elemente în încercarea de emulare a acestora în diverse scopuri sau, chiar din contră, în dorința de a lăsa posterității informații cât mai veridice și complexe despre trecut.

Dacă „în perioada clasică, cei trei producători principali de arhive au fost marile familii, biserica și statul [...], imperativul epocii noastre nu este doar acela de a păstra totul, de a prezerva fiecare indicator de memorie – chiar și atunci când nu suntem siguri ce memorie este indicată –, dar și să producă arhive” (Nora 1989: 14). Intensificarea din ultimele decenii a publicațiilor de specialitate și a discuțiilor din spațiul public dedicate acestui subiect ne demonstrează că „memoria a fost promovată în centrul istoriei” (Nora 1989: 24).

La nivel internațional asistăm la un plin proces de asumare a trecutului ce oferă noi teme de cercetare. În ceea ce privește minoritatea slovacă din România, momentul de cotitură l-a reprezentat schimbarea regimului politic după Revoluția din 1989, ce a permis conturarea unui nou discurs al memoriei, acesta neavând ca scop explicit doar reevaluarea trecutului, ci de multe ori legitimarea unor acțiuni politice.

Dacă înainte de 1989 comuniștii dețineau controlul ideologic asupra reprezentărilor trecutului, instaurarea unui nou regim politic a adus cu sine dreptul la libera exprimare, ce permite slovacilor din România să își poată face vocea auzită. Făcând apel la memorie, ei își rescriu istoria sau îi aduc completări. Totuși, schimbarea regimului nu exclude folosirea memoriei în scopul legitimării existenței, a influenței și a puterii noilor lideri politici, mai ales că forma de guvernământ permite prin legislație specifică reprezentarea minorităților etnice la nivel parlamentar.

Se pune deci întrebarea: care este paralelismul între memoria deja consemnată ori sub forma mărturiilor de istorie orală și politicile memoriei?

În încercarea noastră de a răspunde la această întrebare, vom încearca o abordare ce are la bază alternarea studiul bibliografic cu consultarea surselor de arhivă și cu interviul.

Pentru creionarea unei perspective teoretice a temei, am utilizat lucrările semnate de Paul Ricoeur (2001), Pierre Nora (1989), Eric Hobsbawm (1983), Michel Foucault (2011), Sanda Golopenția (2001), Dan Lungu (2003), Doru Radosav (1995 și 2016), Valerie Raleigh Yow (2005) și Rogers Brubaker (2001).

Pentru a fi în măsură să realizăm obiectivele propuse, am suplinit cercetarea de bibliotecă cu cea de teren și de arhivă. Experiența muncii de teren a îmbogățit studiul nostru, deoarece are ca punct central interviul ce face apel la

memorie și, astfel, la punerea în valoare a acestui segment de documentare.¹ Am folosit tehnica interviului în profunzime pentru că acesta se bazează pe intervenția directă a observatorului și pe evocarea probelor. Astfel, probele utilizate în aceste rânduri sunt rezultate prin întrebările adresate persoanelor intervievate și relevă informații în formă aleatorie, conform relatărilor înregistrate – acesta constituind procesul de a face probe. (Raleigh Yow: 2005: 4)

Începem această analiză cu expunerea elementelor contextuale ce au creat premisele valorificării memoriei în spațiul public. Se impune aici și o delimitare cronologică: scopul acestui studiu este realizarea unei analize a relațiilor dintre memorie și politici ale memoriei după Revoluția din 1989. Tema nu exclude totuși o prezentare succintă a evoluției instituțiilor și asociațiilor specifice slovacilor din România și înainte de această perioadă, pentru o înțelegere complexă.

Așadar, după anul 1990, țările foste socialiste, printre care și România, s-au lansat în tranziția postcomunistă, printr-o dublă reformă: realizarea unei economii de piață și crearea unui sistem democratic. Desființarea unor întreprinderi ca efect al deschiderii către piața globală și trecerea producției în mediul privat au schimbat mult situația multor locuitori din statele foste comuniste. Acestor aspecte sociale li s-a adăugat migrația externă sezonieră în scop economic, ce a dus la degradarea vieții comunitare, dar și la importuri culturale străine. Toți acești factori au dus la deritualizarea și demitizarea vieții cotidiene și festive, privatizarea segmentului religios și revenirea pe agenda de zi a problemei limbii materne. În România au fost întreprinse o serie de politici etnoculturale după 1990.

Schimbarea concepției despre democrația majoritară în favoarea unei democrații pluraliste (bazate pe respectul și valorificarea diversității), a unei democrații liberale (bazate pe asigurarea egalității reale a șanselor prin acceptarea discriminărilor pozitive), a unei democrații paritare (bazate pe mecanisme care să asigure reprezentarea egală la actul de decizie politică) și a democrației participative (bazate pe participarea directă a cetățenilor la formarea, aplicarea și controlul deciziei politice) a fost posibilă datorită postmodernismului, implementării multiculturalismului ca politică de stat, interculturalității și politicilor speciale pentru minorități și de incluziune a romilor.

Așa cum bine constată Monica Călușer, „reprezentarea minorităților etnice este un important mecanism de acomodare a diversității de la nivel național. [...] România a fost una din primele țări foste comuniste care au adoptat sistemul de reprezentare specială prin rezervarea unor locuri în Parlament pentru minoritățile naționale care nu reușeau să obțină altfel reprezentare. Acest mecanism a fost introdus imediat după schimbarea regimului politic și a fost implementat începând cu alegerile din mai 1990” (Călușer 2008: 167).

Conform art. 62, alin. 2 al Constituției României: „Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în urma alegerilor nu-

1 Cuvânt la deschiderea ceremoniei de acordare a titlului de *doctor honoris causa* al Universității de Vest din Timișoara doamnei Sanda Golopenția Eretescu, p. 6.

mărul de voturi necesare pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale. Cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați de o singură organizație”.² Acest lucru garantează reprezentarea minorităților naționale în Parlament.

Având în vedere că sistemele electorale nu permit mereu minorităților naționale să participe la luarea deciziilor politice, România a decis să acorde fiecărei minorități un loc din oficiu în Camera Deputaților. Excepție fac maghiarii, ce au depășit pragul electoral la alegerile parlamentare.

În prezent (octombrie 2016), grupul parlamentar al minorităților naționale este format din 16 membri, având un lider, trei vicelideri, un secretar și membri. Deputatul reprezentant al minorităților slovacă și cehă ocupă funcția de vicelider,³ acesta fiind de etnie slovacă. De la primele alegeri democratice din 1990, UDSCR a fost reprezentată în Parlament după cum urmează:

- a) în legislatura 1990-1992, de deputatul Matei Heckel;
- b) în legislatura 1992-1996, de deputatul Emeric Feric;
- c) în legislatura 1996-2000, de deputatul Paneș Iosif;
- d) în legislatura 2000-2004, de deputatul Florea Ana;
- e) în legislaturile 2004-2008, 2008-2012, 2012-2016, de deputatul Adrian-Miroslav Merka.

În cazul minorității studiate, aceasta împarte locul în parlament cu minoritatea cehă, ambele fiind reprezentate, încă de la primul parlament postcomunist, de o singură organizație, și anume Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România. Acest aspect îl vom relua mai în detaliu pe măsură ce vom avansa cu acest studiu.

În ceea ce privește legătura cu instituțiile statale românești, menționăm că Departamentului pentru Relații Interetnice deține un rol extrem de important. Acest departament a luat ființă conform Hotărârii de Guvern nr. 111 din 2005, în vederea îmbunătățirii politicilor minorităților naționale. Mai exact, se elaborează și se supun spre aprobarea Guvernului strategii și politici pentru păstrarea, afirmarea și dezvoltarea identității etnice a persoanelor aparținând minorităților naționale. „În temeiul art. 108 din Constituția României, republicată, și al art. 1 alin. (1) lit. g) și alin. (3) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 11/2004 privind stabilirea unor măsuri de reorganizare în cadrul administrației publice centrale, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 228/2004, cu modificările și completările ulterioare”.⁴

Existența locurilor rezervate în Parlament, reglementate chiar de Constituția României, a oferit o motivație în plus minorităților etnice să-și înființeze organizații sau asociații nonguvernamentale care să le reprezinte interesele, acestea deținând monopolul asupra chestiunilor specifice de interes. Voturile pentru candidații minoritari pot fi obținute nu doar de la membrii comunității

2 Sursa: http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=3 (accesat la data de 15.10.2016).

3 Sursa: <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura.gp?idg=6&leg=2012> (accesat la data de 20.10.2016).

4 Sursa: <http://www.dri.gov.ro/despre-noi> (accesat la data de 20.10.2016).

pe care o reprezintă, ci de la orice votant, astfel crescând șansele de a obține un loc în Parlament.

În context, problematici de abilitare a minorităților și de apartenență națională au devenit elemente centrale ale discursului minoritar în perioada postcomunistă, ceea ce confirmă afirmația lui Christophe Prochasson⁵ conform căreia „identitatea nu este un dat etern și inevitabil, ea este dinamică și complexă”.

Problema reconstrucției identității etnoculturale a fost analizată îndea-proape. În lumea contemporană a globalizării, prioritatea minorităților este reconstrucția identității aflate în pericol de asimilare/dispariție. În acest sens, elitele culturale și politice ale acestor grupuri militează pentru ridicarea nivelului de educație în limbă maternă și o revitalizare a modelului identitar. Fiecare etnie încearcă să resemantizeze principalele simboluri naționale (istorie, limbă, religie, cultură) prin diferite modele; există strategii maghiare de reconstrucție a identității etnice, demersuri ale elitei slovace de promovare a propriei identități, eforturi de reconstrucție a identității românești, sârbe, precum și rolul mass-mediei în acest sens.

De aceea, observăm tot mai bine cum „termenul identitate se află implicat atât în viața cotidiană, cât și în politica identitară sub diversele ei forme” (Brubaker 2001: 75). Plurivalența acestui termen este înțeleasă ca produs al multiplelor discursuri, prezente și în cadrul comunității slovace din secolul al XX-lea, fenomen ce se intensifică după căderea comunismului în România în decembrie 1989.

Așa cum am mai menționat, noul context politic din 1990 a permis și chiar a încurajat renașterea acțiunilor promotoare ale minorității slovace, ce folosește memoria colectivă ca și instrument, din ce în ce mai uzitat, în lupta pentru identitatea de grup. Acest fenomen nu este specific minorității slovace din România, ci este întâlnit la nivel mondial de câteva decenii, deoarece încă de la sfârșitul anilor 1980 cercetătorii au observat acel „memory boom” (vezi Langenbacher–Eigler 2005) pe care îl întâlnim atât în cadrul instituțiilor guvernamentale, cât și în media sau în manualele școlare.

Diverși actori statali și non-statali aduc în acțiunile și discursurile lor practici ale memoriei care complică sau transcend reprezentările istorice de până atunci. Practicile memoriei ajung la rang de cunoaștere istorică, deoarece construcția unui nou subiect politic ar putea cere indivizilor să dezvolte o relație strânsă cu trecutul (Bonilla 2011).

De mai bine de două secole, etnicii slovaci sunt prezenți pe teritoriul României de azi, migrarea lor făcându-se, în mai multe valuri, spre zona Aradului și a Banatului, spre regiunile împădurite ale Bihorului sau în partea Maramureșului, în Satu Mare sau în Bucovina de NE. În funcție de caracterul și felul migrațiilor, de numărul lor, de confesiunea religioasă, de dialectul vorbit, de profesiile pe care le practicau în chip tradițional, precum și de

5 Christophe Prochasson este un istoric francez, specialist în istoria politică și istoria culturală a Franței de secol XIX și XX.

port, putem împărți etnicii slovaci din România în două *familii*, bine definite (Ștefanko 1998c: 6). Astfel, după localizarea geografică, cele mai importante comunități se găsesc în zona Aradului,⁶ precum și în zona Bihorului,⁷ ambele grupe aflându-se sporadic în atenția cercetătorilor din domeniul științelor umaniste în comparație cu alte minorități etnice din România. Acest lucru permite organizațiilor specifice să uzeze, uneori chiar să abuzeze de memorie în expunerea unor evenimente ce s-au desfășurat în trecut cu diverse scopuri, asociațiile putând să folosească acest fapt mult mai bine decât indivizii.

De aceea, propunem să conturăm modul de evoluție și dezvoltare a instituțiilor specifice minorității pe care o studiem în cadrul acestei cercetări.

Evoluția instituțiilor specifice minoritare slovace din România

Așa cum menționa Gabriela Iancsik, „oricare ar fi idealul cultural al unei societăți, acțiunea culturală de transformare a elementelor sociale începe tot cu individul. [...] pentru realizarea unui ideal de societate, sunt create anumite instituții sau structuri asociative, se promovează un nou sistem de valori și o nouă morală, ca și o tipologie specifică” (Iancsik 2005: 101). Astfel de structuri asociative și instituții au reușit să se înființeze și pentru minoritatea slovacă și cehă din România, care însă au fost influențate, de-a lungul timpului, de anumiți factori de ordin politic, social și/sau cultural.

După reemigrarea unui număr important de slovaci și cehi în Cehoslovacia în perioada 1946-1948 și mai ales după instaurarea regimului comunist, viața comunității acestor minorități se schimbă foarte mult. Politica autorităților comuniste a avut ca și unul dintre obiective desființarea instituțiilor naționale slovace existente, ca, de exemplu, Protopopiatul Evanghelic sau societățile culturale de orice natură. În plus, a început să se facă tot mai simțit fenomenul de asimilare a slovacilor din localitățile mici, unde au fost desființate școlile în limba maternă.

6 Coloniștii veniți în zona Aradului și Banat sunt slovaci, care emigraseră inițial în Békéscsaba sau Szarvas (pe teritoriul actual al Ungariei), iar după un timp au reemigrat, ajungând pe teritoriul actual al județelor Arad și Timiș. Prima atestare a slovacilor este făcută în 1747, în localitatea Mocrea (Arad). Slovaci de aici erau luterani și aveau ca ocupație principală agricultura. Aceștia s-au așezat în localități deja existente, în care trăiau alte naționalități.

7 Primele familii de slovaci au venit în Bihor în anul 1785, când au înființat satul Budoi. Câțiva ani mai târziu, au sosit alți slovaci, care au întemeiat sate în vecinătate. Erau de confesiune romano-catolică și au fost aduși aici ca tăietori de lemne pentru baronii maghiari. În primii ani ai secolului al XIX-lea se înființează și alte sate, ca rezultat al migrărilor interregionale (de exemplu, Valea Cerului).

Totuși, în anii '70, la Nădlac apar primele manifestări ale creației literare slovace, dar și primii scriitori. Astfel, în anul 1976 se înființează Cenaclul Literar „Ivan Krasko” (Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” de astăzi) (cf. Štefanko 1998c).

După 1989 încep să reînvie activitățile de promovare a specificului național slovac. Dintre acestea, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România este unitatea cu cea mai mare influență în promovarea slovacilor și cehilor din România. Profesorul Ondrej Štefanko a fost fondatorul acestei Uniuni, devenind și primul președinte al UDSCR-ului, ce are sediul central în orașul arădean Nădlac.

Elita comunității slovace din România s-a concentrat în jurul acestui oraș, o imagine reprezentativă a acesteia chiar și înainte de 1989 a fost, fără îndoială, primul președinte al organizației, Ondrej Štefanko (1949-2008), ce a desfășurat o activitate multilaterală (poet, prozator, eseist, editor, traducător). Acesta a debutat în literatură în anul 1971 cu un volum de poezii scrise în limba română, urmat și de cărți redactate în limba maternă. A fost redactor-șef al revistei bilingve *Naše snahy* și director al Editurii „Ivan Krasko”.⁸ Așa cum am afirmat anterior, Ondrej Štefanko a fost fondatorul UDSCR și primul președinte al acesteia.

Alte personalități care au contribuit prin opera lor literară sau prin activitățile lor culturale la promovarea identității etnice sunt: Ivan Ambruš, Dagmar Anoca, Štefan Doval, Anna Karolína Dováľová, Pavel Husárik, Pavel Hlásnik, Ján Kukučka, Anna Lehotská, Adam Suchanský, Vierošlava Tímárová.

Deși Cehoslovacia s-a divizat în două state independente în data de 31 decembrie 1992, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România reunește (având totuși o autonomie zonală pentru fiecare dintre cele două etnii) în mod voluntar cetățeni români de naționalitate slovacă și cehă, de la data de înființare (4 ianuarie 1990). Această Uniune este organizată după principiul teritorial astfel: regiunea Bihor-Sălaj-Satu Mare, cuprinzând cei mai mulți slovaci din România, apoi regiunea Arad (aici se includ și Hunedoara și capitala, deoarece aici numărul slovacilor și al cehilor este mai mic), regiunea Timiș și regiunea sud-bănățeană.⁹

Cele mai importante obiective ale uniunii și statutul acesteia au fost formulate în cadrul Primului Congres al UDSCR (Kukucska 2016: 188-189), ce s-a desfășurat la Nădlac în data de 10 martie 1990, acestea fiind:

a) numirea unui reprezentant în funcția de inspector-șef la Ministerul Educației;

b) cererea de înființare a unei școli cu limba de predare slovacă sau cehă;

c) înființarea claselor pedagogice în cadrul liceului din Nădlac;

d) în colaborare cu instituții din Slovacia, crearea condițiilor pentru ca elevii absolvenți de liceu să-și continue studiile în țara de afiliere etnică;

8 Sursa: <http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=59562> (accesat la data de 19.01.2014).

9 Sursa: http://www.dri.gov.ro/index.html?page=org_slovaci (accesat la data de 18.01.2014).

- e) elaborarea planului de editare a manualelor în limbă maternă;
- f) inserarea în programa de istorie a unei materii ce are ca obiect de studiu istoria și tradițiile slovacilor, respectiv ale cehilor din România;
- g) finanțarea scrierilor și a publicațiilor în limbă slovacă.

Se doreau păstrarea, dezvoltarea și exprimarea liberă a limbii și a culturii naționale proprii, apărarea particularităților culturale, a drepturilor, a libertăților cetățenești, dar și a obligațiilor pe care le presupun aceste drepturi. UDSCR a obținut pentru cetățenii de naționalitate slovacă și cehă din România posibilitatea de a fi reprezentați în organele de stat locale și centrale, în urma alegerilor ce au favorizat acest lucru. Prin înființarea revistei *Naše snahy* în 1990, se ajută la dezvoltarea literaturii proprii prin cercetarea moștenirii culturale proprii și a trecutului istoric (Bartalská 2001: 244-246).

În prezent, Nădlacul este numit, pe bună dreptate, centrul spiritual național al slovacilor din România. Având o populație de peste 7 000 de locuitori, aproximativ jumătate dintre aceștia sunt de etnie slovacă. De aceea, în Nădlac se află sediul central al UDSCR.

Liceul „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac cu limbă de predare slovacă a sărbătorit în anul 1995 o jumătate de secol de existență. O dezvoltare impresionantă a activității a cunoscut Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”, ce și-a înființat o editură proprie, unde au început să fie editate patru reviste: revista lunară, organ al UDSCR, *Naše snahy* („Strădaniile noastre”), revista bilingvă *Rovnoběžné zrkadlá/Oglinzi paralele, Noi-My* (revista tineretului slovac din România), precum și *Dolnozemský Slovak* („Slovacul din Ținuturile de Jos”), revista comună a slovacilor din România, Ungaria, Serbia și Muntenegru. Și tot din Nădlac provin și inițiativele îndreptate înspre comunicarea reciprocă între comunitățile slovace din țară, mai ales prin intermediul turneelor ansamblurilor artistice din Nădlac în Butin, Vucova, Brestovăț și în zona Bihorului. (Štefanko 2004b: 66-72)

Revenind la principala publicație a UDSCR – *Naše snahy* („Strădaniile noastre”) –, această publicație și-a reluat activitatea în anul 1990, după o întrerupere de 50 de ani. *Naše snahy* este o revistă culturală cu o apariție lunară, este bilingvă (în limba slovacă și cehă), având rezumat în limba română.¹⁰ Revista cuprinde o rubrică a parlamentarului, articole de interes general, precum și scurte povestiri, poezie și studii. Revista are și un supliment, *Naše snahy plus*, care apare trimestrial și este o revistă literară și de cultură în limba slovacă și o parte în cehă. În fiecare lună apare în localitatea Budoi revista școlară *Pramen*, editată în limba slovacă.

În celelalte localități din România unde trăiesc slovaci sau cehi s-au înființat filiale locale ale UDSCR, prin intermediul cărora locuitorii slovaci dezvoltă activități culturale. Ba mai mult, ei sunt reprezentați în consiliile locale, participând astfel și la viața politică locală.

UDSCR-ul este organizat după principiul subsidiarității. Activitățile organizate pe plan național sunt coordonate de UDSCR-național, pe când filialele

10 Sursa: <http://www.slovacivrumunsku.sk/02-cas.php> (accesat la data de 18.01.2014).

zonale au propria autonomie. În plus, filialele locale au dreptul de a-și organiza agenda de proiecte și obiective în funcție de problemele ivite în localitatea respectivă.

Filialele județelor Bihor și Sălaj, ce formează o singură zonă etnografică, dețin și cel mai mare număr de slovaci din România. De la obținerea primei legislaturi în Parlamentul României de către Adrian Miroslav Merka, slovac originar din satul Valea Cerului, comuna Suplacu de Barcău, județul Bihor, activitățile organizate de UDSCR, organizație al cărei președinte a și devenit ulterior, au crescut. Tatăl acestuia, František Merka, este încă din 1990 președinte al filialei Bihor-Sălaj-Satu Mare.

Prin chestionarul pe care l-am aplicat domnului František Merka, am aflat informații despre genul de probleme cu care se confruntă slovaci și care sunt organizațiile și instituțiile ce le asigură sprijinul. Astfel, *etnia slovacă în ultimul timp se confruntă cu cea mai acută problemă din punct de vedere social: lipsa locurilor de muncă conform pregătirii profesionale, care este practic specifică și pentru alte minorități* (František Merka).

Problema lipsei locurilor de muncă pentru slovaci își găsește rezolvarea în emigrarea acestora în alte state pentru căutarea unui trai mai bun. Țările alese sunt, în marea majoritatea a cazurilor, Slovacia și Cehia. Motivele sunt ușor de înțeles: cunoașterea limbii și faptul că au rude stabilite de mulți ani acolo.

În ultima perioadă, UDSCR a creat locuri de muncă în cadrul Uniunii pentru tineri slovaci. Ne gândim aici, în special, la filiala UDSCR – Valea Cerului, ce are un număr de peste 10 angajați, pe funcții precum: contabil, secretar, documentarist, tipograf-tipăritor, instructor de dans, șofer, personal de serviciu.

O altă chestiune dezbătută de František Merka a fost prioritatea UDSCR de a-i ajuta pe tinerii slovaci să-și continue studiile în limba lor maternă. *Avem posibilități, cu ajutorul statului român, să ne continuăm studiile în limba maternă, de la cel mai mic nivel, începând cu grădinița, la clasele I-IV, V-VIII și avem un liceu în limba slovacă, Liceul „Jozef Kozáček” din Budoi. Pe lângă aceste posibilități, Uniunea a organizat schimburi de experiență și continuăm selecția studenților de etnie slovacă pentru străinătate, ca să avem specialiști în limba maternă. În ultimii zece ani au terminat studiile în Slovacia peste 250 de cetățeni români de etnie slovacă, pe diferite domenii: profesori, ingineri, economiști, artiști, dintre care unii se întorc în România și își păstrează această tradiție, cultură și școală.* (František Merka)

Observăm că obiectivul principal al Uniunii, așa cum este el formulat de liderii săi, este de a oferi un cadru propice manifestărilor etnice proprii în spațiul românesc și de a dezvolta specificul identitar, precum și oferirea unor locuri de muncă pentru a menține și a întreține interesul tinerilor slovaci spre activitățile de promovare. Aceste idei le regăsim în discursurile liderilor slovaci din România, în special ale lui Adrian Miroslav Merka, ce este deopotrivă și deputat în Parlamentul României, și președinte al UDSCR.

Susținerea ideilor promotoare ale Uniunii și a discursurilor liderilor săi se realizează prin derularea diverselor manifestări culturale ce, făcând apel la memoria colectivă, încearcă să reînvie tradiții sau să organizeze spectacole cu

specific folcloric slovac. Ceremoniile de acest gen se nasc atunci când identitatea de grup este pusă sub semnul întrebării și/sau când cei de la putere au un interes în întărirea acestei valori. Atât statul român, cât și cel de apartenență etnică susțin financiar activități menite să promoveze minoritatea slovacă din România pe diverse paliere, activitățile cultural-artistice dezvoltându-se extrem de mult.

Politici ale memoriei

Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România folosește ca și instrument politic memoria, pusă în acțiune prin mecanisme ale comemorării selective, activarea acestora având ca scop (re)construcția identității colective slovace. Se face reevaluarea istoriei comunității cu ajutorul memoriei pentru a fixa în imaginarul colectiv diferite concepte ce sprijină și legitimează însăși existența UDSCR-ului.

Mizele contextului social-politic actual conturează formele discursului memorial, generând dezbateri și oferind comunității evenimente dedicate amintirii trecutului. Având în vedere că slovacii din România trăiesc în comunități compacte, mai ales în zona satului, inevitabil trecutul rememorat este legat de valorile vieții rurale – fapt pentru care multe dintre activitățile organizate de UDSCR au în prim-plan imaginea țăranului slovac și obiceiurile calendarului popular.

Folclorul slovac este prezent tot mai mult în spațiul public din România. Bineînțeles că acest fapt nu se datorează în principal UDSCR-ului, ci contextului internațional ce a creat cadrul legislativ și normativ favorabil protejării și promovării valorilor tradiționale (UNESCO, Uniunea Europeană). Uniunea doar pune în aplicare, cu finanțare obținută din partea statului român sau slovac – țări membre UE –, proiecte ce vizează prezentarea diverselor forme de folclor slovac.

Festivalurile folclorice reprezintă o formă de manifestare artistică ce transpune în scenă aspecte ale vieții țăranului slovac. În acest sens, amintim cele mai importante festivaluri de folclor cu participare internațională a slovacilor din diasporă, organizate în România.

Cez Nadlak je... („Prin Nădlac este...”) este organizat sub forma unui concurs al cântecului popular slovac ce se desfășoară anual, începând cu anul 1999, în orașul cu același nume – Nădlac.¹¹ Din anul 2003 pe scena din Nădlac concurează și soliști slovaci din diasporă, transformându-se într-un festival internațional. La originea acestui eveniment a stat *Festivalul Internațional de Folclor Slovac*

11 Sursa: <http://www.slovacivosvete.sk/2730/cez-nadlak-je.php> (accesat la data de 17.10.2016).

din Serbia, Vojvodina, desfășurat în localitatea Pivnica, cu o tradiție de peste 50 ani, ce a servit ca model pentru concursul de la Nădlac.

Dacă în județul Arad se organizează un festival-concurs de interpretare solistică, *Mládežnický Folklorný Čerpotok* („Folclor pentru Tineret – Valea Cerului”), începând cu anul 2004, în satul Valea Cerului din județul Bihor se organizează anual un festival de dans popular slovac, tot cu participare internațională. În cadrul primei ediții a debutat și ansamblul folcloric al satului Cerovina, înființat chiar de Adrian Miroslav Merka, actualul deputat în Parlamentul României, ca reprezentant al minorităților slovace și cehe. Motivația ce a stat la baza înființării acestui ansamblu a fost păstrarea și promovarea tradițiilor populare: dansuri, cântece, costume, obiceiuri. În cadrul interviului acordat pentru elaborarea lucrării de licență, Adrian Miroslav Merka a afirmat: *pe scenă, toți tinerii sunt îmbrăcați la fel: în costum popular! Pe scenă, copiii se simt egali, bucurându-se împreună de dansul și cântecul popular învățat de la bunicii lor, uitând de discrepanțele financiare! Scena reflectă valoare umană și nu venitul părinților sau poziția socială!*

Conform liderilor UDSCR ai filialei Valea Cerului, în data de 15 mai 2004 acest sat a sărbătorit nu doar prima ediție a unui festival folcloric, ci și 150 de ani de la fondarea acestei localități. În realitate, atestările istorice și de arhivă ne arată că prezența slovacilor în acest sat este mult mai recentă (aproximativ o sută de ani).

Cercetătorii ce s-au aplecat asupra studierii așezării slovacilor în zona Bihor-Sălaj au consemnat că satul Valea Cerului s-a format ca rezultat al procesului de migrare internă a slovacilor din localitățile inițial colonizate. „Primii coloniști slovaci s-au așezat în zonele limitrofe ale Bihorului și Sălajului, în anul 1785, pe domeniile grofului Bárányi. Au venit din regiunile Orava și Gemer ale Slovaciei, întemeind în Bihor localitatea Budoii. În 1811 începe și colonizarea domeniilor grofului Bánffy. Primii coloniști așezați aici au venit din regiunile Orava, Kysúce și Munții de Aramă ale Slovaciei. Seceta din anul 1811, recoltele mici și nu în ultimul rând suprapopularea regiunii Orava au determinat plecarea altor grupuri de slovaci spre Transilvania, în direcția est față de satul Budoii, oprindu-se pe culmile Muntelui Șes, unde treptat au întemeiat localitatea Gemelčíčka (azi Făget).” (Ștefanko 1995: 31) Consultând și alte scrieri ale lui Ondrej Štefanko, aflăm următoarele: „Colonizarea inițială a Munților Plopișului de către slovaci a avut un caracter preponderent economic, deși o parte dintre aceștia au fost colonizați aici din motive profesionale – ca forța de muncă calificată pentru manufacturile de fabricare a sticlei. Bonitatea scăzută a pământului obținut prin defrișarea pădurilor, suprapopularea datorată natalității ridicate, în consecință deci insuficiența locurilor de muncă, au fost cauzele de data aceasta ale migrării interne în alte localități din zonă sau ale înființării de noi localități.” (Ștefanko 1998c: 14-15) Printre acestea se numără și satul Valea Cerului, alături de altele, precum Șarani, Sacalasăul Nou, Marca-Huta, Boiana-Huta, Groși, Luncșoara, Lugașul de Sus, Suplacul de Barcău, Zăuan-Băi, Plopiș, Iaz, Tusa, Țigănești de Criș.

Așadar, slovacii din Valea Cerului s-au așezat aici datorită colonizării interne a zonei Munții Plopișului, venind din satul Făget, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, zona fiind nepopulată și putând fi folosită ca pășune pentru oi, înconjurată de păduri de cer¹² în partea de sud și est.

Avem de-a face deci cu ceea ce Eric Hobsbawm numește tradiții inventate. Pentru a contribui la crearea coeziunii sociale, la legitimarea instituțiilor, la răspândirea credințelor sau a sistemelor de valori, actorii politici folosesc deformarea istorică. Acestea derivă în principal dintr-un proces de formalizare și ritualizarea, fiind strâns legate de schimbările rapide ale societății moderne. Tradițiile inventate permit reinterpretarea simbolică a cutumelor, a obiceiurilor, reprezentarea unei legitimități intrinsece a tradiționalului fiind totodată reexploată. (Vezi Hobsbawm 1983.) În susținerea acestor afirmații, în cazul minorității slovace putem menționa sărbătorile locale, așa-numitele zile ale satului care apar după căderea comunismului.

Conform considerațiilor lui Rogers Brubaker, discursul politic are uneori interesul de a „convinge oamenii că ei constituie un grup închis, specific și solidar [...], aceasta este o parte normală și necesară a politicii, și nu numai a ceea ce numim noi, de obicei, politică identitară” (Brubaker 2001). Scopul politicianilor este de a mobiliza oamenii „sub un singur drapel” (de a aduna persoanele cu scopul de a le convinge să adopte un anumit punct de vedere) pentru a sprijini deciziile lor politice. Reprezentanții oficiali ai UDSCR – filiala locală Valea Cerului au ales ca în anul 2004 să celebreze 150 de ani de la venirea slovacilor în regiune pentru a conferi sonoritate evenimentului organizat în data de 15 mai, eveniment al cărui scop a fost, conform discursului oficial, celebrarea particularității etnice a slovacilor.

Pe scena festivalului folcloric din Valea Cerului, dar și la alte festivaluri folclorice ale slovacilor din România, participă, printre alți invitați, și oficialități din lumea politică locală ori reprezentanți ai autorităților cu atribuții în domeniul minorităților. În ultimii ani, la aceste spectacole au fost prezenți și demnitari din România și Slovacia. Astfel că festivalurile nu au un caracter pur artistic de promovare a culturii tradiționale, ci constituie și oportunități de prezentare a orientării politicilor UDSCR, de extindere a vizibilității strategiilor sale și de dezvoltare a unor parteneriate pe scena politică, având în vedere că fiecare ediție a unor astfel de evenimente este deschisă cu luări de cuvânt ale oficialităților. Se poate deduce că interesul deosebit al reprezentanților UDSCR pentru manifestările artistice reflectă modul de implicare în fenomenul cultural al propriei comunități.

Iată cum „memoria, deși la o primă vedere ar putea părea, în primul rând, conectată la izvoarele trecutului, este strâns legată de prezent și viitor. Noi ne amintim pentru a da un sens prezentului și astfel să câștigăm putere asupra

12 Conform *Dicționarului explicativ român*, *cerul* este un arbore mare din familia fagaceelor, înalt până la 30 m, înrudit cu stejarul, cu scoarța negricioasă, cu frunze pietoase, bogate și cu fructele ghinde, foarte căutat ca lemn de foc (*Quercus cerris*), lemnul acestui arbore fiind folosit drept combustibil.

viitorului.” (Palmberger 2006: 526). Expresiile memoriei verbale și nonverbale sunt prezente în cadrul comunității slovace din România.

Cu alte cuvinte, așa cum afirmă Milan Kundera, „identitatea unui popor sau a unei civilizații se reflectă și se rezumă în ansamblul creațiilor spirituale, pe care îl numim de obicei cultură. În cazul în care această identitate este amenințată de moarte, viața culturală se intensifică, se exacerbează, și cultura devine valoare vie în jurul căreia poporul se regroupează” (Kundera 1983: 3-4).

Am putut deja observa că UDSCR-ul este cel mai important organism care folosește politici ale memoriei în ceea ce privește minoritatea slovacă din România. Dintre diversele forme ale politicilor memoriei (plăci comemorative, muzee, arhive memoriale, statui, case memoriale sau simboluri ale evenimentelor importante din istoria slovacilor din România, publicații, edituri, scrieri monografice, fenomene de înfrățire etc.), vom continua analiza noastră cu muzeul sau cea „casă ce găzduiește doar reflecții”, conform părerii lui Marcel Proust. La această descriere, Joëll Candau adaugă faptul că, „în orice caz, este vorba despre o reflecție a moștenirii și a transiterii sale, o reprezentare a trecutului și a moștenirilor pentru generațiile viitoare, ce direcționează crearea muzeelor societății” (Candau 2006: 95).

Cel mai important muzeu dedicat slovacilor din România este cel din Nădlac, numit *Muzeul Tradițiilor Slovacilor din Nădlac* și înființat în anul 1995 de Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România, care este și deținătoarea acestuia. Colecția muzeală, ce se regăsește în cadrul unei case tradiționale, prezintă următoarele tipuri de exponate: port popular, ceramică, mobilier, fotografii, cărți etc. Muzeul din Nădlac face parte din categoria muzeelor comunale și are ca profil etnografia, arta decorativă și istoria.¹³

De asemenea, considerăm important de menționat și *Casa Slovacă* din cadrul Muzeului Satului Bănățean din Timișoara, care, așa cum este descris pe pagina sa oficială de internet, „constituie o pagină deschisă din istoria Banatului, o mărturie a civilizației populare tradiționale a românilor și minorităților naționale din această provincie, constituind un armonios dialog interetnic”.¹⁴ În același timp, se consemnează deosebita însemnătate a acestui muzeu, întrucât: „Fără să fie nevoie să călătorești prin satele Banatului, în câteva ore poți vedea în Muzeul Satului Bănățean tot ceea ce este mai caracteristic civilizației și culturii tradiționale din vestul României”.¹⁵

Secția de Etnografie ce aparținuse de Muzeul Banatului și ocupa Bastionul Cetății a devenit din anul 2006 parte a Muzeului Satului Bănățean. „Secția a cuprins expoziții cu caracter temporar precum și expoziția de bază, axată pe elemente de arhitectură populară, piese de mobilier și interioare țărănești din Banat, icoane, obiecte de cult, țesături și port popular bănățean, dar și al minorităților existente aici (maghiari, germani, bulgari, sârbi), ceramica și arta lemnului, obiecte de patrimoniu de o mare frumusețe artistică, dar și cu adânci

13 Sursa: <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/id.asp?k=1854&-Muzeul-traditiilor-slovacilor-din-Nadlac-NADLAC-Arad> (accesat la data de 10.10.2016).

14 Sursa: <http://muzeulsatuluibanatean.ro/scurt-istoric> (accesat la data de 10.10.2016).

15 Sursa: <http://muzeulsatuluibanatean.ro/scurt-istoric> (accesat la data de 10.10.2016).

valențe și semnificații pentru civilizația românească, reprezentând în fapt patrimoniul cultural bănățean, parte integrantă a patrimoniului cultural românesc”.¹⁶

Aleea Etniilor din cadrul acestui muzeu și-a propus să prezinte o imagine a culturii și a civilizației etniilor conlocuitoare din Banat. „Începând cu anul 2000 au fost inaugurate Casa Maghiară, Casa Germană, Casa Slovacă, Casa Ucraineană și în prezent a fost definitivată Casa Sârbă, urmând a fi construite și alte unități reprezentative până la acoperirea tuturor etniilor din Banat. În paralel, din anul 2000, în cooperare cu Centrul de Cultură și Artă al Județului Timiș, în fiecare an, în luna iunie (prima duminică a lunii) are loc Festivalul Etniilor, manifestare cu caracter de spectacol cultural artistic, în care fiecare etnie își etalează tradițiile de port, gastronomice și muzicale”.¹⁷

Observăm că în prezent minorităților naționale din România le sunt dedicate din ce în ce mai multe evenimente la nivel local, regional sau chiar național. Slovaci din România se bucură de vizibilitate și promovare, expozițiile și simpozioanele organizate în cadrul muzeelor fiind doar un exemplu al diverselor forme prin care se conturează politicile memoriei în ansamblu.

O acțiune recentă ce poate fi inclusă în tipologia marcării evenimentelor și a obiceiurilor specifice unei comunități în virtutea nuanțării tradițiilor cu recurență în memoria colectivă este și sfințirea Crucii lui Hristos pe dealul dintre satul Valea Cerului și cătunul Popuri din județul Bihor. Crucea, prevăzută cu sistem de iluminare pe timpul nopții, este înaltă de 13 metri și a fost ridicată ca simbol al Sfintei Inimi a lui Iisus – hramul bisericii din Valea Cerului. De asemenea, s-a construit o grotă de rugăciuni închinată Sfântului Anton de Padova și o Cale a Crucii – simbolizând Golgota, având 14 opriri.

Acest obiectiv constituie un atribut important în viața spirituală a comunității slovace din zonă, lucrările fiind inițiate și finanțate de UDSCR. La baza construcției a fost fixată inscripția:

Inimă a lui Isus, susține-i pe cei care răspândesc Numele tău Sfânt!

Inimă a lui Isus, sprijină-i pe toți aceia care suferă și care luptă!

Inimă a lui Isus, fă ca societatea să se inspire în toate din Sfânta ta Evanghelie, singura garanție a dreptății și a păcii!

Inimă a lui Isus, fă ca familiile noastre slovace și toate națiunile să proclame drepturile tale!

Inimă a lui Isus, fă ca împărăția ta să vină prin Inima Neprihănită a Mariei!

Adrian Miroslav Merka

și părinții Francisc și Leontina Merka

27.08.2016

Scopul amplasării acestei cruci este acela de a recrea scena biblică – Drumul Crucii –, un loc de rugăciune mai ales în timpul postului sărbătorii pascale pentru slovacii romano-catolici. Această construcție este și un indicator distinctiv de ordin confesional al slovacilor în regiune, care coexistă cu români ortodocși și maghiari reformați. *Este un complex creștin unicat pentru comunitatea slo-*

16 Sursa: <http://muzeulsatuluibanatean.ro/scurt-istoric> (accesat la data de 10.10.2016).

17 Sursa: <http://muzeulsatuluibanatean.ro/scurt-istoric> (accesat la data de 10.10.2016).

vacă din România. A fost construit pentru a dăinui, este dedicat creștinătății, comunității catolice slovace și celor care cred în creștinătate. Este ca un pilon de rezistență. Oamenii din comunitate s-au alăturat construcției. Unii au donat pământ, alții, bani, materiale și au fost oameni care au contribuit prin munca fizică propriu-zisă. Ne dorim ca acest ansamblu să devină un loc de pelerinaj pentru creștinii care vor să vină aici și să se roage – a declarat deputatul Adrian Merka publicației „Bihor Online”.¹⁸

Un alt loc de pelerinaj pentru slovacii romano-catolici din România este Basilica Papală „Maria Radna” din orașul Lipova (județul Arad), în tradiția solemnității Adormirii Maicii Domnului. Slujbele se oficiază în limbile română, maghiară, germană și, nu în ultimul rând, în slovacă. UDSCR-ul organizează aceste pelerinaje, suportând integral costurile pentru un număr semnificativ de slovaci, în anul 2015 fiind închiriate în acest sens peste 25 de mijloace de transport persoane.

Pentru a putea beneficia de aceste facilități, participanții trebuie să aibă origini slovace și să aibă calitatea de membru al UDSCR. Iată cum este înțeles acest eveniment de comunitate: *Încerc în fiecare an să merg la Radna, îmi place mult. E tare frumos, pe drum ne rugăm și cântăm cântece bisericești. Fiecare sat pregătește o cruce pe care o împodobim cu flori, iar când ajungem la Radna, o ducem lângă altar, cântând cântece dedicate Măicuței Sfinte. Așa se făcea și mai demult, când era sărbătoarea hramului bisericii, se adunau oamenii din satele învecinate și mergeau așa frumos cu crucea înaintea, rugându-se și cântând. Pe jos mergeam mulți kilometrii. Ne opream în alte sate sau la răscruce de drumuri unde erau cruci și ne rugam. Acolo ne lăsa lumea apă. Acum la Radna e tare*

18 Sursa: <http://www.bihon.ro/cruce-de-13-metri-ridicata-la-valea-cerului/1686670> (accesat la data de 10.10.2016).

departe să mergem pe jos. Am reluat obiceiul, doar că mergem cu autobuzul. (Kristína Faturová – Valea Cerului)

Această mărturie ne demonstrează modul în care politicile memoriei pot direcționa mentalul colectiv în sensul dorit. Uniunea Slovacilor militează pentru păstrarea specificului identitar, folosindu-se de memorie, întrucât „memoria este rezistența, și înainte de orice, un refuz în pierderea identității” (vezi Kundera 1983). Și în acest exemplu, reprezentanții Uniunii au reluat un obicei din trecut pe care l-au adaptat la prezent.

O altă modalitate de consemnare a trecutului o reprezintă evenimentele care reunesc cercetători, cu obiect de studiu minoritatea slovacă. Anual se organizează conferințe naționale sau internaționale ce au ca rezultat editarea de publicații sau de studii monografice asupra slovacilor din România și din diasporă.

De exemplu, UDSCR-ul împreună cu Universitatea din Oradea organizează anual *Conferința Studenților Slovaci din România*, în cadrul căreia se prezintă lucrări sau studii despre diferite aspecte ale comunității slovacilor din România. Acest eveniment de bucură și de prezența ambasadorului Republicii Slovacie la București sau a altor personalități din țara de origine.

Un alt eveniment de anvergură este conferința internațională de la Nădlac dedicată slovacilor din diasporă. În anul 2016, Conferința, ce s-a bucurat de sprijin financiar din partea UDSCR, în colaborare cu Asociația Culturală și Științifică „Ivan Krasko” din Nădlac și cu Departamentul pentru Slovaci din Diasporă de pe lângă Guvernul Republicii Slovacie, s-a desfășurat în perioada 17-20 martie 2016 și a avut ca tematică *Muzeele teatrale din Ținurile de Jos* („Divadelné múzy na Dolnej zemi”). Evenimentul a reunit la Nădlac profesori universitari, dar și tineri cercetători interesați de scrierile despre comunitatea din care provin. Tot în cadrul acestui eveniment au fost acordate *Premiile „Ondrej Štefanko”*, o personalitate de renume a slovacilor din România despre care am scris în prima parte a acestui articol.

Tot la Nădlac are loc ceremonia de înmânare a *Premiilor „Samuel Tešedík”*,¹⁹ fondată de Societatea pentru Educație și Cultură în Nădlac (România), Asociația Învățătorilor Slovaci (Serbia) și Organizația Csaba a Slovacilor (Ungaria). Premiile „Samuel Tešedík” sunt oferite în colaborare cu Asociația Mondială a Slovacilor din Diasporă (*Svetove združenie Slovákov v zahraničí*).

Aceste premii pot fi acordate fie slovacilor care trăiesc în afara granițelor Slovaciei, fie cetățenilor Republicii Slovacie, ale căror activități au contribuit în mod semnificativ la dezvoltarea pe termen lung a educației minorității slovacie din diasporă. Câștigătorul unui astfel de premiu trebuie să fie o persoană ce a desfășurat o excelentă activitate pedagogică, organizațională, de conducere sau științifică în domeniul educației minorității slovacie din diasporă, a întreprins activități didactice și metodologice în beneficiul educației în limbă maternă slovacă în cadrul instituțiilor de învățământ din străinătate, a participat la activități extrașcolare speciale pentru petrecerea timpului liber ale copiilor

19 Samuel Tešedík (1742-1820) a fost un preot evanghelic slovac, considerat fondator al învățământului din Regatul Maghiar.

și tinerilor slovaci din diasporă sau care este recompensată pentru întreaga carieră.²⁰

Laureații acestui premiu sunt răsplătiți cu o medalie comemorativă, pe care se află gravat în relief portretul lui Samuel Tešedík, o diplomă și o sumă în bani stabilită anual de fondatori. Evenimentul se desfășoară la o dată simbolică: 5 octombrie – declarată de UNESCO în anul 1994 Ziua Mondială a Profesorilor.

În concluzie, facem apel la afirmația lui Andreas Huyssen conform căreia unul dintre cele mai surprinzătoare fenomene culturale și politice din ultimii ani a fost emergența memoriei ca o preocupare-cheie în societățile occidentale (Huyssen 2000). În lumea contemporană, mai mult ca niciodată, memoria și relațiile sale cu istoria au fost supuse unor dezbateri largi și în ceea ce privește minoritatea slovacă din România, fapt ce ne-a permis să creionăm fenomenul în cadrul comunității supuse studiului nostru sub forma acestui articol.

Complexitatea subiectului ar fi permis dezvoltarea temei, însă din amalgamul de aspecte incidente dezbaterii am reliefat câteva exemple ale uzului memoriei în cadrul comunității supuse studiului nostru.

Identitatea unei națiuni, transpusă în realitățile sociale prin prisma factorilor de natură politică, relevă sensul dorinței de preservare a culturii și apartenența la trasăturile poporului de origine, nu prin orientarea cutumiară a individului, ci prin valorificarea cursului istoric de către liderii politici. Putem deduce că identitatea națională în cadrul comunităților este rodul unei îmbinări permanente a cultivării sentimentului de apartenență cu interesele populare marcate ori orientate în direcții bine definite de regimurile politice.

Evenimentele trecutului se păstrează în memoria indivizilor sau a colectivității sub influența impactului factorilor economico-sociali și al experienței personale. Rolul strategiilor de stat și al demersurilor liderilor comunităților locale este acela de a transcende elementele culturale peste timp într-o formă care să concentreze vizibilitatea autorității și de a fixa în memoria colectivă o realitate subiectivă mulată pe orientările clasei aflate la conducere. Astfel, așa cum bine constată Doru Radosav, cu ajutorul memoriei „trecutul nu există ca prezent în sine, ci doar ca *retroproiecție a prezentului*” (Radosav 2016: 283).

În contextul celor menționate anterior, se poate observa că diversele modalități de exprimare a caracteristicilor identitare ale minorității slovace din România, organizate în principal de UDSCR, conturează reținerea unor fapte cu ajutorul memoriei și modelarea politicilor memoriei de către această organizație, exemplele acestor politici fiind diverse: muzee, plăci comemorative, statui, simboluri la evenimente importante din istoria slovacilor din România, publicații, scrieri monografice, pelerinaje etc.

Se poate afirma că, la nivel individual, rezonanța politicilor stabilite este diminuată, însă pe termen lung memoria consemnează parcursul colectiv cu influențe active în viața comunității. Raportarea la istorie se realizează făcând

20 Statutul Premiului „Samuel Tešedík”, aprobat în cadrul ședinței reprezentanților fondatori, care s-a desfășurat la Nădlac în data de 27.04.2015.

apel la memorie, iar sublinierea caracteristicilor identității slovace derivă din aspectele consemnate și reținute de comunitate, deoarece „memoria dictează în timp ce istoria scrie” (Nora 1989: 21).

Pe fondul chestiunilor legate de memorie și teama de uitare, preocupări dominante în țările ex-comuniste din Europa de Est și fosta Uniune Sovietică, de-a lungul acestui studiu s-a putut observa că influența politicilor memoriei are consecințe în reconstrucția identității colective în rândul comunității slovace din România și a formelor de manifestare ale acesteia, atât de sensibile la variațiile și tumultul istoric.

Interviuri

Menționăm că interviurile le-am realizat în anul 2010 cu scopul elaborării lucrării de licență intitulată *Valea Cerului – o comunitate de slovaci din Bihor. Monografie etnografică*, coordonată de prof. univ. dr. Ion Cuceu, din cadrul Facultății de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”.

František Merka – președinte a UDSCR filialele Bihor, Sălaj și Satu Mare;

Adrian Miroslav Merka – președintele UDSCR și deputat în Parlamentul României;

Kristína Fatureová – slovacă din satul Valea Cerului.

Dezvoltarea culturală

| IOAN KUKUCSKA |

Coloniștii slovaci ocupau spațiile din Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*) prin modul numit sugestiv de mai mulți autori *înșădăcinare*. Acest fenomen a început prin repopularea așezărilor de acolo, prin construcția de case noi, prin crearea de gospodării ce produceau valori. Această *înșădăcinare* se producea nu numai prin valori materiale, ci și prin cele spirituale. Prin bisericile și școlile construite acolo, dintre care multe sunt acum situri istorice, prin urmele lingvistice lăsate de-a lungul timpului. Peste tot unde au locuit, slovacy au lăsat urme în toponimia locală, încropind legături cu mediul în care au trăit.

Un simbol al comunităților slovace din Ținuturile de Jos a fost luteranismul, cu excepția comunităților din Bihor, unde prevala catolicismul și puținele elemente luterane au fost asimilate. Protestantismul, tocmai pentru că a impus limba națională în viața confesională și în liturghii, a avut o abordare progresistă și în privința învățământului. Comunitățile slovace din aceste ținuturi, imediat după așezarea în noile cămine, căutau să-și înființeze școli confesionale, „pentru înnobilarea spiritului și iluminarea minții” (Botík 2011: 32).

Cu acest scop, preoții luterani slovacy se foloseau de documentul terezian *Ratio educationis* (1777), care stipula că și luteranii trebuie să beneficieze de școli elementare, în care să se predea în limba lor maternă. O importanță la fel de mare pentru dezvoltarea învățământului slovac a avut-o și *Patenta de toleranță*, emisă de Iosif al II-lea în anul 1781. Aceste documente, în slujba ideologiei protestante, au făcut ca încă de la începuturile colonizării comunitățile slovace să se numere printre cele mai alfabetizate comunități din aceste spații multietnice (Botík 2011: 33). Importanța pe care au acordat-o educației se va reflecta la slovacy prin nașterea unui amplu registru de documente scrise ale comunităților religioase, primăriilor, breslelor, asociațiilor culturale, economice sau, pur și simplu, însemnări de familie ale țăranului de la câmpie.

Scrierilor slovacylor din această parte a Ungariei istorice (manuscrise sau tipărite) le putem mulțumi că astăzi ne putem apleca asupra primelor clipe și primelor atingeri ale coloniștilor slovacy din noul mediu colonizat. În aceste documente sunt cuprinse informații care ne permit să înțelegem procesele de formare a comunităților slovace, realitățile vieții de fiecare zi, dar și ale culturii, dar ne permit să înțelegem și modalitatea în care noua situație era reflectată în conștiința lor.

Învățământul

Prima școală înființată pe teritoriul actual al României a fost la Mocrea (județul Arad), în anul 1776, adică la 29 de ani de la venirea slovacilor în localitate, așa cum am mai scris în capitolele precedente. Chiar dacă aici mica comunitate a fost supusă unui intens proces de asimilare, aceasta a funcționat până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. O importanță mare în procesul de înființare a școlilor în așezările noi ale slovacilor avea comunitatea confesională, dar și personalitățile erudite ale preoților evanghelici ce păstoreau aceste comunități. În regiunea Arad-Timiș au venit slovacii ca urmare a unei colonizări deseori chiar terțiare și și-au adus deja mijloacele de producție necesare, asigurând astfel un progres rapid al comunităților noi. Puterea economică va face ca aceste enclave, într-un mediu deseori ostil, să se dezvolte rapid și să-și construiască relativ rapid biserici și școli.

Astfel, slovacii din Nădlac s-au așezat aici în anul 1803 și în anul următor aveau deja construite o școală și o biserică provizorie. Până la sfârșitul secolului existau la Nădlac deja opt școli confesionale, câte una pentru fiecare cartier locuit de slovaci. La Butin s-a construit clădirea școlii în anul 1820, deci la șapte ani de la așezare, la Vucova în anul 1827, adică la doi ani de la așezare. În localitățile de confesiune romano-catolică și greco-catolică procesul s-a derulat relativ mai încet. La Țipar, unde două treimi dintre slovaci erau catolici, școala a apărut abia în anul 1919, deci după 36 de ani, la Peregul Mare (județul Arad) sau Scăiuș (județul Timiș) școlile au apărut după aproape un secol (în 1942). Excepție prezintă comunitatea catolică din Brestovăț, care și-a construit o școală imediat, în anul în care a venit. (Štefanko 2004a: 17)

O situație aparte o reprezintă enclava compactă din munții metaliferi ai Bihorului, unde s-au așezat slovacii de confesiune romano-catolică. Situația economică precară din această zonă a făcut ca în această zonă înființarea de școli să fie un proces îndelungat și anevoios. Satele de munte răsfirate pe zeci de kilometri și distanțele mari până la biserică din centru au influențat negativ străduințele localnicilor de a fonda școli. Primele școli apar în această zonă abia în anul 1830 la Valea Târnei și la Făget, adică la 13, respectiv 19 ani de la așezare. Acesta a fost cazul cel mai fericit, pentru că în celelalte localități școlile au apărut și mai târziu: în Huta Voivozi, în anul 1890, adică la 60 de ani de la venire, la Șinteu, în anul 1876, deci la 61 de ani de la venire, iar la Budoii, abia în anul 1935, deci la 150 de ani de la venire (Štefanko 2004a: 18).

După ce teritoriile locuite de slovaci vor deveni parte a Regatului României Mari, dezvoltarea învățământului se va diferenția mai mult. Școlile confesionale se vor etatiza și vor trebui să se adapteze la conjuncturi politice, la condiții locale, la lipsa acută de cadre didactice calificate. Până atunci școlile confesionale își asigurau personalul calificat din localitățile de baștină din Slovacia sau din localitățile mai mari și mai vechi, cum ar fi Békéscsaba, Mezőberény sau Szarvas.

În anul 1936 a fost semnat acordul cultural româno-ceshoslovac pe baza căruia s-au construit, de către statul cehoslovac, un număr de 13 școli în zona Bihor-Sălaj, urmând ca personalul calificat pentru acestea să fie asigurat din Cehoslovacia. Totuși, o activitate regulată și neîntreruptă au avut numai școlile din Nădlac, Vucova și Făget. În Butin școala slovacă a rezistat doar până în 1980, după care s-a predat doar în limba maghiară, respectiv în română, la Brestovăț s-a predat în limba slovacă până în anul 1910, după care limba slovacă era predată doar ca un obiect auxiliar (Ștefanko 2004a: 18). În zona Bihorului, la Valea Târnei predarea materiei era realizată de țărani care știau să scrie și să citească. Apoi s-a predat periodic în limba slovacă și în limba maghiară, iar în perioada interbelică, în limba română. Și alte școli din zonă au avut o soartă asemănătoare, multe din ele având perioade de ani întregi în care nu s-a predat deloc, din cauza lipsei de învățători.

Dacă la Nădlac în perioada interbelică școlile erau frecventate în proporție de 90%, în zona Bihor-Sălaj, aceasta era de cel mult 28% (Ștefanko 2004a: 19), ceea ce denotă condițiile de trai diferite și, ca urmare, și nivelul diferit al conștiinței naționale. În perioada de dinaintea Primului Război Mondial, școlile confesionale slovace aparțineau de același stat cu comitatele din nord, de unde veneau regulat atât învățătorii, preoții, cât și manualele și literatura în general. În perioada interbelică legătura cu Slovacia devine mai anevoioasă și fluxul de personal didactic calificat și de cărți este întrerupt. Poate și de aceea în anul 1925 învățătorul Domokos și cârciumarul local Hummil, amândoi din Valea Ungurului, au tipărit la Șimleul Silvaniei *Obrazni ABECEDAR* (un fel de abecedar și manual de literatură).

La Nădlac Samuel Kubica, intendentul școlilor slovace de aici, scrie și publică în anul 1927 *Obrázkový šlabikár a čítanka* („Abecedar ilustrat cu lecturi”), iar mai târziu și manuale de biologie și fizică (Ștefanko 2004a: 19). În anii '20 ai secolului al XX-lea problema principală era pierderea pământurilor bisericești, ca urmare a reformei agrare. S-a pierdut astfel și posibilitatea întreținerii școlilor confesionale și a salarizării învățătorilor. În cele din urmă învățământul a trecut sub controlul statului și personalul calificat, ca și manualele, trebuiau asigurate de acesta. Dar problema rămânea nerezolvată din cauza lipsei de manuale în limba slovacă, dar mai ales din cauza unui număr neîndestulător de cadre didactice calificate. În acest sens o mare importanță va avea deja amintitul acord cultural româno-ceshoslovac, care permitea venirea învățătorilor slovaci din Cehoslovacia în școlile din România.

O altă lege benefică pentru învățământul slovac va fi *Legea de organizare a școlilor elementare și a institutelor pedagogice* din 1939. Aceasta stabilea ca în localitățile în care existau cel puțin 20 de copii de vârstă școlară din rândul unei minorități să se poată organiza clase cu predare în limba lor maternă. În aceste școli urmau să se predea în limba română doar limba română, istoria, geografia și educația cetățenească. Celelalte materii urmau să se predea în limba maternă, adică, în cazul nostru, slovacă. Ca urmare, au fost reînființate multe școli slovace în localități unde ele dispăruseră. Dacă în anul 1930 existau doar 11 unități școlare slovace, în 1940 se înregistrau deja 26 (Ștefanko 2004a:

20). Numărul învățătorilor calificați a crescut la 43, dintre care 13 erau deja autohtoni. Meritul lor a constat mai ales în faptul că au reușit să ridice frecvența elevilor la școală prin activitățile lor cultural-educative, de la 28% în anul 1930, la 55% în anul 1940. (Porubský 2004: 146)

După anul 1945 și până la reforma școlară din 1948, cadrele didactice din Slovacia au mai rămas pe teritoriul românesc, după care nu au mai putut veni. Tocmai de aceea, mai multe școli slovace și-au sistat activitatea, iar în anul 1949 nu mai existau decât 16 unități școlare, deci aproape jumătate din ce a existat până atunci. A urmat o perioadă de provizorat, când mai mulți meșteșugari cu studii medii au acceptat să predea la școlile slovace, mai ales din Bihor. În aceste condiții, la inițiativa Uniunii Cehoslovace din România, dar mai ales a parohiei evanghelice din Nădlac, a luat ființă primul liceu cu limba de predare slovacă în localitatea Nădlac.

Înființarea liceului cu predare în limba slovacă din Nădlac a reprezentat un moment crucial în dezvoltarea învățământului slovac din România. După strădanii îndelungate, mai ales ale reprezentanților intelectualității din jurul Bisericii Evanghelice din localitate, în anul 1945 clădirea hotelului Slovak (fost Hungária) a fost cedată de numita parohie pentru organizarea acestui liceu. Discuțiile contradictorii au continuat pe tema profilului noii școli medii, care ar fi trebuit să aibă profil economic, după unii, sau profil pedagogic, după alții. Prima încercare de înființare a unei școli medii s-a consumat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când învățătorii din localitate au organizat cursuri serale ale unei școli medii, pentru copii talentați. Inițiativa a aparținut recent înființatei Uniunii Cehoslovace din România și Bisericii Evanghelice. Gimnaziul de Stat Cehoslovac din România a fost prima denumire a acestei instituții înființate în data de 25 noiembrie 1945.¹ În anul 1948 instituția își schimbă denumirea în Școala Pedagogică Slovacă (Štefanko 2004a: 22), apoi în Liceul „George Coșbuc”, cu secțiile slovacă și română, iar actualmente în Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský”. Această instituție a fost de fapt un incubator al celor mai multe cadre didactice ce activează în învățământul slovac din România. În anul 1995, absolvenții acestui liceu (în număr de 899) reprezentau 4,34% din populația slovacă din România, neținând seama de slovacii care erau înscriși la secția română sau au absolvit alte școli din țară (Štefanko 2004a: 22).

În aceste condiții învățământul în limba slovacă s-a dezvoltat rapid. Deja în anul școlar 1955-1956 existau în România un număr de 32 de unități școlare cu predare în limba slovacă, iar acest număr a crescut până la 37 în anul școlar 1978-1979 (Štefanko 2004a: 22). A fost anul în care învățământul slovac a culminat, după care influențele național-comunismului au făcut să vină un recul în acest proces. Numărul școlilor în anul școlar 1988-1989 a scăzut la doar 33. După Revoluție însă învățământul în limba slovacă cunoaște un nou avânt, astfel că în anul 1994-1995 se înregistrează un număr de 39 de unități cu limba de predare slovacă, iar în 1995 apare încă un liceu cu limba de predare slovacă

1 Arhiva Liceului Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac.

în județul Bihor. Este vorba despre Liceul Teoretic „Jozef Kozáček” din comuna Budoi. În anul 2003 existau deci, în afară de cele două licee amintite, și un număr de 10 grădinițe, 16 școli cu clasele I-IV și 6 gimnazii, toate cu limba de predare slovacă (Štefanko 2004a: 22). La liceul din Nădlac au existat mult timp clase cu profil pedagogic, care pregăteau cadrele calificate pentru aceste unități școlare. În anul 2003 aceste unități școlare au fost frecventate de un număr de 1 191 de elevi (224 în grădinițe, 415 în clasele I-IV, 373 în gimnazii și 179 în cele două licee), având un număr de 111 de învățători și profesori. Trebuie însă subliniat și faptul că, în unele localități, cum ar fi Vucova și Butin (județul Timiș), deși populația slovacă este majoritară, școlile slovace au dispărut (Heckel 1994). Așa cum am mai arătat, liceul din Nădlac, înființat în 1945, a jucat un rol important în păstrarea identității naționale a slovacilor, dar și a cehilor din România. Primele cinci promoții ale acestei școli au asigurat peste 100 de cadre didactice calificate pentru școlile cu predare în limba slovacă și care după război nu mai puteau beneficia de cadre din Cehoslovacia. Următoarele promoții de până la 1995 au mai asigurat alți 45 de învățători pentru școlile slovace și 16 pentru cele cehe. În aceste serii din urmă, absolvenții din alte așezări decât Nădlac au reprezentat 85,5% din total (Štefanko 2004a: 23).

Și în afara claselor de pedagogie înregistrăm un număr important de elevi, din toate localitățile cu populație slovacă din România. Aceștia beneficiau de internat și cantină la Nădlac. Ei reprezentau în jur de 20-25% din absolvenții liceului din Nădlac. Astfel, în primii 50 de ani de existență a liceului nădlăcan, secția slovacă a produs un număr de 169 de învățători slovaci și 730 de absolvenți, din care 24,7% au fost din alte localități decât Nădlacul (Štefanko 2004a: 23).

De un real ajutor a fost și faptul că profesorii nădlăcani au fost autorii, respectiv traducătorii manualelor care se foloseau în școlile slovace. Începând din anul 1948 și până în 2003 au fost publicate 301 titluri de manuale în limba slovacă: 129 de manuale originale, 159 de manuale traduse (inclusiv cele re-editate) și încă alte 13 ediții neidentificate (Štefanko 2004a: 23). În încheiere, trebuie să amintim o activitate benefică în cadrul Catedrei de slavistică de la Universitatea din București, care a pregătit în mod sistematic cadrele de limbă și literatură slovacă, atât de necesare pentru școlile cu limba de predare în limba slovacă.

Asociațiile culturale

Slovacii din Ținuturile de Jos au fost mereu interesați de mișcarea națională și culturală, mai ales în perioada de după regimul lui Bach. Astfel, înființarea organizației național-culturale *Matica Slovenská* a găsit ecouri și în aceste părți ale Regatului Ungariei. În valea Mureșului, preotul Daniel Zajac a fost membru fondator, iar Ondrej Seberíni, Karol Hrdlička și Vojtech Venich, membri.

Sub impulsul acestui curent, au început să apară în sudul Ungariei organizații culturale și economice, având ca scop ridicarea nivelului de trai și de cultură al slovacilor din această parte a țării.

Astfel, în anul 1873, la Nădlac (județul Arad) a apărut mai întâi *Vzájomná pomocnica* (Asociația de Ajutor Reciproc), care după trei ani de funcționare și-a schimbat denumirea în *Nadlacká sporiteľňa* (Casa de Economii din Nădlac). Banca districtuală a fost înființată în același oraș în anul 1893. Dar cea mai puternică instituție slovacă din Ținuturile de Jos a fost totuși *Nadlacká ľudová banka* (Banca Populară din Nădlac), cu un capital social de 200 000 de coroane. (Kukučka 1981: 187)

În legătură cu aceste instituții financiare trebuie specificat faptul că funcționarii lor, veniți aici de pe teritoriul actual al Slovaciei, au avut o influență pozitivă asupra vieții culturale, ca și asupra menținerii conștiinței naționale a slovacilor de aici. O asemenea activitate benefică a avut scriitorul slovac Jozef Gregor Tajovský, care a venit în locul lui Milan Frič la banca din Nădlac. În perioada funcționării lui în această localitate, dintre anii 1904 și 1910, s-au înmulțit abonamentele la presa slovacă, ajungând la cifra de 170 la *Slovenský Týždenník* („Săptămânalul slovac”), respectiv 30 la *Dennica* („Cotidianul”). El a fost, de fapt, fondatorul curentului realist în literatura slovacă și, ca atare, trebuie să amintim că multe dintre schițele și nuvelele lui, sau chiar piese de teatru, au fost inspirate din viața societății nădlăcane. Astfel am putea enumera: *Mamka Pôstková* („Maica Pôstková”), *Na chlieb* („După pâine”), *Statky – zmätky* („Averi – probleme”), *V službe* („La serviciu”) etc. (Kukučka 1981: 187)

Un pas important în viața slovacilor din Ținuturile de Jos a fost înființarea asociației *Slovenský ľudový kruh* (Cercul Popular Slovac) din anul 1898. Aceasta a fost o asociație de lectură și educație, care urmărea educarea slovacilor locali în spiritul culturii naționale. Fondatorii lui au fost: Ľudovít Boor, Michal Miloslav Harminc² – acesta mai ales prin donații –, Štefan Kresan, Ján Rozkoš, Ján Gregor și Ján Lehotský. Noul președinte, în persoana preotului Ľudovít Boor, include asociația în *Slovenská muzeálna spoločnosť* (Societatea Muzeală Slovacă)³ din Turčiansky Svätý Martin și înființează și un cor, condus de Ján Gregor. După ce corul amintit a demonstrat că este mai mult decât agreat de auditoriu, Cercul Popular Slovac înființează și *Divadelné ochotnícke družstvo* (Grupul de Teatru de Amatori). Grupul va deveni independent începând cu anul 1913, când a cumpărat din Budapesta accesorii de teatru mai vechi. Trebuie specificat însă că în Nădlac primele spectacole de teatru de amatori au avut

2 Michal Miloslav Harminc a fost un arhitect slovac din Kulpin, care a creat peste 800 de obiective arhitectonice pe teritoriul Austro-Ungariei, printre care sediul societății Matica Slovenská din Martin, actuala clădire a Ministerului Culturii din Bratislava, dar și clădirea actualului Liceu Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac.

3 *Slovenská muzeálna spoločnosť* a fost o societate științifică la a cărei înființare au contribuit și slovacii din Nădlac cu o sumă considerabilă. A fost înființată în anul 1893, în Martin, și urmărea colecționarea, depozitarea și valorificarea mărturiilor materiale și spirituale ale slovacilor. Ea urmărea înființarea unui muzeu și a unei biblioteci naționale și ținea locul societății *Matica Slovenská*, ce fusese desființată.

loc cu mult mai repede. Prima informație despre un asemenea spectacol este însă abia din anul 1899, când a fost prezentată piesa de teatru a lui Urbanek *Strídža spod hája* („Vrăjitoarea mică din pădure”). Astfel Nădlacul va fi printre primele așezări slovace din Ținuturile de Jos unde au început spectacolele de teatru de amatori (Kukučka 1981: 188). Piese de teatru în general, populare și accesibile, erau puse în scenă de intelectualii locali, mai ales de învățători, dar și de meseriași mai talentați, precum Ludmila Markovičová, Jozef Gregor, Anna Bujnová, Pavol Veselský, Matej Rádix. Presa locală relata regulat despre spectacolele amintite și despre regizorii amatori.

Prin plecarea lui Tajovský și a Ludmillei Markovičové din Nădlac, activitatea teatrală va stagna un timp. Activitatea revine la cotele precedente abia după anul 1926. Putem deci afirma că teatrul a fost una dintre căile importante de revigorare a conștiinței naționale a slovacilor, mai ales a celor care la început nu simțeau nevoia să cultive limba lor maternă. La început veneau la teatru din curiozitate, apoi din obișnuință, ca în cele din urmă să constate că este o nevoie spirituală și că este benefic să te adapi regulat din izvorul nesecat al culturii naționale.

În perioada de după legile lui Apponyi maghiarizarea a fost foarte puternică mai ales în rândul meseriașilor și al funcționarilor de stat. Cercul Popular strângea mai ales acele elemente ale intelectualității care nu țineau cu orice preț să câștige simpatia autorităților. Organiza săptămânal șezători literare (*Beseda*), în cadrul cărora se țineau prelegeri educative, concerte, dezbateri, repetiții. Avea bibliotecă proprie cu peste 500 de cărți și mai multe reviste și ziare în limba slovacă (Kukučka 1981: 189).

În anul 1924 a luat ființă la Nădlac o altă asociație, poate cea mai importantă prin prisma activității depuse. Este vorba de *Slovenský kultúrny spolok* (Asociația Culturală Slovacă). Aceasta a reușit după numai un an să producă o primă filială sub forma asociației studențești *Slavia*. În anii următori au fost înființate filiale în cele mai multe dintre localități cu populație slovacă, dar și cehă din România: în Butin (județul Timiș) în 1929, în Viile Vechi (cartier al Nădlacului) și în Peregul Mare (județul Arad) în 1930, apoi în alte localități, astfel că în anul 1937 la Brestovăț (județul Timiș) a fost înființată deja cea de-a paisprezecea filială a Asociației Culturale Slovace (Kukučka 1981: 189). În statutul său, această asociație își stabilește următoarele obiective: 1. să îmbogățească cunoștințele de specialitate ale agricultorilor și să le ofere avantaje materiale; 2. să îmbogățească cultura generală a membrilor prin intermediul studiului de specialitate și prin reviste; 3. să înființeze biblioteci; 4. să organizeze prelegeri, dezbateri și discuții; 5. să înființeze filiale.

Membru putea să devină orice cetățean, indiferent de naționalitate, poziție socială, care nu avea un dosar de urmărire penală și care era nepătat din punct de vedere moral. Condiția era ca unul dintre membrii mai vechi ai asociației să-l recomande. Statutul prevedea următoarea structură organizatorică: Adunarea generală, Comitetul executiv (din 12 membri), Comisia de revizie, Direcțiunea, aleasă pe o perioadă de 6 ani (președinte – Samuel Kubica, doi secretari, casier,

doi bibliotecari). Membrii de rând trebuiau să plătească o cotizație de 25 de lei pe an (Kukučka 1981: 190).

În anul 1927 a luat ființă la Nădlac o asociație cultural-sportivă, denumită *Sokol* (Șoimul), ca și filiala organizației cu aceeași denumire din Cehoslovacia. Ideea misiunii acestei asociații a fost popularizată pe larg în paginile revistei *Slovenský Týždenník*. Aici se preciza că asociația este destinată bărbaților, femeilor și tinerilor care și-au propus „ca, prin modul lor de viață, disciplină și moralitate, sănătate și prosperitate, să asigure renașterea întregii națiuni” (*Slovenský Týždenník* 1927/1).

Sokol se baza pe niște principii foarte democratice: egalitate, libertate, frăție. Membru putea să devină fiecare cetățean care se angaja să respecte în viață principiile declarate ale asociației. Poziția socială nu era luată în seamă, membrii asociației se tutuiau și se ajutau. Obligațiile lor erau următoarele: 1. antrenamente regulate pentru dobândirea forței, a rezistenței și a curajului; 2. formarea caracterului celor tineri și asigurarea moralității lor; 3. culturalizarea maselor de oameni simpli; 4. înlăturarea „castelor”, a diferențierii sociale, implementarea ideii de egalitate a tuturor oamenilor; 5. educarea tineretului în spiritul libertății și al dreptății; 6. lupta contra alcoolismului (Kukučka 1981: 190).

Sokol era o asociație apolitică, care nu avea voie să slujească interesele niciunui partid politic. Avea o bibliotecă relativ bogată, clădire proprie în care organizau serate sau se pregăteau spectacole de teatru de amatori. Înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a mai apărut la Nădlac o organizație: *Spolok slovenských evanjelických a.v. žien v Nadlaku* (Asociația Femeilor Slovace Evanghelice C.A. din Nădlac). Aceasta urmărea înființarea și sponsorizarea școlilor, a institutelor de educație pentru fete, acțiuni cu caracter caritabil, înființarea de azile pentru bătrâni, orfeline sau creșe (Kukučka 1981: 191). Se mai urmărea și înființarea și finanțarea unei școli de asistente medicale, sprijinirea unor fete sărace, dar talentate, dacă se hotărau să devină educatoare sau învățătoare.

Statutul prevedea următoarea structură organizatorică: președinta (Anna Bujna), vicepreședinta, casiera, doi revizori, o secretară și membri. Finanțarea asociației se asigura din încasările cu prilejul seratelor pentru doamne, din cotizațiile membrilor, din fundații sau din încasările cu prilejul acțiunilor organizate, cum ar fi prelegeri, concerte, cursuri (Kukučka 1981: 191).

Bibliotecile asociațiilor enumerate mai sus erau însă prea sărăcicioase și nu propagau destul creația literară autohtonă, nici clasicii literaturii slovace, mai ales din cauza fondurilor limitate de care dispuneau. Așa s-a născut ideea unificării acestor asociații într-una singură și puternică, pentru a putea remedia situația semnalată. Primul care a încercat să propage această idee a fost preotul nădlăcan și redactorul revistei locale *Slovenský Týždenník* Ján Kmeť. Acesta semnala în paginile revistei nervozitatea, ba mai mult chiar, adversitatea ce persista între asociațiile existente. Primul pas spre realizarea acestei idei de unificare a fost o acțiune comună, denumită *După-amiază literară*, care a avut loc în data de 8 decembrie 1929, la hotelul Slovak din Nădlac. Cu acest prilej asociația studenților, *Slavia*, prezintă proiectul acțiunilor comune ale tuturor

asociațiilor slovace: 1. înființarea unei școli medii slovace în Nădlac; pregătirea cadrelor didactice proprii; propagarea ideii în rândul populației slovace din Nădlac; 2. intensificarea activităților culturale, organizarea de excursii comune, de prelegeri educative, cu sprijinul presei locale, care să popularizeze aceste acțiuni; 3. colaborarea cu minoritatea slovacă din Ungaria, întărirea acțiunilor culturale comune; 4. adâncirea relațiilor de amicitie dintre România și Cehoslovacia, prin intermediul prelegerilor pe tema luptei comune a ambelor popoare de-a lungul istoriei (Kukučka 1981: 192).

Încercările de a aplană neînțelegerile dintre asociațiile slovace continuă, prin voința conducerilor acestora, și culminează în anul 1930, când, la inițiativa unor intelectuali de seamă, în frunte cu Ján Benčík, ia naștere așa-zisul *Comitet al Intereselor Comune*. Fiecare asociație urma să-și trimită câte trei membri în acest comitet. Această inițiativă lăudabilă a *Asociației Culturale Slovace* rămâne însă fără ecou, așa încât comitetul amintit va fi dizolvat în același an. Ideea activității social-culturale comune nu dispăre, ea fiind propagată în continuare în paginile revistei *Slovenský Týždenník*, prin străduințele redactorilor Peter Pavol Dovál și Uroš Boor.

Ei militează pentru crearea unei asociații unitare, cu sediul administrativ la Nădlac. Menirea acestei asociații ar trebui să fie în permanent contact cu masele, să le simtă nevoile, să le ofere prelegeri educative, să fondeze biblioteci, școli etc.

În editorialele sale, Peter Pavol Dovál îmbie cu regularitate la acțiune împotriva unei stagnări evidente a activității culturale, prin sprijinirea studenților slovaci, popularizarea literaturii și a istoriei naționale slovace (Dovál 1929). Rezultatul acestor încercări repetate de mediere a neînțelegerilor dintre diferitele asociații a fost un mare succes. În data de 24 august 1930 este înființată *Uniunea Cehoslovacă din România*. Evenimentul este relatat pe larg în editorialul lui Peter Pavol Dovál din revista *Slovenský Týždenník*: „Ziua de 24 august este o zi memorabilă în istoria minorității ceho-slovace din România. Este ziua când s-a pus piatra de temelie a organizației care trebuie să cuprindă în cadrul său toată ramura ceho-slovacă din România. Este ziua care ne-a deschis o nouă cale în viață, e ziua din care începem să existăm în mod public ca o entitate juridică conștientă” (*Slovenský Týždenník* 1930/35).

Reprezentanții conducerilor asociațiilor slovace au stabilit în cadrul unei sedințe comune și conducerea noii federații. Președinte este ales Juraj Benčík (capelan și învățător autodidact), vicepreședinți devin Pavel Garaj (funcționar bisericesc) și avocatul Ivan Bujna, secretari devin învățătorul Francisc Karban și avocatul Peter Pavol Dovál, iar în funcția de casier este ales notarul P. Pajtáš. Întrucât o federație de asociații nu putea fi recunoscută juridic decât dacă era formată pe structura unei asociații deja existente, se stabilește să fie acceptat statutul deja existentei Asociației Culturale Slovace (*Slovenský Týždenník* 1930/35).

Asociațiile afiliate la această uniune își păstrează o largă autonomie de acțiune, împreună se vor organiza doar activități social-culturale. În realitate, centralizarea era ca și inexistentă din cauza unor interese și ambiții mărunte

ale unor oameni cu vederi conservatoare. În acest sens, străduințele pentru un front comun în activitatea național-culturală continuă. În ianuarie 1932 se naște inițiativa asociației *Sokol*, în frunte cu tânărul Dušan Boor, care aduce argumente solide în favoare unei organizații unice a slovacilor din România: „Astăzi există în Nădlac există șapte asociații slovace, și anume: Cercul Popular, Asociația Culturală Slovacă, Asociația Economică, Slavia, Asociația de Femei, Sokol, Uniunea asociațiilor [este vorba de Uniunea Cehoslovacă, n.a.]. Dintre aceste asociații nu are niciuna nimic mai mult decât datorii. Fiecare dintre ele luptă să supraviețuiască. [...] Aceste șapte asociații au șase localuri, șapte președinți, vreo zece vicepreședinți, șapte grefieri, șapte secretari, administratori, casieri, cam șaptezeci de membri în comitetele de conducere, cam tot atâția membri în consiliile de administrație, comisii de revizie, membri supleanți, în total cam 250-300 de oameni, majoritatea inutili” (Boor 1932).

În perioada dată, a profunde crize economice mondiale, era un lux de neînțeles să menții o birocratie costisitoare. Uniunea ar aduce foloase materiale și reducerea considerabilă a costurilor. Această nouă inițiativă va crea noi disensiuni între deja existentă uniune și aripa tânără, doritoare să preia frâiele unei noi uniuni în jurul lui *Sokol*.

O ultimă încercare de unificare a asociațiilor și de înviorare a vieții culturale a societății slovace din România s-a înregistrat în anul 1938. În data de 12 februarie a avut loc la Arad un congres al reprezentanților tuturor asociațiilor culturale slovace și cehe din România, prilej cu care a fost resuscitată *Uniunea Cehilor și Slovacilor din România* (denumire reformulată), care nu a reușit să prindă viață în anul 1931 (*Naše snahy* 1938/8, editorial nesemnăat). La acest congres a fost ales ca președinte al uniunii inginerul Fraňo Ambruš și ca vicepreședinte, avocatul Ivan Bujna (*Naše snahy* 1938/8).

În această perioadă se simte nevoia unei activizări politice și de orientare a cititorilor, astfel încât, număr după număr, editorialele revistei *Naše snahy* militează împotriva mișcării fasciste, a Gărzii de Fier și a celor care au votat cu fasciștii. Această nouă organizație și-a propus să nu repete greșelile din trecut și să încerce să sudeze legăturile dintre asociațiile afiliate, ceea ce nu s-a reușit în 1931 la Nădlac, nici în 1936 la Oradea. Noua uniune reunea în principal asociațiile din Nădlac, localitate cu cel mai mare număr de slovaci din România, și filialele din țară ale *Asociației Culturale Slovace*. Sediul uniunii a devenit Aradul (*Naše snahy* 1938/8). Noua conducere a uniunii a fost foarte activă încă din primele zile. În afară de manifestări culturale de masă, trebuie să subliniem proiecte valoroase, de o importanță majoră pentru comunitatea slovacă. Astfel, s-a încercat înființarea unei școli medii cu profil economic, ceea ce nu s-a realizat din cauza izbucnirii războiului. Un mare ajutor pentru dezvoltarea învățământului în limba slovacă îl va reprezenta *Acordul Cultural Româno-Cehoslovac* din 1937, ca și donațiile de cărți din partea societății *Matica Slovenská* (Kukučka 1981: 194).

Chiar dacă majoritatea inițiativelor progresiste de ridicare a gradului de civilizație și de cultură al comunității slovace au eșuat, din motive subiective sau obiective, totuși activitatea din cadrul acestor asociații are rolul ei deter-

minant și de neprețuit. Asociațiile au inițiat mișcarea culturală, prin teatru de amatori, prelegeri, lecturi, prin care oamenii de rând au intrat în contact cu cei mai importanți reprezentanți ai literaturii și ai culturii slovace. Bibliotecile acestor asociații au contribuit mult la ridicarea comunității slovace la nivelul european, iar școlile finanțate în primul rând de Biserica Evanghelică, apoi de statul român au fost cele care au asigurat localităților cu populație slovacă intelectualitatea necesară, chiar dacă nu îndestulătoare.

Publicațiile și presa

În secolul al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea au trăit pe teritoriul de astăzi al României un număr de zece autori, care au publicat 59 de cărți, în afară de opera lui Tajovský, care a trăit și el pentru scurt timp la Nădlac. La acestea se mai pot adăuga alte șase publicații de specialitate, astfel încât din anul 1853, când a apărut istoria locală semnată de Ľudovít Haan și Daniel Zajac (*Dejepis starého i nového Naddlaku* – „Istoria Nădlacului vechi și nou”), și până în 1918 au apărut un număr de 65 de titluri de cărți în limba slovacă (Štefanko 2004a: 26).

Chiar dacă printre aceste publicații am inclus și diferite texte ocazionale, predici sau publicații de specialitate, majoritatea au fost monografii, istorii, texte teologice și literare. Dintre acestea, cele mai valoroase pentru comunitatea slovacă sunt lucrările istorice, proza lui Seberíni și traducerile lui Karol Hrdlička. O sursă valoroasă de informații o reprezintă și șase dări de seamă ale Bisericii Evanghelice C.A. din Nădlac, publicate în anii 1873, 1874, 1875, 1877, 1878, 1887, ca și *Statutul celei de-a V-a Asociații de Învmormântări din Nădlac* din anul 1891. Dintre cei zece autori amintiți doar unul este născut la Nădlac, și anume Št. J. Ambruš. El este autorul cărții *Nábožná čítanka kterou z prečítaných nábožných kníh najvíce ze „Školy Kristove” pro pospolité lid werící každému vyznání vypísal a zhotovil vlastnými prácičkami a přídavkami rozmnožil* („Cartea de citiri religioase, pe care din cărțile citite, cu precădere din «Școala lui Hristos», pentru poporul de rând credincios am transcris-o și am îmbogățit-o cu lucrări și adaosuri proprii”). (Rizner 1929: 29)

Ondrej Seberíni confirmă în schița sa bibliografică *Ďord Ambruš* că este vorba despre gospodarul de frunte al Nădlacului Juraj Ambruš (1800-1874), staroste la nunți și mulți ani primar al Nădlacului. Nu mai puțin important este și fiul acestuia, Ján (Johan) Ambruš, curatorul Bisericii Evanghelice din Nădlac, care este autorul unui manuscris păstrat, ce conține toate urările și obiceiurile de nuntă și de priveghi la slovacii nădlăcani. Printre însemnări se află și o poezie, intitulată *Píseň o sedláckem stavu* („Un cântec despre starea plugarilor”), din 1861, în care, printre altele, sunt amintite pentru prima dată produsele alimentare tradiționale slovace (Štefanko 2004a: 27).

Despre Daniel Zajac (1804-1870) s-au păstrat puține informații. Totuși, este primul inițiator al scrierilor de istorie locală. Împreună cu Ľudovít Haan a

scris monografia *Dějepis starého i nového Nádľaku* („Istoria Nădlacului vechi și nou”), publicată la Szarvas în anul 1853. Acesta a mai publicat două broșuri cu caracter religios. El s-a remarcat, spre deosebire de Ludovít Haan, celălalt preot din Nădlac, prin faptul că folosea exclusiv limba slovacă, atât în biserică, cât și în scrierile sale. Zajac se va număra printre membri fondatori ai societății *Matica Slovenská*, aducând la Martin o sumă substanțială din partea nădlăcanilor în fondul noii societăți. Exemplul lui în scrierea monografiilor este preluat mai târziu de Seberíni, prin a lui scurtă istorie a comunității religioase din Nădlac (1877), și de lucrarea lui Ivan Bujna *Stručný nástin dejín cirkve evanjelickej a. v. v Nádľaku* („O scurtă istorie a Bisericii Evanghelice C.A. din Nădlac”), publicată în 1912 la Liptovský Sv. Mikuláš (Kmeť 2010: 103).

În perioada secolului al XIX-lea, când încă slovacii din Ținuturile de Jos trăiau în aceeași țară cu cei din Slovacia de astăzi, trebuie să remarcăm activitatea literară a doi preoți nădlăcani: Ondrej Seberíni și Karol Hrdlička. Fiecare dintre ei își exprimă crezul artistic în felul său, dar ambele opere sunt prețioase pentru vremea respectivă, întrucât oglindesc realitățile vremii în comunitatea de slovaci. Ondrej Seberíni (1824-1895) este o personalitate remarcabilă a intelectualității slovace din secolul al XIX-lea. În tinerețe a fost un simpatizant și mai târziu colaborator al lui Lajos Kossuth, sub influența fratelui mai mare și a lui Sándor Petőfi, cu care a fost coleg de studii la Banská Štiavnica (Ștefan-ko 2004a: 193). Mai târziu va deveni un important scriitor slovac, fruntaș al mișcării naționale, dar și un politician pragmatic. În amintirea anilor de școală petrecuți împreună cu Alexander Petrovič, alias Sándor Petőfi, el va scrie o nvelă despre mama acestuia, intitulată *Marína Hruz* (Kmeť 2010: 104).

După ce ajunge preot în Nădlac, în 1855 rămâne sub supravegherea poliției, din cauza trecutului său revoluționar. Totuși, publică multe articole în revistele maghiare *Gyámintézet*, *Évkönyv*, *Néptanítók Könyve* și altele (Kmeť 2010: 104). În mișcarea națională s-a angajat activ începând cu anii '70, ca reprezentant al Noii Școli, astfel încât devine reprezentantul societății *Matica Slovenská* în comitatul Csanád. Această întoacere spre propriul popor, după ce atâția ani urmase politicile lui Kossuth, este explicată de nepotul său Viliam Seberíni astfel: „Începând cu anul 1872, o mare și curioasă schimbare a avut loc în sufletul său. Prin contacte tot mai dese cu slovaci, citind publicații mai noi în limba slovacă, a devenit tot mai mult adeptul slovacilor. Mai ales după ce văzuse că toate acele promisiuni adresate popoarelor nemaghiare, ce le făcuseră maghiarii înaintea regimului Bach, pe care el le crezuse cu o naivitate incredibilă, rămăseseră doar promisiuni și tot sistemul de după crearea dualismului s-a dovedit a fi o minciună sfruntată, iar suprimarea brutală a aspirațiilor naționale ale popoarelor [din imperiu] a provocat un cutremur în sufletul lui și în cugetul său, așa încât s-a dedicat întru totul aspirațiilor naționale slovace” (Seberíni 1895: 30).

În perioada următoare a publicat articole referitoare la Nădlac și la regiunea din care făcea parte, în publicațiile slovace *Dolňozemské listy*, *Slovenské pohľady*, *Korouhev na Sionu*, *Živena*, *Národný hlásnik* și *Kalendár ev. sirotinca* (Kmeť 2010: 105). Între anii 1878 și 1881 a reprezentat Partidul Liberal în par-

lamentul de la Pesta. În perioada următoare a devenit autorul unei serii de scrieri, jurnale de călătorie, articole cu conținut educațional, publicistică, literatură cu conținut religios. Interesante sunt dărilor de seamă anuale din cadrul parohiei lui din Nădlac. În cea din anul 1877 a scris *Stručný dejepis cirkve evanjelickej augšp. vyznania Nadlackej* („O scurtă istorie a Bisericii Evanghelice C.A. din Nădlac”). În această lucrare prezintă circumstanțele în care a fost înființată localitatea, evoluția comunității religioase slovace și anexează la ea tabelul cu toți preoții și învățătorii de până atunci (Kmeť 2010: 106).

Foarte importantă este lucrarea biografică cu structură de lexicon publicată de *Korouhev na Sionu* (1878-1879). Este vorba despre *Pantheon slovenských cirkevných aušp. vyznání spisovatelů* („Panteonul scriitorilor eclesiastici slovaci de confesiune augustană”). În aceasta a prelucrat datele biografice și bibliografice a 155 de reprezentanți ai literaturii slovace din mediul cultural evanghelic. Acest adevărat serial enciclopedic al lui Seberíni a avut un ecou profund și i-a inspirat pe cei mai tineri să caute surse noi, cărți vechi, să cerceteze în arhivele parohiilor și în biblioteci. Astfel, Ján Boor a formulat această nouă exaltare, în numele generației din care făcea parte, cerând confrăților ca din amvonul bisericilor să ceară familiilor de credincioși să păstreze cu mare grijă cărți în limba slovacă și să păstreze ca pe un patrimoniu de preț cărțile și scrierile vechi, ce trebuie cercetate. (Ján Boor, *apud* Kmeť 2010: 107)

Seberíni a mai publicat câteva biografii interesante: *Sládkovičov otec, Ondrej Braxatoris/Životopis* („Tatăl lui Sládkovič, Ondrej Braxatoris/Biografie”), *Životopis biskupa Dr. Gustáva Seberínyiho* („Biografia episcopului dr. Gustáv Seberínyi”), *Ďorď Ambruš, Sládkovič a Petőfi v Štiavnicí* („Sládkovič și Petőfi în Știavnică”) (Kmeť 2010: 107). În acestea a reușit să surprindă tipicul și caracteristicile enclavelor slovace din Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*): țăranul bogat și activ social sau preotul evanghelic cu preocupări literare.

Capodopera lui Ondrej Seberíni a fost însă romanul autobiografic *Slováci a sloboda* („Slovacii și libertatea”), cu o importanță culturală și istorică. El încearcă să redea o frescă a societății slovace din perioada revoluției pașoptiste și până la desființarea societății Matica Slovenská, dintr-un alt unghi de abordare decât erau uzanțele de până atunci. Mai mulți istorici consideră acest roman una dintre primele creații literare slovace cu conținut politic. În conținutul romanului sunt intercalate evenimente istorice și interpretarea lor. Astfel, a descris atmosfera din jurul redacției *Priateľ ľudu* („Prietenul poporului”) în timpul revoluției, situația din anii '50, prima adunare generală a societății Matica Slovenská, legea naționalităților din 1868, liceele slovace, deportarea orfanilor slovaci în Ținuturile de Jos. Mediul slovac din Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*) este descris în mai multe rânduri. Afirmă că viața societății slovace decurgea la fel în Ungaria istorică de Nord, cât și în Câmpia Panonică. Pune accent

4 Andrej Sládkovič (cu numele adevărat A. Braxatoris) s-a născut în anul 1820 la Krupina. A fost preot evanghelic slovac, poet, critic literar, publicist și traducător, unul dintre fondatorii Teatrului Național Slovac din Sobotište. Capodopera lui este poemul *Marína*.

pe importanța istorică a enclavelor din Ținuturile de Jos, unde s-au născut multe inițiative ale mișcării de emancipare națională.

Importantă ni se pare și opera unui alt preot din Nădlac, Karol Hrdlička, care a scris poezii, dar mai ales a tradus. Poezia lui nu este de o importanță deosebită pentru literatura slovacă, dat fiind faptul că se rezuma la pamflete împotriva sectelor neoprotestante și la poezii scrise cu ocazia unor evenimente. Multe dintre ele nu au fost publicate. Mai importante pentru literatura slovacă sunt traducерile lui din opera lui Sándor Petőfi.

La activitatea clasicului literaturii slovace Jozef Gregor Tajovský ne-am referit deja într-un alt capitol. În scurta perioadă în care a trăit printre slovaci din Nădlac, a reușit să surprindă multe realități ale comunității slovace din localitate și să le redea în nuvelele, schițele și piesele de teatru scrise aici.

Mult mai puțin cercetată a rămas până astăzi activitatea publicistică a slovacilor de pe teritoriul de astăzi al României. Mai mulți autori au amintit de această activitate în mod tangențial. Astfel putem să-i amintim pe Ján Sirácky, Juraj Synčok, Ján Jančovic, Ondrej Štefanko sau Miroslav Kmeť. Studiul lor ne-ar putea completa imaginea despre viața lor economică, socială și chiar politică.

Probabil că cel mai important corespondent din această parte a țării a fost deja amintitul Ondrej Seberíni. Articolele lui au fost publicate în revistele *Cirkevné listy*, *Národný Hlásnik* și în rubrica *Dolnozemske listy* în *Národné noviny*. Și Karol Hrdlička publica articolele sale în *Národný hlásnik* și *Národné noviny*, dar și în periodicele *Evanjelik*, *Korouhev na Sionu* și *Cirkevné listy* (Štefanko 1998a: 91). În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea au apărut multe articole scrise de Juraj Amruš și Ján Badinský în *Národný hlásnik*. Corespondența din Ținuturile de Jos începe să curgă după apariția revistei *Dolnozemský Slovák* (apărea la Novi Sad, în perioada anilor 1902-1920).

Printre cei mai activi corespondenți ai revistei s-au numărat Milan Frič, funcționar la banca din Nădlac, mai târziu un finanțist renumit, autodidactul Ján Rozkoš, Matej Radix și preotul Ludovít Boor (Štefanko 2004a: 30). Din celelalte regiuni ale României de azi, locuite de slovaci, nu am identificat încă niciun fel de corespondență. În schimb, după ce localitățile din Ținuturile de Jos au ajuns între granițele noilor state de după Trianon, legăturile cu Slovacia au fost un timp mai dificile. În urma etatizării școlilor confesionale din perioada interbelică, primordială devine problema cadrelor didactice calificate și a manualelor adecvate în limba slovacă. O mare oportunitate s-a dovedit a fi tipografia lui Márkus Weisz din Nădlac. Aceasta a început să funcționeze în anul 1903. Între anii 1903 și 1918 aici s-a tipărit foaia locală *Nagylaki Hírlap*. Imediat după război, tipografia începe să tipărească almanahuri în limba slovacă, iar mai târziu aici vor fi tipărite cele două publicații periodice în limba slovacă: *Slovenský Týždenník* și *Naše snahy*. Tipografia mai printa invitații, reclame, execută comenzi ocazionale, iar după deportarea proprietarului, evreu, în anul 1940, a fost preluată de *Societatea Științifică* din Bratislava, pentru a deservi Biserica Evanghelică din Nădlac. După retrocedarea ei proprietarilor inițiali, în anul 1944, aceasta nu își va mai relua activitatea (Štefanko 2004a: 31).

Astfel, aici au fost tipărite, în perioada interbelică, la comanda Bisericii Evanghelice, manuale slovace de istorie biblică: *Malý katechizmus* („Micul catehism”) al lui Luther, *Príprava ku konfirmácii* („Pregătirea pentru confirmare”) și *Cirkevný dejepis* („Istoria Bisericii”) de Pavel Sekerka. Apoi administratorul școlilor confesionale slovace, Samuel Kubica, publică *Rečňovanky a vinše pre slovenskú mládež* („Versuri și urări pentru tineretul slovac”). Aici este inclusă creația lui personală, dar și o culegere de poezii de A. H. Škultéty și Ján Čajak (Štefanko 2004a: 31).

În anul următor, 1926, Banca Populară din Nădlac publică datorită acestei tipografii o carte necesară pentru uzul școlilor slovace. Este vorba despre culegerea de poezii de Rehor Uram Podtatranský: *Zlaté perličky, pre dobré detičky* („Perle de aur pentru copii buni”).

Apoi apare și prima încercare stângace de a crea un manual de limba slovacă (și abecedar) – *Obrazní ABECEDAR* („Abecedarul ilustrat”), publicat de învățătorul maghiar local Domokos și de cârciumarul local Hummil (Urban 1930: 139). Se pare că acest manual a fost singurul folosit în toată perioada interbelică, până la apariția *Acordului cultural româno-cehoslovac* din 1937.

Biserica Evanghelică din Nădlac va mai face și alte eforturi editoriale în folosul comunității sale. Astfel, în anul 1927 publică manualul lui Samuel Kubica *Obrázkový šľabikár a čítanka pre slovenské ľudové školy v Rumunsku* („Abecedarul ilustrat și lecturi pentru școlile elementare slovace din România”). Același autor a mai publicat și *Prírodopis a silozpyt s naukozdielnou rečou slovenskou pre elementárne školy v Rumunsku* („Științele naturii și fizica pentru școlile elementare cu predare în limba slovacă din România”) în anul 1929 (Štefanko 2004a: 32). Apoi au mai fost publicate mai multe tipărituri de uz intern pentru Biserica Evanghelică din localitate. Pentru noi par a fi mult mai interesante primele publicații periodice: almanahurile, în ciuda conținutului lor relativ modest. Este vorba despre almanahurile din anii 1920, 1921, 1924, 1938, 1939 și 1941.

În perioada interbelică, un impact pozitiv asupra comunității slovace din România a avut apariția primelor periodice slovace, tipărite la amintita tipografie din Nădlac. Acestea au fost : *Slovenský Týždenník* („Săptămânalul slovac”), între 1929 și 1932, și *Naše snahy* („Străduințele noastre”), între anii 1936 și 1941. Acestea sunt catalogate a fi modeste, atât ca și cantitate, cât și în ceea ce privește calitatea, de către istoricii din afara granițelor. Nu putem fi de acord cu asemenea etichetări, datorită faptului că ele contribuiau la răspândirea cuvântului scris în limba maternă, formau și modelau conștiința națională, popularizau activitatea culturală din localitățile cu populație slovacă, orientau chiar politic populația și mai ales militau cu succes pentru fondarea Uniunii Cehoslovace din România și, nu în ultimul rând, pentru fondarea unei școli medii slovace la Nădlac. Astăzi avem deja la dispoziție o lucrare bibliografică a acestor publicații, ce stă la dispoziția cercetătorilor doritori să aprofundeze studiul lor.

Slovenský Týždenník era o revistă apolitică a slovacilor din România, după cum se declara singură, care a apărut la Nădlac în timpul marii crize economice mondiale. Administrația și redacția se aflau la Nădlac. Redactorul-șef al

revistei era preotul evanghelic Ján Kmeť, avându-i drept cei mai apropiați colaboratori pe avocatul Peter Pavol Dovál și pe Dušan Boor. Finanțarea ziarului a fost asigurată din donații benevole ale unor instituții sau persoane particulare. Astfel, Banca Populară a donat 2 000 de lei, Casa de Economii din Nădlac, Banca Județeană, Ján Kmeť și Dušan Boor au donat câte 1 500 de lei. Asociația Culturală Slovacă, Cercul Popular Slovac, Asociația Economică Slovacă și o serie de persoane private au donat câte 500 de lei. (*Slovenský Týždenník* 1929/1)

Donații vor curge și de la o serie de instituții din Cehoslovacia, ca și de la diaspora slovacă din SUA și Argentina. Redactorii și corespondenții din alte localități nu erau retribuiți. Într-un timp foarte scurt, ziarul a reușit să-și creeze o rețea de colaboratori în localitățile cu populație slovacă: Mocrea, Arad, Butin, iar mai târziu chiar și în localitățile din Bihor. Ziarul nu avea un tiraj prea mare, apărea săptămânal, în fiecare duminică, și aborda în general teme accesibile cititorului din mediul rural. Totuși, va aborda și teme cât se poate de serioase și de importante pentru comunitate. Analiza activitatea asociațiilor culturale și redactorii au fost de fapt inițiatorii unificării lor. O problemă constant analizată în paginile acestui ziar a fost problema învățământului slovac din România. Interesantă era și rubrica intitulată *Cărți și reviste*, care urmărea apariția noilor cărți și reviste în limbile slovacă și cehă, pe care apoi le și populariza. De asemenea, revista se preocupa de creația populară slovacă din România.

În cele din urmă criza economică va secătui sursele de finanțare ale revistei și aceasta își va înceta apariția în anul 1932. După câțiva ani de pauză, în anul 1936 apare o altă revistă la Nădlac, care dorește să continue prima publicație și având aceleași idealuri și țeluri. Această revistă se numea *Naše snahy národné, kultúrne a hospodárske*, prescurtat *Naše snahy* („Străduințele noastre naționale, culturale și economice”). Aceasta se dorește a fi revista slovacilor și cehilor din România, spre deosebire de prima, care și-a propus să reprezinte doar slovacii. În primul an revista este bilunară, apoi devenind un săptămânal. Revista își avea administrația de data aceasta la București, unde și-a mutat biroul avocatul Peter Pavol Dovál, care era și redactorul-șef al revistei. În primul număr al revistei este publicat și articolul programatic, sub titlul *Pornim pe un drum nou*, în care își expun clar intențiile: „Cu această nouă revistă slovacă din România, pornim pe un drum nou. Și nu putem să negăm că, în pragul acestui drum, suntem stăpâniți de sentimentul necunoscutului. Mai precis, ne gândim la soarta primei reviste slovace din România, *Slovenský Týždenník*, care trecuse cu bine de toate obstacolele inerente unei noi apariții, a creat în sânul cititorilor noștri sentimentul indispensabilității unei publicații sub forma revistei, a dovedit posibilă apariția unui ziar slovac la noi și totuși a trebuit să dispară ca urmare a unor cauze materiale umiltoare. Tocmai de aceea, acum, când pornim pe acest drum, continuăm o muncă începută deja, pășim în fluxul tradiției, care tocmai s-a format, a unei mișcări naționale culturale. [...] Este timpul să ne gândim, cu voce tare și în mod public, la ceea ce trebuie să întreprindem pentru ridicarea vlăstarului nostru național din România, pe plan național, cultural,

social și economic, să revizuim tarele noastre individualiste, să dirijăm energiile într-o direcție unitară și cu un scop bine definit” (*Naše snahy* 1936/4: 1).

În continuare, revista își propune să aibă un cuprins mult mai bogat și mai variat decât primul săptămânal slovac. În acest scop își va organiza o rețea densă de colaboratori din Bihor, dar și din satele cehe din Caraș. În principal va urmări în paginile sale să popularizeze literatura națională, atât cea slovacă, cât și cea cehă. Se va implica în procesul de unificare a asociațiilor culturale din Nădlac, având o mare contribuție la înființarea Uniunii Asociațiilor Culturale Slovace și Cehe din România, mai târziu a Uniunii Cehoslovacilor din România. Practic devine organul de presă oficial al acestor organizații. La fel ca și primul săptămânal slovac, redacția este preocupată de învățământ, cu precădere de posibilitatea înființării unui liceu.

La București va fi înființat în clădirea redacției și un birou de informații și sfaturi juridice, care va fi condus de avocatul Bohdan Kutlík (*Naše snahy* 1936/7: 1). În ceea ce privește orientarea politică a revistei, aceasta a fost întotdeauna favorabilă partidului de guvernământ. Față de evoluția situației pe plan politic extern, ziarul va avea constant o atitudine pronunțat antifascistă.

În concluzie, putem afirma că cele două săptămânale slovace, care au apărut în perioada interbelică, în ciuda unui conținut modest, au avut un impact pozitiv asupra comunității slovace din țară. Redacția a strâns în jurul său intelectualii cei mai de seamă, care au reușit în cele din urmă să creeze un organ unic pentru diaspora slovacă și cehă – Uniunea Cehoslovacă – și au avut o contribuție determinantă în înființarea primei școli medii slovace din România. Activitatea lor prodigioasă va fi întreruptă doar de izbucnirea războiului.

Activitatea politică

Până la Revoluția din 1848, este greu de presupus că în mediul rural din Țările de Jos ar fi putut exista o preocupare politică din partea slovacilor. Poate o singură excepție o reprezintă noua regulă a politicii comunale din Nădlac, când alternanța româno-sârbă la postul de primar al localității a fost înlocuită de alternanța româno-slovacă. Primul primar slovac al localității a fost Ján Židó (Bujna 1912: 36).

După regimul lui Bach, dar mai ales după nașterea dualismului austro-ungar, presiunile de maghiarizare au obligat și slovacii din Ținuturile de Jos să se activeze politic. Aceste începuturi îl au în frunte pe unul dintre apropiații lui Kosuth și mulți ani redactor al ziarului revoluționar, Ondrej Seberíni. Ca urmare a decepției din timpul revoluției, a devenit un activist al politicii naționale slovace. Fiind preot la Nădlac, impune la conventul Bisericii Evanghelice din Nădlac, din data de 22 iulie 1869, hotărârea ca limba de predare în școlile confessionale din protopopiat să fie cea slovacă, inclusiv la școala de stat ce urma a se înființa (Štefanko 2004a: 68). Seberíni a participat și la alegeri, fiind ales

pe listele Partidului Liberal în parlamentul de la Pesta, în perioada 1878-1881. Succesul lui a fost determinant, pentru că pe timpul vieții lui alte partide politice nu au reușit să pătrundă în metropola slovacilor de pe teritoriul actual al României.

În anul 1904, în ciuda pasivismului Partidului Național Slovak, Milan Hodža decide să participe la alegerile pentru parlamentul de la Pesta. El a hotărât să candideze în circumscripțiile locuite de slovaci din Ținuturile de Jos, cu precădere în Voivodina. A fost un pas înțelept, pentru că s-a ajuns la înțelegerea conform căreia și românii din circumscripția Kulpin i-au acordat voturile lor, cu condiția ca slovacii din Nădlac să acorde voturile lor candidatului Partidului Național Român. Astfel Hodža ajunge în parlament și în 1904, și în 1906 (Ștefanko 2004a: 69). La Nădlac însă candidatul românilor a întârziat depunerea candidaturii, astfel încât slovacii, în marea lor majoritate, au boicotat alegerile, iar în anul 1906 s-au prezentat cu un candidat propriu, Ștefan Garaj (Ștefanko 2004a: 69).

După cum se poate vedea, slovacii din Ținuturile de Jos au preferat partidele liberale sau cu tentă agrară, dat fiind faptul că vectorii progresului în mediul rural au fost țăranii bogați. Tocmai prin aportul lor și al preoților, mai ales al lui Ondrej Seberíni, s-au reușit și proiecte economice, cum ar fi: înființarea unei societăți de căi ferate, care a reușit să lege orașele Szeged și Arad și toate localitățile de pe această linie, înființarea societății *Cirkevna obilnica* (depozit de cereale al comunității evanghelice) sau a Băncii Populare Slovace.

După moartea lui Ondrej Seberíni, un rol determinant pentru viața comunității slovace, mai ales din Nădlac, va avea tandemul preoților Ludovít Boor și Ivan Bujna. Ei au depus o activitate prodigioasă pe tărâm social, cultural și economic, dar momentul determinant al carierei lor a venit la sfârșitul Primului Război Mondial, în anii 1918-1922. Ludovít Boor pleacă în octombrie 1918 în Slovacia, unde semnează *Declarația Națiunii Slovace* de la Turčiansky Sv. Martin, ca unul dintre reprezentanții slovacilor din Ținuturile de Jos (Krajčovič 1994, *apud* Ștefanko 2004a: 73). În data de 7 noiembrie, Ludovít Boor se întoarce la Nădlac, unde înființează imediat Garda Națională Slovacă. Zilnic au loc în piața din centrul orașului întruniri, unde vorbitorii încearcă să convingă auditoriul să pledeze pentru apartenența Nădlacului la viitoarea Iugoslavie, la Regatul României Mari, respectiv să rămână în Ungaria (Ștefanko 2004a: 71). Momentul culminant este când Ludovít Boor și Ján Suchanský semnează în numele Gărzii Naționale documentul intitulat *Spomenica – Promemoria*. Documentul este scris în limba franceză și este adresat noului guvern autonom al Voivodinei din Novi Sad, dar și Conferinței de Pace de la Paris (Ștefanko 2004a: 71). Documentul este scris la imboldul Consiliului Național al Slovacilor din Ținuturile de Jos, cu sediul la Novi Sad, care îi avea în frunte pe dr. L. Mičátek și dr. A. Rath. În document se cere ca orașul să fie ocupat de armata sârbă și hotărul lui să fie alipit Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Reacția organelor maghiare nu întârzie și în zilele imediat următoare este incendiată parohia lui Boor. Grupul din fruntea Gărzii Naționale Slovace, Ján Suchanský și Uroš Boor, ca și fruntașul sârb dr. Miloš Petrovič, organizează o adunare la mănăsti-

rea Bezdin, de lângă Arad, unde se refugiase preotul Boor. Între 27 decembrie 1918 și 9 ianuarie 1919 aici vin reprezentanții sârbilor și ai slovacilor din 29 de localități din județele Arad, Csanád și Békés, pentru a participa la o Adunare Națională. Ei vor semna o rezoluție comună în limba franceză (*Declaration*), pe care o vor trimite Conferinței de Pace de la Paris. În acest document se cerea formarea unui *Comitat al lui Wilson* autonom, sub tutela Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor: „ca un dig împotriva bolșevismului și a eventualei ocupări a regiunii de armatele române și atunci să se prevină o inutilă baie de sânge” (Ștefanko 2004a: 72).

Dar încă înainte, în 1 noiembrie 1918, la Nădlac izbucnește revoluția bolșevică, se sparg magazinele și se produc incidente violente. Înainte de a veni armata română, care a reinstaurat ordinea, Consiliul Muncitoresc l-a surghiunit pe preotul Boor, cu toată familia lui, iar fiul mai mare este arestat la Mako și în cele din urmă defenestrat – așa cum scrie în cronica sa istoricul local de ocazie Matej Radix (Ștefanko 2004a: 72). Între timp însă, din cauza insucceselor acelor petiții și rezoluții scrise de elita intelectualilor prosârbi, se consolidează tot mai mult curentul proromânesc, ca o alternativă mai realistă. La 1 decembrie 1918 are loc Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. La această adunare participă și delegația română din cercul notarial Cenad (Uroș Pătean, George Petroviciu și Uroș Todorean), dar se pare că și doi slovaci: Pavol Veselský, din partea Pitvarosului, și Juraj Hrabovský din Békéscsaba. Aceștia sunt și semnatarii adeziunii la unirea Transilvaniei cu România și mărturie a participării lor la Alba Iulia stă și epitaful de pe mormântul lor. În data de 6 aprilie armata română ajunge și la Nădlac. Imediat este trimisă o delegație pentru a-l aduce pe Boor înapoi pentru a-și prelua parohia (Ștefanko 2004a: 72). Din acest moment, curentul proromânesc pare tot mai pragmatic. Slovaci din Nădlac și din localitățile apropiate cu populație slovacă au organizat o altă Adunare Națională la Békéscsaba, în data de 13 iulie. Memorandumul de aici, trimis și acesta la Conferința de Pace de la Paris, cere, de data aceasta, ca localitățile slovace de pe linia Békés–Csanád–Arad să fie atribuite României. Brătianu obține cu acest memoriu un succes palpabil, câștigând bunăvoința comisarului englez G. Clark. Dar în cele din urmă s-a constatat că pe acest teritoriu trăia multă populație de etnie maghiară, pe de o parte, iar pe de altă parte s-ar fi creat un precedent periculos pentru Ungaria, pentru că putea să stârnească alte pretenții teritoriale din partea vecinilor, așa încât și acest memoriu a fost sortit eșecului. (Krajčovič 1994, *apud* Ștefanko 2004a: 73)

În concluzie, s-a obținut tot ce s-a putut în circumstanțele date la acea vreme, așa cum reiese din adresa conducerii Partidului Național Slovak din România către dr. Ștefan Cicio Pop:

Domnule Ministru!

Slovaci din Ținuturile de Jos (Alföld) au primit cu mare bucurie intrarea trupelor române pe meleagurile noastre și au văzut sosită ziua în care noi, slovaci din Ținuturile de Jos, putem începe o viață nouă și să constatăm cu bucurie că poporul român, care timp de secole a suferit împreună cu noi, nu ne-a uitat și ne-a întins o mână de ajutor în toate.

Exprimând pe această cale mulțumirile noastre, în numele poporului slovac din Ținuturile de Jos, totodată vă rugăm a binevoi a dispune ca predarea în toate școlile populare de pe tot teritoriul locuit de slovaci și ocupat de armata română să se facă în limba slovacă și totodată a dispune obligativitatea predării limbii slovace în toate școlile medii existente pe teritoriul amintit.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, exprimarea considerației noastre și rămânem.

*În București, la 12 decembrie 1919,
cu deosebită stimă,*

ss. Hrabovsky György,	ss. Pavel Veselský
președintele Partidului Național Slovac,	deputatul cicumscripției electorale
deputat în Parlamentul României	din Tótkomlós în Parlamentul din București ⁵

Pe teritoriile ce trebuiau să revină Regatului României Mari s-a obținut folosirea liberă a limbii materne în școli și în biserici și autonomia Bisericii Evanghelice Luterane. În primele alegeri parlamentare din 2-8 noiembrie 1919, în Parlamentul României reîntregite au pătruns și reprezentanții slovacilor: ca senator, Ludovít Boor, și ca deputați, Pavel Veselský, Juraj Hrabovský și Karol Hrdlička (Štefanko 2004a: 73). În situația nou creată, începe lupta bisericii Evanghelice slovace pentru autonomie, pentru un protopopiat (*seniorat*) propriu. Prima încercare viza organizarea acestui protopopiat în cadrul Bisericii surori maghiare din județul Arad. Episcopul general din Cluj însă nu va aproba acest proiect. Astfel că o nouă încercare se va naște în anul următor, 1922, și vizează includerea Bisericii Evanghelice Slovace în Landeskirche cu sediul la Sibiu. În 1 septembrie 1922 este semnată înțelegerea cu sașii, iar senioratul slovac este aprobat sub această structură organizatorică. Vor trece însă mulți ani până când proiectul va prinde viață, iar partenerii din înțelegerea semnată să se și țină de cuvânt. (Môťovská s.a.)

Momentul culminant al străduințelor de autodeterminare ale slovacilor din noua lor patrie survine în data de 16 februarie 1922, când adunarea generală (*convent*) a Bisericii Evanghelice din Nădlac aprobă conținutul unei adrese, cu care trebuia întâmpinată Comisia de Delimitare a teritoriului dintre Ungaria și România, care trebuia prezentată de preotul Boor. Adresa avea următorul conținut:

„Conventul (adunarea) reprezentanților se pronunță la unison pentru ca Biserica Evanghelică C.A. din Nădlac, cu toți enoriașii săi, să fie și să rămână fidelă noii sale patrii, România. Această fidelitate a fost deja confirmată și prin faptul că a acceptat să se unească cu Landeskirche, recunoscută deja oficial, și în viitor, când circumstanțele vor fi favorabile, ar dori ca în acest stat să devină, împreună cu celelalte biserici evanghelice slovace, un protopopiat slovac autonom. Adresează însă o rugămintă insistentă ca cea mai mică minoritate de la

5 Arhivele Statului din Arad, fondul Pop Cicio, nr. 2/1919, f. 10.

granițele țării să nu fie niciodată oprimată. Rugăm deci ca granițele cadastrale ale localității să rămână ca înainte de război, iar dacă ar fi posibil, să se lărgească până în vecinătatea comunei Magyar Csanád, cu podul de peste Mureș. Cu transmiterea voinței a peste 8 000 de slovaci enoriași ai Bisericii Evanghelice C.A. este înputernicit a se prezenta înaintea Comisiei de Delimitare venerabilul Domn Ludovít Boor.” (Štefanko 2004a: 74)

Doleanțele lor au fost rezolvate doar parțial, peste 700 de ha de pământ, gara și fabrica de cânepă au rămas de partea ungurească, iar locuitorii angajați la fabrică au rămas în Ungaria, unde s-a născut astfel Nădlacul Nou (*Nagylak*).

Urmează o perioadă de consolidare a statului român, în care este adoptată o nouă Constituție, o nouă lege electorală și reforma agrară. Noua lege a învățământului introduce obligativitatea studierii limbii române în toate școlile. Învățătorii au fost obligați să-și însușească limba română, iar elevii și studenții, la fel. Școlile confesionale au fost etatizate, dar a rămas dreptul de a preda aproape toate materiile în limba maternă. În aceste condiții propice pentru naționalități s-a consolidat și conștiința națională a slovacilor din România. Aceasta se va vedea și din activitatea lor politică din perioada interbelică. Față de drepturile acordate minorităților de noua Constituție, o parte a românilor exprimă anumite îndoieli, așa cum constată și redactorul Peter Pavol Dovál: „Este adevărat că ne luptăm cu anumite greutăți, printre care cea mai gravă este neîncrederea concetățenilor și fraților noștri români față de mișcarea noastră națională. Stă în puterile noastre să-i convingem de starea adevărată a lucrurilor, să reabilităm încrederea lor în corectitudinea demersurilor noastre, care nu vizează nimic altceva decât respectarea drepturilor elementare ale omului. Dacă reușim să-i convingem că activitatea noastră se bazează pe loialitate și dreptate, atunci conviețuirea noastră va recăpăta concordia dorită” (Dovál 1930a).

În paginile aceluiași ziar, redactorul îmbie electoratul la unitate și responsabilitate înainte de alegerile locale în localitățile cu populație slovacă: „Suntem în pragul alegerilor locale ale reprezentanților și funcționarilor. Este deci de dorit să fim uniți în cuget și oferim ajutorul moral acelor bărbați care au merite și despre care suntem convinși că vor avea mereu în suflet grija față de propriul popor, ca și binele și înflorirea comunității noastre” (Dovál 1930b).

Alegerile din 1930 ne arată cât de diversificată era comunitatea nădlăcană și cum încercau să-i manipuleze reprezentanții partidelor politice, știind că gândesc foarte simplist: „votăm românii” sau „votăm slovacii”. Atât liberalii, cât și social-democrații și cei care se declarau apolitici, cu toții au adoptat aceeași tactică: candidatul la postul de primar era un român cu susținerea respectivului partid, iar pe posturile de viceprimar și casier erau susținuți slovacii. Aceste alegeri au fost câștigate de lista româno-slovacă: primar – Ioan Stroia, viceprimar – Ondrej Fábry și casier – Ján Suchanský, iar din totalul de 16 deputați, 10 au fost slovaci, 4 români și 2 maghiari (*Slovenský Týždenník* 1930/10). Pentru că alegerile au fost contestate de liberali, ele s-au repetat în august și de data aceasta au câștigat cei de pe lista slovacilor independenți. Acum primar devine un slovac, la fel ca și ceilalți membri ai conducerii alese: Michal Ištvanovic –

primar, Ján N. Ďuriš – viceprimar, Juraj Kostka – casier, iar 13 dintre deputați au fost slovaci și doar 3 români. Bineînțeles că, din cauza insuccesului, și aceste alegeri au fost contestate, dar după îndelungi tărăgănări, în cele din urmă au fost validate (*Slovenský Týždenník* 1930/32-33).

Un mare succes politic a fost considerată alegerea repetată, începând cu anul 1934, a avocatului Peter Pavol Dovál ca reprezentant în Consiliul Județean (*Slovenský Týždenník* 1930/10).

Intellectualitatea slovacă reacționează și la provocările din alte ziare din țară sau din străinătate. Astfel, Uroš Boor reacționează cu vehemență în paginile revistei *Slovenský Týždenník* la un articol din *Lidové noviny* din Praga, în care a fost prezentată foarte tendențios situația slovacilor din România (Boor 1930). De asemenea, *Slovenský Týždenník* reacționează, prin pana lui Peter Pavol Dovál, într-un articol ironic, la atacurile cu tentă naționalistă și în același timp antislovacă ale ziarului *Curentul* din București (Dovál 1931). Faptul că intelectualitatea slovacă din România știa să se orienteze în politică și nu ezita să-și apere interesele naționale confirmă și atitudinea lui Peter Pavol Dovál din 1937, împotriva unei hotărâri a Partidului Național Țărănesc, care „prin forță a pus stăpânire pe organizația centrală a avocaților din România și prin aceleași măsuri de forță a votat la unison o rezoluție, conform căreia din baroul de avocați vor putea face parte doar românii” (Dovál 1937).

O atitudine la fel de hotărâtă va avea același autor și cu privire la Arbitrajul de la Viena, în urma căruia slovacii din Bihor, în număr de circa 30 000, au rămas pe teritoriul cedat Ungariei. Cu atât mai controversată ni se pare atitudinea lui Peter Pavol Dovál față de manifestările ultranaționaliste și netolerante ale organizației fasciste Garda de Fier. El publică chiar un interviu cu conducătorul acestei organizații, Horia Sima, care declara:

„Astăzi, România național-legionară s-a atașat, după cum era și normal, politici axei Roma-Berlin și a scăpat de politica dubioasă a Angliei, care îi pricinuia atâtea rele.

Despre aceasta am auzit discursurile conducătorului statului, generalul Antonescu, și cel al lui Horia Sima, conducătorul mișcării legionare. Tocmai de aceea România legionară este de două ori mai apropiată Slovaciei naționaliste: și ca un stat ce înclină către politica axei Roma-Berlin, și ca un stat cu o structură internă, psihologică asemănătoare și ideologie creștină ca cea a statului slovac. [...]

Ambele noastre popoare sunt popoare tinere, neconsolidate și care au avut atât de suferit sub stăpânirea străină și care au decis să urmeze calea proprie de viață națională curată, alături de marea Germanie, ca unicul factor sănătos de reconstrucție a unei Europe noi și fericite” (Dovál 1940).

În ultimii ani ai războiului, Dovál militează pentru reemigrarea slovacilor în Cehoslovacia și singur pleacă din țară imediat după reprimarea revoltei legionare și apoi izbucnirea războiului mondial. Ideile politice ale comunității slovace au fost anihilate în timpul războiului. Majoritatea slovacilor nu împărtășeau convingerile redactorului revistei nădlăcane, dovadă fiind faptul că mulți dintre ei, care au căzut prizonieri la cotul Donului, s-au înrolat ulterior în legiuni-

le cehoslovace formate pe teritoriul URSS și au participat activ la lupta împotriva Germaniei fasciste. Ba mai mult, în anul 1943, la Timișoara ia naștere o organizației ilegală a slovacilor și sârbilor, sub denumirea de Asociația Culturală Democratică a Slavilor, care se va transforma ulterior în Frontul Antifascist Slav din România (Štefanko 2004a: 81). La această asociație au aderat în primul rând învățătorii din Slovacia ce funcționau pe teritoriul României (Ján Bubán din Brestovaț sau Pavel Horský, inspectorul pentru școlile slovace din România). Pavel Horský va pleca până la sfârșitul războiului în Slovacia și va participa la insurecția antifascistă din august 1944, unde și cade răpus de gloanțele germane, împreună cu una dintre elevele din Nădlac, M. Duchenka.

Filiala din Nădlac a Frontului Antifascist îi avea în frunte pe învățătorii Ján Ondrejovič și Ján Repa și în decembrie 1944 încearcă să facă legătura cu organizațiile antifasciste din Ungaria (Sirácky 1980: 224). Organizația este desființată după ce, în data de 9 mai 1945, la o încercare nereușită de organizare a unui congres, partea sârbă cere alipirea Banatului la Iugoslavia și schimbarea denumirii Timișoarei în Titograd (Plech 1995: 93).

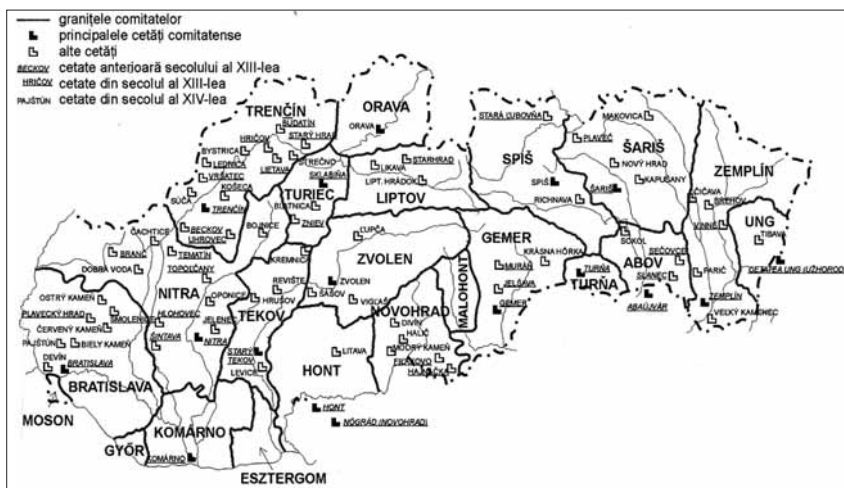
În data de 18 august 1945 are loc Adunarea Generală a Uniunii Cehoslovace din România, cu scopul revigorării activității acesteia, după ce în anii războiului activitatea ei practic încetase. Ca președinte este ales preotul Ivan Bujna, iar după plecarea acestuia, locul lui este luat de avocatul Ján N. Ďuriš. Încă de la început are o inițiativă lăudabilă, de a înființa un liceu cu limba de predare slovacă, ceea ce va și reuși în data de 25 noiembrie 1945, cu largul concurs al Bisericii Evanghelice, care va dona clădirea hotelului Slovak pentru a se putea realiza acest scop. În continuare, din păcate, principala preocupare a acestei uniuni a fost recrutarea cât mai multor slovaci pentru repatriere în Cehoslovacia postbelică, golită de populația germană, respectiv maghiară în zonele ei de graniță. Aceasta s-a făcut pe baza unui acord româno-cehoslovac, în urma căruia au plecat din România circa 21 000 de slovaci, din care aproape o treime au plecat din Nădlac. (Porubský 2004, *apud* Štefanko 2004a: 82)

După anul 1945, în toate localitățile locuite de slovaci, puterea este preluată de comuniști. Și din rândul slovacilor se vor găsi adepți ai noii ideologii totalitare, mai ales din rândul muncitorilor și al țăranilor fără pământ. Aceștia au format listele partidelor muncitorești în timpul ultimelor alegeri democratice, despre care am vorbit, sau noile idei și le-au adus din prizonieratul sovietic. După câțiva ani, în 1948, când regimul comunist începe să se consolideze, toate asociațiile din Nădlac, ca și filialele lor din teritoriu, vor fi desființate, fiind catalogate drept „naționaliste”, și o mare parte a bibliotecilor vor fi arse public de cei mai zeloși adepți ai noii ideologii.

Ilustrații

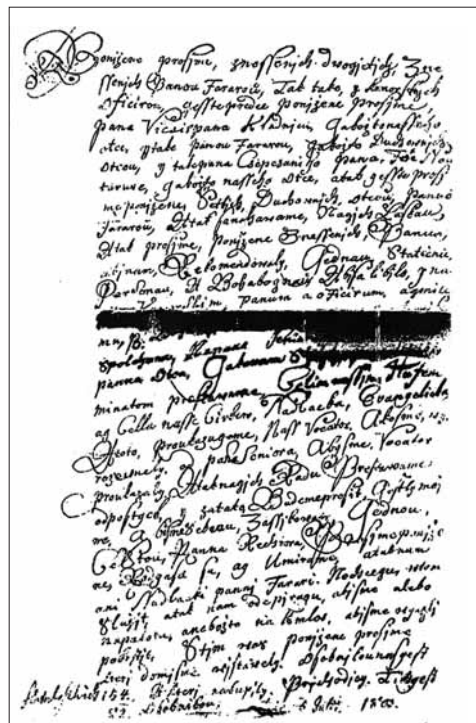
1. Teritoriul Slovaciei pe cea mai veche hartă a Ungariei, așa-numită hartă a lui Lazăr (Tabula Hungarie, 1528) (sursa: Mannová 2011)

2. Comitate și cetăți la sfârșitul secolului al XIV-lea (sursa: Mannová 2011)

3. Puncte de referință în evoluția raporturilor confesionale din Ungaria: *Resolutio Carolina* (1731) limita posibilitățile de afirmare ale cetățenilor necatolici și ale vieții lor confesionale, iar *Patenta de toleranță* (1781, în 1783 extinsă și în favoarea evreilor) le permitea o emancipare treptată (sursa: Mannová 2011)

4. Cererea primilor slovaci din Nădlac pentru un preot și un învățător (1803)

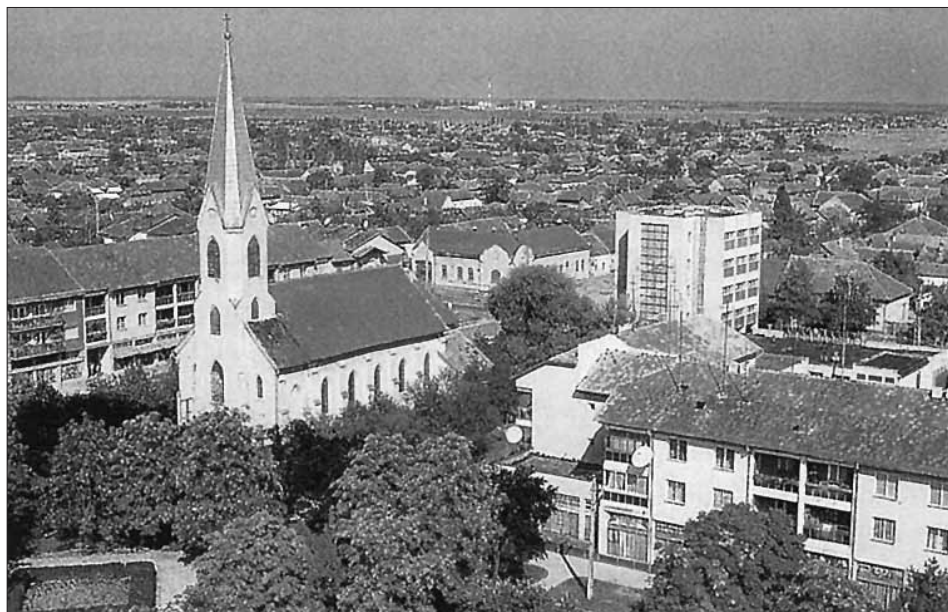

5. Venirea slovacilor la Nădlac (1803) (sursa: tabloul pictat de Dedinský păstrat în incinta bisericii evanghelice din Nădlac)

6. Biserica evanghelică lutherană din Nădlac

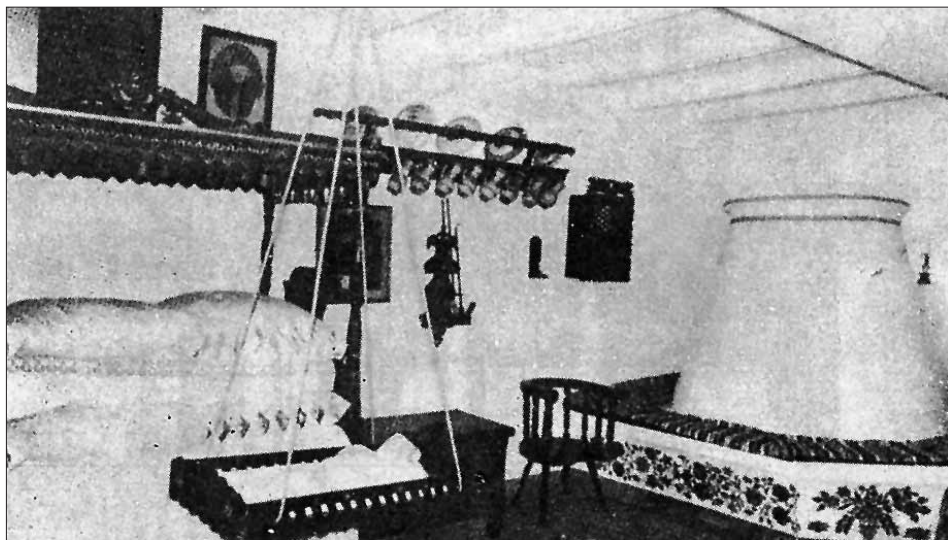

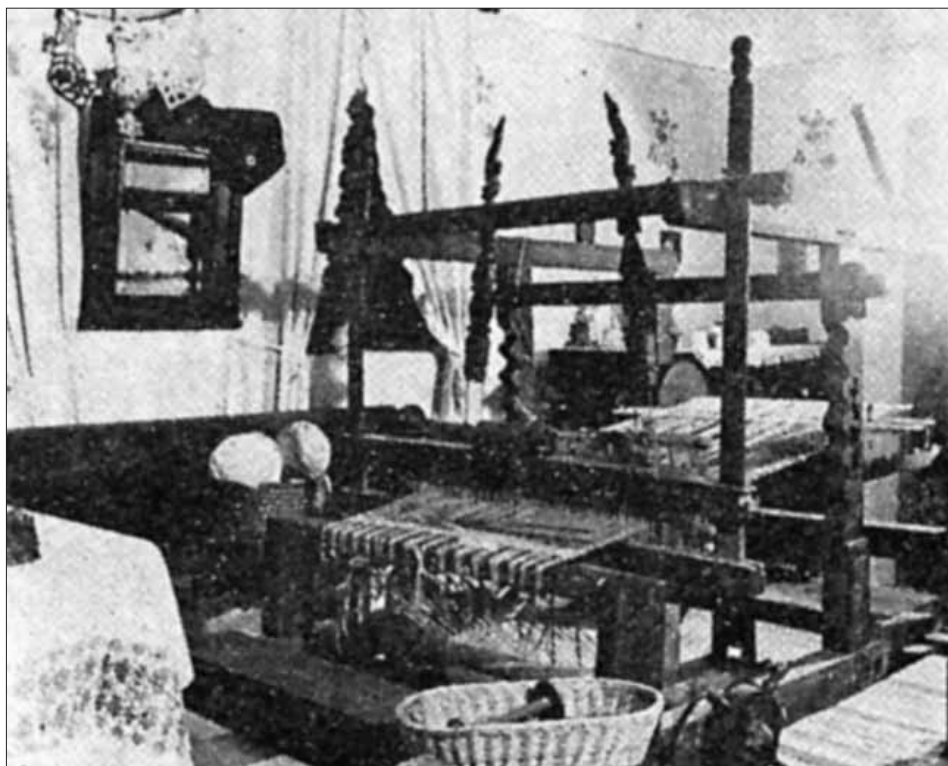
7. Biserica romano-catolică din Nădlac

8. Biserica romano-catolică din Șinteu

9. Casă slovacă din Ținuturile de Jos din secolul al XVIII-lea (sursa: Borguľa-Švihran 1979)

10. Rázboiul de țesut din camera din spate a casei slovace din secolul al XIX-lea (sursa: Borguľa-Švihran 1979)

11. Interiorul casei slovace din secolul al XIX-lea (sursa: Borguľa-Švihran 1979)

12. Bucătăria cu pridvor a casei slovace din secolul al XIX-lea (sursa: Borguľa-Švihran 1979)

13. Portul popular slovac din Ținuturile de Jos (sursa: Borgula-Švihran 1979)

14. Păștori slovaci din Ținuturile de Jos (sursa: Borgula-Švihran 1979)

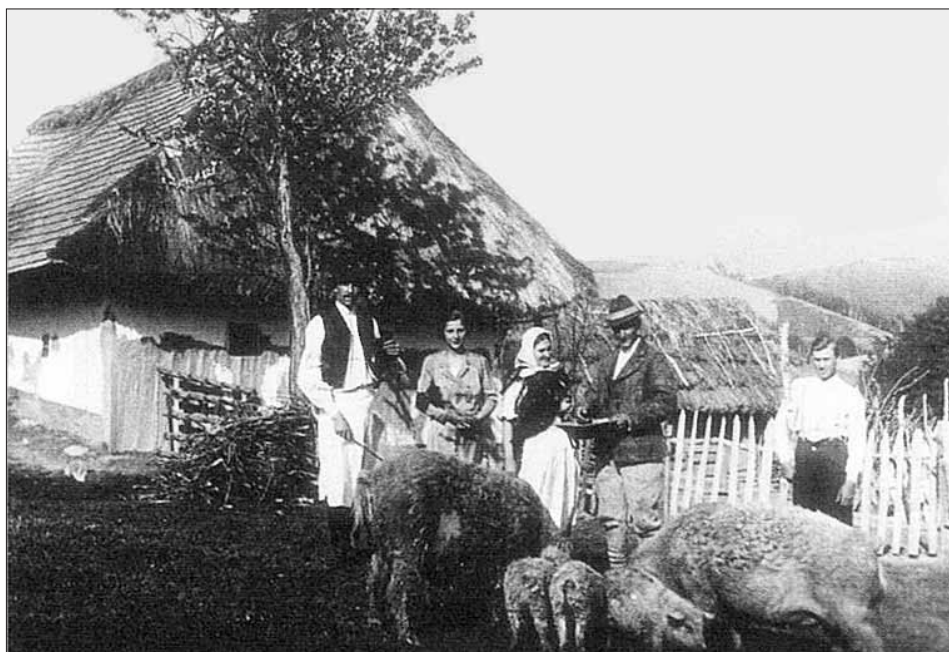
15. Slovaci din Bucovina în perioada interbelică (sursa: Štefanko 2004b)

16. Elevii slovaci din Bucovina în perioada interbelică (sursa: Štefanko 2004b)

17. Prima școală slovacă din Nădlac (1834) (sursa: Štefanko 2004b)

18. O gospodărie slovacă din Bihor în perioada interbelică (sursa: Štefanko 2004b)

19. Fetele slovace din Nădlac în perioada interbelică (sursa: Ștefanko 2004b)

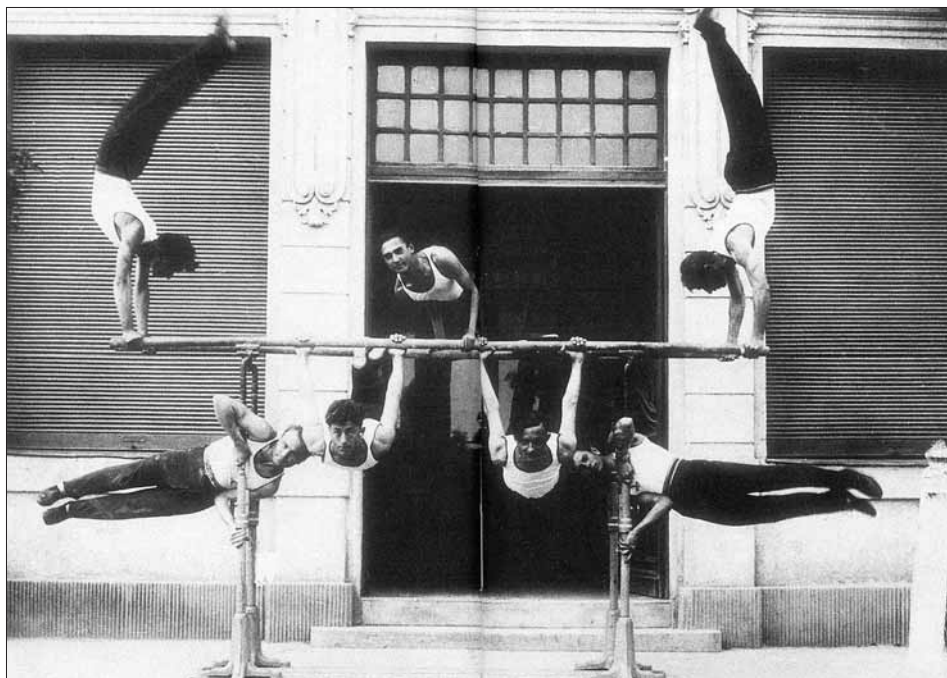
20. Sălaș din hotarul Nădlacului (sursa: Ștefanko 2004b)

21. Hotarul satului Valea Târnei (jud. Bihor) (sursa: Štefanko 2004b)

22. Comitetul Cercului Popular Slovak din Nădlac – perioada interbelică (sursa: Štefanko 2004b)

23. Membrii asociației sportive *Sokol* din Nădlac – perioada interbelică (sursa: Štefanko 2004b)

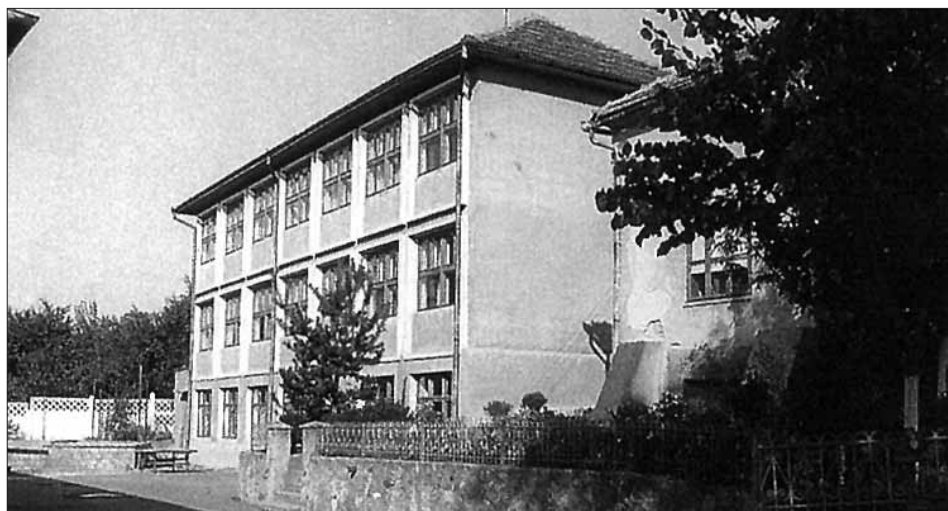

24. Preotul Ján Kmeť cu comitetul parohial din Nădlac (sursa: Štefanko 2004b)

25. Clădirea hotelului Slovák (1907), care devine sediul primului liceu slovac din România (1945) (sursa: Štefanko 2004b)

26. Clădirea Liceului slovac „Jozef Kozáček” din Budoi (jud. Bihor) (sursa: Štefanko 2004b)

27. 4 ianuarie 1990 – adunarea fondatoare a Uniunii Democratice a Slovacy și Cehilor din România (sursa: Ștefanko 2004b)

28. Consfătuirea membrilor Cercului Literar „Ivan Krasko” din Nădlac (sursa: Ștefanko 2004b)

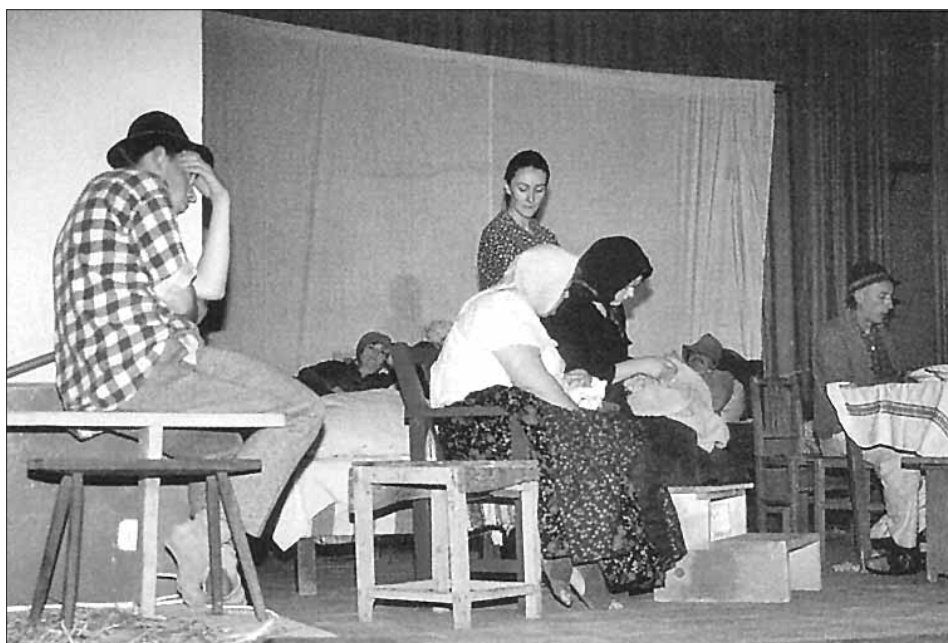
29. Producția de carte a Editurii „Ivan Krasko” la Târgul Internațional de Carte de la București (sursa: Ștefanko 2004b)

30. Ansamblul Folcloric „Sálašán” din Nădlac (sursa: Ștefanko 2004b)

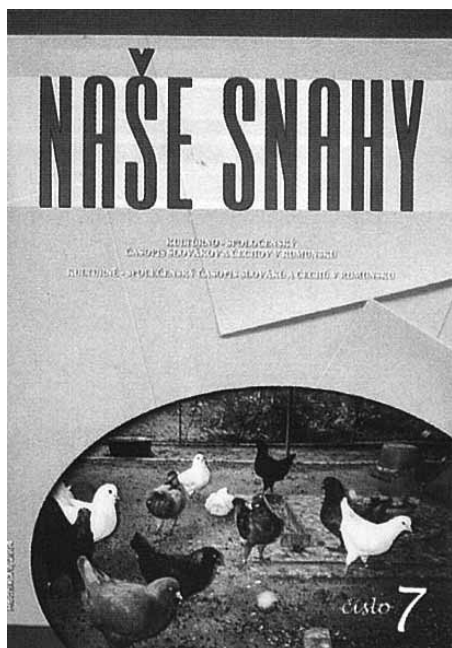

31. Ansamblul Folcloric „Cerovina” din Valea Cerului (sursa: Ștefanko 2004b)

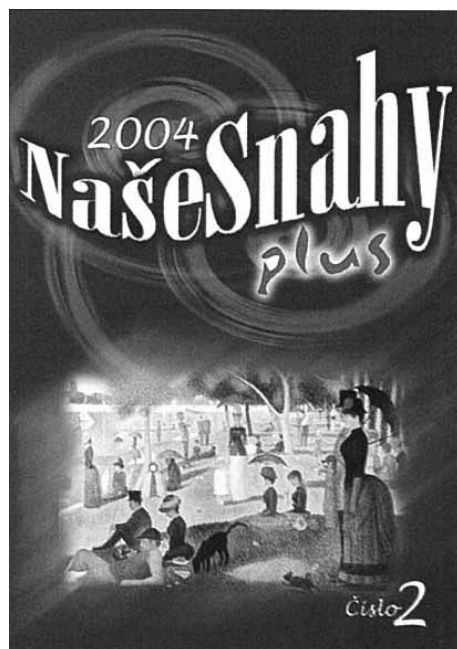

32. Trupa de teatru de amatori X din Nădlac (sursa: Ștefanko 2004b)

33. Publicația editată de Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” din Nădlac

34. Publicația editată de Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” din Nădlac

ROVNOBEŽNÉ

IX / 2 - 2004

ROVNOBEŽNÉ

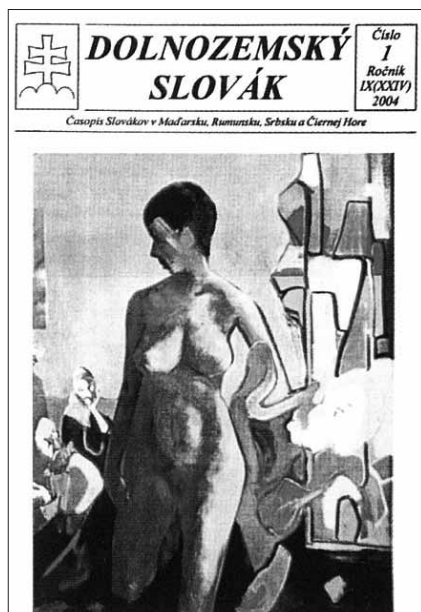
OGLINZI

IX / 2 - 2004

OGLINZI

35. Publicația editată de Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” din Nădlac

36. Publicația editată de Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” din Nădlac

O b e c	1910		1930	
	obyv.	Slov.	obyv.	Slov.
Timișoara	72 555	341	97 580	413
Vucova	1 167	547	1 040	532
Butin	1 071	417	916	493
Semlacul Mare	1 115	93	1 041	106
Brestovaț	963	269	852	253
Teș	580	108	516	169
Felnac	3 095	95	2 895	99
Herneacova	1 414	82	962	62

O b e c	1910		1930	
	obyv.	Slov.	obyv.	Slov.
Timișoara	72 555	341	97 580	413
Vucova	1 167	547	1 040	532
Butin	1 071	417	916	493
Semlacul Mare	1 115	93	1 041	106
Brestovaț	963	269	852	253
Teș	580	108	516	169
Felnac	3 095	95	2 895	99
Herneacova	1 414	82	962	62

37. Statistici referitoare la evoluția demografică a comunității slovace din România (sursa: Sirácky 1971)

Sistemul instituțional

| IANKO GUBANI |

Introducere

Mărturie despre vitalitatea culturală a slovacilor din România depun cultura bogată și dezvoltată, cântecul tradițional bine păstrat și, nu în ultimul rând, limba maternă, care este și până în prezent vie în rândurile tinerei generații. La privirea retrospectivă, luând în considerare evenimentele istorice și sociale din România care au pus amprenta și asupra minorității slovace, nu putem să nu observăm faptul că la o cultură atât de vie în prezent a contribuit de-a lungul anilor un sistem instituțional bine organizat. O parte integrală a acestui sistem instituțional au fost întotdeauna instituțiile de învățământ, în cadrul cărora tinerilor slovaci din România li se oferea educația în limba lor maternă. Acest punct nevralgic din sistemul instituțional al minorității slovace din România îl considerăm a fi cel mai important. În rândurile de mai jos vom prezenta dezvoltarea acestei rețele prin intermediul etapelor-cheie și totodată vom trece în revistă numărul de elevi care au frecventat școlile slovace din România. Un punct forte sunt și informațiile despre starea actuală a școlilor cu predare în limba slovacă și totodată cooperarea lor atât cu Ministerul Educației, Cercetării și Sportului din Slovacia, cât și cu instituțiile de învățământ în limba slovacă din Ungaria, Serbia și Croația.

Pe lângă educația în limba maternă, unul dintre cele mai importante elemente în determinarea identității minorității slovace din România este religia. Rețeaua ecleziastică a slovacilor din România va fi prezentată în două unități, după cum urmează: parohiile romano-catolice și bisericile evanghelice. În cadrul prezentării rețelei ecleziastice vor fi prezentate și asociații cu caracter religios, pelerinaje și rolul lor în viața religioasă a minorității.

Minoritatea slovacă din România, pe lângă dezvoltarea dinamică în sfera educațională, religioasă și culturală, și-a făcut simțită prezența și în sfera politică. Această problemă va fi prezentată în a treia parte a capitolului, în cadrul căreia ne vom axa pe activitățile politice și culturale ale Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România.

În capitolul de față vom prezenta Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”, cu sediul în Nădlac. Nu vor lipsi informații-cheie cu privire la activitatea sa științifică, editorială și literară. În textul de față dorim să prezentăm cele mai importante instituții ale minorității slovace din România. Prin structura sa, dorim ca textul să fie conceput în așa fel încât cititorul să fie bine informat

despre dezvoltarea rețelei instituționale și totodată să-și creeze o imagine complexă despre activitatea instituțiilor slovacă în prezent.

Sistemul de învățământ în limba maternă

Sistemul educațional și educația în limba maternă joacă un rol crucial în viața minoritarilor de etnie slovacă din România. Din punct de vedere istoric, dezvoltarea sistemului educațional în limba slovacă drept limbă maternă este strâns legată de apartenența religioasă (și nu în ultimul rând și de sistemul ecleziastic), care și în prezent se face simțită în rândurile slovacilor din România. În această parte a capitolului vom prezenta un scurt istoric al școlilor cu predare în limba slovacă. Textul va fi structurat pe baza anilor/perioadelor celor mai importante, pe parcursul cărora sistemul de învățământ slovac a înregistrat cele mai importante progrese, și, din păcate, regrese cauzate de remigrarea în țara-mamă și peste ocean (în SUA, Canada, Argentina, Brazilia etc.). O parte integrantă a textului va fi și starea actuală a sistemului educațional al minorității slovacă din România. Nu în ultimul rând, vom scoate în evidență și cooperarea școlilor cu predare în limba slovacă din România cu cele din statele vecine, de pildă Ungaria, Serbia, Croația, unde în prezent încă mai funcționează instituții de învățământ în limba slovacă.

Scurtă prezentare a evoluției sistemului educațional slovac în România

Așa cum am menționat în cadrul introducerii în acest capitol, dezvoltarea rețelei școlare cu predare în limba slovacă poate fi împărțită în șase etape: 1. de la venirea slovacilor pe teritoriul României până în anul 1920; 2. 1921-1930; 3. 1930-1945; 4. 1945-1948; 5. 1948-1989; 6. din 1989 până în prezent.

Anul 1920 este considerat de Ondrej Štefanko ca sfârșitul primei etape de dezvoltare (Štefanko 2004b). În această perioadă instituțiile de învățământ cu predare în limba slovacă din România, mai ales cele din județele Arad și Timiș, se aflau sub gestionarea bisericilor evanghelice. În anul 1776, în localitatea Mocra a fost înființată prima școală cu predare în limba slovacă. În Nădlac școala a fost „înființată imediat după venirea slovacilor în anul 1803” (Štefanko–Husárik 2006: 27). În localitatea Butin situația a fost mai complicată și „școala a fost construită în 1820” (Michalík 2008: 111), deci după șapte ani de la venirea (în 1813) a slovacilor în localitate. În localitatea Vucova prima școală a fost înființată în anul 1827. Situația era diferită în localitățile unde trăiau slovaci de religie romano-catolică și greco-catolică. În aceste localități, „înființarea școlilor a avut un proces mai îndelungat, cu excepția slovacilor din Brestovăț, unde școala a fost înființată imediat după venirea slovacilor în acest sat (1847). [...]

În Țipari școala a fost înființată în anul 1919, după 36 de ani de la venire în sat, și în localitățile unde slovaci erau de religie greco-catolică (Peregu Mare, Scăiuși) școlile slovace au fost înființate numai în anul 1942, aproape după un secol” (Štefánko–Husárik 2006: 27-28). În localitatea Făgetu (județul Sălaj) și în localitatea Valea Târnei școala a fost înființată în anul 1830, în Șinteu, în anul 1876, și în localitatea Huta Voivozi, abia în anul 1890.

În etapa a II-a (1921-1930) rețeaua școlară slovacă, putem spune metaforic, a trecut prin foc. În anul 1922 toate școlile bisericești au trecut sub gestiunea statului. „După anul 1918 toți profesori care activau în cadrul școlilor cu predare în limba slovacă erau obligați ca într-un an să învețe limba română și să dea examen.”¹ Din cauza faptului că era interzisă folosirea manualelor aduse din străinătate (din Slovacia) au apărut manuale scrise de profesorii din țară. De exemplu, „în anul 1925, în Făgetu, profesorul Domolkoš și hangiul Humil publică «Abecedarul ilustrat» (*Obrazni abecedár*)” (Štefánko 2004b: 41). Situația a fost identică și în Nădlac, unde „Samuel Kubica, în anul 1927, editează și publică «Abecedarul și cartea de citire pentru școlile elementare din România» (*Obrázkový šlabikár a čítanku pre slovenské ľudové školy v Rumunsku*)” (Pascu 2003: 217), aceste fiind primele cărți în limba slovacă editate de profesorii din România.

Pentru cea de-a III-a etapă (1931-1945) este esențial să scoatem în evidență faptul că dezvoltarea rețelei școlare cu predare în limba slovacă a fost accelerată odată cu semnarea contractului bilateral cultural între Cehoslovacia și România în anul 1936. Pe baza acestui contract, „au fost clădite din bugetul cehoslovac 13 școli și au fost trimise în România cadre calificate din Cehoslovacia. [...] Un rol important a avut și adoptarea Legii cu privire la organizarea și funcționarea învățământului din 1939, care permitea predarea disciplinelor în limba maternă, în afară de limba română, istoria românilor, geografia României și educația civică” (Štefánko 2004b: 41-42). În această perioadă a crescut și numărul cadrelor didactice calificate. În anul școlar 1939-1940, „în școlile cu predare în limba slovacă în România activau 43 de cadre didactice, dintre care 13 erau de origine din România. În anul școlar 1942-1943 numărul lor în amândouă regiunile a crescut la cifra de 59” (Štefánko 2004b: 43).

Ținând cont de condițiile favorabile, în această perioadă putem spune că s-a fondat nucleul principal a rețelei școlare a minoritarilor de etnie slovacă din România (pentru mai multe informații despre viața culturală și educațională, vezi Furiková 2015). De la numărul de 11 instituții de învățământ existente în anul 1930, s-a ajuns „în anul școlar 1939/1940 la un număr de 26” (Štefánko–Husárik 2006: 32). După Arbitrajul de la Viena rețeaua școlară slovacă continuă să se dezvolte: „pe teritoriul ocupat, numărul a crescut de la 15 la 17 unități, și pe teritoriul României, de la 11 la 16 unități. [...] În anul școlar 1943/1944, în regiunea Arad-Banat existau școli slovace în Nădlac (și în Viile Vechi), Mocreă, Țipar, Pecica, Peregu Mare, Semlac, Toplița-Prunișor, Berzovia, Brestovăț, Butin, Șemlacu Mare, Scăiuși, Teși, Vermeș, Vucova, și în zona Bucovinei, în

1 Sursă: <http://www.slovacivrumunsku.sk/01-skol.php>.

Poiana Micului, și pe teritoriul ocupat din regiunea Bihor-Sălaj, în localitățile Zalmoș, Făgetu, Valea Târnei, Șerani, Marca Huta, Bogdana, Boianu Mare, Vărzari, Valea Cerului, Șinteu, Sacalasău Nou, Huta Voivozi, Fegernic, Budoi, Borumlaca, Bicaci și în regiunea Satu Mare-Maramureș în zona Huta-Certeze” (Štefánko 2004b: 42).

A IV-a etapă (1945-1948) în dezvoltarea învățământului slovac în România este una specifică. După anul 1945, până la reforma școlară din 1948, cadrele didactice trimise din Slovacia au rămas să activeze mai departe, deși an de an numărul lor scădea. În această perioadă numărul școlilor cu predare în limba slovacă scade treptat și în anul școlar 1948-1949 au fost înregistrate numai 16 unități. În anul 1948, din „inițiativa Ministerului Educației și a Uniunii Cehoslovace din România, a avut loc în Nădlac recrutarea forței didactice pentru ocuparea posturilor didactice vacante în școlile slovace din regiunea Bihor-Sălaj. [...] După absolvirea cursurilor de calificare au fost trimiși în aceste unități, unde au activat o perioadă, ajutând cadrele didactice deja existente. Din rândurile recrutanților unii și-au terminat studiile de calificare în diferite arii didactice și au rămas să predea mai departe” (Štefánko 2004b: 43). Un rol important în dezvoltarea sistemului educațional slovac în România a avut înființarea liceului slovac (Štátne československé gymnázium v Rumunsku) în Nădlac, în anul 1945 (vezi Heckel 1994: 172-173).

Pentru etapa a V-a (1948-1989), în învățământul slovac este caracteristică buna funcționare a liceului slovac în Nădlac, care în ani 1948-1956 a funcționat ca Școala Slovacă Pedagogică și „a pregătit pentru școlile slovace 9 educatoare și 97 de profesori. După anul 1959 un timp scurt a funcționat ca liceul slovac și după aceea ca secția slovacă a liceului nădlăcan” (Štefánko-Husárik 2006: 33). În prezent funcționează sub numele Grupul Școlar „Jozef Gregor Tajovský” Nădlac.

Un rol important în învățământul slovac din România a avut și înființarea Lectoratului de limba slovacă la Universitatea din București în anul 1944, iar apoi, în 1949, a Catedrei de limba și literatura slovacă. În general, „slavistica a cunoscut o dezvoltare puternică din anul școlar 1949-1950, după reforma învățământului, în cadrul căreia s-a reorganizat învățământul filologic superior. Datorită intervențiilor profesorului Olteanu la minister, având și susținerea unor slaviști de marcă, a luat ființă o secție de sine stătătoare, în cadrul căreia limba și literatura slovacă a devenit disciplină principală (A) de licență” (Anoca 2014: 34). Un rol foarte important în buna funcționare a limbi și literaturi slovace la București a avut și Dagmar Mária Anoca, cea care „în anul 1992 a revenit la Universitatea din București, ocupând postul de lector, iar în anul 1999 a devenit conferențiar la aceeași Universitate” (Luță 2016: 9).

După reforma școlară din anul 1948, numărul școlilor cu predare în limba slovacă crește treptat; „în anul școlar 1955-1956 în România au fost 32 unități de învățământ cu limba de predare slovacă și în anul școlar 1978-1979 deja au fost înregistrate 37” (Štefánko 2001: 248). Între anii 1979 și 1989 numărul școlilor scade moderat „din cauza intensificării politicii de asimilare a regimu-

lui totalitar” (Hlásnik–Pasková 2002: 199), în anul școlar 1988-1989 atingând cifra de 33 de unități.

Pentru a VI-a etapă (după anul 1989) de dezvoltare a învățământului în limba slovacă este caracteristică o creștere abundentă a unităților de învățământ. În anul 1995 este înființat în localitatea Budoi Liceul Teoretic „Jozef Kozáček” (vezi și Kapusniaková 2005: 15-20). În „anul școlar 1994-1995 în România existau 40 de școli cu predare în limba slovacă și în anul școlar 1999-2000 numărul lor scade la 35 de unități” (Hlásnik–Pasková 2002: 199). În anul 2004 Ondrej Štefanko scria: „în prezent funcționează în România 32 de unități școlare cu limba de predare slovacă: 2 licee din clasa I-a până în a XII-a (în Nădlac și Budoi), 4 școli cu clasele I-VIII (în Șinteu, Huta Voivozi, Făgetu și Șerani), 16 școli primare cu clasele I-IV și 10 grădinițe. În plus, limba slovacă drept limbă maternă se predă și în alte școli” (Štefanko 2004b: 45).

Starea actuală a sistemului educațional slovac din România

Starea actuală a unităților de învățământ cu predare în limba slovacă o putem caracteriza ca pe un element cultural cu tendințe de regres. Acest fapt cauzează un număr scăzut de elevi. Dacă în anul școlar 2007-2008 activau 20 de unități cu predare în limba slovacă, în anul școlar 2015-2016 erau numai 15 la număr. Din acestea, în prezent funcționează două unități liceale: Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac, județul Arad, și Liceul Teoretic „Jozef Kozáček” din Budoi, județul Bihor. În județul Bihor activează patru unități de învățământ cu clasele I-VIII (în localitățile Budoi, Șinteu, Șerani și Varasău) și trei unități de învățământ cu clasele I-IV (în localitățile Valea Cerului, Vărzari și Sacalasău Nou). În județul Sălaj, în prezent există trei școli primare (în Făgetu și Tusa) și una gimnazială în localitatea Făgetu. În județul Timiș există numai două grădinițe cu program normal, în Butin și Vocova (vezi *Tabelul nr. 1 și nr. 2*). În toate școlile, „predarea limbii materne este garantată prin legislație” (Michalík 2015: 122).

Între anul școlar 2007-2008 și anul școlar 2015-2016 s-a simțit și o scădere bruscă a numărului de elevi în toate ciclurile de învățământ. De exemplu, în anul școlar 2007-2008 s-au înregistrat un număr de 976 de elevi de etnie slovacă, din care 248 de copii de grădiniță, 326 de elevi în ciclul primar, 295 în ciclul gimnazial și în ciclul liceal 197 de elevi. În anul școlar 2015-2016 erau înscriși numai 773 de elevi, dintre care la grădiniță 209 și în clasa pregătitoare 29 de copii, în ciclul primar 169 de elevi și în ciclul gimnazial numai 199 de elevi. Acest număr s-a simțit și în ciclul liceal, unde au fost înscriși 167 de elevi, din care 31 cu frecvență redusă.

Tabelul nr. 1. Efective de elevi în unități de învățământ cu limba de predare slovacă în România pe anul școlar 2007-2008

Jud.	Unitatea de învățământ	Total copii și elevi	Grădi- niță	Ciclul primar					Ciclul gimnazial					Ciclul liceal				
				I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
AR	Grup Școlar „Jozef Gregor Tajovský” Nădlac	279	109	17	19	21	24	14	23	34	16	19	25	16	33			
BH	Liceul Teoretic „Jozef Kozáček” Budoi	217	30	10	10	11	10	16	13	11	11	32	28	18	17			
BH	Școala cu cl. I-VIII nr. 1 Șerani	80	12	7	6	8	3	11	10	10	13	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-VIII Șinteu	74	12	4	7	7	3	12	9	10	10	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-VIII Huta Voivozi	37	10	2	3	-	2	8	2	5	6	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-VIII Aleșd	22	14	4	1	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-VIII Berna	15	-	4	2	3	6	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-IV Vărzari	11	-	-	4	4	3	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-VIII nr. 2 Șerani	4	-	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-IV Valea Târnei	5	-	-	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-IV Chrapțin	4	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-IV Sacalásău	9	-	3	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-IV Valea Cerului	29	12	6	4	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-IV Valea Lupului	4	-	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Școala cu cl. I-IV Rături	11	-	1	2	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-			
BH	Grădinița PN Varasău	18	10	2	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-			
SJ	Școala cu cl. I-VIII nr. 1 Făget	97	22	8	4	4	8	13	10	12	16	-	-	-	-			
SJ	Școala cu cl. I-VIII nr. 2 Făget	37	17	5	6	4	5	-	-	-	-	-	-	-	-			
SJ	Școala cu cl. I-VIII nr. 3 Făget	10	-	2	2	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-			
TM	Grădinița PN Butin	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
TOTAL GENERAL		976	248	77	81	80	88	74	67	82	72	51	53	43	50			

Sursa: ISJ Oradea 2016.

Tabelul nr. 2. Efective de elevi în unități de învățământ cu limba de predare slovacă în România pe anul școlar 2015-2016

Jud.	Unitatea de învățământ	Total copii și elevi	Grădiniță	Cl. preg.	Ciclul primar				Ciclul gimnazial				Ciclul liceal			
					I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
AR	Grup Școlar „Jozef Gregor Tajovský” Nădlac	315	98	14	12	22	13	17	14	21	13	19	15	17	19	21
BH	Liceul Teoretic „Jozef Kozáček” Budoii	187	19	–	–	9	10	10	8	11	12	13	13	16	18	17 31*
BH	Școala cu cl. I-VIII nr. 1 Șerani	41	13	3	1	1	2	3	3	4	4	7	–	–	–	–
BH	Școala cu cl. I-VIII Șinteu	53	7	–	3	4	7	3	8	8	6	7	–	–	–	–
BH	Grădinița PN Aleșd	15	15	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
BH	Școala cu cl. I-IV Vărzari	10	–	–	4	1	2	3	–	–	–	–	–	–	–	–
BH	Școala cu cl. I-IV Sacalasău Nou	6	–	1	2	1	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–
BH	Școala cu cl. I-IV Valea Cerului	11	7	–	1	–	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–
BH	Școala cu cl. I-VIII Varasău	13	6	–	2	–	2	3	–	–	–	–	–	–	–	–
SJ	Școala cu cl. I-VIII nr. 1 Făget	77	14	5	5	3	7	2	9	13	11	8	–	–	–	–
SJ	Școala cu cl. I-VIII nr. 2 Făget	16	10	3	–	1	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–
SJ	Școala cu cl. I-VIII nr. 3 Făget	5	–	2	1	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–
SJ	Școala Primară Tusa	4	–	1	1	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–
TM	Grădinița PN Butin	10	10	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
TM	Grădinița PN Vukova	10	10	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
TOTAL GENERAL		773	209	29	32	43	49	45	42	57	46	54	28	33	37	69*

Sursa: ISJ Oradea 2016.

Dintre beneficiile cel mai importante pentru elevii care studiază în școlile cu predare în limba slovacă din România este faptul că pot susține examene (subiectele pentru discipline fiind traduse în limba slovacă) finale în limba lor maternă la toate disciplinele, în afară de istoria românilor și limba și literatura română.

În prezent, aproape în fiecare unitate școlară activează cadre didactice calificate, pregătite în universitățile din România și din Slovacia. Un rol important în pregătirea educatoarelor și a învățătoarelor a avut și Grupul Școlar „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac, care la fiecare cinci ani deschidea o clasă pedagogică. În prezent, absolvenții acestor clase încă mai activează în învățământul minoritar slovac.

Un rol important a avut activitatea cadrelor didactice slovace în cadrul activităților organizate de inspectoratele școlare județene. Totodată, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România organizează în fiecare an consfătuiri ale cadrelor didactice de toate specialitățile, de la școlile cu predare în limba slovacă din județele Arad, Timiș, Bihor și Sălaj. Acest eveniment reprezintă pentru cadrele didactice o platformă pentru discuțiile metodologice, manageriale și, nu în ultimul rând, un prilej de reîntâlnire. La aceste consfătuiri sunt prezenți și specialiști invitați din străinătate, care țin cursuri de metodologie a predării diferitelor discipline pentru cadrele didactice slovace din România.

O colaborare perfectă în aria educației reprezintă și perfecționarea cadrelor didactice de la școlile cu limba de predare slovacă la cursurile de perfecționare organizate de Centrul metodic de pe lângă Universitatea Matej Bel din Banská Bystrica și Centrul de perfecționare de pe lângă Universitatea Comenius din Bratislava, Slovacia. „În baza *Programului interministerial de colaborare în domeniul învățământului* între Ministerul Educației, Cercetării și Inovării și Ministerul Învățământului din Slovacia, anual, 25 de cadre didactice de la toate ciclurile de învățământ, de toate specialitățile, de la școlile cu limba de predare slovacă din țară, beneficiază de aceste cursuri de perfecționare. Creditele obținute de către cursanți în urma acestor cursuri sunt recunoscute de Ministerul Educației, Cercetării și Inovării” (MIN-LANG/PR 2010: 234). Totodată, pe baza sus-numitului program, absolvenții celor două licee beneficiază anual de 10 burse guvernamentale pentru studiile universitare din partea Ministerului Învățământului din Slovacia și 50 de elevi participă anual, însoțiți de cadrele didactice, la Școala în Natură.

Organizarea în fiecare an a olimpiadei de limba slovacă a devenit o tradiție la care iau parte elevii din clasele VII-XII din unități de învățământ cu predare în limba slovacă, ce au obținut cele mai bune rezultate în cadrul concursului de limba și literatura slovacă, faza județeană. Prin urmare, „faza națională a olimpiadei de limbi materne slave este un bun schimb de experiență atât între elevi, cât și între cadre didactice. În afara premiilor acordate de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, premianții sunt recompensați de Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România, de Ambasada Republicii Slo-

vace la București și de Departamentul pentru Relații Interetnice, care organizează și finanțează în fiecare an excursii în țară și străinătate pentru elevii care au obținut premii” (MIN-LANG/PR 2010: 235). De asemenea, o bună cooperare internațională reprezintă și *Concursul itinerant de cultură generală a elevilor liceeni din liceele cu limba de predare slovacă din România, Ungaria și Serbia*, care a fost înființat din inițiativa Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. În fiecare an se desfășoară în cadrul unuia dintre liceele din România, Ungaria sau Serbia, ajungând în anul 2016 la a XI-a ediție.

Pe baza activităților prezentate, reiese că Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România joacă un rol important în buna funcționare a instituțiilor cu predare în limba slovacă din România. Pe lângă faptul că este implicată în finanțarea diverselor proiecte educaționale (sus-numite), ia măsuri și pentru sprijinirea învățământului minoritar slovac sub această formă:

- „pe baza granturilor din partea Guvernului Republicii Slovacă achiziționează manuale școlare, caiete de lucru și caiete de limba slovacă și care sunt distribuite tuturor școlilor cu clasele I-IV cu limba de predare slovacă;
- asigură câteva exemplare de manuale pentru toate disciplinele școlare la clasele V-XII, care orientează profesorii în tendințele noi ale limbii materne sau ale științei respective;
- achiziționează pentru bibliotecile școlare literatură pentru copii și tineri în limba slovacă, dicționare și enciclopedii;
- dotează școlile cu limba de predare slovacă cu material didactic tehnic: CD playere, TV, notebook-uri, suporturi electronice didactice etc.;
- consilierea elevilor din cele două licee în vedere studiului universitar în Republica Slovacă” (MIN-LANG/PR 2010: 236).

Pentru realizarea acestor măsuri de sprijinire a învățământului în limba slovacă în România, pe lângă Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România, în mare măsură este implicată și Asociația de Formare și Consiliere din Nădlac. Asociația a fost înființată în anul 2006, cu sediul în Nădlac. Reprezentantul acesteia, având funcția de președinte, este Pavel Hlásnik. Este o organizație nonprofit activând în sfera educației și cercetării, cu scopul de a păstra și a dezvolta identitatea națională a minoritarilor de etnie slovacă și cehă din România. O activitate inedită a acestei asociații a constat în fondarea Premiului „Samuel Tešedík”. În fiecare an, acest premiu este acordat cadrelor didactice care activează în școlile cu predare în limba slovacă în România, Ungaria, Serbia și Croația. Totodată, acest premiu poate fi acordat persoanelor din Slovacia care au depus o însemnată activitate în domeniul dezvoltării educației în limba maternă (slovacă) în afara Slovaciei. Acordarea acestui premiu este un moment solemn, cu prilejul căruia este organizat în fiecare an un colocviu științific pentru cadrele didactice.

Rețeaua ecleziastică a slovacilor din România

În afară de limba maternă, unul dintre elementele-cheie în determinarea identității minorității slovace din România este religia. Pentru credincioșii slovaci, apartenența confesională este un element prioritar și, nu în ultimul rând, expresia elementară a vieții lor. În trecut, în rândurile minorității slovace cele mai răspândite erau religiile romano-catolică, protestantă și greco-catolică. În prezent, ca urmare a încheierii căsătoriilor mixte (slovaco-române), există și slovaci de religie ortodoxă. Acest fenomen poate fi întâlnit mai ales în comune în care populația română este mai numeroasă decât cea slovacă, iar religia ortodoxă este dominantă. Acest fenomen se manifestă atât în rândurile etnicilor slovaci de religie luterană, cât și romano-catolică.

Din punct de vedere regional, cel mai mare număr al cetățenilor români de etnie slovacă este înregistrat în județele Bihor, Sălaj, Arad și Timiș. Aceste județe sunt geografic diferite și prin urmare aspectul geografic a influențat și stilul de viață al minorității slovace. Un alt element simbol pentru minoritatea slovacă care distinge aceste județe este religia. În rândurile credincioșilor slovaci din regiunea Arad-Timiș domină religia protestantă, iar în regiunea Bihor-Sălaj, religia romano-catolică.

În rândurile de mai jos vom prezenta contextul istoric al dezvoltării rețelei ecleziastice a minorității slovace din România și, nu în ultimul rând, aspectele ei actuale. Totodată, în câteva propoziții, vom prezenta asociații religioase, pelerinaje cu caracter național și internațional și rolul lor în viața credincioșilor. Această parte a capitolului va fi împărțită în două unități, și anume: parohii slovace romano-catolice și biserici evanghelice slovace din Nădlac și regiunea Arad-Timiș.

Parohii slovace romano-catolice din România

Viața publică a slovacilor, atât de rit romano-catolic în regiunea Bihor-Sălaj, cât și de rit evanghelic-luteran în regiunea Arad-Banat, s-a format și s-a dezvoltat în toate comunitățile slovace, mai ales în prima fază a înrădăcinării, în jurul bisericii. Comunitățile bisericești i-au concentrat pe slovaci din localitățile locuite de aceștia nu numai social, ci și cultural, de pildă biserica (până pe la sfârșitul secolului al XIX-lea) era inițiatoarea școlii și a diferitelor forme de asociere pe baze economice de întrajutorare. Pe la sfârșitul secolului al XVII-lea biserica a acceptat rolul de inițiator al diferitelor societăți naționale culturale.

Din punct de vedere administrativ, în zona Bihor-Sălaj „parohiile romano-catolice au fost și sunt subordonate Episcopiei Romano-Catolice din Oradea” (Kubalák 1995: 230). Comunitățile slovace nou înființate au funcționat mai ales ca filiale ale comunităților existente deja. În scurtă vreme însă comunitățile slovace mai mari și-au format parohii proprii. Astfel s-a întâmplat în cazul Budoilui, „unde parohia independentă a început să funcționeze în anul 1829”

(Kapusniak 1994: 121). În cazul Șinteului parohia s-a înființat în anul 1844. În celelalte comunități slovace din zonă, „parohii independente au apărut mult mai târziu: la Făget în anul 1891 și la Borumlaca abia în anul 1939. Comunitățile slovace mai puțin numeroase au rămas să funcționeze până în prezent ca filiale, chiar dacă în unele dintre ele s-au construit biserici proprii, de pildă, la Sacalasău Nou în anul 1982 sau la Vucova, de către migranții nou așezați din Bihor în anul 1993” (Ștefanko 2004b: 31). Un caz asemănător găsim și în Nădlac, unde credincioșii romano-catolici din Bihor își construiesc propria biserică, cu hramul Sf. Petru și Pavel. Cu trecerea anilor este înființată și parohia romano-catolică Nădlac.

În prezent, viața bisericească a slovacilor cu credința romano-catolică din România este organizată în zece comunități parohiale (vezi *Tabelul nr. 3*). Aproape fiecare parohie are propriile filiale. În următoarele rânduri vom prezenta, ajutați de preoții parohi, câteva parohii din Dieceza Romano-Catolică Oradea, cu scopul de a ilustra dezvoltarea vieții bisericești în conținutul istoric al minorității slovace de rit romano-catolic.

Tabelul nr. 3. Lista parohiilor romano-catolice (slovace) din România în anul 2016

Parohia	Filiale ale parohiei	Paroh
Aleșd (<i>Alešd</i>)	Țigăneștii de Criș (<i>Ciganešť</i>), Harosov, Peștis (<i>Peštiš</i>), Pădurea Neagră (<i>Bystra</i>)	Peter Kubaľák
Borumlaca – Vărzari (<i>Boromlak – Varzal</i>)	Ritobloga, Popuri, Marca (<i>Markasek</i>), Zăuan Băi (<i>Zavaň</i>), Foglaș (<i>Foglaš</i>)	Mercsak Anton
Budoii (<i>Bodonoš</i>)	Sacalasău Nou (<i>Nový Šastelek</i>), Derna, Voivozi (<i>Vojvoz</i>), Popești (<i>Popešť</i>), Loranta, Cuzap	Jaroslav Frnka
Făgetu (<i>Gemelčíčka</i>)	<i>fără filiale</i>	Martin Roľník
Nădlac (<i>Nadlak</i>)	Peregu Mare (<i>Veľký Pereg</i>)	Demeter Salman
Oradea Cetate (<i>Oradea Hrad</i>)	Mădăras (<i>Madarás</i>)	Ján Mlynarčík
Suplacu de Barcău (<i>Siplak</i>)	Valea Cerului (<i>Čerpotok</i>), Foglaș (<i>Foglaš</i>), Ipp (<i>Ip</i>)	Ján Maškara
Șerani (<i>Šarany</i>)	<i>fără filiale</i>	Feric Iosif
Șinteu (<i>Nová Huta</i>)	Huta Voivozi (<i>Stará Huta</i>), Valea Târnei (<i>Židáreň</i>), Socet (<i>Sočet</i>), Marca Huta (<i>Bojovské</i>)	Albert Gustáv
Tileagd (<i>Telegda</i>)	<i>fără filiale</i>	Ferenc Vilcsek

Sursa: <http://www.slovacivrumunsku.sk/01-far-rimkat.php>; <http://www.va-rad.org/ro>.

Parohia Romano-Catolică Budoï a fost promovată ca parohie independentă de František Lajčiak, episcopul de Oradea. În timpul mandatului său, „episcopul Jozef Varum a început construirea bisericii cu hramul Înălțarea Sfintei Cruci, care a fost terminată 5 ani mai târziu, în anul 1831” (Kapusniak 1994: 121-122). În monografia sa, Erzika Kapusniak relatează mai multe probleme legate de utilizarea limbii slovacă în biserică. Până la instaurarea preotului Vladimír Hribík, „în biserică se cânta numai în limba maghiară. Împotriva activității preotului [de a introduce limba slovacă în liturghie] s-a impus rectorul [profesorul], dar impunerea nu a avut succes. Familiile de gospodari Kapusniak și Škovranek i-au luat apărarea, și-au strâns bani pentru achiziționarea cărților în limba slovacă pentru cantorul bisericii și rector” (Kapusniaková 2005: 345). Ca urmare a acestui gest, în biserica din Budoï, din acel moment până azi, liturghiile sunt celebrate în limba slovacă.

În parohia Budoï până în anul 2007 au activat Surorile Duhului Sfânt, care au venit din Slovacia ocupându-se cu educația tinerilor, îngrijirea bolnavilor și activități ecumenice în filiale aparținătoare parohiei Budoï. Un reper istoric legat de colaborarea Parohiei Romano-Catolice Budoï cu Slovacia este și construirea capelei în **filiala Sacalasăul Nou**. Capela a fost construită din piatră de profesorul din Slovacia Rudolf Dočolomanský; în ea se celebrau liturghiile până în anul 1982, când preotul Albert Augustin a construit o mică bisericuță cu hramul Sfântului Ioan de Nepomuc.

Parohia Romano-Catolică Șinteu, aflându-se în una dintre comunele cu populația 99% slovacă, a fost ridicată la rang de parohie în 1844, de episcopul-baron Ladislav Bemer. Între ani 1838 și 1840 fondurile pentru construirea bisericii au fost donate de episcopul František Laičiak. Din anul 1838 până la înființarea parohiei, liturghiile au fost celebrate de preotul din Șimleul-Silvaniei. În anul 1873, episcopul Štefan Lipovnický construiește un turn lângă biserica existentă. „Hramul inițial era Sf. Maria, dar din 1976 este Sf. Chiril și Metodiu, patronii Europei și convertitorii la creștinism ai slovacilor. Altarul a fost pictat în 1976 de orădeanul Bittenbinder. Biserica are două clopote, unul comandat de locuitori în 1974 întru cinstea Sf. Chiril și Metodiu, iar celălalt, mai mic, donat în 1876 de episcopul Lipovniczky István [Štefan Lipovnický]. Pictura interioară a fost executată pe vremea preotului Ferencsik Lőrinc, când s-a și electrificat biserica.”² O strânsă legătură între Parohia Romano-Catolică Șinteu și cea de Făgetu asigură nu numai limba slovacă, ci și ordinul călugăresc Congregația Surorilor Milostive ale Sfintei Cruci, care au venit în Făgetu în anul 1991, la rugămintea parohului Martin Roľník. În aceste două parohii activează șapte surori: patru, cu maica superioară Helmina Veršan (Martina), în parohia Șinteu, și trei, sub îndrumarea maici Maria Muha (Ulrika), în Parohia Romano-Catolică din Făgetu. Cele două maici sunt de naționalitate română, cu proveniența din rândurile slovacilor din Făgetu.

Parohia Romano-Catolică Făgetu a fost înființată în anul 1891 „de cardinalul dr. Schlauch Lőrinc, episcop de Oradea. Tot lui i se datorează și construcția

casei parohiale. În anul 1891 începe construcția bisericii cu hramul Sf. Ștefan Rege. Mulțumită strădaniei parohului actual, din Slovacia au venit multe călugărițe care ajută la educația religioasă și la îngrijirea bolnavilor. În anul 1991 s-a pus piatra de temelie a noii mănăstiri în prezența nunțului papal John Bukovsky. Între timp s-a terminat construcția mănăstirii și a fost sfințită tot de nunțul papal în 1993.”³ De Parohia Romano-Catolică Făgetu a aparținut, ca filială, și satul Șerani.

În prezent, **Parohia Romano-Catolică Șerani** este cea mai tână parohie, unde activează parohul Iozef Feric.

Cele mai valoroase informații istorice legate de biserica romano-catolică din Aleșd sunt cuprinse în cronica acestei biserici, care reprezintă o valoare inestimabilă. În ea este menționat că satul și biserica se aflau pe malul Crișului Repede, dar din cauza deselor inundații au fost mutate pe terasa unde se află și acum. **Parohia Romano-Catolică Aleșd** a fost amintită prima dată în anul 1290. Din „anii 1332-1333 avem însemnări despre un preot pe numele Deme-ter (Dumitru). Localitatea la început a fost proprietatea conților Batthyány, iar mai târziu a conților Bethlen. Biserica a fost sfințită la 7 decembrie 1914 de episcopul de Oradea, contele Széchenyi Miklós. Biserica a fost proiectată de inginerul constructor din Budapesta Sigel Albin în stil neoromanic. Deasupra intrării principale se vede stema familiilor de conți Batthyány-Bethlen. Picturile din altarul principal au fost executate de preotul Széchenyi Jenő, fratele episcopului. Altarul a fost executat din lemn de sculptorul din Budapesta Csik Béla”.⁴ Biserica are 32 m lungime, 13,65 m lățime și înălțimea turlei este de 34,90 m. Inițial biserica a fost construită pentru credincioșii de etnie maghiară. Slovaci din Aleșd neavând biserică, etnia maghiară a constatat că actuala biserică este prea mare pentru ei și-au împărțit-o cu credincioșii slovaci.

Contextul regimului cEAUȘIST este ilustrat de istoricul bisericii romano-cato-lice din Borumlaca. În anul 1969 vechea capela a fost dărâmată din cauza minei care și-a găsit cursul pe dedesubtul ei. Enoriașii aveau nevoie de o biserică nouă, dar cu greu au obținut o autorizație de construcție. Aceștia și-au constru- it între anii 1970 și 1972 o nouă biserică fără turn, declarând-o casă. Între ani 1991 și 1992 preotul Albert Augustin a construit turnul de piatră în stil modern. În anul 1998 biserica a fost complet renovată. După renovare a dobândit un aspect modern și este considerată cea mai modernă biserică dintre bisericile slovace din România în ceea ce privește mobilierul și basoreliefurile.

Biserici evanghelice slovace din România

Evoluția și viața comunităților slovace nou-înființate în județele Arad și Timiș au fost determinate de mai mulți factori sociali. Unul dintre aceștia a fost religia regiunilor din care a migrat minoritatea slovacă. Alți factori au fost

3 Sursă: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=3298>.

4 Sursă: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=3252>.

libertatea religioasă din cadrul Ungariei Mari, condițiile economice mai favorabile decât în zona județului Bihor și Sălaj și profesia minorității religioase. Fiind o zonă de câmpie, slovaci de religie evanghelică luterană erau deja adaptați la condițiile și stilul de viață agricol.

Imediat după venirea în România, minoritatea slovacă de religie evanghelică luterană își construise o casă de rugăciune, pe lângă care funcționa și o școală în care copiii învățau în limba slovacă. În Nădlac, slovaci și-au adus cu ei atât un preot, cât și un învățător. Ca și în celelalte comunități evanghelice, comunitățile religioase au apărut concomitent cu apariția comunităților slovace. În localitățile unde aceste comunități erau numeroase, și-au ridicat și propriile biserici; de exemplu, prima biserică evanghelică a fost ridicată în localitatea Mocra în anul 1791, această localitate fiind prima colonizată de minoritatea slovacă în România. În alte localități bisericile au fost ridicate mai târziu: „Butin – 1818, Nădlac – 1822, Vucova – 1858, Țipari – 1892 și membrii comunităților mai mici fie frecventau bisericile deja existente ale minorității germane, fie își trăiau viața religioasă în casele de rugăciune ridicate de ei” (Ștefanko 2004b: 33). Preoții care activau în aceste comunități sunt considerați în prezent mari personalități ale vieții culturale, ale educației și, nu în ultimul rând, ale vieții sociale și politice. Mai multe despre istoria dezvoltării comunităților slovace de religie evanghelică luterană relatează Juraj Dušan Vanko în cartea sa (vezi Vanko 2015).

În prezent minoritatea slovacă de religie evanghelică luterană din România este concentrată administrativ în jurul senioratului slovac din Nădlac. Enoria acestei religii: „în prezent trăiesc în 13 localități (Arad, Bocșa, Buziaș, Butin, Chișinău Criș, Țipar, Deta, Gătaia, Morava, Nădlac, Reșița, Timișoara, Vucova), în comparație cu cele cinci inițiale. Bineînțeles că printre ele nu numărăm localități în care trăiesc un număr mic de enoriași și cele trei parohii (Teici, Dragșina și Lucareț) și Mocrea, care din anul 1948 nu aparține de senioratul slovac. Enoriași ai biserici evanghelice luterane din Butin trăiesc și în filiala Bocșa și în alte localități (Gătaia, Deta, Reșița). Câteva persoane au migrat în orașul apropiat Buziaș. Un număr mai mare dintre ei s-au mutat în Timișoara, unde a fost înființată și o filială. Aici trăiesc și slovaci de confesiune evanghelică luterană și din alte filiale ale senioratului, care s-au stabilit aici de-a lungul anilor. Mulți enoriași din Nădlac s-au stabilit în Arad, ca și enoriași din Țipari, pe care îi găsim în orașul Chișineu Criș” (Vanko 2015: 306).

Între parohiile evanghelice luterane putem menționa **Biserica Evanghelică Luterană – Oficiul Parohial Nădlac**, cu sediul în Nădlac. În prezent este sub conducerea poetului protopop Juraj Pavel Balint. Sub administrația acestei biserici este și Asociația Evanghelică Diaconia. Activitatea acestei asociații este axată pe ramura asistenței sociale și a activităților caritabile. Pe lângă parohia din Țipari se numără și **Biserica Evanghelică Luterană – Oficiul Parohial Butin** (cu filii în localitățile Bocșa, Reșița Șemlacu Mare), sub conducerea poetului Juraj Dušan Vanko, și **Biserica Evanghelică Luterană – Oficiul Parohial Vucova**, cu filia în Timișoara. În prezent o administrează preotul Ján Bobcsok.

În viața slovacilor de religie evanghelică luterană religia a jucat un rol important și a fost nucleul de formare și dezvoltare a identității slovace pe teritoriul României. La această comunitate de slovaci din Ținutul de Jos conștiința națională a fost asociată cu apartenența la religia evanghelică luterană. Limba și apartenența la religia luterană erau două caracteristici esențiale prin care se făcea deosebirea între slovaci din Ținutul de Jos (județele Timiș și Arad) și cei din județele Bihor și Sălaj. Liturghiile erau oficiate în limba cehă biblică, cu nuanțe din limba slovacă, în analele lingvistice găsită și sub denumirea „biblická slovakizovaná čeština”. Această limbă se folosea și în procesul de educație a copiilor în școlile bisericești evanghelice. Interesant este că și în prezent, pe lângă dialectul din regiunea centrală a Slovaciei, în discursul slovacilor de religie evanghelică luterană se pot observa și nuanțele caracteristice acestei limbi. Acest fapt confirmă că limba și religia joacă un rol foarte important în crearea și menținerea identității în rândul minorităților din orice țară, fie ea cu un sistem democratic care tolerează minorități culturale, religioase și lingvistice, sau cu unul care promovează intoleranța față de minorități de orice fel. Slovaci de religie evanghelică luterană nu au avut parte de libertate religioasă în țara-mamă, acesta fiind și unul dintre motivele emigrării în Ținuturile de Jos, pe teritoriul actualei Republici Croate, Ungariei, Serbiei și României, unde au găsit această libertate.

Pelerinaj și sărbătoarea hramului bisericii

În viața religioasă a enoriașilor romano-catolici sunt două mari evenimente: unul este *pelerinajul* efectuat în unul dintre locurile de pelerinaj din țară și al doilea eveniment este *sărbătoarea hramului bisericii*. Acest mod de viață religioasă a devenit o tradiție nu numai pentru slovaci care trăiesc pe teritoriul Slovaciei, ci și pentru minoritatea slovacă din România. Orașe ca Levoca, Šaštín și Nitra sunt cele mai importante locuri de pelerinaj din Slovacia. De asemenea, „pentru slovaci și celelalte etnii de religie romano-catolică din România, de-a lungul anilor Basilica «Maria Radna» din Lipova a devenit sanctuarul național” (Gubani 2010: 10). Slovaci din România și-au păstrat tradiția pelerinajului și an de an, pe 13 august, vin în Basilica „Maria Radna”. Indiferent de „distanța mare pe care trebuie să o parcurgă venind din ținuturile îndepărtate ale județului Satu Mare, Bihor și Timiș, vin aici, în județul Arad, pentru a o onora pe patroana Slovaciei” (Gubani 2012: 10) și totodată a slovacilor de pretutindeni, pe Fecioara Maria. În prezent Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România sprijină această veche tradiție a minorității slovace din România, prin organizarea și finanțarea transportului pentru pelerinii din toate parohiile romano-catolice în care trăiește minoritatea slovacă.

Un eveniment foarte important în practica ecumenică romano-catolică este organizarea sărbătorii hramului bisericii care, în contextul minorității slovace din România, este și un prilej de întâlnire cu rudele din străinătate și din alte parohii slovace din România, așa cum menționează și Lenovský (Lenovský

2008), dând exemplul comunității romano-catolice din satul Butin: „sărbătoarea hramului bisericii este, de asemenea, o ocazie în care pe locuitorii băștinași îi vizitează rudele din Bihor sau din Slovacia și Cehia. Când este sărbătoare în localitatea lor, călătoresc în Bihor – acasă” (Lenovský 2008: 35).

Sărbătoarea hramului bisericii are loc în ziua (sau în duminica următoare) numelui patronului bisericii. În Dieceza Oradea, mai concret în basilica cu hramul Sf. Ladislav, în anul 2016 sărbătoarea a avut loc în data de 24 aprilie. În celelalte localități aparținând parohiilor slovace: Aleșd (19 iunie și 8 decembrie); Budoii/*Bodonoš* (11 septembrie); Marca Huta/*Bojovské* (28 august); Borumlaca/*Boromlak* (12 iunie); Pădurea Neagră/*Bystrá* (14 august); Valea Cerului/*Čerpotok* (5 iunie); Țigăneștii (1 mai); Derna (17 aprilie); Foglaș/*Foglaš* (22 mai); Făgetu/*Gemelčíčka* (7 august); Varasău (2 octombrie); Ipp/*Ip* (28 august); Mădăras/*Madaras* (25 septembrie); Marca/*Markasek* (2 octombrie); Șinteu/*Nová Huta* (3 iulie); Oradea (18 septembrie); Popești (26 iunie); Șerani/*Šarany* (4 septembrie); Suplacu de Barcău/*Siplak* (31 iulie); Tileagd/*Telegda* (22 mai) și Zăuan Băi/*Zavaň* (19 iunie). Datele din exemple nu sunt fixe, de aceea, în fiecare an, în cadrul calendarului romano-catolic este inclus un tabel în care sunt menționate data și locul în care va avea loc sărbătoarea hramului bisericii. În trecut, în ziua sărbătoririi hramului bisericii se făceau procesiunile, care uneori durau și mai multe zile. Pelerinii mergeau organizați în grupuri mari din satele învecinate cu satul în care se oficia slujba cu prilejul sărbătoririi hramului. În prezent această tradiție aproape că a dispărut și în anumite sate este practică numai simbolic.

Sărbătoare hramului bisericii este și în prezent cel mai mare eveniment social al satului. În cadrul sărbătorii, sfânta liturghie este celebrată de aproape toți preoții care activează în parohiile slovace din România.

Rețeaua politică și sistemul cultural

Minoritatea etnicilor slovaci care trăiesc pe teritoriul României, în afară de dezvoltarea lor în sfera bogățiilor culturale, se dezvoltă dinamic și din punct de vedere politic, atât pe plan local, cât și național. Reprezentanții minorității slovace au început să se dedice mai intens activităților politice după destrămarea regimului comunist. În acest capitol ne vom îndrepta atenția asupra aspectelor rețelei politice actuale a slovacilor din România (vor fi menționate toate filialele locale ale Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România), a cărei menire este menținerea și dezvoltarea culturii în cel mai complex sens al cuvântului.

Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR)

Prin activitatea de coordonare și supervizare a vieții culturale și politice a minorității slovace din România, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR) – în limba slovacă: Demokratický Zväz Slovákov a Čechov v Rumunsku (DZSČR) – este una dintre cele mai mari organizații care întrunesc cel mai mare număr de etnici slovaci și cehi de pe teritoriul României.

Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România a fost înființată în data de 4 ianuarie 1990 la Nădlac. Acest oraș este centrul vieții culturale și sociale a slovacilor din România. În statutul său (pentru accesarea statului integral, cât și a programului Uniunii: Štefanko 1998b: 5-21) din anul 1990 Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România își definește menirea astfel: 1. exprimarea, păstrarea și dezvoltarea identității etnice, culturale, lingvistice și confesionale a slovacilor și cehilor din România; 2. reprezentarea etnicității slovace și cehe, apărarea identității etnice, a intereselor pe baza drepturilor democratice la libertate, respectând obligațiile privind cetățenia și legislația din Constituția României. Rolul și scopul Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România sunt prezentate amănunțit în declarația privind programul organizației. Printre altele, misiunea Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România este: 1. participarea politică în cadrul alegerilor locale, județene și parlamentare; 2. participarea politică în Parlamentul României prin intermediul deputatului ales.

Unitatea organizatorică esențială a Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România este „organizația locală, care poate fi înființată din propria inițiativă de cinci membri care trăiesc în localitate și își declară etnia slovacă/cehă. Organizațiile locale sunt organizate în patru filiale autonome”.⁵ În prezent, organizațiile locale sunt întrunite în trei filiale autonome: Filiala Bihor, Filiala Arad și Filiala Banat.

Filiala Bihor întrunește organizațiile locale din județele Bihor, Sălaj și Satu Mare. Din Filiala Arad fac parte organizațiile locale din județul Arad și cele din afara filialelor Bihor și Banat. Aici ne referim la organizațiile locale din județul Hunedoara și din București. Filiala Banat este situată pe teritoriul județului Timiș. Aceasta întrunește nu doar organizațiile locale slovace, ci și cehe din județele Caraș-Severin și Mehedinți. În cele ce urmează vom prezenta organizațiile locale din fiecare județ, atât în limba română cât și în limba slovacă. Pentru denumirile localităților care au fost înființate de etnici slovaci vom menționa și echivalentul în limba slovacă.

UDSCR – Zona Bihorului (județele Bihor, Sălaj și Satu Mare)

Județul Bihor

- Filiala Bihor-Sălaj-Satu Mare (cu sediul în loc. Valea Cerului, com. Suplacu de Barcău);
- Organizația Locală Aleșd (*Miestna organizácia Alešd*);

5 Sursă: <http://www.slovacivrumunsku.sk/03-dzscr.php>.

- Organizația Locală Borumlaca (*Miestna organizácia Boromlak*);
- Organizația Locală Brusturi-Loranta (*Miestna organizácia Brusturi-Loranta*);
- Organizația Locală Budoii (*Miestna organizácia Bodonoš*);
- Organizația Locală Ciutelec-Rovina (*Miestna organizácia Ciutelec-Rovina*);
- Organizația Locală Cuzap (*Miestna organizácia Cuzap*);
- Organizația Locală Derna (*Miestna organizácia Derna*);
- Organizația Locală Huta Voivozi (*Miestna organizácia Stará Huta*);
- Organizația Locală Lugașu de Jos (*Miestna organizácia Lugașu de Jos*);
- Organizația Locală Lugașu de Sus (*Miestna organizácia Lugașu de Sus*);
- Organizația Locală Luncșoara (*Miestna organizácia Luncșoara*);
- Organizația Locală Marghita (*Miestna organizácia Marghita*);
- Organizația Locală Mădăraș (*Miestna organizácia Mădăraș*);
- Organizația Locală Oradea (*Miestna organizácia Oradea*);
- Organizația Locală Pădurea Neagră (*Miestna organizácia Pădurea Neagră*);
- Organizația Locală Sacalasăul Deal (*Miestna organizácia Sacalasăul Deal*);
- Organizația Locală Șerani (*Miestna organizácia Șerani*);
- Organizația Locală Șinteu (*Miestna organizácia Nová Huta*);
- Organizația Locală Termezeu (*Miestna organizácia Termezeu*);
- Organizația Locală Țigăneștii de Criș (*Miestna organizácia Țigăneștii de Criș*);
- Organizația Locală Varasău (*Miestna organizácia Varasău*);
- Organizația Locală Vărzari (*Miestna organizácia Vărzari*);
- Organizația Locală Voivozi (*Miestna organizácia Voivozi*);
- Organizația Locală Zăuani Băi (*Miestna organizácia Zăuani Băi*);

Județul Sălaj

- Organizația Locală Făgetu (*Miestna organizácia Făgetu*);
- Organizația Locală Iaz-Cujleni (*Miestna organizácia Iaz-Cujleni*);

Județul Satu Mare

- Organizația Locală Boinești (*Miestna organizácia Boinești*);
- Organizația Locală Huta Certează (*Miestna organizácia Huta Certează*);
- Organizația Locală Satu Mare (*Miestna organizácia Satu Mare*).

UDSCR – Filiala Zonală Arad (județul Arad, și alte organizații locale din județul Hunedoara și municipiul București)

Județul Arad

- Organizația Locală Arad (*Miestna organizácia Arad*);
- Organizația Locală Fântânele (*Miestna organizácia Fântânele*);
- Organizația Locală Mănăstur (*Miestna organizácia Mănăstur*);
- Organizația Locală Mocrea (*Miestna organizácia Mocrea*);
- Organizația Locală Nădlac (*Miestna organizácia Nădlac*);
- Organizația Locală Pereg (*Miestna organizácia Pereg*);
- Organizația Locală Sinte Mică (*Miestna organizácia Sinte Mică*);
- Organizația Locală Țipar (*Miestna organizácia Țipar*);

Municipiul București

- Organizația Locală București (*Miestna organizácia București*);

Județul Hunedoara

- Organizația Locală Hunedoara (*Miestna organizácia Hunedoara*);
- Organizația Locală Valea Jiului (*Miestna organizácia Valea Jiului*).

UDSCR – Filiala Zonală Timiș-Banat (județele Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți)

Județul Timiș

- Organizația Locală Brestovăț (*Miestna organizácia Brestovăț*);
- Organizația Locală Butin (*Miestna organizácia Butin*);
- Organizația Locală Comloșu Mare (*Miestna organizácia Comloșu Mare*);
- Organizația Locală Iosifalău (*Miestna organizácia Iosifalău*);
- Organizația Locală Timișoara (*Miestna organizácia Timișoara*);
- Organizația Locală Topolovățul Mare (*Miestna organizácia Topolovățul Mare*);
- Organizația Locală Vucova (*Miestna organizácia Vucova*);

Județul Caraș-Severin

- Organizația Locală Iablonița (*Miestna organizácia Iablonița*);
- Organizația Locală Scăiuș (*Miestna organizácia Scăiuș*);

Județul Mehedinți

- Organizația Locală Orșova (*Miestna organizácia Orșova*).

UDSCR este coordonată la nivel național de Consiliul coordonator, cu cei 83 de membri, un Consiliu director cu 11 membri și de președintele UDSCR. Președintele Uniunii este ales o dată la patru ani. De la înființarea Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România, organizația a fost condusă de următorii președinți: Ondrej Ján Štefanko (1990-1994, 2002-2006), Ondrej Zetocha (1994-1998), Peter Kubalák (1998-2002), Adrian Miroslav Merka (2006-prezent).

Pe parcursul existenței sale, UDSCR „a asigurat un spațiu adecvat pentru numeroase activități desfășurate la nivel național, care până nu demult nu au existat în România (festivaluri folclorice regulate, susținerea activității ansamblurilor folclorice reprezentative). De asemenea, UDSCR a făcut posibilă existența revistei *Naše snahy* («Strădaniile noastre»), sprijină activitatea publicistică, asigură absolvenților liceelor cu predare în limba slovacă posibilitatea de a-și urma studiile în Slovacia, stabilește și menține relațiile cu guvernul, organizații nonguvernamentale și instituții de cultură din Slovacia, precum și cu organizațiile slovacilor din țările vecine” (Štefanko 2001: 244). Cuvintele lui Ondrej Štefanko sunt relevante și în prezent, deoarece Uniunea, prin intermediul organizațiilor locale, se străduiește să mențină și să dezvolte cultura și identitatea slovacilor din România.

Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” din Nădlac

Înainte de înființarea Societății Culturale și Științifice „Ivan Krasko” din Nădlac, a existat Cenaclul Literar „Ivan Krasko” din Nădlac (1976), prin care au luat naștere numeroase proiecte științifice, având ca obiect de studiu viața (în sens mai larg) a minorității slovace din România. În anul 1993, din acest cenaclu a fost înființată Societatea „Ivan Krasko”, iar un an mai târziu (1994) apare Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”, care își desfășoară activitatea și în prezent. Menirea societății este realizarea proiectelor culturale, științifice și publicistice.

Pe lângă Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” a existat și editura cu același nume, care în anul 2002 a fost denumită Editura „Ivan Krasko”. Această editură este prezentată de Dagmar Mária Anoca astfel: „este o editură cu o largă radiere culturală, a cărei menire este însemnarea valorilor pentru viitor, a ceea ce Ondrej Štefanko, într-unul dintre eseurile sale, a denumit *genius loci*. Aici se regăsesc publicațiile cu caracter folcloric, etnologic, demografic, istoric, didactic, literar și de asemenea lingvistic” (Anoca 2008: 303).

Pe parcursul existenței sale, sub auspiciile ei au apărut zece ediții, care nu au la bază principii comerciale, și printre cărțile publicate în cadrul acestor ediții cu greu găsim un titlu din zona științifică sau literar-artistică. Dintre cele mai importante ediții amintim următoarele: „Istorie – tradiții – bogăția spirituală”, „Căiete științifice”, „Lucrări autentice”, „Ediția P”, „Ediția Primăvara” și „Biografii”. Din arsenalul bijuteriilor producției literare, în afara edițiilor amintite, fac parte: „Ediția Poduri”, „Ediția Travers” și „Biblioteca slovacului din Ținuturile de Jos”, în cadrul căreia au fost publicate lucrările artiștilor și ale oamenilor de știință din România, Ungaria și Serbia. Așadar, aici am prezentat doar câteva ediții, din care fac parte zeci de cărți științifice și artistice de o înaltă factură calitativă. Editura „Ivan Krasko” a garantat și garantează publicarea revistelor, cum ar fi: *Naše snahy* („Strădaniile noastre”), *Naše snahy plus* („Strădaniile noastre plus”), *Dolnozemský Slovák* („Slovacul din Ținuturile de Jos”) și până în anul 2008, a revistei bilingve româno-slovace *Rovnobežné zrkadlá/Oglinzi paralele*.

Producția științifică și literară a acestei edituri merită toate „cuvintele de recunoștință și laudă. Cărțile și revistele demonstrează cel mai pregnant ceea ce a fost amintit: nu există periferie și centru, este doar leneveală și creație” (Andruška 2002: 150).

Ansamblurile folclorice – păstrători ai culturii tradiționale a slovacilor din România

În contextul slovac, și ne permitem să susținem că și în alte contexte culturale, este recunoscută legătura sintagmatică conform căreia cântecul popular ne însoțește de la naștere până la moarte. La naștere, mama îi cântă copilășului nou-născut cântece de leagăn și mai târziu cântece legate de joc. În perioada maturității, cântecul este prezent în toate sferile vieții, cum ar fi: munca, diferi-

te întruniri, nunta, botezul și, nu în ultimul rând, la înmormântare. În perfectă armonie cu situația dată, slovacii din România întotdeauna au știut să-și aleagă cântecele potrivite pentru fiecare ocazie. Așadar patrimoniul bogat al culturii tradiționale este bine păstrat și în zilele noastre. Chiar și în ciuda faptului că omul are tendința de a urma trendurile moderne, etnicii slovaci întotdeauna au pus accent pe tradiții, care au reprezentat un fel de punte spirituală între acest mediu geografic și țara-mamă. Cu scopul de a păstra tradițiile culturii slovace, au fost înființate ansamblurile folclorice, care la început au funcționat pe lângă căminele culturale din localitățile slovace. Pentru a ilustra această realitate, vom prezenta în cele ce urmează câteva ansambluri folclorice apelând la aspectele istorice, transformarea lor și, foarte succint, și activitatea lor în prezent.

În Bihor, *Ansamblul Folcloric al Casei de Cultură din Șinteu* (Nová Huta) a fost înființat în anul 1957 și la început a fost coordonat de cadrele didactice de la școala din Șinteu. În primii ani „a avut un grup vocal și orchestră de mandolină condusă de fondatorul Ondrej Janečko. Cu trecerea timpului, acest ansamblu a crescut prin înființarea grupului de dansatori și a orchestrei de muzică populară, completată de filiala din localitatea Stará Huta. În afara dansului și a cântecului, sfera de interes a ansamblului este în special muzica și tradiția locală. Începând cu anul 2001, ansamblul activează sub auspiciul Societății cultural-artistice Talent (președinte Ștefan Kalamár) și a organizației locale UDSCR. Din anul 2003, ansamblul folcloric poartă denumirea de Korene (Rădăcini)” (Bartalská–Hrklová 2004: 105). În prezent, localitatea Șinteu (Nová Huta) este reprezentată de *Ansamblul Folcloric de Copii „Venček”*, condus de Maria Karkuš.

Ansamblul Folcloric „Mládost” din Sacalasau Nou (Nový Šastelek) datează din anul 1960. În decursul primilor treizeci de ani, ansamblul și-a desfășurat activitatea pe lângă Casa de Cultură. Din anul 1990 activează sub auspiciile Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. La început ansamblul a avut „25-30 de membri și a fost un grup de la țară cu afinitate pentru cântecul și dansul popular slovac. Acest grup a fost caracterizat prin dărnicie. Majoritatea membrilor grupului veneau la repetiții mai mult de 5 km pe jos” (Bartalská–Hrklová 2004: 106). Chiar în ciuda faptului că acest grup avea la început statutul unui grup folcloric de la țară, coordonat de familia învățătorilor Zifčák, concret: Jozef Zifčák, Jozef Zifčák jr. – responsabil pentru orchestră și Maria Zifčák – responsabilă pentru coregrafie, grupul s-a transformat într-un ansamblu folcloric reprezentativ al minorității slovace din România, care a participat la numeroase festivaluri internaționale (de exemplu, în Slovacia: Festivalul Mondial al Tineretului Slovac la Martin, Zilele Slovacilor din Diaspora – 1997 etc.) și naționale (festivalul Cântare României – 1980, 1984, 1987, 1988; Festivalul Dansului Popular Bihorean – Festivalul Tradițiilor în Oradea; Focul Folcloric din Popești și altele).

Înființarea *Ansamblului Folcloric de Tineret „Lipka”* din Budoii (Bodonoš) a fost precedată de dansurile grupului de fete numit *Bodonošské krásavice*, care și-a desfășurat activitatea pe lângă școală. Acest grup a luat naștere mulțumită învățătoarelor Júlia Blažeková și Margarita Badinská. Grupul și-a îndreptat atenția spre folclorul autentic al slovacilor din Budoii și în repertoriul său se

regăsesc și dansuri din diferite regiuni ale Slovaciei. După stabilirea în Budoï a învățătorului Karol Zetocha, grupul de fete a fost întregit de „partea masculină și a luat naștere Ansamblul Folcloric de Tineret Lipka. Elementul motivant al existenței lor a fost posibilitatea participării la Festivalul Folcloric din Detva și perfecționarea în cadrul cursurilor de coregrafie în Slovacia, sub îndrumarea lui Jaroslav Ševčík” (Bartalská–Hrkľová 2004: 106). Ansamblul a fost coordonat și de profesorul Alexander Mlynarčík, iar în prezent activează sub îndrumarea profesoarei de muzică Mária Peniaková. Datorită repertoriului foarte bogat de cântece și dansuri populare, „Lipka” a devenit cunoscut atât în Budoï, cât și în orașele apropiate: de exemplu, Oradea, Zalău, Deva etc.

Ansamblul Folcloric „Cerovina” a fost înființat în anul 2004, cu scopul de a păstra și de a transmite tradiția culturii populare slovace din această zonă în forma ei originală, autohtonă. Ținând cont de proveniența regională a slovacilor care s-au așezat în această regiune a Bihorului, repertoriul de dansuri și cântece este inspirat din cultura slovacilor din regiunile Gemer, Orava, Kysuce, Zvolen, Zemplín, Spiš și Šariš.

Denumirea ansamblului are originea în contextul geografic al localității. În trecut acest ținut a fost acoperit cu păduri de cer, de unde provine denumirea localității Valea Cerului și totodată și a ansamblului folcloric. „Ansamblul este format din două grupuri de dansatori (un grup de 25 de copii de la 6 la 13 ani și un grup de 20 tineri studenți și liceeni) sprijinite de UDSCR, sub conducerea instructorului Zetocha Jaroslav și a coregrafului ing. Slavomír Ondejka. Membrii ansamblului sunt uniți printr-un scop comun, și anume pasiunea pentru folclor prin dansuri și obiceiuri. Pasiunea și talentul cu care membrii ansamblului au preluat și au interpretat folclorul slovac reprezintă motivul interesului și al plăcerii cu care aceștia sunt primiți oriunde în țară sau în lume. O notă aparte prezintă costumele populare, fiind autentice, unice și reprezentând specificul portului popular zonal, în deplină concordanță cu repertoriul prezentat în scenă, sunt adevărate bijuterii ale artei populare manuale” (relatează Maria-Monica Fatura, 2016 – membra ansamblului).

Pe parcursul existenței, ansamblul s-a făcut remarcat mai întâi în județ, apoi în țară și, nu în ultimul rând, în străinătate, prin spectacolele de înaltă ținută și prin varietatea dansurilor și a costumelor populare prezentate. *Ansamblul Folcloric „Cerovina”* a luat parte la mai multe spectacole în țară (București, Sighișoara, Băile Herculane, Timișoara, Suceava, Satu Mare, Huta Certeze, Oradea, Ploiești, Constanța, Zalău, Delta Dunării etc.), dar și în străinătate (Slovacia, Serbia, Ungaria, Cehia, Polonia, Croația). Prin aceasta, *Ansamblul Folcloric „Cerovina”* a demonstrat că „este un adevărat ambasador al României și al comunei noastre, reprezentând cu cinste și mândrie folclorul slovac. Fără tradiție și folclor, ne-am uita rădăcinile, ne-am pierde identitatea” (relatează Maria-Monica Fatura 2016).

Ansamblul Folcloric „Ďatelinka” a fost înființat în anul 2009 de soții Ana și Francisc Kapusniak, principalul scop fiind menținerea și păstrarea tradițiilor specifice culturii slovace, moștenite de la strămoșii veniți pe aceste meleaguri în urmă cu peste 225 ani. Ansamblul este format din elevii claselor VII-XII, având

ca repertoriu dansuri populare locale și dansuri populare specifice zonei din care provin slovacii din Vărzari. Pe parcursul existenței, ansamblul a participat la acțiuni culturale și folclorice organizate de Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România în comunitățile slovace din Vărzari, Budoii, Valea Cerului, Șinteu, Șerani, Făget, Derna, Mădăraș, Borumlaca. De asemenea, participă la evenimente precum Zilele Slovacilor din Oradea și Zaláu, Festivalul Cehilor din Băile Herculane, dar și la acțiuni internaționale, în Slovacia, la Festivalul Folcloric Levice (2011, 2012, 2013), Festivalul Folcloric Trebišov (2012), Agrocomplex Nitra (2012), Nové Zámky (2013) și în anul 2015 la Festivalul din Detva.

Aproape fiecare sat slovac din zona Bihorului are ansamblul său folcloric. Chiar în ultimii ani s-au creat mai multe ansambluri noi, a căror activitate este strâns legată de viața oamenilor și, nu în ultimul rând, de valorile lor tradiționale. Ca dovadă a păstrării valorilor culturale în localitatea Făgetu (Gemelčička), lectorul de limbă slovacă trimis de Ministerul Educației din Slovacia, Dagmar Králiková, a înființat *Ansamblul Folcloric „Salajka”*. Ansamblul este format din elevii Școlii cu clasele I-VIII nr. 1 Făgetu. Pe parcursul existenței a fost condus de profesori Vladimír Dolinay, Erika Fajnorová, Hermina Trojaková și Ružena Šulanová. Alte exemple de ansambluri folclorice compuse din școlari sunt *Ansamblul Folcloric „Srdiečko”* din Borumlaca și *Šariansky detský folklórny súbor* din localitatea Șerani. În anul 2015 slovacii din Oradea au înființat *Grupul vocal „Varadan”*, cu gândul de a prezenta, a păstra și a transmite generațiilor viitoare obiceiurile slovace. Numele grupului vocal își are originea în denumirea slovacă a orașului Oradea – Velký Varadín (variantă posibilă și Varad) –, însemnând „Orădeanul”.

În prezent, unul dintre cele mai cunoscute ansambluri folclorice din filiala Arad este *Ansamblul Folcloric „Sálašán”* din Nădlac. În trecut, activitatea cultural-artistică a fost susținută de *Grupul Folcloric al Casei de Cultură*, care a luat naștere în prima jumătate a anilor '70 și a devenit cunoscut sub mai multe denumiri: Ansamblul Folcloric al Casei de Cultură, din anul 1973, Ansamblul Folcloric și Orchestra de Mandoline a Casei de Cultură ZORA (coordonat de Ștefan Hodas), în anii '80 este denumit Ansamblul Folcloric al Casei Pionierilor din Nădlac, iar în anul 1995 devine Ansamblul Folcloric „Ďatelinka”. Grupul de dansatori a fost înființat în anul 1974, fiind coordonat de doamna profesoară Mária Anoca (1974) și de Oľga Suchánská (1975-1981). În afară de acest grup, un real succes a avut și grupul vocal (grupul feminin „Maruša”) cu mai multe soliste (Anna Dovalová), care au activat împreună cu ansamblul folcloric, cu orchestra de mandoline, dar și individual. Orchestra grupului folcloric a fost reprezentată de fanfara Michalkovci și orchestra de muzică populară Uramovci (1998). (Bartalská–Hrkľová 2004: 105.) Acest ansamblu a reprezentat minoritatea slovacă în România, Ungaria și Slovacia.

Înainte de înființarea *Ansamblului Folcloric „Sálašán”*, în anul 1999 a luat naștere orchestra de muzică populară „Sálašán”. În anul 2000, alături de orchestră și de grupul vocal apare și grupul de dansatori, care a dus la formarea ansamblului folcloric, așa cum este cunoscut în zilele noastre. Ansamblul își dezvoltă activitatea sub auspiciile UDSCR. Înființarea acestui minunat an-

samblu se datorează lui Ondrej Štefanko și lui Jozef Zifčák jr., în colaborare cu Jaroslav Ševčík din Slovacia. De-a lungul anilor, orchestra a fost condusă de Endre Gál, Ján Jačiansky și Jozef Zifčák jr. Coordonatoarea grupului de dansatori este Kristína Jucan. În anul 2008, ansamblul a sărbătorit zece ani de la înființarea orchestrei și cinci ani de la înființarea grupului de dansatori al *Ansamblului Folcloric „Sálašán”*.

De-a lungul existenței sale, „Sálašán are în palmares numeroase proiecte senzaționale, cum ar fi *Ja som Paľo* («Eu sunt Paľo»), a cărui premieră a fost la București în anul 2004. În acest proiect, prin dans și cântec a fost ilustrată viața slovacului nădlăcan. În anul 2007 Sálašán a surprins plăcut din nou prin proiectul *Cez kopec na tanec* («Peste deal la dans»), în care sunt grupate dansurile, cântecele și obiceiurile slovacilor din Bihor».⁶ Pe baza realităților prezentate putem constata că acest ansamblu își îndeplinește cu succes menirea „de a păstra și împrăști folclorul slovacilor din România” (Bartalská–Hrklová 2004: 105). La îndeplinirea misiunii sale contribuie și participarea bogată la diferite festivaluri în Slovacia, Ungaria, Serbia, Croația, Cehia și, bineînțeles, România. Prin participarea activă la viața culturală de pe teritoriul României, ansamblul folcloric reprezintă o punte între minoritatea slovacă și celelalte etnii care conviețuiesc în acest spațiu geografic. Și o astfel de comunicare și cooperare interculturală prin intermediul folclorului este o modalitate de conviețuire într-o Europă multietnică.

Dincolo de ansamblurile folclorice, o parte inerentă a instituțiilor care contribuie la dezvoltarea culturii slovace în România este și *Muzeul Tradițiilor Slovacilor*, cu sediul în orașul Nădlac. În incinta acestui muzeu sunt expuse costume populare, cărți, fotografii și piese ale mobilierului tradițional. De asemenea, nu lipsesc uneltele agricole și echipamentele pentru prelucrarea materialelor textile naturale.

Încheiere

Rețeaua instituțională a minorității slovace din România a fost dintotdeauna foarte bogată și bine structurată. Cele mai reprezentative instituții sunt școala și biserica. Această realitate rezultă din dovezile istorice, la care am făcut referiri în text, și, nu în ultimul rând, din activitatea lor la nivel regional. Tocmai pentru acest atribut al activității regionale a fost nevoie de o bună capacitate organizatorică și, de multe ori, de o bună strategie în distribuirea materialului didactic. În acest context, nu putem uita nici de ocuparea posturilor de către cadrele didactice (în primul rând în Bihor și Sălaj) din rândul etnicilor slovaci, care au fost instruiți la liceul cu predare în limba slovacă din Nădlac, unde a existat și secția

pedagogică. Un rol important l-au avut și întâlnirile anuale din cadrul consfătuirilor pentru cadrele didactice din școlile cu limba de predare slovacă.

În rețeaua instituțională a minorității slovace din România un organ important este Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România. În afară de activitățile politice ale acestei instituții, sunt cunoscute și activitățile social-culturale prin intermediul ansamblurilor folclorice, al festivalurilor folclorice și al festivalurilor-concurs ale cântecului popular slovac, ce se regăsesc pe scena de activitate a Uniunii din anul 1989.

Ne-am dori să trecem în revistă câteva informații complementare despre activitățile care nu se regăsesc în acest capitol.

Pentru minoritatea slovacă din România au devenit tradiționale festivalurile precum: *Festivalul Folcloric Internațional al Tineretului Slovac (Mládežnícky folklórny Čerpotok)*, ce se desfășoară anual în localitatea Valea Cerului (în anul 2016 a ajuns la a XII-a ediție), *Festivalul-Concurs al Soliștilor de Muzică Populară Slovacă „Cez Nadlak je...”* („Prin Nădlac e...”), organizat la Nădlac (în anul 2016 a avut loc a XVIII-a ediție). La *Festivalul Folcloric Internațional al Tineretului Slovac* participă ansambluri folclorice și soliști de muzică populară slovacă din România, Ungaria, Croația, Serbia, Polonia și bineînțeles Slovacia. Acest festival de mare amploare nu este doar despre prezentarea cântecelor și a dansurilor tradiționale slovace, dar în primul rând este o oportunitate de intercunoaștere a tinerilor slovaci care trăiesc în diferite enclave slovace în Europa. Așa cum am mai menționat, o activitate la fel de importantă a UDSCR-ului este *Festivalul-Concurs al Soliștilor de Muzică Populară Slovacă „Cez Nadlak je...”*, care se desfășoară în fiecare an la sfârșitul lunii septembrie. La acest concurs participă soliști de muzică populară slovacă din Serbia, Croația, Ungaria și România. În anul 2014 a fost publicată culegerea cântecelor populare cântate în cadrul festivalului-concurs în anul 2013.

Autorul culegerii o consideră o „trecere în revistă a bogăției cântecelor populare pentru generațiile viitoare și nu o lucrare științifică, ci mai degrabă un instrument de lucru simplu pentru cadrele didactice, pentru coordonatorii ansamblurilor etc.” (Zifčák 2014: 6) și își dorește publicarea mai multor astfel de culegeri, care vor deveni foarte valoroase pentru cei care vin în urma noastră.

Un efort deosebit al UDSCR, precum și al instituțiilor școlare, se oglindește în sprijinul acordat grupurilor de teatru de amatori din România, în special la Nădlac, Varzali, Șinteu și Budoii. În anul 2016, cu ocazia decernării Premiului „Ondrej Štefanko”, Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România, împreună cu Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”, a organizat conferința internațională cu tema „Teatrul slovac în cadrul Ținuturilor de Jos”.

În încheiere, putem constata că minoritatea slovacă din România și-a creat de-a lungul istoriei o bună rețea instituțională în sfera educației, a bisericii, a culturii și, nu în ultimul rând, a literaturii. Prin această organizare și-a asigurat existența și păstrarea limbii materne în afara granițelor Slovaciei. Scopul rețelei instituționale este și dialogul intercultural cu cetățenii majoritari, deoarece minoritatea slovacă are capacitatea de a oferi aspecte interesante din bogata ei cultură și, de asemenea, să primească elemente interculturale noi, fie de la cetățenii majoritari, fie de la alte minorități etnice care trăiesc pe teritoriul României.

Forme de sprijin din partea statului de afiliere etnică

|ADRIANA IOZEFINA FURICOVA|

Relațiile diplomatice dintre două state influențează atât natura percepției colective a comunităților minoritare față de statul pe al cărui teritoriu s-au stabilit, cât și modul de integrare a acestora în sfera socială, de către populația majoritară. Statul are un rol important în crearea unei strategii privind incluziunea și sprijinirea comunităților minoritare, însă la nivel individual factorul determinant al bunei conviețuiri are la bază dimensiunea istorică. Tradițiile contopite într-un ansamblu de valori asimilate în timp de toți locuitorii unui teritoriu, precum și manifestarea fondului cultural creează premisele unui proces intens de fuziune a comunităților cu populația majoritară și de stabilire a bunelor relații de prietenie. Scriitorul și istoricul american Henry David Thoreau spunea că „limbajul prieteniei nu constă în vorbe, ci în înțelesuri”.¹

Relațiile bilaterale dintre România și Slovacia în plan economic, cultural și social au fost dezvoltate permanent, având ca substrat o apreciere comună a cursului istoric, dar și o recunoaștere reciprocă a valorilor și a intereselor comunităților de cetățeni români din Slovacia și ale celor slovaci în România.

Colaborarea bilaterală a debutat oficial la 30 ianuarie 1920 prin stabilirea granițelor dintre România și Cehoslovacia în cadrul Tratatului de la Sèvres, urmând ca în ianuarie 1921, cu ocazia unei întâlniri la Sighet între delegații ale celor două țări, să fie instituite principiile traficului la frontieră și căile de comunicații. Ulterior, în 4 mai 1921, a fost semnat la Praga un protocol prin care se statuau granițele comune. După dezmembrarea Cehoslovaciei și instituirea protectoratului german, relațiile diplomatice între România și Cehoslovacia au fost întrerupte în anul 1939, fiind apoi reluate în anul 1945. În urma separării Cehoslovaciei și a proclamării Slovaciei ca stat suveran și independent, în 1 ianuarie 1993, a fost inițiată colaborarea diplomatică directă cu acest stat.²

În prezent, interesele comune în contextul politicii la nivel european au condus la intensificarea relațiilor de cooperare între România și Slovacia, ambele state declarându-și reciproc sprijinul în cadrul inițiativelor din mediul internațional.

1 Henry David Thoreau (1817-1862) a fost un filozof american, eseist, scriitor, naturalist, transcendentalist. Printre cele mai importante lucrări ale sale se numără eseu *Nesupunerea civilă* („Civil Disobedience”), a cărui temă principală este rezistența individuală, bazată pe principii morale și îndreptată împotriva injustiției guvernamentale.

2 Sursa: <http://www.mae.ro/bilateral-relations/1738#837> (accesat la data de 27.10.2016).

„Bunele relații dintre România și Slovacia se bazează pe similaritățile istorice și culturale” – a afirmat președintele României, domnul Klaus Iohannis, în 10 octombrie 2016, în cadrul întâlnirii oficiale cu președintele Republicii Slovacie, domnul Andrej Kiska. Un segment deosebit de important abordat în cadrul strategiilor bilaterale de dezvoltare a parteneriatului instituțional îl reprezintă sprijinul acordat comunității de români din Slovacia și comunității de slovaci din România.

Această convingere o putem regăsi și în discursul E.S. ambasadorul Republicii Slovacie la București, domnul Ján Gábor – discurs susținut în cadrul conferinței de presă de lansare a Președinției slovacie a Consiliului UE, organizată în data de 7 iulie 2016.³ Evenimentul a avut loc la sediul Reprezentanței Comisiei Uniunii Europene în România și i-a avut ca invitați de onoare pe ministrul afacerilor externe al României, domnul Lazăr Comănescu, precum și pe șefa Reprezentanței Comisiei Uniunii Europene în România, doamna Angela Cristea. Astfel că domnul ambasador Ján Gábor, ce și-a început mandatul în România în toamna anului 2012, a afirmat în cadrul discursului său următoarele:

„Noi considerăm România ca fiind unul dintre cei mai apropiați aliați ai Slovaciei. [...] La fel și acum, când Slovacia preia pentru prima dată cârma UE, mă aflu în misiune în România, țară prietenă. Relațiile excelente bilaterale de-a lungul istoriei cuprind exemple concrete în care statele noastre au stat umăr la umăr. Mă refer aici la perioada interbelică a secolului trecut, când făceam față împreună revizionismului, la cel de-al Doilea Război Mondial, când am luptat împreună împotriva fascismului și trupele armate române ne-au ajutat la eliberarea unei treimi a teritoriului Slovaciei, sau la anul 1968, când România a fost singura țară ce a criticat vehement invazia trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia.

Astfel că nu este o surpriză faptul că, după căderea zidului Berlinului, relațiile dintre statele noastre au continuat să evolueze pozitiv. Parlamentul Slovaciei a fost primul care a ratificat aderarea României la UE și de atunci țara noastră este un susținător al aderării României la Spațiul Schengen. Experiența noastră ne arată că Spațiul Schengen a pus punct cu adevărat Războiului Rece.

Ba mai mult, minoritatea slovacă ce trăiește pe teritoriul României de mai bine de două secole constituie podul viu între cele două state și e o dovadă evidentă a politicilor prielnice abordate de România privind minorităților etnice.”⁴

Astfel, în acord cu deschiderea autorităților române pentru integrarea minorităților, Slovacia a creat organisme instituționale și a stabilit forme de sprijin pentru minoritatea slovacă din diasporă, implicit din România. Politica proactivă a Slovaciei în acest domeniu se reflectă în promovarea valorilor

3 Sursa: http://ec.europa.eu/romania/news/agenda/01072016_lansare_presedintie_slovaca_consiliul_ue_ro.htm (accesat la data de 21.10.2016).

4 Sursa: <http://www.caleaeuropeana.ro/live-video-7-iulie-ora-09-30-ambasada-republicii-slovace-in-romania-si-reprezentanta-comisiei-europene-organizeaza-conferinta-de-presa-de-lansare-a-presedintiei-slovace-a-consiliului-ue> (accesat la data de 21.10.2016).

culturale, prin concentrarea de fonduri pentru înființarea de școli cu predare în limba slovacă, acordarea de burse de studiu în cadrul universităților din Slovacia ori pentru finanțarea unor forme de manifestare a tradițiilor și prin asigurarea unui contact cât mai strâns între slovaci din diasporă și cei din țara de origine. Aceste forme de sprijin sunt posibile datorită acordurilor bilaterale încheiate între România și Slovacia în diverse domenii, dintre care domeniul învățământului și domeniul culturii ocupă un loc central.

De asemenea, concretizarea intereselor economice reprezintă o latură importantă a modului de sprijinire de care beneficiază comunitatea slovacă, fiind intensificat fluxul de interacțiune între mediile de afaceri ale celor două țări.

Viziunea politică a autorităților slovace în ceea ce privește sprijinirea și promovarea comunității din România se transpune în valorificarea potențialului creator și al fondului cultural cu beneficii în atragerea de fonduri europene, cultivarea imaginii naționale și sedimentarea valorilor istorice.

Pentru a elabora analiza formelor de sprijin din partea statului de afiliere etnică îndreptate către minoritatea slovacă din România, am decis structurarea acestei lucrări în două părți ce urmăresc evoluția acestei teme după criteriul cronologic, încercând o abordare pluridisciplinară, în care am combinat mai multe tipuri de metodologie: surse bibliografice, analiza documentelor de arhivă, interviul, observația participativă, având avantajul de a fi membră a comunității slovace din România și revendicându-mi statutul de insider. Interviuurile au fost realizate cu persoane care ocupă funcții de conducere atât în cadrul instituțiilor sau al organizațiilor slovace din România, cât și din Slovacia.

Evoluția formelor de sprijin din partea statului de afiliere etnică de-a lungul secolului al XX-lea

Marea Unire a României de la 1918 s-a concretizat prin unificarea legislativă și administrativă pe întregul cuprins al țării. Cadrul instituțional trebuia să aibă în vedere și numeroasele minorități naționale din Transilvania, mai ales pentru că la Marea Unire nu exista o problemă minoritară.⁵ Mihail A. Blenche⁶ consemna în cadrul conferinței desfășurate în 1937 la Ministerul Afacerilor

5 Zbucea, Gheorghe: *Românii din afara hotarelor țării*. Biblioteca Culturii Aromâne, Proiect Avdhela, sursa: http://www.proiectavdhela.ro/pdf/gheorghe_zbucea_romanii_din_afara_granitelor_tarii_tratatul_de_istorie_al_Academiei_vol_8.pdf (accesat la data de 25.01.2015).

6 Mihail A. Blenche a fost înalt funcționar al Ministerului Afacerilor Externe (*prim secretar de Legațiune*) în 1937.

rilor Străine⁷ că, „pe când înainte de războiu România avea abia 7,48% minoritari, azi numărul acestora formează aproape un sfert (24,28%) din populația regatului”. Ba mai mult, datele statistice ale recensământului din 1912 ne informează că populația României era de „7 234 920 locuitori, din cari 92,52%, adică 6 693 853, erau români și abia 7,48%, adică 541 067, erau minoritari (evrei, turci/tătari, bulgari, ruși, germani)”. Sfârșitul Primului Război Mondial redă României provinciile românești Transilvania, Basarabia și Bucovina, după cum urmează: „România a primit, alături de 4 991 979 români, și o considerabilă populație minoritară, al cărei număr se urcă la 3 519 497 și anume: 1 305 753 maghiari, 681 502 germani, 573 006 evrei, 500 000 ruteni și 495 236 alte minorități (bulgari, ruși, poloni, slovaci, sârbi etc)”.⁸

Observăm că, la nivel național, minoritatea slovacă nu ocupă numeric un loc fruntaș în rândul minorităților naționale, lucru care rămâne neschimbat de-a lungul secolului al XX-lea și chiar până în prezent. Totuși, pentru a ne face o idee mai concretă asupra acestui aspect, atașăm acestui capitol o statistică întocmită de J. Svetoňa a câtorva sate de slovaci din Bihor, printre care și satul Budoii (primul sat fondat de slovaci în zona Bihorului). Graficul este realizat pentru anii 1910, 1920, 1930.⁹

7 Afirmatiile lui Mihail A. Blenche din cadrul acelei conferințe sunt făcute pe baza studiului său din martie 1935, intitulat *Românii de peste hotare*, studiu în care cercetează problematica minorităților române din străinătate.

8 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, Fond 71 1920/1944 România, minorități 1931/1937, vol. 373.

9 Graficul a fost păstrat în cadrul Arhivelor Naționale din Martin, Fond RUM/A/fasc. 3/6 a.j./k1/186 b/6. *Štatistické údaje o narodnostiach žijúcich v Rudohorí*, podľa J. Svetoňa.

Obec	1910						1920						1930			
	Obyva- telstvo	Slováci		Maďari		Obyva- telstvo	Slováci		Maďari		Obyva- telstvo	Slováci		Maďari		
		abs.	%	abs.	%		abs.	%	abs.	%		abs.	%			
Almaszeghuta Huta Voivozi	631	621	98,4	10	1,6	-	-	-	-	-	636	622	97,8	4	0,6	
Boromlak Borumlaca	806	434	53,8	92	11,4	-	-	-	-	-	1 055	693	65,7	4	0,4	
Berettyószéplak Suplacul de Barcău	2 251	173	7,7	1 732	76,9	-	-	-	-	-	2 504	424	16,9	1 400	55,9	
Bodonos Budoiu	1 115	913	81,9	148	13,3	-	-	-	-	-	1 120	1 016	90,7	68	6,1	
Fegyvernek Fegernic	726	259	35,7	278	38,3	-	-	-	-	-	729	290	39,8	167	22,9	
Felsőlugas Lugașul de Sus	624	25	4,0	18	2,9	-	-	-	-	-	858	106	12,4	5	5,6	
Forduló Socet	271	262	96,7	9	3,3	-	-	-	-	-	285	285	100,0	-	-	

Tabel realizat pe baza datelor obținute din Arhivele Naționale din Martin de J. Svetoňa

Prevederile Tratatului de la Trianon au fost favorabile atât României, cât și Cehoslovaciei. Astfel că Take Ionescu și Edvard Beneš (miniștrii de externe ai României și Cehoslovaciei) au semnat în 23 aprilie 1921, la București, Acordul cehoslovaco-român de alianță militară.¹⁰ Mica Antantă sau Mica Înțelegere¹¹ (rezultat al alianțelor din 1920-1921 între Cehoslovacia, Iugoslavia și România) avea ca scop principal înființarea unui sistem de organizare a lumii central-europene constituit de Convenția de la Paris, ca și o garanție concretă împotriva unor încercări de revizuire a frontierelor trasate în urma Primului Război Mondial.

În urma Tratatului de la Trianon, Cehoslovacia a obținut comune locuite numai de români: Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Biserica Albă, Slatina (așezate pe malul drept al Tisei).

Bunele relații dintre Praga și București au făcut posibilă apariția unei noi înțelegeri interstatuale, prin care România promitea să susțină populația slovacă și învățământul în limbă maternă, iar Cehoslovacia se angaja să întrețină pentru populația română două școli primare în care activau patru învățători români pentru un număr de 264 de elevi, iar în două școli mixte ruteno-române, alți patru învățători instruiău cei 423 de elevi români existenți.¹² Aceste școli românești de pe teritoriul cehoslovac se bucurau de sprijin financiar din partea statului român.

În regim de reciprocitate, România a oferit cadrul propice pentru dezvoltarea școlilor slovace din zonele locuite de etnici slovaci. Conform scrierilor lui Ondrej Štefanko, în perioada interbelică, profesorii care au activat în învățământul minoritar slovac au avut de îndeplinit diverse criterii pentru a fi selecționați pentru un astfel de post, cum ar fi obligativitatea de a urma un curs pentru învățarea limbii române timp de un an, cu susținerea unui examen la finalul sesiunii de pregătire. Aceste măsuri guvernamentale nu vizau concret școlile de nivel primar, ci în special pe cele de nivel superior.

Observăm că prin conturarea acestui cadru politic au fost încurajate relații favorabile de colaborare între România și Cehoslovacia în toate domeniile, dintre care trasăm câteva linii descriptiv-analitice ale învățământului, sferă extrem de importantă pentru dezvoltarea identității lingvistice și culturale naționale.

Statul de afiliere etnică cehoslovac a sprijinit extrem de mult construirea și dezvoltarea școlilor slovace din România în regim de reciprocitate cu statul

10 Informație găsită pe site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe al Cehiei, Ambasada Republicii Cehia la București, *Istoricul relațiilor ceho-române*. Sursa: http://www.mzv.cz/bucharest/ro/istoricul_relatiilor_romano_ce/index.html (accesat la data de 24.10.2016).

11 Mica Antantă sau Mica Înțelegere, cum mai este numită, s-a format ca și consecință a semnării succesive de convenții bilaterale de alianță între Cehoslovacia și Iugoslavia (14 august 1920), România și Cehoslovacia (23 aprilie 1921) și România și Iugoslavia (7 iunie 1921).

12 Raport privind situația minorităților din România interbelică realizat de Mihail A. Blenche în 1935. Documentul se află în arhivele MAE, Fond 71 1920/1944 România, minorități 1931/1937, vol. 373.

român, care avea interese similare pe teritoriul Cehoslovaciei de atunci, deși ministrul instrucțiunii publice al României, doctorul Constantin I. Anghelescu, afirma că în România trebuie să fie „școală cât mai multă! Școală cât mai bună! Școală cât mai românească!”¹³

În ceea ce privește minoritatea slovacă din România, obiect al prezentului studiu, putem afirma că perioada interbelică a fost una înfloritoare, învățământul matern slovac cunoscând un avânt nemaîntâlnit până atunci.

Deși în 1922 în România au fost luate măsuri de modificare în sistemul de învățământ, școlile bisericești fiind naționalizate, iar cele minoritare fiind supuse presiunilor în privința limitării numărului lor, contextul politic mai larg a permis dezvoltarea minorității slovace în condiții foarte bune.

Aceste afirmații sunt susținute cu date și informații identificate în diversele surse consultate. În cadrul Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe al României am găsit o cerere din data de 11 aprilie 1922, trimisă din Praga la București, către Ion Gheorghe Duca, ministrul afacerilor străine de la acea vreme, pentru aprobarea manualelor de limba slovacă și pentru școlile slovace din România, din fostele comitate Bihor, Silat, Arad, Caraș-Severin, Ceanad, Timișoara, Nădlac. Astfel, cererea conținea anexate și acele manuale considerate manuale oficiale (prima carte, caietul 1, publicate de *edițiunea de stat din Praga*), împreună cu traducerea acestora în limba română, realizată de Kamil Suchy, lector al Universității Carol. Cererea a primit aprobarea statului român în data de 18 septembrie 1922, în baza avizului consiliului permanent de instrucție numărul 1278.¹⁴

În plus, prevederile Constituției din 1923 au reglementat învățământul, favorizând minoritățile naționale și punând capăt limitărilor începute cu un an înainte. Statisticile vremii stau dovadă acestui fapt.

Conform evaluărilor privind situația școlilor primare de stat prezentate în cadrul Congresului de la Lausanne din 1929, privind chestiunea minorităților din România, aflăm că existau 335 de școli (cu un total de 813 învățători) cu limbă de predare minoritară, dintre care doar două erau școli slovace. Din totalul școlilor ce dețineau o secție cu predare într-o limbă minoritară, doar una era slovacă din totalul celor 421 de secții.¹⁵

13 Constantin I. Anghelescu (1869, Craiova – 1948, București) a fost un politician, medic și profesor universitar român, reformator al școlii românești în perioada interbelică. A fost membru de onoare al Academiei Române. Doctorul Anghelescu a intrat în politică în cadrul Partidului Național-Liberal ca deputat în 1901 și senator, iar mai apoi ministru al lucrărilor publice (1914-1916) și ministru al instrucțiunii publice.

14 Cerere oficială trimisă din Praga în 11 aprilie 1922, nr. 895/13, anexa 3, către Ion Gheorghe Duca (ministrul afacerilor străine). Documentul se află la arhivele MAE, Problema 16, vol. 20 MAE (Școli catolice engleze evanghelice 1905/1944), Școli străine în România, general 1921/1943.

15 Tabloul situației școlilor primare cu limbă de predare o limbă minoritară din România în 1929. Documentul se află la Arhivele MAE ale României, Problema 16, vol. 20 MAE (Școli catolice engleze evanghelice 1905/1944), Școli străine în România, general 1921/1943.

Un an mai târziu, la începutul anului 1930, s-a stabilit un *Aranjament relativ la relațiunile școlare și intelectuale între Republica Cehoslovacă și Regatul României*, care era un „complement al declarațiunei iscălite la 21 ianuarie 1930 la Praga și 1 martie 1930 la București”.¹⁶

Tablou de școalele primare de Stat cari au			
A. Ca limbă de predare o limbă minoritară		B. Secții cu limbă de predare o limbă minoritară	
cu limba maghiară	260	cu limba maghiară	223
cu limba germană	69	cu limba germană	47
cu limba germană-maghiară	1	cu limba germano-maghiară	12
cu limba boemă	2	cu limba slovacă	1
cu limba polonă	1	cu limba șocață	1
cu limba slovacă	2	cu limba turcă	133
		cu limba bulgară	2
		cu limba armeană	1
		cu limba lipoveană	1
Total:	335 școli cu 813 învățători	Total:	421 secții cu 701 învățători

Tabel realizat pe baza datelor obținute din arhiva MAE România¹⁷

Consulul Cehoslovaciei la Cluj, Chocholoušek, a vizitat în perioada interbelică satele slovace din zonele împădurite ale Bihorului, aspect extrem de semnificativ pentru comunitatea locală în ceea ce privește dezvoltarea învățământului minoritar în limba slovacă din actuala zonă a județelor Bihor și Sălaj, acesta promițând localnicilor sprijin în domeniul cultural național și educativ. Această vizită a fost urmată de propunerea înaintată de profesorul Kasas Comisieii Komenský din Praga de a trimite învățători slovaci în satele transilvănene locuite de etnici slovaci. Drept urmare, în 1931 primul învățător slovac trimis în zona Bihor-Sălaj a fost Gustáv Hlubocký, acesta venind în satul Budoii. Un an mai târziu, Rudolf Dočolomanský a fost trimis în satul Făgetu, iar Pavel Horksý, în satul Șinteu. Acesta din urmă avea să devină fondatorul și inspectorul școlilor slovace din România (Michalčáková 1985: 154).

În istoria relațiilor bilaterale româno-cehoslovace din perioada interbelică, data de 6 iulie 1936 este importantă deoarece a avut o simbolică aparte, considerată ca și un potențial factor de echilibru în centrul și sud-estul Europei.

16 Convenție privind relațiile școlare și intelectuale între România și Cehoslovacia. Document aflat în arhivele MAE România, Fond Praga, Culturale 1921/1946, vol. 46.

17 Arhivele MAE a României, Problema 16, vol. 20 MAE (Școli catolice engleze evanghelice 1905/1944), Școli străine în România, general 1921/1943.

Este vorba despre vizita de stat întreprinsă de regele Carol al II-lea al României și de principele moștenitor Mihai la Praga.¹⁸

Această vizită a influențat în bine situația școlilor cu limbă de predare slovacă din România. Ca rezultat al relațiilor bilaterale strânse dintre cele două state, a fost adoptată *Convenția culturală româno-ceshoslovacă din 1936* (Porubský 1974: 7), care a permis construirea la sat a unor școli cu predare în limba maternă, având ca și criteriu existența unui număr minim de elevi convenit de cele două state.¹⁹ Elaborată în nouă articole și semnată în data de 22 octombrie 1936 de ministrul instrucțiunii publice române – Angelescu, respectiv de ministrul Republicii Cehoslovace în România – Šeba, această Convenție culturală româno-ceshoslovacă permitea Cehoslovaciei să inițieze formalitățile necesare pentru edificarea unui număr considerabil de școli cu predare în limba slovacă în zonele locuite de slovaci.

Primul articol²⁰ al Convenției este extrem de important, deoarece prevedea faptul că „administrațiunea școlară cehoslovacă va crea, în toate comunele situate pe teritoriul republicii Cehoslovace și în care se găsesc cel puțin 30 de copii de limbă română, având vârsta de frecventare obligatorie a școalei, o școală primară publică cu limba română drept limbă de învățământ, cu condiția totuși ca un astfel de stabiliment public să nu fi fost deja înființat anterior și să nu fie întreținut de o altă administrațiune competentă”. Totodată, textul documentului prevedea că administrațiunea școlară română va acționa în același fel „în toate comunele situate pe teritoriul Regatului României și în care se găsesc cel puțin 30 de copii de limbă cehoslovacă având vârsta de frecventare obligatorie a școalei, o școală primară publică cu limba cehoslovacă drept limbă de învățământ, cu condiția totuși ca un astfel de stabiliment public să nu fi fost deja înființat anterior și să nu fie întreținut de o altă administrațiune competentă”.

Toate acestea au constituit un avânt important al dezvoltării rețelei școlare slovace. Datele statistice ne informează că în anul 1930 în România existau 11 unități școlare slovace, iar în următorii 10 ani numărul școlilor s-a dublat.

Statul de afiliere etnică se interesa constant de minoritatea slovacă din România. În acest sens există varii exemple, precum o notă verbală²¹ elaborată în limba franceză de către partea slovacă și trimisă Ministerului Afacerilor Externe al Regatului României, prin care se înștiințează că ministrul extraordinar și plenipotențiar Milecz își propune să viziteze, în perioada 20-21 aprilie 1940,

18 Cu ocazia Jubileului de 90 de ani al regelui Mihai, Ambasada Republicii Cehoslovace la București i-a oferit acestuia un film documentar ce surprinde, pe parcursul a optsprezece minute, înregistrări din acea vizită oficială.

19 Cf. ziarului *Československý svet*, articol publicat în anul 1948, numărul 6, *Kulturna dohoda z roku 1936 și 1943*. Informația am găsit-o la Arhivele Naționale Slovace din Martin, Fondul RUM/A/fasc. č. 3, 5 a. j. k.1

20 Documentul se află în arhivele MAE al României, Fond Praga, Culturale 1921/1946.

21 Notă verbală trimisă în 15 aprilie 1940 și înregistrată în 17 aprilie 1940: trimisă Ministerului Afacerilor Externe al României. Documentul se află la arhivele Ministerului de Externe al României, Problema 16, vol. 20 MAE (Școli catolice engleze evanghelice 1905/1944), Școli străine în România, general 1921/1943.

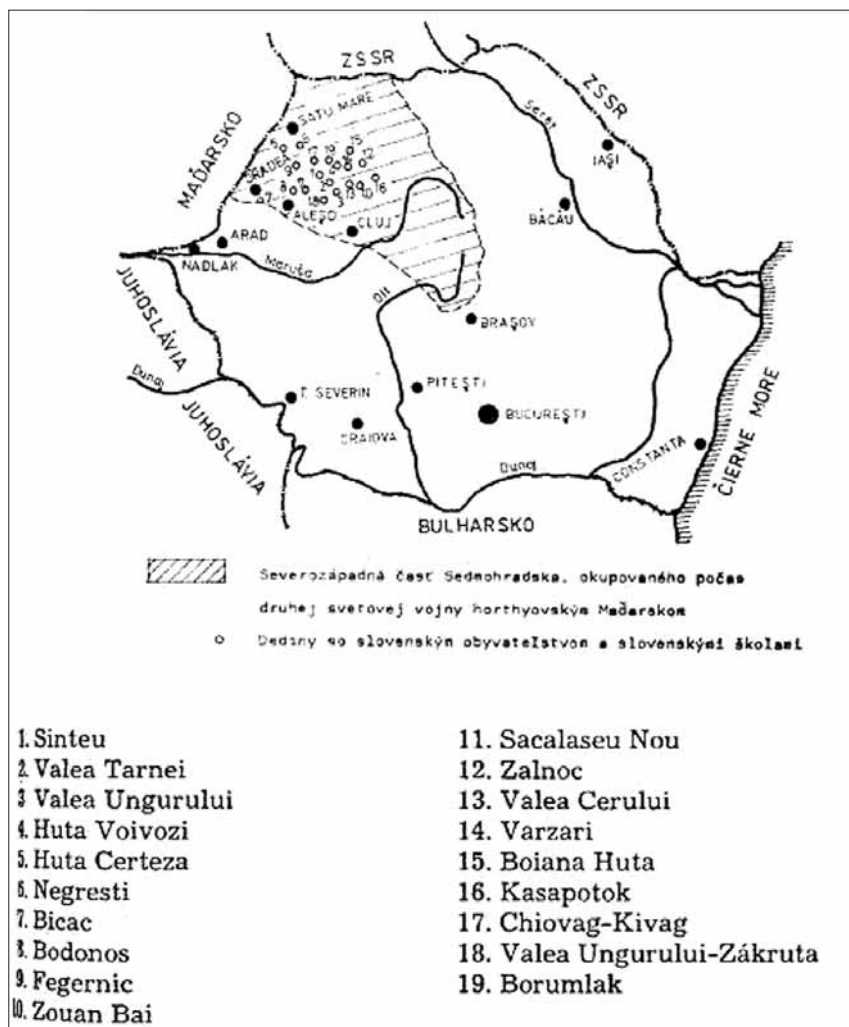
regiunea Bihorului – zona cu cea mai mare comunitate de slovaci din România (mai exact, satele Șinteu și Huta Voivoizi) –, cu scopul de a asista la o reuniune culturală a cadrelor didactice slovace care predau în școlile cu învățământ minoritar, cu mențiunea că această vizită nu are scop politic.

În 1934 Cehoslovacia a investit suma de 30 000 de coroane cehoslovace pentru renovarea școlii din Budoii. Sucursala slovacă a Consiliului Național Cehoslovac din Bratislava (*Slovenská odbočka Národnej rady československej v Bratislave*) a contribuit mult pentru ca în Transilvania să se construiască 20 de școli noi, având în vedere și construirea încăperii ce funcționa ca locuința învățătorului. Inaugurările școlilor s-au făcut cu mare fast, la acestea participând oficialități importante din Cehoslovacia, ca, de exemplu: delegația sucursalei slovace a Consiliului Național Cehoslovac, în frunte cu secretarul Anton Granatier și următorii membri: Fedor Houdkom, referentul Ladislav Trešňak, membrul Comitetului Regional Karol Rybárik și reprezentantul asociației Komenský, profesorul Karasom (Michalčaková 1985: 155).

Consultând scrierile Evei Michalčaková, aflăm că în anul 1936 existau deja 10 învățători din Cehoslovacia în școlile din România (Michalčaková 1985: 154) cu predare în limba maternă, numărul acestora crescând considerabil după această dată. Învățătorii care își începeau misiunile didactice în România obțineau un bonus extern salarial lunar (*zahraničný príplatok*) de 300 de coroane cehoslovace (echivalentul a aproximativ 25% din salariul normal al unui învățător slovac la acea vreme), sumă alocată de Consiliul Național cehoslovac (sucursala slovacă din Bratislava).

Cel de-al Doilea Arbitraj de la Viena, din 30 august 1940, schimbă semnificativ situația slovacilor din România. Anexarea unei părți a României (zona ce cuprindea o populație semnificativă de slovaci) de către Ungaria a deteriorat mult sistemul școlar matern slovac. Un număr de 15 școli cu predare în limba slovacă au căzut sub administrație maghiară. Acest eveniment a rămas viu în memoria colectivă a comunităților de slovaci din Bihor. Iată ce ne mărturisește o femeie din satul Valea Cerului (județul Bihor), care în anul 1940 era elevă a școlii slovace din sat: *Slovacii din Slovacia au construit școala, iar apoi au venit maghiari, aici au venit învățătoare maghiare.*²² (R. Bejdaková, Valea Cerului)

22 *Slovaci ze Slovenskej postavili školu a potom prišli maďari sem a prišli učiteľki maďarske.*

Hartă cu școlile slovice în perioada celui de-al Doilea Război Mondial (Michalčaková 1985: 161)

Analizând mai multe mărturii ale localnicilor, observăm că au existat polemici între cadrele didactice maghiare și comunitatea locală. Al Doilea Arbitraj de la Viena plasează localitățile slovice din Bihor, Sălaj și Satu Mare sub administrația maghiară, iar din anul 1948 toate organizațiile culturale ale slovacilor din România au fost desființate. După 1945, multe școli și-au oprit activitatea, majoritatea învățătorilor fiind nevoiți să se întoarcă în Slovacia (vezi Štefanko 1998c).

Situația era cu totul alta în celelalte regiuni ale României care nu au căzut sub administrația maghiară. În aceste zone sprijinul din partea statului de afi-

liere etnică nu a încetat, ba mai mult, s-a intensificat. În Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României există cereri²³ prin care Legația Republicii Slovacie din București a solicitat Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor să aprobe numirea învățătorilor slovaci trimiși de Ministerul Educației Naționale Slovacie la școlile primare din România pentru anul școlar 1941-1942. În aceste cereri se specifica faptul că statul slovac urma să suporte salarizarea acestor învățători, dar și cheltuielile aferente înființării unor noi secții slovacie în școlile primare din Scăiuși (județul Severin) și Vermeș (județul Caraș). O altă cerință se referă la posibilitatea de titularizare a unor învățători suplinitori, conform aranjamentului școlar intervenit între cele două state semnate.

Destrămarea Cehoslovaciei în urma Tratatelor de la Munchen a avut drept consecință și faptul că statul slovac nou format necesita noi acorduri privind relațiile bilaterale. Pentru aceasta, statul slovac a solicitat noi convenții în domeniul învățământului (recrutarea, numirea și salarizarea personalului didactic din Republica Slovacă în școlile române și viceversa), toate acestea în baza vechiului aranjament, făcut de statul român și statul cehoslovac.²⁴ Solicitarea a primit aviz favorabil, iar rezultatele concrete s-au făcut simțite în evoluția și dezvoltarea învățământului slovac din România.

În anul 1944 este înființat un lectorat de slovacă în cadrul Universității din București, iar în 1949 apare catedra de limba și literatura slovacă. Este important de amintit faptul că, începând din anul 1967, în cadrul acestei catedre își desfășoară activitatea lectori din Cehoslovacia, primul fiind Jozef Muránsky (Geambașu, coord., 2008: 119-134). În 1945 a fost înființat primul liceu slovac din Nădlac, județul Arad, urmând ca abia după Revoluția din 1989, mai exact în anul 1995, să fie înființat la Budoi al doilea liceu cu predare în limba slovacă (Ștefanko 2004c: 44-45). În perioada comunistă statul cehoslovac a continuat sprijinul acordat minorității slovacie în România, mai ales în domeniul învățământului, în condițiile și sub restricțiile impuse de regimul politic existent la acea vreme.

În ceea ce privește alte domenii, precum cel religios, nu a existat un sprijin concret și constant din partea statului, din motive lesne de înțeles: doctrina guvernării comuniste dorea să păstreze partea religioasă cât mai invizibilă.

Marea schimbarea privind sprijinul acordat de statul de afiliere s-a produs după Revoluția din 1989.

23 O astfel de cerere este cea datată din 20 noiembrie 1941 de la Arhivele MAE român, Problema 16, vol. 20 MAE (Școli catolice engleze evanghelice 1905/1944), Școli străine în România, general 1921/1943.

24 Problema 16, vol. 20 MAE (Școli catolice engleze evanghelice 1905/1944), Școli străine în România, general 1921/1943.

Evoluția formelor de sprijin din partea statului de afiliere etnică după Revoluția din 1989

Divorțul de catifea dintre Cehia și Slovacia, schimbarea regimului politic, integrarea în Uniunea Europeană au avut efecte semnificative asupra minorităților naționale și asupra raporturilor acestora cu satul de afiliere etnică.

Republica Slovacă, înființată la 1 ianuarie 1993, în urma dizolvării pașnice a Cehoslovaciei, a avut o traiectorie nu foarte ușoară pentru a ajunge la un nivel complex în ceea ce privește integrarea europeană, care a reprezentat principala forță motrică a eforturilor depuse. Într-adevăr, „Înapoi spre Europa” a fost principala motivație a Slovaciei după Revoluția de Catifea. Efectele s-au simțit deoarece din 2004 Republica Slovacă este membră a Uniunii Europene.²⁵ La rândul ei, România a aderat la UE în anul 2007. Acest cadru politic a încurajat sprijinirea minorităților naționale, motto-ul Uniunii Europene fiind „unitate în diversitate”.

Acest context ajută mult la scrierea unui nou capitol în istoria relațiilor bilaterale ale acestor state. Statul slovac sprijină acum, mai mult ca oricând, compatrioții săi – cetățeni ai României, acest sprijin fiind concretizat chiar la nivel instituțional.

Legea fundamentală a Republicii Slovacă, Constituția (cap. I, art. 7, lit. a) prevede că „Republica Slovacă sprijină conștiința națională și identitatea culturală a slovacilor care trăiesc în străinătate, susține instituțiile lor stabilite pentru a atinge acest scop și relația cu țara-mamă”.²⁶

Guvernul Republicii Slovacă a trasat principiile politicii de stat în raport cu slovacii care trăiesc în străinătate, astfel că Guvernul poate încheia acorduri internaționale pentru a facilita punerea în aplicare a politicii de stat în raport cu slovacii care trăiesc în străinătate și asigurarea drepturilor acestora. De asemenea, Guvernul poate sugera premierea persoanelor care au demonstrat merite excepționale în menținerea conștiinței naționale, a identității culturale și lingvistice a slovacilor care trăiesc în străinătate, fiind motorul eforturilor permanente de consolidare a relațiilor dintre slovacii care locuiesc în străinătate și Republica Slovacă.²⁷

Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Slovacă, împreună cu alte organe ale administrației de stat, în limita competențelor stabilite prin lege, se implică în formularea și punerea în aplicare a politicii de stat privind slovacii care trăiesc în străinătate. Sprijinul de stat pentru slovacii care trăiesc în străinătate este axat pe următoarele departamente: 1. educație, știință și cercetare, 2. cultură, 3. informare, 4. media.

25 Sursa: <http://www.eu2016.sk/en/videos?page=15> (accesat la data de 27.10. 2016).

26 Hlava I., čl. 7a. „Slovenská republika podporuje národné povedomie a kultúrnu identitu Slovákov žijúcich v zahraničí, podporuje ich inštitúcie zriadené na dosiahnutie tohto účelu a vzťahy s materskou krajinou.”

27 Sursa: <http://www.uszz.sk/sk/vlada-sr> (accesat la data de 27.10.2016).

Mai mult decât atât, Departamentul pentru Slovaci din Diasporă de pe lângă Guvernul Republicii Slovacie (*Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí*) a fost înființat cu scopul de a sprijini slovacii ce trăiesc în afara granițelor țării. Statutul acestui Departament a fost emis în baza paragrafului 4, secțiunea 8 din Legea nr. 474/2005 privind slovacii care trăiesc în străinătate.²⁸

Departamentul pentru Slovaci din Diasporă de pe lângă Guvernul Republicii Slovacie este o organizație bugetară, ale cărei venituri și cheltuieli sunt legate de bugetul Ministerului Afacerilor Externe și Europene al Republicii Slovacie.

Departamentul este organul guvernamental care, în colaborare cu Ministerul Afacerilor Externe și Europene, în calitate sa de organ central al administrației publice, asigură executarea politicilor de stat în raport cu slovacii care trăiesc în străinătate și acordarea sprijinului de stat pentru aceștia.

Articolul 4 al statutului Departamentului stabilește principalele sarcini ale acestuia după cum urmează:

a) contribuie la asigurarea formării politicii de stat privind slovacii care trăiesc în străinătate și asigură aplicarea politicii de stat în domeniu în raport cu aceștia,

b) în colaborare cu alte autorități publice, persoane fizice sau persoane juridice, asigură punerea în aplicare a măsurilor de promovare a slovacilor care trăiesc în străinătate și de conservare a limbii slovacie în comunitățile de slovaci care trăiesc în străinătate,

c) în colaborare cu organele centrale ale administrației de stat și cu alte organizații și instituții trebuie să elaboreze politici de stat în legătură cu slovacii care trăiesc în străinătate și le prezintă Guvernului Republicii Slovacie,

d) coordonează și asigură, în cadrul sistemului informațional, lucrări de documentare privind slovacii de pretutindeni, promovează colectarea, protecția, analiza științifică și tehnică a documentelor tangibile și spirituale focalizate pe slovacii care trăiesc în străinătate și asigură medierea informațiilor cu privire la evenimentele din Slovacia în rândul slovacilor care trăiesc în străinătate,

e) colaborează cu organizațiile slovacilor care trăiesc în străinătate, precum și cu slovacii care trăiesc în străinătate, și păstrează contactul cu acestea,

f) colaborează și menține contacte cu alte organisme similare, oficii sau agenții ale altor țări, ce apără drepturile propriilor compatrioți care trăiesc în străinătate,

g) ia hotărâri cu privire la eliberarea certificatelor conform legii,

h) ține evidența certificatelor eliberate conform legii,

i) decide cu privire la subvențiile acordate conform legii,

j) îndeplinește alte sarcini în chestiuni privind slovacii care locuiesc în străinătate, în conformitate cu reglementările speciale.²⁹

28 Štatút Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ďalej len „štatút“) sa vydáva na základe § 4 ods. 8 zákona č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

29 Sursa: <http://www.uszz.sk/data/files/vlastny%20material%20-%20statut-do%20vlady.pdf> (accesat la data de 27.10.2016).

Anual, acest Departament înmânează Guvernului slovac, până la data de 1 septembrie, un raport cu privire la politicile guvernamentale implementate în cazul slovacilor din diasporă, împreună cu inițiative de proiecte-program ale politicii de stat în raport cu slovacii din afara granițelor statului, ce trebuie să conțină și valoarea estimativă a costurilor necesare pentru punerea acestora în aplicare.³⁰

Pentru întocmirea raportului, Departamentul pentru Slovaci din Diasporă trebuie să obțină de la organele administrației centrale de stat documentele necesare, acestea din urmă cooperând pentru furnizarea de materiale, documente, procese-verbale și alte documente referitoare la acest domeniu de aplicare.

În îndeplinirea principalelor sarcini, Departamentul colaborează cu: ministerul, aparatul Guvernului Republicii Slovace, Parlamentul Republicii Slovace, cancelaria prezidențială, alte organe ale administrației publice centrale de stat, entități publice, grupurile de interes și alte persoane juridice și persoane fizice, pentru a asigura îndeplinirea sarcinilor și pentru a dezvolta nivel informațiilor, al analizelor și al propunerilor necesare finalizării activităților sale.³¹

Pentru a ne forma o mai bună imagine asupra finanțării acestui Departament, menționăm că, așa cum apare în Acordul de colaborare cu Ministerul Afacerilor Externe al Slovaciei privind crearea și aplicarea politicilor de stat în legătură cu slovacii din diasporă și activitățile de finanțare a Departamentului pentru Slovaci din Diasporă, bugetul alocat acestuia în anul 2014 a fost de 1 542 667 euro, împărțiți între diverse cheltuieli precum contracte, salarii, venituri de serviciu și alte compensații personale, bunuri și servicii, contribuții la asigurări, transferuri în străinătate.³²

Așa cum am menționat anterior, Ministerul Afacerilor Externe și Europene este principalul partener al Departamentului pentru Slovaci din Diasporă, deoarece acest minister:

- a) prevede fonduri pentru bugetul Departamentului pentru fiecare an,
- b) prevede volumul de fonduri conforme cu prevederile legale relevante stabilite de Guvernului Republicii Slovace,
- c) prin reprezentantul său privind subvenția Subcomisiei Departamentului, este implicat în evaluarea cererilor de subvenții de la bugetul Departamentului, al cărei rezultat constă într-o recomandare către președintele Departamentului de a aproba sau de a respinge o cerere,
- d) delegă reprezentanți competenți din grupurile de lucru ale Departamentului pentru pregătirea noii „Concepții politice de stat a Republicii Slovace privind slovacii din Diaspora până în anul 2020”.

La rândul său, în relația cu Ministerul Afacerilor Externe al Slovaciei, menționăm câteva din principalele atribuții ale Departamentului:

30 Sursa: <http://www.uszz.sk/data/files/vlastny%20material%20-%20statut-do%20vla-dy.pdf> (accesat la data de 17.10.2016).

31 Sursa: http://uszz.sk/data/2016/ZZ_2005_474_20160101.pdf (accesat la data de 17.10.2016).

32 Sursa: <http://www.uszz.sk/data/files/dohoda%20medzi%20MZVaEZ%20SR%20a%20USZZ.pdf> (accesat la data de 17.10.2016).

a) cooperează în vederea dezvoltării politicii de stat în raport cu slovacii care trăiesc în străinătate, precum și în vederea altor materiale conceptuale transmise Guvernului,

b) informează Ministerul Afacerilor Externe al Slovaciei despre evenimentele organizate cu/pentru compatrioții din afara granițelor, respectiv despre evenimentele realizate cu sprijinul Departamentului.

Importanța acestui Departament ne-a fost confirmată și în urma interviului pe care l-am realizat cu domnul Vladimir Skalsky, președintele Asociației Mondiale a Slovacilor din Diasporă (*Svetové združenie Slovákov v zahraničí*),³³ acesta afirmând că „Republica Slovacă sprijină slovacii din diasporă mai ales prin acțiunile Departamentului pentru Slovacii din Diasporă de pe lângă Guvernul Republicii Slovacă, care, pe lângă alte activități, oferă și certificate de slovac din diasporă, ce oferă o serie de avantaje suplimentare titularilor acestor certificate.”

În ceea ce privește comunitatea de slovaci din România, aceasta beneficiază, prin intermediul Uniunii Slovacilor și Cehilor din România, de finanțări acordate de acest Departament pentru organizarea unui festival-concurs internațional de interpretare a cântecului popular slovac ce se desfășoară anual la Nădlac și poartă denumirea unei melodii populare: *Cez Nadlak je...*, a unui festival internațional de dans folcloric organizat în satul Valea Cerului (Bihor), a unui turneu de fotbal între slovacii din România, a unor simpozioane și seminare la care se prezintă articole de cercetare asupra comunității de slovaci din România etc.

O altă instituție importantă din Slovacia care sprijină slovacii din diasporă este Matica Slovenská, fondată în 1861, în localitatea Martin, în urma reuniunii din 6 și 7 iunie. În cadrul reuniunii a fost stipulată, prin Memorandumul națiunii slovacă, și necesitatea stabilirii Asociației Culturale Slovacă și a înființării unui comitet care, ulterior, a elaborat carta Matica Slovenská.³⁴ Așa cum este specificat în statutul său, „misiunea Matica Slovenská este de a dezvolta și consolida patriotismul slovac, de a trezi și spori gradul de conștientizare a compatrioților care trăiesc în străinătate și de a aprofunda relațiile dintre cetățenii slovaci”.³⁵

Principalele activități ale acestei organizații sunt:

- a) realizarea de cercetări despre slovaci;
- b) participarea la crearea și dezvoltarea culturii locale și regionale;
- c) colectarea, prelucrarea, păstrarea informațiilor despre patrimoniul național cultural și protejarea valorilor tradiționale;
- d) reunirea susținătorilor și a promotorilor culturii slovacă;

33 Sursa: <http://www.uszz.sk/sk/stranka/4008/svetove-zdruzenie-slovakov-v-zahranici-szsz> (accesat la data de 27.10.2016).

34 Sursa: <http://matica.sk/o-matici-slovenskej/historia-matice-slovenskej> (accesat la data de 27.10.2016).

35 Sursa: <http://matica.sk/o-matici-slovenskej/sucasna-legislativa-a-dokumenty> (accesat la data de 27.10.2016).

e) încurajarea Republicii Slovace de a dezvolta relații cu organizațiile europene și mondiale cu privire la aspecte ale culturii, identității naționale și ale vieții spirituale;

f) crearea de baze interne și internaționale pentru fonduri privind sprijinul vieții naționale și culturale a slovacilor și evaluarea celor mai importanți creatori de diferite activități;

g) publicarea creațiilor artistice, a lucrărilor științifice și jurnalistice, cooperarea la elaborarea de manuale și texte de predare a unor discipline de științe sociale pentru școlile primare și secundare;

h) implicarea tinerilor în procesul cultural și creativ pentru a realiza educarea acestora conform valorilor naționale, creștine, morale și democratice.

Matica Slovenská a demonstrat de-a lungul timpului că este una dintre cele mai importante instituții din domeniul cultural, științific și social de profil din Republica Slovacă.

Începând cu anul 1990, Matica Slovenská organizează anual tabăra internațională de copii în inima Munților Tatra, în Tatranská Lesná, iar din trei în trei ani, *Matičný svetový festival slovenskej mládeže* (Festivalul Mondial al Tineretului Slovac), care reunește tineri de proveniență slovacă din întreaga lume. În cadrul acestora, tinerii vizitează monumente culturale și istorice din Slovacia și participă la diverse evenimente sportive, piese de teatru, spectacole muzicale de folclor sau concursuri literare.

Cel mai cunoscut concurs literar este organizat în colaborare cu Ministerul Învățământului, Ministerul Culturii și cu Departamentul pentru Slovacia din Diasporă și este intitulat *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko!*³⁶ („De ce iubesc limba slovacă, de ce iubesc Slovacia!”). La acest concurs sunt invitați să participe elevi atât din Slovacia, cât și din diasporă, care formulează răspunsul la aceste două întrebări sub forma unui eseu. În anul școlar 2013-2014 marele premiu al acestui concurs internațional a fost câștigat chiar de un elev al liceului cu predare în limba slovacă din Budoi, județul Bihor, România (Daniel Gajdoš). Atât câștigătorul marelui premiu, cât și ceilalți premianți au fost răsplătiți cu o excursie în Slovacia, unde s-a desfășurat și ceremonia de premiere.

Amintim totodată doar câteva dintre recente activități propuse de Matica Slovenská slovacilor din diasporă: susține financiar și publică articolele cercetătorilor slovaci din diasporă în volumele intitulate *Slovaci v Zahranici*, organizează tabere pe tema folclorului slovac.

Matica Slovenská are o colaborare bună și cu asociațiile care promovează slovacii din România, cea mai importantă fiind Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR), fondată în anul 1990 la Nădlac, județul Arad. În alte țări din diasporă Matica Slovenská are filiale (de exemplu în Serbia sau Croația), în România nu este. Totuși, slovacii din România sunt implicați

36 Sursa: <http://matica.sk/news/2015/11/preco-mam-rad-slovenčinu-preco-mam-rad-slovensko> (accesat la data 27.10.2016).

în diverse activități organizate și finanțate de Matica Slovenská, uneori prin intermediul UDSCR, care colaborează și cu alte instituții din Slovacia.

În cadrul unui interviu, Bianca Unc, vicepreședinta UDSCR, ne-a mărturisit: *Departamentul pentru Slovaci din Diasporă de pe lângă Guvernul Republicii Slovacă este instituția care sprijină financiar diferite proiecte pentru minoritatea slovacă din România. Dintre toate instituțiile statului slovac, aceasta este de departe instituția care oferă cel mai mare ajutor pentru realizarea diverselor proiecte ce vizează comunitatea noastră de slovaci din România. UDSCR-ul elaborează granturi cu care aplică la concursul anual organizat de Departamentul pentru Slovaci din Diasporă de pe lângă Guvernul Republicii Slovacă, care decide finanțarea acestora. În fiecare an, UDSCR depune aproximativ 50 de proiecte, dintre care Departamentul pentru Slovaci din Diasporă aprobă aproximativ 80%. Finanțarea oferită de această instituție nu acoperă totuși integral cheltuielile necesare pentru realizarea proiectului. Uniunea finanțează din fonduri proprii restul necesar de bani.*

UDSCR-ul colaborează și cu alte instituții; mă refer aici la Matica Slovenská, diferite universități din Slovacia, pe proiecte concrete. Se întâmplă să primim și donații. Un foarte bun exemplu în acest sens are legătură cu vizita oficială a președintelui Republicii Slovacă, E.S. dl Andrej Kiska, în România. Chiar în această lună am fost onorați să-l avem pe domnul președinte în vizită în România. El a venit chiar la noi, aici, la Nădlac, a vizitat școlile cu predare în limbă maternă slovacă și a donat manuale școlare elevilor.

Totuși, această Uniune nu este singura în slujba promovării minorității slovacă, Bianca Unc (secretar general al UDSCR) amintind că *UDSCR-ul nu este singura asociație ce este susținută de statul slovac. În acest sens, merită amintită Societatea „Ivan Krasko” din Nădlac, care colaborează cu diferite universități din Slovacia în vederea publicării diferitelor cărți și promovarea autorilor slovaci din România.*

Am putut observa de-a lungul acestui subcapitol că formele de sprijin din partea statului de afiliere etnică sunt diverse. Așa cum bine ne spune domnul Vladimír Skalský: *Pe lângă asta, statul slovac sprijină, sub forma unor burse, studenții slovaci din diasporă care doresc să studieze la Universitățile din Slovacia. De asemenea, la instituții de învățământ cu predare în limba maternă slovacă din diasporă sunt detașați profesori din Slovacia. Ministerului Educației și Științei al Republicii Slovacă oferă manuale și sprijin metodologic. Bineînțeles că există și sprijin individual ad hoc la diverse evenimente ce apar în cursul anului. Ministerul Culturii slovac a creat fondul de sprijin al artei pentru artiștii slovaci din diasporă. Partea culturală este promovată extrem de bine prin festivalurile internaționale ale slovacilor din diasporă, organizate fie pe teritoriul Slovaciei, fie în țările din diasporă. Aș aminti aici un festival internațional important organizat la Detva, care este prevăzut cu un program dedicat special slovacilor din Diasporă – Krajanská nedela na Detve [„Duminica compatrioților de la Detva”]. La Bratislava se organizează Ziua Comemorativă a Slovacilor ce Trăiesc în Diasporă [„Pamätného Dňa Slovákov žijúcich v zahraničí”]. [...] Se organizează și*

premeri ale membrilor de vază ai comunităților din diasporă, cum sunt Premiile „Milan Rastislav Štefánik”, „Ondrej Štefanko” și „Samuel Tešedík”.

Observăm că atât Ministerul Învățământului, cât și Ministerul Culturii, instituții ale Republicii Slovace care au sprijinit minoritatea slovacă trăitoare în România și înainte de 1989, și-au intensificat după revoluție acțiunile îndreptate spre folosul compatrioților.

În data de 3 martie 1994, în Bratislava, Guvernul Republicii Slovace și Guvernul României au semnat Acordul de colaborare în domeniul științei, învățământului, culturii și sportului. Semnatarul din partea României a fost Nicolae Văcăroiu, iar din partea Slovaciei, Vladimir Meciar. Acordul s-a încheiat pe o perioadă de cinci ani, cu posibilitatea de prelungire automată „pe noi perioade de câte 5 ani, dacă niciuna dintre părți nu îl denunță în scris pe cale diplomatică cu cel puțin 6 luni înaintea expirării perioadei respective de valabilitate. În cazul denunțării prezentului acord, orice programe de schimburi, acțiuni comune sau proiecte realizate în baza lui, care nu s-au finalizat, își păstrează valabilitatea pe întreaga perioadă pentru care au fost convenite. Prin intrarea în vigoare a prezentului acord își pierde valabilitatea Acordul de colaborare culturală dintre Guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Socialiste Cehoslovace, semnat la București la 23 noiembrie 1968”.³⁷

În baza acestui acord s-au semnat și acordurile ulterioare între diferite ministere. De exemplu, în anul 2013, ministrul educației, științei, cercetării și sportului al Republicii Slovace, Dušan Čaplovič, și omologul său român, Remus Pricopie, au semnat în data de 22 iulie 2013 *Programul colaborării între Ministerul Educației, Științei, Cercetării și Sportului al Republicii Slovace și Ministerul Educației Naționale și Cercetării Științifice al României pentru perioada 2013-2016*. Acest acord de colaborare a fost încheiat pe o perioadă de patru ani, iar valabilitatea acestuia poate fi prelungită automat cu un an, în cazul în care niciuna dintre părți nu îl denunță în scris, prin canale diplomatice, cel mai târziu cu șase luni înainte de expirarea acestuia.³⁸

Referindu-se la acest acord, ministrul educației, științei, cercetării și sportului al Republicii Slovace de la acea vreme, Dušan Čaplovič, a afirmat că „este un document important care reglementează cadrul de cooperare reciprocă, de care vor beneficia studenți, profesori și universitățile lor de proveniență”.³⁹

În conformitate cu acest acord, s-au derulat schimburi reciproce anuale de studenți cu scopul de a studia o perioadă determinată de timp la o universitate din cadrul celeilalte țări. S-au oferit și burse profesionale și doctorale pentru personalul științifico-didactic. Acordul cuprinde și cursuri de vară în domeniul lingvistic, literar și cultural, atât pentru studenți, cât și pentru cadre didactice. Universitățile din ambele țări vor continua să facă schimb de lectori, deopotrivă

37 Sursa: <https://lege5.ro/Gratuit/guydsma/acordul-intre-guvernul-romaniei-si-guvernul-republicii-slovace-privind-colaborarea-in-domeniile-stiintei-invatomantului-culturii-si-sportului-din-03031994> (accesat la data de 20.10.2016).

38 Sursa: <https://www.minedu.sk/rumunsko> (accesat la data de 28.10.2016).

39 Sursa: <https://www.minedu.sk/spolupraca-s-rumunskom-v-oblasti-vzdelavania-bude-pokrakovat> (accesat la data de 28.10.2016).

de limba și literatura română și de limba și literatura slovacă. Statul trimițător acoperă cheltuielile de deplasare ale lectorilor spre locul unde urmează să-și desfășoare activitatea o dată pe perioada unui an universitar. Tipul mijlocului de transport este stabilit tot de statul trimițător, ca și costul transportului cu un bagaj de până la 50 kg greutate de bunuri personale, inclusiv taxele de administrare și de asigurare, cum ar fi taxele medicale și administrative.

În plus, Ministerul Educației, Științei, Cercetării și Sportului al Republicii Slovacă a acordat mai multe facilități membrilor comunității slovacă din România, sub formă de burse oferite pentru studii universitare în Republica Slovacă sau de cursuri de formare a cadrelor didactice din grădinițe, școli primare și secundare cu predare în limba slovacă. Numărul maxim al cadrelor didactice în cadrul cursurilor de formare profesionale este de 25 de persoane pentru o perioadă de 14 zile.

În ceea ce privește elevii din școlile primare cu predare în limba slovacă, s-au organizat cursuri intitulate Școala în Natură. Pentru elevii de liceu s-au realizat cursuri de limba și cultura slovacă. În cadrul acestor cursuri de vară, elevilor și profesorilor le-au fost asigurate cu titlu gratuit cazarea și mesele zilnice. Anual sunt primiți maxim 25 de elevi din clasa întâi cu doi profesori însoțitori de naționalitate slovacă, maxim 20 de elevi din clasa a doua cu doi profesori însoțitori de naționalitate slovacă și maxim 10 elevi de liceu și un cadru didactic însoțitor la cursul de limba și cultura slovacă în Republica Slovacă.

La cererea părții române, statul slovac trimite cel mult patru profesori de limba și literatura slovacă sau de alte discipline generale de învățământ pentru școlile primare și școlile secundare cu predare în limba slovacă din România.

Pentru a afla mai multe detalii despre munca efectivă a lectorului de limba și literatura slovacă din cadrul Universității din București, Catedra de limba slovacă din cadrul Departamentului de Slavistică, am discutat chiar cu actualul profesor lector slovac, doamna Lucia Anna Trubačová, ce și-a început mandatul în anul universitar 2015-2016: *Principalele sarcini ale lectorului de limbă și cultură slovacă din cadrul Universității din București sunt acelea de a-și realiza activitatea pedagogică, de a contribui la o cunoaștere complexă a realității slovace în rândul studenților. Lectorul de limbă și cultură slovacă din cadrul Universității din București este, de asemenea, activ în domeniul științei privind elaborarea materialelor didactice și pedagogice.*

Anul trecut, în cadrul activităților pe care le-am făcut, s-a numărat și o cooperare cu Ambasada Republicii Slovacă la București pentru a organiza o prezentare de Crăciun dedicată tradițiilor slovacilor din România. O astfel de prezentare contribuie la dezvoltarea cunoașterii și a înțelegerii mai bune a minorității slovace din România și evidențiază specificul și unicitatea ei.

De asemenea, am participat activ la sărbătoarea Zilei Limbii Slovace. Eu personal am prezentat articolul intitulat Slovensko, slovenčina a Slováci v Rumunsku [„Slovakia, limba slovacă și slovacii din România”]. Toate acestea mă determină să afirm că este o onoare și o oportunitate unică să fii lector de limba slovacă la o universitate din diasporă.

Cel mai recent acord bilateral între cele două state a fost semnat la București în data de 10 octombrie 2016, între Ministerul Culturii al Republicii Slovace și Ministerul Culturii al României, cu scopul de „a continua colaborarea în domeniul culturii și cu dorința de a dezvolta în continuare relațiile în sfera culturală și a artei”.⁴⁰

Principalele domenii vizate de programul de colaborare între cele două ministere, chiar stipulate în acord, sunt: 1. tipăriturile, 2. muzica, 3. artele, 4. muzeele.

Printre acestea, unele prevederi vizează direct sprijinirea minorității slovace din România. Astfel, în ceea ce privește colaborarea în domeniul tipăriturilor, partea slovacă face contribuții financiare solicitanților din România în vederea editării operelor autorilor slovaci în România. De asemenea, Biblioteca Științifică de Stat din Banská Bystrica oferă o colaborare cu membrii minorității slovace din România, prin prezentarea cărților autorilor români care scriu în limba slovacă și prin prezentarea personalităților culturii slovace, sub forma unor expoziții.

În domeniul artistic, părțile sprijină reciproc participarea trupelor de teatru și de dans la festivaluri de teatru în ambele state. Aici am putea oferi un exemplu concret recent: în cadrul președinției rotative a Consiliului Uniunii Europene, preluată de Republica Slovacă pentru perioada iulie-decembrie 2016, cu sprijinul Ambasadei Republicii Slovace la București, a fost posibilă prezentarea unei piese de teatru, producție a Teatrului Național Slovac, pe scena Teatrului Național „I. L. Caragiale” din București. Astfel că, în data de 7 octombrie 2016, slovacii care locuiesc în București, și nu numai, au avut ocazia să vadă transpusă pe scenă piesă intitulată *Nevasta păstorului*, de Ivan Stodola, în regia lui Roman Polák. În regim de reciprocitate, trupa Teatrului Național din București va prezenta o piesă la Bratislava în anul următor.⁴¹

Aceasta nu a fost singura acțiune prin care Ambasada Republicii Slovace la București s-a implicat activ în viața culturală a minorității slovace din România, Ambasada având colaborări cu Universitatea din București sau cu alte instituții pentru implementarea diverselor activități de promovare a specificului cultural slovac.

În concluzie, putem afirma că sprijinul acordat minorității slovace din România s-a diversificat, în încercarea de racordare la realitatea prezentă a segmentelor culturale și a tradițiilor preluate și perpetuate în timp, cu scopul păstrării valorilor fundamentale. Esența acestui demers vizează nevoia de educare a noilor generații în spiritul promovării moștenirii culturale, formarea cadrului necesar pentru atragerea tinerilor în proiecte menite să le potențeze creația și dorința de cunoaștere. Slovacii din România, prin natura caracterului uman colectiv, dar și pe fondul evenimentelor istorice, formează o comunitate apreciată de români, amestecul de nuanțe sociale și culturale fiind astăzi

40 Program de colaborare între Ministerul Culturii din Republica Slovacă și Ministerul Culturii din România pentru perioada 2016–2020, p. 1.

41 Sursa: <http://www.tnb.ro/ro/nevasta-pastorului> (accesat la data de 20.10.2016).

un element benefic în dezvoltarea relațiilor interumane. Prin organizarea de activități culturale ori prin desfășurarea diverselor manifestări artistice, slovacii din România dau un plus de valoare în definirea și accentuarea respectului pentru credințele populare.

Implicarea tot mai amplă a Slovaciei în sprijinirea educației și a formelor de manifestare culturală aduce beneficii importante atât comunității slovace, cât și statului slovac ca entitate instituțională. Relațiile bilaterale cu România, intensificate în noul context politic, au permis diversificarea formelor de colaborare și de sprijinire a comunității. Derularea în România a evenimentelor din decembrie 1989, formarea statului slovac la 1 ianuarie 1993, precum și integrarea celor două țări în Uniunea Europeană au condus, așa cum am expus anterior, la dezvoltarea relațiilor bilaterale, concretizate prin semnarea unor tratate în baza cărora sprijinirea comunității slovace din România a cunoscut un trend ascendent.

Deosebit de important de menționat este activitatea intensă a Ministerului Învățământului din Slovacia, prin finanțarea taberelor de vară și a unor cursuri de specialitate de limbă și cultură slovacă pentru elevii și cadrele didactice din școlile cu predare în limba slovacă din România.

În ansamblu, contribuția instituțională în domeniul învățământului a fost prezentă de-a lungul secolului al XX-lea, la nivel european, cu un punct culminant în perioada interbelică, însă contextul favorabil, politic și social, din ultimele două decenii a creat premise tot mai largi pentru diversificarea formelor de ajutor direcționate către comunitatea slovacă.

Putem astfel deduce că rolul statului în acordarea sprijinului pentru diasporă este esențial și deosebit de important în reliefaarea și păstrarea culturii unei națiuni peste hotare, având în vedere amploarea globalizării și a permanentei mișcări de asimilare a minorităților de populația majoritară a unui spațiu definit. Așadar, unul dintre rolurile statului este acela de a identifica modalități de conservare a propriilor valori istorice, căci, așa cum spunea Liviu Rebreanu, „tradiția adevărată e singura merinde sufletească”.

Interviuri

Lucia Anna Trubacová – profesor lector de limba și literatura slovacă la Universitatea din București;

Vladimír Skalský – președintele Asociației Mondiale a Slovacilor din Diasporă (Svetové združenie Slovákov v zahraničí);

Bianca Unc – secretar general al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România;

Roza Bejdačková – slovacă din satul Valea Cerului.

Situația minorității slovace în perioada contemporană

| IOAN KUKUCSKA |

În România de după 1918 putem vorbi despre patru zone locuite de slovacii veniți din comitatele de pe teritoriul Slovaciei de astăzi. Totuși, din cauza faptului că în două zone, Bucovina și Satu Mare, enclavele slovace au fost atât de răsfrirate și de puține, în urma asimilării inevitabile și a repatrierii de după cel de-al Doilea Război Mondial, ele practic au dispărut. Celelalte două zone locuite de slovaci sunt comunități etnic definite și diferențiate. Este vorba de zonele Arad-Banat și Bihor-Sălaj. Aici comunitățile slovace sunt caracterizate prin conștiință națională, unitatea limbii, specificitatea culturii, mod de viață, confesiune sau mentalitate.

Pentru a ilustra mai sugestiv această situație, vom prezenta în continuare tabele cu evoluția demografică a populației slovace de-a lungul timpului (Kmet 2012: 99-114):

Localitatea	1880	1910	1930
Nădlac	52% din 10 765 locuitori	59,6% din 14 021 locuitori	
Bicaci	41,9% din 998 loc.	35,4% din 1 287 loc.	42,7% din 1 312 loc.
Budoi	87,7% din 479 loc.	81,9% din 1 115 loc.	90,7% din 1 120 loc.
Borod	12,4% din 1 489 loc.	58,9% din 3 183 loc.	49,3% din 3 652 loc.
Borumlaca	58,4% din 543 loc.	53,8% din 806 loc.	65,7% din 1 055 loc.
Butin	35,4% din 824 loc.	38,9% din 1 071 loc.	53,8% din 916 loc.
Țipar	–	30,6% din 2 758 loc.	39,9% din 2 443 loc.
Fegernic	47,3% din 386 loc.	38,7% din 726 loc.	39,8% din 729 loc.
Valea Ungurului	89,6% din 410 loc.	97,7% din 609 loc.	98,5% din 595 loc.
Chioag	21,2% din 279 loc.	24,6% din 495 loc.	24,8% din 533 loc.
Șinteu	93,2% din 1 239 loc.	97,6% din 1 599 loc.	98,5% din 3 171 loc.
Peștiș	41,4% din 1 399 loc.	52,9% din 2 707 loc.	56,5% din 2 862 loc.
Socet	94,6% din 170 loc.	96,7% din 271 loc.	100% din 285 loc.
Huta Voivozi	95,7% din 370 loc.	98,4% din 631 loc.	97,8% din 636 loc.
Șerani	–	46,9% din 1167 loc.	49,3% din 3 652 loc.
Sacalasău (Derna)	0% din 244 loc.	7,0% din 431 loc.	65,1% din 1 517 loc.

Localitatea	1880	1910	1930
Vărzari	84,1% din 230 loc.	91,5% din 343 loc.	94,7% din 398 loc.
Vucova	38,3% din 987 loc.	46,9% din 1 167 loc.	51,2% din 1 040 loc.
Valea Târnei	95,4% din 699 loc.	97,1% din 968 loc.	97,5% din 890 loc.

Asemănările și diferențierile din modul de viață al slovacilor de pe teritoriile de astăzi ale României au fost influențate de mai mulți factori:

1. caracteristicile geografice ale regiunii, adică dealuri în zona Bihor-Sălaj sau câmpie în zona Aradului și a Banatului;

2. condiții climatice și tot felul de riscuri de origine naturală (inundații, teren nisipos, verile secetoase, invazii de insecte);

3. condițiile economico-juridice din localități, care au determinat evoluția lor viitoare;

4. caracterul economiei: cele mai multe localități aveau caracter agrar, bazat pe producția de cereale și creșterea vitelor, în alte localități se profilau și pe viticultură sau pomi fructiferi, producând și băuturi alcoolice;

5. gradul de dezvoltare a meseriilor, dat fiind caracterul preponderent agrar al localităților;

6. apartenența la o confesiune și tradițiile cultural-istorice ce decurg din aceasta (inclusiv adversitatea confesională a majoritarilor față de cei minoritari);

7. caracterul multiethnic și multicultural al localităților, adică modul de conviețuire cu celelalte naționalități, ca și numărul populației majoritare din jur și, referitor la acesta, sentimentul de superioritate sau de inferioritate față de ceilalți;

8. atitudinile politice, ca și influența socială a elitelor intelectuale locale, conștiința lor națională, sau invers – submisivitatea față de autorități și partidul de guvernământ;

9. comunicarea în interiorul enclavei, procesul de aculturație, ca și formarea de stereotipuri locale;

10. formarea grupurilor etnografice slovace cu semne pronunțate de auto-identificare prin dialect, tradiții, cultură materială și spirituală ce a influențat puternic evoluția lor viitoare, ca, de exemplu: nădlăcani, bihoreni etc. (Kmet 2012: 124)

În mediul în care au trăit slovacii din Ținuturile de Jos (*Alföld – Dolná zem*), comunitatea locală a reprezentat un fenomen multiform din punct de vedere geografic, sociocultural și evolutiv. Viața coloniștilor slovaci a evoluat sub forma unei comunități tradiționaliste, strâns legate de munca țăranului, cu sedii rurale sau mic-burgheze, cu o economie de subzistență și de cele mai multe ori cu un pronunțat caracter ermetic din punct de vedere economico-social. Într-o asemenea societate, dominante erau tendințele de continuitate, chiar în condițiile multietnice ale Ținuturilor de Jos (Botík 2011: 43).

Asemenea societate se reproducea repetând modul de viață împământețit, fiind fidelă tradițiilor sale. Tradiționalul avea prioritate în fața unui po-

sibil nesigur și neverificat. Integritatea interioară a comunității era asigurată de presiunea permanentă a conștiinței comune. Normele colective formau o barieră împotriva tuturor realităților ce puteau amenința unitatea comunității (Botík 2011: 44). Tendințele de continuitate în evoluția slovacilor din România se manifestau mai ales în localitățile unde ei formau populația majoritară sau măcar reprezentau un număr de peste o mie de locuitori. Asemenea situație se regăsea la Nădlac și în multe localități din Bihor. În asemenea comunități numeroase, omogene din punct de vedere lingvistic și confesional, s-a creat o situație demografică propice ca să se poată reproduce biologic și astfel să-și poată asigura continuitatea. Până în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, aceste comunități se caracterizau prin endogamie și homogamie etnică și confesională în ceea ce privește alegerea partenerului de viață. Chiar dacă nu putem furniza momentan dovezi statistice, mai mulți autori se referă și confirmă această realitate (Ján Sirácky, Andrej Mráz). Acești factori demografici au contribuit cu siguranță la reproducerea nu numai biologică, ci și lingvistică și culturală a comunităților slovace (Botík 2011: 44).

Într-o societate tradiționalistă, comunitățile locale se caracterizau printr-o legătură puternică cu mediul, ce era reflectat și de toate aspectele vieții lor sociale și economice. O asemenea legătură a oamenilor cu mediul este numită de mai mulți specialiști *înărădăcinare* (Gajdoš 2002: 66).

Coloniștii slovaci se înărădăcinau în noile lor localități de pe teritoriul actual al României, prin casele, gospodăriile, dar mai ales prin pământurile lucrate și înmulțite cu orice preț. De altfel pământul roditor a fost magnetul care i-a atras spre aceste ținuturi. Relația cu pământul, cu mediul prolific al Ținuturilor de Jos a frapat fiecare istoric, publicist sau poet din această parte a Europei care dorea să relateze despre oamenii de aici. Mult grăitoare este și confesiunea eseistului Andrej Mráz, care evocă aspectele de „cucerire” a pământului de către slovaci: „Omul nostru dorea ca pământul acesta să-i aparțină. Nu sunt sigur dacă această dorință și-a adus-o din vechea patrie, dar sigur este că dorința de a stăpâni pământul a devenit idealul de viață dominant al vieții slovacilor din Dolná zem. Acest vis a format interesele lor, pentru pământ se căsătoreau, pentru pământ trudeau neîncetat, neglijând alte nevoi ale vieții” (Mráz 1948, *apud* Botík 2011: 45).

Coloniștii slovaci impregnau pecetea lor ținuturilor în care se așezau, prin casele, gospodăriile, tarlalele pe care le lucrau. Dar mărturia existenței lor și a împământării pe aceste meleaguri sunt și cimitirele lor. Acolo se formează o confluență a trecutului cu prezentul comunității. Tocmai aceste morminte au adâncit legăturile coloniștilor cu noua lor patrie. Acestea au fost de fapt sentimentele care au sudat noua comunitate și au confirmat dreptul lor legitim asupra așezărilor colonizate (Botík 2011: 45).

Ca o mărturie a înărădăcinării și a stăpânirii noilor ținuturi sunt și aspectele lingvistice și folclorice. Astfel, o componentă a formării așezărilor slovace a fost și un șir nesfârșit de denumiri de localități, de părți din hotar, în limba lor maternă. Evoluția lingvistică și culturală din noul mediu este organic legată de situația demografică și de calitățile native, ca și de ocupațiile predominante

ale coloniștilor slovaci. Limba maternă și bagajul cultural, aduse din comitatele de baștină din nordul Ungariei istorice (Slovacia), puteau să se acomodeze mai ales în comunitățile mai compacte și mai puternice, ca un sistem autonom, caracterizat prin perenitate. Putem să denumim această tendință și durabilitate etnoculturală (Botík 2011: 46). Deseori se întâmplă însă ca, sub presiunea noilor stimuli și influențe, această continuitate să fie erodată. Astfel, lingvistul Jozef Štolc a ajuns la concluzia că în comunitățile slovace nou formate s-au produs schimbări importante în ceea ce privește dialectul, dar și cultura spirituală tradițională, ducând la un proces de convergență. Coloniștii din localități și regiuni diferite ale Slovaciei, cu dialecte și tradiții diferite, au format unități culturale și de dialect noi, cu caracter local sau regional, care reprezintă un confrate mai tânăr al slovacilor din nordul Slovaciei de astăzi (Štolc 1968, *apud* Botík 2011: 46).

Un fenomen ce a completat procesul de convergență descris a fost apariția în comunitățile slovace a mai multor deosebiri, mai mult sau mai puțin vizibile, în sistemele lor culturale și lingvistice. Aceasta s-a întâmplat datorită faptului că în mediul din *Alföld – Dolná zem* funcționa principiul universal conform căruia cultura unei societăți tradiționaliste este o cultură locală, care se diferențiază de la o localitate la alta. O confirmare valoroasă ne oferă mărturia preotului Felix Kutlík, care preciza că slovacii din aceste părți, din secolul precedent, „puteau fi recunoscuți după îmbrăcăminte, pentru că toți se deosebeau între ei după port și puteai să ghicești din ce sat provin” (Botík 2011: 47).

Fresca societății slovace de pe teritoriul actual al României nu ar fi completă dacă nu am sublinia și rolul confesionalității (luteranismul în Arad-Banat sau catolicismul în Bihor-Sălaj). Dacă cei catolici nu au întâmpinat probleme din partea autorităților, cei evanghelici au fost mereu într-o luptă permanentă cu tendințele de recatolicizare ale habsburgilor. Tocmai de aceea în Ținuturile de Jos s-au format insule ale luteranismului compacte și viabile, cum nu s-au dovedit a fi pe teritoriul Slovaciei. După cum am mai menționat în capitolele precedente, una dintre principalele cauze ale colonizării slovacilor în această parte a Ungariei istorice a fost tocmai confesionalitatea. Tocmai de aceea slovacii luterani erau cunoscuți ca fiind religioși și cu o conștiință confesională dezvoltată. Tocmai de aceea coloanele de coloniști slovaci plecau doar cu cartea lor de cântări *Tranoscius* și, dacă se putea, cu preotul în frunte. Acolo unde nu se putea, încă în primele luni își aduceau degrabă preotul și dascălul din ținuturile de baștină. Mai mulți cercetători și contemporani au constatat că primele griji ale comunităților de luterani au fost cele legate de construirea bisericii și a școlii. Apoi comunitatea confesională își alegea degrabă un prezbiteriu, care, sub îndrumarea preotului, conducea treburile legate de viața confesională. Aceștia vegheau apoi să fie respectate tradițiile și obiceiurile confesionale evanghelice. Luteranismul pune accent pe educație, pe idei umaniste, pe impunerea limbii poporului în biserici, în locul celei latine (Kmeť 2010: 205). În cele din urmă, trebuie să recunoaștem că luteranismul a adus un fel de democratizare vieții confesionale. Chiar dacă nu trebuie să neglijăm influența preotului în comunitate, totuși treburile administrative erau rezolvate mai degrabă de prezbiteri,

curatori, cantori sau cenzori. În caz că, pentru o perioadă considerabilă, comunitatea nu putea beneficia de un preot hirotonisit, atunci se numea un predicator sau un levit provizoriu. Administrarea comunității confesionale era eficientă datorită investițiilor enoriașilor în construcția de biserici, școli, parohie și cimitir, asociații de înmormântări, depozite de cereale etc. Aceste obiective deveneau simbolurile dominante ale comunității și stimulau sentimentul de apartenență comună, sudând comunitatea nou creată, nu numai din punct de vedere confesional, ci și național și cultural.

Totuși, trebuie să remarcăm faptul că slovacii evanghelici nu și-au folosit în viața confesională limba maternă, ci mult timp au utilizat Biblia de la Kralice, adică prima traducere în limba cehă a Sfintei Scripturi. Ceha biblică a devenit limba lor liturgică, dar și limba primelor încercări literare sau a ritualurilor populare. Separarea și izolarea slovacilor din Ținuturile de Jos de cei din patriamamă a dus la faptul că aici ceha biblică slovacizată s-a păstrat mult mai mult decât la luteranii din Slovacia. Ceha din *Tranoscius* și din Biblia de la Kralice este însă substanțial modificată și adaptată pronunției în limba slovacă, dar și din punct de vedere lexical sau gramatical.

Această frescă a comunităților slovace din *Alföld – Dolná zem* rezultă din faptul că funcția lor principală a constat în a delimita, a înrădăcina, a stabili, a integra și în cele din urmă a legitima populația locală. Această formă a comunității locale nu a fost dată slovacilor pentru totdeauna. În condițiile unei societăți posttradiționaliste, și în această regiune comunitățile locale vor evolua sub semnul gradului sporit de procesualitate, dinamicitate, inovație și transformare. Aici, în Ținuturile de Jos, aceste procese au avut și trăsături specifice. Acestea au fost multietnicitatea, multiconfesionalitatea și o evoluție statal-politică diferențiată în spațiul geografic și sociocultural de după dezmembrarea Austro-Ungariei (Botík 2011: 50).

Schimbări importante în viața comunităților slovace au loc după reemigrarea unei părți considerabile a locuitorilor în Cehoslovacia și instaurarea comunismului. Au plecat din România aproximativ 21 000 de slovaci, din care mai mult de o treime din zona Arad-Banat, depopulând astfel cele mai multe din localitățile cu populație slovacă (Štefanko 2004b: 18). După instaurarea comunismului în România, au fost desființate instituțiile naționale existente, fiind considerate a fi o manifestare a naționalismului, nu a internaționalismului, cum așteptau liderii comuniști la putere. Astfel au dispărut Protopopiatul Evanghelic C.A., toate asociațiile culturale și Uniunea Cehoslovacă din România. Învățătorii și profesorii din Cehoslovacia, care ani la rând asiguraseră predarea în școlile slovace, au fost nevoiți să se întoarcă acasă. Aceste măsuri restrictive au atins în primul rând comunitățile mici, cu școlile nou înființate, în care activitatea național-culturală abia începea să se înfiripeze (Berzovia, Pecica, Scăiuș, Semlac, Șemlac, Teci, Vermeș sau Huta Certeza).

Pe de altă parte, în anul 1945, la Nădlac a luat ființă liceul slovac, care a funcționat și ca școală cu profil pedagogic, pregătind cadre calificate pentru școlile slovace din ambele zone menționate. Sistemul școlilor cu predare în limba slovacă devine astfel asigurat cu cadre didactice proprii. Dintre proaspeții

absolvenți ai liceului au apărut și primii autori de manuale de limbă și literatură slovacă, dar și traducători de alte manuale. Contactul dintre localitățile cu populație slovacă se menținea mai ales prin elevii care erau trimiși la liceul din Nădlac și care erau cazați la internatul din localitate. Altfel, contactele se mai mențineau prin organizarea de turnee de teatru de amatori prin sau ansamblurile folclorice ce cutreierau localitățile cu populație slovacă.

În anii '60 ai secolului al XX-lea, în zona Arad-Banat au început să migreze, din motive economice, slovacii din Bihor. Aceștia s-au mutat mai ales în localitățile unde populația slovacă exista deja – Nădlac, Butin, Vucova. Aceste localități au fost astfel consolidate din punct de vedere al rezistenței la asimilare. În același timp, mulți slovaci au plecat în orașe mari, unde munca în fabrici a început să fie o oportunitate de trai mai bun, fiind plătită mult mai bine decât cea din CAP-uri. Localitățile mici, părăsite de tineretul în căutarea unui mod de viață mai ușor și mai confortabil, erau expuse tot mai mult asimilării. Astfel de localități din care au dispărut până și școlile cu limba de predare slovacă au fost: Huta Certeze, Semlac, Mocrea, Teci, Șemlac sau Vermeș (Ștefanko 2004b: 19).

Aceste fenomene au afectat aceste comunități și din punct de vedere confesional. În multe localități, comunitățile confesionale compacte au ajuns doar filiale ale comunităților vecine mai mari și care luptau pentru supraviețuire. În ceea ce privește situația economică, trebuie să subliniem suferințele țăranilor, care și-au pierdut pământurile, cele care înrădăcinau slovacii pe aceste meleaguri. Sufereau mai ales gospodarii mai înstăriți, care și-au pierdut agoniseala generațiilor întregi de dinaintea lor. S-au născut tragedii familiale, prin deportarea așa-zisilor chiaburi la munca silnică „la canal” sau în Bărăgan. Totuși, majoritatea oamenilor de condiție modestă, care și-au găsit rostul în municipii mari, vorbesc despre „ciuma roșie” ca de o perioadă de aur. Nostalgiile lor, câteodată greu de înțeles, sunt motivate prin faptul că „atunci aveam de toate, cu totii aveam unde să lucrăm, și cine lucra, și câștiga. Și mai ales am dus o viață mai tihnită, ne întâlneam mai des, rudele și vecinii deopotrivă. Totul a fost altfel.” (Vanko 2015: 138.)

Deși în stare latentă, Biserica funcționa la parametri normali. Din donații se reparau biserici, se întrețineau cimitirele. Tineretul din această perioadă a anilor '60-'70 și-a construit un nou ideal: să ducă viața de om modern la oraș, să stea la bloc, să lucreze la fabrică pe un salariu motivant și să-și cumpere un autoturism Dacia. Majoritatea erau pregătiți în școlile profesionale și plecau apoi spre Arad, Timișoara, Reșița sau Bocșa. Tineretul păstra legătura cu satele de baștină, venind acasă la sfârșitul săptămânii pentru aprovizionare, dar și pentru a ajuta la lucrările sezoniere. Fără proviziile de la țară în oraș viața devenea foarte grea, mai ales în anii '80, când situația economică a țării s-a deteriorat semnificativ. Cei din Butin și Șemlac plecau mai ales spre Bocșa și Reșița, mai rar spre Timișoara. Cei din Vucova plecau aproape exclusiv spre Timișoara, eventual spre Buziaș. Timișoara concentra slovacii din mai multe localități: Nădlac, Vucova, Butin, Șemlac. Cei din Țipar plecau cu precădere la Chișineu Criș, dar și la Arad (Vanko 2015: 139). Cel mai puțin afectat a fost Nădlacul, care a fost reconfirmat ca oraș în anul 1968, aici funcționând, în afară

de două CAP-uri, un IAS, un complex de creștere a porcinelor, o asociație horticolă. Pe lângă acestea existau și unități cu profil industrial: fabrica de lapte, o fabrică de prelucrare a cânepii și fabrica de mobilă.

Originalitatea și durabilitatea tradițiilor și a culturii slovacilor din zona Bihorului se datorează mai ales faptului că aceste sate erau răsfrate și izolate. Nivelul cultural al populației slovace din această zonă începe să se ridice odată cu dezvoltarea viticulturii, a meseriilor, dar mai ales cu deschiderea minelor de lignit și de bitum din zonă. În această zonă deluroasă condițiile de viață erau dure și nu erau propice pentru dezvoltarea spirituală. Chiar dacă în unele așezări se înființau școli, situația economico-socială din zonă și lipsa funcționarilor slovaci nu permiteau formarea unei conștiințe naționale solide. Consecințele acestei situații nefaste se prezentau până în 1918 sub forma unui pronunțat analfabetism și a lipsei oricărei forme de manifestare culturală. Nici după anul 1918 condițiile de viață nu s-au schimbat prea mult, cu excepția localității Budoii, unde deschiderea minei a ușurat mult viața oamenilor, care obțineau venituri consistente. Un impuls considerabil l-a constituit construirea de școli și aducerea cadrelor didactice calificate, în urma acordului cultural româno-ceshoslovac. Calitatea crescută a procesului de învățământ este oglindită și de frecvența tot mai mare în aceste școli – 28% în anul 1930 și 55% în anul 1940 (Ștefanko 2004b: 22). Ba se poate afirma că a început dezvoltarea activităților cultural-educative, care a dus în cele din urmă la dezvoltarea conștiinței naționale a slovacilor de aici.

După instaurarea comunismului, aici nu are loc colectivizarea forțată, ca în ținuturile de câmpie, iar proprietatea privată rămâne în continuare dominantă. Singurele localități care s-au putut dezvolta în mod real au fost cele care au beneficiat de locurile de muncă din minele din Budoii, Refractara din Aleșd sau fabrica de sticlă din Pădurea Neagră. Astfel, bărbații din aceste localități lucrau în industrie, formând primele contingente de navetiști, iar femeile trebuiau să se ocupe de gospodărie și de creșterea vitelor.

În ceea ce privește școlile din localitățile mici, cu populație slovacă puțină, acestea vor dispărea în perioada comunismului, însă cele din localitățile cu populație compactă se vor dezvolta, datorită mai ales proaspeților absolvenți ai secției pedagogice a liceului din Nădlac. Un plus pentru comunitățile slovace din Bihor l-a reprezentat și faptul că în satele slovace au început să vină preoții catolici slovaci, originari chiar din această zonă.

Din păcate, în anii '60 ai secolului al XX-lea, ca urmare a procesului de industrializare și a locurilor de muncă reduse ca număr din satele slovace, începe un nou proces de migrare a forței de muncă din aceste localități. Slovaci din satele bihorene încep exodul spre centrele industriale din zonă – Oradea, Aleșd, Derna, Marghita –, dar apoi și în localități cu profil agrar – Aștileu, Varasău, Loranta, Urvind, Mădăraș, Vâlcele sau Tileagd (Ștefanko 2004b: 23).

După anul 1989, prin înființarea Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR) începe să se dezvolte și activitatea cultural-educativă în aceste localități. La Budoii a fost înființat un al doilea liceu cu predare în limba slovacă din România (Liceul Teoretic „Jozef Kozáček”). În același timp

trebuie să constatăm însă că din cauza exodului populației spre țările dezvoltate din Apus și a desființării multor fabrici din împrejurimi, populația slovacă este aproape înjumătățită. Tinerii plecați la studii în Slovacia în general nu se mai întorc în locurile de baștină și rămân să trăiască în Slovacia, unde găsesc oportunități mai mari și mai bine plătite.

Mai puțin cunoscută este situația enclavei relativ mici a slovacilor din Satu Mare și Maramureș. Slovaci au fost aduși aici la chemarea magnaților Károlyi și Perényi, din comitatele Zemplín (*Zemplén*), Šariš (*Sáros*) și Spiš (*Szepes*). În localitatea Livada s-au așezat agricultorii, pe lângă rutenii care deja locuiau acolo. La Huta Certeze s-au așezat muncitorii sticlari, originari din Slovacia de Nord, iar minerii calificați s-au așezat în localitățile Ocna Slatina, Baia Sprie și Ocna Șugatag (Ștefanko 2004b: 24). În toate aceste localități populația slovacă a fost asimilată, prin intermediul confesionalității catolice s-a maghiarizat, apoi, ca urmare a migrării în orașele apropiate, s-a românizat.

A mai rămas cea de-a patra zonă locuită de slovaci, și anume Bucovina. Aici cei mai mulți slovaci au venit din regiunile Orava (*Árva*) și Kysuce (*Kiszuca*) din Slovacia de Nord. Ei au fost aduși aici, după cum am mai relatat în capitolele precedente, ca sticlari, dar și ca muncitori forestieri. O prezență efemeră a lor a fost atestată în localitățile Althuta, Davideni, Panca, Petrinoasa și Țereblești. Dar în unele localități au ajuns să formeze majorități: Solonețul Nou, Pleș, Poiana Micului. Datorită faptului că nu și-au adus preoți proprii din localitățile de baștină, ei au fost păstoriți de preoții catolici din dieceza poloneză Liov. Întrucât vorbeau dialectul goralilor, foarte apropiat de limba poloneză, în timp au fost relativ ușor polonizați. În data de 30 aprilie 1944, armata germană a ars satul Poiana Micului, iar astfel a dispărut și singura școală slovacă din zonă. În urma reemigrării de după război spre Cehoslovacia, marea majoritate a slovacilor au plecat, iar cei rămași au fost în scurt timp polonizați.

Viața socială a slovacilor evanghelici și catolici deopotrivă s-a dezvoltat în perioada așa-zisei înrădăcinări, mai ales în interiorul comunităților lor confesionale, sub conducerea nemijlocită a preoților. Biserica era principala organizatoare a învățământului, pe care îl sprijinea și material, a mișcării asociative cu caracter economic sau cultural. Chiar dacă după 1947 instituțiile purtătoare ale activității național-culturale și educative se vor separa de Biserică, ea și-a păstrat rolul determinant până astăzi, mai ales în comunitățile slovace romano-catolice. În zona Bihor-Sălaj comunitățile catolice slovace erau incluse în Episcopia de Oradea și activau mai mult ca filiale ale unor comunități confesionale deja existente. Primele comunități care s-au constituit în parohii de sine stătătoare și și-au și construit biserici proprii au fost cele din Budoi și Șinteu. În celelalte comunități procesul de constituire ca entități autonome a fost mult mai încet (în Valea Cerului și-au construit biserica proprie abia în anul 1996). Deoarece Biserica Catolică este mult mai centralizată decât cea Evanghelică, a fost mult mai greu pentru slovacii aparținători de această confesiune să se impună în viața națională. Până la naționalizarea școlilor confesionale de după Primul Război Mondial, în școlile confesionale se predă în limba maghiară, la fel era și situația în biserici, unde erau repartizați cu precădere preoții ma-

ghiari. La Nădlac, comunitatea romano-catolică de peste 600 de membri nu are un preot slovac până astăzi, deși absolvenți de teologie slovaci există.

Orientarea Bisericii Catolice spre activitatea național-culturală începe abia în perioada interbelică, doar în unele localități. Astfel, preotul din Budoi, Vladimir Hribík, fiind slovac, încearcă să impună folosirea limbii slovace la liturghii. Este însă doar o excepție, fiindcă în celelalte comunități catolice slovace începe revirimentul național abia în anii '60 ai secolului trecut (Štefanko 2004b: 32). Acum apare o pleiadă de preoți cu o conștiință națională dezvoltată, care vor marca de altfel comunitatea, în sensul pozitiv, orientând-o în direcția interesului național. Dintre acești preoți enumerăm doar câțiva, unii dintre ei funcționând în parohiile lor și azi: Vavrínec Ferencík, Alexander Boháč, Ján Mucha și apoi generația mai tânără: Peter Kubalák, Augustín Albert, Martin Roľník, Jozef Švédik, Ján Maškara.

Actualmente în România funcționează nouă preoți catolici slovaci, care oficiază liturghiile în limba slovacă, în comunitățile: Alešd (cu filiale în Peștiș, Aștileu, Groși, Pădurea Neagră, Lugaș și Urvind), Șinteu, Valea Ungurului (cu filiala Șerani), Borumlaca (cu Vărzari), Budoi (cu Baiaș, Popești și Derna), Oradea, Valea Cerului (cu Zăuani Băi), Salonta (cu Mădăras), Tileagd, Țigănești de Criș, Varasău și Țipar. Chiar dacă o multitudine de tineri au absolvit teologia catolică în Slovacia, o serie de localități cu comunități slovace nu au încă preoți slovaci: Nădlac, Butin, Vucova, Topolovăț și alte comunități mai mici (Štefanko 2004b: 33).

Pe lângă parohiile catolice din Valea Ungurului, Budoi și Șinteu mai funcționează și un ordin călugăresc al măicuțelor din Slovacia, care au preocupări caritabile, educative și de ocrotire a sănătății.

Evoluția comunităților slovace de confesiune evanghelică C.A. din zona Arad-Banat a decurs sub auspicii mult mai prielnice. Ele beneficiau de autonomie, erau mai numeroase, mai compacte și beneficiau de condiții economice mai prielnice. Așa se explică faptul că fiecare comunitate nou înființată își construia degrabă, încă din primii ani, o biserică și școli, aducându-și cu sine un preot și un număr de dascăli. Preoții care slujeau în aceste comunități erau slovaci, de regulă erudiți, cu studii în Germania sau Elveția, și aveau o conștiință națională dezvoltată. Unii dintre ei deveneau chiar personalități marcante ale vieții culturale și politice a slovacilor în general, nu numai a celor din Ținuturile de Jos. Ei aveau contacte permanente cu fruntașii mișcării de emancipare națională din Slovacia și contribuiau permanent cu articole și eseuri în presa slovacă a vremii. Astfel, majoritatea acestor preoți luterani reprezentau forța motrice a vieții sociale și economice în comunitățile pe care le păstureau. Din pleiada de preoți luterani marcanți am putea aminti măcar câțiva: Daniel Zajac, Ľudovít Haan (autorii primei lucrări de istorie locală din această zonă, ultimul fiind membru corespondent al Academiei), Ondrej Seberíni (scriitor și publicist, participant la Revoluția din 1848), Ľudovít Boor (politician remarcabil și fondatorul mai multor asociații), Ivan Bujna (autor de lucrări de istorie locală, politician), Ján Kmeť (fondatorul săptămânalului slovac *Slovenský Týždenník*),

Dušan Cesnak (unul din inițiatorii înființării liceului slovac din Nădlac), Rudolf Molar (preot cu activitate meritorie în Butin, apoi și în Nădlac).

După anul 1918 comunitățile evanghelice luterane slovace au aderat la organizația soră a sașilor – Landeskirche –, cu sediul la Sibiu. Inițiatorul acordului a fost preotul nădlăcan Ludovít Boor, care a negociat o posibilă viitoare înființare a unui *seniorat* (protopopiat) propriu. Dar în urma morții lui Boor, demersurile în acest sens vor întârzia mult timp, alimentate fiind și de neînțelegerile și forțele divergente din interiorul comunității. Senioratul slovac a luat naștere în cele din urmă în anul 1933, iar primul senior ales a fost preotul Ján Kmeť, produs al comunității din Nădlac, înaintașii lui fiind cu toții veniți din alte localități.

După instaurarea comunismului, o mare parte a patrimoniului Bisericii Evanghelice C.A. a fost naționalizat (pământurile și o parte a imobilelor). Apoi a fost desființat și senioratul slovac. Comunitățile evanghelice slovace au fost atribuite episcopiei maghiare cu sediul la Cluj, de care aparțin până astăzi. Senioratul slovac va renaște abia după căderea comunismului, în anul 1994, la inițiativa preotului nădlăcan Dušan Saják, care devine și primul senior de după revoluție. Astăzi senioratul își are sediul la Nădlac și îl are în frunte pe un alt preot nădlăcan, Juraj Balint. În cadrul senioratului își desfășoară activitatea trei preoți slovaci. Primul este cel din Nădlac (cu filiale la Țipar și Arad), al doilea la Butin, în persoana preotului Juraj Dušan Vanko (cu filiale la Reșița, Bocșa, Șemlacul Mare), și al treilea, Ludovít Bobčok la Vucova (cu filiala la Timișoara). Actualmente comunitatea evanghelică din Nădlac beneficiază și de o *diaconie*, care se ocupă de activități caritabile (are în administrare o casă de bătrâni și o cantină pentru săraci). O mică parte a slovacilor din România formează comunități greco-catolice și penticostale.

După instaurarea comunismului și în urma reformei școlare din 1948, în luna septembrie a aceluiași an au fost convocați la București toți învățătorii și profesorii din școlile slovace. Trebuia să se prezinte la Academia de Comerț, unde trebuia să se apuce imediat să traducă în limba slovacă manualele pentru școlile slovace. Acest colectiv de 14 învățători și profesori (Vasile Anoca, Michal Roháč, Ladislav Hrdlička, Pavel Janečko, Ondrej Fábry, Michal Belán, Ján Repa, Zita Valášková, Teodor Solanka, Ján Plech, Mária Suchánská, Ján Ondrejovič, B. Dušek, Ludovít Hamaš) a lucrat o lună întreagă și a tradus și scris manuale pentru școlile elementare slovace (abecedar, citire, gramatică și aritmetică).

Matej Heckel, angajatul Ministerului Educației și Învățământului din acele vremuri, consemnează că în perioada 1948-1955 au fost publicate 12 titluri de manuale slovace (Štefanko 2004b: 35). Este vorba despre manualele pentru școlile elementare (abecedar, citire, gramatică, aritmetică, istorie, geografie, științe ale naturii). Apoi au mai fost traduse manuale de citire și gramatică, dar și manuale necesare pentru celelalte obiecte de studiu, de către un colectiv format din: Pandele Olteanu, Maria Kvakova și Ondrej Fábry (Heckel 2003: 221).

Tot în anul 1948 s-a format și primul colectiv de autori și traducători de manuale, care a fost coordonat până în anul 1951 de Vasile Anoca, iar apoi de Michal Belan. La început s-a adoptat un mod de lucru în colectiv, mai ales la

Nădlac, unde funcționa deja liceul și unde se găseau mai multe cadre didactice capabile să desfășoare o astfel de activitate. Treptat s-a format un grup de autori și traducători care, în frunte cu lingviștii din București (Pandele Olteanu, Corneliu Barborică și Silvia Niță-Armaș), au reușit să traducă și să publice o serie întreagă de manuale slovace, multe dintre ele folosindu-se până astăzi.

Dintre autorii de manuale iese în evidență Ondrej Fábry, care este autorul a 47 de titluri din cele 122 de titluri atestate până acum. Apoi urmează Ivan Molnar, coautor a 37 de titluri, Pavol Bujtar, cu 27 de titluri, și Dagmar Mária Anoca, cu 25 de titluri, Radu Molnar, cu 19 titluri, și Matej Heckel, cu 8 titluri. Acestora li se mai adaugă absolvenții secției de pedagogie din Nădlac, soții Ján și Anna Juhás, ca și, în ultima vreme, alți zece învățători nădlăcani care s-au adăugat pleiadei de traducători (Štefanko 2004b: 36).

Din cele 122 de titluri originale de manuale, majoritatea sunt manuale de limba și literatura slovacă. O excepție fericită o reprezintă *Zbierka piesní* („Culegerea de cântece”) a autorilor Ladislav Hrdlička și Štefan Hodas, care a fost retipărită de patru ori. Apoi urmează manualul auxiliar pentru limba slovacă *Rozvíjanie reči* („Dezvoltarea limbii”), ca și alte opt manuale auxiliare: șapte antologii de texte literare pentru gimnaziu, ale lui Corneliu Barborică, precum și primele două volume ale antologiei de texte literare pentru liceu întocmite de două profesoare de limbă slovacă din Nădlac: Elena Darina Kmeťová și Anna Môtovská (Štefanko 2004b: 36).

După anul 1965 au început să fie publicate și manualele de limbă și literatură slovacă pentru licee, iar mai târziu au început să fie publicate și manuale în limba slovacă pentru celelalte obiecte de studiu pentru gimnaziu. În această perioadă s-au remarcat ca traducători de manuale Štefan Rozkoš (31 de titluri de manuale traduse), Mária Anoca (26 de titluri), Štefan Beracko (24 de titluri), Ondrej Fábry (15 titluri), Pavel Adamik (12 titluri). În ultimii ani s-au mai adăugat la această pleiadă de profesori inimoși și alți autori mai tineri, majoritatea tot din Nădlac. Astfel de manuale au fost publicate după anul 1965 în număr de 159 (Štefanko 2004b: 37).

În urma reformelor permanente din învățământ, a schimbării continue a programelor școlare, perspectiva de a putea traduce niște manuale în timp util a devenit foarte improbabilă. Un al doilea motiv care face imposibilă publicarea de manuale în limba slovacă este multitudinea de edituri și de autori, situație în care ministerul nu găsește soluția pentru a se putea decide care dintre editori, respectiv autori să fie nominalizat pentru un număr atât de redus de manuale. Astfel că șapte profesori nădlăcani s-au hotărât în anul 2003 să publice un dicționar științific româno-slovac din domeniul științelor naturii, care să-i ajute pe cei ce predau la secția slovacă și folosesc manuale românești.

Primul liceu slovac din Nădlac a început treptat să-și arate roadele, producând intelectuali de seamă pentru comunitatea slovacă din România. Cei mai cunoscuți dintre ei au fost scriitorii și poeții, care au început să publice treptat tot mai multe opere literare. Printre primii se numără Pavel Bujtar, care a început să publice încă din anul 1965 povestiri pentru copii, în revista *Zornička* din Slovacia. Povestea lui a fost inclusă în concursul intitulat „Copii ai erei atomi-

ce” și astfel ajunge și în revista *Barvinok* din Kiev. Puțin mai târziu debutează în revista *Familia* și Ondrej Štefanko, care își publică poeziile și în publicațiile *Amfiteatru* și *Nove slovo*, *Matičné čítanie*, *Smena*, ultimele din Slovacia. Apoi Corneliu Barborică publică în anul 1972 o antologie a literaturii slovace în care include și proza lui Pavel Bujtar și astfel începe o perioadă prolifică de activitate literară a așa-zisului „fenomen nădlăcan” (Štefanko 2004b: 37). Prima carte de beletristică a unui autor slovac apare în anul 1976, autorul ei fiind Pavel Bujtar, iar apoi Ondrej Štefanko și Ivan Miroslav Ambruš publică la editura slovacă *Slovenský spisovateľ* din Bratislava o culegere comună de poezie cu titlul *Dva hlasy* („Două voci”).

În anul 1978 încep publicările la Editura Kriterion, specializată în literatura minorităților naționale. Corneliu Barborică publică în colecția *Variácie* („Variații”) a sus-numitei edituri o antologie a creației primilor 12 autori slovaci din România, ca o primă carte cu operele unor autori slovaci din România postbelică. Din 1976, la Nădlac și-a început activitatea și *Cercul Literar „Ivan Krasko”*, care cuprindea la început toți intelectualii care doreau și încercau să se exprime sub forma poeziei sau a prozei scrise în limba slovacă. Aceștia erau stimulați în activitatea lor de faptul că aveau siguranța publicării creației lor în paginile *Variațiilor* de la Editura Kriterion. Această editură începe din anul 1980 să publice și cărțile individuale ale autorilor din Nădlac, iar *Variácie* („Variații”) publica regulat tot ce scriau membrii cenacului din Nădlac. Colectivul de redacție al acestor prime publicații în limba slovacă era format din Dagmar Mária Anoca, Corneliu Barborică și Ondrej Štefanko. Mai târziu acestui colectiv i se va mai alătura și Slivia Niță-Armaș.

Astfel, în această publicație au apărut articole de la un număr de 73 de autori slovaci și trei cehi de pe teritoriul României. În același timp, au apărut 60 de articolele ale autorilor români traduse în slovacă, precum și contribuțiile unui număr de autori slovaci din Slovacia sau din alte țări vecine (Štefanko 2004b: 38). Treptat, Kriterion a început să publice și lucrări cu caracter științific, istoric sau etnologic referitoare la comunitatea slovacă din România. Apoi apare și rubrica denumită *Ratolesti* („Mlădițe”), în care au fost publicate încercările literare ale copiilor slovaci din școlile slovace. În total, la Editura Kriterion din București au apărut, în perioada 1978-1997, un număr de 40 de titluri în limba slovacă (14 ediții ale *Variațiilor*, o antologie a poezilor slovaci din România, în limba română, trei publicații dedicate folclorului și culturii populare slovace, ca și 22 de titluri ale autorilor slovaci din România). Apoi au mai apărut încă trei traduceri ale autorilor slovaci în două sau mai multe limbi și două titluri dedicate pictorului timișorean de origine slovacă Julius Podlipny (Štefanko 2004b: 38).

Începând cu anul 1994, Cercul Literar „Ivan Krasko” a devenit și editură, care dispunea și de o tipografie performantă. Denumirea noii societăți va fi Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko”, iar din 1999 se naște și Editura „Ivan Krasko”. Această editură va reuși să publice, până în anul 2003, un număr de 170 de cărți și publicații (Štefanko 2004b: 38). Dacă s-ar face un bilanț al Editurii „Ivan Krasko”, am obține niște cifre considerabile: în total s-au publicat un

număr de 79 de titluri de cărți originale în limba slovacă (poezie, proză, eseuri, critică literară), creația literară a autorilor slovaci din România este cuprinsă în 25 de antologii, alte șase titluri de cărți de autori slovaci au fost traduse în limba română, iar alte traduceri ale aceluiași autori în alte limbi au mai apărut în alte 18 antologii editate în România, Slovacia sau Ungaria (Štefanko 2004b: 39). Editura a mai publicat 12 bibliografii, cinci cărți din domeniul dialectologiei, apoi 13 cărți din domeniul etnografiei și folcloristicii (dintre care cea mai importantă este *Atlasul culturii populare slovace din România*). Au mai apărut și un titlu din domeniul demografiei și 22 de cărți cu conținut istoric, șapte culegeri de lucrări științifice din diferite domenii, ca și opt ediții consacrate autorilor slovaci din trecut, cum ar fi: Ludovít Haan, daniel Zajac, Peter Suchanský, Jozef Gregor Tajovský, Ondrej Seberíni, Ivan Bujna, Gustáv Augustíni, Peter Pavol Dovál, și, în cele din urmă, culegerea de cântece slovace ale lui Martin Hargaš (Štefanko 2004b: 39).

Publicarea traducerilor autorilor slovaci ce trăiesc pe teritoriul României începe în 1971, când Pavel Rozkoš publică poeziile lui Mihai Avramescu în limba slovacă și apoi, în anul următor, traduce în limba română o culegere din poeziile lui Michal Babinka. O bogată activitate de traducere din și în limba română au avut și autorii Ondrej Štefanko și Ivan Miroslav Ambruš. Aceștia și-au publicat traduceri propriilor poezii în revistele românești *Luceafărul*, *Orizont*, *Steaua*, *Transilvania*, *Vatra*, *România literară*, *Tomis*, *Ramuri*, *Astra*, *Lumina* sau *Libertatea*. Ondrej Štefanko a mai publicat traduceri sale și în revistele slovace *Reveu slovenskej literatúry*, *Nové slovo*, *Smena*, *Nový život* sau *Hlas ľudu*. Treptat aceste traduceri au început să apară sistematic, atât în România și Slovacia, cât și în Iugoslavia și Ungaria, mai ales după anul 1995. În perioada menționată, autorii slovaci au publicat în total 15 titluri de traduceri în limba slovacă din autori precum : Florin Bănescu, Nichita Stănescu, Mihai Eminescu, A. Baconsky, Ion Mircea, Petre Stoica sau Ioan Flora. În limba română au fost traduse și publicate 37 de titluri: antologia poeziei slovace contemporane, antologia prozei slovace moderne și contemporane, ca și poeziile autorilor slovaci din Voivodina sau cărțile unor autori precum: Anton Hykisch, Ján Lenčo, Pavol Vilikovský, Miroslav Válek, Ladislav Ťažký sau Milo Urban (Štefanko 2004b: 39-40).

Apoi treptat apar și alte traduceri din limba slovacă, de data aceasta din pana lui Corneliu Barborică și Leo Butnar, și anume din operele lui Ladislav Ballek, Vincent Šikula, Bohumil Hrabal, Rudolf Sloboda. Dintre traducătorii slovaci contemporani, cel mai productiv a fost Ondrej Štefanko, care a tradus 37 de titluri de carte și a participat la traducerea a 11 antologii. Alte traduceri au mai fost publicate de autori precum Štefan Unatinský (două titluri) și Ján Garaj (un titlu). Trebuie amintite însă și edițiile comune ale Editurii „Ivan Krasko” cu alte edituri: cu Kriterion (un titlu), cu Asociația Slovaciștilor din Voivodina (un titlu), cu Editura Kultura din Serbia (un titlu), cu organizația slovacilor din Békéscsaba (două titluri), dar mai ales cu Editura ESA din Bratislava (20 de titluri până în 2003).

În total, după anul 1945, slovacii din România au publicat 38 de titluri proprii de cărți, apoi un număr de 302 manuale traduse, un număr de 324 de titluri de cărți originale sau traduse, antologii, culegeri (Štefanko 2004b: 41). Treptat, strategia Editurii „Ivan Krasko” din Nădlac s-a îndreptat spre editarea lucrărilor originale ale scriitorilor slovaci din România. Aceste ediții au fost în principal: *Pôvodná tvorba* („Opere originale”), apoi *Jar* („Primăvara”) – dedicată lucrărilor pentru copii, *Retro* – operele selectate ale autorilor slovaci publicate cu prilejul aniversării lor, *P* – dedicată eseisticii și publicisticii, și, în cele din urmă, *Bibliofilie* și *Scriitori slovaci din România*, în care au apărut traduceri în limba română ale creației scriitorilor slovaci din România (Štefanko 2004b: 41). Apoi alte direcții au vizat lucrările științifice dedicate valorilor spirituale ale comunității slovace, care au apărut în colecția *Dejiny – Tradície – Duchovné dedičstvo* („Istorie – Tradiții – Patrimoniul spiritual”), ca și în *Vedecké zošity* („Caiete științifice”). Urmează apoi editarea lucrărilor slovacștilor români și a traducerilor în edițiile *Mosty – Puntî* și *Travers*. Operele autorilor din *Alföld – Dolná zem*, ca și lucrările despre așa-zisele Ținuturi de Jos, și-au găsit loc în ediția *Knižnice dolnozemského Slovák* („Biblioteca slovacului din Ținuturile de Jos”), alte activități vizând alte proiecte editoriale din România și din străinătate (Štefanko 2004b: 42).

În ultima vreme au început și realizări în domeniul muzical. Până în 2003 au fost realizate trei CD-uri și tot atâtea casete. Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România împreună cu Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko” au înregistrat muzica populară slovacă în interpretarea orchestrei *Sálašan* și a soliștilor ei. Un CD era inspirat de folclorul din Nădlac și avea titlul *Cez Nadlak je cesta drobným sekaná* („Prin Nădlac e poteca cosită mărunț”), din 2001, apoi celălalt CD, din 2002, care era inspirat de folclorul din Bihor, avea titlul *Hufanským potokom...* („Prin pâraul din Șinteu...”).

Activitatea publicistică a slovacilor din România a fost mai degrabă sporadică până în 1989. În presa arădeană au publicat sporadic Andrej Lehotsky și mai târziu și Bohuslav Ďurian. Trebuie să amintim însă publicistica timișoreanului Pavol Rozkoš, care publica mai ales în periodicele științifice: *Analele Universității din Timișoara*, *Științe filologice*, *Studii de lingvistică*, *Tibiscus*, *Studii de limbi și literaturi străine*, toate din Timișoara. De asemenea, și Eva Mârza Selecka a publicat articolele sale cu caracter științific în publicația *Apulum* din Alba Iulia și în revista slovacă *Kniha*. Activitatea publicistică a slovacilor din România se va dezvolta abia după anul 1989. Acum încep să apară poeziile lor, proza, eseurile sau traducerile în publicațiile precum *România literară*, *Luceafărul*, *Contemporanul*, *Amfiteatru*, *Relief*, *Arca*, *Familia*, *Orizont*, *Steaua*, *Tribuna*, *Vatra*, *Transilvania*, *Poesis*, *Tomis* și altele. Alte articole și lucrări au fost publicate și în Slovacia, în publicații precum *Slovenské pohľady*, *Literárny týždenník*, *Rombold*, *Dotyky*, *Kultúrny život*, *Ohník*, *Slniečko*, *Slovenská literatúra*, *Matičné čítanie*, *Nové slovo* etc. În Iugoslavia lucrările slovacilor din România au apărut în publicații ca: *Nový život*, *Vzlet*, *Ludový kalendár*, *Hlas ľudu*, în Ungaria în publicațiile: *Sme*, *Ludové noviny*, *Náš kalendár*, *Čabianský kalendár* (Štefanko 2004b: 43).

Foarte importantă s-a dovedit a fi colaborarea cu publicațiile slovace din Voivodina sârbească, mai ales în perioada 1980-1990. Atunci, din inițiativa lui Vítázoslav Hronec și Miroslav Demák, a început să se lucreze la conceptul de literatură slovacă din *Alföld – Dolná zem*. Imediat în luna mai 1990 s-a reușit reînvierea tradiționalei publicații slovace din perioada interbelică *Naše snahy*. Inițiatorul reînființării publicației a fost Ondrej Štefanko, iar publicația apărea sub egida Ministerului Culturii din România. Din anul 1993, editarea acestui periodic în limba slovacă îi va reveni Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR). Revista apare în limba slovacă și parțial și cehă, având până acum și câteva zeci de anexe literare. După anul 1996 încep să apară și alte reviste în limba slovacă: *My, Rovnobežné zrkadlá – Oglinzi paralele* și *Dolnozemský Slovák*.

Revista *My* a fost dedicată tineretului studios și a fost editată de Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko” în colaborare cu Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac, iar mai târziu, în colaborare cu UDSCR. Revista apărea lunar, iar la început avea și foi în limba română, intitulate *Noi*. Redactor a fost Radovan Karkuš, iar după plecarea lui din țară, Bianca Pascu. Revista a apărut cu regularitate timp de șapte ani.

Revista bilingvă *Rovnobežné zrkadlá – Oglinzi paralele* a fost o revistă de „dialog cultural”, redactată de Ondrej Štefanko și dispărută odată cu decesul acestuia. Și această revistă a fost editată de Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko”, în colaborare cu UDSCR. În partea de limbă slovacă au fost publicate traduceri din limba română: poezii, proză, eseuri, studii din spațiul central-european. Revista semna și aparițiile literare din cadrul Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko” și publica și recenzii. În suplimentul literar apărea și ediția *Mosty – Puntî*, în care erau publicate traduceri din poezia slovacă sau universală în limba română. În ediția *Travers* apăreau traduceri din proza scurtă central-europeană.

Revista *Dolnozemský Slovák* era editată de Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko”, Asociația Slovaciștilor din Voivodina și Asociația Scriitorilor și Artiștilor Slovaci din Ungaria. Din anul 1999, acestora li s-au alăturat și UDSCR, Autogovernarea Centrală a Slovacilor din Ungaria, Matica Slovenská din Iugoslavia. Revista apare la Nădlac și are redacții și în Bratislava, Budapesta și Novi Sad. Revista este preocupată de tematica slovacă din *Alföld – Dolná zem* (istorie, personalități, patrimoniu cultural, cercetare științifică, arte și literatură). Fiecare număr conținea obligatoriu și câte un caiet cu studii amănunțite cu privire la tematica regiunii amintite (de Michal Harpáň, Pavol Rozkoš, Ján Sirácky, Samuel Čelovský), lucrările autorilor din trecut din zona Ținuturilor de Jos (Matej Markovič, Štefan Leška, Ondrej Seberíni).

În anul 1997 în revistă au apărut și trei cărți ce apăruseră la Editura „Ivan Krasko” (ale lui Ondrej Štefanko, Ondrej Seberíni, Michal Žilinský). Mai târziu a apărut și o nouă rubrică a revistei, numită *Knižnica Dolnozemského Slováka* („Biblioteca slovacului din Dolná zem – Alföld”), în care anual erau publicate lucrările autorilor slovaci din această parte a Europei (Martin Prebudila, Michal Harpáň, Vítázoslav Hronec, Miroslav Dudok, Jaroslav Miklovic, Samuel

Boldocký, Ján Labát din Voivodina sârbească, apoi Andor Jancsik, Alžbeta Dovalová, Ondrej Štefanko, Ján Kukučka din România sau Oldrich Knichal din Ungaria). În afară de periodicele amintite, în cadrul Liceului „Jozef Kozáček” din Budoii mai apare și revista literară *Prameň – Izvor* (Štefanko 2004b: 44).

În încheiere, am dori să concluzionăm pe scurt referitor la comunitatea slovacă din România. Conform recensământului din 2002, în România trăiau 17 226 de slovaci. În județul Bihor trăiau, conform aceluiași recensământ, un număr de 7 370 de slovaci, în următoarele localități: Popești (cu Budoii și Vărzari) – 1 305 locuitori slovaci, Șinteu – 1 264, Suplacu de Barcău (cu Borumlaca, Valea Cerului și Popuri) – 934, Aleșd (cu Pădurea Neagră) – 645, Borod-Șerani – 300, Oradea – 474, Lugașu de Jos – 251, Mădăras – 226, Brusturi – 208, Așeu – 196, Aștileu – 173.

În județul Arad trăiau la data recensământului un număr de 5 695 de slovaci, din care în Nădlac – 3 844, Arad – 450, Peregul Mare – 329, Sinte Mare (cu Țipar) – 246, Fântânele – 159, Vinga – 155, Olari – 101.

În județul Timiș trăiau în anul 2002 un număr de 1 908 slovaci, din care în Timișoara – 570, Gătaia (cu Butin) – 441, Brestovăț – 151, Chevereșu Mare (cu Vucova) – 133.

În județul Sălaj trăiau un număr de 1 366 de slovaci, din care la Plopiș (cu Făget) – 901, Ip (cu Zăuani-Băi) – 111.

În județul Caraș-Severin trăiau un număr de 340 de slovaci, din care la Reșița – 102.

În județul Satu Mare trăiau un număr de 186 de slovaci, din care 101 în Certeze. (Štefanko 2004b: 6-7)

După cum se poate vedea, comunitatea slovacă trăiește actualmente, în marea ei majoritate, în mediul rural, în județele din apusul țării. Cel mai bine și-au păstrat identitatea națională locuitorii din localitățile cu populație slovacă compactă. Factorii de regenerare național-culturală au fost reprezentați de Biserică și de școală, cele care au asigurat folosirea limbii materne, nu numai în instituțiile amintite, dar și în viața cotidiană. Dialectul în care comunicau membrii comunității slovace era din Slovacia Centrală. În ultimele decenii, din cauza exodului tinerilor către orașele mari industrializate și acum în țările din Europa Occidentală, populația a decăzut dramatic, multe școli și grădinițe trebuind să fie închise. Pe de altă parte, cei care plecau din satele cu populație slovacă au ajuns să fie relativ izolați și aculturația și-a spus cuvântul, ei fiind relativ repede asimilați de populația majoritară din jur. În această ordine de idei, și activitățile național-culturale, activitățile de teatru de amatori, activitățile politice mai persistă doar în localitățile cu o comunitate slovacă mai numeroasă. În localitățile mai mici asemenea preocupări dispar încet, încet.

Chiar dacă liceele cu limba de predare slovacă au pregătit cadre, chiar intelectuali, cu educația de bază în limba lor maternă, specialiștii cu studii superioare nu au posibilități să se angajeze în mediul rural din care provin și astfel în marile orașe din țară sau din străinătate sunt expuși unui proces natural de asimilare și aculturație. Din păcate, aceste localități mici, lipsite de aportul

tinerilor, mai ales al celor cu pregătire superioară, au posibilități limitate de dezvoltare economică.

Organizația reprezentativă a slovacilor (și a cehilor) din România este *Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România*. Ea a fost înființată în data de 4 ianuarie 1990 în orașul Nădlac. Ea reprezintă rodul strădaniilor comunității din perioada interbelică, despre care am relatat în capitolele precedente. Actualmente este formată din 54 de organizații locale cu peste 6 000 de membri din toate localitățile în care trăiesc slovacii (și cehii). Programul acestei organizații își propune păstrarea și dezvoltarea identității naționale a slovacilor și cehilor, apărarea drepturilor și a libertăților cetățenești ale membrilor și, atât cât permite legea, să asigure manifestarea pe plan politic a membrilor săi. Structura de bază a UDSCR o reprezintă organizațiile locale din cele patru zone, fiecare cu o conducere proprie și autonomă: zona Bihor-Sălaj, zona Arad, zona Banat și zona cehă a Carașului (inclusiv Mehedinți). UDSCR este condusă de un Comitet de coordonare național, format din 39 de membri, și între întrunirile acestuia, de un Prezidiu format din 11 membri în frunte cu un președinte, un vicepreședinte și secretarul general al Uniunii.

De la înființarea sa și până astăzi, Uniunea a inițiat numeroase activități cu caracter național sau regional, sau chiar internațional. Această organizație coordonează și finanțează toate aceste activități, ca și activitatea ansamblurilor folclorice sau de teatru de amatori, finanțează publicarea periodicelor de limbă slovacă *Naše snahy* și *Naše snahy plus*, participă la editarea revistelor *Dolnozemský Slovák* și *Rovnožežné zrkadlá – Oglinzi paralele*, ca și a revistelor școlare din cele două licee cu limba de predare slovacă. De asemenea, activitatea sa se axează pe finanțarea editării a numeroase cărți în limbile slovacă și cehă și asigură și emisiunea în limba slovacă a unor programe de radio la Timișoara și Reșița. A sprijinit studiul absolvenților celor două licee slovace la facultățile din Slovacia și sprijină și alte activități din școlile cu limba de predare slovacă. În același timp, UDSCR colaborează cu o multitudine de organizații guvernamentale și nonguvernamentale din România și Slovacia în principal, dar și din alte țări.

Legislația României asigură persoanelor aparținătoare naționalităților conlocuitoare să folosească limba maternă și să folosească această limbă în structurile de învățământ. De asemenea, minoritățile naționale beneficiază de posibilitatea de a avea un reprezentant în Parlamentul României. Până acum slovacii și cehii din România au avut următorii reprezentanți în parlament: Matej Hecke, Imrich Ferik, Josef Paneš, Ana Florea și Adrian Miroslav Merka. UDSCR are posibilitatea să participe la alegerile locale, ca orice partid politic, să-și folosească limba maternă în relațiile cu autoritățile și minoritatea să aibă înscripții în limba maternă acolo unde numărul lor reprezintă cel puțin 20% din populație. În România a fost adoptată și legea referitoare la prevenirea și pedepsirea tuturor formelor de discriminare. La elaborarea acestor legi și apoi, implicit, și la adoptarea lor, au putut să participe și reprezentanții slovacilor din parlament.

Începând cu anul 1992, UDSCR a participat cu candidații proprii la toate alegerile locale din țară și a reușit să-și impună reprezentanții în consiliile locale din mai multe localități.

Astfel, reprezentanții comunității slovace au putut să participe direct la coordonarea vieții economice și social-politice din localitățile natale. Dacă deputații din parlament se subordonează conducerii centrale a Uniunii, consilierii locali și primarii sau viceprimarii sunt propuși și se subordonează conducerilor organizațiilor locale ale Uniunii.

În anul 1993, pe lângă Guvernul României a luat naștere un organ consultativ ce viza problemele minoritarilor – Consiliul pentru Minorități Naționale (sub coordonarea directă a Departamentului pentru Relații Interetnice, aflat în subordinea premierului României), în cadrul căruia UDSCR-ul a fost reprezentată încă de la început. Rolul acestui consiliu este de a discuta și aproba amendamentele la legile ce se referă la minorități naționale și de a permite să se consulte reciproc reprezentanții minorităților naționale din România. Acest consiliu distribuie anual mijloacele financiare din bugetul de stat către organizațiile minorităților naționale, după criteriile stabilite de comun acord.

În afară de acest organ, mai funcționează departamente pentru minorități naționale și pe lângă Ministerul Educației și cel al Culturii. Departamentul de pe lângă Ministerul Culturii finanțează mai ales proiecte cu caracter profesional: publicarea de cărți și reviste, organizarea de simpozioane științifice. Departamentul de pe lângă Ministerul Educației și Învățământului, unde slovacii sunt reprezentați printr-un inspector de specialitate, coordonează rețeaua de școli cu limba de predare slovacă, respectiv cehă, editarea de manuale, organizarea de olimpiade de limbă maternă.

Vitalitatea etnolingvistică, situația utilizării limbii materne

| IANKO GUBANI, MILAN MIDLER |

Introducere

Limba este unul dintre cele mai importante semne ale poporului. În condițiile diasporei, limba ocupă poziția stabilirii elementului de identitate și nu în ultimul rând poziția „motorului” culturii în sensul larg al cuvântului. Din evenimentele prezentate de mass-media la nivelul întregii lumi este evident că în societatea postmodernă se dezvoltă între diferite popoare relațiile interculturale. Unul dintre modelele elocvente este chiar Uniunea Europeană, care din punct de vedere al structurii etnice reprezintă un mozaic de limbi, culturi, interese politice și se remarcă prin caracterul ambivalent în identificarea identității. În procesul de conviețuire interculturală, multe din limbile regionale încep să se retragă și astfel utilizatorii „limbilor mai slabe” deschid porțile „limbilor mai puternice” prezente pe teritoriul unei țări, ca și în cazul conștiinței lingvistice mai slabe, care e înlocuită cu o conștiință lingvistică internațională – în cazul Europei, cu limba engleză. Un astfel de proces de asimilare se derulează și la nivelul micro al enclavelor de etnici slovaci și al diasporei în Europa și pe continentele extraeuropene (Dudok 2008: 16-23).

În acest capitol ne vom îndrepta atenția asupra minorității slovace din România. Succint vom atinge și problematica drepturilor lingvistice, punctând și informații despre dialecte ori graiuri care în prezent sunt viabile și îndeplinesc funcția de comunicare și, nu în ultimul rând, vom prezenta elementele (vectorii de propulsare) care stabilesc vitalitatea etnolingvistică a minorității slovace din România și a bogăției spirituale – limba.

Dimensiunile conceptuale ale limbii materne

În contextul delimitării conceptului de biligvism este important să conturăm noțiunea de limbă maternă. Răspunsul la această întrebare nu poate fi foarte clar nici pentru slovaci care trăiesc în enclave sau în diasporă. Cea mai mare problemă în identificarea limbii materne intervine în cazul copiilor proveniți din căsnicii mixte. Aici nu ne referim la cazurile în care mama

româncă vorbește limba slovacă și în această limbă își educă și copiii. Limba maternă este un concept care „demonstrează realitatea conform căreia comunitatea lingvistică are cu propria limbă nu doar o relație rațională (cum ar fi cu un instrument de gândire și înțelegere), dar și o legătură emoțională. Limba maternă este considerată drept o determinantă a apartenenței etnice. De asemenea, identifică apartenența la o anumită cultură, care se manifestă și prin sentimentul de integrare în grupul de oameni cu aceeași limbă maternă, într-un spațiu geografic străin sau mixt din punct de vedere lingvistic. Substratul primordial al limbii materne este determinat de socializare și internalizare a valorilor și normelor culturii date. De asemenea, limba maternă este o valoare de sine stătătoare, care este în strânsă legătură cu valoarea căminului autentic, reprezentat de țara-mamă. Această valoare poate fi împărțită prin utilizarea practică a limbii materne.” (Homišínová 2013: 16–17).

Marele dicționar de sociologie (1996) definește limba maternă astfel: „limba în care omul a învățat pentru prima dată să comunice, în care, de obicei (în majoritatea cazurilor), gândește și pe care o utilizează în familie și în cercul apropiat, fiindcă îi este cea mai apropiată” (458-459). În contextul stabilirii limbii materne își face loc și conceptul de limbă a tatălui („father language”; „father tongue”, vezi: Tamis-Lemonda–Baumwell–Cabrera 2013). Jozef Štefánik, Michela Palcútová și István Lanatyák înțeleg prin conceptul de limbă maternă: 1. limba pe care individul și-a însușit-o de la mamă; 2. prima limbă însușită; 3. limba cu care individul are relația cea mai apropiată, cu care se identifică; 4. limba cel mai des utilizată de o persoană bilingvă; 5. limba stăpânită cel mai bine de o persoană bilingvă (Štefánik–Palcútová–Lanatyák 2003: 289).

Ján Findra susține că limba noastră maternă este „limba copilăriei noastre, primele cuvinte, pe care ni le-a rostit mama. Ne-a fermecat în momentul în care, cu ajutorul ei, am început să cunoaștem și să denumim lucrurile aflate în jurul nostru. Cu mirare ne-am dat seama că aceste lucruri și acești oameni există nu doar într-o clipă trecătoare, în momentul în care sunt percepuți prin văz, ci trăiesc în memoria noastră prin intermediul denumirilor” (Findra 2013: 35). Din perspectiva acestui autor, dacă problema limbii materne este privită dintr-un unghi mai complex, și anume din perspectiva limbii naționale, atunci drept limbă maternă poate fi considerat și un dialect, ca formă a limbii naționale. De aceea îmi permit să susțin că pentru slovacii din România limba maternă este mai degrabă un dialect local arhaic (în Ținuturile de Jos – județele Timiș, Arad) și un gen mixt al dialectelor slovace bihorean și sălăjean (în județele Bihor și Sălaj).

Diversitatea și complexitatea fenomenului de limbă maternă au fost prezentate concis de Tove Skutnabb-Kangas într-un tabel în care apelează la divergența definițiilor noțiunii de limbă maternă și ale bilingvismului (Skutnabb-Kangas 2000: 62). Din datele introduse în acest tabel ne putem crea o imagine despre dimensiunile conținutului și despre importanța sinonimizării conceptelor bilingvism și limbă maternă. Tove Skutnabb-Kangas atrage atenția în lucrările sale asupra importanței însușirii limbii materne, această activitate fiind considerată unică în viața omului. El consideră că „trecerea de la o limbă

nicicum la *singura* limbă este pasul care nu poate fi repetat niciodată atunci când omul învață limbi străine. În multe cazuri putem susține că limba este cea mai importantă ipoteză a omului. Autoreflexia, etica, morala sunt posibile cu ajutorul limbii. Însușirea limbii materne înseamnă și faptul că individul devine om” (Skutnabb-Kangas 2000: 39). Cu alte cuvinte, limba maternă contribuie la formarea spiritului celui căruia îi aparține. Ea ilustrează realitatea pe care o recepționează utilizatorul limbii prin simțuri și minte, fiindcă „valorile sociale care se află în limba maternă precum și educația contribuie la formarea omului. Limba influențează omul așa încât ea este principalul purtător al unicității unui anumit colectiv. Influențează gândirea și activitățile omului și îi oferă un ton specific.” (Rybár 1992: 77).

Dintr-o perspectivă amplă asupra studiului limbii materne și a întrebărilor colaterale apare ideea de imagine lingvistică a lumii, însă în această lucrare nu ne vom îndrepta atenția spre acest concept. Scopul nostru nu este acela de a ne ocupa de procesele cognitive ale comunității lingvistice slovace din România. Astfel, în acest studiu ne vom concentra asupra relației dintre etnie și limba maternă declarate de slovaci (județele Arad, Bihor, Sălaj și Timiș) la recensământul din anii 2002 și 2011. Comparația dintre acești indicatori va fi analizată în această lucrare.

Relația dintre etnie și limba maternă a slovacilor din județele Arad, Timiș, Bihor și Sălaj în anii 2002 și 2011

Județul Arad • În ceea ce privește cetățenii care în cadrul recensământului și-au declarat etnia slovacă, județul Arad joacă un rol foarte important. Din punct de vedere geografic, se află în partea de vest a României. Se învecinează cu județele Bihor (la nord), Alba și Hunedoara (la est), Timiș (la sud) și cu Ungaria (la vest). De asemenea, județele Sălaj, Bihor și Timiș fac parte din categoria acelor județe pe teritoriul cărora mereu se ajunge la o dinamică vie a minorității slovace, în timp ce în județele Alba și Hunedoara etnicii slovaci sunt prezenți într-un număr foarte mic. Așa cum au scris Ondrej Štefanko (Štefanko 1998d), Ján Kukučka (Kukučka 2003b), Ján Gomboš (Gomboš 2003), motivul principal pentru care slovacii s-au așezat în zona Aradului și a Banatului este în special cel economic.

În județul Arad, în anul 2011 etnicii slovaci trăiau în 24 de comune, ceea ce înseamnă cu 6 mai puține decât în anul 2002. Această scădere a fost resimțită în județul Arad și în ceea ce privește numărul celor care și-au declarat etnia slovacă, cât și al acelor care vorbesc limba slovacă. Dacă în anul 2002 în județul Arad numărul slovacilor a fost de 5 666 (32,89% din numărul total al slovacilor din România), în anul 2011 doar 4 436 de locuitori și-au declarat etnia slovacă (32,48% din numărul total al slovacilor din România). În ceea ce privește numă-

rul vorbitorilor de limba slovacă, s-a ajuns de la 5 459 de locuitori în anul 2002 la 4 272 de locuitori în anul 2011 (*vezi Hărțile nr. 1 și nr. 2*).

În *Arad*, reședința de județ, în anul 2011 și-au recunoscut etnia slovacă 330 de persoane, ceea ce, în comparație cu anul 2002, înseamnă o scădere cu 120 de locuitori, iar numărul vorbitorilor de limba slovacă a scăzut cu 82 de persoane. Dacă comparăm numărul persoanelor care se declară slovaci cu numărul celor care vorbesc limba slovacă, constatăm că unii s-au declarat slovaci chiar dacă nu sunt vorbitori de limba slovacă (96 de locuitori în anul 2002 și 58 de locuitori din anul 2011).

În ciuda numărului mic al etnicilor slovaci, sunt importante orașele Chișineu-Criș (cu 23 de slovaci în anul 2011, dintre care 21 sunt vorbitori de limba slovacă), Lipova (cu 10 slovaci în anul 2011, din care 9 vorbitori de limba slovacă), Ineu (cu 7 slovaci în anul 2011, din care 6 vorbitori de limba slovacă), precum și Sânatanai (cu 5 slovaci în anul 2011, din care 4 vorbitori de limba slovacă). E necesar să trecem în revistă și orașul Pâncota, unde în anul 2011 trăiau 16 etnici slovaci, din care 15 vorbeau limba slovacă. Acest oraș este interesant prin faptul că aici nu există școală cu predare în limba slovacă și nici la biserică nu sunt ținute slujbe în limba slovacă.

Cea mai profundă scădere a numărului etnicilor slovaci din județul Arad a fost înregistrată în orașul Nădlac, centrul comunității slovace din România. Pe teritoriul acestui oraș, în anul 2011 și-au declarat etnia slovacă cu 665 de persoane mai puțin decât în anul 2002, în timp ce numărul vorbitorilor de limba slovacă a scăzut cu 716 persoane. Comparând numărul celor care și-au declarat etnia slovacă în anul 2011 (3 179 de locuitori) cu numărul vorbitorilor de limba slovacă în 2011 (3 136 de locuitori), putem constata că în orașul Nădlac 43 de persoane se proclamă etnici slovaci fără a fi vorbitori de limba slovacă. În anul 2002 și-au declarat etnia slovacă cu 8 locuitori mai puțini decât numărul vorbitorilor de limba slovacă. Din aceste date rezultă că, în anul 2002, 8 locuitori nu se mai simțeau slovaci, chiar dacă știau limba slovacă.

Comunele cu o prezență accentuată a etniei slovace în apropierea orașului Nădlac sunt: Pecica (cu 42 de locuitori de etnie slovacă în anul 2011, din care 33 cunoșteau limba slovacă), Semlac (cu 30 de etnici slovaci, care toți vorbeau limba slovacă) și Șeitin (cu 10 slovaci în anul 2011, din care 7 vorbitori de limba slovacă).

O descreștere masivă a numărului populației de etnie slovacă din cadrul județului Arad a fost înregistrată în localitatea Peregu Mare. În perioada anilor 2002-2011, în această localitate a fost înregistrată o scădere cu 126 de locuitori de etnie slovacă. În ceea ce privește vorbitorii de limba slovacă, în aceeași perioadă s-a ajuns la o scădere cu 107 locuitori. Dacă comparăm numărul locuitorilor care s-au declarat slovaci (203 locuitori) cu numărul vorbitorilor de limba slovacă (205 locuitori), rezultă că doi locuitori nu și-au recunoscut etnia slovacă, în ciuda faptului că stăpânesc limba slovacă. În anul 2002 situația a fost diferită, declarându-și etnia slovacă cu 17 locuitori mai mulți decât cei care vorbesc limba slovacă.

Alte comune importante în care trăiește minoritatea slovacă sunt: Fântânele, Olari, Sinte Mare și Vinga, cu 100-200 de slovaci. În toate categoriile de comune cu numărul de 100-200 de locuitori s-a ajuns la scăderea numărului de locuitori de etnie slovacă, precum și a numărului vorbitorilor de limba slovacă. Comuna Fântânele a înregistrat în anii 2002-2011 micșorarea numărului de etnici slovaci de la 156 în anul 2002 la 104 în anul 2011. Dacă în anul 2002 vorbeau limba slovacă 156 de persoane (toți cei care și-au declarat etnia slovacă erau vorbitori de limba slovacă), în anul 2011 în limba slovacă mai comunicau doar 107 locuitori (chiar dacă vorbeau în limba slovacă, 3 locuitori nu și-au declarat etnia slovacă).

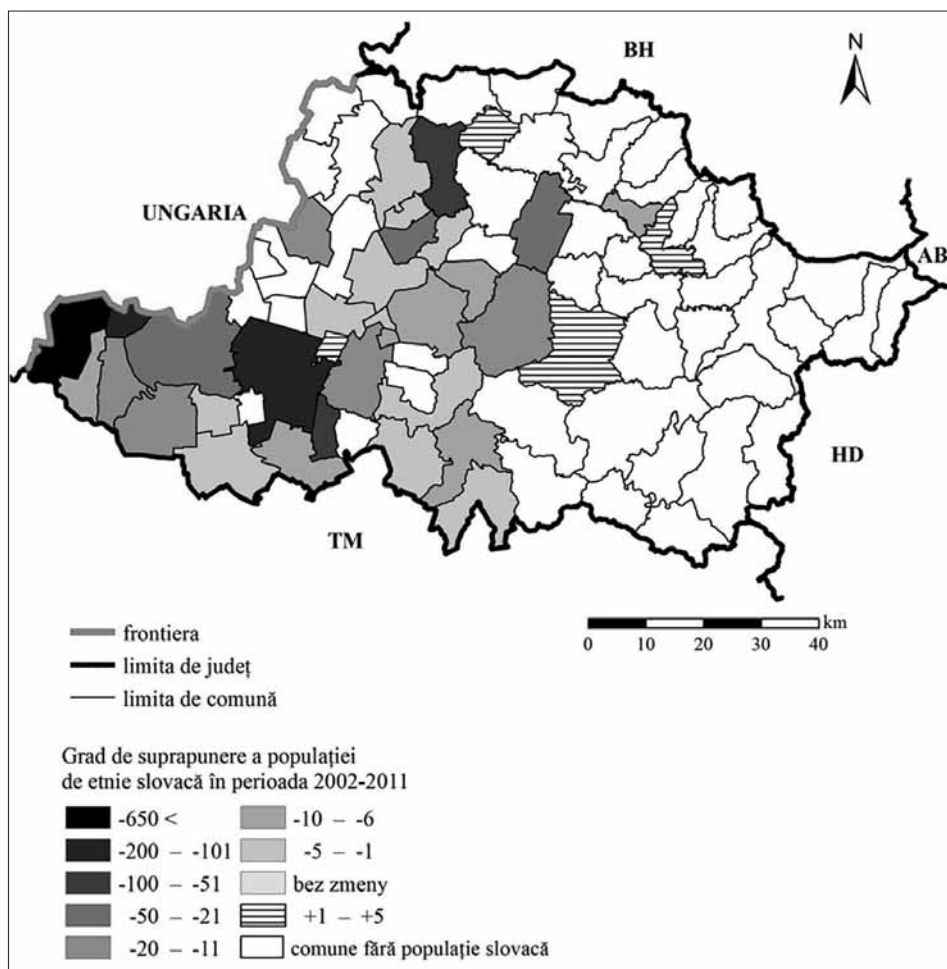
În comuna Olari, în perioada anilor 2002-2011 a fost consemnată scăderea numărului populației de etnie slovacă de la 101 locuitori la 79. Dacă în anul 2002, din 101 locuitori declarați slovaci, o singură persoană nu era vorbitoare de limbă slovacă, în anul 2011 toți cei 79 de etnici slovaci erau vorbitori de limba slovacă. În comuna Sinte Mare numărul etnicilor slovaci s-a diminuat de la 246 în anul 2002 la 185 în anul 2011. Urmărind numărul vorbitorilor de limba slovacă, acesta a scăzut de la 248 în anul 2002 la 178 în anul 2011. Din aceste date statistice rezultă următoarele: dacă în anul 2002 doi vorbitori de limba slovacă nu și-au declarat etnia slovacă, în anul 2011 deja 7 locuitori și-au declarat etnia slovacă în ciuda faptului că nu stăpâneau limba slovacă. În comuna Vinga numărul locuitorilor de etnie slovacă a scăzut cu doar patru, de la 155 în anul 2002 la 151 în anul 2011. Cu privire la situația vorbitorilor de limbă slovacă, numărul acestora a scăzut de la 154 de locuitori în anul 2002 la 120 în anul 2011. Așadar, dacă în anul 2002 un locuitor și-a declarat etnia slovacă deși nu stăpânea limba slovacă, în anul 2011 deja 31 de locuitori și-au declarat etnia slovacă fără a fi vorbitori de limbă slovacă.

Din categoria comunelor în care în anul 2011 locuitorii nu și-au mai recunoscut etnia slovacă și nici nu erau vorbitori de limbă slovacă fac parte următoarele: Cărand, Felnac, Macea, Zărand și Zimandu Nou. Cea mai pronunțată scădere a numărului etnicilor slovaci a fost înregistrată în comuna Macea (de la 19 în anul 2002 la 0 în anul 2011) și în Cărand (de la 10 în anul 2002 la 0 în anul 2011). Un aspect interesant este următorul: dacă în comuna Cărand în anul 2002 și-au declarat etnia slovacă 10 persoane, niciuna nu vorbea limba slovacă. În comuna Macea, în anul 2002 existau 18 vorbitori de limba slovacă. O situație asemănătoare cu cea din comuna Cărand a fost sesizată în comunele Felnac (5 persoane de etnie slovacă în anul 2002) și Zărand (4 persoane de etnie slovacă în anul 2002). În ambele comune niciun locuitor nu vorbea limba slovacă. Pe de altă parte, în comuna Zimandu Nou, în anul 2002 și-au declarat etnia slovacă 4 locuitori, toți vorbitori de limbă slovacă.

Localitățile pe teritoriul cărora a fost înregistrată creșterea numărului locuitorilor de etnie slovacă sunt următoarele: orașul Sebiș, comuna Tauț și comuna Livada. În orașul Sebiș, în perioada anilor 2002-2011, numărul locuitorilor declarați slovaci a crescut de la 4 la 5, iar în categoria vorbitorilor de limbă slovacă, atât în anul 2002 cât și în 2011 au fost înregistrate 4 persoane.

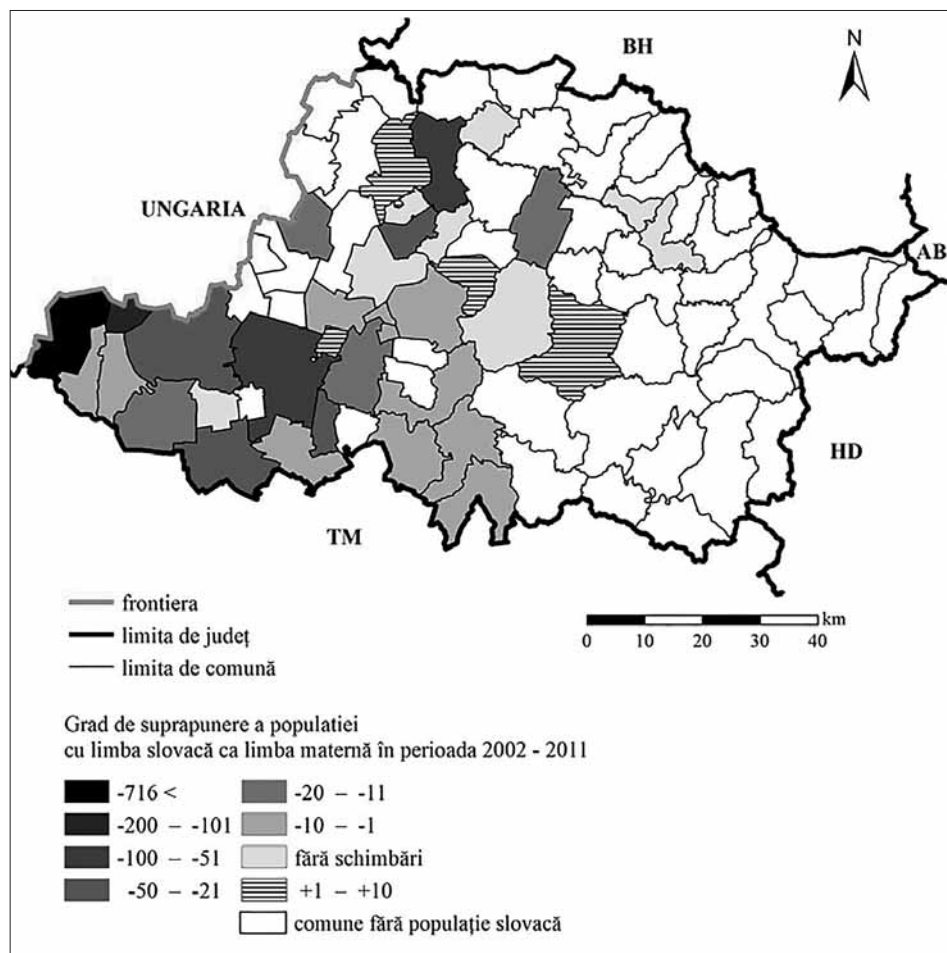
Comuna Tauț a înregistrat în perioada 2002-2011 o creștere a numărului etnicilor slovaci cu 3 locuitori (de la 3 persoane în anul 2002 la 6 persoane în anul 2011). Un aspect interesant al acestei comune este creșterea numărului vorbitorilor de limbă slovacă de la 0 în anul 2002 la 6 în anul 2011. Dacă în anul 2002 niciun locuitor de etnie slovacă nu era vorbitor de limba slovacă, în anul 2011 deja toți etnicii slovaci utilizau limba slovacă.

O comună pilduitoare în acest sens a devenit Livada. Aici, în perioada studiată a fost înregistrată creșterea numărului locuitorilor declarați slovaci cu 4 persoane. În anul 2002 nicio persoană nu și-a declarat etnia slovacă.

Harta nr. 1. Diferența dintre numărul locuitorilor de etnie slovacă în anii 2002-2011 în județul Arad

Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

Harta nr. 2. Diferența dintre numărul vorbitorilor de limba slovacă în anii 2002-2011 în județul Arad

Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

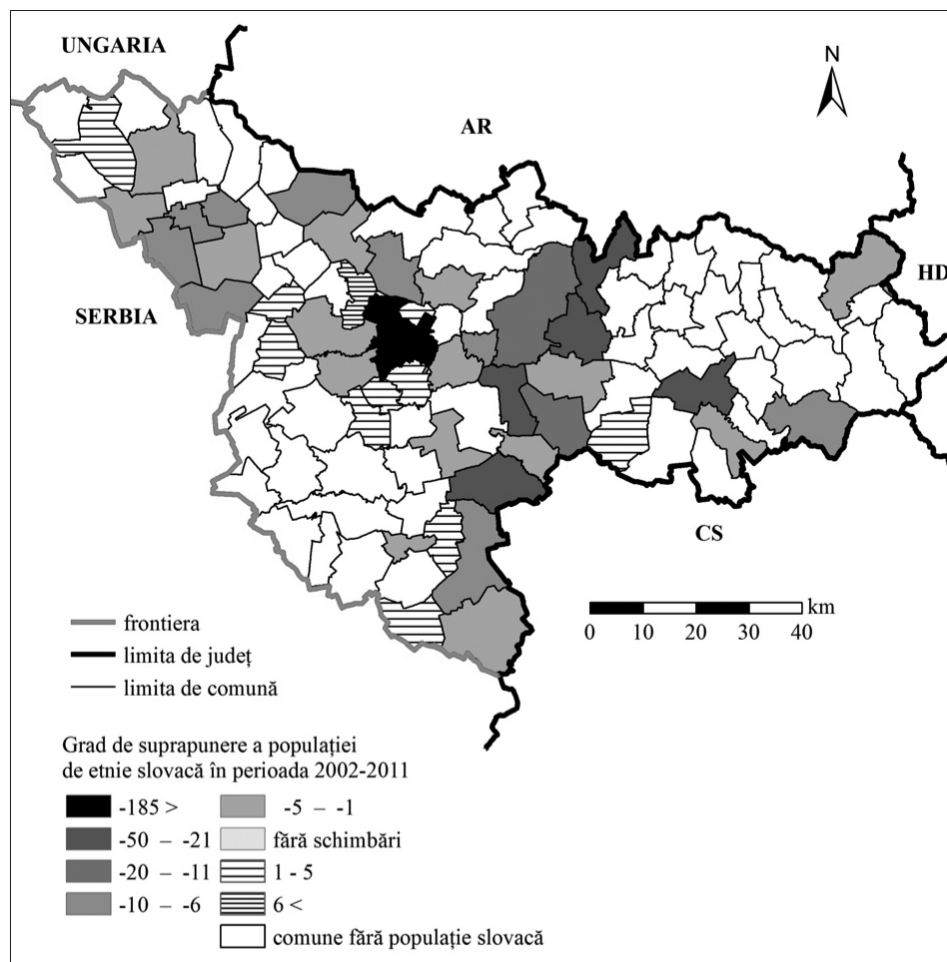
Județul Timiș • În regiunea Aradului și a Banatului a fost consemnată o colonizare masivă a minorității slovace, atât în județul Arad, cât și în județul Timiș. Din punct de vedere geografic, județul Timiș este situat în partea de vest a României, iar în partea de nord se învecinează cu județul Arad, la est, cu județul Hunedoara, iar în sud, cu județul Caraș-Severin. În anul 2011, în județul Timiș populația slovacă era concentrată în 33 de comune. În anul 2002 numărul comunelor cu etnici slovaci a fost de 44, o scădere masivă de 11 comune. În ciuda acestui fenomen, în județul Timiș nu s-a ajuns la cea mai pregnantă descreștere a numărului etnicilor slovaci. Dacă comparăm numărul locuitorilor de etnie slovacă din anul 2002 (1 851 de etnici slovaci, ceea ce înseamnă 10,75% din numărul total al slovacilor din România) cu cel din anul 2011 (1 389 de etnici slovaci, reprezentând 10,17% din numărul total al slovacilor din Ro-

mânia), în județul Timiș s-a înregistrat o scădere cu 462 de etnici slovaci (vezi *Hărțile nr. 3 și nr. 4*).

După numărul locuitorilor (peste 300 000), orașul Timișoara este al patrulea cel mai populat oraș din România. În perioada anilor 2002-2011, în acest oraș, populația slovacă a scăzut cu un număr de 185 de locuitori. Acest fenomen a adus cu sine o schimbare: în timp ce în anul 2002 în Timișoara trăia cel mai mare număr de slovaci (570 de locuitori de etnie slovacă) din județul Timiș, deja în anul 2011 au fost înregistrați doar 385, iar în orașul Gătaia, 428 de etnici slovaci. De asemenea, în Timișoara a fost înregistrată și scăderea numărului vorbitorilor de limbă slovacă, de la 432 în anul 2002 la 328 în anul 2011. Din aceste date rezultă că în anul 2002 și-au declarat etnia slovacă 138 de locuitori care nu vorbeau limba slovacă, iar în anul 2011 din această categorie făceau parte doar 57 de etnici slovaci.

Localitățile în care numărul populației slovace a scăzut de la 200 la 50 de locuitori sunt comunele Brestovăț (cu 49 de etnici slovaci), Chevereșu Mare (cu 32 de slovaci), Tormac (cu 31 de slovaci), Topolovățu Mare (cu 27 de locuitori de etnie slovacă) și orașul Lugoj (cu 40 de locuitori slovaci). Comunele Brestovăț (102 locuitori slovaci) și Chevereșu Mare (101 etnici slovaci în anul 2011), în ciuda numărului mai mic al populației slovace, rămân reprezentative pentru slovacii din România. În anul 2002, în comuna Brestovăț trăiau 151 de slovaci, iar în comuna Chevereșu Mare, 133. Urmărind situația vorbitorilor de limbă slovacă, în ambele comune a fost înregistrată scăderea numărului acestora. Concret, în comuna Brestovăț, de la 148 în anul 2002 la 101 în anul 2011 și în Chevereșu Mare, de la 131 în anul 2002 la 102 în anul 2011. Este foarte interesant că în anul 2011, în Brestovăț, un locuitor și-a declarat etnia slovacă, în ciuda faptului că nu vorbea limba slovacă, iar în comuna Chevereșu Mare un locuitor nu s-a declarat slovac, chiar dacă vorbea limba slovacă. O scădere accentuată a numărului slovacilor a fost înregistrată și în comuna Tormac, unde din 63 în anul 2002 au mai rămas 32 de etnici slovaci în 2011, iar din 83 de vorbitori de limbă slovacă, în 2011 au mai rămas 61. Pe teritoriul comunei Topolovățu Mare, din 91 de slovaci în 2002 au mai rămas 64 în anul 2011. În cazul vorbitorilor limbii slovace, numărul lor a scăzut de la 83 în 2002 la 61 de locuitori în 2011. Nici în cazul orașului Lugoj situația nu este diferită. Aici de la numărul de 77 de etnici slovaci în 2002 s-a ajuns la 37 în anul 2011, iar din 56 de vorbitori de limbă slovacă au rămas 26 în anul 2011.

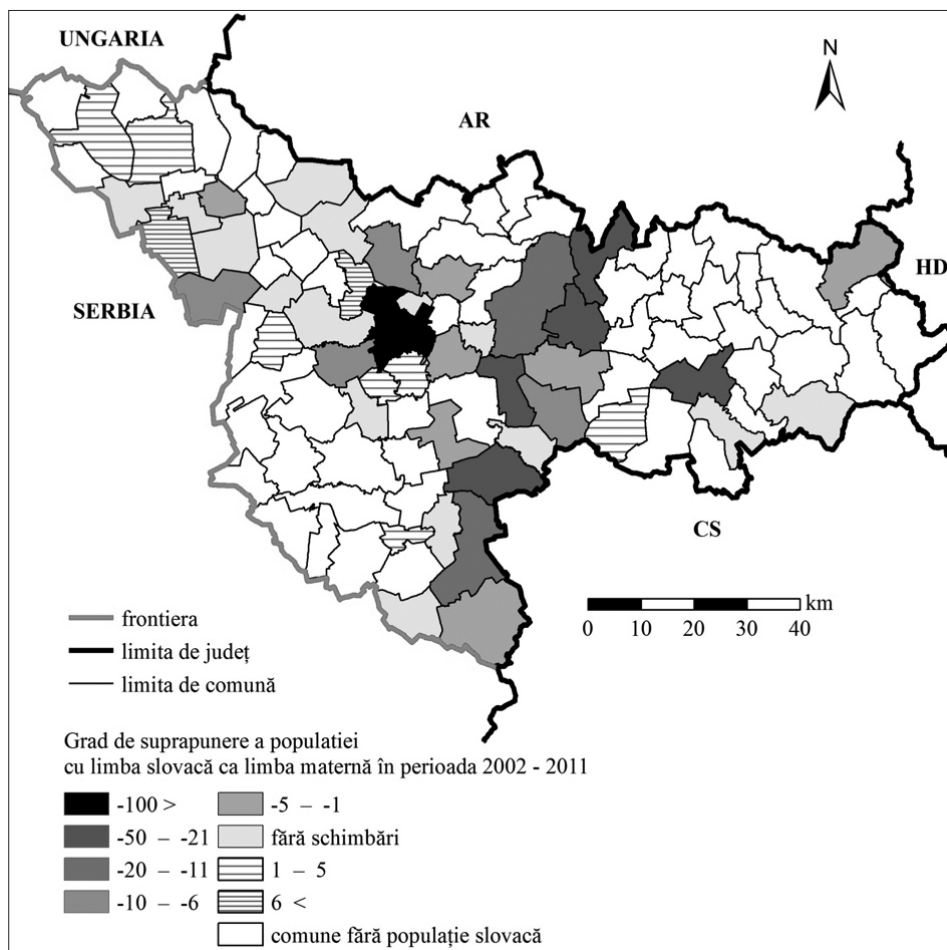
Datorită unei scăderi minore a numărului slovacilor (cu 10 locuitori), în anul 2011 Gătaia a devenit orașul cu cel mai mare număr de etnici slovaci (428), înregistrând doar o mică scădere a numărului vorbitorilor de limbă slovacă, și anume cu 13 de locuitori (de la 436 în anul 2002 la 423 în anul 2011). Din comunele Bucovăț, Gavojdia, Gottlob, Jamu Mare, Lovrin, Nădrag, Nițchidorf, Racovița, Săcălaz, Sânandrei și Teremia Mare, în anul 2011 minoritatea slovacă a fost absentă, în ciuda faptului că în 2002 aici trăiau etnici slovaci.

Harta nr. 3. Diferența dintre numărul locuitorilor de etnie slovacă în anii 2002-2011 în județul Timiș

Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

Harta nr. 4. Diferența dintre numărul vorbitorilor de limba slovacă în anii 2002-2011 în județul Timiș

Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

În altă ordine de idei, numărul populației slovace a crescut în comunele Birda, Cărpiniș, Cenei, Darova, Dudeștii Noi, Dudeștii Vechi, Dumbrăvița, Giroc, Moravița, Parța și Șag. În aceeași perioadă, în comunele Giroc și Dudeștii Vechi a fost înregistrată creșterea de la 5 slovaci în 2002 la 6 în anul 2011. În anul 2011, în Birda trăiau 5 slovaci, în Cărpiniș, 3 slovaci, în Cenei, 3 slovaci, în Darova, tot 3, în Dudeștii Noi, 11, în Dumbrăvița, 5, în Moravița, 3, în Parța, 3 și în Șag, 4 etnici slovaci. În aceste localități, în anul 2002 niciun locuitor nu s-a declarat slovac. Este interesant că în aceste comune nou-apărute pentru etnia slovacă (Birda, Cărpiniș, Dumbrăvița, Moravița și Parța), niciun locuitor nu vorbește limba slovacă.

Județul Bihor • În județul Bihor minoritatea slovacă este prezentă într-un număr semnificativ. Din punct de vedere geografic, acest județ este situat în partea de vest a țării, în regiunea Bihorului și a Sălajului. Juraj Cigăń și Peter Chrastina au scris că prima etapă a colonizării etniei slovace în această zonă își are rădăcinile în secolul al XVIII-lea, dar cea mai importantă perioadă a acestui proces a avut loc în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Cigăń–Chrastina 2013). Județul Bihor se află la nord de regiunea Aradului și a Banatului. La sud se învecinează cu județul Arad, la sud-est, cu județul Alba, la est, cu județele Cluj și Sălaj, la nord-vest, cu județul Satu Mare, și la vest, cu Ungaria.

Pe teritoriul județului Bihor, în perioada anilor 2002 și 2011 a fost înregistrată o scădere masivă a numărului populației slovace (cu 2 645 de slovaci), de la 7 324 (42,52% din numărul total al slovacilor din România) în anul 2002 la 6 060 (44,38% din numărul total al slovacilor din România) în anul 2011, în timp ce numărul vorbitorilor de limbă slovacă a scăzut de la 7 082 în anul 2002 la 5 795 în anul 2011 (*vezi Hărțile nr. 5 și nr. 6*).

Dacă analizăm modificările apărut pe harta comunelor slovace, observăm că cel mai profund a fost afectată comuna Popești (–353 slovaci). În anul 2002, în comuna Popești trăiau cei mai mulți slovaci din județul Bihor (1 305), iar în anul 2011 în comuna Șinteu trăiau 984 de slovaci. În comuna Popești în anul 2011 au rămas 952 de slovaci. Un fenomen asemănător apare în cazul vorbitorilor de limbă slovacă. În timp ce în anul 2002 populația dominantă vorbitoare de limbă slovacă era prezentă în Popești (1 299), în anul 2011 cei mai mulți vorbitori de limba slovacă au fost înregistrați în Șinteu (983). În anul 2011, în comuna Popești trăiau 945 de slovaci, ceea ce înseamnă cu 354 de persoane mai puțin decât în anul 2002.

Din punctul de vedere al prezenței etnicilor slovaci este reprezentativă comuna Suplacu de Barcău, cu 802 slovaci în anul 2011. În comparație cu anul 2002, pe teritoriul acestei comune a fost înregistrată o scădere cu 132 de locuitori. Dacă ne uităm la nișa vorbitorilor de limbă slovacă, comuna Suplacu de Barcău a înregistrat o scădere cu 133 de locuitori (de la 932 în anul 2002 la 799 în anul 2011). Din perspectiva unei comparații a numărului de locuitori declarați slovaci cu numărul vorbitorilor de limba slovacă în anul 2002, tot în această comună au fost înregistrate două persoane care și-au recunoscut etnia slovacă nefiind vorbitori de limbă slovacă, iar în anul 2011 numărul lor a crescut la trei.

Comunele în care în anul 2011 trăiau 400-800 de slovaci sunt Borod, Derna și orașele Oradea și Aleșd. Din categoria acestor comune, cel mai mare număr de locuitori slovaci a fost consemnat în Aleșd (623 în anul 2011). Atunci, 520 de persoane vorbeau limba slovacă, iar în 2002, 645 și-au recunoscut etnia slovacă, din care 586 vorbeau în limba maternă.

Cea mai accentuată scădere a numărului etnicilor slovaci a fost înregistrată în comuna Derna (cu 126 de locuitori). Aici în anul 2002 trăiau 629 de slovaci, din care în anul 2011 au mai rămas 503. Același fenomen a fost resimțit și în cazul vorbitorilor de limba slovacă, de la 634 în anul 2002 la 509 în anul 2011 (cu 125 mai puțini). O diminuare accentuată a numărului slovacilor a fost înregis-

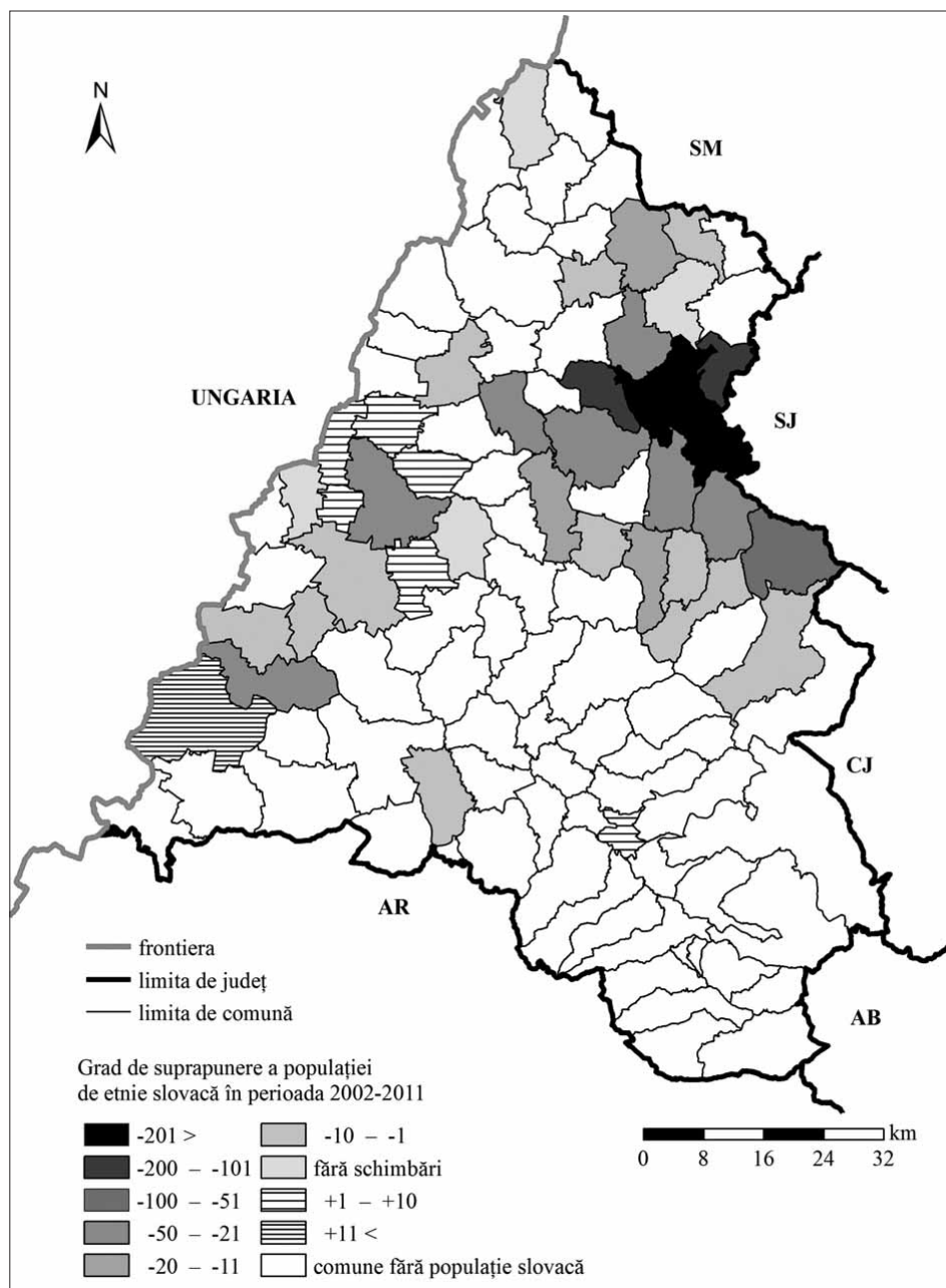
trată și în comuna Borod (cu 67 de locuitori), unde în anul 2002 erau prezenți 500 de etnici slovaci, iar în 2011, doar 433. Nici numărul vorbitorilor de limba slovacă nu a crescut. De la 498 în anul 2002, numărul lor a scăzut la 418 în anul 2011 (cu 80 de persoane). În orașul Oradea numărul etnicilor slovaci s-a diminuat cu 49 (de la 474 în anul 2002 la 425 în anul 2011), în timp ce numărul vorbitorilor de limba slovacă a crescut de la 366 în anul 2002 la 370 în anul 2011.

Comunele unde în 2011 au fost înregistrați 100-250 de etnici slovaci sunt: Aștileu (155 slovaci), Aușeu (171 slovaci), Brusturi (161 slovaci), Lugașu de Jos (225 slovaci) și Mădăraș (199 slovaci). În toate comunele din această categorie a fost înregistrată scăderea atât a numărului etnicilor slovaci, cât și a utilizatorilor limbii slovace. Cea mai accentuată diminuare numerică a etniei slovace a fost în comuna Brusturi (cu 47), de la 208 în anul 2002, în timp ce numărul vorbitorilor de limbă slovacă a scăzut cu 50 (de la 205 în anul 2002 la 155 în anul 2011). În comuna Aștileu s-a ajuns la cea mai mică scădere a numărului slovacilor, cu doar 18 locuitori (de la 173 în anul 2002), iar a utilizatorilor limbii slovace, cu 20 (de la 164 în anul 2002 la 144 în anul 2011). În Aușeu au fost înregistrați cu 25 de slovaci mai puțini în anul 2011 decât în anul 2002, când aici trăiau 196 de slovaci, iar numărul vorbitorilor de limbă slovacă a scăzut cu 34 de locuitori, de la 196 în anul 2002 la 162 în anul 2011. Comuna Lugașu de Jos a cunoscut o diminuare numerică cu 26 de locuitori slovaci (de la 251 în anul 2002). Populația vorbitoare de limbă slovacă a scăzut cu 34 de locuitori (de la 257 în anul 2002 la 223 în anul 2011).

O altă scădere a numărului slovacilor a fost consemnată în comuna Mădăraș (cu 26 de locuitori din 226 în anul 2002), iar vorbitori de slovacă au fost înregistrați cu 24 mai puțini (de la 222 în anul 2002 la 198 în anul 2011).

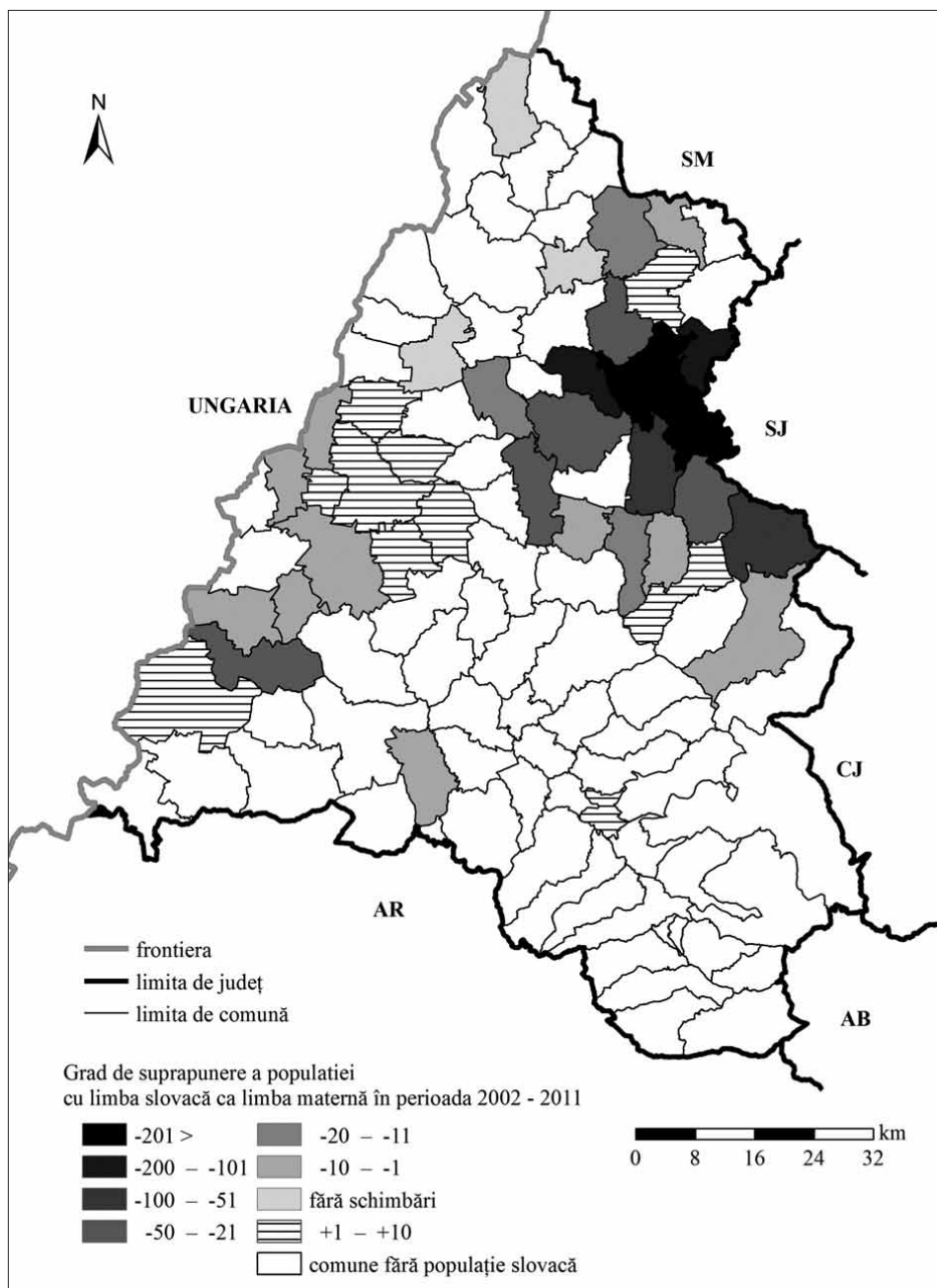
Creșterea numărului etnicilor slovaci a fost înregistrată în comunele Biha-ria (cu 4 persoane), Borș (cu 2 persoane), Paleu (cu 4 persoane), Sânmartin (cu 3 persoane), Sântandrei (cu 10 persoane) și în orașul Beiuș (cu 2 persoane). În anul 2011, cel mai mare număr de etnici slovaci a fost înregistrat în comuna Sântandrei. Aici în anul 2002 trăiau 18 slovaci. Tot comuna Sântandrei se poate mândri cu creșterea numărului utilizatorilor de limbă slovacă, cu 10 persoane (de la 15 în anul 2002 la 25 în anul 2011). De asemenea, creșterea numărului etnicilor slovaci a fost consemnată în Sânmartin (de la 7 în anul 2002 la 10 în anul 2011) și în ceea ce privește folosirea limbii slovace (de la 7 în anul 2002 la 9 în anul 2011). În orașul Beiuș, numărul slovacilor a crescut de la 3 în anul 2002 la 5 în anul 2011, iar al utilizatorilor de limbă slovacă, de la 3 în anul 2002 la 4 în anul 2011. În comunele Biha-ria și Paleu a crescut numărul slovacilor cu 4 persoane, care vorbesc limba slovacă. Un aspect interesant este acela că, în comuna Borș, numărul etnicilor slovaci a crescut de la 5 în anul 2002 la 7 în anul 2011, în timp ce numărul vorbitorilor de limba slovacă a scăzut de la 4 în anul 2002 la 3 în anul 2011.

Comune interesante au devenit Abram și Vadu Crișului. Pe teritoriul comunei Abram, între anii 2002 și 2011 nu a fost semnalată nicio modificare a numărului slovacilor (3, atât în anul 2002, cât și în 2011). Numărul vorbitorilor de

Harta nr. 5. Diferența dintre numărul locuitorilor de etnie slovacă în anii 2002-2011 în județul Bihor

Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

Harta nr. 6. Diferența dintre numărul vorbitorilor de limba slovacă în anii 2002-2011 în județul Bihor
Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

limba slovacă a crescut de la 0 în anul 2002 la 4 în anul 2011. Pe de altă parte, în comuna Vadu Crișului, numărul etnicilor slovaci a scăzut cu o persoană, de la 7 în anul 2002 la 6 în anul 2011. Din perspectiva vorbitorilor de limba slovacă, numărul a crescut cu 3 persoane (de la 0 în anul 2002 la 3 în anul 2011).

Județul Sălaj • În contextul colonizării slovacilor pe teritoriul României, județul Sălaj joacă un rol important. Din punct de vedere geografic, județul Sălaj se află în partea de vest a țării. Se învecinează cu județele Bihor (la vest), Satu Mare (la nord), Maramureș (la nord) și Cluj (de la est la sud).

Din punctul de vedere al reprezentanților etnicilor slovaci, în anul 2011, pe teritoriul județului Sălaj au fost prezenți în număr de 1 107, ceea ce înseamnă 8,10% din numărul total al slovacilor din România. În comparație cu anul 2002, când aici trăiau 1 354 de slovaci, numărul lor în anul 2011 a scăzut cu 247 de persoane (*vezi Harta nr. 7*). Dacă analizăm situația vorbitorilor de limbă slovacă (*vezi Harta nr. 8*), în această sferă numărul populației a fost diminuat cu 258 (de la 1 332 în anul 2002 la 1 074 în anul 2011).

Cea mai importantă localitate din punctul de vedere al numărului slovacilor în acest județ a fost, atât în 2002, cât și în anul 2011 comuna Plopiș. Prin comparație, putem observa că din cei 901 etnici slovaci prezenți în comună în anul 2002, în 2011 au mai rămas 770. Cu privire la vorbitorii de limbă slovacă, situația este ușor diferită. La acest capitol a fost înregistrată o scădere cu 143 de locuitori (de la 901 în anul 2002 la 758 în anul 2011). Comparând numărul etnicilor slovaci cu vorbitorii de limba slovacă, observăm că în anul 2002 toți cei care și-au recunoscut etnia slovacă vorbeau limba slovacă, ceea ce nu s-a întâmplat în 2011, deoarece 12 locuitori s-au declarat slovaci, dar nu stăpâneau limba slovacă.

O poziție importantă din punctul de vedere al prezenței minorității slovace în județul Sălaj au comunele Sâg (98 de slovaci în anul 2011) și Ip (91 de slovaci în anul 2011). Pe teritoriul comunei Sâg numărul etnicilor slovaci a scăzut cu doar două persoane (de la 100 în anul 2002 la 98 în anul 2011). Același număr a fost înregistrat și în cazul vorbitorilor de limbă slovacă. Din aceste date rezultă că în comuna Sâg toți slovacii stăpânesc limba slovacă.

În anul 2002 pe teritoriul comunei Ip trăiau 111 slovaci, iar în anul 2011 acest număr a scăzut cu 20, iar numărul vorbitorilor de limbă slovacă a scăzut cu 18 (de la 109 în anul 2002 la 91 în anul 2011). Comparând aceste două realități, constatăm că, în anul 2002, două persoane și-au declarat etnia slovacă chiar dacă nu stăpâneau limba slovacă. În anul 2011 toți etnicii slovaci erau cunoscători de limbă slovacă.

O diminuare impresionantă a numărului etnicilor slovaci (cu 47 de locuitori) a fost înregistrată în comuna Marca (de la 96 în anul 2002 la 49 în anul 2011). În această localitate a scăzut și numărul vorbitorilor de limbă slovacă, cu 43 de persoane (de la 86 în anul 2002 la 43 în anul 2011).

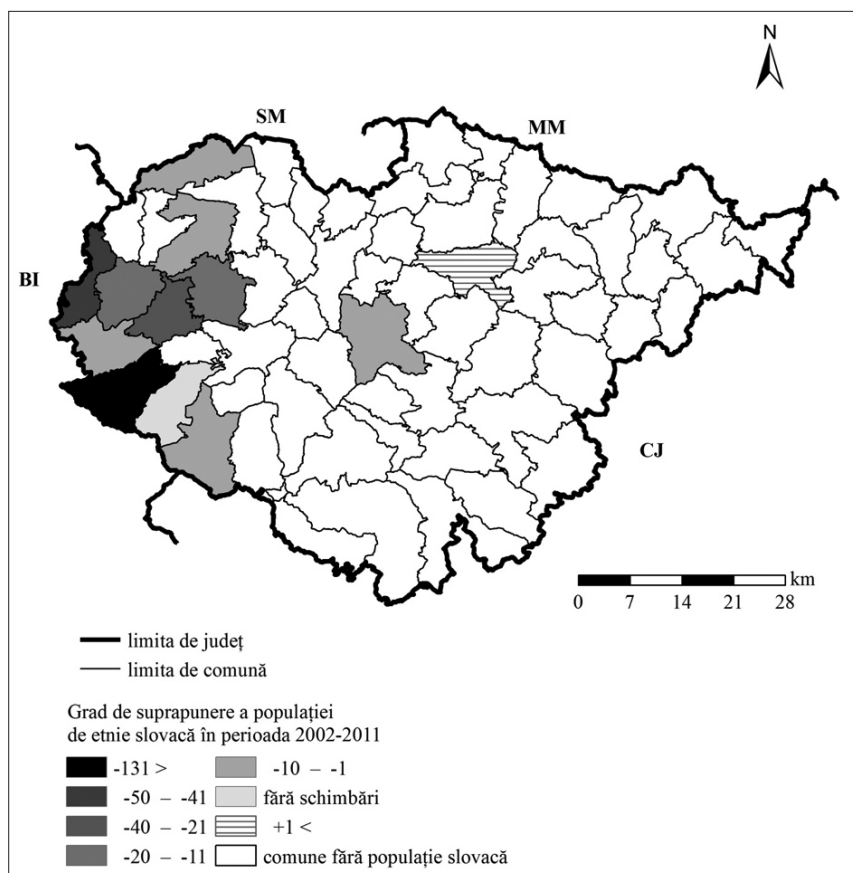
Scăderea numărului etnicilor slovaci poate fi urmărită și pe teritoriul comunei Halmășd, având 30 de locuitori slovaci în anul 2011, ceea ce reprezintă o scădere cu 10 locuitori vis-à-vis de anul 2002 (40 de slovaci). Dacă în anul 2002

toți locuitorii de etnie slovacă din această comună vorbeau limba slovacă, în anul 2011 un reprezentant al etniei slovace nu vorbea limba slovacă. Cea mai mică scădere a numărului populației slovace a fost înregistrată în localitatea Măeriște, cu un slovac. În anul 2011, în această comună trăiau doar trei etnici slovaci (în 2002, patru), toți vorbitori de limbă slovacă.

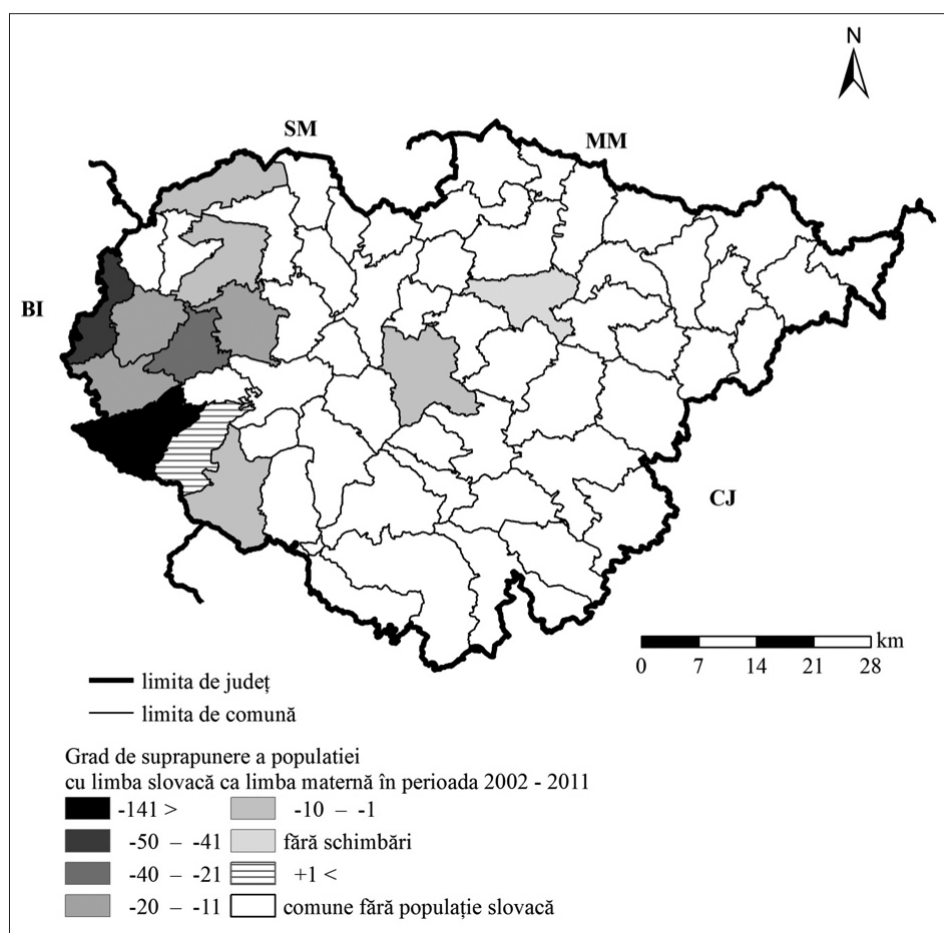
Creșterea numărului populației slovace a fost semnalată în comuna Jibou. Dacă aici în anul 2002 niciun localnic nu s-a declarat slovac, în anul 2011 și-au declarat etnia slovacă trei locuitori. În perioada 2002-2011 niciun locuitor al comunei nu vorbea limba slovacă.

Un fenomen interesant a devenit și comuna Valcău de Jos, pe teritoriul căreia în perioada 2002-2011 nu a trăit niciun etnic slovac, dar care a înregistrat trei vorbitori de limbă slovacă în anul 2011. Dispariția minorității slovace din cadrul județului Sălaj a fost constatată în comuna Bobota. În acest mediu geografic în anul 2002 trăiau patru slovaci și toți vorbeau limba slovacă.

Harta nr. 7. Diferența dintre numărul locuitorilor de etnie slovacă în anii 2002-2011 în județul Sălaj

Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

Harta nr. 8. Diferența dintre numărul vorbitorilor de limba slovacă în anii 2002-2011 în județul Sălaj

Surse: INS, 2002; ISPMN, 2002.

Drepturile lingvistice ale slovacilor din România

Problema utilizării limbii materne de minoritățile naționale și de grupurile etnice dintotdeauna a atras atenția organelor supreme, de unde rezultă și protejarea acestui drept în cadrul drepturilor interne ale țării. Slovaci, precum și alte minorități de pe teritoriul României, au dreptul de a se exprima în limba maternă și de a propaga și dezvolta cultura și educația. În Constituția României, în articolul nr. 6, primul alineat, scrie astfel: „Statul recunoaște și asigură minorităților naționale dreptul și protecția, dezvoltarea și exprimarea

identității etnice, culturale, lingvistice și religioase”.¹ Dacă luăm în considerare un alt sprijin instituțional pentru funcționarea limbii slovace în România, este relevantă legea 502/2005 – *Legea despre minoritățile etnice din România, care cuprinde toate drepturile la educație, activități culturale în limbile minorităților naționale din România*.

După intrarea în Uniunea Europeană, România a semnat și acest document, pe lângă alte documente care au în vedere drepturile minorităților etnice. *Carta europeană a limbilor regionale și minoritare* le definește astfel: aceste limbi „sunt tradițional utilizate pe teritoriul unui stat, de cei care formează un grup numeric mai mic în comparație cu alți cetățeni ai țării, și limbile diferite față de cele oficiale. Din această categorie nu fac parte dialectele limbilor oficiale ale statului și nici ale migranților” (art. 1, litera. a) ECHRMJ).

În conformitate cu acest document, România trebuie să ofere sprijin limbilor minoritare sau regionale, deoarece sunt o expresie a bogăției statului și, în consecință, a Europei. De asemenea, trebuie să ofere condiții adecvate întâlnirilor dintre utilizatorii aceleiași limbi sau ai limbilor asemănătoare, precum și educației. În afară de altele, *Carta* propune semnatarului să facă posibilă utilizarea limbii minoritare în serviciile publice, în justiție și să permită crearea condițiilor pentru promovarea și păstrarea etnicității prin intermediul mass-mediei deja existente sau nou-înființate. Prin acest document, pentru utilizatorii limbilor minoritare este asigurat accesul la activitățile culturale în cadrul cărora sunt folosite aceste limbi.

Barbora Pavlíková atrage atenția asupra faptului că „prima parte reprezintă ancorarea drepturilor și a responsabilităților în scris și a doua parte este reprezentată de aplicarea lor în viața reală la care se referă” (Pavlíková 2011: 201). Din viața culturală bogată a slovacilor din România și din cultura căreia îi dau naștere în limba slovacă prin intermediul instituțiilor școlare, prin mass-media, este evident că limba slovacă are o bază foarte solidă.

În legătură cu aceste cuvinte scrise de Barbora Pavlíková apare întrebarea dacă slovacii care trăiesc în comunități sau orașe mixte sunt capabili să-și exprime interesul pentru identitatea slovacă și dacă se vor folosi de aceste drepturi pe care le au în prezent.

Contextele cultural-sociale ale utilizării limbii slovace în România

În afară de circumstanțele istorice și sociale sub influența cărora limba slovacă s-a format pe teritoriul României, timp de aproape trei secole, în prezent o putem caracteriza drept un mijloc de comunicare diferențiat. Mária Myjavcová

1 Sursa: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (accesat în data de 12.08.2014).

înțelege diferențierea limbii slovace ca a unei limbi minoritare, în mod primar, în graiurile care rămân și în prezent, în condițiile enclavei, în continuare vii. Pe de altă parte, o reflexie a diferențierii este și funcționarea neîntreruptă a limbii slovace literare, supradialectale, „utilizate aproape în toate sferile de comunicare în care, în cadru minoritar, este nevoie de forma literară a limbii slovace. Între altele, aici înregistrăm, ca formă specifică a limbii slovace, și limba slovacă vorbită curent” (Myjavcová 2015: 60).

Și în prezent, una dintre formațiunile cele mai vii ale limbii slovace în România este dată de graiuri. Sub aspect regional, în zona Arad-Banat este dominant dialectul din Slovacia Centrală, de tip sudic, care, datorită „relativei izolări de celelalte graiuri slovace din Slovacia Centrală și de limba literară” (Rozkoš 2003: 118), a căpătat un caracter arhaic puternic. Caracterul arhaic menționat este tipic și astăzi, fiind evaluat ca „un fenomen foarte simpatic, cel puțin așa susțin vorbitorii de astăzi ai limbii literare din Slovacia, dar din punctul de vedere al modernizării limbii slovace literare din Slovacia, acest fapt reprezintă o frânare a evoluției acestei limbi” (Rozkoš 2002: 24). Autorul se referă la evoluția limbii slovace literare pe teritoriul actual al României, mai concret, în zona Arad-Banat. Acest argument se aplică și la zona Bihor-Sălaj, unde graiurile sunt dominante în comunicarea de zi cu zi. Coabitarea minorității slovace cu comunitățile vorbitoare de alte limbi s-a reflectat nu numai în cultură, ci și în structura graiului. Inventarul cartografiat al elementelor străine de limbă poate fi găsit în studiile lingviștilor de seamă, precum Rozkoš (Rozkoš 1968, 1989, 2002, 2003), sau în ale dialectologilor (Nița-Armaș 1969, Rozkoš 1967, Olteanu 1961), originari din România. Este interesant faptul că „cuvintele de origine străină (română, maghiară, germană) din graiul slovac nădlăcan se adaptează, din punct de vedere fonetic și morfologic, la graiul local, de exemplu: *alimentára, autogára, kolektíva, ešerňou, boud/t, boudnár, kuckou, rís, fruštík, grifla, piglaiz/s, šámlik* și altele, unele dintre acestea reprezentând în continuare o sursă pentru derivate, de exemplu *kolektíuski, bajúznať, boudík, ríseš, štrinflička, šímliček, abrichtovať, šmirgľovať, fruštíkovat, tárdalovať, lamurovať* etc., în conformitate cu modelele slovace ale graiului respectiv” (Rozkoš 2003: 120-121). Cu un fenomen asemănător ne întâlnim și în graiurile regiunii Bihor-Sălaj. Benedek Morong subliniază preluările de origine română, germană și maghiară, ca și adaptarea lor ulterioară în cântecele populare. În plus, își îndreaptă atenția și asupra bohemismelor, care „apar doar în număr mic și le putem întâlni doar în unele cântece și în teatrul popular (Betlehem, Dorota). Acestea au, din punct de vedere lingvistic, un caracter hibrid, dovedind că au luat naștere în mediu urban și de acolo au ajuns în satele din jur” (Morong 2006: 283). Probabil autorul se referă la contactul lingvistic ceh-slovac de pe teritoriul Slovaciei.

În regiunea Bihor-Sălaj, în afara graiurilor având caracterul din Slovacia Centrală (Rozkoš 1987, Benedek 1983, Cigăň-Chrastina 2013 etc.), predomină și așa-numitul „tip mixt” de grai, format din cauza contactelor cu alte sate slovace. Un alt element al apariției graiurilor mixte este faptul că slovacii care au venit în regiunea Bihor-Sălaj proveneau în special din Orava Superioară și din par-

tea de nord-vest, din Gemer. Grigore Benedek menționează că în aceste regiuni se vorbeau graiuri intermediare, respectiv mixte, iar în cadrul migrației primare în regiunea Bihorului au ajuns graiuri neunitare (Benedek 1983: 21). La inventarierea elementelor dialectologice care apar în această regiune, Grigore Benedek delimitează două mari grupuri de graiuri (Benedek 1983). Din primul grup consideră că fac parte *graiurile cu caracter slovac central*, tipice pentru localitățile Chioag și Fegernic. Explicația acestui fapt o prezintă Juraj Cigán și Peter Chrastina în studiul lor din anul 2013, atrăgând atenția că localitățile Chioag (Tivag) și Fegernic (Fedvernek) sunt „izolate geografic de celelalte enclave slovace din regiunea Bihor” (Cigán–Chrastina 2013: 179). Elementele graiurilor slovace centrale se folosesc în celelalte localități cu forme diferite de cele slovace centrale. Cu privire la originea slovacă centrală a graiurilor din Bihor pot fi specificate următoarele fenomene: „1. inventarul identic al fonemelor; 2. existența diftongilor; 3. pronunțarea peť, meso, đevet etc; 4. ĺ, ř silabic; 5. reflex după *ort-, *olt-; 6. grupul silabic št în cazurile štepít, eš în cazul ešte etc. 7. gen. sing. gazdu; 8. instr. sing. xlapom; 9. dat. și loc. sing. ruki, nohi, maxcoxi; 10. nom. sing. vajce, pľece și zdravia, ľísta; 12. pronunțarea oni sa etc.” (Benedek 1983: 149). La confruntarea apariției elementelor de grai în tipul mixt de grai din Bihor și Sălaj cu elementele de grai din diferite regiuni ale Slovaciei, Grigore Benedek a înregistrat fenomene comune cu cele ale graiurilor slovace centrale, central-sudice, din Orava Superioară, slovace vestice – din Trenčínul superior – și slovace estice (Benedek 1983: 157-161).

Din al doilea grup consideră că fac parte *graiurile „de tip mixt”*, unde arată că, „în afara semnelor comune, în graiurile mixte apar și semne distincte. În multe cazuri, fenomenul respectiv are formă identică în majoritatea localităților. Paralel cu această formă, în localitățile date se utilizează însă și a doua variantă (dubletă), care este caracteristică doar pentru localitatea dată sau pentru grupuri de graiuri mai mici, de exemplu: a) graiul din satele Vărzari și Borumlaca, b) graiul din satul Budoiu, c) graiurile satelor Socet, Huta Voivozi, Șinteu; în acest grup pot fi incluse parțial și graiurile din localitățile Valea Tîrnei, Marca Huta și Marca; d) graiurile din localitățile Făget, Borod Șerani, Valea Cerului și parțial Zăuani” (Benedek 1983: 152). Juraj Cigán și Peter Chrastina menționează că la formarea tipului mixt al graiurilor bihorene, raportul graiurilor slovace nu era egal. „În graiurile fiecărei localități (în afară de Fegernic și Chioag), deși sunt predominante elementele din Orava Superioară, în fiecare localitate mai apar elemente caracteristice altor graiuri, de exemplu din Trenčínul superior. Aceste graiuri nu s-au «amestecat» în mod proporțional în fiecare localitate, ci dimpotrivă, unul din graiuri, probabil cel vorbit de majoritatea populației, a fost predominant, iar graiurile folosite de un număr mai mic de imigranți, respectiv graiurile cu o pondere economică sau socială mai mică au dispărut” (Cigán–Chrastina 2013: 179). Având în vedere cele de mai sus, Pavol Rozkoš adaugă că în caracterizarea graiurilor din acest teritoriu nu putem vorbi în mod echivoc despre „graiuri unitare din Slovacia Centrală și graiuri bihorene mixte, întrucât între graiurile din fiecare localitate există diferențe și

neconcordanțe considerabile [...], mai corect ar fi să vorbim, de exemplu, despre [...] *graiul slovac din Șinteu, Făgetu etc.*” (Rozkoš 1995: 107).

Limba slovacă literară, ca formă supradialectală, în comparație cu limba slovacă vorbită curent, în România nu are acoperire foarte mare. Este acoperită, în mod primar, în procesul educativ, concret la orele de limba și literatura slovacă, unde „se pun nu doar bazele culturii lingvistice, ci și ale capacității, dobândire de cunoștințe, se creează simțul pentru valori și se poate spune că limba slovacă reprezintă mediul prin care orice slovac «pătrunde» în cultura slovacă și, de asemenea, care-i deschide posibilitățile de intrare în cultura universală” (Anoca 2012: 7-8).

Limba este o componentă inseparabilă a culturii și, nu în ultimul rând, forma sa standard reprezintă reflexia culturii. Mária Myjavcová ilustrează foarte elocvent evoluția limbii literare în condițiile slovacilor din Serbia. Pe baza urmării îndelungate a acestui aspect în contextul limbii slovace din România, constatăm că forma literară a limbii slovace din România, asemănător cu cea din Voivodina, „în evoluția sa de până acum, se baza mereu pe limba slovacă literară din țara maternă, astfel că aici sunt valabile aceleași norme literare și se respectă aceleași reguli de codificare ca în Slovacia. Așa încât chiar utilizatorii limbii slovace literare din această enclavă lingvistică consideră limba lor literară drept o componentă organică a limbii literare din Slovacia, în ciuda faptului că această comunitate este de secole separată geografic de comunitatea lingvistică maternă și că se dezvoltă în condiții sociolingvistice diferite” (Myjavcová 2015: 61).

În mediul minorității slovace din România, o concurentă puternică a normei literare a limbii slovace este limba slovacă uzuală și graiurile acesteia, utilizate pentru comunicare în mijlocul familiei, iar în cazul localităților slovace omogene, și în afara ei. Factorii neformali care acționează asupra păstrării limbii slovace din România, într-una dintre formele prezentate mai sus, este chiar familia. Dagmar Mária Anoca constată că familia deocamdată îndeplinește această funcție cel mai adesea pozitiv, deși „sunt și familii care nu-și conduc copiii spre studii la secția slovacă, nici spre frecventarea orelor facultative de limba slovacă ” (Anoca 2012: 11). Efectul situației date este faptul că limba slovacă dobândește la utilizatorii săi statutul de mărime regresivă, care se profilează adesea sub influența limbii majoritare în stadiul de dispariție, de pierdere a limbii.

În timpul coexistenței de aproape 250 de ani cu alte etnii au avut loc modificări mai mult sau mai puțin vizibile în cultură, tradiții, dar în special în limbă. Sub influența diferitelor culturi asupra ariei de comunicare prin limbă, majoritatea slovacilor din România (în special generația tânără) sunt bilingvi și trilingvi. „Situația lingvistică de contact a strămoșilor noștri a evoluat astfel încât până la urmă a ajuns, în mod inevitabil, la așa-zisul model *asimetric*” (Kerđo 2003: 126). În caracterul asimetric al situației lingvistice a slovacilor din România există trei tipuri de interacțiuni substanțiale și relevante: 1. graiul local; 2. limba slovacă literară, care este predată în special în școli și se îmbunătățește

prin intermediul altor forme culturale; 3. limba română literară, ca limbă de stat.

Contactul lingvistic menționat și „asimetria se evidențiază cel mai clar pe plan lexical: în lexicul obișnuit colocvial, de specialitate și în frazeologie” (Kerdo 2003: 126). Situația lingvistică de astăzi se transformă în procesul de creolizare a limbii. „Consecința sa este reflectată atât în împrumuturile primare lexicale din limba dominantă, majoritară și de stat – limba română, cât și în calcurile lexicale, frazeologice și morfologice, ca și morfosintactice” (Kerdo 2003: 127).

Luarea în considerare a limbii slovace formându-se în condițiile enclavei necesită îndreptarea atenției asupra funcțiilor pe care aceasta le îndeplinește în cadrul enclavei date. Miroslav Dudok consideră că cea mai importantă (de bază) funcție a limbii într-o minoritate etnică este funcția de comunicare. „Chiar și un laic răspunde la întrebarea de ce folosim limba: pentru exprimarea ideilor. Ori de câte ori vorbim altor persoane despre noi, ori de câte ori întrebăm ceva. Este vorba despre un fenomen normal în orice comunitate lingvistică vie, atât «majoritară», cât și «minoritară»; dacă aplicăm acest fapt limbii slovace din Slovacia, respectiv, în cazul nostru, slovacilor din România, utilizăm limba drept mijloc de gândire, schimb de idei și fapte” (Dudok 2008: 82-83). David Crystal „numește o astfel de utilizare a limbii referențială, propozițională sau ideatică” (Crystal 1987: 10, *apud* Dudok 2008: 82-83). Pe baza acestei funcții se reflectă faptul că, în cazul limbii slovace a enclavei, este marcantă vitalitatea enclavei lingvistice în condițiile evoluției naturale și multiculturale de a-și păstra, inova, crea și adapta astfel de structuri lingvistice, care să corespundă pe deplin necesităților de comunicare, culturale, publice, personale și de altă natură ale comunității lingvistice care să inspire și practicarea limbii. Pe marginea celor specificate, Miroslav Dudok completează că în exprimările lingvistice se reflectă în mod constant funcția de identificare a limbii slovace a slovacilor din România. „Și aceasta este puternică în discursurile slovacilor din România. Prin urmare, astăzi putem vorbi despre un grad înalt de conservare a limbii slovace în aceste părți ale Europei de Sud-Est, în cele mai diferite domenii lingvistice și sfere de comunicare” (Dudok 2008: 88).

Dacă dorim să luăm în considerare limba slovacă în contextul cultural-social, este necesar să ne îndreptăm atenția asupra educației slovacilor în limba maternă. Aici mă refer la faptul că instituția de educare reprezintă un factor important (vector de impuls) al vieții culturale. Slovaci erau conștienți de acest fapt încă de la stabilirea pe teritoriul actual al României. Ei nu țineau cont doar de condițiile naturale și agricole, ci luau în considerare și grija pentru creșterea și educarea copiilor lor. „La întocmirea contractelor așezării, solicitau posibilitatea construirii propriilor școli bisericești, reușind astfel să construiască, pe parcursul secolului XIX și începutul secolului XX, o rețea largă și eficientă de școli slovace” (Šomráková 2008: 20).

Un rol important pentru învățământul slovac din România l-a jucat și înființarea lectoratului (în anul 1944) în cadrul Universității București, iar ulterior și înființarea catedrei de limba și literatura slovacă (în anul 1949), unde au studiat majoritatea profesorilor de slovacă ce predau în școlile slovace din

România. În prezent, sistemul de învățământ românesc abordează organizarea educației astfel încât toți cetățenii să aibă posibilități egale, indiferent de naționalitate, sex, rasă, condiții materiale și sociale, apartenență politică și religie. Statul le acordă minorităților naționale dreptul la educație în limba maternă în cadrul sistemului național de învățământ, însă în același timp oferă și posibilitatea de a studia paralel și limba română. Drept consecință, „planul de învățământ pentru școlile cu predare în limba slovacă este identic cu planul de învățământ în școlile române” (Timárová 2008: 17).

Pe marginea celor de mai sus, constatăm că în cazul slovacilor care au migrat în regiunea Bihor-Sălaj situația a fost complet diferită. Primele grupuri de imigranți nu au venit cu un învățător, astfel încât au început să-și construiască școli abia la câțiva ani de la sosirea în noul mediu. În anul 1996, Matej Heckel a publicat un raport rezumativ al situației de până atunci a școlilor cu limbă de predare slovacă din România, în care a sumarizat numărul de elevi și instituții de educare slovace în perioada 1948-1989. În anul școlar 1948-1949, au primit educație în limba slovacă 1 064 de elevi din 16 școli slovace. Anul școlar 1955-1956 este specific prin creștere bruscă. În acest an, în 32 de școli au primit educație 1 299 de elevi. În anul școlar 1958-1959 a crescut numărul de școli (35) și, odată cu acesta, și numărul de elevi (1 529). Tendința ascendentă (1968-1969 → 36 de școli → 1 680 de elevi; 1978-1979 → 37 de școli → 2 045 de elevi) a fost înregistrată până în anul 1979. În anul școlar 1988-1989, pentru 1 705 elevi erau accesibile doar 33 de școli slovace (Heckel 1996). Pavel Hlásnik menționează că, în anul școlar 1994-1995, învățământul slovac a atins cea mai mare dezvoltare din întreaga sa evoluție – au existat 40 de școli slovace, în care primeau educație 1 370 de elevi (Hlásnik 1996). În anul școlar 1999-2000 a scăzut nu doar numărul de elevi (la 1 323), ci și numărul de școli (la 35). Tendința descendentă menționată persistă până astăzi. De exemplu, în anul 2004-2005, la dezvoltarea limbii slovace au contribuit „32 de unități școlare cu limbă de predare slovacă: 2 licee cu clasele IX-XII (Nădlac și Budoi), 4 școli generale cu clasele I-VIII (Șinteu, Huta Voivozi, Făgetu, Șerani), 16 școli elementare cu clasele I-IV și 10 grădinițe” (Štefanko 2004b: 45).

Conform raportului MIN-LANG/PR, în anul școlar 2007-2008 frecventau cele 20 de școli cu predare în limba slovacă abia 976 de elevi. În anul școlar următor, 2008-2009, în 19 școli slovace au primit educație 1 031 de elevi. (MIN-LANG/PR 2010: 230-233) În anul școlar 2015-2016, limba slovacă era predată în „14 instituții de învățământ slovace pentru 773 de elevi”.²

Datorită realizărilor lingvistice specifice în „comunitatea enclavei și în comunitatea lingvistică majoritară, în cadrul aceluiași funcții ale limbii apare posibilitatea creării de fenomene culturale care îmbogățesc întregul în mod progresiv. De exemplu, datorită funcției estetice a limbii a putut apărea și a apărut așa-numitul fenomen literar nădlăcan” (Dudok 2008: 89). Apariția și formarea fenomenului literar nădlăcan este strâns legată de apariția Cenaclului Literar

2 IJȘ Bihor: Alexandru Mlinarcsik – inspector școlar pentru minoritatea slovacă – corespondență prin e-mail, 14.06.2016.

„Ivan Krasko” din Nădlac, denumit mai târziu Societatea „Ivan Krasko”, în anul 1994 devenind independent ca Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”. În prezent, societatea se axează pe activitate literară, științifică și de publicare.

Comunitatea slovacă din România, în ciuda multor controverse politice și sociale, a reușit să-și păstreze limba maternă în cea mai bună stare de care a fost capabilă. În prezent putem constata că eforturile de a păstra limba maternă au fost susținute nu doar de generațiile trecute, ci și de urmașii lor, până în ziua de astăzi.

Încheiere

În prezent, pe teritoriul României, cel mai mare număr al etnicilor slovaci este semnalat în județele Arad, Timiș, Bihor și Sălaj. Din punct de vedere statistic, în rândurile minorității slovace, în perioada 2002-2011 s-a înregistrat o scădere semnificativă. În anul 2002 trăiau în România 17 226 de persoane de naționalitate slovacă, iar în anul 2011 numărul lor s-a redus la 13 645 de persoane. Acest fenomen s-a înregistrat atât în județele Bihor și Arad, cât și în Timiș și Sălaj.

Cel mai mare număr de persoane cu naționalitatea slovacă a fost înregistrat în județul Bihor. În anul 2002 existau 7 324 de minoritari de etnie slovacă, iar în anul 2011, numai 6 060 de persoane, astfel fiind semnalată o scădere cu 1 264 de membri a comunității slovace din Bihor. Luând în considerare numărul populației de etnie slovacă și declararea limbii slovace ca limbă maternă în rândurile slovacilor din Bihor, între anii 2002 și 2011 am înregistrat o scădere de 1 287 de persoane. Aceștia li se adaugă 23 de persoane care nu declară limba slovacă drept limbă maternă, dar se declară a fi de naționalitate slovacă. Această situație este cauzată de căsătoriile mixte, în care mama este de naționalitate română, iar tatăl, de naționalitate slovacă.

Un proces asemănător are loc și în județul Sălaj, unde în anul 2002 au fost înregistrați 1 354 de minoritari de etnie slovacă. În anul 2011 a fost înregistrată o ușoară scădere, de 247 de persoane. În prezent, numărul total a slovacilor din județul Sălaj este de 1 107 persoane, cu o comunitate destul de mare (770 de slovaci) în comunele Plopiș (de care aparține și satul slovac Făgetu, cu un număr de 726 de slovaci), Ip (cu o populație de 91 de persoane de etnie slovacă, din care în Zăuan Băi 66 de persoane) și Sâg. În comuna Sâg, mai concret în satul Tusa, cu un număr de 96 de locuitori de etnie slovacă, între anii 2002 și 2011 nu a fost înregistrată nicio scădere.

Al doilea județ ca mărime după populația de etnie slovacă este județul Arad, cu un număr de 4 436 de persoane în anul 2011 și 5 666 de minoritari de etnie slovacă în anul 2002. Comparând acesta perioadă, putem observa o scădere de 1 230 de persoane de naționalitate slovacă. De asemenea, ca și în județele precedente (Bihor, Sălaj), tendința de scădere s-a manifestat și în numărul de per-

soane de etnie slovacă care au declarat limba slovacă drept limbă maternă. Astfel, în anul 2002 un număr de 5 459 de slovaci au declarat limba slovacă drept limbă maternă și în 2011, numai 4 272, diferența fiind de 1 187 de persoane.

O scădere semnificativă a numărului etnicilor slovaci a fost semnalată și în județul Timiș, unde în anul 2002 și-au declarat etnia slovacă 1 851 de persoane și limba slovacă drept limbă maternă, numai 1 575 de persoane. În anul 2011, pe teritoriul județului Timiș au conviețuit un număr de 1 389 de persoane de etnie slovacă, din care 1 265 au declarat limba slovacă drept limbă maternă. Cu toate acestea, în perioada 2002-2011 a fost înregistrată o scădere de 462 de persoane de etnie slovacă și 310 persoane cu limba slovacă drept limbă maternă.

Acordând o atenție deosebită limbii minorității etnicilor slovaci din România, putem constata că în mod dominant este folosită în forma ei dialectală, iar în cadrul instituțiilor, de pildă al celor de învățământ, își face simțită prezența sub în forma ei literară. Dominant, din punctul de vedere al numărului de vorbitori, a devenit dialectul tipic pentru regiunea centrului Slovaciei, cu nuanțe specifice dialectelor din sudul teritoriului acestei macroregiuni dialectale. Cu timpul, pe teritoriul României, nuanțele cu un caracter arhaic ale acestui dialect au fost bine conservate. Putem constata că și în prezent acest dialect este viu cu formele lui arhaice și este folosit, pe lângă varianta literară a limbii, ca mijloc de comunicare mai ales în rândurile slovacilor din județele Arad și Timiș, dar este prezent și în limba slovacilor din regiunea județelor Bihor și Sălaj. În această regiune domină un tip mixt de dialecte din diferite regiuni ale Slovaciei.

În cadrul minoritarilor de etnie slovacă, limba lor este folosită mai ales ca mijloc de comunicare în cadrul familiei. În cazul satelor slovace, și în prezent putem fi martori la o discuție în limba slovacă, atât în familie, cât și pe stradă.

Din punct de vedere cultural și social un rol important în folosirea limbii slovace are și sistemul educațional. Minoritatea slovacă, odată cu venirea pe teritoriul României, a accentuat acest fapt prin construcția școlilor în care tinerii slovaci au învățat limba lor maternă. Astfel, în secolul al XVIII-lea minoritarii de etnie slovacă au beneficiat de un sistem educațional bine dezvoltat și consolidat nu numai cu cadre didactice din rândurile lor, dar și cu cele venite din țara-mamă pentru a preda cursurile de limba slovacă și nu numai. În anul școlar 2015-2016 cursurile de limba slovacă au fost predate în 14 școli, cu predare în limba slovacă, unui număr de 773 de elevi. În comparația cu anul școlar 1994-1995, când pe teritoriul României activau 40 de școli cu predare în limba slovacă, observăm o diferență de 26 de școli. Aceste instituții au fost desființate în mare parte din cauza numărului mic de elevi, și în unele cazuri, din cauza absenței totale a elevilor de etnie slovacă.

Printre marile realizări în sfera educațională se numără și fondarea lectoratului de limba slovacă la Universitatea din București. Acest lectorat, care în prezent este subordonat Catedrei de limba rusă și filologie slavă la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, a fost înființat în anul 1944. În anul 2014 a sărbătorit 70 de ani de activitate. Astfel, se numără printre cele mai longevive. Un punct forte în vitalitatea etnolingvistică a minorității slovace din România

Îl reprezintă dreptul legal la utilizarea limbii materne, care este garantat de Constituția României. Acest document garantează dreptul la utilizarea limbii materne atât minorității slovace, cât și celorlalte minorităților din România. Promovarea limbii slovacă în România este garantată de *Legea 502/2005 cu privire la minoritățile din România, care definește toate drepturile la educație și activități culturale minorităților naționale din România*. Odată cu aderarea la Uniunea Europeană România a devenit semnatarul *Cartei europene a limbilor regionale și minoritare*, pe baza căreia România, ca stat membru, își declară sprijinul față de limbile minorităților naționale și garantează drepturile la folosirea lor atât pe plan cultural, cât și educațional, cu scopul de a le conserva și promova, fiind considerate o expresie a bogăției culturale a statului și, nu în ultimul rând, a întregii Europe. Cu toate acestea, minoritatea slovacă din România beneficiază de toate oportunitățile legale în scopul de a-și promova limba și valorile culturale mai departe.

Slovacii din județul Arad. Studiu de caz

| ELENA RODICA COLTA |

Plasat la periferia unei Europe Centrale gândite de intelectualii din trecut ca un teritoriu cu o identitate „habsburgică”, județul Arad a fost și este și astăzi un spațiu multiethnic și multicultural, adică un spațiu locuit simultan de mai multe etnii, venite aici în perioade diferite, care toate se consideră acum „acasă” și care și-au construit în acest teritoriu, pe durată lungă, propria cultură și, implicit, propria identitate etnică.

Înțelegând această multiculturalitate ca o sumă de populații, ce fac recurs la propriile culturi tradiționale, sau, privind diacronic, ca o multitudine de „lumi țărănești” dezvoltate într-o geografie comună, ne-am propus în cele ce urmează să analizăm, din perspectivă identitară, populația slovacă din acest teritoriu.

Ca *etniciate*, dintr-o perspectivă foarte generală, această populație are un nume, o cultură și o limbă proprie, care o țin coagulată într-un bloc minoritar relativ¹ omogen.

În raportările la ceilalți și în autodefinire, slovacii face apel azi, așa cum vom vedea, la „simboluri” identitare recunoscute de toți și care mai pot susține conștiința împărtășită a apartenenței la propriul grup. Altfel spus, și-au construit un „discurs pertinent despre apartenențe cu sens”. Ceea ce rezultă din suma de explicații este „o identitate narativă, o poveste cu rost sau care caută să instituie un rost împărtășit” (Mihăilescu 2013: 16-17).

O încercare de definire a grupului

La o încercare minimală de definire, putem spune că slovacii din județul Arad fac parte din grupul mai mare al slovacilor din Ținuturile de Jos (sud-estul Ungariei).

Dincolo de sintagma localizantă Ținuturile de Jos, folosită atât de cercetătorii maghiari, cât și de cei slovaci, referindu-ne la acest teritoriu, care înglobează și județul Arad, ne referim la comunitățile slovace care au luat naștere progresiv, din populații venite, în mai multe etape, în urma unor migrații „atipice” (vezi Sirácky 1971: 304), din mai multe regiuni ale Slovaciei.

Astfel, de la prima colonizare, a celor sosiți în județ în veacul al XVIII-lea, vreme de 150 de ani s-au produs mai multe migrații secundare și roiri, în aceleași sau în alte localități, echivalente unei extensii de la vest spre est și spre

1 Diferențiante sunt confesiunile și graiurile locale.

sud, slovacii răspândindu-se treptat atât în estul Ungariei de azi, cât și în vestul României și în Voivodina.

Referindu-ne la județul Arad, dintre nou-veniți, cei mai mulți erau deja la a doua colonizare, dar, pe lângă aceștia, au fost tot timpul și unele familii care au sosit direct din ținuturile slovace.

Din perspectivă identitară, mișcările și migrațiile acestea vor sfârși prin a aduna aici slovaci diferiți, atât sub raport lingvistic, cât și confesional sau cultural.

Aceste diferențe au produs în relațiile intraetnice anumite separații. De pildă, cei veniți din ținuturile de răsărit ale Slovaciei, precum slovacii greco-catolici din Peregul Mare, sunt numiți de luterani *horneați* sau *ruteni*, în sensul de „altcineva”. Numele acesta, utilizat fără sens peiorativ, are legătură cu *rusina*, vechea limbă liturgică² folosită de biserica greco-catolică din acele ținuturi din vecinătatea Ucrainei. O denumire asemănătoare găsim și în locurile de origine a celor din Peregul Mare, adică în partea de nord a comitatului Sáros (Șariș) (Ungaria), unde slovacii greco-catolici își zic și azi, după aceeași limbă veche liturgică, ce era „un fel de rusă”, *rusnaci* (*rusznákok*) (Beňušková 2004: 163). În felul acesta, grupul din răsărit se autodefinește, în interiorul blocului slovac, confesional, recunoscând că au o „altă” identitate decât cea luterană: „Ja Tót... Ja Rusnak... Ja Maďar” (Beňušková 2004: 166).

Totuși, dacă facem abstracție de slovacii răsăriteni, majoritatea comunităților din acest areal (Nadlak, Slovenský Komlőš, Pitvaroš, Čanád albert, Ambróz, Velký Bánhedeš, Békésska Čaba etc.), de confesiune luterană, printr-un proces de convergență, au creat o cultură specifică, unitară (Janečková 2003: 165-225), care, în ciuda frontierelor de azi, îi ține pe slovaci coagulați ca grup și îi identifică drept cei din Ținuturile de Jos.

Procesul de cristalizare a comunităților slovace

Migrații primare, secundare și roiri

Cristalizarea comunităților a avut loc treptat, după cum au venit slovacii în această zonă.

Coborând în timp, spre cele mai vechi urme, tradiția românească vorbește despre prezența, în secolul al XV-lea, în zona Ineu-Răpsig, a unor refugiați „husiți”, așezați în aceste locuri în timpul prigoanei care a urmat războaielor husite. Acești „străini” despre care localnicii cred că erau „slovaci” au dispărut de mult în marea majoritate românească. Au rămas doar câteva nume, precum Zopota, care ne trimit cu gândul la o origine slovacă sau cehă.

2 La fel ca și în cazul limbii liturgice a evanghelicilor, și aceasta, după ce a fost înlocuită din biserică, a continuat să fie folosită de bătrâni acasă la rugăciuni.

Oricum, existența unor urmași ai „husiților” este azi greu de probat, chiar dacă la recensământul din 1992 apar slovaci atât în Ineu, cât și în Răpsig, datorită existenței comunității din Mocrea, din care au putut avea loc unele extensii de locuire în așezările din jur.

Un al doilea val de slovaci, menționat în județ, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, de unii istorici maghiari precum Sándor Márki, azi de asemenea dispărut, a fost cel al vechilor mineri și tăietorilor de lemne, aduși de proprietarii de pământ să lucreze în minele nou deschise, să taie păduri și să fabrice cărbuni pe domeniile lor. Gyula Somogyi amintește și el în monografia etnografică despre „vechi coloniști slovaci” din Feltót, Tótvárad, Dézna-hegyszoros (Bartucz–Kollarov–Somogyi 1912: 492).

Date exacte despre colonizările din județul Arad ne sunt oferite de istoricii slovaci din Nădlac, care au efectuat în ultimii 30 de ani numeroase cercetări de arhivă pe această temă.

Conform acestora, cel mai vechi nucleu de slovaci din județ a fost cel de la Apatele (azi Mocrea), constituit în anul 1747, prin colonizarea unor familii luterane din Békéscsaba și Szarvas de către baronul Péterfy János (Somogyi 1913: 104). Este de fapt o migrație secundară, dintr-un comitat vecin în altul, însă coborând în timp, slovacii din Békéscsaba au venit, la rândul lor, în estul Ungariei, începând cu anul 1719, din regiunea Nitra (vestul Slovaciei de azi), Nógrád, Hont, iar mai târziu din Gömör, Turóc, Zólyom (*Zvolen*) (Újvári 1995: 55).

A doua comunitate ca vechime, cea din Nădlac, a luat ființă în anul 1803, prin mutarea unor slovaci din Tótkomlós, Békéscsaba și Szarvas. Însă slovacii din Tótkomlós erau în anul 1803 la a doua migrație, ei venind în Tótkomlós în anul 1746, din Szentandrás (comitatul Békés), unde sosiseră cu 26 de ani în urmă (în 1720) din comitatele Gömör, Nógrád, Nagy-Hont și Kishont.³ Ulterior, la grupul tótkomlósenilor ajunși în Nădlac se vor adăuga slovacii veniți din Stamora Slovacă, iar pe la mijlocul secolului al XIX-lea, slovaci greco-catolici și romano-catolici din răsăritul Slovaciei de azi.

Referindu-ne la acești slovaci din ținuturile de răsărit, trebuie să spunem că ei au început să migreze spre est, către localitățile din arealul Criș-Mureș (mânați de foametea produsă de vremea foarte rea), în anul 1853. Aici au fost dirijați spre pustele care făceau parte din tezaurariatul regal, dar au ajuns și în localități în care trăiau deja slovaci (Csaba Mare, Csaba Mică, Ambroz, Nădlac etc.) (Szabó 2004).

Dintre acești slovaci, veniți în județ la mijlocul secolului al XIX-lea, au făcut parte, așa cum am menționat deja, și slovacii din regiunea Bardejov, așezați în anul 1854 în Peregul Mare (Peregul German), ca argați la nemți.

Conform datelor de arhivă, o altă parte din această populație s-a așezat în același an în localități ce făceau parte din cercul Makó și din cercul Battonya, din comitatul Csanád. Dintre aceste localități ne interesează aici satul Turnu

3 Foste comitate din nordul Ungariei, din zona de munte, tăiate după 1920 în două părți, o parte revenind Slovaciei de azi.

(județul Arad), unde cele 17 familii, însumând 53 de persoane (Szabó 2004: 508), își construiesc case în nucleul de locuire catolic al așezării.

În anul 1857, 400 de coloniști romano-catolici din Šariš se așază în Pecica veche, iar 84, în Pecica maghiară (Szabó 2004: 512). În timp, comunitatea a fost alimentată cu slovaci din Peregul Mare, de religie greco-catolică, cărora li s-au adăugat slovaci luterani din Nădlac.

Comunitatea slovacă din Semlac a luat ființă în anul 1819 prin venirea în localitate a unor slovaci din Békéscsaba, dar și din regiunile slovace Orava⁴ și Nitra. Ulterior la acest prim grup se va adăuga un al doilea, format din slovaci greco-catolici, care făceau parte din același val de migrație din comitatul Šariš ca și cei ajunși la Nădlac.

Tot în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu începerea construcției de cale ferată în județ, sunt aduși la Arad specialiști slovaci și cehi în acest domeniu. Slovaci din Arad, în număr de 465 la recensământul din 1880, de religie evanghelică luterană, locuiau în orașul vechi, răspândiți printre celelalte populații.

Cam în această perioadă a avut loc și colonizarea slovacilor de religie romano-catolică în Cărand-Prunișor, Moneasa, Sebiș, localități aflate pe domeniul contelui Cristian Ernst Waldstein Wartemberg.⁵ Slovaci din Cărand-Prunișor au fost aduși prin anii 1860 de la Șomcuta Mare și Aleșd, iar cei din Moneasa, în 1854, din Medzev (Slovacia).

În sfârșit, spre finele secolului, în 1883, mai multe familii de slovaci din Békéscsaba și din regiunile Orava și Nitra s-au stabilit în satul Țipar (comuna Sinte Mare).

Alături de nucleele comunitare, la care fac îndeobște trimitere cercetătorii slovaci, numărul comunităților slovace în 1880 a fost, conform recensământului, mult mai mare, iar aria de răspândire a slovacilor, mult mai largă în teritoriul județului.

Întorcându-ne însă la mișcările de populație, încă în secolul al XIX-lea, valul de populație slovacă deplasat dinspre nord-vest spre est își va schimba direcția, producând o mișcare de reflux. Astfel, din proaspăt înființata comunitate slovacă din Nădlac, un număr de 115 familii se întorc în anul 1812, în căutare de pământ, înapoi în comitatul Békés și înființează localitatea Pitvaroš (Ungaria) (Janečková 2003: 171).

Alte grupuri plecate tot din Nădlac vor înființa, în intervalul 1842-1844, localitățile Albertka, Ambróz și Velký Bánhedeš (comitatul Békés, Ungaria) (Maday 1960: 414).

Migrații târzii din Nădlac au mai avut loc, în anul 1897, spre Bulgaria și în anul 1923, spre provincia Chaco, Argentina (Štefanko 2004c: 17-18).

Noi mișcări ale slovacilor din România au apărut după instaurarea comunismului. O primă direcție a fost spre vest. În perioada 1945-1948, la inițiativa

4 Regiunea cea mai nordică a Slovaciei de azi.

5 Contele austriac Cristian Ernst Waldstein Wartemberg a cumpărat în 1847 Sebișul, iar în 1852, moșiile de la Moneasa, de la familia Nevery, Ravna, de la familia Iosa, și Sălăjeni, de la familia Torok.

Moscovei, o treime din totalul slovacilor care trăiau în România s-au reîntors în Cehoslovacia (Paríková 2000: 38). Între cei care și-au vândut proprietățile și au plecat spre țara de limbă au fost și slovaci din județul Arad (Rozkoš 2008). În Nădlac, unul dintre cei mai înfocați propovăduitori ai repatrierii, sub deviza „Mama ne cheamă”, a fost însuși preotul și fostul protopop Ivan Bujna. El a fost, de altfel, printre primii care, în 17 octombrie 1945, au părăsit Nădlacul și România (Vanko 2012: 264-276).

Revenind, o nouă migrație secundară, produsă de data aceasta prin roire, s-a desfășurat, pe direcția nord-sud, începând cu anii '60, când, atrase de bogăția satelor din câmpie, familii de slovaci catolici din Munții Bihorului se vor muta, rând pe rând, din Budoii, Valea Cerului, Șinteu, Marța, în județul Arad și în Banat.

Nou-veniții s-au așezat unii la Nădlac, alții în Mănăștur, Fântânele și Tisa, în ultimele două localități instalându-se în casele germanilor plecați (Colta 2001a).

Mărturia demografică

O sursă importantă în cercetarea acestei minorități ne-a fost oferită, așa cum am menționat deja, de recensăminte.

Urmărind structura etnică a județului înainte de Primul Război Mondial, aceasta se prezenta în felul următor:

	români	maghiari	germani	slovaci	ruteni	sârbi	croați	alții
1880	178 802	47 717	25 483	2 505	79	441	–	2 857
1890	201 084	60 878	31 677	3 799	–	496	–	3 610
1900	214 250	71 894	34 505	5 306	192	289	670	2 734
1910	229 476	78 130	34 330	5 174	670	322	38	3 082

(Ardelean–Manea–Barbu 1978: 282)

Din această situație statistică lipsesc însă unele localități cu populație slovacă, precum Pecica, Șeitin, Semlac, Peregul Mare, Nădlac, care până în 1920 au aparținut comitatului Csanád.

Focalizând analiza demografică exclusiv pe slovaci, numărul celor care s-au declarat, după limba maternă, slovaci în perioada 1880-1992 în județul Arad (în teritoriul de azi) a fost următorul:

1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1956	1966	1977	1992
8 270	10 213	11 057	10 658	–	11 052	–	8 108	6 861	7 551	6 492

(Varga 2000: 97)

Distribuția slovacilor pe localități:

Localitatea	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1956	1966	1977	1992
Arad ⁶	465	369	318	298	–	458	–	448	260	707	474
Chișineu-Criș	5	17	21	40	–	21	–	38	36	23	38
Curtici	80	120	42	20	–	1	–	8	5	3	2
Ineu	33	36	40	21	–	34	–	–	16	24	2
Mocrea	196	229	231	200	–	156	–	–	113	72	41
Lipova ⁷	42	23	23	37	–	18	–	20	6	13	10
Nădlac	5 598	6 847	7 424	7 545	–	7 836	–	5 272	4 849	4 864	4 421
Pâncota	17	49	53	46	–	66	–	59	38	43	16
Sebiș ⁸	174	102	109	98	–	129	–	33	20	18	6
Prunișor	59	64	71	81	–	91	–	–	1	3	–
Beliu	58	80	–	73	–	1	–	1	–	–	–
Bocsig	14	8	5	–	–	7	–	18	4	7	–
Buteni	19	45	65	66	–	32	–	26	8	8	5
Cărand	60	8	–	–	–	–	–	–	67	–	6
Chisindia	58	–	–	–	–	3	–	–	–	–	–
Dezna	55	26	9	–	–	–	–	–	–	1	–
Fântânele ⁹	13	13	6	1	–			2	33	103	175
Felnac	90	82	72	98	–	103	–	106	26	29	4
Grăniceri	70	229	401	9	–	1	–	1	1	–	1
Moneasa	28	16	10	–	–	–	–	–	5	1	1
Olari ¹⁰	63	72	31	24	–	37	–	1	4	37	97
Pecica	411	332	364	401	–	304	–	213	108	129	72
Peregul Mare ¹¹	149	455	496	29	–	344	–	515	532	535	411
Secusigiu ¹²	13	5	9	2	–	27	–	14	15	18	10
Semlac	289	295	261	278	–	289	–	179	92	121	66
Sintea Mare Țipar		373	586	843	–	766	–	–	467	405	301

6 Cei mai mulți sunt recenzați în Aradul Vechi.

7 O parte apar recenzați în Radna.

8 Cei mai mulți sunt recenzați în Sebiș, dar găsim slovaci și în Prăjești și Prunișor.

9 Cifrele îi includ și pe slovacii din Frumușeni și Tisa.

10 Pe lângă satul Olari, slovacii apar și în Vărșandul Nou, Vărșandul Vechi și Sintea Mică.

11 O mică parte îi găsim în Peregul Mic.

12 Risipiți în satele comunei.

Localitatea	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1956	1966	1977	1992
Șeitin	2	67	138	251	–	295	–	248	79	33	22
Șicula Chereluș	21	20	31	6	–	45 45	–	12	5	1	1
Vinga Mănăștur	48	50	37	47	–	22	–	16	4	141	183 153

(Varga 2000: 98-101, 103-106, 117, 120-121, 123-125, 127, 133, 138-140, 142-143, 161-162, 165-167, 177, 180-181, 184-185, 200-201)

După cum se poate vedea din tabelul de mai sus, în timp, în județ au existat comunități de slovaci mari, mijlocii și mici.

Simpla trecere în revistă a așezărilor selectate ne oferă o imagine mai exactă a „prezenței” slovacilor în județ.

Or, după numărul de membri înregistrați în anumite perioade, trebuie să admitem că cel puțin o parte din aceste comunități au avut, până la un moment dat, o viață de grup.

Un alt aspect relevat de recensăminte este acela al unei „prezențe” slovace difuze, ce-i drept numeric scăzute (1, 3, 5, 8, 14 persoane), și fluctuante, însă pe o arie largă a județului. O parte dintre acești slovaci au fost aduși, cum am văzut, ca muncitori specializați în zonele cu păduri, mine sau topitorii. Alții, „rătăciți” prin satele românești, au fost meșteșugari, care s-au așezat, uneori pe perioade scurte de timp (10-20 de ani), în târgurile de odinioară, dar și în sate, după cum au găsit de lucru. Ei s-au desprins din diferite comunități deja constituite, cu care probabil au păstrat legătura. Această legătură cu neamul a făcut ca, indiferent unde i-a dus meseria, să se declare vorbitori de limbă slovacă și să se considere slovaci, chiar dacă au trăit izolați în mulțimi de altă cultură.

Din această perspectivă, populația slovacă dobândește o altă pondere în structura etnică a județului Arad.

Consolidarea comunităților slovace. Organizarea spațiului de locuit și înființarea instituțiilor naționale

În fiecare localitate în care s-au așezat în număr mai mare, slovaci au funcționat ca grup închis, în nuclee de locuire proprii (cartiere, cătune, ulițe, grupuri de case). Acolo unde au avut spațiu suficient, s-au separat și confesional. Între aceste „hotare”, bine delimitate și recunoscute de celelalte etnii, și-au instituit propriile ierarhii și norme comunitare, și-au înființat instituțiile naționale (biserica și școala) și și-au reconstruit modelul cultural cu care au venit.

Astfel, în Mocrea, slovacii au locuit pe *Csabai utca* și pe *Boroszkana utca*, ulițe care ulterior și-au schimbat denumirea (Somogyi 1913: 105).

Cele 200 de familii luterane din Nădlac, venite în anul 1803,¹³ cu căruțele sau pe jos, din Tótkomlós, împreună cu „dascălul și preotul”, s-au așezat compact, separat de români, sârbi și maghiari,¹⁴ în „partea slovacă”. Comunitatea a crescut progresiv, prin venirea altor familii, încât, în 1806, erau deja stabiliți în Nădlac 3 335 de slovaci, în propriile case. În anul 1854, în Nădlac se așază un grup nou de slovaci, de religie romano-catolică și greco-catolică, din părțile de răsărit ale Slovaciei. Este vorba despre 39 de capi de familie, din care 17 și-au adus și soțiile și 1-4 membri de familie, rude. Dintre aceștia, 25 proveneau din comitatul Šariš. Un nou grup de coloniști, format din 103 familii, a ajuns la Nădlac în anul 1857. 56 din aceste familii, însumând 217 membri, proveneau tot din comitatul Šariš. O parte dintre nou-veniți erau romano-catolici din Bardejov și Kurima, iar 61 de familii erau greco-catolici (rusini) din jurul orașului Bardejov și din Galiția (Szabó 2004: 507). Ei își vor construi în Nădlac un nucleu de locuire separat, în Ville Vechi.

Nuclee relativ compacte de locuire găsim și în cazul unor comunități mai mici de slovaci, colonizați pe domeniile nobiliare ca să presteze activități specializate. Slovaci din Cărand, aduși să taie copaci din pădure și să facă cărbune pentru cuptoarele de la Sebiș, au fost așezați pe proprietatea contelui Waldstein, în locul numit *Cotul Popii*, la marginea un teren împădurit, cunoscut și azi cu numele de Lunka.¹⁵

Grupul a rămas compact deși, în primii ani, după cum tăiau pădurile, se mutau cu casele mai spre drum, până au ajuns în 1870 pe vatra de azi, adică în cătunul Toplița.¹⁶

Ca să poată trăi, pe lângă locul de casă și grădină, slovacii din Toplița au primit în arendă câte patru iugăre de pământ, pentru care plăteau anual 12 zloți. La reforma din 1921 au fost înproprietăriți cu aceste pământuri. Primele case din cătun, care au putut fi văzute multă vreme, au fost din lemn, acoperite cu paie. Până în anul 1935 comunitatea slovacă (familiile Putavetz sau Putzavetz, Szegecs, Stasak, Garai etc.) a fost închisă și endogamă, însă după această dată în cătun au început să se așeze și români (Brăiloiu 2008, vezi Cătunul Toplița, 238-240).

În cazul Monesei, colonizarea „străinilor” calificați, printre care erau, cum am menționat deja, și slovaci aduși din Slovacia de azi, a fost organizată de W. Rostoch, administratorul domeniului contelui Cristian Ernst Waldstein Wartemberg, odată cu începerea exploatării minereului de fier din zonă și a prelucrării lui în cuptorul de topit tip „Jumelt” din Moneasa.

13 Slovaci au continuat să vină și în anii următori (1804, 1805, 1806).

14 Și astăzi zona de locuire slovacă este despărțită de cea românească de str. Eminescu.

15 Terenul Lunka, de 2 311 iugăre și 1 130 stânjeni pătrați, ce se întindea între șoseaua Prunișor-Cărand, pârâul Teuz, până la Cotul Popii și hotarul spre Cărand, era acoperit de păduri.

16 În 1908 administratorul domeniului Waldstein a propus schimbarea denumirii din Toplița în Tottelep, însă slovacii au păstrat denumirea veche a cătunului lor.

Conform mărturiilor rămase, primul slovac care a pornit, la 20 de ani, cu căruța, din localitatea Medzev (Slovakia) către Moneasa, în 1854, împreună cu soția, Franciska Liberta, și cu un frate necăsătorit, Joseph Gedeon, a fost Gaspar Gedeon, lucrător la forje și meșter de sape.¹⁷

La sosirea în Moneasa, toți acești muncitorii străini au primit case cu câte două camere, pentru două familii, și cu bucătărie comună, în cartierul Șmelt.¹⁸ Ulterior s-au mutat în alte părți de sat.

Față de celelalte așezări din județul Arad colonizate cu slovaci, satul Țipar (*Cipár* – lb. slovacă) a luat ființă în 1883 și a fost un experiment privind interetnicitatea, fiindcă au fost trasate trei ulițe (maghiară, slovacă și șvăbească), iar la capătul acestora a fost construit un nucleu de locuit pentru zilieri.¹⁹ Ulterior aici au fost colonizați români, cartierul fiind cunoscut azi ca Țipar II. Satul are un singur cimitir, comun, spațiul central fiind ocupat de romano-catolici și în continuarea acestora, spre margine, de evanghelici luterani și reformați.

Fiind un sat de câmpie, cu pământuri bune, slovaci din Țipar s-au ocupat cu agricultura, adică cu cultivarea grâului și a tutunului, și cu creșterea cailor. În prezent sunt cunoscuți în zonă ca buni producători de boia de ardei.

Cât privește confesiunea, populația slovacă din Țipar nu a fost omogenă, aproximativ 3/5 fiind de confesiune romano-catolică, iar restul de 2/5, de confesiune evanghelică-luterană (Hlásnik–Pasková 1998: 113). Proporția a rămas în timp aceeași, simbolurile identitare comune fiind aici limba și cultura tradițională.

Înainte de 1880 un număr de familii slovace s-au așezat în Vârșandul vechi și în Vârșandul nou, sate care se vor uni după 1920 într-o singură localitate, Olari. În urma acestei alipiri, în 1930 cei 37 de slovaci, câți mai erau, apar înregistrați în Olari, locuind în partea maghiară a localității. Ulterior grupul dispare din Olari, slovaci fiind înregistrați din 1977 în Sinteia Mică, sat aparținător comunei, unde trăiesc și astăzi. În următorii douăzeci de ani, prin alte mutări secundare, numărul slovacilor din Sinteia Mică se triplează, în 1992 ajungând la 95 de persoane.

Tot compact locuiesc și slovaci catolici veniți în a doua jumătate a secolului al XX-lea din enclava bihoreană (Nădlac,²⁰ Fântânele, Tisa), cei din Fântânele și Tisa primind la sosire casele germanilor repatriați, care fuseseră naționalizate.

În paralel cu comunitățile compacte, în alte așezări (Semlac, Arad) slovaci au trăit risipiți printre celelalte populații, grupul coagulându-se la biserică, duminica și cu ocazia sărbătorilor.

Nevoia de viață confesională a mobilizat comunitățile înființate să-și amenajeze încă în anul venirii case de rugăciune, iar când au dispus de suficienți bani să-și construiască biserici.

17 Inf. Diana Toderaș din Moneasa, stră-stră-stră-nepoata lui Gaspar Gedeon.

18 Inf. Diana Toderaș din Moneasa, stră-stră-stră-nepoata lui Joseph Gedeon I, fiul mai mare al lui Gaspar Gedeon.

19 Inf. Rudolf Kocsis, n. 1963.

20 În Nădlac, slovaci veniți din Bihor și Sălaj s-au așezat tot în Viile Vechi.

Astfel, slovacii luterani din Mocrea și-au ridicat o biserică din piatră, în anul 1791, după 44 de ani de la venire. Dintre preoții care au funcționat la această biserică îl menționăm la începutul secolului al XIX-lea pe Samuel Hajnóczy, care figura în 1815 printre prenumeranții unei cărți religioase luterane (Janečková 2003: 194).

Slovacii din Nădlac, sosiți din Tótkomlós împreună cu preotul, și-au construit prima biserică, de dimensiuni mai mici, în anul 1803. Aceasta devenind neîncăpătoare, în perioada 1812-1822 a fost ridicată a doua biserică, mai mare. Cât privește construcția turnului, ea datează din anul 1895. Din lungul șir de preoți de odinioară au făcut parte Daniel Zajac, Ludovít Hann, Ondrej Seberíni, Karol Hrdlička, Ludovít Boor, Ivan Bujna, Ján Kmeť, Dušan Cesnak (Štefanko 2004c: 34).

Biserica evanghelică luterană din satul Țipar a fost ridicată în anul 1892, la 9 ani de la venirea slovacilor. Comunitatea religioasă a fost afiliată Parohiei Evanghelice Luterane din Mocrea.

În Arad, parohia evanghelică-luterană și-a început activitatea în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Între anii 1839 și 1900 numărul evanghelicilor a crescut de la 160 la 1 737. Între aceștia erau și slovaci.²¹ Având o situație economică bună, ei au contribuit, alături de germanii și maghiarii evanghelici cu bani, la ridicarea în 1906 a monumentalei bisericii în stil neogotic pe care o folosesc și azi cu toții. Pentru slovaci, serviciul religios este săvârșit de preotul senior Juraj Balint din Nădlac, care se deplasează periodic la Arad.

În Semlac, unde slovacii luterani au avut biserică comună cu germanii, la începutul secolului al XIX-lea, doi dintre preoții slovaci au fost Samuel Wanko și Jozef Bedric (Janečková 2003: 194).

Bisericele evanghelice luterane slovace au aparținut, până în 1918, de Episcopia din Budapesta, fiind subordonate inițial Protopopiatului Evanghelic Luteran Bánát-Békés (1791-1836), iar din 1836, Protopopiatul Békés, care avea în subordine 18 comunități, printre care și cele din Nădlac, Mocrea, Semlac, Arad (Vanko 2012: 265).

Organizarea ierarhică a Bisericii Luterane și-a avut importanța ei în viața slovacilor din județul Arad, influențând viața confesională și, implicit, identitatea acestora. În primul rând, a ținut comunitățile de confesiune luterană unite prin cultură duhovnicească, preoții din județul Arad fiind în contact permanent cu protopopiatul din Békés, fiind la curent cu toate aparițiile editoriale ale bisericii, la multe din cărți figurând ca prenumeranți (Janečková 2003: 194).

După unire, comunitățile luterane slovace din județul Arad au ales să se subordoneze episcopatului evanghelic sas din Sibiu, care în 1933 le-a aprobat înființarea unui protopopiat slovac la Nădlac.

Acest protopopiat slovac, care a beneficiat de un șir de protopopi luminați, s-a implicat în viața economică și culturală a comunităților evanghelice luterane din subordine, le-a ajutat să prospere, să-și mărească proprietățile, le-a asigurat prestigiu printre celelalte populații și confesiuni.

21 În 1880, în Arad trăiau 465 de slovaci.

Lucrurile s-au schimbat în perioada comunistă, când protopopiatul slovac din Nădlac²² a fost desființat, averile, confiscate, iar comunitățile bisericești au fost subordonate episcopatului maghiar calvin din Cluj, de care aparțin și azi. Această afiliere a avut efecte negative asupra unora dintre comunități.

Dintre slovacii de alte confesiuni, cei din Peregul Mare, de religie greco-catolică, și-au construit o biserică, cu hramul *Acoperământul Maicii Domnului*, în perioada 1921-1923, adică la 68 de ani de la așezarea lor în localitate. Ca amplasament, această biserică se găsește în centrul așezării, în vecinătatea celei romano-catolice, slovacii reprezentând în Peregul Mare a doua populație ca mărime, după germani.

Slovacii romano-catolici din Țipar au contribuit în 1910, alături maghiarii și de germanii de aceeași confesiune, la construcția bisericii romano-catolice din sat, pe care și azi o folosesc în comun. Comunitatea romano-catolică de aici are și în prezent preot care slujește în limba slovacă.

Cât privește comunitățile slovace mijlocii și mici (Viile Vechi, Semlac, Curțici, Pecica, Fântânele, Tisa, Vinga și Mănăștur, Moneasa, Cărand, Olari etc.), acestea au frecventat bisericile de aceeași confesiune din localitatea lor, din așezările vecine sau au avut casă de rugăciune. Slovicii luterani din Pecica frecventează și în prezent bisericile luterane din Nădlac sau Arad, pe când slovacii greco-catolici merg la biserica greco-catolică din Pecica, unde serviciul religios se desfășoară în limba română.

Aceeași situație o întâlnim și la Semlac, unde slovacii greco-catolici frecventează biserica greco-catolică românească din Semlac.

În ceea ce-i privește pe slovacii romano-catolici din Nădlac, ei au asigurate slujbe religioase în limba slovacă.

Aceeași valoare de instituție națională au avut-o, și în unele localități o mai au și azi, școlile slovace. Inițial acestea au fost școli confesionale, înființate pe lângă biserică. În școlile de confesiune evanghelică o parte dintre materii au fost predate în *ceha biblică*, limba liturgică a acestei bisericii, cunoscută de slovaci (Ștefanko 2004c: 41), care va deveni un puternic marker identitar pentru slovacii luterani.

Dintre școlile confesionale evanghelice, prima școală slovacă atestată în județ a fost cea din Mocrea, care funcționa deja în anul 1766.²³ La începutul secolului al XIX-lea, învățător aici a fost pentru o vreme Ján Kutlík (Janečko 2003: 196). Ulterior această școală, pe care Gyula Somogyi o prezintă în cartea sa drept *școala slovacilor* (Somogyi 1913: 105), a început să aibă și învățători maghiari. Astfel, în evidențele școlare pe anul școlar 1877-1878 îl găsim funcționând ca învățător la Mocrea pe Genyetay, iar în 1909-1910, când școala avea 62 de elevi, pe János Dudás (Oarcea 2012: 149).

Totuși învățământul în limba slovacă, cel puțin la nivel primar, a funcționat și după 1922, după naționalizarea școlilor confesionale, în localitate fiind ates-

22 A fost reînființat în 1994.

23 După alți cercetători, școala a fost înființată în 1776 (vezi Oarcea 2012: 149).

tată o școală cu predare în limba slovacă în anii 1943-1944, în plin război (Štefanko 2004c: 42).

Comunitatea din Nădlac, cea mai importantă din județ, a avut dascăl și școală din chiar anul sosirii. Datorită mărimii și importanței comunității, comparabilă doar cu cea din Békéscsaba, la finele secolului al XIX-lea în Nădlac au funcționat 10 școli primare, toate administrate de Biserica Evanghelică Luterană (Hlásnik–Pasková 1998: 106). Printre învățătorii care au predat la începutul secolului al XIX-lea în localitate au fost și Juraj Molnár și Ján Bartholomeides.

Școlile slovace din Nădlac și Viile Vechi au funcționat și în timpul războiului (1943-1944).

În anul 1945 în Nădlac a fost înființat primul liceu slovac din România. Clădirea liceului a fost pusă la dispoziție de Biserica Evanghelică.

Numit la înființare Gimnaziul Cehoslovac de Stat din România, el a funcționat în anii 1948-1956 ca Școală Pedagogică Slovacă. În această perioadă, aici au absolvit 9 educatori și 97 de învățători. Din 1956 s-a transformat în Școală Medie Slovacă. Azi funcționează ca secție în limba slovacă (Štefanko 2004c: 44).

În Peregul Mare, conform evidențelor, primul învățător slovac a fost Martin Szaucsek, originar din Mahren, Moravia, iar prima școală în care s-a predat în limbile slovacă și germană a fost construită în 1864 (Hügel *et al.* 2005: 44). Școala slovacă a funcționat neîntrerupt, în ciuda dificultăților din primii ani de după 1918, legate de lipsa cadrelor didactice, până în 1962, după care a fost desființată. Copiii din acest sat au frecventat în continuare școala din Nădlac, care avea și internat.

În Semlac, unul din învățătorii luterani slovaci care a funcționat la începutul secolului al XIX-lea a fost Adam Bielík (Janečková 2003: 197). Școala slovacă mai funcționa încă în anul școlar 1943-1944 (Štefanko 2004c: 42).

Școala din Țipar, construită de statul maghiar, a continuat să funcționeze și după 1918. De altfel, alături de Nădlac, localitatea Țipar este singura care are și în prezent școală primară și grădiniță slovace.

Un reviriment al școlilor în limba slovacă a apărut după 1990, când, la fel ca alte comunități, cea din Fântânele a făcut demersuri, încununate de succes, să înființeze la școala primară o secție slovacă, cu două învățătoare din sat, Anna și Marienka Kosková (Colta 2001b: 164). Înființată în anul 1991, în ciuda tuturor strădaniilor celor două învățătoare, după doar doi ani, secția se autodesființează din lipsă de elevi.

Copiii slovaci din cele mai multe comunități mici, cum sunt, de pildă, cei din Moneasa, care n-au avut biserici proprii și, prin urmare, nici școli confesionale în limba maternă, au frecventat școlile confesionale de care aparțineau, cu predare în limbile germană și maghiară, iar mai târziu, școlile de stat (secțiile cu predare în germană, maghiară sau română), limba maternă fiind vorbită doar în comunitate și în familie.

Una dintre excepții este cea a slovacilor din cătunul Toplița (comuna Cărand), care au avut propria școală primară de stat în limba slovacă. Aceasta încă funcționa în anii 1943-1944, la fel ca celelalte din județ (Štefanko 2004c: 42).

Modernizarea comunităților slovace în secolul al XX-lea. Apariția instituțiilor economice și culturale

Încă de la sosirea în noul teritoriu, în unele comunități slovace, precum cele din Nădlac, Arad, Țipar, a început să se cristalizeze și o pătură orășenească, a meșteșugarilor și a meseriașilor, a comercianților și a intelectualilor (preoți, diaconi, învățători etc.).

Dacă ne referim la Nădlac, printre meșteșugarii slovaci²⁴ s-au numărat și cei 12 olari atestați ca funcționând din anul 1843, care au practicat un olărit urban, lucrând în ateliere cu ucenici și calfe și fiind înscriși ca membri în breasla mixtă din localitate. Din rândul lor s-a bucurat de renume Kujan Matei (1862-1937), care a activat de la finele secolului al XIX-lea până la moarte.

În timp, această elită „urbană”, care s-a bucurat de respectabilitate în localitățile în care trăia și în zonă, și-a înființat propriile asociații (Cercul Popular Slovak – 1904, Societatea Muzicală Slovacă, Societatea Economică – 1919, Clubul Meseriașilor, Societatea Culturală Slovacă – 1924, Cercul de Tenis al Tineretului Studios din Nădlac – 1925, Asociația Femeilor Evanghelice Slovace – 1927 etc.) (Ștefanko 2004c: 54-55), ridicând prestigiul slovacilor printre celelalte populații.

În paralel cu asociațiile nădlăcane, în decembrie 1923 slovacii din Arad au înființat „Primul cenaclu cehoslovac²⁵ din Arad”, care însă, din pricina unor neînțelegeri la nivelul conducerii, mai avea, în 1930, doar 30 de membri. Președintele cenacului din acea vreme, Rudolf Mocek, dorind să revigoreze activitatea societății, a stabilit contacte mai strânse cu slovacii din Mocrea și Nădlac și cu cehii din Pereg, a participat la acțiunile lor culturale, în speranța că astfel oferă comunității din Arad o susținere morală (Urban 2005: 149-150).

După înființarea Protopopiatului Evanghelic Luteran din Nădlac, în anul 1933, acesta a susținut direct elitele economice și culturale slovace, contribuind la unificarea lor prin înființarea, în 1938, a Uniunii Cehilor și Slovacilor din România, care reunea Societățile Culturale Ceho-Slovace din Arad și Pregul Mare, Societatea Economică, Cercul Popular Slovak și Societatea Culturală Slovacă din Nădlac, ce avea filiale în Viile Vechi și Țipar (Ștefanko 2004c: 55).

Numeroasele activități culturale desfășurate de aceste asociații și societăți au contribuit la consolidare și menținerea sentimentului de apartenență la identitatea slovacă în toate comunitățile.

24 Cojocari, tâmplari, tișlări, măcelari, frizeri, croitori etc.

25 Termenul de „cehoslovac” apare după 1918, după constituirea Cehoslovaciei.

Markerii identitari slovaci: biserica, limba, cultura tradițională

Identitățile, între care o includem și pe cea etnică, sunt în general relaționate și contextualizate, existând din acest punct de vedere raportări la ceilalți, la un bloc majoritar, la un spațiu de referință, la o anumită localizare. Pe lângă acestea, în cazul minorităților există categorii standard de autoidentificare: instituții naționale (biserica, școala), limba, cultura tradițională etc.

Biserica

Biserica a fost pentru slovaci instituția națională cea mai importantă, cu funcție de reprezentare. Ne referim aici în primul rând la bisericile construite de comunitățile slovace, care au fost deservite de preoți slovaci și în care serviciul religios s-a desfășurat în limba slovacă. Aspectul lor monumental în peisajul local, aerul solemn din interior, rolul turnurilor acestor biserici (din care se anunța ora cu trompeta) în viața comunității le-au transformat în puternice simboluri slovace. Din acest punct de vedere, slovacii luterani, majoritari în județul Arad și în satele din sud-estul Ungariei, s-au simțit reprezentați de Biserica Evanghelică Luterană până într-atât încât pentru ei a fi luteran a echivalat în autodefinire cu a fi slovac.

Acest lucru explică, de altfel, și asumarea rolului de reprezentare a tuturor slovacilor de către această biserică și implicarea ei, cum am văzut, în susținerea comunităților slovace evanghelice în dezvoltarea lor economică și culturală.

În plus, prin serviciul religios în *limba ceremonială* și prin școlile confesionale deschise, bisericile evanghelice au contribuit la conștientizarea identității slovace.

Limba

Al doilea marker identitar a fost limba slovacă. În ceea ce privește limba, slovacii au cunoscut și utilizat două limbi, recunoscându-se prin ambele.

Prima dintre limbi a fost, cum am menționat deja, limba biblică cehă (*bibličitina*), prin care s-au identificat slovacii luterani și care s-a păstrat în recitarea textelor rituale din cadrul nunților, în unele comunități (Tótkomlós) până prin anii 1950-1960. Această limbă medievală, cunoscută de toți, a fost folosită în ritualurile religioase (cântece, rugăciuni, ceremonii de rămas-bun pentru mire și mireasă, priveghiuri, cuvântări rostite la pomeni etc.) (Krupa 2010: 78).

Un rol important în conservarea acestei limbi au avut și cărțile luterane, *Biblia*, dar mai ales *Tranoscius (Cithara Sanctorum)*, a cărei primă ediție, apărută în 1636, conținea 400 de cântece. În edițiile ulterioare numărul cântecelor a tot

crescut, ajungând la 1 173, scrise de 195 de autori. Trei ediții din *Tranoscius* au fost tipărite în Ținuturile de Jos. (Janečková 2003: 184, 186) Prestigiul de care s-a bucurat și se bucură și azi această carte a făcut ca fiecare familie să aibă un exemplar în casă, pe care notau evenimentele importante din viața familiei. *Tranoscius* a devenit în felul acesta cartea cu care se fotografiau, cartea cu care se înmormântau, un simbol al slovacului luteran (Tušková 2004).

Prestigiul limbii liturgice din aceste cărți i-a făcut pe bătrânii evanghelici să solicite preoților să folosească limba ceremonială în predici, lucru devenit tot mai greu pentru absolvenții mai tineri de teologie. Pentru a remedia conflictul dintre enoriașii bătrâni și preoți, în Ungaria, forurile bisericești de la Békésca-ba, cu ajutorul editurii bisericești slovace, au hotărât, prin anii 1930-1940, înlocuirea oficială a limbii biblice în biserică cu limba slovacă comună (Krupa 2010: 79).

Un proces similar de înlocuire a limbii vechi cu limba slovacă vorbită s-a produs și în bisericile evanghelice luterane din județul Arad.

Cât privește limbă slovacă comună, formată din graiurile aduse din regiunile de origine, aceasta a fost folosită în comunicare, în familie și în comunitate. Chiar dacă de la o localitate la alta existau, și mai există și azi, diferențe lexicale și de pronunție, slovacii, când se întâlneau, se înțelegeau între ei.

În sfârșit, o categorie mai mică, formată din ceea ce am numit elita culturală, a început să folosească încă din secolul al XIX-lea limba literară a vremii, învățată în școală.

În timp, această limbă comună s-a modernizat și a fost, de prin anii '60, prin intermediul școlilor, standardizată, graiurile intrând într-un regres, fiind utilizate în cele din urmă limitat, de generațiile în vârstă care le mai cunosc.

Cunoașterea limbii slovace, în diferitele ei forme, funcționarea acestei limbi materne ca limbă dominantă în comunicare în interiorul comunităților a transformat-o, așa cum am arătat deja, în marker identitar. Simpla declarație a etniei după limba vorbită însemna pentru cel recenzat asumarea identității.

Patternul cultural slovac vizibil și invizibil

Repertoriul vizibil

Referindu-ne la cultura slovacă din aceste ținuturi, înțelegem ca o insulă ce cuprinde fostele comitate Csanád, Békés și Arad, unite cultural prin religia luterană, prin mișcările de populații și prin relațiile de familie, diferențiem, de fapt, o cultură urbană sau de târg (teatru de amatori, coruri, presă, literatură zonală etc.) și o cultură tradițională, proprie mării majorități slovace, care, prin caracterul ei general, a amprentat spațiul locuit de slovaci, devenind o componentă identitară.

Când vorbim despre cultura tradițională ca „pattern” sau model, ne referim la un inventar de valori simbolice, recunoscute de toți ca aparținându-le, care au fost transmise în toate comunitățile în variante similare, pe termen lung.

Casa • Focalizând pe cultura materială, un prim reper identitar este vechea casă slovacă, cu acoperiș de trestie, cu târnaț deschis, cu stâlpi (Somogyi 1913: 105), care se găsea în toate satele de câmpie²⁶ și pe care toți slovacii din arealul Criș-Mureș o recunoșteau ca fiind „a lor”. Ea era construită odinioară de echipe de meșteri slovaci, care respectau modelul, tehnicile de lucru și ritualurile de construcție.

Astăzi în localitatea Nădlac mai găsim un singur constructor de case, Bujaș Mihal, care în ultima vreme a reparat mai mult acoperișuri de trestie, dar a și construit casa slovacă din Muzeul Satului Bănățean din Timișoara.

Modul de compartimentare, cu cămarile de alimente și unelte și, uneori, și cu grajdul plasate în continuarea camerelor, a fost și el unul general (Ando 2004: 141).

Intrarea din stradă se făcea fie printr-o ușă, pe la capătul târnațului, fie prin curte. Spațiul de locuit era compus din trei încăperi, două camere despărțite de tindă.

În tindă se găseau vatra deschisă și gurile de foc pentru sobele din camerele de locuit. Acestea sobe aveau formă tronconică și erau prevăzute cu un prici, pe care se stătea. Ele erau văruiate alb și uneori pictate cu brâuri de trandafiri roz.

La multe case, meștergrinda, datată, prezenta inscripții în limba slovacă sau picturi cu flori.

În comunitățile mari, în familiile înstărite, interioarele aveau mobilă pictată (paturi, masă, scaune, stelaje, dulăpioare, cuiere) în albastru închis cu flori, lămpi de petrol din majolică, iar pe pereți, farfurii de faianță, fabricate în imperiu. În sfârșit, în Nădlac, în unele case, în camera de la stradă, unul dintre paturi (în care era așezată mama cu pruncul nou-născut) era cu baldachin.

Diferite de cele ungurești și românești erau și vasele din pământ folosite în gospodărie. Oale de mărimi și forme diferite, blide, străchini, butelci, ulcioare cu o toartă sau cu două toarte, ceramica slovacă a fost smălțuită, cu smălțuri albe, galbene, brune și verzi, și ornamentată cu motive florale specifice (lalea-ua, bobocul de trandafir, rozmarinul, margareta, lăcrimioara, garoafa) sau nepictată, dar cu inscripții sgraffito în limba slovacă (Štefanková 1999: 74). Această ceramică utilizată în viața cotidiană sau festivă era lucrată de olarii slovaci din Nădlac și Tótkomlós și se putea cumpăra la târgurile din zonă.

Textilele de interior, țesute și cusute în casă de femei, ornamentate, unele cu negru și roșu, altele alb pe alb, prezentau modele geometrice și mai târziu florale, de asemenea diferite de cele românești sau ungurești, fiecare etnie având propriile preferințe în ornamentare.

De factură mai nouă, dar nelipsite din bucătării erau și peretarele cu texte în limba slovacă.

26 Pentru descrierea completă a acestui tip de casă, vezi Ando 2004.

Acest inventar de obiecte, dincolo de utilitatea cotidiană, ce corespundea unor vechi deprinderi de folosire, făceau interioarele din Nădlac, Țipar, Tótkomlós, Békéscsaba²⁷ etc. ușor de recunoscut de către ceilalți ca slovace.

Portul • Un alt element vizibil în peisajul local, în trecut, devenit azi, prin recunoașterea lui ca specific, marcator de identitate, este portul popular, de la pieptănătură până la îmbrăcăminte și încălțăminte.

Pieptănătura, podoabele și acoperitorile de cap purtate de slovaci (cepte, agrafe, baticuri, pălării) au fost diferite de cele ale românilor, maghiarilor sau germanilor.

Față de unguroaice sau nemțoaice, care purtau cocuri sau cozi împletite în vârful capului, la slovaci, femeile măritate aveau părul prins într-un coc pe ceafă, iar pieptănătura era una specială. În față, părul era răsucit în două bucle, după care era pieptănat spre ceafă, unde era legat strâns, împărțit în două și împletit în două cozi. Acestea se învârtteau în jurul unei agrafe mai late, din metal, și erau prinse deasupra ei. Peste coc se așeza o bonetă de dantelă, lucrată în tehnica fileului, strânsă sub coc cu un șnur (Štefanková 1997: 46).

Costumul tradițional era și el diferit ca material, croi, culori și ornamentală față de al celorlalte populații din zonă. La fel și încălțăminte.

La femei, îmbrăcăminte de sărbătoare era compusă din bluză, vestă, fustă și șorț. Bluza era din pânză albă, fină, încrețită în jurul gâtului, cu guler detașabil și mâneca până la cot, ornamentată cu motive florale specifice, lucrate pe scris cu roșu și albastru și terminată cu un fodor. Peste bluză se lua un laibăr de catifea, lung până sub talie, strâns pe corp și puternic răscroît la gât. În jurul gâtului, al mânelor și pe spate, laibărul prezenta aplicații de panglică colorată, iar în față, la tăietură, 12 nasturi rotunzi, filigranați. Se închidea cu panglici împletite în formă de opturi, pe după nasturi.

Fusta tradițională era de culoare neagră, încrețită, cu panglici înflorate, aplicate în mai multe rânduri, în partea de jos. Șorțul din mătase era de altă culoare decât fusta. În picioare slovacile aveau ciorapi colorați, tricotați, și pantofi cu funde.

Iarna, în loc de laibăr se purta *vizitka* din catifea, cu mâneci bufante, și un cojoc cu mâneci, lung până sub talie, de culoare albă, bogat ornamentat cu cusături cu roșu, verde, bordo, albastru și negru (Štefanková 1997: 45).

În sfârșit, diferită era și rochia de mireasă slovacă, ce era din mătase neagră.

Trecând la bărbați, slovacii bătrâni umblau în trecut cu părul lung până la umeri, despărțit cu cărare și uns cu untură, în timp ce feciorii aveau părul tăiat rotund, roată după cap, și în față, o buclă.

Indiferent de vârstă, toți erau îmbrăcați cu cămașă, gaci largi și plisați, pantaloni de postav cu două fețe, cojoc, suman din postav lung până la glezne, bogat ornamentat cu motive specifice, pălării negre joase, cu boruri înguste, sau

27 Strămutarea slovacilor dintr-o localitate în alta, cu întreaga avere încărcată în căruțe, a făcut cultura materială din Ținuturile de Jos omogenă.

cușmă și bundă fără mâneci, iar în picioare purtau opinci slovace cu cataramă sau, la sărbători, cizme (Štefanková 1997: 43-44).

Îmbrăcați în aceste haine, pe uliță, la târguri, la biserică, slovacii se recunoșteau între ei și erau recunoscuți și de ceilalți din localitate.

Ceremonialul obiceiurilor de familie și al sărbătorilor calendaristice ca simbol • Definitivante prin raportare la ceilalți au fost și o parte dintre obiceiurile de familie sau calendaristice, ale căror scenarii erau impregnate de elemente simbolice slovace. Ne referim aici la nuntă, înmormântare, la manifestările publice din zilele de Crăciun, Anul Nou, Sf. Paști, la ocaziile de socializare a tinerilor (șezători, joc) și a celor mai în vârstă (tăierea porcului, clăci, nunți, înmormântări, baluri).

Focalizând, pentru început, pe obiceiurile de familie, cele care n-au putut să treacă neobservate de privitorii de pe uliță și de invitați au fost nunțile și înmormântările.

În Nădlac, unde comunitatea slovacă mai prezintă și azi elemente de ruralitate, nunta s-a desfășurat, până în urmă cu șaptezeci de ani, în două case (a mirelui și a miresei), fiecare mire cu propriii lui nași, domnișoare de onoare, domnișori de onoare, chemători, crâșmar, bucătăreasă. Pregătirile se făceau în ambele locuri.

În această situație, momentele de vizibilitate și de contact cu un ceremonial asumat de slovaci ca aparținându-le au fost numeroase.

Primul impact al nunții slovace asupra localității avea loc cu ocazia chemării la nuntă, făcută în limba slovacă, în unele localități de *zváč* (unul dintre domnișorii de onoare), însoțit de *družba* („domnișoara de onoare”), sau, în altele (Nădlac), de mai mulți chemători, împodobiiți, pentru recunoaștere, cu panglici la pălării și în piept, care mergeau pe biciclete, împodobite și ele cu panglici de domnișoarele de onoare. Prin anii '50-'60 ei încă mai mergeau prin sat cinstind cu băutură, în sănătatea mirelui, atât invitații, cât și cunoscuții întâlniți pe drum (Rozkoš 1975: 172). Tot vizibilă pentru locuitorii satelor, slovaci sau neslovaci, a fost și aducerea darurilor (găini și colaci), în săptămâna dinaintea nunții, la casele unde urma să se țină nunta.

Dintre aceste activități premergătoare nunții, și mai spectaculoasă era aducerea zestreii miresei la casa mirelui, organizată de nașa mirelui, care pornea cu căruța, cu cai împodobiiți cu panglici, cu domnișoarele lui de onoare, cu domnișorul de onoare și cu chemătorii acestuia, spre casa miresei. Drumul se parcurgea și cu mare gălăgie, să știe toată localitatea. La casa miresei găseau, conform datinii, poarta închisă și bine păzită, iar zestreă miresei trebuia cumpărată simbolic de domnișorul de onoare al mirelui, care se tocmea cu nașa miresei.

La fel de ceremonializată și impregnată de elemente specifice era în trecut și ziua nunții, care începea la ora zece, când domnișorul de onoare al mirelui și chemătorul miresei se duceau fiecare după *starejší* („starostele”) lui, cu o sticlă de vin și un colac, și îi aduceau, pe unul la casa miresei, pe celălalt, la casa mirelui. Urma plecarea domnișoarelor de onoare ale miresei la casa mirelui cu

penele („florile”) care urmau să fie purtate de mire și de domnișorul de onoare, de chemător, de toți nuntașii, apoi plecarea alaiului mirelui după mireasă. La nunta slovacă, în fruntea alaiului mergea domnișorul de onoare, apoi starostele, cu un grup de bărbați mai în vârstă, apoi tinerii căsătoriți, cei necăsătoriți, printre care mirele cu o domnișoară de onoare. Ultimii erau muzicanții, care cântau tot drumul.

O ordine anume era și în constituirea alaiului pentru a merge la cununie. Întotdeauna alaiul de nuntă al mirelui, mai mare, mergea în față, urmat de alaiul miresei.

După cununia religioasă, în Mocrea și în Nădlac era obiceiul ca, în văzul asistenței, mirii, nașii, domnișoarele de onoare, domnișorul de onoare, chemătorii să înconjure altarul și să pună pe o tavă bani, *ca mirilor să li se împlinescă ce le-a urat preotul*.

De la biserică fiecare grup pleca la casa unde a fost invitat. Mireasa mergea cu alaiul mirelui. Sosirea de la biserică este și azi zgomotoasă, ca cei de acasă să fie anunțați.

Petrererea de nuntă dura, cu întreruperi, câteva zile. Nuntașii se distrau interpretând diferite parodii ale nunții, ale înmormântării.

Tot publică este și înmormântarea, care, în multe sate, se mai face și azi de la casa mortului. În cele două seri și două nopți până la înmormântare, mortul este privegheat. În timpul priveghiului, solvacii cântă cântece funebre din *Tranoscius* și se roagă. Doar înainte de plecare familia mortului îi servește cu un păhărel de țuică și cornulețe sărate. În localitățile în care mortul este dus la capelă, precum la Nădlac, priveghiul are loc acolo.

În timpul slujbei de înmormântare, mortul este acoperit cu giulgiu, care este tăiat în dreptul feței în formă de cruce. Când preotul evanghelic spune „Binecuvântați-l!”, rudele fac cruce deasupra feței mortului cu palma întoarsă vertical și zic: „Să-ți dea Dumnezeu odihnă liniștită.”

În trecut, sicriul era dus la cimitir cu „Calul Sfântului Mihail”, adică pe un scaun special purtat pe umeri, în văzul întregii comunități.

O importanță specială acordă slovacii și pomenii, care în trecut consta din tocană de oaie.

În sfârșit, în comunitățile luterane, în cursul dimineții din ziua următoare, familia mortului merge la biserică, la rugăciunea de dimineață, ocolește altarul, pune monede în castronul de la ofertoriu, se roagă pentru liniștea sufletului celui mort, apoi se așază pe locurile desemnate pentru cei îndoliați. După slujbă, familia se duce din nou la cimitir, înconjoară de trei ori mormântul și face semnul crucii deasupra crucii (Rozkoš 1975: 185).

Trecând la obiceiurile calendaristice, legate de anumite sărbători de peste an, trebuie să spunem că la slovaci anul bisericesc începe în 29 septembrie, cu Sf. Mihai.

Dintre obiceiurile desfășurate odinioară pe ulițele satului, primul are loc în ziua de Mikulaš (6 decembrie), considerată de slovaci ca cea mai importantă zi „pentru daruri” de dinainte de Crăciun.

Până prin anii '60-'70, în Mocrea și Țipar, oameni purtând mască de *Mikulaš* umblau din casă în casă și făceau daruri. Acest dar, oferit ritual, trebuia să aducă, să pornească, să stimuleze prosperitatea viitoare. Mikulas era însoțit de servitorii săi, cunoscuți sub numele de *krampusz* sau *krankus*, mascați în drăcușori. Când ajungeau la poartă, aceștia anunțau: *Prinesli sme Mikulaša to i ono* („L-am adus pe Mikulaș, acesta este”).²⁸ La casele la care nu primeau nimic, în unele sate din Ungaria, mascații se răzbunau stropindu-le cu vopsea (Krupa 1996a: 89).

Tot un scenariu ritual specific slovacilor (Elek, Nădlac, Țipar) era *Ocelovanie* sau *Chodenie s ocelou* („Oțelitul”), care se performa odinioară, în unele sate, în ziua de Sf. Lucia (13 decembrie), în altele, în Ajunul Crăcinului și de Anul Nou (ATLAS 1998: harta 327). În toate comunitățile lucrurile se desfășurau la fel. Tineri anume, cunoscuți ca *băieții Lutei*, treceau pragul caselor și urau, în versuri, „noroc, spor la animale și la fete curtezani”.²⁹ Textele în versuri erau foarte asemănătoare.

În sfârșit, slovacii, atât luteranii, cât și cei romano-catolici, umblau prin sat, din seara de Ajun până la Anul Nou, cu Betlehemul, un teatru popular religios, construit pe povestea biblică a Nașterii. Varianta nădlăcană de Betlehem³⁰ este plină de umor, ușor licențioasă, prezentând, după unii etnologi, elemente importate din regiunea Gemer.

Al doilea teatru popular, performat doar de slovacii romano-catolici din Fântânele, „Umblatul cu Dorotha”, a fost adus din enclava bihoreană. Această piesă, interpretată încă în Fântânele prin 1998, era considerată ca definitorie pentru ei doar de slovacii bihoreni din județul Arad.

Un caracter general (Țipar, Nădlac) l-a avut însă, pentru slovacii din arealul Criș-Mureș, obiceiul copiilor mici, băieți, dar și fete, de a merge, în dimineața de Crăciun sau de Anul Nou, pe la casele oamenilor ca să facă urări. Datina era cunoscută sub numele de *ritmovať* sau *vinšovať*. Textele erau scurte, glumețe, și în timp ele au fost rostite de mai multe generații în vremea copilăriei:

*Vinšuem vám Noví rok,
Vipadov vam s peci bok,
a zo šafla ucho,
a s prasački (z gazdiňej) brucho.*³¹

„Vă uez An Nou,
A căzut afară un perete de cuptor
Și un cerc de butoi
Și burta menajerei.”

Din grupul obiceiurilor performate în timpul sărbătorilor de iarnă, mai menționăm umblatul cu *Tri kraľe* („Trei Crai”) la Bobotează.

De la Bobotează începea Carnavalul (*Faršang-ul*). În Nădlac acest interval de timp era în trecut unul de veselie, de șezători, de nunți și petreceri, cu travestiri și cu excese. Perioada culmina, în ultima zi de dinaintea postului, cu *umblatul*

28 Inf. Pavel Lavrinec, n. 1938, Țipar, înregistrare 1970, *apud* Rozkoš 1983: 174.

29 Elek, Nădlac.

30 Culegere făcută de Ondrej Krupa de la Jaroslav Balint, n. 1972, Nădlac. Arhiva Institutului de Cercetare al Slovacilor din Ungaria.

31 Pavel Lavrinec, Țipar, *apud* Rozkoš 1983: 178.

măștilor, în care tineri mascați în moș și babă, în bărbat și femeie sau în mire și mireasă umblau pe la casele fetelor și pe stradă.

Trecând la sărbătorile de primăvară, înainte de Paști, în a cincea duminică din post, cunoscută ca *Smrtná nedela* („Duminica neagră”), la slovaci era datina ca trei fete de 12-13 ani, numite *tinerele neveste*, să umble prin sat după ouă. Obiceiul, atestat și în Tótkomlós, este cunoscut în Nădlac sub numele de *vajkovanie*. Una dintre fete era îmbrăcată mireasă, alta avea coroniță de panglici pe cap, iar a treia ducea coșul. La fiecare casă ele cântau un cântec care vestea venirea primăverii. Ouăle adunate erau vopsite și date celor care veneau cu stropitul a doua zi de Paști (Zetocha 1997: 227).

Toate textele, versurile, urările rostite în timpul performanțelor trecute în revistă erau în limba slovacă vorbită în zonă, ele adresându-se exclusiv comunității.

În același timp, aceste „vizite” rituale constituiau pentru slovaci ocazii de întâlnire, de petrecere a timpului împreună, de comunicare, adică de menținere a identității printre celelalte culturi.

Repertoriul invizibil

În sfârșit, dincolo de elementele vizibile, ce permit diferențierea unui slovac de un neslovac în peisajul cultural, patternul cultural slovac înglobează și un repertoriu invizibil de reguli și norme comunitare, de practici alimentare, de gesturi rituale, de experiențe transmise, de reprezentări imaginare, credințe și superstiții etc., diferite de ale celorlalte populații, ce țin de gândirea arhaică a slovacului, recunoscute de toți cei din arealul Criș-Mureș, respectate și transmise ca un dat.

Dacă ne referim la codul moral țărănesc slovac din această zonă, de acesta ținea și comportamentul fetelor și al femeilor. Era mare rușine pentru o familie luterană nașterea unui copil din flori în urma unor legături ocazionale. La sfârșitul anului, preotul rușina în biserică, în fața comunității religioase, mamele copiilor din flori.

În aceste cazuri, cu toate că se dorea legalizarea situației, adeseori, din cauza diferenței de avere, de religie sau etnie, căsătoriile nu se puteau încheia, însă bunul-simț îi dicta tatălui natural să acorde sprijin material copilului din flori.

O rânduială exista și în interiorul comunității. De pildă, în biserică, locurile erau ocupate pe categorii de vârstă sau în funcție de anumite contexte. Bătrânii își aveau locul lor. La fel și femeile în vârstă, bărbații tineri, nevestele tinere, feciorii, fetele și copiii. Fiecare știa unde trebuie să stea, nimeni nu se așeza în altă parte.

În Nădlac, copiii, feciorii și bărbații tineri stăteau în balcon, fetele mari, în fața altarului, tinerele neveste, sub balcon, femeile bătrâne și bătrânii, pe lavițe (vezi Atlas 1998: harta 276-282). Așa cum am menționat deja, un loc anume în biserică aveau și familiile îndoliate.

Trecând la inventarul de practici rituale slovace din această zonă, menționăm doar câteva dintre cele performate în cadrul obiceiurilor de familie.

De pildă, pentru potențarea pe cale magică a fertilității, tinerei slovace i se recomanda să înconjoare de mai multe ori pomii roditori, ca, prin similitudine, să devină și ea roditoare, sau să mănânce de mai multe ori semințe de fructe, ca puterea lor germinatoare să o facă fecundă.

Gesturile rituale săvârșite aveau în spate anumite credințe, construite tot pe principiul similitudinii. Slovacia credeau că în primele luni de graviditate pot să influențeze sexul copilului pe cale magică.

Prin urmare, dacă femeia dorea să aibă fată, se așeza pe coșul de piață, *ca să poarte în pânțele un asemenea copil care are fustă*. Dacă voia să aibă un fecior, se așeza pe coșul brutarului, ca așa să fie copilul *ca unul care poartă pălărie*.

Cât privește interdicțiile din timpul gravidității, în comunitățile slovace funcționa credința că, în timpul gravidității, femeia nu avea voie să se măsoare, fiindcă, prin similitudine, măsura moartea ei și a copilului, la fel cum nu avea voie să privească un mort, *ca nu cumva și mortul să-l privească pe copil*.

Trecând la mitologia populară slovacă, din repertoriul imaginar al zonei fac parte *striga* (strigoii viu), *vampirul*, *vlkodlakul*, *zmokul* (strigoii mort) și *sotana*, vrăjitoarea etc., care au fiecare propriile descrieri și sunt însoțite de o mulțime de narative despre întâlniri cu oamenii locului.

Aceste povești depășesc actualele frontiere, legând comunități cândva unite, prin întâmplări produse de un imaginar comun. De pildă, în zonă circula o poveste despre o *strigă* (*bosorcă*), ce, transformată în bătrână, mergea de la Tótkomlós la Nădlac și pe drum a trecut un om cu căruța care nu a vrut să o ia. Atunci se spune că bătrâna a luat puterea cailor, care nu au mai putut face niciun pas până nu a ajuns ea la destinație (Krupa 1987: 319).

Același imaginar îi face pe slovaci să creadă că apariția bosorcii/strigii este anunțată de vânturile calde (*Keď vichorica kruťí, tak zviklí, vravet, ide boszorka*), că *boszorka* zboară pe mătură și că cei care se urcă în noaptea de Crăciun pe scaunul Luței în biserică pot să o vadă.

Privite global, toate elementele vizibile sau invizibile ale culturii tradiționale au funcționat ca o armătură a identității slovace, motiv pentru care, după 1990, elita slovacă, în demersul de întărire, de revitalizare a unei identități etnice deteriorate, le-a transformat în markere identitare.

Criza identitară

Oricât de bine organizată a fost viața comunitară slovacă, în timp, aceasta a început să fie erodată și alterată de diferiți factori, care au intervenit, mai blând sau mai brutal, în existența acestei minorități.

Scăderea demografică

Principalul factor care a erodat, la început lent, și, în ultima vreme, dramatic comunitățile slovace din județul Arad a fost scăderea demografică, cauzată, pe de o parte, de natalitatea negativă din ultimii 70 de ani, și pe de alta, de continuarea migrațiilor spre alte zone în secolul al XIX-lea, de repatrierile din anii 1945-1948 și de după 1990.

Această scădere demografică a adus o parte din comunitățile locale în stare critică, adică în imposibilitatea de a avea o viață comunitară. Faptul că unele comunități slovace, cândva semnificative statistic, se reduc azi la câteva familii, care nu mai pot să desfășoare o viață de grup, ne determină să vorbim după anul 2000 despre o criză a înseși identității acestei minorități.

Față de anul 1992, la recensământul din 2002 numărul slovacilor, pe localitățile selectate anterior în analiză, se prezenta astfel: Arad 354 (450),³² Chișineu-Criș 25, Curtici –, Ineu 29 (din care Mocrea 22), Lipova 10, Nădlac 3 852 (3 844), Pâncota 22, Sebiș –, Bârzava 2, Buteni 2, Fântânele 159 (Fântânele 134, Frumușeni 3, Tisa Nouă 22), Felnac 9 (Felnac 5, Bodrogul Nou 4), Olari 101 (Olari 2, Sinteia Mică 99), Pecica 73 (Pecica 71, Turnu 2), Peregul Mare 327, Sântana 6, Secusigiu 12, Semlac 41, Sinteia Mare 247 (Sinteia Mare 2, Țipari 242, Adea 3), Șagu 14 (Șagu 5, Cruceni 9) Șeitin 20, Șiria 7 (Șiria 6, Mâsca 1), Vinga 154 (Vinga 17, Mănăștur 137).

La această scădere demografică lentă s-au adăugat și alți factori sociali, politici, care au determinat comunitățile slovace să se deschidă și, implicit, să devină vulnerabile. Vorbim despre apariția exogamiei etnice și confesionale, criza limbii materne, tendințele unor confesiuni de a schimba identitatea slovacă cu o alta.

Criza limbii materne

Chiar dacă în comunitățile mai mari limba slovacă poate fi auzită pe stradă, privind lucrurile global, la nivelul județului Arad, această limbă maternă a intrat într-o stare de criză, fiind în multe localități cunoscută doar la nivelul vorbit și, din acest motiv, tot mai puțin folosită. Efectul a fost unul acumulant.

Între cauze menționăm frecventarea unor biserici, precum cea romano-catolică din Moneasa, Curtici, Pecica, în care limba serviciului religios a fost alta decât cea slovacă.

La această criză „confesională” s-a adăugat, în unele comunități, absența școlilor în limba maternă, ceea ce i-a obligat pe copiii slovaci să frecventeze școli în care limba de predare a fost sau este maghiara, germana, româna. De pildă, slovacii din Semlac, începând cu perioada comunistă, au mers unii la secția germană, alții la școala românească, slovacii din cătunul Toplița-Cărând

au frecventat după 1951 școala românească, slovacii din Moneasa, școala maghiară.

Or, folosind limba maternă doar în familie și în comunitate, copiii au rămas la nivelul de limbă vorbită, fără să poată folosi limba scrisă, standardizată, predată în școală, care le-ar fi permis să scrie corect și să citească literatură slovacă. În sfârșit, o mare parte dintre cei din generația tânără sunt vorbitori pasivi.

Efectele maligne ale bilingvismului, trilingvismului

În relațiile interetnice un rol important l-a avut bilingvismul și uneori trilingvismul slovacilor.

Așezarea slovacilor în aceste locuri, școlile de stat frecventate, meseriile practicate, vecinătățile și nevoia de comunicare cu ceilalți i-au obligat să cunoască, pe lângă limba maternă, și limba oficială a statului, inițial maghiara, iar după 1920 româna, însă mulți dintre ei erau și trilingvi, cunoscând, alături de limba maternă și de limba oficială, și o a treia limbă, care putea să fie, după caz, maghiara, germana sau româna.

Analizând lucrurile prin grila de comunicabilitate, bilingvismul s-a manifestat în localitățile în care slovacii au trăit dispersați, printre români, maghiari sau germani.

El a fost stimulat atât de căsătoriile mixte, în care membrii familiei vorbeau limbi diferite, cât și de contactele cu persoane care vorbeau o limbă diferită.

Cunoașterea a două sau trei limbi le-a permis slovacilor să se exprime și să comunice la nivel minimal și în celelalte limbi, schimbarea limbii în conversație având loc, după caz, automat.

De asemenea, i-a ajutat să înțeleagă serviciul religios în limba maghiară, germană, română.

Un exemplu de utilizare a bilingvismului în scop confesional îl găsim la Semlac, unde azi mulți slovaci sau germani sunt vorbitori pasivi ai limbii materne, dar cunosc limba oficială. Bazându-se pe acest bilingvism, în biserica evanghelică luterană din localitate serviciul religios se mai ține și în limba română.³³

Revenind la bilingvismul slovacilor, trebuie să spunem că treptata slăbire a sentimentului de apartenență la limba maternă a scos la iveală și partea întunecată a bilingvismului.

Astfel, sunt multe cazuri în județ când, în anumite condiții, membrii unor comunități și uneori chiar întreaga comunitate slovacă a optat pentru o altă limbă, în defavoarea limbii materne. Această schimbare definitivă de limbă, asociată cu alți factori, a dus, implicit, și la schimbarea identității. Este, de pildă, cazul unor slovaci din Țipar, Arad, Pecica sau al comunității slovace din Mocrea, care în timp sau în câteva decenii s-a maghiarizat.

33 Inf. Florin Hornoiu, n. 1950, Semlac.

Căsătoriile mixte. Asimilarea, schimbarea identității

Deschiderea comunităților și acceptarea căsătoriilor mixte au determinat implicit o lărgire a ariilor de selecție maritală, dincolo de spațiile comunitare.

O primă formă de căsătorie mixtă, și, de altfel, cea mai frecventă la slovaci, a fost și este și azi cea *confesional exogamă*.

În mod curent exogamia confesională s-a manifestat și se manifestă între romano-catolici și reformați sau între evanghelici și reformați, dar nu trebuie excluse nici căsătoriile între ortodocși și romano-catolici sau între ortodocși și luterani.

Multă vreme, mai ales în cazul slovacilor luterani, foarte conservatori, acestea au fost ne semnificative statistic. De pildă, în anul 1871, în Ineu s-a înregistrat o singură căsătorie între o fată evanghelică și un mire ortodox (Bucur 2005: 225).

Treptat însă, acest tip de căsătorii, *confesional exogame*, s-au înmulțit. Menționăm aici slovaci din Toplița (comuna Cărand), care, deși romano-catolici, după 1935, când în cătun încep să se așeze românii, au început să încheie căsătorii mixte cu nou-veniți, de religie ortodoxă.

În cazul acestor căsătorii *confesional exogame*, comportamentul, opțiunile cutumiare și religioase ale cuplului au fost determinate de poziția celor doi membri în interiorul familiei. Dacă soțul și soția erau într-o poziție de egalitate, au fost frecventate ambele biserici, au fost ținute sărbătorile tradiționale ale ambelor etnii și s-au vorbit ambele limbi. Asemenea familii există în Nădlac, unde soții românce au învățat limba slovacă și frecventează în prezent și biserica evanghelică.

Situațiile sunt însă puține. De cele mai multe ori soțul dominant din familie se va impune, declanșând procesul de asimilare a celuilalt și a urmașilor.

În ceea ce privește căsătoria *etnic exogamă*, aceasta se referă, în cazul comunităților slovace, la căsătoriile dintre slovaci și maghiari, dintre slovaci și germani sau dintre slovaci și români, în multe cazuri cuplurile având aceeași religie.

La începutul secolului al XX-lea, în măsura în care nu existau condiții pentru o căsătorie endogamă, putem să vorbim despre o preferință la slovaci de a încheia căsătorii cu etnici germani.

De pildă, în Olari, fierarul slovac Acsay, însurat cu o nemțoaică din Sântana, și-a căsătorit fiica, pe Romanka Acsay, tot cu un german, și anume cu fierarul Pittner din Tauț.³⁴

Asemenea căsătorii găsim și în Moneasa. Copiii slovacilor mutați aici la mijlocul secolului al XIX-lea au încheiat căsătorii cu germani, dar și cu maghiarii de aceeași religie din localitate și din împrejurimi. Astfel Julianna Gedeon (1884-1959), nepoata lui Gaspar Gedeon I, se mărită cu Iuliu Zoller din Zugău (Dezna). Alți membri ai familiei lui Ioseph Gedeon I s-au căsătorit cu maghiari, familia sfârșind prin a fi asimilată de comunitatea maghiară. Ca urmare, pe

34 Inf. Ioana Engelhardt, strănepoată.

crucile Gedeonilor din cimitirul catolic, inscripțiile funerare sunt scrise în limba maghiară.

Urmașii acestor maghiari, prin alte căsătorii mixte, de data aceasta cu români, au sfârșit prin a se româniza. Un exemplu în acest sens este tot familia slovacului Gaspar Gedeon I, a cărui stră-stră-strănepoată se numește Diana Toderăș.

Căsătorii între slovaci și români au avut loc și în Peregul Mare, în perioada când a fost desființată biserica greco-catolică și slovaci au trecut, cu biserică cu tot, la Episcopia Ortodoxă română din Arad, sau în Fântânele, unde biserica romano-catolică este frecventată și de români catolici veniți din Moldova. Asimilarea slovacilor prin căsătoriile cu români era deja evidentă în anul 2001, când, potrivit afirmației preotului german din Fântânele, din cele 15 familii mutate la Tisa Nouă, doar două mai cunoșteau limba slovacă (Colta 2011b: 168).

La fel, în Semlac, slovaci au încheiat căsătorii mixte cu germanii, dar și cu românii greco-catolici.

Din aceste exemple devine evident că toate aceste căsătorii mixte au fost, în multe cazuri, primul pas spre asimilare, spre renunțarea la identitatea slovacă.

Alterarea, desemantizarea, deritualizarea tradițiilor

Un rol în această criză identitară a avut și alterarea, desemantizarea, deritualizarea tradițiilor.

Modernizarea vieții, influența orașului cu valorile sale a determinat în ultimii 70 de ani o treptată alterare, o diluare, o deritualizare a tradițiilor, echivalentă cu pierderea unei părți importante a simbolurilor ce susțineau identitatea etnoculturală slovacă.

Foarte multe obiceiuri ce au reprezentat o componentă importantă în modul de viață slovac, care a contribuit la stabilirea unor legături pe viață, în contextul modernizărilor care au avut loc, au fost scoase din uz. Așa au dispărut, odată cu nașterea la spital, persoane importante din viața comunitară, precum *baba* (moașa), sau, după ce fetele nu s-au mai legat pe viață făcându-se *koma*, *komažena*, cea care ducea copilul împreună cu *baba* la biserică pentru a fi botezat.

Schimbări prin simplificarea ceremonialurilor, prin pierderea vechilor semnificații rituale, au avut loc și în cazul nunților și al înmormântărilor. Vechea ritualistică, săvârșită în trecut cu sfințenie pentru a nu se destrăma căsătoriile sau pentru ca mortul să plece pe lumea cealaltă împăcat, a fost înlocuită treptat de scenarii fastuoase, menite să impresioneze asistența. În aceste condiții abia se mai poate ghici identitatea confesională a performerilor, totul fiind focalizat pe bogăția familiilor implicate.

În sfârșit, plecarea tinerilor din comunitățile rurale, contactul cu anonimatul și modernitatea uniformizantă a orașului au sfârșit prin a-i face pe slovaci să renunțe la tradiții în favoarea unei culturi globalizante, impersonale.

Apariția dilemelor identitare

Dilemele identitare au apărut și, în parte, au fost determinate de instaurarea comunismului.

O măsură care a afectat viața confesională a slovacilor greco-catolici a fost Decretul 358 din 1 decembrie 1948 de desființare a Bisericii Unite cu Roma din România. Cum, în urma desființării cultului, clădirile și averile bisericilor greco-catolice au fost preluate de ortodocși, comunitățile slovace greco-catolice au trecut, împreună cu biserica lor, până în 1990, când a fost reînființat cultul greco-catolic, la ortodoxie. Atunci s-au întors, cu biserică cu tot, la vechea lor religie, iar parohiile reînființate au trecut în subordinea Episcopiei Române Unite cu Roma, Greco-Catolică de Lugoj.

Cei peste 50 de ani în care au fost ortodocși, aparținând de Episcopia Ortodoxă Română a Aradului, i-a marcat din punct de vedere identitar, dintre toți slovacii din județ ei fiind, confesional, complet diferiți de ceilalți. În plus, trecerea la ortodoxie a deschis, cum am menționat deja, drumul spre căsătoriile mixte cu românii ortodocși din localitate (Rozkoš 2004: 223).

Această opțiune a dus la o oarecare marginalizare a slovacilor, care vorbeau și un grai aparte, cu multe împrumuturi poloneze și ucrainene.

Referindu-ne la slovacii din Peregul Mare, cu ocazia cercetărilor efectuate în localitate,³⁵ am descoperit, dincolo de confesiune și de graiul vorbit, existența unei culturi tradiționale slovace, parte conservată în stratul cultural profund, parte încă vie, dar diluată.

Am menționat acest lucru pentru că mulți contestă în continuare identitatea slovacă a acestui grup.

Printre aceștia se numără și ucrainenii, mutați în Peregul Mare destul de târziu, care utilizează azi biserica greco-catolică împreună cu slovacii (Rozkoš 2004: 225).

Cum după reînființarea cultului greco-catolic numirea unui preot slovac nu a mai fost posibilă, actualul preot, Vasile Bojcsuk, instalat în 1995, este ucrainean. El ține slujba în limba ucraineană și are tendința să-i treacă în statisticile bisericești și pe slovaci drept ucraineni, cu toate că titulatura actuală a bisericii este „Biserica Greco-Catolică Slovaco-Ruteană Unită cu Roma Peregul Mare”.

În ciuda declarațiilor făcute de preot, care, utilizând umbrela „ruteană”, îi ascunde sub ea și pe slovaci, la recensământul din 2011, în Peregul Mare, 203 persoane s-au declarat vorbitori de limbă slovacă. Dilema lor identitară nu este determinată de gândul că n-ar fi slovaci. Ei știu că sunt slovaci, dar nu știu „ce fel de slovaci sunt”. Cum și-au pierdut portul cu multă vreme în urmă, în 2005 încearcă să îl redescopere, planificând o călătorie în Slovacia, în zona orașului Bardejov, în care au auzit că se vorbește un grai ca al lor.

Schimbarea identității

Comparativ cu aceste dileme, o situație mult mai gravă înregistrată în județ a fost aceea în care unele comunități, mai mici sau mai mari, au sfârșit prin a-și schimba identitatea, fie în cea românească, fie în cea maghiară.

Simțindu-se foarte diferiți de români, slovacii care s-au românizat au făcut-o relativ târziu, după mai multe generații, în condițiile în care au aparținut aceluiași cult sau, trăind printre români, au încheiat căsătorii mixte cu aceștia.

Un exemplu de asimilare treptată, datorită cultului, l-am întâlnit la slovacii greco-catolici din Semlac, care, după ce au trecut prin etapa ortodoxă, s-au re-întors la religia greco-catolică și frecventează biserica greco-catolică împreună cu românii de aceeași confesiune.³⁶ Or, confesiunea comună a permis căsătoriile între români și slovaci. La acest proces de românizare contribuie azi și serviciul religios în limba română.

Față de aceste cazuri, totuși puține, o mare parte dintre slovacii romano-catolici sau evanghelici luterani care au frecventat biserica împreună cu maghiarii s-au maghiarizat. Gyula Somogyi vorbea deja la începutul secolului al XX-lea despre maghiarizarea slovacilor luterani evanghelici din Arad (Somogyi 1913: 17). Alți istorici menționează maghiarizarea timpurie a slovacilor din Țipar, Pecica. În sfârșit, diferiți informatori vorbesc despre maghiarizarea slovacilor din Olari, Moneasa. Totuși, în niciuna din aceste comunități schimbarea identității nu a fost totală.

Singurul caz în care întreaga comunitate și-a schimbat identitatea a fost cel din Mocrea. Și aceasta în ciuda confesiunii luterane, care a fost, cum am văzut în cazul slovacilor, mai conservatoare.

Cu toate că tendințe de maghiarizare au existat și la sfârșitul secolului al XIX-lea, prin învățătorii maghiari (Somogyi 1913: 105), adevărata deteriorare a identității comunității slovace din Mocrea a început după trecerea bisericilor evanghelice luterane slovace la Episcopia Evanghelică Lutherană din Cluj. Numirea de către această episcopie, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, a unui preot maghiar, care era evanghelic calvin, a declanșat prin biserică un proces de maghiarizare a slovacilor cu scopul întăririi minorității maghiare locale (Rozkoš 2004: 221-225). Alături de serviciul religios în limba maghiară, preotul a maghiarizat întreaga ritualistică a sărbătorilor de familie și calendarice de peste an.

La această maghiarizare a vieții comunitare s-a adăugat procesul de industrializare a țării, care a determinat tinerii în Mocrea să facă navetă zilnic spre centrele urbane. În cazul tinerilor slovaci, contactul cu modernitatea urbană a diluat atașamentul față de modelul cultural tradițional slovac.

În felul acesta, comunitatea slovacă din Mocrea, renunțând treptat la limbă și la propria cultură tradițională, a sfârșit prin a deveni într-un timp foarte scurt una maghiară.

36 Inf. Florin Hornoiu, născut în Semlac.

Al doilea exemplu este cel al micii comunități slovace de religie romano-catolică din Cărand, al cărei proces de românizare a început încă din perioada interbelică, după apariția căsătoriilor mixte. Așa se face că în statisticile mai noi numărul celor care au declarat că vorbesc limba slovacă a început să scadă. În 1966 s-au mai declarat slovaci 113 locuitori, în 1977, 72, în 1982, 45, iar în 1992, 41, ca în 2011 să nu se mai declare niciunul. Impresia este că au dispărut, că au plecat, că nu mai există.

Totuși, la ancheta de teren, pe care am întreprins-o în 2016, am constatat că bătrânii din Toplița mai vorbesc limba slovacă, iar nepoții acestora recunosc că sunt puțin și slovaci, chiar dacă părinții nu i-au învățat limba maternă, nici ei nu știu să spună de ce.

O recunoaștere a identității slovace a micii comunități vine de la românii din localitate. Vorbind despre cei din Toplița, românii îi numesc *toți*, termenul folosit în Ungaria pentru slovaci (*tót*), și povestesc că aceștia la înmormântări pun sicriul pe prag de trei ori, lucru pe care românii nu îl fac.

La rândul lui, preotul ortodox din Cărand,³⁷ deși îi consideră români, recunoaște că a acceptat, la cererea celor din Toplița, să țină ziua morților în cimitirul din cătun la 1 noiembrie, ca la catolici.

Demersurile elitei slovace de reconstrucție a identității

Necesitatea reconstruirii identității etnice colective a grupului și nevoia redefinirii acestuia în relațiile cu ceilalți au fost conștientizate de slovacii din România imediat după schimbările care au avut loc în decembrie 1989.

În acest demers de reconstrucție și de consolidare a unei identități care se deteriorase, rolul principal l-a avut elita politică și culturală slovacă.

Prima inițiativă, materializată încă în 4 ianuarie 1990 la Nădlac, a fost aceea a înființării Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România.

Scopul declarat al UDSCR, încă de la înființare, a fost acela de a păstra identitatea slovacilor și a cehilor și de a-i reprezenta politic.

Cu sprijinul Uniunii, în același an au fost înființate filiale ale UDSCR în toate zonele în care trăiesc slovaci și cehi.

Adrian Miroslav Merka, reprezentantul grupului slovac în Parlamentul României și, după ultimele alegeri, președintele UDSCR-ului, luptă alături de ceilalți lideri ai minorităților din țară pentru realizarea unui cadru legislativ care nu numai să favorizeze supraviețuirea grupului, ci și să-i asigure dezvoltarea și afirmarea în țara în care trăiește.

Pe lângă această elită politică, ce a fost reprezentată în teritoriu în ultimii 26 de ani printr-o sumă de consilieri locali, primari și viceprimari, cea care contribuie efectiv la consolidare identității slovace este elita culturală, în cazul județului Arad, cea din Nădlac.

37 Preot Doru Dragoș, comuna Cărand.

În ceea ce privește formarea acestei elite culturale, un rol esențial l-a avut liceul slovac, înființat în Nădlac în anul 1945.

Din rândul absolvenților, în localitate s-a format, încă în plină perioadă comunistă, un important grup de intelectuali, profesori, dar și prestigioși poeți, scriitori, folcloriști și artiști precum Ivan Miroslav Ambruš, Dagmar Mária Anoca, Stefan Dovál, Ivan Molnár, Jaromir Novác, Pavel Rozkoš, Adam Suchánsky, Ondrej Štefanko, Mária Štefanková, care și-au asumat gestionarea unei culturi slovace înalte, de diasporă, care a devenit de referință pentru slovacii din țara-mamă.

Cu privirea întoarsă spre țara-mamă

Încă din 1990, elitele culturale slovace din Nădlac au luat legătura cu țara-mamă, au cerut ajutor, au stabilit parteneriate cu diferite instituții, au început să desfășoare activități comune, au organizat excursii în locurile de origine.

Din Slovacia au sosit cărți pentru bibliotecile comunale și școlare și o tipografie. Absolvenții secției slovace a liceului din Nădlac au primit locuri la universitățile din Slovacia. Elevii de școală merg anual în tabere în țara de limbă, participă cu lucrări la expoziții.

La Nădlac sunt invitați istorici slovaci și etnografi din Bratislava, care au realizat, cu sprijinul organizațiilor slovace din Serbia, Ungaria și România, expoziții itinerante în cele trei țări și în țara-mamă (*Teatrul de amatori slovac din Ținuturile de Jos*, *Nunta slovacă în Ținuturile de Jos*). De asemenea, sunt invitați artiști plastici din Slovacia, soliști de muzică populară și ușoară, formații instrumentale sau de dansuri, ceea ce micșorează implicit distanța dintre diasporă și țara de origine.

Legăturile cu slovacii din vecinătate

Legăturile cu slovacii din Serbia și Ungaria au devenit după 1990 și ele mai strânse. De la simple vizite, la invitații la diferite activități, cum sunt „Iarmaroacele din Ținuturile de Jos”, organizate de slovaci alternativ în Serbia, Ungaria sau România, s-a ajuns la parteneriate în proiecte transfrontaliere cu fonduri europene.

În paralel, sunt organizate conferințe științifice și sunt tipărite antologii, reviste, publicații comune.

Amintim dintre activități conferința cu titlul *Divadelné múzi na Dolnej zemi* („Bărbați de teatru din Ținuturile de Jos”), care a avut loc la Nădlac în 18 și 19 martie 2016 și la care au participat politicieni, istorici, literați, profesori slovaci din cele trei țări, între care Adrian Miroslav Merka, Ján Fuzik, Peter Procháska etc.

La fel, publicația *Dolnozemský Slovák* („Slovacul din Ținuturile de Jos”), la a cărei apariție contribuie organizații politice și instituții culturale slovace din cele trei țări (Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovici, Celoštátna slovenská samospráva v Maďarsku, Čbianska organizácia Slovákov, Demokratický zväz Slovákov a Čechov v Rumunsku și Kultúrna a vedecká spoločnosť Ivana Krascu s Rumunsko), a împlinit anul acesta 21 de ani de la reapariție.

Aceste publicații și activități comune refac unitatea culturală a slovacilor din Ținuturile de Jos.

Reconstrucția identității slovace

Cât privește demersurile de reconstrucție a identității slovace în județul Arad după 1990, ele sunt în principal articulate tot pe vechile semne și simboluri de apartenență – recunoscute de grup ca mărci de unitate în interior și de diferență în exterior –, care sunt în permanență reactivate.

Una dintre problemele rezolvate a fost însăși revizibilizarea grupului.

În localitățile în care există comunități mai mari, slovacii sunt vizibili în peisajul lingvistic printr-o serie de marcaje. Tabla de localitate în care apare și denumirea slovacă, completată la Nădlac cu acel *Vitame Vas* („Bine ați venit”), inscripțiile în limba slovacă din exteriorul și interiorul bisericii, inscripțiile bilingve de pe unele instituții ale statului (primărie, școală, bibliotecă), numele și textele de pe monumentele funerare, scrise numai în limba maternă, reprezintă tot atâtea elemente identificatoare, care îi legitimează pe slovaci în teritoriu și le permit să fie recunoscuți ca prezență, atât de românii majoritari, cât și de celelalte minorități.

În sfârșit, din spațiul public nu lipsesc nici plăcile comemorative, ce trimit la trecutul grupului în localitate, scrise în două limbi.

De asemenea, în anumite contexte a început să fie etalat, alături de tricolor, drapelul slovac.

La această afișare oficializată se adaugă limba vorbită, ce poate fi auzită și recunoscută în diferite contexte oficiale.

Dincolo de aceste elemente văzute și auzite, consolidarea identității este susținută de un anume reviriment al elementelor marcatoare de identitate.

În condițiile în care slovacii din diasporă nu pot să facă apel la o istorie națională,³⁸ ponderea în procesul de consolidare a sentimentului de apartenență cade pe celelalte simboluri naționale, utilizate de toate minoritățile: biserică, limbă, cultură.

Ca urmare, Biserica Evanghelică Luterană, ca instituție națională de bază, are și în prezent valoare de „marcă identitară” pentru slovaci.

38 Statul slovac a luat ființă în 1993.

După 1990, după ce s-a reînființat Protopopiatul Evanghelic de la Nădlac, acesta a restabilit legătura, întreruptă, cu conducerea bisericii helvete, care și-a reluat patronajul religios și a început să sprijine comunitățile religioase din diasporă cu bani și echipamente.

În vederea recuperării credincioșilor, îndepărtați de biserică în perioada comunistă, preoții evanghelici au imprimat sărbătorilor bisericești un anumit fast, menit să impresioneze și să stimuleze mândria națională slovacă.

Această politică de păstrare a identității prin biserică i-a mobilizat pe preoții evanghelici din Nădlac să se deplaseze și să țină periodic serviciul religios în limba slovacă și în alte localități, precum Aradul.

O anumită organizare există și în biserica romano-catolică din Țipar, unde serviciul religios se ține, pe ore, în mai multe limbi (maghiară, germană, slovacă), preoții numiți, printre care unul bulgar, știind și limba slovacă.³⁹

De asemenea, biserica a început în ultimii ani să se implice în organizarea diferitelor manifestări locale (aniversări, zilele satului etc.).

În Nădlac, protopopiatul a deschis cantină, a început să ofere enoriașilor mese gratuite la anumite evenimente, le-a permis pensionarilor să se întâlnească la sediul său.

O atenție mult mai mare a început să fie acordată și *limbii*. Ca limbă maternă, limbă slovacă vorbită de diaspora din România este azi, potrivit slaviștilor, o limbă construită din limba populară standardizată, fiind oarecum departe de diferitele graiuri, împănate cu numeroase expresii locale.

După cum am arătat deja, deprinderea limbii standard de cei care între ei vorbeau în graiul local s-a realizat, în timp, prin intermediul școlii, utilizarea ei fiind considerată esențială pentru grup.

Or, desființarea școlilor sau a secțiilor în limba maternă, în cele mai multe sate cu populație slovacă, din lipsă de elevi sau în urma unor măsuri legislative, a făcut ca, în ultimele decenii, în multe dintre localitățile în care numărul slovacilor este mai mic, cunoașterea limbii să se limiteze la nivelul vorbit, iar utilizarea să se reducă la nivelul grupului și al familiei. Un asemenea vorbitor al limbii slovace „de casă” din Nădlac, ajuns la Bratislava, a stârnit curiozitate, fiecare dintre cei care îl ascultau vorbind încercând să ghicească regiunea din Slovacia din care provine.

În comunitățile mai mari, în cazul vorbitorilor de limbă slovacă standard, se pune azi problema duratei de utilizare a limbi, a contextului de utilizare, a modului de utilizare (în conversație, la lectură etc.).

Ca urmare, una dintre preocupările elitei culturale de după '90 a fost aceea de a pune în circulație limba slovacă standard, prin presă și carte.

Această sarcină și-a asumat-o Societatea Culturală și Științifică „Ivan Kras-ko”, care, în anul 1991, a primit din Slovacia o tipografie complet utilată și a început să desfășoare o activitate prolifică de editare de ziare și cărți.

Dintre periodicele slovace tipărite la Nădlac, menționăm *Naše snahy*, revista lunară a tineretului slovac intitulată *My* („Noi”), revista bilingvă româno-slo-

39 Inf. Rudolf Kocsis, n. 1963, Țipar.

vacă *Rovnoběžné zrkadlá* („Oglinzi paralele”) și publicația *Dolnozemský Slovák* („Slovacul din Ținuturile de Jos”), editată împreună cu Societatea Slovacilor din Voievodina și cu Asociația Scriitorilor și Artiștilor Slovaci din Ungaria.

Acestor ziare și reviste li s-au adăugat numeroase cărți, de la manuale până la literatură și tipărituri de specialitate, toate finanțate din Fondul Literar Slovac.

În sfârșit, tot aici trebuie să amintim transmisiile radio și ambițioasele încercări din anii 1997-1998 de emisie în limba slovacă la un post de televiziune local, prin cablu, care a reușit să fie permanentizate din 2012, după implicarea primăriei. În felul acesta, slovacul din Nădlac este în contact vizual și sonor cu limba și cultura slovacă. La fel, activitățile științifice desfășurate anual la Nădlac, unele în cadrul *Zilelor Culturii Slovace*, mobilizează o parte din profesorii slovaci din localitate, îi pune în contact cu participanți din țara-mamă sau din aceste ținuturi.

O funcție identificatoare, în contextul limbii, are și onomastica, adică repertoriul de nume slovace, precum Ján, Ondrej, Ludovit, Ivan, Pavol, Jaromír, pe care și intelectualitatea slovacă, și ceilalți membri ai minorității slovace din România le utilizează și azi. Chiar și atunci când numele este maghiarizat sau românizat, în comunitate persoana este numită cu numele slovac: *Îl cheamă Gheorghe, dar noi îi spunem Juraj*.⁴⁰

În sfârșit, ultimul simbol identitar, „resuscitat” în măsura în care acest lucru a mai fost posibil, este cultura tradițională slovacă din zonă.

Elita slovacă și-a propus un program de „recuperare” a unora dintre valorile tradiționale, care pot și azi defini grupul.

Un prim element și cel mai vehiculat din vechea cultură tradițională este, așa cum am arătat deja, costumul popular.

Încercând să transforme costumul popular într-o marcă identitară, slovacii din Nădlac și-au comandat, pentru spectacole, costume populare din regiunea Zemplín, sau au reintrodus la costumul de scenă elemente cu caracter național din portul dispărut, precum pălării de forme speciale și bastoane, iar la fete, panglici de culoare roșie și albastru ceruleum, proprii drapelului slovac.

Al doilea element de reprezentare etnică este repertoriul de cântece și dansuri. În județ, la Nădlac, există o formație de dansuri, *Sálašan*, o orchestră de fanfare, *Nadlačanka*, și un grup vocal. Formația de dansuri participă la diferite festivaluri din țară, din Ungaria, din Serbia și Slovacia, unde reprezintă minoritatea slovacă din acest teritoriu.

Actualul repertoriu al slovacilor din Nădlac este însă unul construit, cele mai multe dansuri fiind preluate din diferite regiuni ale Slovaciei, de unde a fost adus și un instructor după anii '90. S-a apelat la această soluție de „slovacizare” a repertoriului muzical, fiindcă la Nădlac, sub influența germană și maghiară, încă de la începutul secolului al XX-lea se dansau mai mult polci și ceardașuri. În noul repertoriu a fost introdus, pentru virtuozitate, și un dans fecioresc cu bate.

40 Inf. Dagmar Anoka, n. 1950, Nădlac.

În sfârșit, în aceeași idee de a prezenta „celuilalt” etnia slovacă, prin ceea ce are ea mai reprezentativ, în ultimii ani în spectacole au apărut și unele construcții artificiale, precum secvențe din ceremonialul de nuntă slovac, cu orațiile primului domnișor de onoare.

Aceste reprezentări de scenă sunt destinate țării-mamă, slovacilor din alte țări sau din alte zone ale României, străinului. Dar ele au, în același timp, și rolul de a stimula emoțiile, sentimentul de mândrie, oricărui slovac autohton.

Din inventarul tradițional la care se face azi recurs, o altă componentă este bucătăria slovacă, în care o pondere mare o au găluștele și aluaturile.

Slovacii din Nădlac au deschis în localitate o *Koliba*, un restaurant cu specific slovac, în care fete îmbrăcate în costum popular servesc *posucha* (aluat cu brânză sărată), *opekance*, *kapustinka* (plăcintă cu varză), *kysnutie haluske* și nelipsita *kapustova*, supă din varză acră cu cârnați.

De asemenea, primăria din Nădlac inițiază de doi ani un *Festival de Artă Culinară*, la care familii de slovaci participă cu propriile rețete la un concurs de gătit.

Unele dintre aceste preparate, devenite „branduri” culinare nădlăcane (cârnatul slovac, colacul slovac, găluștele tăuțești și griliașul), scoase din contextele cotidiene sau festive de consum, sunt transformate în simboluri ale identității slovace, pentru că ele sunt cunoscute și consumate atât în Slovacia, la Bratislava, cât și în Ungaria, la Békéscsaba, adică acolo unde există slovaci.

Din acest punct de vedere, „gastronomia și practicile sale constituie un discurs vizibil despre Sine și despre Celălalt în peisajul gastro-identitar, care abundă de produse tradiționale” (Mihăilescu 2013: 18) naționale.

Slovacii din județul Arad sunt invitați cu produsele lor la târguri culinare, la Parlamentul Europei, la Ambasada Slovacă din București, unde se prezintă și se reprezintă ca identitate distinctă.

O ultimă anchetă

După 26 de ani de la începerea demersurilor de consolidare a identității, ne-am propus o ultimă anchetă pentru a vedea evoluția actuală a grupului, gradul de conservare sau, dimpotrivă, de deteriorare a identității, rutina în care a intrat procesul de reconstrucție.

Unele pierderi culturale pentru slovacii din județul Arad au avut loc prin decesul unor scriitori și oameni de cultură care s-au implicat în viața cultural-științifică a slovacilor, între care și scriitorul Ondrej Štefanko, fost președinte UDSCR. Ca urmare, din 2008 activitatea tipografiei slovace din Nădlac a fost oprită, funcționând doar Editura „Ivan Krasko”.

Aceste pierderi au fost compensate de celelalte elite culturale ale grupului, care se străduiesc în continuare să mențină vie cultura slovacă în zonă.

Organizația UDSCR din Pecica, a cărei președintă este d-na Blažena Karkuš, a organizat în 2016 a VII-a ediției a Seratei Interetnice, la care sunt servite produse tradiționale și se cântă muzică slovacă.

Slovacii la recensământul din 2011

Însă, la o analiză generală, în ciuda tuturor demersurilor, recensământul din anul 2011 înregistrează noi scăderi ale populației care se declară vorbitoare de limbă slovacă.

Numărul total al slovacilor la acest recensământ a fost de 4 462, dintre care în orașe 3 618, iar în comune 844. Pe localitățile analizate, situația este următoarea: Arad 330, Chișineu-Criș 22, Curtici –, Ineu 7, Lipova 10, Nădlac 3 179, Pâncota 16, Pecica 42, Sântana 5, Sebiș 5, Fântânele 104, Livada 4, Olari (Sintea Mică) 79, Păuliș 6, Peregul Mare 203, Șetin 10, Semlac 30, Șepreuș 4, Sintea Mare (Țipar) 185, Târnova 4, Tauț 6, Vinga (Mănăștur) 151, Vladimirescu 22, Zăbrani 4.⁴¹

Reconfigurarea insulei lingvistico-culturale slovace în teritoriu

Dincolo de scăderea numerică, ultimul recensământ indică implicit schimbări în structura etnică a localităților, micșorarea numărului slovacilor fiind în multe așezări compensată de creșterea numărului românilor sau al altor grupuri etnice. Față de datele oferite de recensămintele din perioada 1880-1992, constatăm o reducere vizibilă a insulei lingvistice și culturale slovace în județul Arad. Răspândirea difuză în teritoriu despre care vorbeam în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea s-a redus vizibil, chiar dacă mai întâlnim localități în care s-au declarat slovaci 1, 4, 6 persoane. La fel, au dispărut și multe din comunitățile mici și mijlocii, în care azi nu se mai declară nimeni slovac. Cât privește comunitățile mari, acestea au suportat și ele micșorări vizibile, slovacii fiind azi concentrați doar în câteva localități-cheie, între care Nădlacul se situează pe primul loc, cu o pondere a slovacilor de 42,97%.

Această concentrare este evidentă și în faptul că, din fostele organizații ale UDSCR înființate în 1990, azi doar patru mai sunt active (Nădlac, Peregul Mare, Pecica și Țipar).

41 Date oficiale furnizate de Direcția Județeană de Statistică Arad.

Ilustrații

1. Familia Batki-Toth din Țipar, 1890

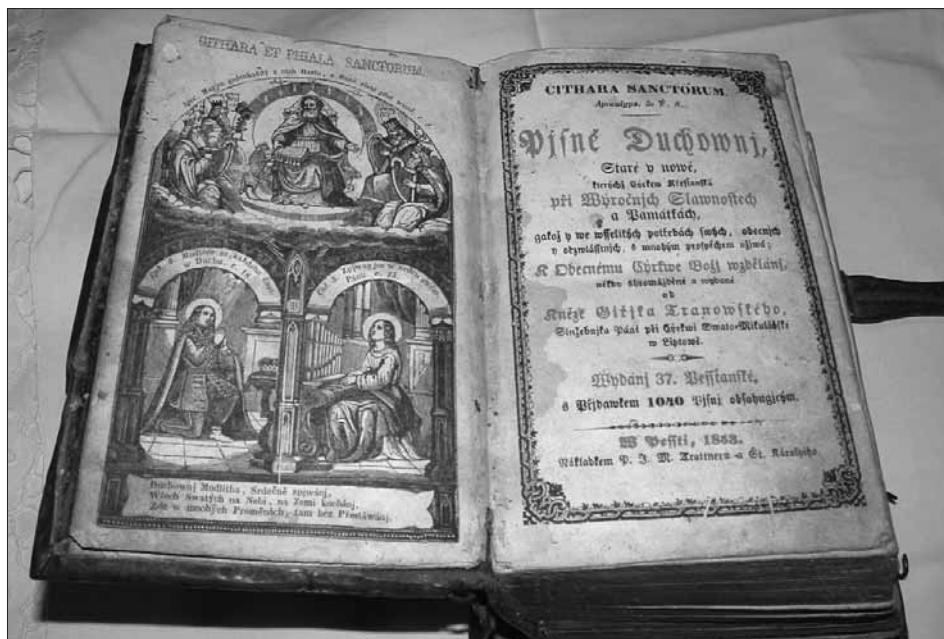

2. Familia Gedeon din Moneasa, cca. 1917

3. Femeie măritată din Nădlac

4. Carte luterană de cântece

5. Casă tradițională slovacă cu trestie din Nădlac, 2010

6. Casă tradițională slovacă cu trestie din Nădlac, 2010

7. Interior slovac

8. Mihai Bujtaș, ultimul constructor de case din Nădlac, 2010

9. Zsuzsana Června, ultima țesătoare slovacă din Nădlac

10. Zsuzsana Června și Andreea Buzaș în portul slovac din Serbia

11. Expoziție organizată la sediul UDSCR Nădlac

12. Formația slovacă de dansuri din Nădlac

13. Fanfara slovacă din Nădlac

14. Anna Lestyanova, specialistă în colaci

15. Cârnațul slovac

16. Griliașul

17. Găluștele tăuțești

18. Slovaci din Nădlac azi

19. Priveghi la capela luterană din Nădlac

Cronologie istorică

- 1381** – regele Ludovic I emite actul *Privilegiul slovacilor din Žilina (Zsolna)*
- 1520** – este citit pentru prima dată pe teritoriul Slovaciei documentul conținând cele 95 de teze ale lui Luther, de preotul Tomas Preisner din Lubica
- 1546** – sinodul de la Prešov elaborează *Confessio Pentapolitana*, apoi *Confessio Montana* la Banská Štiavnica (1559) și *Confessio Scepusiana* la Spiš (1569); încearcă „catolicizarea” credinței evanghelice, pentru a fi acceptată de autorități
- 1599** – pătrunderea turcilor pe teritoriul Slovaciei, pe valea râului Vah
- 1606** – Tratatul de la Viena privind egalitatea între națiuni în imperiu
- 1610** – palatinul Gheorghe Thurzó organizează la Žilina primul sinod al Bisericii Evanghelice C.A. din Ungaria
- 1619** – este încetățenit principiul „cuius regio, eius religio”
- 1622** – *De Propaganda Fide* – act care permitea folosirea limbii poporului în misiunile de recatolicizare
- 1618-1648** – Războiul de 30 de Ani
- 1664-1671** – conspirația lui Francisc Wesselényi
- 1672** – răscoala lui Gašpar Pika din Orava (*Árva*) împotriva catolicilor
- 1673** – persecuțiile împotriva a 33 de preoți evanghelici
- 1678-1684** – insurecția curuților conduși de Imre Thököly
- 1683** – înfrângerea otomanilor la porțile Vienei, cu ajutorul regelui polonez Ján Sobieski
- 1697** – răscoala țărănească în districtul Tokaj
- 1699** – pacea încheiată de habsburgi cu otomanii la Karlowitz (habsburgii ocupă Transilvania)
- 1703** – insurecția nobiliară antihabsburgică condusă de Francisc Rákóczi
- 1708-1710** – epidemia de ciumă pe teritoriile Slovaciei de astăzi
- 1711** – este semnată Pacea de la Satu Mare dintre imperiali și curuți
- 1712** – începuturile exodului de iobagi de pe teritoriile Slovaciei
- 1713** – *Pragmatica Sanctiune* – acceptarea succesiunii la tron și pe linie feminină
- 1715** – apare legea cu privire la înființarea armatei permanente
- 1715** – acceptarea libertăților religioase și a dreptului la așa-zisa „liturghie privată” pentru protestanți
- 1718** – pacea încheiată de habsburgi cu otomanii la Passarowitz (habsburgii ocupă Banatul)
- 1719** – baronul Johann Georg Freiherr von Harruckern primește 700 000 de iugăre de pământ în comitatul Békés
- 1731** – *Resolutio Carolina* – impune restricții de funcționare confesiunilor protestante
- 1735** – răscoala condusă de Petar Jovanović, zis Pero Segedinac
- 1738** – habsburgii pierd războiul cu otomanii și cedează Oltenia

- 1747 – aşezarea slovacilor la Mocrea (Apatelek), județul Arad
- 1764 – dieta de la Pressburg – prilej cu care Curtea de la Viena încearcă să îngrădească privilegiile nobilimii maghiare și să aplice reforme economice, să îngrădească puterea Bisericii Catolice
- 1776 – la Mocrea (județul Arad) se înființează prima școală slovacă de pe teritoriul actual al României
- 1777 – apare *Ratio educationis*
- 1777 – Universitatea din Nagyszombat (Trnava) se mută la Buda
- 1778 – primul grup de slovaci se așază individual la Nădlac
- 1781 – este adoptată *Patenta de toleranță* a lui Iosif al II-lea
- 1784 – se mută de la Pressburg la Buda și Camera Hungarica, și Consiliul Locumtenențial
- 1780 – Juraj Papanek scrie lucrarea *Historia gentis Slavae*
- 1780-1790 – încercări nereușite de reforme iluministe ale lui Iosif al II-lea
- 1782 – aşezarea slovacilor în Párdány și Nagykomlós (Comloșul Mare)
- 1785 – aşezarea slovacilor în Budoi
- 1787 – aşezarea slovacilor în Livada
- 1790 – aşezarea slovacilor în Vărzari și Borumlaca
- 1799-1803 – aşezarea slovacilor în apropiere de Cernăuți
- 1788-1791 – „Războiul lui Iosif”, terminat prin încheierea Păcii de la Șistov
- 1791 – dieta confirmă, prin adoptarea legii nr. 26, *Patenta de toleranță* din 1781
- 1790-1792 – domnia lui Leopold al II-lea pe tronul habsburgic
- 1792-1833 – domnia lui Francisc al II-lea pe tronul habsburgic
- 1795 – condamnarea și executarea iacobinilor maghiari
- 1802 – colonizarea localității Nădlac (județul Arad) de către slovaci
- 1811-1817 – aşezarea slovacilor în Valea Ungurului, Valea Târnei și Șinteu
- 1811 – începe colonizarea Vucovei (județul Timiș)
- 1813 – slovaci se așază la Butin (județul Timiș)
- 1819 – slovaci se așază în Semlac (județul Arad)
- 1820 – localitatea Nădlac primește statutul de oraș de câmpie
- 1830 – aşezarea slovacilor în Huta Voivozi și Socet
- 1831 – holera bântuie în Ținuturile de Jos
- 1832-1836 – „dieta lungă” și constituirea opoziției cetățenești în frunte cu Lajos Kossuth
- 1841 – slovaci se așază la Poiana Micului (Bucovina)
- 1844 – începe răscumpărarea coloniștilor slovaci din iobăgie
- 1848-1849 – revoluția în Imperiul Habsburgic
- 1852 – slovaci din răsăritul Slovaciei se așază în Peregul Mare
- 1852-1861 – un alt val de holeră cuprinde teritoriile din Ungaria de Sud
- 1873 – la Nădlac este înființată *Nadlacká sporiteľňa* (Casa de Economii din Nădlac)
- 1878-1881 – preotul nădlăcan Ondrej Seberíni este deputat în parlamentul de la Pesta
- 1883 – slovaci se așază la Țipar (județul Arad)
- 1895-1909 – începe plecarea slovacilor spre Bulgaria (Gorna Mitropolija)

- 1898** – este înființat la Nădlac *Cercul Popular Slovac*
- 1899-1913** – plecarea slovacilor în Argentina și SUA
- 1918** – preotul Ludovít Boor participă la Turčiansky Svätý Martin din Slovacia la adoptarea *Declarației Națiunii Slovace*. În același timp, Juraj Hrabovský și Pavol Veselský participă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, ca reprezentanți ai slovacilor din Ținuturile de Jos
- 1924** – este înființată la Nădlac *Asociația Culturală Slovacă*
- 1927** – este înființată la Nădlac asociația sportivă *Sokol* (Șoimul)
- 1929-1932** – la Nădlac apare *Slovenský Týždenník*
- 1930** – în data de 24 august, la Nădlac este înființată *Uniunea Cehoslovacă din România*
- 1936** – semnarea Acordului Cultural Româno-Cehoslovac
- 1936-1941** – la Nădlac apare revista *Naše snahy*
- 1945** – este reactivată suspendata *Uniune Cehoslovacă din România*
- 1945** – în 25 noiembrie este înființat Gimnaziul de Stat Cehoslovac la Nădlac
- 1946** – instaurarea comunismului în România
- 1947-1949** – reemigrarea slovacilor în Cehoslovacia

Cronologia minorității slovace 1989-2015

| IOAN KUKUCSKA |

1989

16-22 decembrie 1989, Timișoara/Temešvár. *Tinerii slovaci participă la revoluție*

Alături de miile de timișoreni de toate naționalitățile s-au aflat și tinerii slovaci. Printre ei se găsea și farmacistul Matei Beracko, care a fost mobilizat la Oficiul Farmaceutic din Timișoara pentru a alimenta spitalele suprasolicitate cu medicamente. Acordă primul ajutor soldaților răniți, alături de echipele medicale. În data de 20 decembrie este singurul călător în vagon, îndreptându-se spre București pentru a rezolva aprovizionarea cu medicamentele necesare la Timișoara. Pe baricadele Timișoarei se mai aflau și soldații în termen Ján Štafanko și Rudolf Molnár, care au scăpat nevătămați.

22 decembrie 1989, Arad. *La demonstrațiile din centrul orașului au participat și tinerii slovaci*

Din primele clipe ale revoluției din Arad au ieșit în stradă angajații marilor întreprinderi din oraș: Strungul, Întreprinderea de Vagoane, IMAR și UTA. Aici erau angajați și mulți etnici slovaci, majoritatea din Nădlac. Unul din participanții activi la demonstrațiile de pe bulevardul principal a fost și Ondrej Koška, angajat la Strungul, și campionul național de judo, profesorul Mihai Teleky.

24 decembrie 1989, Caransebeș/Karansebeš. *Tânărul șofer slovac Michal Verecky este împușcat*

Tânărul șofer Michal Verecky conducea un camion plin de ajutoare umanitare din străinătate (medicamente și alimente), când s-a iscat în centrul orașului un schimb de focuri între garnizoana locală și așa-ziii „teroriști”. Unul dintre gloanțe l-a nimerit în plin, nedându-i posibilitatea să-și ducă sarcina până la capăt.

26 decembrie 1989, Nădlac/Nadlak. *Constituirea unui grup de inițiativă*

Ondrej Štafanko preia inițiativa organizării unui grup de inițiativă care va prelua puterea locală și va controla depozitul de arme de la sediul miliției locale. Acest grup va lua toate hotărârile necesare în perioada crizei și a vidului de putere.

1990

5 ianuarie 1990, Nădlac/Nadlak. Are loc întâlnirea Cenaclului Literar-Științific „Ivan Krasko”

În perioada interbelică au funcționat la Nădlac/Nadlak o serie de asociații literare, culturale, economice, cu filiale în majoritatea localităților locuite de slovaci. În timpul comunismului toate au dispărut, singurul care a reușit să renască și să se dezvolte a fost tocmai Cenaclul „Ivan Krasko”. Se formează un grup de inițiativă compus din membrii acestuia, în frunte cu: Ondrej Štefanko, Ondrej Zetocha, Pavol Bujtár, Dagmar Mária Anoca. Aceștia pregătesc un congres la care să se reînființeze Uniunea Slovacilor și Cehilor din România, uniune dispărută în anii comunismului.

Este ales Comitetul de coordonare provizoriu, format din 21 de membri. Acesta va organiza înființarea a 25 de filiale locale în teritoriu: Nădlac/Nadlak, Arad/Arad, Timișoara/Temešvár, Oradea/Velký Varadín, Reșița/Rešica, Moldova Nouă/Nová Moldava, București/Bukurešť, Țipar/Cipár, Peregu Mare/Velký Pereg, Vucova/Vukova, Bigăr/Bígr, Gărnici/Gerník, Ravensca/Rovensko, Sfânta Elena/Svatá Elena, Eibenthal/Eibenthal, Șinteu/Nová Huta, Budoi/Bodonoš, Sacalasău/Šastelek, Derna/Derna, Mădăras/Madarás, Plopiș/Gemelčíčka, Butin/Butín, Caransebeș/Karansebeš, Vărzari/Varzál, Berzasca/Berzaska.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990. Documente 1990, fotocopie nr. 1.

10 februarie 1990, Nădlac/Nadlak. Delegația organizației Matica Slovenská în România

Delegația organizației Matica Slovenská, condusă de Ludovit Haraksin și Ondrej Karkuš, elaborează împreună cu reprezentanții Uniunii proiectul colaborării bilaterale. Se stabilește modalitatea de colaborare – în primul rând trimiterea de cărți și reviste, manuale, organizarea de tabere pentru copiii din România, burse pentru studenți, trupe de teatru și folclor din Slovacia care vor da spectacole în România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990.

10 martie 1990, Nădlac/Nadlak. Reînființarea Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România

Are loc primul Congres al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România, la care participă delegații slovaci și cehi din județele Arad, Timiș, Mehedinți, Caraș-Severin, Bihor, Sălaj și din București. Lucrările congresului sunt conduse de membrii Comitetului de coordonare provizoriu: Ondrej Štefanko – președinte, Ondrej Zetocha și Ján Fiľo – vicepreședinți și Dagmar Mária Anoca – secretar. Primele măsuri ale Comitetului de coordonare provizoriu:

- numirea unui reprezentant, Heckel Matei, în funcția de inspector-șef la Ministerul Educației;
- cerere de înființare de noi școli cu limba de predare slovacă sau cehă;

- înființarea claselor pedagogice în cadrul Liceului „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac/Nadlak, cu scopul pregătirii cadrelor necesare grădinițelor și școlilor primare cu limba de predare slovacă, respectiv cehă;
- în colaborare cu Matica Slovenská a fost asigurată posibilitatea pentru tinerii absolvenți de liceu de a studia în Slovacia;
- a fost elaborat planul de editare a manualelor în limba slovacă;
- se propune ca programa de istorie să permită și predarea unui capitol despre istoria și tradițiile minorității slovace, respectiv cehe;
- se cere ca Ministerul Culturii să finanțeze anual publicarea a trei titluri de literatură, lucrări științifice, istorice etc. în limba slovacă;
- se cere autonomia bisericii minoritare în cadrul statului român, pentru ca parohiile să fie organizate pe baze naționale (etnice);
- se mai cere finanțarea unei publicații în limba slovacă (*Naše snahy*).

Statutul UDSCR a fost adoptat la primul ei congres. Acesta cuprinde mai multe capitole, dintre care primul se referă la dispoziții generale, al doilea, la drepturile și obligațiile membrilor, al treilea, la structura organizatorică a Uniunii, al patrulea, la mijloacele materiale și ultimul, la remunerări și recompense.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990.

24 martie 1990, Timișoara/Temešvár. Declarația Comitetului de coordonare al UDSCR privind evenimentele din Târgu-Mureș

Considerând că evenimentele din timpul demonstrațiilor din Târgu-Mureș duc la haos și tensiuni interetnice, se cere intervenția organelor competente pentru a înlătura cauzele acestor conflicte și a preveni repetarea lor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990.

17-20 aprilie 1990, București/Bukurešť. Are loc Adunarea generală a Uniunii Scriitorilor din România

Scriitorii de limba slovacă Ivan Miroslav Ambruš, Dagmar Mária Anoca, Adam Suchanský, Ștefan Dovál devin membri ai Uniunii Scriitorilor din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din mai 1990.

14-16 mai 1990, Nădlac/Nadlac, Oradea/Velký Varadin, Budoii/Bodonoș, Șinteu/Nová Huta. Delegația Ministerului Învățământului din Slovacia, condusă de Gabriela Vesela, vizitează România

Sunt prospectate școlile din Nădlac/Nadlac, Oradea/Velký Varadin, Budoii/Bodonoș, Șinteu/Nová Huta și se stabilește necesarul de manuale și materiale didactice.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din iunie 1990.

Mai 1990, Nădlac/Nadlak. Reapare revista „Naše snahy”

Revista *Naše snahy* și-a încetat apariția în anul 1944 și nu a putut fi editată în perioada comunismului. Acum reapare ca organ oficial al UDSCR. Redactor-

șef: Ondrej Štefanko, redactor-șef adjunct: Štefan Dovál, redactori: Dagmar Mária Anoca și Adam Suchansky.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din iunie 1990.

23 iunie 1990, Nădlac/Nadlak. Are loc ședința Consiliului de coordonare al UDSCR

Sunt formate comisii de lucru și sunt aleși șefii acestor comisii. Acestea sunt: Comisia de învățământ, Comisia pentru teatru de amatori, Comisia pentru folclor, literatură și publicații, Comisia radio și televiziune, Comisia de cercetare, Comisia pentru tineret, Comisia pentru culte și Comisia pentru probleme sociale. Se constată că la alegerile din județele Bihor și Arad a fost obținut un număr de 4 584 de voturi, datorită cărora Matej Heckel devine primul deputat slovac în Parlamentul României.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din iulie 1990.

Iunie 1990, Timișoara/Temešvár. Apare anunțul de înființare a emisiunii radio în limba slovacă

Încă din martie 1990 Radio Timișoara încep emisiunile în limba slovacă, pe unda medie 630 de kiloherzi, în fiecare zi de duminică, între orele 16.30 și 17.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din iunie 1990.

Iunie 1990, București/Bukurešť. Apare o nouă publicație a scriitorilor de limbă slovacă

Apare *Variácie 11* („Variații 11”) la Editura Kriterion.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din iunie 1990.

Iulie 1990, județele Bihor-Sălaj. Au loc vizitele conducerii UDSCR în satele slovace

Conducerea UDSCR, reprezentată de Ondrej Štefanko, Dagmar Mária Anoca și Matej Heckel, urmărește consolidarea organizațiilor locale și constatarea nevoilor socioculturale ale acestora.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5-6 din septembrie 1990.

30 august 1990, Budapesta/Budapešť. A fost semnat Acordul de colaborare dintre Uniunea Democratică a Slovacilor din Ungaria și Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România

Președinții celor două Uniuni similare, Maria Jakabova și Ondrej Štefanko, au semnat un acord ce viza: vizite reciproce ale unor trupe de teatru de amatori, schimb de publicații, colaborarea dintre istorici, jurnaliști, etnografi, coreografi etc., schimb de experiență între școlile minoritare și parohii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5-6 din septembrie 1990.

26-28 septembrie 1990, Praga/Praha. *Au loc tratative între reprezentanții statului cehoslovac și conducerea UDSCR*

Președintele UDSCR, Ondrej Štefanko, este invitat la Ministerul de Externe al Republicii Federative Cehoslovacia, împreună cu ambasadorul RFCS la București, Milan Resutik, pentru a discuta despre direcțiile de acțiune și posibilitățile de întrajutorare ale slovacilor și cehilor din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5-6 din septembrie 1990.

9 octombrie 1990, Nădlac/Nadlak. *Au loc discuții între conducerea UDSCR și Pavol Štibraný, consilier pe probleme de comerț al Ambasadei Republicii Cehoslovacia*

Reprezentanții cooperativelor locale încearcă să-și valorifice legumele prin contracte cu fabricile de conserve din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5-6 din septembrie 1990.

12 octombrie 1990, Praga/Praha. *Este semnat Acordul dintre Institutul Cehoslovac pentru Străinătate și UDSCR*

Acest acord prevede: șase burse de studii la universitățile din Cehoslovacia pentru tinerii slovaci și cehi din România, ajutor financiar pentru UDSCR, cursuri de perfecționare de limbă pentru două persoane, asigurarea de material didactic în valoare de 25 000 de coroane, mașini de scris, o mașină de tipărit, un autocar, furnizarea de cărți pentru bibliotecile din localitățile locuite de slovaci și cehi etc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5-6 din septembrie 1990.

15-16 octombrie 1990, Bratislava. *Președintele UDSCR, Ondrej Štefanko, este invitatul guvernului slovac*

Delegația conducerii UDSCR prezintă o notă informativă despre nevoile minorității slovace din România președintelui parlamentului slovac, František Mikloško, premierului Vladimír Mečiar și președintelui organizației Matica Slovenská, Jozef Markuš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5-6 din septembrie 1990.

27 octombrie 1990, Moldova Nouă/Nová Moldava. *Are loc ședința Comitetului de coordonare al UDSCR pentru zona Caraș-Mehedinți*

Prezidiul UDSCR este însărcinat să rezolve următoarele probleme: delimitarea comunei Sfânta Elena de Pescari, electrificarea comunelor din zonă, construirea de drumuri asfaltate, refacerea legăturilor de transport, instalarea legăturilor telefonice, sedii pentru organizațiile locale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din noiembrie 1990.

1991

7 ianuarie 1991, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). Lansarea „Almanahului de Csaba”

Reprezentanții slovacilor din Ungaria, România și Iugoslavia convin să editeze anual, cu sprijinul organizației Matica Slovenská din Slovacia, un almanah comun al slovacilor din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1991.

10 ianuarie 1991, Bratislava. Tratatative cu reprezentanții guvernului slovac

Președintele UDSCR, Ondrej Štefanko, și secretarul UDSCR, Dagmar Mária Anoca, discută cu reprezentanta Ministerului Educației și Tineretului din Slovacia, Gabriela Vesela, despre posibilitățile studiului tinerilor slovaci din România la universitățile din Slovacia. Se stabilesc modalitățile concrete ale acordării burselor de studii: șase burse pentru profilul pedagogic (uman și real), o bursă pentru etnografie, o bursă pentru silvicultură, o bursă pentru poligrafie (studii superioare), o bursă pentru poligrafie (studii medii).

Învățătorii suplینitori vor putea să-și completeze studiile la „fără frecvență” în instituțiile specializate din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1991.

23 ianuarie 1991, Nădlac/Nadlak. Rezoluția Prezidiului UDSCR

Sunt elaborate amendamentele la noua Constituție pe care deputatul slovacilor le va prezenta în parlament. Se constată necesitatea reprezentării minorităților în organele și instituțiile deconcentrate din teritoriu. Adrese în acest sens vor fi din nou remise către prefectii județelor Timiș și Caraș-Severin. Este exprimată nemulțumirea cu privire la editarea reportajelor despre minoritățile slovacă și cehă de către redacția emisiunii *Conviețuiri*. Reprezentantul slovac din cadrul Ministerului Culturii este însărcinat cu elaborarea proiectului de organizare a unui muzeu al culturii slovace din România, eventual a unor puncte de documentare în mai multe județe. Se vor cere mijloace materiale de la guvern pentru editarea celor trei titluri de carte în limba slovacă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1991.

23 februarie 1991, Bácsky Petrovec (Iugoslavia). Este semnat Acordul de colaborare dintre Uniunea Democratică a Slovacilor din Ungaria, Matica Slovenská din Iugoslavia și Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România

Se decide colaborarea în următoarele direcții: vizita reciprocă a ansamblurilor de amatori; colaborarea dintre parohiile minoritare slovace; transmiterea reciprocă de publicații proprii; schimb de experiență între specialiști din diferite domenii; înfrățirea școlilor minoritare sau chiar a localităților; publicarea în comun a revistei *Dolnozemský Slovák*; intermedierea de re-

lații economice și antreprenoriale; stabilirea unei comisii alcătuite din trei membri care să elaboreze un plan concret pentru anul în curs.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1991.

13 martie 1991, București/Bukurešť. Expoziție și spectacol folcloric

La București a avut loc o expoziție de broderie slovacă și un spectacol prezentat de un ansamblu folcloric din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1991.

3-6 aprilie 1991, Nădlac/Nadlak. Vizita unei delegații de scriitori slovaci

Conducerea Uniunii Scriitorilor din Slovacia, reprezentată prin Ladislav Ťažký, Jaroslav Rezník și Peter Andruška, se întâlnește cu membrii Societății Literare „Ivan Krasko”. Se discută despre programa de limba și literatura slovacă predată la școlile minorității slovace.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1991.

6 aprilie 1991, Nădlac/Nadlak. Ședința Comitetului de coordonare al UDSCR

Se constată că amendamentele la Constituție ale UDSCR nu au fost acceptate. Se decide formarea de comisii de împuterniciți, în fiecare județ unde există filiale UDSCR, care să organizeze participarea la alegeri și să reprezinte interesele minorității slovace în relațiile cu organele de stat din județele respective. Se mai acceptă înființarea unei societăți pe acțiuni – Slavia –, din profitul căreia să fie finanțată activitatea Uniunii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1991.

20 aprilie 1991, Șinteu/Nová Huta. Alegerea unui Comitet de organizare

Reprezentanții organizațiilor locale din județele Bihor și Sălaj și-au ales un comitet format din cinci membri (Martin Roľník, Michal Karkuš, Géza Poláček, Karol Janoštiak, Ján Garaj), care vor stabili măsurile necesare pentru rezolvarea problemelor sociale la organele de stat din județ, inclusiv rezolvarea demersului pentru completarea studiilor învățătorilor suplینitori.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1991.

20 aprilie 1991, Praga/Praha. Acord de colaborare

Ondrej Štefanko și Augustin Jager participă la discuții cu reprezentanții Institutului Cehoslovac pentru Diasporă, urmărind înlesnirea călătoriilor slovacilor și cehilor din România în Cehoslovacia, colaborarea în domeniul învățământului, al sănătății, al livrării de mașini și mijloace de transport, al colaborării economice. Ulterior, libera călătorie în Cehoslovacia pentru membrii diasporei va fi concretizată prin Decretul nr. 921/199–20 din 14 mai 1991.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1991.

Iunie 1991, Nădlac/Nadlak. *Scrisoare deschisă a organizației locale Nădlac adresată Comitetului de coordonare*

Președintele organizației locale Nădlac, Pavel Bujtár, semnează scrisoarea deschisă adresată Comitetului de coordonare, prin care încearcă să înlăture neînțelegerile dintre conducerile regionale ale UDSCR Bihor, respectiv Arad. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 1991.

1-12 iulie 1991, Bratislava. *Cursuri de perfecționare pentru învățători*

Conform înțelegerii semnalate mai sus, primii învățători, în număr de 25, participă la cursurile de perfecționare organizate de Ministerul Educației din Slovacia. În același timp, peste 100 de copii slovaci și-au petrecut vacanța în taberele din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1991.

10 august 1991, Nădlac/Nadlak. *Ședința Prezidiului UDSCR*

La această ședință se discută problemele legate de studiul tinerilor din România la universitățile din Slovacia. O altă problemă discutată este pregătirea alegerilor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1991.

12-13 septembrie 1991, Nădlac/Nadlak. *Consfăturile cadrelor didactice din școlile cu limba de predare slovacă din România*

Învățătorii și profesorii de limbă slovacă au participat la consfăturile organizate de Ministerul Educației și de UDSCR. Cursurile de specialitate au fost organizate pe ateliere, în funcție de specialități.

Are loc și o conferință de comemorare a 90 de ani de la moartea lui Gustáv Augustíni. Gustáv Augustíni a fost un slovac care s-a dedicat luptei comune a slovacilor, românilor și sârbilor pentru emanciparea națională. A trăit la București, Sibiu și Arad, fiind redactor la publicațiile românești și secretarul lui Ion Rațiu.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 1991.

15 septembrie 1991, Vucova/Vukova. *Deschiderea școlii slovace*

Se redeschide școala cu clasele I-IV cu predare în limba slovacă. Prima învățătoare va fi absolventa liceului din Nădlac Mária Astalošová.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 1991.

29 octombrie 1991, București/Bukurešť. *Prima ședință a Comitetului consultativ*

Are loc prima ședință a Comitetului consultativ pentru problemele minorităților din România. Este un comitet mixt format din reprezentanții minorităților și ai guvernului. UDSCR este reprezentată de președintele Ondrej Štefanko și deputatul Matej Heckel.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 1991.

30 octombrie – 1 noiembrie 1991, Budapesta/Budapešť. Conferința scriitorilor și artiștilor slovaci din diasporă

Discuțiile s-au axat pe modalitățile de includere a operelor create în diasporă în cadrul culturii naționale slovace. Au luat parte scriitorii: Dagmar Mária Anoca, Pavol Bujtár, Ondrej Štefanko, Ivan Miroslav Ambruš, Adam Suchanský. S-au pus bazele Uniunii Scriitorilor și Artiștilor Slovaci din Diasporă. Urmează elaborarea statutului de către un colectiv ales.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 1991.

13-15 noiembrie 1991, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). Proiectul programei de limba și literatura slovacă pentru școlile slovace din diasporă

La Békéscsaba a avut loc întâlnirea reprezentanților profesorilor din Iugoslavia, Ungaria și România cu reprezentantul Ministerului Educației din Slovacia, dr. Marian Lapitka. A fost elaborat un proiect al programei de limba și literatura slovacă pentru școlile din diasporă. Din partea UDSCR au participat Dagmar Mária Anoca și Anna Môtovská.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 1991.

1 decembrie 1991, Timișoara/Temešvár. Nunțiul papal Ján Bukovsky (de origine slovacă) participă la festivitatea hirotonisirii episcopului de Timișoara, Sebastian Krónter

La misa festivă participă reprezentanții mai multor naționalități: slovaci, români, germani, bulgari, cehi, croați, maghiari. Misa s-a desfășurat în limba germană și a fost tradusă în limbile maghiară și română.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1992.

Decembrie 1991, Aleșd/Alešd și Șumița/Šumice. Noi filiale ale UDSCR

Sunt înființate filialele UDSCR din Aleșd și Șumița.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1992.

1992

Ianuarie 1992, Nădlac/Nadlak. Declarația UDSCR în ajunul alegerilor locale

Înainte de alegerile locale a fost publicată declarația Comitetului de coordonare al UDSCR. Telurile atinse de organizație au fost: electrificarea unor localități izolate, organizarea administrativă proprie. În următoarea etapă, Uniunea se va concentra asupra atingerii obiectivelor din Declarația-program, punctul 2: reprezentarea în consiliile județene și locale, repararea de drumuri, crearea de noi locuri de muncă, democratizarea societății, asigurarea drepturilor individuale și colective.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1992.

Ianuarie 1992, București/Bukurešť. Publicarea unei noi cărți în limba slovacă

După mai mulți ani de așteptare, Editura Kriterion din București publică cartea fraților Ivan și Rudolf Molnar: *Tărâmul făgăduinței*. Cartea este inspirată din istoria locală a Nădlacului.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1992.

Februarie 1992, Nădlac/Nadlak. Apare o nouă publicație în limba slovacă, editată de Biserica Evanghelică din Nădlac, „Evanjelický posol”

Tot acum apare la Editură Kriterion o culegere de poezie a autorilor slovaci Ondrej Štefanko, Dagmar Mária Anoca, Ivan Miroslav Ambruš, Adam Suchanský. Traducerea în limba română a fost realizată de prof. univ. Corneliu Barborică.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1992.

6 februarie 1992, Bratislava. Adunarea generală a Uniunii Scriitorilor Slovaci

La această adunare participă și membrii de onoare din Nădlac: Ondrej Štefanko și Dagmar Mária Anoca. Aceștia au fost primiți, împreună cu scriitorii slovaci din Iugoslavia, de adjunctul ministrului culturii Republicii Slovacia, Michal Kovač.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1992.

22 februarie 1992, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

Au fost analizate rezultatele alegerilor locale și au fost stabilite sarcinile pentru consilierii locali aleși în localitățile cu populație slovacă și cehă. S-au obținut următoarele rezultate: Mehedinți – 6 consilieri, Caraș-Severin – 12 consilieri, Arad – 13 consilieri, Bihor – 20 de consilieri, Sălaj – 4 consilieri. În județele Mehedinți (comuna Eibenthal), Caraș-Severin (comuna Gărnici/Gerník), Arad (comuna Sinte Mare/Cipar) și Bihor (comuna Șinteu/Nová Huta) au fost câștigate și posturi de primari. Se hotărăște elaborarea proiectului pentru un nou statut.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1992.

13 martie 1992, Nădlac/Nadlak. Vizita parlamentarilor slovaci

La sediul UDSCR din Nădlac au fost primiți membrii parlamentului slovac Peter Prochacka și Pius Biely, care s-au interesat de viața diasporei slovace și de posibilitățile de ajutorare a vieții culturale din localitate. Împreună cu ei au sosit la Nădlac și membrii trupei de teatru de păpuși din Žilina.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1992.

27 martie 1992, București/Bukurešť. Simpozion J. A. Komenský

Biblioteca Centrală din București împreună cu Casa Culturii Slovace și Cehe a RFCS din București au organizat un simpozion dedicat lui J. A. Komenský.

Printre alții, au participat și ambasadorul RFCS, domnul Milan Resutik, și ministrul român al culturii, Mihai Golu.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1992.

Martie 1992, Hunedoara. O nouă organizație locală

La Hunedoara este înființată o nouă organizație locală a UDSCR, mulțumită strădaniilor prof. univ. Bened Morong, membru al comunității locale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1992.

2-3 aprilie 1992, București/Bukurešť. Vizita ministrului slovac de externe

Pavel Demeš, ministrul slovac de externe, s-a aflat în vizită la București, prilej cu care reprezentanții UDSCR Ondrej Štefanko, Matej Heckel și Štefan Unatinsky au prezentat propunerile de colaborare economică și culturală cu Republica Slovacă. La dezbateri au mai participat și ambasadorul RFCS, Milan Resutik, cât și ministrul român de externe, Adrian Năstase.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1992.

4-11 aprilie 1992, Șinteu/Nová Huta, Moldova Nouă/Nová Moldava și Nădlac/Nadlak. Consfătuiri ale Prezidiului UDSCR

Au avut loc întâlniri cu președinții organizațiilor locale și cu consilierii aleși, pe tema problemelor sociale și culturale din fiecare zonă și a modalităților de rezolvare a acestora. Pentru zona Caraș-Severin – Mehedinți este ales un nou vicepreședinte în persoana domnului František Seidl.

Este organizată prima ediție a Olimpiadei de Limba și Literatura Slovacă – faza națională.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1992.

17 aprilie 1992, Ploiești. Lansarea unei culegeri de poezii în limba slovacă

Patru poeți slovaci din Nădlac (Ondrej Štefanko, Dagmar Mária Anoca, Ivan Miroslav Ambruš și Adam Suchanský) au scris cartea *Confesiuni pe un papyrus*. Poeziile din culegere au fost recitate de actorii Teatrului Național din Ploiești.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1992.

22-24 aprilie 1992, Martin (Slovakia). Conferința scriitorilor, artiștilor și oamenilor de cultură ce trăiesc în afara granițelor Slovaciei

Din România au participat scriitorii: Dagmar Mária Anoca, Ștefan Dovál, Ivan Miroslav Ambruš și Adam Suchanský. Cu acest prilej, a fost adoptat statutul Uniunii Scriitorilor, Artiștilor și Oamenilor de Cultură ce trăiesc în afara granițelor Slovaciei. Președinte este ales Imrich Kružliak din Germania. La conducerea Uniunii s-a regăsit și poetul din Nădlac Ondrej Štefanko.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1992.

28 aprilie 1992, Șinteu/Nová Huta. Ședința Comitetului de coordonare

La Șinteu a avut loc ședința Comitetului de coordonare al UDSCR din regiunea Bihor-Sălaj, la care au participat atât președinții organizațiilor locale din zonă, cât și consilierii nou-aleși. A fost elaborat programul activităților pe anul în curs. S-au dezbătut și posibilitățile de finanțare a ziarului *Naše snahy*, cât și posibilitatea extinderii duratei emisiunii în limba slovacă a postului de radio Timișoara.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1992.

18 mai 1992, Nădlac/Nadlak. Dezvelirea plăcii comemorative dedicate lui Jozef Gregor Tajovský

La inițiativa ministerelor culturii din Slovacia și România este dezvelită placa comemorativă dedicată clasicului literaturii slovace Jozef Gregor Tajovský. Acesta a activat ca și contabil la banca din localitate, clădire în care acum funcționează liceul cu predare în limba slovacă ce îi poartă numele. Multe dintre nuvelele și piesele de teatru ale acestui autor sunt inspirate din viața cotidiană a Nădlacului. Din delegație a făcut parte și fiica scriitorului, Dagmar Gregorova Prašilova. În același timp, la Brașov a fost dezvelită și placa comemorativă dedicată poetului slovac Ivan Krasko (alias Jan Botto), care a studiat în acest oraș.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1992.

Mai 1992, București/Bukurešť. Sunt publicate rezultatele recensământului din ianuarie 1992

În urma publicării rezultatelor recensământului populației, rezultă că în România trăiesc 19 594 de slovaci și 5 797 de cehi.

Vezi: Kiss, Tamás: Minorități din România: Dinamici demografice și identitare. *Working Paper* 30/2010, ISPMN, Cluj-Napoca, p. 63.

9 iulie 1992, București/Bukurešť. Declarație

Grupul parlamentar al minorităților naționale, altele decât cea maghiară, împreună cu reprezentanții maghiarilor, protestează împotriva situației create, aceea de a nu fi reprezentate în Consiliul Național al Audiovizualului, nerespectându-se astfel principiul reprezentării proporționale a minorităților naționale în instituțiile de stat românești.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6-7 din iulie 1992.

1 august 1992, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

Punctele principale ale ședinței au fost: discutarea problemei donațiilor din partea Republicii Federative Cehe și Slovace și pregătirea alegerilor. Au fost acceptați următorii candidați: județul Arad – Matej Heckel, Dagmar Anoca, Ján Kukučka, Michal Teleky, Pavel Lavrinec, Pavel Babiak, Michal Babinsky; județul Bihor – Imrich Ferik, Jozef Mlynarčík, Michal Karkuš, Peter Kubaľák, František Merka, Karol Zetocha; județul Caraș-Severin – František Oswald;

județul Mehedinți – Ștefan Lissi; județul Timiș – Augustin Jager și Ján Lehotský.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1992.

12-19 august 1992, Martin (Slovakia). Festival al tineretului

În localitatea slovacă Martin a avut loc Festivalul Internațional al Tineretului Slovak. Slovaci din România au fost reprezentați de *Ansamblul Folcloric „Mladost”* din Sacalasăul Nou (Šastelek), aflat sub conducerea doamnei Anna Zifčák, și de ansamblul de teatru de amatori din Șinteu (Nová Huta), condus de domnul Ștefan Kalamar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1992.

15-22 august 1992, Vyšná Boca (Slovakia). Workshop pentru regizori

Asociația Actorilor de Teatru de Amatori din Slovakia a organizat un workshop pentru regizorii slovaci din diasporă. Din România au participat: Pavlína Molnárova, Ján Keleš, Pavel Suchánsky, Ján Dovál.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1992.

25 august 1992, Bratislava (Slovakia). Acordarea burselor de studii

La sediul Ministerului Învățământului, Tineretului și Sportului din Bratislava au fost acordate burse pentru studenții slovaci din diasporă. Reprezentanții Uniunii, Ondrej Štefanko și Ján Nadjuhás, au obținut pentru anul școlar 1992-1993 un număr de 14 burse de studii la universitățile slovace.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1992.

26-28 august 1992, Nădlac/Nadlak. Vizita parlamentarilor din Cehoslovacia

La sediul Uniunii a avut loc întâlnirea cu reprezentanții Parlamentului Federal Cehoslovac Vaclav Benda și Eva Mitrova. Aceștia au ținut să-i asigure pe cehii și slovaci din România că și după dezmembrarea Ceho-Slovaciei interesul lor pentru diasporă va fi același.

În luna septembrie, ministrul slovac al culturii, Milan Kňažko, va afirma același lucru la București. Se discută și posibilitățile concrete de colaborare între cele două părți.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1992.

27-28 noiembrie 1992, Nădlac/Nadlak. Zilele Culturii Slovace

Zilele Culturii Slovace, la prima lor ediție, au debutat cu vernisajul expoziției sculptorului originar din Nădlac Rudolf Kočíș și a pictorilor Ladislav Sosniak și Maria Stefanko. În același timp, a avut loc întâlnirea membrilor Societății „Ivan Krasko” cu scriitorii slovaci din Ungaria și Iugoslavia, cu care s-a convenit asupra consolidării colaborării actuale, a schimbului de publicații și a editării comune a unei reviste. Ultima zi a fost dedicată folclorului. S-au citit mesaje din partea ministrului român al culturii, domnul Mihai Golu, și a ministrului slovac al culturii, domnul Dušan Slobodník.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1993.

5 decembrie 1992, Nădlac/Nadlak. Rezoluția Prezidiului UDSCR

Prezidiul UDSCR decide consultarea reciprocă cu celelalte minorități naționale înaintea luării oricărei hotărâri pe plan politic. Se dorește înființarea secretariatului de stat pentru problemele minorităților, finanțarea din partea statului a activităților culturale, publicistice, religioase, a emisiunilor radio-TV în limbile minorităților naționale. Totodată, se menționează necesitatea adoptării legii sponsorizării, așa cum există deja în țările avansate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 1992.

5 decembrie 1992, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

În cadrul ședinței Prezidiului UDSCR este analizată activitatea deputatului slovac din Parlamentul României, Imrich Ferik. Se mai analizează situația școlilor slovace și cehe din România și modalitatea de obținere a burselor de studii în Slovacia. Este elaborat programul activităților culturale pentru anul 1993.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 1992.

9 decembrie 1992, Bratislava. Înființarea Asociației Slovacilor Originari din România

În incinta Muzeului Diasporei din Bratislava a avut loc ședința inaugurală a Asociației Slovacilor Originari din România. Au participat 46 de membri, care l-au ales ca președinte pe regizorul Matej Hlôška.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1993.

1993

2 ianuarie 1993, Bratislava. Întâlnire festivă la Muzeul Diasporei

La Muzeul Diasporei din Bratislava a avut loc întâlnirea conducerii asociației Matica Slovenská cu reprezentanții slovacilor din diasporă, prilejuită de obținerea independenței Slovaciei. Din România au participat reprezentanții conducerii UDSCR Ondrej Štefanko, Dagmar Anoca și deputatul Imrich Ferik.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1993.

4 martie 1993, Bratislava. Întâlnire cu reprezentanții noului stat slovac

Ministerul de Externe al noii Republici Slovace a invitat la o întâlnire reprezentanții a șapte organizații din diaspora americană și canadiană, a două organizații din Australia și a altor organizații din Austria, Elveția, Germania, Franța, Polonia, Ungaria, Iugoslavia, Croația, Cehia, Anglia, Suedia, Africa de Sud, Ucraina, Italia, Spania, Brazilia și România. România a fost reprezentată de președintele Uniunii, domnul Ondrej Štefanko. Delegațiile din străinătate au fost primite de președintele Michal Kováč și de premierul Vladimír Mečiar. La discuții au participat membrii guvernului și ai parla-

mentului slovac. S-au discutat problemele legate de distribuția cărților și a publicațiilor din diasporă și de posibilitățile colaborării culturale. Reprezentantul UDSCR, Ondrej Štefanko, a înmănat reprezentanților guvernului slovac două documente: *Raportul despre situația minorității slovace din România și Propunerile UDSCR pentru dezvoltarea colaborării socioculturale și economice dintre România și Slovacia*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1993.

5-7 martie 1993, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). Întâlnirea scriitorilor de limba slovacă din Ungaria și România

La întâlnire participă membrii Societății „Ivan Krasko” din Nădlac: Dagmar Anoca, Anca Rău-Lehotsky, Ivan Miroslav Ambruš, Pavel Bujtár, Štefan Dovál, Pavel Rozkoš, Pavel Husárik, Adam Suchánsky, Štefan Unatinský, Ondrej Uram și Ondrej Zetocha. A fost semnat un acord de colaborare.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din martie 1993.

16 aprilie 1993, Nădlac/Nadlak. Declarația Uniunii Scriitorilor

La Nădlac a avut loc cea de-a Treia Conferință a Uniunii Scriitorilor Slovaci din afara granițelor Slovaciei. Cu acest prilej a fost adoptată o declarație comună. În această declarație se stipula: „Noi, scriitorii, artiștii și oamenii de cultură slovaci care trăim în afara granițelor Slovaciei, cerem guvernului și parlamentului slovac să nu uite de nevoile minorității proprii din alte state; să se asigure ca aceste minorități să aibă aceleași drepturi ca și minoritățile din Slovacia. Dacă dorim cu toții ca Europa să depășească vechile neînțelegeri naționale, trebuie neapărat rezolvată problema drepturilor acestor minorități naționale”. Declarația a fost semnată de președintele Uniunii, Ondrej Štefanko.

Tot cu acest prilej, au fost elaborate propunerile concrete de colaborare economică și socioculturală între România și Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3-4-5 din mai 1993.

22-25 aprilie 1993, Nădlac/Nadlak. Aniversarea a 190 de ani de la venirea slovacilor la Nădlac

În zilele de 22-25 aprilie au avut loc la Nădlac evenimentele legate de aniversarea a 190 de ani de la stabilirea populației slovace pe aceste meleaguri. Acțiunile mai importante au fost: conferința scriitorilor și artiștilor slovaci din diasporă, piesa de teatru din repertoriul lui Tajovský, reprezentațiile ansamblurilor folclorice, întâlnirea cu membrii Asociației Slovacilor Originari din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6-7-8 din mai 1993.

22 iulie 1993, Budapesta. Întâlnire cu Leopold D. Danihels

Reprezentanții slovacilor din Ținuturile de Jos (Ungaria, România, Iugoslavia) au discutat condițiile afilierii la Congresul Mondial al Slovacilor. Slova-

cii din România au fost reprezentați de Dagmar Anoca, Adam Suchansky și Josef Dlouhy.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6-7-8 din august 1993.

1 august 1993, Plopiș/Gemelčíčka. Centrul caritabil de sănătate

În localitatea Plopiș din județul Sălaj a fost construit un centru caritabil, cu sprijinul sponsorilor elvețieni. Centrul urmează a fi deservit de călugărițe venite din Slovacia. La deschidere au participat ambasadorii Elveției și Slovaciei și autoritățile județene, respectiv președintele UDSCR, Ondrej Štefan-ko.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1993.

4 septembrie 1993, Nădlac/Nadlak. Conferința națională a primarilor și consilierilor UDSCR

La Nădlac a avut loc conferința aleșilor din partea UDSCR. Aceștia au elaborat o rezoluție, care a stabilit modalitățile de realizare a obiectivelor *Declarației UDSCR* de la înființare și a programelor electorale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1993.

11-12 septembrie 1993, Budoj/Bodonoš. Festivalul Folclorului Slovac

La festival au participat ansambluri folclorice din zece localități din țară, cât și din Slovacia și Voivodina sârbească.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1993.

28 octombrie 1993, Nădlac/Nadlak. Vizita președintelui Iliescu la Nădlac

În cadrul vizitei de lucru în județul Arad, președintele țării, Ion Iliescu, vizitează și orașul Nădlac. Președintele se întâlnește cu directorul și cu alți membri ai conducerii liceului din localitate, cât și cu reprezentanții UDSCR. Discuțiile s-au centrat pe drepturile minorităților și situația lor actuală.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 1993.

17 decembrie 1993, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

În cadrul ședinței Prezidiului UDSCR s-a analizat starea financiară, administrarea fondurilor proprii. Este discutată noua lege a minorităților naționale. Este elaborat planul activităților pentru anul următor. Fiecare zonă a UDSCR trebuie să elaboreze tabele nominale cu membrii, să prezinte programe proprii de activitate. Intră în funcțiune mașina de tipărit primită de la guvernul slovac și autobuzul. S-a stabilit ca data celui de-al doilea Congres al UDSCR să fie 8-9 aprilie 1994, iar acesta să se desfășoare la Oradea.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1994.

1994

8-9 aprilie 1994, Băile Felix. A avut loc cel de-al doilea Congres al UDSCR

Au participat 132 de delegați din 31 de organizații locale. La acest congres a fost aleasă o nouă conducere a UDSCR: Ondrej Zetocha – președinte, Elena Kmeťova, Peter Kubalák, Mária Liptáková, Josef Pek – vicepreședinți și Ján Kukučka – secretar general. Au fost adoptate și câteva amendamente la statutul UDSCR. Au fost formate mai multe comisii: Comisia pentru educație și cercetare, condusă de Ján Kukučka, Comisia pentru cultură și sport, condusă de Elena Kmeťova, Comisia pentru religie, condusă de Mária Liptáková. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1994.

7 iunie 1994, Cluj-Napoca/Kluž. Înființarea Protopopiatului Evanghelic Slovac

În ziua de 7 iunie 1994, la Cluj, a fost aprobată înființarea Protopopiatului Evanghelic Slovac din România, deziderat pentru care slovacii s-au luptat de decenii. În fruntea noului protopopiat se vor afla seniorul Dušan Saják din Nădlac, conseniorul Juraj Bálint din Vucova, curatorii Jan Lehotsky și Pavel Bujtár.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1994.

15 iulie 1994, București/Bukurešť. Premiul Uniunii Scriitorilor

După Ondrej Štefanko (1983), acum a fost rândul scriitoarei Dagmar Mária Anoca să fie laureata Uniunii Scriitorilor din România pe anul 1993. Premiul i-a fost acordat la categoria literatura minorităților naționale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1994.

21 septembrie 1994, Sibiu/Sebeň. Dezvelirea unei plăci comemorative în cinstea lui Jan Levoslav Bella

La Sibiu a fost dezvelită o placă comemorativă în cinstea compozitorului slovac Jan Levoslav Bella, care a trăit și a compus aici timp de 40 de ani, începând cu anul 1881. La dezvelire au participat reprezentanții Ministerelor Culturii, slovac și român, și ambasadorul slovac la București. Din partea UDSCR a participat președintele Ondrej Zetocha.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 1994.

17 noiembrie 1994, Arad. Înființarea Societății „Ivan Krasko”

Prin Hotărârea Tribunalului din Arad cu nr. 1961/20.08.1994 se constituie ca persoană juridică *Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko”*, cu sediul în Nădlac. Astfel, această societate ajunge prima instituție profesională care întrunește personalități creatoare ale diasporei slovace din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

19 noiembrie 1994, Bratislava. *Înființarea Clubului Studenților Slovaci din Străinătate*

În prezența reprezentanților Ministerului Educației, ai Ministerului de Externe, ai societății Matica Slovenská și ai Muzeului Diasporei, cât și a studenților din diferite țări europene, a fost înființat Clubul Studenților Slovaci din Străinătate. Angajamentul acestei noi instituții a fost următorul: dezvoltarea sentimentului de apartenență la același popor, coordonarea participării studenților la viața socioculturală din Slovacia, provocarea interesului societății slovace față de viața în diaspora slovacă, contribuția la colaborarea dintre Slovacia și statele lor de rezidență.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

26 noiembrie 1994, Moldova Nouă/Nova Moldava. *Înființarea unui sediu nou*

La Moldova Nouă a fost înființat Centrul Cultural Ceh, care va servi și ca sediu UDSCR pentru zona bănățeană. La inaugurare au participat, în afară de conducerea zonală a UDSCR, și numeroși membri și reprezentanții Ambasadei Cehe din București, Petr Šikola, Dušan Devan, Milena Petrová. Din partea conducerii centrale a UDSCR au participat Ondrej Štefanko, președinte, și Ján Kukučka, secretar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

13 decembrie 1994, București/Bukurešť. *Simpozionul Editurii Kriterion*

Institutul Cultural Slovac din București a organizat simpozionul cu tema „Rolul Editurii Kriterion în dezvoltarea literaturii naționalităților conlocuitoare”. Simpozionul a fost organizat cu prilejul aniversării a 25 de ani de la înființarea acestei edituri. Din partea Societății „Ivan Krasko” au participat Dagmar Anoca și Ștefan Unatinsky.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

13 decembrie 1994, București/Bukurešť. *Expoziția de publicații ale minorităților naționale*

La inițiativa Consiliului Minorităților Naționale a fost organizată *Expoziția de publicații ale minorităților naționale din România* în incinta Bibliotecii Naționale. Expoziția a fost deschisă de secretarul Consiliului Minorităților Naționale, domnul Ioan Trușter. Cu acest prilej a avut loc și vernisajul expoziției de carte ecleziastică slovacă din secolele XVIII-XIX, păstrată în patrimoniul slovacilor din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

16 decembrie 1994, București/Bukurešť. *Institutul Cultural Slovac din București organizează un simpozion comemorativ*

Simpozionul a fost organizat cu ocazia împlinirii vârstei de 75 de ani de către cunoscutul traducător din limbile cehă și slovacă Jean Gross.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

17-18 decembrie 1994, Nădlac/Nadlak. Conferința primarilor și consilierilor UDSCR

La Nădlac a avut loc cea de-a II-a *Conferință a primarilor și consilierilor aleși pe listele UDSCR*. Aceasta a avut loc pe fundalul celei de-a doua ediții a Zilelor Culturii Slovace din Nădlac. Dintre cei 58 de aleși au fost prezenți 15. La discuțiile despre problemele curente ale comunității și modalitățile de rezolvare a acestora au mai participat, în afară de conducerea Uniunii, și Imrich Ferik, deputatul UDSCR în Parlamentul României, Hildegard Bunčáková, prim-secretar al Ambasadei Slovace de la București, Milan Činčura, reprezentant al Ministerului de Externe din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1995.

28 decembrie 1994, Nădlac/Nadlak. Adunarea generală a Societății „Ivan Krasko”

Adunarea generală a Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko” a dezbătut următoarele probleme: strategia de dezvoltare pe o perioadă mai lungă și programul activităților pentru anul 1995. Au fost stabilite următoarele domenii de activitate: literatura, contactele româno-slovace în literatură, organizarea de activități culturale pentru amatori, cercetarea culturii materiale și spirituale a slovacilor din România, învățământul acestora, confesiunile, asociațiile, istoria publicisticii, integrarea valorilor culturale ale minorității în cadrul culturii majoritare. S-au propus printre primele acțiuni marcarea jubileului de cinci ani de la reparația publicației *Naše snahy*, cât și a emisiunii în limba slovacă a postului Radio Timișoara, pregătirea aniversării a 50 de ani de existență a liceului cu predare în limba slovacă din Nădlac, dar și pregătirea publicației de interes general *Slováci din România*. Nu în ultimul rând, a fost dezbătut proiectul organizării unui muzeu etnografic slovac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1995.

1995

14-15 ianuarie 1995, Békéscsaba/Békešká Čaba (Ungaria). Întâlnirea scriitorilor și a oamenilor de cultură slovaci din Ungaria și România

La inițiativa Uniunii Slovacilor din Ungaria, are loc la Békéscsaba o întâlnire tripartită a oamenilor de cultură și scriitorilor slovaci din Ungaria, România și Ucraina. Delegația din România este condusă de președintele UDSCR, Ondrej Zetocha, și secretarul Ján Kukučka. Cu acest prilej este elaborat programul acțiunilor comune pentru anul 1995.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1995.

1 februarie 1995, București/Bukurešť. Ședința Comisiei pentru minoritățile naționale

În cadrul ședințelor pe comisii, domnul Matej Heckel este ales președinte al Comisiei de învățământ.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1995.

3 februarie 1995, Șinteu/Nová Huta. Înființarea unui nou liceu slovac

La Șinteu s-au întâlnit membrii Comisiei de învățământ din cadrul UDSCR și reprezentanții școlilor generale slovace din Bihor. S-a discutat despre posibilitatea înființării unui nou liceu cu predare în limba slovacă în localitatea Budoii din Bihor. De asemenea, s-a hotărât ca suma de 700 000 de coroane slovace primită din Slovacia să fie folosită pentru repararea școlilor din Borumlaca, Petriș, Vărzari și Valea Cerului.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1995.

7 februarie 1995, Nădlac/Nadlak. Ședința de lucru a Societății „Ivan Krasko”

La ședința din luna februarie, Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko” a discutat stadiul în care se află proiectele de cercetare: bibliografia surselor despre slovacii și cehii din România, demografia slovacilor din România, ediția critică a operei lui Jozef Gregor Tajovský, ediția operei lui Ondrej Seberíni. S-a hotărât tipărirea a două publicații: *Bibliofilie* și *Vedecké zošity* (bibliografii, studii literar-istorice, critică literară și lingvistică). Este citită recenzia cărții cu titlul *Dicționarul scriitorilor slovaci din Ținuturile de Jos/ Slovník slovenských spisovateľov z Dolnej zeme* a autoarei Dagmar Mária Anoca.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1995.

18 februarie 1995, Moldova Nouă/Nová Moldava. Ședința Comitetului de coordonare zonal

Comitetul de coordonare zonal și președinții organizațiilor locale din zona Banatului și conducerea centrală a UDSCR, reprezentată de președintele Ondrej Zetocha și secretarul Ján Kukučka, au dezbătut mai multe probleme în cadrul unei ședințe. Se hotărăște ca cea de-a patra ediție a Festivalului Folcloric Ceh să se desfășoare în localitatea Ravensca. Se mai discută problemele învățământului în limba slovacă și cehă, în speță anul pedagogic, se rezervă 15 locuri pentru elevii cehi. Punctul principal a fost intervenția ambasadorului ceh, Jaromir Kvapil, care anunță intenția statului ceh de a aloca circa 30 de milioane coroane (2 miliarde de lei) pentru localitățile cehe, cu condiția ca și guvernul român să fie cointerestat de realizarea acestor proiecte. Proiectele ar trebui să vizeze reconstrucția și dotarea școlilor cehe, reparații de drumuri comunale și județene din zonă, lărgirea rețelei de telefonie, asigurarea de dispensare rurale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1995.

7 aprilie 1995, Nădlac/Nadlak. Expoziție de artefacte și cultură materială

La Nădlac a fost organizată expoziția cu titlul „Olăritul și broderiile slovacilor nădlăcani”. Cu această ocazie au fost prezentate și ultimele publicații ale Societății „Ivan Krasko”. Este vorba despre următoarele cărți: *Istoria Nădlacului vechi și nou (Dejepis stareho a noveho Nadlaku)*, culegerea de poezii eminesciene traduse de Karol Strmen, cărțile autorilor nădlăcani Ondrej Štefanko, Dagmar Anoca, Ivan Ambruš, Anka Lehotska. A fost prezentat și proiectul autorului slovac Mojmir Benža de realizare a unui atlas etnografic al slovacilor din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1995.

9 mai 1995, București/Bukurešť. Aprobarea Editurii „Ivan Krasko”

Ministerul Culturii a avizat funcționarea Editurii „Ivan Krasko”. Ca urmare, președintele societății, Ondrej Štefanko, împreună cu președintele slovacilor din Voivodina, Miroslav Dudok, și președintele Asociației Scriitorilor Slovaci din Ungaria, Imrich Fuhl, au semnat cererea de finanțare a unei publicații comune cu titlul *Dolnozemský Slovák*. Cererea a fost adresată Fundației pentru Ajutorarea Slovacilor din Diasporă. În noua revistă vor apărea lucrările referitoare la slovacii din Ținuturile de Jos: studii de istorie, etnografie, folclor, lingvistică, despre patrimoniul cultural al slovacilor din România, Iugoslavia și Ungaria. Revista va apărea de patru ori pe an. În același timp, din fondurile Fundației pentru Ajutorul Conaționalilor este achiziționată la Nădlac casa în care va fi amenajat muzeul etnografic slovac. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 1995.

6 iunie 1995, Bratislava. Expoziția „Slovacii din România”

Muzeul Diasporei de pe lângă societatea Matica Slovenská și Asociația Slovacilor Originari din România au organizat această expoziție la Bratislava. Toate exponatele au fost asigurate de UDSCR. În timpul dineului oficial, reprezentanții societății Matica Slovenská au insistat să-i convingă pe reprezentanții UDSCR că este necesară despărțirea de comunitatea cehă din România, ceea ce i-a determinat pe reprezentanții UDSCR să respingă continuarea discuțiilor pe această temă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din august 1995.

12-14 iunie 1995, Nădlac/Nadlak. Zilele Culturii Slovace

Ministerul Culturii, Inspectoratul pentru Cultură din județul Arad și Casa de Cultură din Nădlac au organizat Zilele Culturii Slovace. În afară de reprezentațiile mai multor ansambluri de muzică populară slovacă, a avut loc și vernisajul expoziției de pictură și sculptură a autorilor: Ludovit Sosnak, Rudolf Kočíš, Alžbeta Jasovičova și Pavel Alasz. În încheiere a fost prezentată piesa de teatru „Trezește-te, Katarina!” de Milan Grgic.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 1995.

Iunie 1995, Bratislava. Expoziția operei lui Pavol Potoček

La Muzeul Diasporei al societății Matica Slovenská din Bratislava a fost organizată expoziția pictorului originar din Nădlac Pavol Potoček.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din august 1995.

17-27 iulie 1995, Nădlac/Nadlak. Tabăra tineretului evanghelic slovac

La inițiativa Protopopiatului Evanghelic Slovac și a protopopului Juraj Bálint, a fost organizată la Nădlac o tabără. Scopul declarat a fost crearea de condiții pentru tineretul evanghelic din enclavele izolate și puțin numeroase în vederea perfecționării în limba maternă. Lectorii voluntari au fost: Pavel Bujtár, Ivan Molnar, Anna Motovska.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1995.

26-27 iulie 1995, București/Bukurešť. Vizita premierului slovac în România

Premierul slovac, Vladimír Mečiar, a venit la București în fruntea unei delegații oficiale, întâlnindu-se cu premierul român, Nicolae Văcăroiu, și cu alți membri ai guvernului român. La sfârșitul vizitei a avut loc întâlnirea cu reprezentanții UDSCR, cu care a dezbătut problemele curente și posibilitățile finanțării unor proiecte din domeniul culturii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1995.

27 iulie 1995, Nădlac/Nadlak. Tabăra de creație

Tabăra de creație pentru tineretul român, maghiar și slovac a fost organizată la Nădlac de pictorii Pavel Alasz și Ludovit Sosnak. Au mai participat și maestrul Ion Sălișteanu, Petru Galiș și Maria Ștefankova, cât și un grup de copii din Nădlac. Cu acest prilej, scriitorii au definitivat conținutul primului număr al noii reviste *Dolnozemský Slovák*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1995.

Iulie 1995, Nădlac/Nadlak. Apare primul volum al ediției „Vedecké zošity”

În primul volum al ediției „Caiete științifice/Vedecké zošity” al Editurii „Ivan Krasko”, apare cartea lui Ondrej Štefanko: *Pseudobibliografia ediției de carte a autorilor slovaci ce trăiesc și creează pe teritoriul actual al României/Pokus o bibliografii knižných vydaní slovenských autorov žijúcich a pôsobiacich na dnešnom území Rumunska*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din august 1995.

Iulie 1995, Nădlac/Nadlak. Noi apariții la Editura „Ivan Krasko”

În cadrul colecției „Lucrări originale/Pôvodná tvorba” au apărut mai multe cărți: *La nuntă/Na svadbe* de Pavel Rozkoš, *Căutării/Hľadanie* de Pavel Husárik, poeziile și proza lui Andrej Seberini. În colecția „Vedecké zošity” apare *Bibliografia personală/Personalna bibliografia* Jean Gros, alcătuită de Ondrej Štefanko și Dagmar Mária Anoca. În colecția „Bibliofilie” a apărut

culegerea de poezii *Evaluarea distanțelor/Odhad vzdialenosti*, de Adam Suchansky.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1995.

13 august 1995, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

Prezidiul UDSCR a avut pe ordinea zilei la ședință următoarele puncte: problema acordării bursei pentru studiul în Slovacia și organizarea celui de-al treilea festival folcloric de la Șinteu. Reprezentanții zonei Bihor-Sălaj nu au fost prezenți.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1995.

26-27 august 1995, Șinteu/Nová Huta. Festivalul folcloric al slovacilor din România

La Șinteu a avut loc Festivalul Folclorului Slovak din România. Au participat ansambluri folclorice din Șinteu, Huta Voivozi, Budoi, Nădlac, Sacalasăul Nou, Valea Cerului, Aleșd, Plopiș, Butin, Vucova, Vărzari. Din Slovacia a participat o trupă de teatru de amatori din Pribelce.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 1995.

10-11 septembrie 1995, Nădlac/Nadlak. Vizita delegației guvernamentale din Slovacia

O delegație guvernamentală din Slovacia a vizitat Nădlacul și zona Bihorului. În componența ei au fost: Ivan Hudec, ministrul culturii, Peter Baco, ministrul agriculturii, și Eva Slavkovska, ministrul învățământului și al științei. Oaspeții au fost primiți la sediul Uniunii de secretarul general, Ján Kukučka, și de președintele organizației locale, Pavel Bujtár. S-au stabilit măsuri concrete de colaborare în domeniul culturii, al învățământului și al agriculturii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 1995.

Septembrie 1995, Nădlac/Nadlak. Ședința conducerii Societății „Ivan Krasko”

Cu prilejul bilanțului de toamnă s-a analizat stadiul lucrărilor în teren ale unui colectiv de 20 de voluntari, care adună datele pentru atlasul etnografic slovac din localitățile locuite de slovaci. De asemenea, a fost pregătită conferința din octombrie cu tema „Liceele slovace și școlile din Ținuturile de Jos”. Au fost prezentate 21 de referate din România, Slovacia, Ungaria și Iugoslavia.

Editura „Ivan Krasko” a pregătit apariția următoarelor cărți până la sfârșitul anului: *Fericirea/Šťastie* de Štefan Dovál (opera inspirată de realitățile nădlăcane a lui Jozef Gregor Tajovský), *Bibliografia surselor despre viața și cultura slovacilor și cehilor din România* de Ondrej Štefanko și Pavel Hlásnik, cât și o culegere de poezii de Jaromir Novak.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 1995.

5 noiembrie 1995, Valea Cerului/Čerpotok. *Sfințirea unei noi biserici*

În Valea Cerului a fost sfințită biserica romano-catolică cu hramul Inima lui Isus. Biserica a fost construită prin efortul financiar al comunității, dar și cu ajutorul sponsorilor din țară și din străinătate. La festivitate au participat sute de credincioși, 25 de preoți, doi episcopi, reprezentanți ai Ministerului Culturii, respectiv al Învățământului din Slovacia, cât și reprezentanții societății Matica Slovenská.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 1995.

14 decembrie 1995, București/Bukurešť. *Seminar internațional*

Consiliul pentru Minorități Naționale, Fundația pentru Relații Interetnice și Comitetul Helsinki au organizat împreună mai multe seminarii. Ultimul a fost organizat la București, având tema: „Scolile pentru minoritățile naționale în România”. La seminar au fost prezenți experți din Olanda și Anglia, reprezentanții mai multor ministere din România și reprezentanții minorităților naționale. Din partea slovacilor, președintele Comisiei pentru învățământ din cadrul Consiliului pentru Minorități Naționale, domnul Matej Heckel, a prezentat referatul cu tema: „Modalități de aplicare a Legii învățământului de către Consiliul pentru Minorități Naționale”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1996.

1996

6 ianuarie 1996, Nădlac/Nadlak. *Hirotonisirea noilor preoți*

La biserica evanghelică din Nădlac au fost hirotonisiți primii preoți absolvenți ai Facultății de Teologie din cadrul Universității Komenský din Bratislava. Aceștia au fost: Ludovít Bobčok, Jana Šťastná și Juraj Vanko. Hirotonisirea a avut loc sub conducerea episcopului general al Bisericii Evanghelice Luterane din Slovacia, dr. Julius Filo, asistat de episcopul Árpád Mózes din Cluj și de protopopul Dušan Saják din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1996.

20 ianuarie 1996, Nădlac/Nadlak. *Editarea unei noi publicații*

În cinstea aniversării a 50 de ani de la înființarea Liceului Cehoslovac din Nădlac, este editată o lucrare intitulată *Pamatnica*.

La inițiativa membrilor Societății „Ivan Krasko”, începe editarea unei noi publicații, bilingve de data aceasta: *Rovnoběžné zrkadlá. Oglinzi paralele*. Eseurile, recenziile, traducerile vor apărea în oglindă: cele slovace, în limba română, iar cele românești, în limba slovacă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1996.

4 martie 1996, București/Bukurešť. *Interpelarea parlamentarului Imrich Ferik*

Reprezentantul UDSCR în Parlamentul României, domnul Imrich Ferik, a cerut, în plenul Camerei Deputaților, reprezentanților Ministerului Învățământului explicații în legătură cu cauza nerecunoașterii diplomelor tinerilor absolvenți din România care au studiat în străinătate. Răspunsul din partea ministerului de resort a fost ambiguu și evaziv.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3-4 din aprilie 1996.

20 aprilie 1996, Nădlac/Nadlak. *Apariția unei noi reviste*

Editura „Ivan Krasko” împreună cu Liceul „Jozef Gregor Tajovský” încep editarea unei noi publicații destinate tineretului. Denumirea publicației va fi *My*, iar colectivul redacției va fi format din: Radovan Karkuš, Anna Karolina Dováľová, Pavel Hlásnik, Bianka Paskova, Ondrej Veleg.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1996.

25-26 mai 1996, Oradea/Velký Varadín. *Dezvelirea unui bust*

În urma solicitării UDSCR, Consiliul pentru Minorități Naționale aprobă finanțarea desfășurării la Oradea a simpozionului cu tema „Reciprocități româno-slovace de-a lungul timpului” și dezvelirea unui bust al episcopului slovac Jozef Kozáček. Acesta este unul dintre fondatorii și președinții societății Matica Slovenská care a trăit la Oradea.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 1996.

Iunie 1996, Timișoara/Temešvár. *Ședința Consiliului Minorităților Naționale*

În luna iunie s-a întrunit la Timișoara Comisia de învățământ a Consiliului Minorităților Naționale. Aceasta obține reacția promptă a Ministerului Învățământului, care aprobă predarea unei noi materii în școlile minorităților. Este vorba despre istoria și tradițiile minorităților naționale, care urmează a fi studiată în clasele VI-VII, câte o oră pe săptămână. Programele noii materii trebuie elaborate de profesorii Pavel Husárik și Ján Kukučka.

Este prezentată situația școlilor minorității slovace, din care reiese că în anul școlar 1995-1996 existau în România 43 de instituții de învățământ slovace, din care 13 grădinițe, 19 școli primare, șapte gimnazii și două licee, cu un total de 1 385 de elevi. Minoritatea cehă a rămas cu un număr de șapte instituții educaționale, din care două grădinițe, patru școli primare și un gimnaziu, cu un total de 168 de elevi, cu 32 mai puțin decât în anul precedent.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1996.

20-21 iulie 1996, Șinteu/Nová Huta. Festivalul folclorului slovac

În iulie a avut loc la Șinteu, în județul Bihor, cea de-a patra ediție a Festivalului Folcloric Slovac din România. Organizarea și finanțarea sa au fost asigurate de UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1996.

11 septembrie 1996, Nădlac/Nadlak. Demisie din conducerea UDSCR

Secretarul UDSCR, Ján Kukučka, cere eliberarea din funcția în care a fost ales în urmă cu doi ani, pe motiv de incompatibilitate cu membrii prezidiului, care au o viziune total diferită asupra modalității de conducere și de asumare a responsabilităților în cadrul Uniunii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 1996.

Noiembrie 1996, București/Bukurešť. Noul deputat UDSCR în parlamentul de la București

În cadrul alegerilor parlamentare din toamnă a fost ales reprezentant al UDSCR profesorul de la Universitatea din Craiova Josef Paneš. Alegerea lui a rezultat ca urmare a respectării algoritmului convenit, ca după doi deputați slovaci să urmeze întotdeauna un reprezentant din partea minorității cehe. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 1996.

7-8 decembrie 1996, Nădlac/Nadlak. Prezidiul UDSCR

La această ședință este acceptată demisia secretarului Ján Kukučka, i se mulțumește fostului deputat Imrich Ferik și în același timp este felicitat Josef Paneš pentru alegerea în Parlamentul României. În cele din urmă, sunt preluate grupurile electrogene și cele zece camioane din partea Ministerului Slovac al Apărării. Lista cu donații a fost predată de colonelul Stanislav Prečuch.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1997.

1997

1 februarie 1997, Nădlac/Nadlak. Adunarea generală a Societății KVSÍK

La Nădlac a avut loc Adunarea generală a Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko” (în continuare, KVSÍK). S-a făcut bilanțul activității pe anul precedent și a fost subliniată importanța unor reușite. Au fost considerate reușite acțiunile organizate de doamna Maria Štefankova: expoziția cu titlul „Cânepa, cânepa...” și o tabără de creație la Nădlac. În total au fost editate 13 cărți în limba slovacă, una în limba cehă și una în limba română, una bilingvă, în română și slovacă. Sunt în pregătire următoarele acțiuni: a treia ediție a taberei literare și de creație, apariția *Atlasului etnografic slovac*, publicarea în continuare a revistelor *Naše snahy*, *Rovnobežné zrkadlá*, *Dolnozemský Slovák* și *My*. În total, se pregătește apariția a 20 de noi titluri de carte.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1997.

14 februarie 1997, Bratislava. *Serată comemorativă*

La Bratislava, în incinta Institutului pentru Slovaci din Diasporă, a fost organizată comemorarea a 100 de ani de la nașterea scriitorului și aventurierului slovac Peter Suchansky, originar din Nădlac, care a trăit mai mulți ani în Brazilia. Inspirat de continentul american, Peter Suchansky a scris 10 romane științifico-fantastice.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1997.

8 martie 1997, Nădlac/Nadlak. *Prezidiul UDSCR*

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului UDSCR, la care s-au discutat probleme financiare și organizatorice. S-a stabilit ca Matej Heckel să-și încheie activitatea din cadrul Consiliului Minorităților Naționale. În locul dânsului a fost numită proaspăta angajată a Ministerului Învățământului, Vieroslava Tímar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1997.

23 mai 1997, Nădlac/Nadlak. *Vernisajul expoziției de etnografie*

Între 23 mai și 5 iunie a putut fi vizitată la Nădlac expoziția etnografică cu tema „Împletituri de nuiete și vopsitorii”, pregătită de doamna Maria Štefanková și Societatea KVSÍK.

În același timp, a avut loc și cea de-a cincea ediție a Festivalului Folcloric Ceh, de data aceasta desfășurat la Šumica.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din august 1997.

6 iunie 1997, București/Bukurešť. *Un nou membru al Uniunii Scriitorilor*

La palatul Vernescu s-au acordat premiile Uniunii Scriitorilor din România. Printre laureați s-a aflat și poetul slovac din Nădlac Ivan Miroslav Ambruš, pentru culegerea sa cu titlul *Poezii din cămara întunecată*. Acesta a fost invitatul Ambasadei Slovaciei la București, unde au continuat discuțiile și felicitările pentru premiul obținut.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din august 1997.

29-30 octombrie 1997, Nădlac/Nadlak. *Vizita președintelui slovac*

În aceste zile s-a aflat într-o vizită oficială în România președintele Republicii Slovacia, Michal Kováč. A doua zi a vizitei a fost consacrată Nădlacului, unde s-a întâlnit cu reprezentanții UDSCR, ai liceului slovac din localitate și ai Bisericii Evanghelice Slovace. Au fost discutate problemele curente ale comunității slovace, cele legate de accesul liber în Slovacia sau de recunoașterea reciprocă a diplomelor de studii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 1997.

12-14 decembrie 1997, Nădlac/Nadlak. *Aniversarea a 250 de ani de la colonizarea slovacă a localității Mocrea, județul Arad*

Aniversarea a avut loc la Nădlac, deoarece la Mocrea mai există doar cinci familii slovace. La simpozionul organizat de UDSCR au participat

reprezentanții autorităților locale, județene, dar și oaspeți din Slovacia, din partea Ministerului slovac al Culturii (Svatopluk Zeman), din partea Ministerului român al Culturii (Karol Konig), membri ai Ambasadei Slovace la București și alții. Au urmat o serie de referate ce au avut ca temă emigrația slovacilor din Ținuturile de Jos. Apoi, reprezentanții conducerii UDSCR au decernat Premiul „Slovacul din România” mai multor participanți ce au onorat cu prezența lor simpozionul.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 1998.

1998

Ianuarie 1998, Arad. *Bienala internațională de grafică și pictură*

Uniunea Artiștilor Plastici a organizat, la Arad, mai întâi Bienalul de Vară, iar mai târziu expoziția denumită Salonul de Iarnă. La aceste expoziții a participat și artistul plastic Maria Ștefankova, cu lucrările: *Clepsidra*, *Ochiul câmpiei* și *Pasăre demonică*. În aceste lucrări artista se inspiră din realitățile locurilor natale, transformând tradițiile spre a fi percepute de omul modern.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1998.

Ianuarie 1998, Nădlac/Nadlak. *O nouă apariție editorială*

În colecția „Caiete științifice” a Editurii „Ivan Krasko” apare o nouă carte a tinerilor autori Pavel Hlásnik și Bianka Pascu: *Slovacii din România/Slovaci v Rumunsku*. În același timp, apare și cartea profesoarei Maria Ștefankova, *Îmbrăcămintea slovacilor din Nădlac/Odev nadlackých Slovakov*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 1998.

23-27 martie 1998, Nădlac/Nadlak. *Olimpiada de Limba și Literatura Slovacă*

În vacanță de primăvară, la Liceul „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac a avut loc Olimpiada de Limba și Literatura Slovacă – faza națională. Au participat elevii din clasele VII-XII din toate școlile cu limba de predare slovacă. Cu acest prilej a venit la Nădlac și o delegație din partea Universității „Konštantín Filozof” din Nitra (Slovacia), condusă de rectorul Peter Liba.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1998.

Aprilie 1998, Nădlac/Nadlak. *Statutul UDSCR modificat*

Este modificat statutul UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1998.

22-24 mai 1998, Košice (Slovacia). *Memorialul Štefan Jačianský*

Štefan Jačianský a fost antrenorul naționalei slovace de fotbal și mai târziu al clubului de fotbal 1.FC Košice. Fiind originar din Nădlac, au fost organi-

zate mai multe meciuri între echipele de fotbal din Košice și Nădlac, de la juniori până la seniori.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 1998.

7 iunie 1998, Timișoara/Temešvár. Aniversarea centenarului nașterii pictorului Julius Podlipny

Numărul 3 al revistei *Naše snahy* este dedicat vieții și operei marelui maestru de origine slovacă, ce a trăit și creat la Timișoara. În luna iunie a fost inaugurată expoziția comemorativă cu titlul „Julius Podlipny. 1889-1998”. În data de 30 iunie au fost organizate alte acțiuni în cinstea maestrului. Primarul orașului, Gheorghe Ciuhandu, a acordat titlul de cetățean de onoare post-mortem marelui maestru, titlu preluat de soția sa, doamna Anne Marie Hehn Podlipny. Elevii săi au prezentat mai multe filme despre viața și opera maestrului. Au fost expuse 160 de lucrări semnate Podlipny.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1998.

27-28 iunie 1998, Nădlac/Nadlak. Zilele Culturii Slovace

În iunie a avut loc o nouă ediție a Zilelor Culturii Slovace din România. Organizatorii au fost: Casa de Cultură din localitate, UDSCR și KVSİK. Remarcabil a fost simpozionul cu tema „Integrarea minorității slovace din România în valorile culturale ale euroregiunii”. Alte acțiuni însemnate au fost expoziția de carte autohtonă și programul folcloric.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1998.

21-22 noiembrie 1998, Băile Felix. Cel de-al III-lea Congres al UDSCR

La Băile Felix, în județul Bihor, a avut loc cel de-al III-lea Congres al UDSCR. Cu acest prilej a fost adoptată o declarație. Cele mai importante idei se refereau la: apărarea identității naționale a slovacilor și cehilor, folosirea limbii materne în instituțiile de stat, inscripțiile bilingve, asigurarea reprezentării celor două naționalități în cadrul organelor de stat, susținerea noii legi a învățământului, a legii minorităților naționale, finanțarea editării de manuale și a cursurilor de perfecționare pentru cadrele didactice minoritare, sprijinirea Bisericii, a culturii, a libertății conștiinței și a cuvântului etc., dezvoltarea relațiilor cu țările de origine. La acest congres a fost aprobat și noul statut al Uniunii și a fost aleasă o nouă conducere, cu următoarea componență: Peter Kubalák – președinte, Ondrej Štefanko – vicepreședinte și Ján Kukučka – secretar general. De acum, cele patru zone (1 – Arad, 2 – Bihor, Sălaj, Satu Mare, 3 – Timiș, 4 – Caraș-Severin, Mehedinți) vor avea autonomie financiară și administrativă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 1998.

12 decembrie 1998, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

La ședință au fost organizate comisiile de specialitate: 1 – Financiară: Pavel Gondek, Michal Karkuš, Diana Fábry; 2 – Învățământ și tineret: Vierošlava Timarova, Jozef Mlynarčík, Pavel Husárik, František Roch, Pavel Hlásnik;

3 – Social-politică: Michal Babinský, Ján Kukučka, Imrich Ferik; 4 – Editorial-redacțională: Dagmar Anoca, Ivan Miroslav Ambruš, Ondrej Štefanko; 5 – Culturală: Jozef Mašek, Jozef Zifčák jr., Bianka Pascu, Ludovít Bobčok; 6 – Științifică și de cercetare: Pavel Rozkoš, Mária Štefankova, Eva Lehotska. Uniunea va fi reprezentată în comisiile de la Consiliul pentru Minorități Naționale de Josef Paneš, Ondrej Štefanko, Dagmar Anoca, Vierošlava Timarova și Pavel Vilim.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1999.

1999

27 februarie 1999, Bratislava. *Acordul de colaborare*

La Bratislava a fost semnat un acord de colaborare culturală între UDSCR și Asociația Slovacilor Originari din România. Colaborarea vizează festivități, comemorări, simpozioane științifice etc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 1999.

25-26 martie 1999, București/Bukurešť. *Expoziția „Slovacii din România”*

UDSCR, Institutul Cultural Slovac și Muzeul Satului au organizat o expoziție etnografică în incinta Muzeului Satului din București. Au fost expuse o cameră rustică din Nădlac, portul popular slovac, obiecte de ceramică, broderii. Cu această ocazie a fost prezentat și nou-apărutul *Atlas etnografic al slovacilor din România*, editat de specialiștii Academiei Slovace, în frunte cu Mojmir Benža.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1999.

2 aprilie 1999, Nădlac/Nadlak. *Conferința de presă*

La Nădlac a avut loc conferința de presă menită să informeze publicul despre activitatea Uniunii. Știrile au fost furnizate de prim-vicepreședintele Ondrej Štefanko, care a prezentat demersurile reprezentanților Uniunii pentru a obține lista comună pentru toate județele la următoarele alegeri, pentru o mai pronunțată prezență a minorităților naționale în mass-media. De asemenea, au fost prezentate noile publicații ale Editurii „Ivan Krasko”: *Nesupus nici în cuvânt* de Ondrej Štefanko și *Bibliografia literaturii slovace* de Ondrej Zetocha.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 1999.

25 aprilie 1999, Nădlac/Nadlak. *Simpozion în cinstea aniversării centenarului primei piese de teatru de amatori slovac*

La Nădlac a avut loc spectacolul de teatru în cadrul căruia a fost prezentată piesa de teatru de Ferko Urbanek, cu titlul *Spiridușul din pădure/Strýdža spod hája*, în regia profesorului Pavel Bujtár. Au fost invitați 50 de actori amatori din diferite generații, în fața cărora a fost proiectat un film documentar despre aspectele vieții culturale locale. Acțiunile vor continua tot

anul la Nădlac, dar și peste hotare, trupele de teatru fiind invitate să susțină reprezentații și în afara țării.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 1999.

7 iunie 1999, București/Bukurešť. Decernarea premiilor Uniunii Scriitorilor

În cadrul amfiteatrului Teatrului Național a avut loc decernarea premiilor Uniunii Scriitorilor din România pe anul 1998. La categoria premiilor pentru minorități naționale, a fost decernat premiul pe anul 1998 poetului din Nădlac, de limbă slovacă, Adam Suchansky, pentru culegerea de poezii intitulată *Ghilotina de flori/Ružová ghilotína*. Culegerea a apărut la Editura „Ivan Krasko” din Nădlac și este cea de-a treia culegere a autorului.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 1999.

18-19 iunie 1999, Nădlac/Nadlak. Consfăturile primarilor și consilierilor UDSCR

La Nădlac au avut loc consfăturile reprezentanților autorităților locale din partea UDSCR. Cu acest prilej a fost adoptată o rezoluție. Aceasta viza următoarele: stabilirea programului electoral pentru fiecare localitate, stabilirea listei candidaților pentru fiecare localitate, stabilirea coalițiilor posibile, calendarul întâlnirilor cu cetățenii etc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 1999.

2 iulie 1999, Bratislava. Conferința „Republica Slovacă și slovacii din străinătate”

La Bratislava a avut loc conferința reprezentanților aleși ai asociațiilor slovace din diaspora europeană și americană. La această conferință au participat din România președintele Uniunii, Peter Kubalák, și prim-vicepreședintele Ondrej Štefanko. S-a hotărât de comun acord înființarea Institutului pentru Slovacii din Străinătate, care să funcționeze pe lângă guvern. Delegații au fost primiți de președintele Rudolf Schuster și de președintele parlamentului slovac, Jozef Migaš. În continuare au avut loc Zilele Slovacilor din Străinătate. Slovacii din România au fost reprezentați la acest festival de Ansamblul Folcloric „Sálašán”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 1999.

27 august 1999, Nădlac/Nadlak. Vizita ministrului Péter Eckstein-Kovács la sediul Uniunii

Ministrul român pentru problemele minorităților naționale, Péter Eckstein-Kovács, împreună cu adjunctul prefectului județului Arad, Levente Bognár, au vizitat sediul Uniunii din Nădlac. Aici au fost întâmpinați de primarul Nădlacului, Štefan Suchanský, de prim-vicepreședintele Uniunii, Ondrej Štefanko, și de secretarul Uniunii, Ján Kukučka. Discuțiile au avut ca temă clădirile în care Uniunea își desfășoară activitatea și mijloacele financiare asigurate de guvern.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1999.

29-31 august 1999, Budoï/Bodonoš. Festival folcloric slovac

La Budoï, în județul Bihor, a avut loc cel de-al cincilea Festival Folcloric al Slovacilor din România. Au participat ansambluri folclorice din localitățile cu populație slovacă și cehă din România, dar și oaspeți din Iugoslavia, Slovacia și Ungaria.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 1999.

19-20 noiembrie 1999, Nădlac/Nadlak. Consfăturile cadrelor didactice slovace

La Nădlac au fost organizate de Ministerul Educației Naționale împreună cu UDSCR consfăturile cadrelor didactice care predau în limba slovacă. Cursurile de specialitate au fost asigurate de angajatele Centrului Metodic al orașului Bratislava: Viera Novakova și Alexandra Huskova. A fost prezentată programa noului obiect pentru școlile minorităților: *istoria și tradițiile minorității slovace din România*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 1999.

8 decembrie 1999, Nădlac/Nadlak. Vizita delegației parlamentare din Cehia

La sediul UDSCR din Nădlac a avut loc o întrevedere cu delegația formată din membrii Comisiei de politică externă a senatului ceh, în frunte cu vicepreședintele Comisiei, Peter Moranek. Din partea UDSCR au participat la dezbateri secretarul Uniunii, Ján Kukučka, primarul localității, Štefan Suchánsky, și membri ai Comitetului de coordonare, Mária Liptáková, Michal Babinsky și Matej Heckel. Dezbaterile au avut caracter informativ, iar tema centrală a fost posibilitatea obținerii cetățeniei cehe, respectiv slovace.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2000.

13-15 decembrie 1999, București/Bukurešť. Zilele Minorităților Naționale

Din inițiativa organizațiilor minorităților naționale, dar mai ales a Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale și a Consiliului Minorităților Naționale, au fost organizate Zilele Minorităților Naționale. Acest eveniment, aflat la a doua sa ediție, era în strânsă legătură cu Ziua Drepturilor Omului (10 decembrie). În cadrul Grupului pentru Dialogul Social a avut loc prezentarea cărților publicate de grupurile minorităților din țară. Producția de carte a Editurii „Ivan Krasko” a fost prezentată de Dagmar Anoca și Ondrej Štefanko.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2000.

16 decembrie 1999, Nădlac/Nadlak. Festivalul Cântecului Popular Slovac din România

La Nădlac a fost inaugurat Festivalul Cântecului Popular Slovac din România, sub conducerea dirijorului Jozef Zifčák jr. La festival au participat

concurenți din localitățile unde locuiesc slovaci, dar și din Iugoslavia și Ungaria.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2000.

2000

4 martie 2000, Nădlac/Nadlak. *Comitetul de coordonare al UDSCR*

La Nădlac a avut loc ședința Comitetului de coordonare al UDSCR. În cadrul lucrărilor, organul executiv a prezentat darea de seamă pe anul 1999. A fost discutată problema repartiției mijloacelor financiare, pe cele patru zone autonome, dar și pe comisii. Tema centrală a fost, din nou, pregătirea strategiei pentru alegerile următoare și desemnarea candidaților.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2000.

12-14 mai 2000, Nădlac/Nadlak. *Zilele Culturii Slovace*

Organizația locală Nădlac a UDSCR, cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii, a organizat cea de-a opta ediție a Zilelor Culturii Slovace din România. De data aceasta, o nouă abordare și concepție a făcut ca, în afară de dansul și cântecul popular, să se facă loc și pentru literatură și teatru. A fost aniversat jubileul a doi poeți slovaci importanți: Ivan Miroslav Ambruš și Ondrej Štefanko.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2000.

16 septembrie 2000, Nădlac/Nadlak. *Comitetul de coordonare al UDSCR*

În cadrul Comitetului de coordonare au fost analizate alegerile din anul curent. Bilanțul acestora a fost următorul: primari – în orașul Nădlac (județul Arad) și Gârnici (județul Caraș-Severin); consilieri – județul Mehedinți (2), județul Caraș-Severin (6), județul Timiș (2), județul Arad (8), județul Bihor (8). O nesincronizare a fost constatată la Șinteu (județul Bihor), cât și în mai multe localități din Caraș-Severin, unde slovaci, respectiv cehii au obținut locuri de consilieri, însă pe listele altor partide politice.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2000.

7 octombrie 2000, Nădlac/Nadlak. *Comitetul de coordonare al UDSCR*

La ședință punctul principal al discuțiilor îl reprezintă stabilirea candidatului pentru alegerile parlamentare din acest an. Întrucât niciun județ nu poate asigura cele 3 500 de voturi necesare pentru un candidat, rămâne să se respecte un algoritm de dinainte stabilit. Până acum au fost reprezentate zonele București, Bihor și Caraș-Severin. Ar trebui să urmeze județul Arad, dar intrarea sa se poate face numai prin județul Bihor, unde sunt cei mai mulți alegători slovaci. De această realitate se folosește președintele P. Kubalak, care refuză să respecte algoritmul acceptat de toate celelalte zone. Problema rămâne nerezolvată.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2000.

7-8 octombrie 2000, Nădlac/Nadlak. Festivalul Cântecului Popular Slovak

La Nădlac are loc cea de-a doua ediție a Festivalului Cântecului Popular Slovak din România, cu titlul „Cez Nadlak je...”. Organizatorul festivalului a fost organizația județeană Arad a UDSCR și în mod special dirijorul și muzicianul Jozef Zifčák. Un rol important l-a avut orchestra „Sálašan”. Chiar dacă s-a înregistrat o bogată participare din străinătate, primele locuri au fost obținute de artiștii locali: locul I – Michal Sidor, locul II – Mária Krajčíková, locul III – Mariána Václavíková.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2000.

19-22 octombrie 2000, Nădlac/Nadlak. Consfăturile cadrelor didactice din școlile cu limba de predare slovacă

În luna octombrie, la Nădlac a avut loc cea de-a doua ediție a consfăturilor cadrelor didactice din școlile slovace. Evenimentul a avut loc sub egida Ministerului Educației și a fost finanțat de UDSCR. Lectorii din Slovacia au fost de la Universitatea „Matej Bel” din Banská Bystrica: Anita Murgašova, Eva Ďurošova, Aleš Štestka.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2000.

2001

13 ianuarie 2001, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

La Nădlac a avut loc ședința de bilanț de după alegerile parlamentare desfășurate la sfârșitul anului precedent. În total, UDSCR a obținut 5 686 de voturi, aproape dublu față de cât era necesar. Cele mai multe voturi s-au obținut în județul Timiș, în acest mod Ana Florea a devenit deputat în Parlamentul României pentru perioada 2000-2004. Elementul surpriză a fost înființarea Uniunii Cehilor din România, care a concurat la alegeri UDSCR, fără succes însă. Cu acest prilej a fost publicată și o declarație, care confirmă dezideratele promovate în cei patru ani anteriori, adică în ultima legislație. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2001.

28 februarie 2001, Nădlac/Nadlak. Lansarea unui CD cu muzica populară slovacă

În incinta restaurantului „Koliba” din Nădlac a avut loc lansarea unui CD cu muzica populară slovacă, muzică promovată mai ales cu ocazia festivalului de cântec popular slovac „Cez Nadlak je.../Prin Nădlac e...”. Protagonistii au fost cântăreții Michal Sidor, Ján Jačiansky și Mária Krajčíková. Meritele pentru această premieră absolută pentru cultura slovacă din România le revin și muzicienilor profesioniști Jozef Zifčák, Anton Sekáč și Ondrej Kresan.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2001.

17 septembrie 2001, București/Bukurešť. Decernarea premiului Uniunii Scriitorilor din România

În incinta Teatrului Odeon din București a avut loc ceremonia decernării premiilor Uniunii Scriitorilor din România. Premiul Uniunii Scriitorilor pentru traducerea operei scriitorilor români și propagarea ei în străinătate a fost decernat poetului Ondrej Štefanko din Nădlac. Premiul i-a fost acordat pentru traducerea poeziilor lui Ion Mircea și A. Baconsky în limba slovacă. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2001.

2002

20 mai 2002, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului UDSCR. Pe ordinea de zi a fost stabilirea delegaților la cel de-al patrulea Congres al Uniunii. S-au stabilit următoarele cifre pentru delegații pe zone: 21 – județul Bihor, 32 – Arad, 22 – Caraș-Severin, 13 – Timiș. Comitetul de coordonare va fi format din 9 membri din Bihor, 14 din Arad, 14 din Caraș-Severin și 6 din Timiș. Prezidiul Uniunii va fi format din președinte, prim-vicepreședinte, secretar și doi membri din Bihor, trei membri din Arad, trei membri din Caraș-Severin și un membru din Timiș. În același timp, se afla în vizită la sediul Uniunii și o delegație guvernamentală din Slovacia, condusă de Ľubomir Fogaš, vicepremierul guvernului slovac. Oaspeții au prezentat politicile guvernului slovac în privința sprijinirii slovacilor din diasporă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2002.

31 mai – 1 iunie 2002, Brestovăț/Brestovec. Zilele Culturii Slovace din Banat

În mica localitate bănățeană Brestovăț au fost organizate Zilele Culturii Slovace din Banat. Au participat mai multe ansambluri de dansuri populare din localitățile locuite de slovaci și cehi. Printre oaspeți s-au aflat, în afară de reprezentanții conducerii UDSCR, și deputatul în Parlamentul României, Ana Florea, și ambasadorul slovac la București, domnul Ján Šoth.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din august 2002.

2-4 iulie 2002, Bratislava. Conferința permanentă „Republica Slovacia și slovacii din străinătate”

La această conferință au participat reprezentanții guvernului slovac și reprezentanții diasporei slovace de pe toate continentele lumii. Slovacii din România au fost reprezentați de Ana Florea, Michal Babinsky, Pavel Hlásnik și Štefan Kalamár. Din partea Societății „Ivan Krasko” a participat Ondrej Štefanko. S-au stabilit modalitățile de colaborare cu organele de stat din Slovacia, cât și modalitățile de colaborare dintre organizațiile slovacilor din diasporă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7-8 din august 2002.

27-28 iulie 2002, Budoï/Bodonoș. Festivalul folcloric slovac

În județul Bihor, la Budoï, a avut loc Festivalul Folclorului Slovac, pe scena Liceului „Jozef Kozáček” din localitate. Au participat, ca de obicei, reprezentanții tuturor localităților în care trăiesc slovaci.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2002.

4-6 octombrie 2002, Nădlac/Nadlak. Festivalul Cântecului Slovac

În localitatea Nădlac a avut loc cea de-a patra ediție a Festivalului Cântecului Slovac „Cez Nadlak je...”. Și de data aceasta au participat la festivalul-concurs cântăreți din țară și din străinătate. Juriul de specialitate a acordat următoarele premii: premiul I – Mária Krajčíkova, Bonțea (Nădlac); premiul II – Mária Škorvanová (Budoï) și premiul III – Štefan Korch (Șinteu).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2002.

15 octombrie 2002, Nădlac/Nadlak. Consfătuirea cadrelor didactice

Au avut loc la Liceul „Jozef Gregor Tajovský” consfăturile cadrelor didactice din școlile cu limba de predare slovacă. Consfăturile sunt organizate sub egida Ministerului Educației, fiind finanțate de UDSCR. Au participat inspectorul pentru minorități din cadrul Ministerului Educației, doamna Vierslava Timarova, inspectorul general Pavel Sârbu și conducerea UDSCR. La consfătuiri au participat și cei doi lectori din Slovacia, Juraj Cigan și Gabriela Zábušková.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2002.

22-24 noiembrie 2002, Nădlac/Nadlak. Conferința internațională „Două sute de ani de existență a slovacilor la Nădlac”

La împlinirea bicentenarului colonizării Nădlacului de populația slovacă, a fost organizată la Nădlac conferința cu tema: „Două sute de ani de existență a slovacilor la Nădlac”. Au fost prezentate 30 de lucrări științifice de autori din România, Slovacia, Iugoslavia și Ungaria.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2002.

2003

14-15 martie 2003, Nădlac/Nadlak. Cel de-al IV-lea Congres al UDSCR

La Nădlac a avut loc al IV-lea Congres al UDSCR. Pentru a se economisi timpul, fiecare delegat a primit darea de seamă a Prezidiului pe ultimii patru ani. Congresul a fost deschis de prim-vicepreședintele Ondrej Štefanko, după care au fost alese organele de lucru ale congresului: Comisia de validare, Comisia de întocmire a procesului-verbal, supervizorii. În total au luat cuvântul 20 de vorbitori, atât delegați, cât și oaspeți. În funcția de președinte al UDSCR a fost ales Ondrej Štefanko, ca prim-vicepreședintă, Ana Florea, și ca secretar general, Michal Karkuš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2003.

4 aprilie 2003, Nădlac/Nadlak. Vizita premierului slovac Mikuláš Dzurinda

Premierul, cu o numeroasă suită, a vizitat primăria orașului, sediul UDSCR, parohia evanghelică și Liceul „Jozef Gregor Tajovský”, Muzeul Etnografic. În timpul vizitei premierului s-au mai aflat la Nădlac și ambasadorul slovac la București, Jan Šoth, consulul slovac, Jan Hovorka, prefectul județului Arad, Dan Ungureanu, și deputata în Parlamentul României Ana Florea.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2003.

23 aprilie 2003, Nădlac/Nadlak. „200 de ani de existență a slovacilor la Nădlac”

De Sf. Gheorghe s-au împlinit 200 de ani de la colonizarea slovacă a Nădlacului. Cu acest prilej au fost organizate o serie de activități de-a lungul întregului an. Printre cele mai importante amintim: expoziția de broderii populare și de pictură naivă a autoarei Alžbeta Jasovičová, dar mai ales un spectacol realizat de regizorul slovac Jaroslav Ševčík, spectacol intitulat sugestiv „Mărturii ale existenței noastre”. În incinta bisericii evanghelice din localitate a avut loc un serviciu divin festiv, iar pe frontispiciul bisericii a fost amplasată o placă comemorativă a sculptorului Rudolf Kočiš, ce se inspiră din motivul tabloului lui Dedinsky „Venirea slovacilor la Nădlac”. La sediul Uniunii a avut loc vernisajul a două expoziții: „Formele și fețele Nădlacului slovac de altădată” și „Un secol și jumătate de activitate editorială a slovacilor din Nădlac”. Aceste două expoziții vor fi mutate și în Muzeul Național Slovac din Bratislava. În același timp, au fost lansate o serie de cărți și publicații: „Literatura slovacă din România” de Dagmar Anoca, „Biografia mea” de Peter Pavol Dovál, „100 de ani de teatru de amatori slovac la Nădlac” de Ondrej Štefanko, „Nădlacul în procesul migrării slovacilor spre Ținuturile de Jos” de Ján Kukučka și culegerea de referate de la simpozionul „200 de ani de existență a slovacilor la Nădlac”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2003.

10 mai 2003, Budoj/Bodonoš și Gărníc/Gerník. Zilele școlii și festival folcloric

În aceeași zi au avut loc două evenimente. În localitatea bihoreană Budoj au avut loc Zilele Noului Liceu Slovac, ce poartă numele episcopului slovac Jozef Kozáček, unul dintre primii președinți ai societății Matica Slovenská. Celălalt eveniment a avut loc la Gărníc, județul Caraș-Severin, și anume Festivalul Folcloric Ceh, organizat cu prilejul aniversării a 150 de ani de la construirea primei școli din această zonă. Cu acest prilej a avut loc și cea de-a doua ediție a Olimpiadei de Limba și Literatură Cehă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2003.

2-3 iulie 2003, Bratislava. Adunarea generală a Asociației Mondiale a Slovacilor

La această adunare au participat reprezentanții UDSCR și ai Societății „Ivan Krasko” din România. În Consiliul general al asociației a fost ales și reprezentantul slovacilor din România, Ondrej Štefanko. În ziua următoare, aceiași participanți i-au reprezentat pe slovacii din România și la ședința Conferinței Permanente „Republica Slovacia și slovacii din străinătate”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6-7 din iulie 2003.

Iulie 2003, Timișoara/Temešvár. Începe construcția Casei Slovace

În cadrul Muzeului Satului Bănățean începe construcția celui de-al doilea obiectiv muzeal slovac, Casa Slovacă (sălaș). Coordonarea lucrărilor și strângerea de fonduri, respectiv a obiectelor pentru muzeu îi revin președintei UDSCR pentru zona Timiș, Maria Liptakova.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6-7 din iulie 2003.

30 septembrie 2003, București/Bukurešť. Zilele Culturii Slovace

În toamna anului 2003 au avut loc la București mai multe evenimente legate de Zilele Culturii Slovace, organizate de ambasada slovacă din București. Pentru slovaci a fost important că s-a creat spațiul pentru expoziția care deja fusese văzută la Nădlac și Bratislava. Este vorba despre expoziția „200 de ani de la venirea slovacilor în Nădlac”, care a fost instalată în incinta Muzeului Satului din București. Inaugurarea expoziției a fost făcută de unul dintre cei mai mari istorici români, Dinu C. Giurescu.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2003.

10-11 octombrie 2003, Nădlac/Nadlak. Consfătuirile cadrelor didactice din școlile slovace

La Nădlac au avut loc consfătuirile cadrelor didactice din școlile cu limba de predare slovacă din județele Arad, Bihor, Sălaj și Timiș. În cuvântul de deschidere, președintele UDSCR, Ondrej Štefanko, a apreciat aceste lucrări, deoarece în acest cadru s-au născut proiecte aflate în derulare, cum ar fi *Antologia literaturii slovace*, din care au apărut primele două volume din cele patru, apoi *Dicționarul de terminologie slovacă* pentru științe ale naturii. Cei peste 100 de participanți au lucrat în continuare pe secțiuni, în funcție de specialitate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2003.

7-9 noiembrie 2003, Nădlac/Nadlak. Festivalul-concurs de cântece populare slovace „Cez Nadlak je...”

În luna noiembrie a avut loc la Nădlac, ca o încununare a unui întreg șir de evenimente dedicate bicentenarului colonizării slovace, și festivalul-concurs de cântece slovace, organizat de conducerea zonală UDSCR. A fost cea de-a cincea ediție a festivalului, și de această dată cu participare internațională. Următorii concurenți au primit premiile juriului: premiul

I – Mária Krajčíková Bontea (Nădlac), premiul II – Miroslav Hemela (Bačsky Petrovec), premiul III – Miroslav Zvara (Aradáč). Au mai fost acordate multe alte premii la diverse categorii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2003.

8 noiembrie 2003, Nădlac/Nadlak. Ședința mixtă româno-slovacă

În noiembrie s-a întrunit la Nădlac Comisia mixtă româno-slovacă. Delegația din Slovacia a fost condusă de Eva Balážová, din partea Secretariatului General al Guvernului slovac, iar din partea română a participat o delegație a conducerii UDSCR ce l-a avut în frunte pe Ondrej Štefanko. S-au discutat probleme legate de ajutorul financiar slovac pentru organizarea diferitelor evenimente culturale și editare de carte, situația lectorilor de limba slovacă. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2003.

17 noiembrie 2003, Novi Sad (Iugoslavia). Dezbaterele slovacilor din Ținuturile de Jos

Consiliul Național Slovac din Serbia a convocat reprezentanții organizațiilor slovace din România și din Ungaria la o dezbatere cu privire la elaborarea unui plan de colaborare. S-a stabilit că asemenea întâlniri vor avea loc anual, având ca scop schimbul de experiență, dar și elaborarea de proiecte comune în domeniul învățământului și al culturii. S-a stabilit organizarea de workshopuri pentru coreografi ansamblurilor folclorice, apoi a unei olimpiade comune de limba și literatura slovacă, itinerantă, editarea revistei *Dolnozemský Slovák*, care necesită cel mai mult ajutorul financiar din Slovacia. Important a fost și ultimul proiect de editare comună a unei antologii a poeziei slovace din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2003.

20 decembrie 2003, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

În afară de problemele organizatorice și financiare, a fost analizată și finanțarea activității editoriale slovace. S-a constatat că, de-a lungul anului, Uniunea a finanțat 45 de activități culturale și 8 proiecte editoriale. Cele culturale se referă mai ales la festivalurile folclorice organizate de Uniune sau la care au participat membrii Uniunii, dar și la activitățile din învățământ. În ceea ce privește activitatea editorială, au fost finanțate următoarele apariții editoriale: Adam Suchansky, *Aripile lichefiate ale lui Icarus/Skvapal-nene kridla Ikara* – culegere de poezii; Anna Dovál, *Uroboros* – culegere de poezii; Anna Lehotska, *Bibliografia revistei „Naše snahy”*; Ondrej Štefanko, *Activitate editorială de 150 de ani la slovacii nădlăcani/Poldruhastoročná vydavateľská činnosť nadlacksých Slovákov*. Au mai fost publicate culegeri de referate de la diferite conferințe, dicționare pentru școli, antologii. Revista *Oglinzi paralele* începe să publice „Buletinul de informare despre UDSCR”. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2004.

2004

19 martie 2004, Nădlac/Nadlak. Ședința Consiliului de redacție al revistei „Dolnozemský Slovák”

În luna martie s-a întâlnit la Nădlac Consiliul de redacție al revistei *Dolnozemský Slovák*. Au participat redactorii din România, Ungaria, Serbia. Au fost realizate schimbări de personal în componența redacției și s-a stabilit conținutul publicației pentru anul curent.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2004.

Martie 2004, Nădlac/Nadlak. Apariția de noi publicații

La Editura „Ivan Krasko” au apărut noi publicații în limba slovacă: *Conexiunile descoperite/Ponachodene suvislosti* de Ondrej Štefanko (istorie, etnologie, cultură), apoi *Gârnic în anii 1838-1949/Gernik v letech 1838-1949* și *Reflexii/Uvahy* de Pavel Husárik.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2004.

6 aprilie 2004, București/Bukurešť. Programul Ansamblului Folcloric „Sálašán”

După Nădlac, ansamblul semiprofesionist al UDSCR, „Sálašán”, a avut un spectacol și la București, la sala Rapsodia Română. Noul program pregătit de coreograful slovac M. Urban sugera metaforic etapele vieții: naștere, copilărie, maturitate, nuntă, armată, sfârșitul vieții. Sunt intercalate multe obiceiuri și tradiții din satele slovace.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2004.

17 aprilie 2004, Nădlac/Nadlak. Comitetul de coordonare al UDSCR

În cadrul ședinței s-au cedat conducerilor zonale competențele de completare a listei de candidați. Pentru orașul Nădlac a fost nominalizat Michal Babinsky drept candidat pentru postul de primar al orașului.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2004.

15-16 mai 2004, Valea Cerului/Čerpotok. Aniversarea a 150 de ani de la venirea slovacilor în localitate

În localitatea bihoreană Valea Cerului a fost organizată aniversarea a 150 de ani de la venirea slovacilor în această localitate. În același timp, a avut loc și sfințirea noii clădiri a Căminului Cultural. Au participat ansambluri folclorice din țară și din străinătate. În afară de membrii conducerii UDSCR, au mai participat autoritățile județene, dar și reprezentanții ambasadei slovace din București, în frunte cu Jan Šoth.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2004.

26 iunie 2004, Moldova Nouă/Nová Moldava. Ședința Comitetului de coordonare al UDSCR

La Moldova Nouă a avut loc ședința Comitetului de coordonare al UDSCR. S-au discutat mai ales problemele legate de regresul candidaților la alegerile din acest an. În loc de 28 de consilieri, s-a obținut doar un număr de 21 și niciun primar. Principala cauză a fost lipsa alianței cu alte forțe politice și convingerea alegătorilor că minoritarii nu vor putea obține finanțări pentru proiectele de interes local.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2004.

August 2004, Nădlac/Nadlak. Apariția unei noi publicații

Societatea „Ivan Krasko” a început să editeze o nouă publicație, cu titlul *Naše snahy plus*. Sub redacția poetului Ondrej Štefanko sunt publicate secvențe din cărțile pregătite pentru a fi tipărite.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2004.

8-10 octombrie 2004, Nădlac/Nadlak. Consfăturile cadrelor didactice din școlile slovace

La Nădlac are loc o altă consfătuire a cadrelor didactice din școlile slovace. Au participat în total 98 de cadre din Arad, Timiș, Bihor și Sălaj. Prezentările au fost susținute de metodistele de la Universitatea „Matej Bel” din Banská Bystrica (Slovacia): Anita Murgašová, Lubica Toroková, Eva Ďurošová. Cu această ocazie, se face o constatare statistică în ceea ce privește starea învățământului slovac din România:

Nădlac – 71 de cadre (4 necalificate) și 313 elevi;

Șinteu – 18 cadre (2 necalificate) și 120 de elevi;

Plopiș – 12 cadre (5 necalificate) și 103 elevi;

Șerani – 10 cadre (4 necalificate) și 70 de elevi.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2004.

16 octombrie 2004, Nădlac/Nadlak. Ședința Comitetului de coordonare al UDSCR

În primul rând, s-a făcut analiza alegerilor trecute și s-a hotărât participarea la alegerile parlamentare pe listele județene separate, și nu pe o listă comună. Cu această ocazie a fost elaborată o scrisoare adresată ministrului educației, dar și premierului. S-a constatat că în ultimii 15 ani a fost editat un singur manual (cel de matematică) care să corespundă actualelor programe pentru clasele I-IV și V-VIII. Situația este similară pentru slovaci și pentru cehi. Manualele sunt scumpe din cauză că sunt publicate singular, treptat, în loc să fie tipărite toate manualele la pachet, de aceeași editură. Comitetul a cerut asigurarea manualelor pentru școlile slovace și cehe, la fel cum s-a întâmplat în cele românești, maghiare sau germane.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2004.

19-21 noiembrie 2004, Nădlac/Nadlak. Festivalul-concurs „Cez Nadlak je...”

La Nădlac s-a desfășurat cea de-a șasea ediție a festivalului-concurs al cântecului slovac din România intitulat „Cez Nadlak je...”. Piesa principală a fost și de data aceasta orchestra de profesioniști „Sálašán”, în frunte cu dirijorul său, Jozef Zifčák. În afară de concurenții din România, au participat și concurenți din Serbia, Croația, Ungaria și Cehia (în total 27 de participanți). Ediția de anul acesta a fost câștigată de Miroslav Hemela din Kysáč (Serbia), premiul al II-lea a fost câștigat de Miroslav Bela din Pivnica (Serbia) și premiul al III-lea, de Edvina Karkušová din Nădlac. La diverse categorii au fost acordate și alte premii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2004.

24 noiembrie 2004, București/Bukurešť. Protocolul pentru sprijinirea guvernului

Cei 18 reprezentanți ai minorităților naționale din Parlament, inclusiv reprezentantul UDSCR, au semnat un protocol de sprijinire a Alianței D.A., prin care se angajau să sprijine alianța în parlament, cât și guvernul Călin Popescu-Tăriceanu. În schimb, grupul naționalităților a primit promisiuni în vederea realizării următoarelor deziderate: legea minorităților naționale, reducerea pragului de acces în parlament la jumătate, înființarea până în anul 2006 a Autorității pentru Minorități Naționale, reprezentarea minoritarilor în instituții centrale și deconcentrate, rezolvarea problemelor legate de învățământul în limbile minorităților naționale, restituirea proprietăților – mai ales a parohiilor –, reluarea emisiunilor radio și TV în limbile minorităților naționale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2004.

17 decembrie 2004, București/Bukurešť. Validarea deputaților în Parlamentul României

La București au fost validați deputații nou-aleși în Parlamentul României. În legislatura ce urmează, UDSCR va fi reprezentată de candidatul județului Bihor (ales cu 2 078 de voturi), Adrian Miroslav Merka. În total, Uniunea a obținut aproape 6 000 de voturi în toate județele.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2005.

2005**19 februarie 2005, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR**

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului UDSCR, care, printre punctele obișnuite de pe ordinea de zi, a avut și prioritățile de finanțare a activității sale. În prezența noului parlamentar Adrian Merka, se stipulează necesitatea creșterii subvențiilor de la stat cu 30%. Cei 9 320 000 de lei primiți de la bugetul de stat vor fi suplimentați cu granturi din Slovacia, Cehia, de la sponsori, dar și din surse proprii. În total, s-a aprobat finanțarea publicării a

nouă noi titluri de carte și a 60 de activități cultural-educative. Mai departe, s-a stabilit dotarea cu mobilier nou a sediului din Șinteu, dotarea cu aparatură nouă a redacției ziarului *Naše snahy*, finanțarea publicațiilor pentru copii *Gernický zvonček*, *Helenské sluníčko*, *Prameň*.
Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2005.

20-24 martie 2005, Tulcea. Olimpiada – faza națională

La Tulcea, în Delta Dunării, a avut loc Olimpiada de limba și literatura maternă pentru mai multe naționalități: cehi, slovaci, croați, sârbi și ruși. Acțiunea a fost coordonată de inspectorul general de la Ministerul Educației și Cercetării, doamna Vieroslava Timarova. Cei mai numeroși participanți, în total de 46 de elevi, au fost slovaci veniți din cele trei județe locuite de slovaci.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2005.

23 aprilie 2005, Nădlac/Nadlak. Ședința Comitetului de coordonare

La ședința Comitetului de coordonare, pe lângă problemele curente, s-au pus la punct, împreună cu deputatul Adrian Merka, pașii următori în vederea asigurării manualelor pentru școlile slovace, a numirii inspectorilor teritorial slovaci pentru județele Arad și Bihor, respectiv ceh pentru Caraș-Severin. A fost considerată importantă adoptarea legii minorităților naționale, prin care s-ar obține mai multă autonomie și mai puțină dependență față de ezițările Bucureștiului. Ca o soluție viabilă se întrevădea și importarea de manuale din Slovacia și Cehia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2005.

12-14 mai 2005, Nădlac/Nadlak. Simpozion pe teme educative

În luna mai, la Nădlac, în incinta sediului UDSCR, au decurs lucrările simpozionului cu tema „Rolul culturii în păstrarea conștiinței naționale a copiilor și tineretului în mediul minoritar”. Au luat parte profesori, scriitori și teologi din România, Ungaria și Slovacia. Cu acest prilej, a fost inaugurată și Expoziția comemorativă „Jan Levoslav Bella”, marele compozitor, dirijor și poet slovac ce a trăit la Sibiu.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2005.

16 mai 2005, Șinteu/Nová Huta. Vizita delegației guvernamentale din Slovacia

Vicepremierul guvernului slovac, Pal Csáky, și ambasadorul slovac la București, Jan Šoth, au vizitat școlile slovace din Budoi, Șinteu și Huta Voivozi. Delegații s-au informat despre starea învățământului minoritar slovac și au înmănat mai multe materiale didactice pentru aceste școli.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2005.

21 iunie 2005, Praga/Praha. *Delegația conducerii UDSCR la Praga*

Așa cum s-a hotărât la ultima ședință a Comitetului de coordonare, o delegație a Uniunii, formată din președintele Ondrej Štefanko, František Draxler, președintele zonei Banatului de Sud, și Josef Mašek, membru al prezidiului, a vizitat Praga. Aici s-au întâlnit cu reprezentanții Guvernului și ai Parlamentului Ceh. Ministrul de externe Cyril Svoboda a promis că statul ceh va sprijini financiar și în continuare proiectele minorității cehe din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2005.

4 iulie 2005, Bratislava. *Masă rotundă pe tema grijii Republicii Slovacia pentru slovacii din diasporă*

Această masă rotundă a avut ca scop elaborarea programului de activitate pe anul 2006. Au participat 43 de experți din 14 țări, printre care și reprezentanții UDSCR. Cu acest prilej, au fost elaborate recomandări pentru guvernul slovac în domeniile: cultură, învățământ, mass-media.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2005.

21 septembrie 2005, Bratislava. *Expoziția cu tema „Nunta slovacă tradițională în Ținuturile de Jos”*

La Bratislava, în incinta Muzeului Național Slovac, a fost inaugurată expoziția cu tema „Nunta slovacă tradițională în Ținuturile de Jos”. Scopul ei a fost acela de a readuce în memoria colectivă existența slovacilor în această parte a Europei Centrale și să-i familiarizeze pe vizitatori cu obiceiurile familiale ale slovacilor din Ungaria, România și Serbia. Autorii expoziției au fost Jarmila Gerbocova și Martin Gerboc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2005.

8 octombrie 2005, Budoï/Bodonoș. *Consfăturile cadrelor didactice*

În localitatea bihoreană Budoï au avut loc deja tradiționalele consfățuri ale cadrelor didactice din școlile slovace. Cu această ocazie s-a prezentat bilanțul realizărilor UDSCR în domeniul învățământului. În primul rând, s-a evidențiat faptul că au fost cumpărate manualele de limbă și literatură slovacă pentru toți elevii claselor I-X. A fost publicată antologia literaturii slovace pentru gimnazii și urmează să fie publicate cele două manuale de istoria și tradițiile slovacilor din România. Nu s-a rezolvat încă problema inspectorilor teritoriali pentru școlile slovace. Cele 149 de cadre didactice prezente și-au propus înființarea unui sindicat al cadrelor didactice slovace, pentru care trebuia elaborat un statut. În aceeași lună, la Herculan, au avut loc și consfăturile cadrelor didactice de la școlile cehe din Banatul de Sud. Și la acestea au participat membrii din conducerea UDSCR, inspectorii școlari județeni și inspectorul general de la minister, doamna Vieroslava Timar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2005.

9-10 noiembrie 2005, Nădlac/Nadlak. Festivalul-concurs „Cez Nadlak je...”

În luna noiembrie, la Nădlac, a avut loc cea de-a noua ediție a festivalului-concurs de cântece slovace „Cez Nadlak je...”. Și de data aceasta, au participat 29 de concurenți din România, Ungaria, Serbia și Croația. Câștigătorii din anul acesta au fost: premiul I – Juraj Miroslav Bela (Pivnica, Serbia); premiul II – Mária Krajčiková Bontea (Nădlac); premiul III – Zuzana Ďukičová (Jánošík, Serbia). Au mai fost acordate și multe alte premii la diferite categorii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2005.

2006**Ianuarie 2006, Nădlac/Nadlak. Darea de seamă asupra activității UDSCR pe anul 2005**

În ziarul *Naše snahy* a fost publicată darea de seamă asupra activității UDSCR pe anul 2005. Printre altele, s-au amintit aspecte din activitatea politică, și anume strădaniile de a convinge guvernarea să se țină de promisiuni și să promulge legea minorităților naționale. În acest sens, s-a constatat o bună colaborare cu celelalte minorități naționale. La capitolul învățământ s-a confirmat existența a 17 unități școlare cu limba de predare slovacă, în care funcționau 11 grădinițe, 15 școli elementare, 5 gimnazii și 2 licee. În total, existau 1 026 de elevi și un număr de 118 cadre didactice. În limba cehă funcționau 7 unități școlare, cu un total de 130 de elevi și 36 de cadre didactice. Au fost editate un număr considerabil de manuale și antologii. La capitolul cultură se specifica funcționarea Muzeului Etnografic Slovac din Nădlac și mai multe conferințe și simpozioane. Importantă a fost editarea următoarelor titluri de carte: *Cehii și slovacii din România/Česi a Slováci v Rumunsku* de Rudolf Urban, apoi *Nunta la slovacii bihoreni/Svadba bihorských Slovakov* de Gejza Rončák și *Culegerile și poeziile lui Sándor Petőfi/Sandora Petőfiho spisy básnické a verše* de Karol Hrdlička. Din creația poetilor contemporani din Nădlac au mai fost editate culegerile de poezii *Sonată pentru o mierlă de cristal* de Ivan Miroslav Ambruš și *Confidențe publice/Verejné dôvernosti* de Ondrej Štefanko. Publicațiile editate de Societatea „Ivan Krasko” erau: *Naše snahy*, *Naše snahy plus*, *Helenské sluníčko*, *Gernický zvonček*, *Eibentalské obzory*, *Dolnozemský Slovák* și *Oglinzi paralele/Rovnobežné zrkadlá*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2006.

28-29 martie 2006, Nădlac/Nadlak. Planul editorial pe anul 2006

La Editura „Ivan Krasko” a fost elaborat planul editorial pe anul 2006. Acesta cuprindea următoarele titluri: *Pățaniile Didinei/Didine zážitky* de Štefan Dovál, *Dominika* de Pavel Bujtár, *Aspectele lingvistice ale folclorului slovacilor bihoreni/Jazykovedecké aspekty folklóru bihorských Slovakov* de Benedek Morong, *Evoluția demografică a slovacilor din România/Demografický vývoj Slovakov v Rumunsku* de Pavel Hlásnik, *Retrospectiva slovacilor din Poiana*

Micului/Retrospektíva Slovákov z Poiana Micului de Jozef Jurašek, dar și manualul *Istoria și tradițiile minorității cehice din România*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2006.

18-21 aprilie 2006, Arad. Olimpiada de limbi și literaturi slave

La Arad a avut loc faza națională a Olimpiadei de Limba și Literatura Sârbă, Slovacă și Cehă. În total, s-au calificat 51 de copii slovaci și 21 de copii cehi. Cu acest prilej, copiii au vizitat Liceul „Csiki Gergely” și alte obiective turistice din localitate. Câștigătorii au beneficiat, din partea Ministerului Educației, de câte o excursie în străinătate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2006.

12-13 mai 2006, Bratislava. Conferința permanentă „Slovakia și slovacii din străinătate”

La Bratislava au avut loc lucrările Conferinței permanente „Slovakia și slovacii din străinătate”, la care au luat parte 66 de delegați din 20 de țări ale lumii. În ceea ce-i privește pe slovacii din România, președintele Uniunii, Ondrej Štefanko, a subliniat următoarele aspecte:

- necesitatea trimiterii mai multor lectori de limba slovacă pe lângă cei doi deja existenți;
- necesitatea participării la cursurile de perfecționare a cadrelor didactice în Slovakia, dar și a participării lectorilor slovaci la consfătuirile din România;
- continuarea activităților cu elevii: olimpiade, tabere de creație, literare, școli în natură etc.;
- nevoia de abecedare, manuale de limba slovacă și alte materiale didactice, celelalte manuale urmând a fi traduse de cadrele existente;
- nevoia de specialiști în domeniul culturii: dirijori, coreografi, instructori, lectori, regizori;
- nevoia de finanțare a cercetării culturii materiale, a muzeelor, a caselor memoriale, a colecțiilor de patrimoniu etc.;
- propagarea evenimentelor din diasporă în mass-media din Slovakia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2006.

18 mai 2006, Moldova Nouă/Nová Moldava. Deschidere unui nou sediu

În Moldova Nouă a fost deschis sediul organizației zonale a UDSCR pentru județele Mehedinți și Caraș-Severin. Cu această ocazie, conducerea centrală a UDSCR, împreună cu reprezentanții Ministerului ceh de Externe și cu deputatul Adrian Merka, a avut discuții cu reprezentanții județului Caraș-Severin. Tema principală a fost modalitatea de accesare eficientă a fondurilor europene.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2006.

18-21 mai 2006, Nădlac/Nadlak. Olimpiada internațională itinerantă de limbă și literatură slovacă

La Nădlac a avut loc cea de-a treia ediție a olimpiadei itinerante de limbă și literatură slovacă. Au participat 30 de elevi din liceele slovace din Serbia și din România. Din păcate, nu au participat și liceele din Ungaria. Premiul I a fost câștigat de eleva Edita Tuškova de la Liceul „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2006.

Mai 2006, București/Bukurešť. Uniunea Scriitorilor din România a acordat al cincilea premiu

Poetului și eseistului slovac Ondrej Štefanko din Nădlac i s-a decernat deja al cincilea premiu al Uniunii Scriitorilor din România. De data aceasta, premiul i-a fost acordat pentru culegerea de poezii intitulată *Confidențe publice/Verejné dôvernosti*, apărută la Editura „Ivan Krasko” din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2006.

11 iunie 2006, Timișoara/Temešvár. Casă tradițională slovacă la Timișoara

În incinta Muzeului Satului Bănățean, pe Aleea Naționalităților, a apărut un nou obiectiv. Este vorba despre o casă tradițională slovacă. La inaugurare au participat delegații slovacilor din județele Arad, Bihor, Sălaj și Timiș, ca și cehii din Caraș-Severin. Au participat deputatul Adrian Merka, președintele UDSCR, Ondrej Štefanko, ambasadorul slovac la București, Ján Soth, și alții.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2006.

11 iulie 2006, București/Bukurešť. Vizita președintelui ceh, Vaclav Klaus

În timpul vizitei oficiale de la București, președintele ceh, Vaclav Klaus, s-a întâlnit și cu reprezentanții UDSCR. La întâlnirea informativă au participat deputatul Adrian Merka, președintele UDSCR, Ondrej Štefanko, președintele zonei Caraș, Frantisek Draxler, și alți membri ai organizației UDSCR din Banatul de Sud.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2006.

16 iulie 2006, Nădlac/Nadlak. Expoziția cu tablourile lui Pavol Potoček

La Nădlac a avut loc vernisajul expoziției tablourilor lui Pavol Potoček. Artistul este originar din Peregul Mare, județul Arad. A trăit și a studiat în Banat, apoi la Praga și Bratislava. Actualmente trăiește și creează în Bratislava.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2006.

20-21 octombrie 2006, Nădlac/Nadlak. Consfătuirile cadrelor didactice

La Nădlac au avut loc consfătuirile cadrelor didactice de la școlile cu limba de predare slovacă. Au participat cadrele didactice din județele Arad, Bihor, Sălaj, inspecitori școlari județeni, inspectorul general de la Ministerul Educației, Vierošlava Timarova. Cursurile metodologice au fost asigurate de specialiștii Centrului metodic al Universității „Matej Bel” din Banská Bystrica.

ca: Anita Murgašova, prof. univ. Pavol Hanzel, Eva Ďurošová și Dagmar Anoca de la Universitatea din București.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2006.

10 noiembrie 2006, Salonta. *Deschiderea consulatului slovac*

La Salonta a fost deschis Consulatul Republicii Slovacia, pentru a deservi populația de naționalitate slovacă din zonă. În funcția de consul onorific a fost numit un întreprinzător de succes din Bihor, Miroslav Jablončík.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2006.

11-12 noiembrie 2006, Nădlac/Nadlak. *Festivalul-concurs „Cez Nadlak je...”*

La Nădlac a avut loc, în luna noiembrie, cea de-a opta ediție a festivalului-concurs de cântec popular slovac. Au participat concurenți din România, Serbia, Ungaria și Croația, în total un număr de 30. Concurenții au fost împărțiți în două categorii de vârstă. La categoria copii Nădlacul a obținut două premii: Adela Bartolomejova (locul I) și Valentin Zelenak (locul III). La categoria interpreților maturi premiile au luat calea Serbiei, respectiv a Ungariei.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2006.

5 decembrie 2006, Nădlac/Nadlak. *Expoziția „Nunta tradițională slovacă din Ținuturile de Jos”*

În luna decembrie a avut loc vernisajul expoziției itinerante „Nunta tradițională slovacă din Ținuturile de Jos”, realizată de Muzeul Național Slovac din Bratislava, unde a și fost expusă inițial. Expoziția va continua itinerariul spre Arad, Timișoara și apoi spre mai multe localități din Ungaria. În legătură cu această expoziție, mesajul ei artistic va fi completat de publicația Editurii „Ivan Krasko” intitulată *Urările la nunțile slovace din Ținuturile de Jos/Svadobné vinše Slovákov na Dolnej zemi*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2007.

9 decembrie 2006, Nădlac/Nadlak. *Ședința Prezidiului UDSCR*

Prezidiul a analizat problemele curente ale Uniunii, mai ales pe cele financiare. Printre altele, s-a constatat creșterea numărului de organizații locale în județul Bihor. S-a discutat colaborarea cu Asociația Mondială a Slovacilor, în cadrul căreia Uniunea are o puternică reprezentare prin persoana lui Ondrej Štefanko, vicepreședinte, și prin Pavel Hlásnik, membru al Consiliului; problemele legate de învățământ, cu accent pe cele din învățământul superior; rezultatele alegerilor zonale și locale în organele Uniunii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2007.

Decembrie 2006, Arad. *Premiul „Opera omnia”*

Ondrej Štefanko, președintele UDSCR, este vicepreședintele Asociației Mondiale a Slovacilor, directorul Editurii „Ivan Krasko”, redactorul mai multor publicații în limba slovacă, dar și bilingve, poet, eseist, traducător. Acestea

sunt atributele lui Ondrej Štefanko, personalitate marcantă a vieții culturale slovace din România. Pentru activitatea sa a primit șase premii ale Uniunii Scriitorilor sau ale filialei acesteia din Arad și un premiu al Centrului Literar din Bratislava. Guvernul României i-a decernat chiar Ordinul de Merit în rang de Ofițer. Acesta a fost cel de-al șaptelea premiu decernat din partea filialei arădene a Uniunii Scriitorilor, de data aceasta pentru „Opera omnia”. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2007.

Decembrie 2006, Nădlac/Nadlak. Apare „Atlasul culturii slovace tradiționale”

La Editura „Ivan Krasko” apare, după o muncă asiduă pe teren, ce a durat mai mult de un an, *Atlasul culturii slovace tradiționale din Europa de Est și Sud*. Merituoșii autori sunt: Mojmír Benža, Peter Slavkovský și Rastislava Stoličná. Lucrarea a fost publicată și cu sprijinul financiar al Institutului pentru Slovacia din Străinătate de pe lângă Guvernul Slovaciei. La aceeași editură a apărut și o altă lucrare științifică importantă: *Modul de viață și cultura slovacilor din Bihor, Borumlaca-Vărzari/Spôsob života a kultúra Slovákov v Bihore, Borumlak-Varzaľ*, realizată de un colectiv de autori sub conducerea lui Jaroslav Čukan.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2007.

2007

4 februarie 2007, Nădlac/Nadlak. Ședința Prezidiului UDSCR

La această ședință a fost adoptat bugetul pe anul curent. Cei 1 803 800 de lei au fost repartizați pentru mai multe activități: 94 de activități cultural-educative, 10 titluri de carte, alte cheltuieli administrative și investiții.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2007.

17-24 februarie 2007, Moldova Nouă/Nová Moldava, Nădlac/Nadlak, Timișoara/Temešvár, Valea Cerului/Čerpotok. Alegeri în organizațiile zonale

În luna februarie, ca urmare a alegerilor, s-a modificat structura organizatorică a UDSCR. La Moldova Nouă au fost aleși: František Draxler – președinte, František Roch și Emil Flaška – vicepreședinți și Josef Bouda – secretar. La Timișoara au fost aleși: Anka Rončáková – președinte, Vlastík Albert – vicepreședinte și Irina Šubertová – secretar. La Valea Cerului (județul Bihor) au fost aleși: František Merka – președinte, Jozef Michalec – vicepreședinte și Michal Karkuš – secretar. La Nădlac au fost aleși: Pavel Hlásnik – președinte, Ján Kukučka – vicepreședinte și Bianka Pascu – secretar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2007.

15 martie 2007, Bratislava. Are loc prezentarea revistei „Dolnozemský Slovák”

La clubul scriitorilor din Bratislava are loc prezentarea revistei *Dolnozemský Slovák* pentru publicul din capitală. În același timp, este lansată și lucrarea științifică de înaltă valoare pentru slovaci din România *Atlasul culturii tradiționale a slovacilor din Europa de Est și Sud*, editată sub conducerea lui Mojmir Benža.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2007.

10-14 aprilie 2007, Oradea/Velký Varadín. Olimpiada de Limba și Literatură Slovacă

La Oradea s-a desfășurat olimpiada de limba și literatura maternă pentru slovaci, cehi și sârbi. Au participat 61 de concurenți slovaci, 19 cehi și 49 sârbi. Lucrările s-au desfășurat sub coordonarea inspectorului general Vierslava Timarova și a doamnei Dagmar Anoca, de la Universitatea din București.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2007.

14 aprilie 2007, Nădlac/Nadlak. Are loc ultima întrunire a Prezidiului UDSCR înainte de congres

Prezidiul UDSCR s-a întrunit la Nădlac, la sediul Uniunii, pentru a pregăti congresul și alegerile. În centrul discuției au fost propunerile de schimbare a statutului. Propunerile vizează adaptarea sa la noua Lege a minorităților și descentralizarea. Contrapropunerea pentru amendamente la statut a venit de la deputatul Adrian Merka, care dorea păstrarea, în mare, a actualei organizări, dar și măsuri de înăsprire a disciplinei, cu posibilitatea de excludere a celui ce nu respectă statutul Uniunii. Cu acest prilej, Ondrej Štefanko și-a depus demisia din funcția de redactor al revistei *Naše snahy*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2007.

28 aprilie 2007, Băile Felix. Cel de-al V-lea Congres al UDSCR

La Băile Felix a avut loc cel de-al V-lea Congres al Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. Au participat 189 de delegați din 63 de organizații locale. Lucrările au fost conduse de secretarul în funcție, domnul Michal Karkuš, întrucât Ondrej Štefanko a demisionat din toate funcțiile deținute, iar vicepreședintele Ana Florea nu a participat la congres. Au fost adoptate amendamentele la statutul Uniunii propuse de organizația zonală Bihor. Apoi s-au desfășurat alegerile, în urma cărora noua conducere a Uniunii era următoare: Adrian Miroslav Merka – președinte, Bianka Pascu – secretar general, Pavel Hlásnik (Arad), Jozef Michalec (Bihor), Mária Ana Rončáková (Timiș) și František Draxler (Caraș-Severin) – vicepreședinți. În Prezidiul Uniunii au mai fost aleși: Michal Babinský, František Merka, Alexander Mlynarčík, František Kapusniak, Josef Mašek. În Comitetul de coordonare au mai fost aleși alți 83 de membri: 11 membri ai Prezidiului, 9

din județul Arad, 7 din județul Timiș, 41 din județul Bihor și 17 din județul Caraș-Severin.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2007.

16-17 mai 2007, Nădlac/Nadlak. *Delegație din Slovacia în România*

La sediul Uniunii au venit oaspeți din Slovacia: oameni de afaceri din Slovacia Centrală, în frunte cu fondatorul fundației Fonduri Neinvestiționale Slovaci către Slovaci, domnul Gustáv Krajčí. S-au discutat posibilitățile cooperării comerciale și economice cu județele apusene ale României.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2007.

17-20 mai 2007, Nădlac/Nadlak. *Workshop cu participare internațională*

La sediul UDSCR din Nădlac a fost organizat un workshop cu tema „Diaspora slovacă și evoluția ei în ochii tinerilor membri ai comunității/Slovenská diaspora a jej pretváranie vo vízii mladých príslušníkov komunit”. Acesta a fost unul dintre evenimentele ce fac parte din acordul tripartit încheiat între reprezentanții organizațiilor slovace din Serbia, Ungaria și România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2007.

4-5 iunie 2007, Arad-Bihor. *Vizita vicepremierului slovac*

Vicepremierul slovac, Dušan Čaplovič, a vizitat mai multe localități locuite de slovaci din județele Bihor și Arad. A fost o vizită informală, ce urma a fi baza viitoarelor discuții despre posibilitatea finanțării unor proiecte în domeniul culturii și educației în diaspora slovacă din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2007.

25-26 august 2007, Șinteu/Nová Huta. *Aniversarea a 190 de ani de la fondarea localității*

În localitatea bihoreană Șinteu au avut loc serbările prilejuite de aniversarea a 190 de ani de la fondarea localității. La festivitățile organizate cu acest prilej au participat deputatul și președintele UDSCR, Adrian Merka, ambasadorul slovac la București, Jan Soth, autorități locale și județene.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2007.

22-23 septembrie 2007, Valea Cerului/Čerpotok. *Festival folcloric*

În Valea Cerului din județul Bihor s-a desfășurat în premieră Festivalul Internațional de Folclor pentru Tineret. Au participat ansambluri folclorice din țară, din Ungaria și Slovacia. Au participat reprezentanții conducerii UDSCR, ai autorităților locale și județene.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2007.

25 septembrie 2007, București/Bukurešť. *Ședința Consiliului Minorităților Naționale*

La inițiativa Departamentului pentru Relații Interetnice a avut loc o ședință a Consiliului Minorităților, în cadrul căreia au fost dezbătute următoarele

probleme: reprezentarea minorităților în conducerile școlilor unde învață și minorități; aprobarea claselor cu un număr mai mic de cinci elevi ce aparțin minorităților; predarea istoriei și a geografiei în limbile materne; predarea limbii române după programe și manuale speciale, adaptate nevoilor copiilor ce aparțin minorităților etnice.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2007.

28-30 septembrie 2007, Nădlac/Nadlak. *Are loc cea de-a noua ediție a festivalului-concurs „Cez Nadlak je...”*

Tradiționalul concurs pentru tinerii soliști slovaci a avut loc anul 2007 în luna septembrie. Și de data aceasta, baza succesului a fost reprezentată de orchestra „Sálašán” și dirijorul ei, Jozef Zifčák. Participanții din România, Serbia, Ungaria și Croația au fost repartizați de data aceasta în trei categorii de vârstă, astfel încât au fost acordate mult mai multe premii. Și de data aceasta, premiile principale au luat drumul către Serbia, respectiv Ungaria.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2007.

12-14 octombrie 2007, Băile Felix. *Consfăturile cadrelor didactice*

La Băile Felix s-au desfășurat consfăturile cadrelor didactice care predau în limba slovacă. Ca de obicei, la consfățuri au fost aduși specialiștii și lectorii de la Centrul Metodologic din Banská Bystrica.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2007.

25-26 octombrie 2007, Bratislava. *Conferință pe tema patrimoniului cultural al diasporei slovace*

La Bratislava a avut loc, la inițiativa Institutului pentru Slovaci din Străinătate, o conferință cu tema: „Patrimoniul cultural al slovacilor din străinătate și baza de date despre această problemă”. Au participat din partea UDSCR: Pavel Hlásnik, Juraj Bálint și Ján Kukučka. S-a discutat despre starea actuală a bibliotecilor, a arhivelor și a fondurilor și s-au stabilit direcțiile generale de activitate pentru partea slovacă, cât și pentru membrii diasporei, în vederea păstrării acestor bogății spirituale naționale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2007.

13 decembrie 2007, Arad. *Decernarea premiului Uniunii Scriitorilor*

Filiala arădeană a Uniunii Scriitorilor din România a decernat pentru a treia oară un premiu aceluiași poet slovac din Nădlac, Ivan Miroslav Ambruš. De data aceasta, premiul a fost decernat pentru culegerea de poezii *Coborârea într-un zâmbet*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2008.

2008

13 februarie 2008, Nădlac/Nadlak. Moare Adam Suchansky

În data de 13 februarie 2008 moare subit poetul Adam Suchansky, membru al Cenaclului Literar „Ivan Krasko” și unul dintre laureații Uniunii Scriitorilor pentru poezia în limba slovacă. Ultimele lui culegeri de poezii publicate au fost: *Ghilotina roz/Ružová gilotína*, *Sarea mărilor lunare/Sol' mesačných morí* și *Aripile lichide ale lui Icarus/Skvapalnené kridla Ikara*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2008.

20 februarie 2008, Nădlac/Nadlak. Moare Ondrej Štefanko

Nestorul mișcării culturale slovace din România, Ondrej Štefanko, a decedat după o lungă boală mistuitoare. A publicat zeci de poezii, eseuri, studii, culegeri de poezie, traduceri. A condus Editura „Ivan Krasko”, era redactor la mai multe publicații: *Naše snahy*, *Rovnobežné zrkadlá*, *Dolnozemský Slovák*. Era laureatul a șapte premii din partea Uniunii Scriitorilor din România. Timp de trei legislaturi a fost președinte, respectiv prim-vicepreședinte al UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2008.

7 martie 2008, Nădlac/Nadlak. Ședință extraordinară a Societății „Ivan Krasko”

După pierderea a doi membri marcanți, societatea trebuia reorganizată. La conducerea ei au fost aleși Ivan Miroslav Ambruš – președinte și Dagmar Anoca – secretar. Președintele Cenaclului Literar „Ivan Krasko” devine prozatorul și redactorul Ștefan Dovál.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2008.

29 aprilie – 2 mai 2008, București/Bukurešť. Olimpiada – faza pe țară

Cea de-a 16-a ediție a olimpiadei de limba și literatura maternă pentru elevii slovaci, cehi și sârbi a avut loc la București. Din partea slovacă au participat 63 de concurenți. Premiile au fost acordate prin finanțarea venită din partea UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2008.

17-18 mai 2008, Valea Cerului/Čerpotok. Festivalul Internațional pentru Copii

La Valea Cerului are loc cea de-a doua ediție a Festivalului Folcloric Internațional dedicat tineretului. Organizatorul a fost filiala bihoreană a UDSCR, cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii. Au participat tinerii din localitățile cu populație slovacă și cehă din țară, dar și oaspeți din Serbia, Ungaria, Polonia și Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5-6 din iunie 2008.

1 iunie 2008, Nădlac/Nadlak. Alegeri locale

La alegerile locale din acest an, candidații UDSCR nu au obținut niciun loc de primar, iar la consilieri s-au obținut doar 14 locuri în zece localități.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2008.

17 iunie 2008, Bratislava. Premiul pentru activitate umanitară

La Bratislava, în Sala de Oglinzi a palatului prezidențial, s-au decernat premiile pentru activitatea umanitară și caritabilă în rândul bătrânilor și al copiilor. Printre laureați s-a numărat și preotul sălăjean Martin Roľník, din satul Plopiș, care conduce o instituție caritabilă și are grijă de copiii orfani.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2008.

1 septembrie 2008, Bratislava. Decernarea distincțiilor de stat

În incinta palatului prezidențial din Bratislava, președintele Slovaciei, Ivan Gašparovič, a decernat distincții de stat unui număr de 18 personalități marcante ale culturii slovace. Printre cei premiați s-a aflat post-mortem și poetul slovac Ondrej Štefanko. Acesta a fost distins în memoriam cu Ordinul Crucii Albe clasa a II-a. Distincția a fost preluată de fiica poetului defunct, Tatiana Štefankova.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2008.

13 septembrie 2008, Nădlac/Nadlak. Aniversarea a 60 de ani de liceu pedagogic

La Nădlac, la sediul UDSCR, a avut loc ședința festivă ce a marcat 60 de ani de la începuturile învățământului pedagogic slovac la Nădlac (anul școlar 1948-1949). Evenimentul a fost marcat de o serie de manifestări culturale: expoziție de fotografii, recital de cântec, dans și poezie.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2008.

19-21 septembrie 2008, Nădlac/Nadlak. Ediție jubiliară a festivalului „Cez Nadlak je...”

La Nădlac a avut loc cea de-a zecea ediție a festivalului-concurs „Cez Nadlak je...”. Au participat interpreți din România, Serbia, Croația și Ungaria, în total un număr de 33, distribuiți în trei categorii de vârstă. Categoria cea mai mică a fost câștigată de Juraj Sudi din Serbia, categoria mijlocie, de Adela Bartolomejova din România, și categoria mare, de Maria Krajčikova Bontea.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2008.

21-23 octombrie 2008, Nădlac/Nadlak. Seminarul internațional

Conducerea UDSCR și Societatea pentru Educație și Consiliere din Nădlac au organizat un seminar cu tema: „Problemele învățământului slovac din străinătate și relațiile lui cu țara-mamă”. La lucrări au participat profesori de liceu, cadre universitare și cercetători din România, Slovacia, Serbia, Croația și Ungaria. Prezenți au fost și reprezentanții Ministerelor Educației din Slovacia și România. În încheiere s-au stabilit măsurile de sprijinire a

sistemelor de învățământ din diaspora slovacă din Europa. Cu același prilej, reprezentanții Ministerului Educației slovac i-au înmănat doamnei inspector general Vieroslava Timarova Medalia Sfântului Gorazd, pentru contribuția sa la dezvoltarea învățământului slovac din România. Medalia a fost înmănată împreună cu scrisoarea de mulțumire din partea Ministerului Educației din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2008.

6-8 noiembrie 2008, Bratislava. Conferința permanentă „Slovacia și slovacii din străinătate” 2008

În incinta City Hotel Bratislava s-au desfășurat lucrările Conferinței permanente „Slovacia și slovacii din străinătate” 2008. Din România a participat o delegație numeroasă: Adrian Merka, Pavel Hlásnik, Bianka Pascu, Ivan Ambruš, Juraj Bálint, Pavel Husárik, Ján Mlynarčík. În total au participat 101 delegați din 25 de țări. S-au discutat problemele legate de posibilitățile guvernului slovac de a ajuta învățământul slovac din străinătate (ajutor financiar, manuale, material didactic, lectori).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2008.

22 noiembrie 2008, Nădlac/Nadlak. Seminar științific

La inițiativa Societății pentru Educație și Consiliere, în colaborare cu UDSCR, a avut loc la Nădlac un seminar educativ cu tema „Cultivarea porumbului la slovacii din Ținuturile de Jos”. La seminar au participat 34 de cultivatori de porumb din România și Serbia. A fost elaborat un program de colaborare cu agricultorii slovaci din Serbia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2008.

24 noiembrie 2008, Budoii/Bodonoș. Dezvelirea bustului episcopului Jozef Kozáček

La Budoii a avut loc festivitatea de dezvelire a bustului marelui corifeu al luptei naționale a slovacilor din secolul al XIX-lea Jozef Kozáček. Episcopul a fost unul dintre fondatorii societății Matica Slovenská și președinte al acesteia. A contribuit la fondarea Societății Sf. Vojtech, a gimnaziului slovac din Kláštor pod Znievom. A sprijinit financiar editarea a două ziare în limba slovacă: *Pešťbudínske vedomosti* și *Národné noviny*. Ultimii ani din viață i-a petrecut la Oradea, și tocmai de aceea liceul din Budoii îi poartă numele. Un bust similar a fost amplasat și la Oradea.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2008.

2009

6 februarie 2009, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). *Întâlnirea editorilor revistei „Dolnozemský Slovák”*

La Békéscsaba a avut loc întâlnirea redactorilor și editorilor revistei comune *Dolnozemský Slovák*. Reprezentanții redacțiilor din Serbia, România și Ungaria au stabilit modalitățile de finanțare a publicațiilor și titlurile de carte ce urmează a apărea în „Biblioteca slovacului din Țările de Jos/Knižnica Dolnozemskeho Slovaka”. Din partea UDSCR și a Societății „Ivan Krasko” au participat Pavel Hlásnik și Ivan Miroslav Ambruš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2009.

16-17 mai 2009, Valea Cerului/Čerpotok. *Festivalul Internațional de Folclor pentru Tineret*

În localitatea bihoreană Valea Cerului a avut loc cea de-a cincea ediție a Festivalului Internațional de Folclor pentru Tineret. Și de data aceasta s-au prezentat la festival invitați din Serbia, Slovacia, Ungaria și din localitățile cu populație slovacă din România. Au fost prezenți oaspeți de seamă, printre care deputatul Adrian Merka, consulul general al Republicii Slovacia, Martin Juhas, președintele autoguvernării slovace din Ungaria, Jan Fuzik, membrii conducerii UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2009.

1 august 2009, Nădlac/Nadlak. *Ședința Prezidiului UDSCR*

La Nădlac a avut loc ședința Prezidiului UDSCR, la care s-au discutat mai multe probleme curente, financiare și organizatorice. S-a subliniat importanța unor evenimente organizate cu succes, cum ar fi conferința internațională cu tema „Ondrej Štefanko – viața și opera/Ondrej Štefanko – život a dielo”. S-a decernat pentru prima dată și Premiul „Ondrej Štefanko”. S-a planificat și apariția culegerii referatelor ce au fost prezentate cu acest prilej. S-a mai discutat problema achiziționării manualelor pentru clasele slovace, cât și problema burselor pentru cei ce vor studia în Slovacia. A fost prezentat programul comun al celor trei comunități din România, Ungaria și Serbia (workshopuri, iarmarocul tradițional, publicații).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2009.

30 august 2009, Nădlac/Nadlak. *Facultatea de Asistență Socială și Sănătate „Sf. Elisabeta”*

La Nădlac și-a deschis o filială Facultatea de Asistență Socială și Sănătate „Sf. Elisabeta” din Bratislava. La deschiderea cursurilor au participat cadrele universitare din Bratislava, în frunte cu rectorul Vladimír Krčméry, rectorul Universității „Vasile Goldiș”, Aurel Ardelean, prim-vicepreședintele UDSCR, Pavel Hlásnik, și primarul Nădlacului, Vasile Ciceac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2009.

August 2009, Oradea/Velký Varadín. Centrul Cultural Ceho-Slovac

La inițiativa ambasadei cehe și a celei slovace de la București, a fost aprobată înființarea unui Centru Cultural Ceho-Slovac la Oradea. Centrul va fi plasat lângă Universitatea din Oradea și va avea o suprafață de 620 m². În cadrul lui va funcționa o bibliotecă și se vor preda limbile slovacă și cehă. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2009.

25-27 septembrie 2009, Nădlac/Nadlak. Festivalul-concurs „Cez Nadlak je...”

La Nădlac a avut loc cea de-a XI-a ediție a festivalului-concurs de cântece slovace „Cez Nadlak je...”. Ca de obicei, filiala județeană Arad a UDSCR a organizat acest festival cu participare internațională. Au participat 29 de concurenți din Serbia, Ungaria, Croația și România. Baza succesului a fost reprezentată de orchestra „Sálašán”, aflată sub bagheta dirijorului Jozef Zifčák. La cele trei categorii au fost decernate următoarele premii: 7–12 ani, Jaroslava Slovakova (Budoï) – premiul I; 13–17 ani, Ludmila Ragova (Serbia) – premiul I și categoria peste 18 ani, Ivana Vozarova (Serbia) – premiul I. S-au mai acordat multe alte premii, mai ales din partea sponsorilor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2009.

6 octombrie 2009, Nădlac/Nadlak. Expoziția „Din istoria teatrului de amatori în Ținuturile de Jos”

În incinta sediului central al Uniunii a avut loc vernisajul expoziției „Din istoria teatrului de amatori în Ținuturile de Jos”. Fotografiele reprezintă aspecte caracteristice ale mișcării de teatru de amatori din Serbia, România și Ungaria. Expoziția este rodul colaborării dintre Muzeul Național Slovac și UDSCR, respectiv Societatea „Ivan Krasko”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2009.

15-17 octombrie 2009, București/Bukurešť. Vizita președintelui Slovaciei în România

Președintele Slovaciei, Ivan Gašparovič, a efectuat o scurtă vizită oficială în România, unde a avut întrevederi cu omologul său, Traian Băsescu. În partea a doua a vizitei a poposit în mai multe localități cu populație slovacă din județele Arad și Bihor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2009.

20-23 octombrie 2009, Nădlac/Nadlak. Are loc cea de-a VI-a ediție a olimpiadei itinerante din realitățile slovace

La Nădlac s-au desfășurat lucrările olimpiadei itinerante din realitățile slovace ale Ținuturilor de Jos. Participanții au putut să-și aleagă unul dintre cele cinci domenii. În total, elevii au prezentat un număr de 25 de lucrări.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2009.

31 octombrie 2009, Bratislava. Adunarea generală a Asociației Mondiale a Slovacilor

În incinta City Hotel Bratislava s-au desfășurat lucrările Adunării generale a Asociației Mondiale a Slovacilor. Au participat reprezentanți din 26 de state. În Consiliul general a fost ales poetul nădlăcan Ivan Miroslav Ambruš, în Comisia de revizie, protopopul evanghelic Juraj Bálint, tot din Nădlac, iar prim-vicepreședinte a fost ales domnul Pavel Hlásnik, tot din Nădlac. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2009.

12 noiembrie 2009, București/Bucurešť. Vizita ministrului de externe ceh la București

Vicepremierul ceh și ministrul de externe ceh, Ján Kohout, au efectuat o vizită oficială în România. Vizita a marcat împlinirea a 90 de ani de relații diplomatice între cele două țări. Cu acest prilej au fost decernate mai multe distincții pentru cei cinci generali români ce au participat la eliberarea Cehoslovaciei în timpul mării conflagrații mondiale. În același timp, a fost acordată o distincție și Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor, pentru lupta de păstrare a identității naționale timp de 20 de ani de existență. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2009.

13 noiembrie 2009, Satu Mare/Satmár. Dezvelirea unei plăci comemorative

În incinta Colegiului de stat „Mihai Eminescu” din Satu Mare a fost dezvelită placa comemorativă a preotului iezuit Martin Čulen. Preot, matematician, dar mai ales luptător pentru emanciparea slovacilor, el a fost între anii 1859-1862 directorul Liceului Catolic de stat. La ceremonie au asistat membrii conducerii UDSCR din localitate, Paul Dancu, președintele UDSCR, deputatul Adrian Merka, membri ai ambasadei slovace și ai societății Matica Slovenská.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2009.

Noiembrie 2009, Nădlac/Nadlak. Un nou titlu de carte

Editura „Ivan Krasko” scoate de sub tipar o altă carte. De data aceasta este vorba despre volumul de proză scurtă al autoarei Anna Rău-Lehotsky: *Un sul de angajamente/Zvitok predsavzati*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2009.

2010

2 ianuarie 2010, Nădlac/Nadlak. Decesul reprezentantei primei generații de învățători slovaci autohtoni din România, doamna Alžbeta Tímar

În data de 2 ianuarie moare învățătoarea merituoasă a comunității slovace din Nădlac Alžbeta Tímar (Karkuš). Făcea parte din prima generație de învățători care au terminat Liceul Pedagogic din Nădlac. Până atunci aveam

doar învățători aduși din Slovacia. A avut o carieră de 36 de ani, timp în care a pregătit generații întregi de tineri slovaci.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2010.

14 ianuarie 2010, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). *Concurs de desene pentru copii, cu tema „Iubesc natura”*

Concursul internațional cu tema „Iubesc natura” a fost organizat de Clubul Pensionarilor din Békéscsaba, la inițiativa domnului Gyula Tőkes. La acest concurs au participat copii slovaci din Serbia, SUA, Canada, Ungaria și România. Elevele Liceului „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac Karina Koškova, Andrea Fabrova și Kristina Hecklova au obținut premii, fiecare la categoria ei de vârstă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010.

23 ianuarie 2010, Nădlac/Nadlak. *Decesul lui Unatinsky Ștefan, membru al Cenaclului „Ivan Krasko” din Nădlac*

A fost absolventul secției slovace a liceului din Nădlac și ulterior al Universității din București, secția limbi slave. A lucrat la Ministerul Culturii, apoi la ambasada Republicii Slovacia din București, ca mai târziu să devină asistent la Catedra de limba și literatura slovacă din cadrul Universității din București. A fost președinte al filialei UDSCR din București, a organizat manifestări culturale, expoziții, mese rotunde cu diferiți scriitori, a publicat o carte de introducere în studiul filologiei și mai multe articole de specialitate. A tradus mai multe opere ale scriitorilor slovaci, precum Ján Lenčo sau Pavol Vilikovský. A scris biografia scriitorului slovac Ladislav Ballek și a devenit colaborator al Editurii Universul.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2010, și fotocopia nr. 1 din fișier.

28-30 ianuarie 2010, Turčianske Teplice (Slovacia). *Consfătuirea organizată de Ministerul Învățământului din Slovacia pe tema acțiunilor destinate slovacilor din diasporă*

A avut loc evaluarea acțiunilor organizate de Ministerul Învățământului din Slovacia pentru cadrele didactice slovace din diasporă și pregătirea programului de activități pentru anul 2010. Au participat reprezentanții slovacilor din Croația, Ungaria, Polonia, România, Ungaria și Serbia. Slovaci din România au fost reprezentați de Pavel Hlásnik, prim-vicepreședinte al UDSCR, și de Francisc Merka, președintele zonei Bihor-Sălaj al UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2010.

2 februarie 2010, Nădlac/Nadlak. *Este lansată cartea scriitorului Ștefan Dovál „Úsmevy a chmáry” („Zâmbete și nori negri”)*

În data de 2 februarie 2010, la redacția Societății „Ondrej Štefanko” a avut loc o întâlnire de lucru a membrilor cenaclului, ocazie cu care a fost lansată noua carte a scriitorului de limbă slovacă Ștefan Dovál: *Úsmevy a chmáry*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2010.

4 februarie 2010, Reșița. Vizita de lucru a deputatului UDSCR Adrian M. Merka

Agenda de lucru a avut următoarele obiective:

1. Întâlnire cu președintele Consiliului Județean, S. Frunzăverde. Discuțiile au vizat probleme economice din județ: repararea de drumuri comunale, construcția unui centru pentru persoane de vârstă a treia, extinderea rețelelor de apă.
2. Întâlnire cu inspectorul Adrian Doxan. Discuțiile au vizat problemele legate de școlile cu predare în limba cehă.
3. Întâlnire cu redactorii radioteleviziunii din Timișoara.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2010.

26 februarie 2010, Bratislava. S-a întrunit Comitetul Executiv al Asociației Mondiale a Slovacilor din Diasporă

Din România a participat prim-vicepreședintele UDSCR, Pavel Hlásnik. Lucrările au decurs pe mai multe grupe de lucru:

1. Grupul de lucru pentru problemele legislative;
2. Grupul de lucru pentru cultură (membru: Miroslav I. Ambrus din România);
3. Grupul de lucru pentru cultura tradițională;
4. Grupul de lucru pentru mass-media (membru: Bianca Unc din România);
5. Grupul de lucru pentru învățământ (președinte: Pavel Hlásnik din România);
6. Grupul de lucru pentru știință și cercetare (membru: Dagmar M. Anoca din România).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2010.

Februarie 2010, Arad și Oradea/Velký Varadín. Activitatea în teren a deputatului Adrian M. Merka

Acesta s-a întâlnit cu ministrul de interne, Vasile Blaga, și cu ministrul economiei, Adriean Videanu. Discuțiile au vizat posibilitatea finanțării reparațiilor de școli și drumuri din localitățile locuite de slovaci și cehi. Deputatul a participat la lansarea filmului realizat de Francisc Draxler și Nicolae Pătruț: „Învingătorii muntelui”, film dedicat comunității cehe din Banatul de Sud.

La Oradea a fost deschisă, din inițiativa deputatului, Mica Cancelarie pentru Proiecte Europene, în incinta clădirii prefecturii. La Arad a avut loc întâlnirea cu reprezentanții PDL Gheorghe Falcă și Gheorghe Seculici. Discuțiile au vizat posibilitatea redeschiderii finanțării campusului școlar din localitatea Nădlac, unde trăiește cea mai mare comunitate de slovaci. La fel, s-a stabilit finanțarea proiectului de înființare a unei grădinițe cu program prelungit pentru copii slovaci din aceeași localitate.

1 martie 2010, Nădlac/Nadlak. Jubileul de 70 de ani de la nașterea pictorului Ludovít Sosnák

Pictorul s-a născut la 1 martie 1940 la Nădlac, județul Arad, unde și-a și început studiile primare și gimnaziale. Este absolventul Facultății de Arte, secția pictură, din Timișoara. Este absolventul unui curs de artă eclesiastică bizantină. Este autorul unor lucrări cosmogonice în stil suprarealist și al unor picturi din mai multe biserici ortodoxe. Pentru activitatea de management al educației permanente și al economiei de piață este decorat de președintele Ion Iliescu cu ordinul de Cavaler cu Crucea de Argint.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2010, și fotocopia nr. 3 din fișier.

13-14 martie 2010, Nădlac/Nadlak. Expoziție internațională de ouă încondeiate și decorațiuni de primăvară

În zilele de 13-14 martie a avut loc o expoziție internațională de ouă încondeiate și de decorațiuni de primăvară, în sala de conferințe a sediului UDSCR din Nădlac. Au participat artiștii populari din Aradăc, Báčsky Petrovec din Serbia, Békéšcaba din Ungaria și Nădlac din România. Expoziția a urmărit reînvierea tradițiilor pascale la slovacii din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2010.

19 martie 2010, Nădlac/Nadlak. Premiul „Ondrej Štefanko” pe anul 2010

Ondrej Štefanko a fost ani la rând președinte al UDSCR, membru fondator al Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko”, prim-vicepreședinte al Asociației Mondiale a Slovacilor din Diasporă, redactor-șef la mai multe periodice slovace, scriitor, poet, eseist. În amintirea lui a fost instituit Premiul „Ondrej Štefanko”, ce se atribuie începând cu anul 2009, de obicei personalităților slovace din Ținuturile de Jos. Premiul este atribuit de Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko” în colaborare cu Asociația Mondială a Slovacilor din Diasporă. În anul 2010, premiul a fost atribuit pentru „contribuția la dezvoltarea și propagarea literaturii slovace în diaspora slovacă” domnului Ivan Miroslav Ambruš din România, iar pentru „contribuția la dezvoltarea, organizarea și diversificarea vieții culturale în cadrul diasporei slovace” premiul a fost acordat doamnei Maria Katarina Hrklova din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010.

19-20 martie 2010, Nădlac/Nadlak. Seminar internațional

La Nădlac a avut loc seminarul internațional cu tema „Peste veacul generațiilor de poeți slovaci din Ținuturile de Jos”. Seminarul a fost organizat pentru a-l sărbători pe poetul Ivan Miroslav Ambruš. Scopul seminarului a fost evaluarea creației poetice slovace din Ținuturile de Jos de-a lungul secolului al XX-lea și la începutul celui de-al XXI-lea.

Au participat poeți din România, Slovacia, Ungaria și Serbia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010.

24 martie 2010, Arad. Expoziția cu tema „Meserii și artizanate la slovacii din diasporă”

Sub custodia muzeografului Rodica Colta, a fost deschisă expoziția cu tema „Meserii și artizanate la slovacii din diasporă”. Exponatele au fost aduse din Nădlac, Tótkomlós și Békéscsaba. Este vorba despre fotografii de epocă, broderii, mobilă, port popular, îmbrăcăminte etc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010, și fotocopia nr. 4 din fișier.

Martie 2010, Nădlac/Nadlak. Expoziția cu tema teatrului de amatori slovac din Ținuturile de Jos

La sediul UDSCR din Nădlac a fost deschisă expoziția cu tema „150 de ani de teatru de amatori slovac în Ținuturile de Jos”. La inaugurarea expoziției a participat și Jarmila Gerbocova de la Muzeul Național Slovac din Bratislava, care este de fapt și autoarea expoziției în sine. După o lună expoziția s-a mutat la Arad.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2010.

9-10 aprilie 2010, Nădlac/Nadlak. La sediul UDSCR are loc seminarul „Tehnici de organizare a relațiilor dintre membri comunității”

Seminarul a fost condus de Luciana Rușanu și Anca Mireanu, absolvente ale Facultății de Științe Politice și Relații Publice din București. La seminar au participat 40 de membri tineri ai comunității slovace. Seminarul s-a finalizat cu două zile de muncă de teren.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010, și fotocopia nr. 5 din fișier.

19 aprilie 2010, Nădlac/Nadlak. Adunarea generală a Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko”

Președintele societății, domnul Ivan M. Ambrus, a prezentat activitatea societății pe anul 2009, amintind: publicarea *Medalionului Ondrej Štefanko*; acordarea Premiului „Ondrej Štefanko” personalităților din Ținuturile de Jos Anna Istvánová (Ungaria) și Viľazoslav Hronec (Serbia); publicarea culegerii de referate ce au fost prezentate la conferința internațională de la Nădlac, cu titlul *Ondrej Štefanko – viața și opera*; publicarea revistei *Dolnozemský Slovák*; publicarea a opt noi titluri de carte; lansarea cărții *Bilet de avion albastru* de Anna Karolina Dovál; organizarea expoziției de fotografie cu titlul *Istoria teatrului de amatori slovac din Ținuturile de Jos*; participarea la întrunirea Asociației Mondiale a Slovacilor din Diasporă. Cu prilejul jubileului de 70 de ani de la moartea scriitorului slovac Jozef Gregor Tajovský, care a trăit o parte din viață la Nădlac, este publicată cartea profesorului Pavol Rozkoš *Jozef Gregor Tajovský v povedomí Nadlačanov* („Jozef Gregor Tajovský în conștiința nădlăcanilor”).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2010.

Aprilie 2010, Timișoara/Temešvár. Olimpiada de Limba și Literatură Slovacă

La Timișoara a avut loc cea de-a opta ediție a Olimpiadei de Limba și Literatură Slovacă. Au obținut locul I următorii elevi: clasa a VII-a – Andrea Kováčová (Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nadlac), clasa a VIII-a – Anka Tušínovská (Școala Generală Huta Voivozi), clasa a IX-a – Imelda Malvína Mokošová (Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” Nadlac), clasa a X-a – Andrea Brigita Chrapanová (Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” Nadlac), clasa a XI-a – Pavel Andrej Prihradský (Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” Nadlac), clasa a XII-a – Anna Mária Podhorová (Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” Nadlac).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010.

Aprilie 2010, Nădlac/Nadlak. La Editura „Ivan Krasko” din Nădlac a apărut o nouă publicație cu titlul „Ondrej Štefanko – viața și opera”

Este vorba despre o culegere de referate de la conferința cu aceeași denumire, care a avut loc la Nădlac în 20-21 martie 2009. La aceeași editură a mai apărut și lirica de dragoste a poetului Ivan Miroslav Ambruš, cu titlul *Dacă aceasta este dragostea*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2010.

Aprilie 2010, Nădlac/Nadlak. Zilele Slovacilor din Nădlac

Cu această ocazie, slovacii din Nădlac au putut urmări piesa de teatru *Înmormântarea* de Ivan Holub, în interpretarea amatorilor slovaci din cadrul teatrului *Vertigo* din Budapesta. O altă manifestare culturală din cadrul acelorași Zile ale Slovacilor din Nădlac a fost piesa amatorilor din Szarvas, cu titlul *Cartea despre cimitir*, o punere în scenă după cartea cu același titlu a autorului Samko Tale (alias Daniela Kapitan).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2010.

15-16 mai 2010, Valea Cerului/ Čerpotok. Festivalul Folclorului Slovac pentru Tineret

În zilele de 15-16 mai a avut loc cea de-a șasea ediție a Festivalului de Folclor Slovac pentru Tineret în Valea Cerului din județul Bihor. În afară de ansamblurile folclorice slovace din România (Nădlac, Valea Cerului, Gârnic, Vărzari), au mai participat și ansambluri din străinătate: Slovacia, Cehia, Ungaria, Polonia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2010, și fotocopia nr. 7 din fișier.

Mai 2010, Arad. Scriitoarea Anna Rău-Lehotsky devine membră a Uniunii Scriitorilor din România

Prozatoarea Anna Rău-Lehotsky devine membră a Uniunii Scriitorilor din România, rotunjind numărul membrilor de naționalitate slovacă la frumoasă cifră de șapte. Anna Rău-Lehotsky este autoarea a două culegeri de lucrări de proză: *Dintr-un suflet* și *Sulul de angajamente*. A mai editat lucrările

științifice: *Bibliografia revistei „Slovenský Týždenník” 1929-1932 și Bibliografia revistei „Naše snahy” 1936-1941.*

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2010.

1 iunie 2010, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). Profesorul nădlăcan Pavel Husárik lansează cartea autorului Miroslav Kmet: „Historiografia Dolnozemských Slovákov v 19. Storočí” („Istoriografia slovacilor din Ținuturile de Jos în secolul al XIX-lea”)

La lansarea acestei lucrări științifice, care se referă în mare parte și la slovacii din România de astăzi, au participat și primul vicepreședinte al UDSCR, domnul Pavel Hlásnik, ca și președintele Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko” din Nădlac. În același timp apare la Editura nădlăcană „Ivan Krasko” o altă lucrare științifică cu conținut asemănător: *Vyoralí hlboké dolnozemské brázdy* („Au arat brazde adânci în Ținuturile de Jos”) a autorului Ján Jančovic. Ambele cărți prezintă cititorilor o suită întreagă de personalități marcante din cadrul comunităților slovace din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2010, și fotocopia nr. 7 din fișier.

12 iunie 2010, Nădlac/Nadlak. Întâlnirea slovacilor din Ținuturile de Jos cu tema „La iarmaroc 2010”

Este deja a treia ediție a festivalului obiceiurilor și portului slovak din Ținuturile de Jos. Acest festival are caracter itinerant, deoarece se va muta anual din Ungaria spre Serbia, iar apoi în România, la Nădlac. Finanțarea acestei acțiuni comune pentru slovacii din Ținuturile de Jos, azi din trei țări diferite, a fost asigurată de Autoritatea pentru Slovacii din Diasporă. La eveniment au participat ansambluri folclorice din Serbia, Ungaria, România și Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2010, și fotocopia nr. 10 din fișier.

1-5 iulie 2010, Nitra (Slovacia). Are loc Festivalul Mondial al Maticei Slovacce pentru Slovacii din Diasporă

La acest festival au participat tinerii slovaci din mai multe țări ale lumii în care există comunități numeroase de slovaci: Australia, Croația, Canada, Ungaria, Polonia, România, Serbia și SUA. Festivalul a început să fie organizat în anul 1980 la Waldkraiburg. Slovacii din România au fost reprezentați de Ansamblul Folcloric „Cerovina” din Valea Cerului (Čerpotok).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2010, și fotocopia nr. 9 din fișier.

9-11 iulie 2010, Detva (Slovacia). A avut loc cea de-a 45-a ediție a Serbărilor folclorice Pod Polanou de la Detva

Aceste serbări sunt dintre cele mai vechi și cu tradiție din Slovacia. Slovacii din România au început să participe și să propage folclorul slovak original din Ținuturile de Jos încă de pe vremea comunismului. Au participat ansamblurile folclorice ale comunităților slovace din Cehia, Croația, Franța, Ungaria, România, Serbia, Australia, Irlanda, Canada, SUA și Ucraina. Slovacii din

România au fost reprezentați de Ansamblul „Sálašán” din Nădlac, cu soliștii Adelina Olaru și Ștefan Korch.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din iulie 2010, și fotocopia nr. 11 din fișier.

9-12 iulie 2010, Kulpin (Serbia). *Campusul de vară pentru coruri*

Folosindu-se de fondurile asigurate de Departamentul pentru Slovacia din Diasporă, slovaci din Bácsky Petrovec (Serbia) au organizat un campus de vară pentru corurile slovace din Ținuturile de Jos. Din România a participat profesoara de muzică Gabriela Jancsik de la liceul din Nădlac. Activitatea s-a concentrat asupra metodelor de pregătire a pieselor corale și asupra muncii cu orchestrele de copii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din iulie 2010.

25-31 iulie 2010, Costinești. *Realizarea unui proiect interetnic cu tema „Vreau să învăț limba ta maternă”*

Proiectul a fost organizat și finanțat de Departamentul pentru Relații Interetnice de pe lângă Guvernul României și realizat de domnul Vasile Raescu. Au participat copii croați și maghiari din zona Carașului, ucraineni din Copăcele, germani din Orșova, cehi din Eibenthal și Gârnici, sârbi din Svinița, greci și bulgari din Craiova și romi din Turnu Severin. Copiii au prezentat programe proprii și au încercat să învețe câteva cuvinte din limba copiilor cu care a reușit să se împrietenească.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din iulie 2010.

16 august 2010, Nădlac/Nadlak. *A fost înființată filiala Facultății de Asistență Socială a Universității „Sf. Elisabeta” din Bratislava*

La facultate s-au înscris un număr de 35 de studenți din Nădlac, din care au reușit să promoveze în anul II un număr de 29 de studenți. La înscriere au participat și rectorul prof. Marian Karvaj, ca și profesorul universitar Vladimir Krčmery. Studiile se desfășoară în limba slovacă și se adresează slovacilor din diasporă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2010.

29 august 2010, Făget/Gemelčíčka (județul Bihor). *Prima ediție a festivalului folcloric slovac pentru copii*

La această primă ediție a festivalului de folclor slovac pentru copii au participat ansamblurile folclorice de copii „Salajka” din Făget, „Ďatelinka” din Vărzari, „Lipka” din Budoi și „Cerovina” din Valea Cerului.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2010, și fotocopia nr. 12 din fișier.

August 2010, Oradea/Velký Varadín. Revista „Familia” publică lucrările prozatorului Štefan Dovál

Publicația orădeană cu profil cultural *Familia* publică în numărul său dublu 7-8 (iulie-august) două proze scurte ale autorului slovac Štefan Dovál: *Fata din pădure* și *Gerul*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2010.

23-26 septembrie 2010, Nădlac/Nadlak. Cea de-a doua conferință a bisericilor evanghelice luterane slovace din diasporă

Tema acestei conferințe a fost „Mărturii ale trecutului, la baza viitorului evanghelicilor luterani slovaci ce trăiesc în diasporă”. La conferință au luat parte mgr. Vladimír Skalsky, președintele Asociației Mondiale a Slovacilor din Diasporă, Miloš Klátik, episcopul general al Bisericii Evanghelice Luterane, alți oaspeți din Slovacia, Cehia, Croația, Canada, Ungaria și România. Referatele prezentate vizau informații concrete despre activitatea din cadrul comunităților evanghelice luterane slovace din diasporă, evoluția lor de-a lungul istoriei, publicațiile cu caracter ecleziastic ale Editurii Tranoscus.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2010, și fotocopia nr. 13 din fișier.

24-26 septembrie 2010, Nădlac/Nadlak. A XII-a ediție a festivalului folcloric slovac „Cez Nadlak je...”

Festivalul a fost organizat de filiala arădeană a UDSCR și finanțat de UDSCR și Oficiul pentru Slovaci din Diasporă. La festival au participat un număr de 29 de soliști din Ungaria, Serbia și România. Concursul de cântece populare a fost împărțit în trei categorii de vârstă: 7-12 ani, la care a câștigat reprezentanta din Ungaria, Melinda Zsingorova (Tótkomlós), 13-18 ani, la care a câștigat Adela Bartolomejova din Nădlac, județul Arad, și peste 18 ani, la care a câștigat reprezentanta din Serbia, Olivera Gabriniova (Novi Sad).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2010, și fotocopia nr. 14 din fișier.

8 octombrie 2010, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). Ședința de lucru a Asociației Mondiale a Slovacilor din Diasporă

Printre alte probleme, a fost discutat și adoptat proiectul reprezentantului UDSCR, Pavel Hlásnik, de înființare a unei noi distincții numite Premiul „Samuel Tešedík”, care să se adreseze tuturor slovacilor din diasporă. Premiul se va acorda la 2-3 personalități pentru activitate în domeniul învățământului, activitate dedicată timpului liber al copiilor, pentru opera de-o viață în sânul comunităților slovace, mai ales din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2010.

22-23 octombrie 2010, Nădlac/Nadlak. *Consfăturile cadrelor didactice din școlile cu predare în limba slovacă*

În luna octombrie UDSCR a organizat la Nădlac consfăturile cadrelor didactice din școlile slovace din județele Arad și Bihor. Activitățile de specialitate au fost conduse de cadrele didactice de la Universitatea „Matej Bel” din Banská Bystrica (Slovacia): Brigita Šimonová (literatura slovacă, literatura pentru copii, dramaturgie), Eva Ďurošová (pedagogie preșcolară), Anita Murgasová (limba slovacă), Ján Sitarčík (proiecte), Katarína Lucinkiewiczová (educație artistică), Elvíra Trunečková (educație fizică), Ján Palovič (cultura națională).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2010.

23-30 noiembrie 2010, Szarvas (Ungaria). *A treia ediție a festivalului „Împreună pe podium”*

În ultima săptămână din noiembrie, la Szarvas a avut loc festivalul „Împreună pe podium III”, la care a participat și trupa de teatru de amatori din Nădlac, *Grupa X*. Au mai participat trupe de teatru de amatori din Serbia, Slovacia și Ungaria. Trupa din Nădlac a prezentat piesa de teatru *Junáčisko z Perneku* („Eroul din Pernek”), pusă în scenă după comedia lui J. M. Sygne *Eroul din apus*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2011.

29 noiembrie 2010, Bratislava. *Conferința Permanentă a Slovacilor din Diasporă*

La Bratislava a avut loc, în perioada 29 noiembrie – 1 decembrie 2010, o nouă întrunire a Conferinței Permanente a Slovacilor din Diasporă. Tema întrunirii a fost „Republica Slovacă și slovacii din diasporă în anul 2010”. La întrunirea convocată de premierul guvernului slovac, Iveta Radičová, au participat reprezentanții diferitelor organizații și instituții ale slovacilor din diasporă din 22 de state. Din România a participat o delegație formată din deputatul și președintele UDSCR, Adrian Merka, vicepreședintele UDSCR, Pavel Hlásnik, președintele Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko” și alții. Printre altele, s-a discutat despre sistemul granturilor pentru cultură și învățământ asigurate de guvernul slovac pentru diasporă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2010.

4 decembrie 2010, Nădlac/Nadlak. *Ședința Prezidiului UDSCR*

În data de 4 decembrie 2010 a avut loc la Nădlac ședința de lucru a Prezidiului UDSCR, sub conducerea președintelui Adrian M. Merka. Ordinea de zi a cuprins următoarele puncte: 1. Prezentarea activităților efectuate sub egida UDSCR, 2. Prezentarea activității deputatului din parlament, 3. Problemele din învățământ, 4. Discuții.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2010.

6 decembrie 2010, Szeged (Ungaria). Acord de colaborare între slovacii din Ținuturile de Jos (Ungaria, Serbia, România)

La Szeged a avut loc o întrunire a slovacilor din cele trei țări vecine, ocazie cu care a fost analizată eficiența colaborării în anul precedent și a fost elaborat planul colaborării în anul următor. Slovacilor din România le-au revenit următoarele acțiuni: 1. seminarul cadrelor didactice din Ținuturile de Jos; 2. festivalul folcloric *Cez Nadlak je...*; 3. festivalul folcloric internațional pentru tineretul slovac din Valea Cerului (județul Bihor); 4. editarea revistei *Dolnozemský Slovák* cu patru publicații adiacente; 5. Premiul „Ondrej Štefanko”. Seminarul cu tema „Proza scriitorilor slovaci din Ținuturile de Jos”; 6. *Enciclopedia slovacilor din diasporă pentru copii și tineret*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2010.

15-17 decembrie 2010, București/Bukurešť. Departamentul pentru Relații Interetnice de pe lângă Guvernul României a organizat seminarul cu tema „Istoria și educația interculturală”

La acest seminar au participat din partea UDSCR profesorii Alena Gecse, Dezideriu Gecse, Ján Kukučka și Anna Karolína Zimbran. Discuțiile principale au avut loc pe marginea referatului prezentat de Doru Dumitrescu de la Ministerul Învățământului, Cercetării, Tineretului și Sportului, intitulat „Aspectele actuale ale predării istoriei minorităților naționale din România”. În partea a doua a seminarului au avut loc discuții libere cu scopul elaborării unui manual și a unui caiet de lucru, în continuarea celui existent, intitulat *Istoria minorităților naționale din România*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2011.

28 decembrie 2010, Nădlac/Nadlak. Ședința de lucru a prezidiului Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko”

Cu acest prilej este analizată noua culegere de poezii a poetului Ivan Miroslav Ambruš, intitulată *Până când poezia nu va striga*. De asemenea, este pregătită conferința în cinstea poetului Ondrej Štefanko, dedicată prozei autorilor din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2011.

29 decembrie 2010, Nădlac/Nadlak. Conferința cadrelor didactice slovace

În data de 29 decembrie 2010 a avut loc la Nădlac o conferință a cadrelor didactice de limba slovacă, organizată de UDSCR și de Biserica Evanghelică Luterană Slovacă. Au fost prezente cadrele didactice de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac. Cu acest prilej li s-a adus la cunoștință faptul că anual vor fi acordate Premiile „Samuel Tešedík” pentru profesorii merituosi.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2011.

2011

28 ianuarie 2011. Báčsky Petrovec (Serbia). Are loc ședința de lucru a redacției revistei comune a slovacilor din Ținuturile de Jos, „Dolnozemský Slovák”

Din partea UDSCR, la ședință au participat Ivan Miroslav Ambruš, Dagmar Mária Anoca și Pavel Hlásnik. În „Biblioteca Dolnozemský Slovák” au apărut publicațiile autorilor din Nădlac: *Literatura slovacă din România* de D. M. Anoca și *Cum am alergat radiațiile* de Pavel Bujtár. Importantă pentru slovacii din România a fost și publicarea lucrării *Trei secole de destine ale migranților și modul de viață al slovacilor din Ungaria, România, Serbia și Bulgaria*, a autorului cu rădăcini nădlăcane Ján Botík.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2011, și fotocopia nr. 15 din fișier.

11 februarie 2011, Nădlac/Nadlak. Consfăturile Comisiei de învățământ din cadrul UDSCR

Domnul deputat Adrian M. Merka și președintele Comisiei de învățământ a UDSCR, domnul Pavel Hlásnik, au condus dezbaterile din cadrul consfăturilor. La consfătuiri au participat cadrele didactice din școlile cu predare în limba slovacă din județele Arad, Bihor, Sălaj. S-au discutat problema asigurării manualelor în limba slovacă și modalitățile de soluționare a traducerilor de manuale necesare în școlile cu limba de predare în limba slovacă. S-a discutat și problema organizării Olimpiadei de Limba și Literatură Slovacă din municipiul Zalău.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2011.

10-12 martie 2011, Budapesta. Are loc conferința ecumenică cu tema „Dialogul dintre Bisericile istorice din Ungaria, România, Serbia, Slovacia și Austria”

Organizatorii conferinței au fost Fundația „Konrad Adenauer” din Ungaria, Consiliul Ecumenic al Bisericii din Ungaria și Fundația „Reconciliation in South East Europe” din Sibiu. Au participat preoți, episcopi, teologi și istorici din Ungaria, România, Serbia, Slovacia și Austria. Discuțiile au avut loc pe marginea proiectelor: „Rolul conciliator al Bisericii din Europa de Sud-est” și „Europa Centrală – modelul diversității confesionale”. Din partea UDSCR a participat dr. Vanko Gheorghe, preot evanghelic luteran.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2011.

18-19 martie 2011, Nădlac/Nadlak. Are loc conferința cu tema „Mărturii ale prozei slovace din Ținuturile de Jos”

Cu acest prilej a fost înmănat Premiul „Ondrej Štefanko”, de data aceasta poetei din Voivodina sârbească Viera Benkova și doamnei Etelka Rybova din Ungaria.

În partea a doua a avut loc seminarul propriu-zis. Au participat personalități ale vieții culturale, științifice și politice din Slovacia, România, Ungaria și Serbia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2011 și fotocopia nr. 16 din fișier.

19 martie 2011, Nădlac/Nadlak. *Moare scriitorul de limbă slovacă Štefan Dovál*

În data de 19 martie a murit Štefan Dovál, membru al Uniunii Scriitorilor din România. A fost profesor de limba și literatura slovacă, scriitor, publicist, redactor. A publicat în revistele *Variatii*, *Naše snahy*, *Oglinzi paralele*, *Familia*, *Arca*, în limba slovacă, dar și în limba română. În afară de cărți proprii inspirate din viața comunităților slovace din Ținuturile de Jos, a mai tradus din literatura slovacă contemporană, sau invers, din proza românească. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2011.

17 aprilie 2011, Nădlac/Nadlak. *Moare Štefan Suchánsky, personalitate marcantă a vieții culturale și politice a comunității slovace din Nădlac*

Štefan Suchánsky s-a născut la Nădlac în anul 1936 și a absolvit studiile elementare și medii în localitatea natală. A fost absolventul Facultății de Litere din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj. Între anii 1973 și 1983 a ocupat funcția de director al Liceului „George Coșbuc” din Nădlac. În perioada 1996-2004 a fost ales primar al orașului Nădlac pe lista UDSCR. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

18-21 aprilie 2011, Zalău. *Olimpiada de Limba și Literatura Slovacă*

În afară de concursul propriu-zis, elevii au putut să viziteze localitățile cu populație slovacă din județ. Câștigătorii olimpiadei pe anul 2011 au fost următorii: clasa a VII-a – Milena Illyesova din Nădlac, clasa a VIII-a – Andrea Kováčová din Nădlac, clasa a IX-a – Anka Pavelková din Nădlac, clasa a X-a – Imelda Mokošová din Nădlac, clasa a XI-a – Andrea Chrapanová din Nădlac, clasa a XII-a – Patrick Kysel, tot din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

28 aprilie 2011, Sibiu. *Întâlnirea Comisiei pentru Învățământ și Tineret de pe lângă Consiliul Minorităților Naționale*

În prima parte a întâlnirii de lucru s-au consfătuț specialiștii care au elaborat manualul *Istoria minorităților naționale din România*, iar în partea a doua parte a avut loc vizita la Liceul cu predare în limba germană „Samuel Bruckenthal”.

Manualul se adresează elevilor români cu vârsta de 15-17 ani, din liceele românești. Ei trebuie să facă cunoștință cu tradițiile, obiceiurile, învățământul și în general cultura minoritară.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

5 mai 2011, București/Bukurešť. Acordarea Distincției de Aur din partea societății Matica Slovenská profesorului Corneliu Barboricã

Cu prilejul jubileului de 80 de ani, profesorul de limbă și literatură slovacă Corneliu Barboricã, din cadrul Universității din București, a fost distins cu o diplomă aniversară și o Medalie de Aur din partea societății slovace Matica Slovenská. Distincția a fost înmănată la sediul Ambasadei Republicii Slovacia în prezența mai multor personalități, printre care prodecanul Facultății de Limbi Străine, Octavia Nedelcu, deputatul Adrian M. Merca și alții. Distincția a fost acordată pentru meritele deosebite în dezvoltarea literaturii și culturii slovace în străinătate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

7 mai 2011, Bela Crkva (Serbia). Acord de colaborare dintre UDSCR și Consiliul Național Ceh din Serbia

La Bela Crkva a fost semnat un acord de colaborare dintre conducerea zonei Banatului de Sud a UDSCR și Consiliul Național Ceh din Serbia. Acordul viza domeniile culturii, învățământului, sportului și religiei. Acordul a fost semnat de cei doi președinți: František Draxel, respectiv Štefan Klepáček.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2011.

9-10 mai 2011, Arad-Bihor. Vizita unei delegații din Slovacia în localitățile cu populație slovacă din România

La începutul lunii mai, a vizitat localitățile cu populație slovacă din România o delegație în frunte cu Milan Vetrak, președintele Departamentului pentru Slovaci din Diasporă. Au fost vizitate localitățile din județele Bihor și Sălaj și Nădlac din județul Arad. Cu acest prilej s-a discutat despre posibilitățile departamentului de a finanța proiectele legate de viața culturală din aceste localități din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

20-21 mai 2011, Băile Felix. Al VI-lea Congres al UDSCR

La Băile Felix a avut loc cel de-al VI-lea Congres al UDSCR, cel mai înalt for de conducere al acestei organizații. În cadrul acestui for se modifică statutul, se alege conducerea, se aprobă politica financiară. Lucrările congresului au fost inaugurate prin discursul președintelui Adrian M. Merka, în prezența membrilor, dar și a unor personalități marcante din viața politică. În continuare, fiecare zonă și-a prezentat bilanțul activităților din perioada anterioară. După amendarea statutului vechi, a fost invalidată candidatura domnului Michal Karkuš, iar singurul candidat valid a rămas Adrian M. Merka. Noua conducere centrală a UDSCR este următoarea: Adrian Miroslav Merka – președinte, Bianca Maria Unc – secretar general, Jaroslava Michalcova, Peter Pavel Hlásnik, Maria Anna Romčáková, František Draxler – vicepreședinții zonelor Bihor, Arad, Banat și Banatul de Sud.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2011, și fotocopia nr. 18 din fișier.

24 mai 2011, Bratislava. A fost acordată distincția Sf. Gorazd profesoarei Dagmar Mária Anoca

Distincția poartă numele primului pedagog cunoscut pe teritoriul Slovaciei – Sf. Gorazd. Este acordată de ministrul învățământului din Slovacia cadrelor didactice, pentru rezultate deosebite în domeniul învățământului. Anul acesta distincția a fost primită de dr. Dagmar Mária Anoca, conferențiar universitar la Facultatea de Limbi Străine din cadrul Universității din București. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2011, și fotocopia nr. 19 din fișier.

Mai 2011, Arad, Timiș, Bihor, Sălaj, Caraș-Severin. Alegeri pentru organele regionale ale UDSCR

În perioada ianuarie-mai au avut loc alegerile pentru organele de conducere ale UDSCR. În zona Arad președinte al organizației UDSCR a rămas Pavel Hlásnik, în zona Bihor președinte a rămas František Merka, în zona Banatului președintă a rămas Anka Romčáková, iar în Banatul de Sud, František Draxel.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

Mai 2011, Arad. Apare culegerea de lucrări științifice de la conferința cu titlul „Mărturii ale trecutului, baza viitorului evanghelicilor slovaci din diasporă”

Editura Gutenberg din Arad a publicat culegerea de lucrări științifice prezentate în cadrul Conferinței „Mărturii ale trecutului, baza viitorului evanghelicilor slovaci din diasporă”, ce a avut loc la Nădlac. Editorul lucrării a fost protopopul Juraj Bálint, iar finanțarea s-a făcut prin efortul Protopopiatului Evanghelic Luteran Slovak din România. Autorii referatelor au fost din România, Slovacia, Cehia, Ungaria, Serbia, Croația și Canada. Onoarea de a începe lucrările conferinței printr-o predică festivă i-a revenit episcopului general al Bisericii Evanghelice Luterane Slovace, Miloš Klátik.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011.

Mai 2011, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). Apare „Almanahul slovacilor de pretutindeni”

Slovacii din Ungaria au publicat prima ediție a *Almanahului slovacilor de pretutindeni* pe anul 2011. Redactorul-șef era Alžbeta Hollerová-Račková, iar redactor, Anna Ištvánová. În acest prim număr al unei publicații care era odinioară foarte populară în rândul populației simple din Ținuturile de Jos au apărut și articolele scriitorilor nădlăcani Anna Rău-Lehotsky și Ivan Miroslav Ambruš. Almanahul cuprindea patru părți: almanahul propriu, almanahurile slovace din diasporă, trecutul și prezentul, respectiv literatura și arta.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2011, și fotocopia nr. 17 din fișier.

4-5 iunie 2011, Valea Cerului/Čerpotok. Festivalul Internațional al Tinerețului Slovac

La începutul lunii iunie a avut loc în localitatea Valea Cerului cea de-a VII-a ediție a festivalului folclorului slovac dedicat tineretului. Organizatorii au fost tinerii din Valea Cerului și organizația locală a UDSCR, cu sprijinul financiar al conducerii centrale. Au participat ansambluri folclorice din Serbia, Slovacia, Polonia și România. Tema centrală abordată de ansamblurile din țară a fost nunta la slovacii din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2011.

Iunie 2011, Satu Mare/Satmar. A avut loc comemorarea a 150 de ani de la mișcarea memorandistă slovacă

La Colegiul Național „Mihai Eminescu” din Satu Mare a avut loc festivitatea de comemorare a 150 de ani de la mișcarea memorandistă slovacă. „Memorandum národa slovenského” („Memorandul Națiunii Slovace”) a fost conceput în anul 1861 la Satu Mare de Martin Čulen, unul dintre fondatorii societății Matica Slovenská. Acesta a fost directorul Liceului Catholic Regal din Satu Mare (1859-1861). A fost dezvelită o placă comemorativă în prezența mai multor personalități politice din zonă și de la București. Inițiativa îi aparține domnului Paul Dancu din Satu Mare.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2011.

4-5 iulie 2011, Bratislava. Iarmarocul slovacilor din Ținuturile de Jos

Zilele dedicate Sfinților Chiril și Metodie sunt la Bratislava totodată și zilele slovacilor din diasporă. Cu acest prilej, a participat la acest eveniment și o numeroasă delegație a slovacilor din Nădlac. Aceștia au expus produsele culinare tradiționale din Ținuturile de Jos și au participat la deschiderea festivă de lângă „piatra emigranților” din parcul Janko Kral. Delegația din România a fost condusă de președintele UDSCR, Adrian M. Merka, și de vicepreședintele pentru zona Aradului, Pavel Hlásnik.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2011.

14-19 august 2011, Bácsky Petrovec (Serbia). Tabăra de creație pentru copii cu tema: „Meseriile populare slovace în Ținuturile de Jos”

Proiectul a fost derulat în anul acesta de slovacii din Serbia, în localitatea Bácsky Petrovec. Proiectul început la Nădlac a fost finanțat și de data aceasta de Departamentul pentru Slovacii din Diasporă de pe lângă Guvernul Slovaciei. Au participat copii din școlile cu predarea în limba slovacă din Serbia, România și Ungaria.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2011.

28 august 2011, Kovačica (Serbia). A doua ediție a taberei de teatru de amatori slovac

În Voivodina sârbească a avut loc cea de-a doua ediție a Taberei de Teatru de Amatori din Ținuturile de Jos. Proiectul a fost finanțat de Departamentul

pentru Slovaci din Diasporă de pe lângă Guvernul Slovaciei. Tema de anul acesta a fost: „Actorul și corpul său”. Din partea UDSCR au luat parte doi regizori nădlăcani: Michaela Chrapanova și Ján Keleš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2011.

7-8 octombrie 2011, Nădlac/Nadlak. *Întâlnirea cadrelor didactice din Ținuturile de Jos*

La începutul lunii octombrie a avut loc la Nădlac întâlnirea cadrelor didactice din țările vecine cu România. Prima întâlnire avusese loc în anul precedent în Ungaria. Au participat și de data aceasta cadrele didactice slovace din România, Ungaria și Serbia. Printre alte activități, trebuie remarcată semnarea acordului de colaborare dintre gimnaziul din Nădlac și cel din Selenča (Voivodina sârbească).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2011.

14-16 octombrie 2011, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). *A VII-a ediție a concursului itinerant din Ținuturile de Jos*

Concursul a fost organizat de data aceasta de Centrul Metodic Slovak al Autoguvernării Slovacilor din Ungaria. La acest concurs au participat și șapte elevi din cadrul Liceului Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac, sub conducerea profesorilor de istorie Pavel Husárik și Ján Kukučka. Unul dintre elevii a câștigat premiul I la categoria sa. Este vorba despre Ervin Schafer.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2011.

20 octombrie 2011, București/Bukurešť. *Vernisajul expoziției de artă*

La București a avut loc vernisajul expoziției de opere a trei autori: Lúcia Tkáčová (Slovakia), Ion Grigorescu din România și Anetta Mona Chișa (originară din Nădlac). Expoziția a fost prezentată sub titlul „Cortul diplomatic/The Diplomatic Tent” și a avut loc în cadrul inițiativei „Salonul de proiecte” a oamenilor de artă Magda Radu și Alexandru Croitoru.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2011.

20 octombrie 2011, Oradea/Velký Varadín. *Zilele Culturii Slovace*

UDSCR a organizat, în colaborare cu Primăria Oradea, Zilele Culturii Slovace. Programul a fost format dintr-o suită de dansuri și cântece slovace în interpretarea ansamblurilor populare din Valea Cerului, Borumlaca, Vărzari și Budoii. În sălile Casei de Cultură au mai fost organizate expoziții de fotografii și de produse culinare.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2011.

12 noiembrie 2011, Moldova Nouă/Nova Moldava. *Ședința de lucru a Comitetului de coordonare al UDSCR zona Banatul de Sud*

În cadrul ședinței au fost prezentate proiectele organizațiilor locale din zonă. A fost propusă realizarea următoarelor obiective:

- asigurarea mijloacelor financiare pentru asistentele sociale;
- asigurarea funcționalității clinicii de stomatologie pentru copii;
- punerea în funcțiune a a sălii de evenimente culturale din sediu.

La ședință a participat și deputatul Adrian M. Merka.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2011.

3 decembrie 2011, Arad. Premiile filialei arădene a Uniunii Scriitorilor din România

Juriul, format din Ioan Moldovan – președinte, Dagmar Mária Anoca și Gheorghe Mocuța – membri, a acordat un premiu special pentru culegerea de poezii în limba slovacă *Până când poezia nu va striga* ale poetului Ivan Miroslav Ambruš.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2011.

Populația stabilă după etnie

Județul	Populația stabilă	Slovaci
Alba	342 376	12
Arad	430 629	4 462
Argeș	612 431	3
Bacău	616 168	–
Bihor	575 398	6 091
Brașov	549 217	11
Caraș-Severin	295 579	192
Cluj	691 106	54
Constanța	684 082	5
Dolj	660 544	3
Gorj	341 594	7
Harghita	310 867	3
Hunedoara	418 565	64
Maramureș	478 659	11
Mehedinți	265 390	–
Mureș	550 846	8
Neamț	470 766	4
Prahova	762 886	–
Satu Mare	344 360	125
Sălaj	224 384	1 118
Sibiu	397 322	4
Timiș	683 540	1424

Județul	Populația stabilă	Slovaci
Tulcea	213 083	4
București	1 883 425	35
România	20 121 641	13 654

Sursa: arhiva UDSCR din Nădlac, documente din anul 2011.

2012

19 februarie 2012, Nădlac/Nadlak. *O nouă premieră a Ansamblului Folcloric „Sálašán” din Nădlac*

Ansamblul Folcloric „Sálašán” a elaborat de-a lungul timpului o serie de suite de dansuri slovace de mare succes. Enumerăm aici câteva: „Mărturii ale existenței noastre”, „Eu sunt Palo” sau „Peste deal, la dans”. Acum coreograful Martin și Tatiana Urban, în colaborare cu Cristina Jucan, coreografa din Nădlac, au pregătit o nouă premieră, intitulată „Întoarceri în Ținuturile de Sus”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2012.

25 februarie 2012, Nădlac/Nadlak. *Ședința comisiei de decernare a Premiului „Ondrej Štefanko”*

La sfârșitul lunii februarie s-a întrunit la Nădlac comisia de decernare a tradiționalului Premiu „Ondrej Štefanko” pe anul 2012. Au decis reprezentanții comunităților slovace din România, Serbia și Ungaria. Comisia a hotărât decernarea premiului pentru cele trei categorii astfel: pentru dezvoltarea și promovarea literaturii slovace din diasporă, premiul va fi primit de scriitorul Juraj Dolnozemsky din Tótkomlós (Ungaria), pentru organizarea vieții culturale în diasporă, premiul va fi decernat domnului Imrich Kružliak din Germania.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2012.

Februarie 2012, Nădlac/Nadlak. *O nouă apariție de carte la Editura „Ivan Krasko”*

În colecția „Creația originală” a Editurii „Ivan Krasko” din Nădlac a apărut o nouă carte, ce conține proza scurtă a autoarei Anna Rău-Lehotsky, intitulată *Volný kúsok priestoru* („Bucătica de spațiu liber”). În aceeași colecție mai apare și cartea etnologului slovac cu origini nădlăcane Ján Botík: *Dolnozemský Slováci. Tri storočia vystáhovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku* („Slovacii din Ținuturile de Jos. Trei secole de destine ale migranților, modul de viață și identitatea slovacilor din Ungaria, România, Serbia și Bulgaria”).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2012, și fotocopia nr. 20 din fișier.

10 martie 2012, Nădlac/Nadlak. *Întâlnirea de lucru a profesorilor de limba slovacă*

La întâlnire au luat parte profesorii de limba și literatura slovacă din școlile cu limba de predare slovacă din județele Arad, Bihor și Sălaj. Întâlnirea a fost condusă de inspectorul de specialitate din Ministerul Învățământului și conf. univ. dr. Dagmar Mária Anoca. S-a discutat pe marginea tematicii pentru viitoarea olimpiadă de limba slovacă, pregătirea pentru bacalaureat, cursurile de perfecționare din Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2012.

16-17 martie 2012, Nădlac/Nadlak. *Are loc conferința internațională cu prilejul decernării Premiului „Ondrej Štefanko”*

La sediul UDSCR din Nădlac a avut loc conferința internațională cu tema „Mărturii ale prezenței slovacilor în Ținuturile de Jos”. Au participat istorici, muzeologi, critici literari din România, Slovacia, Ungaria și Serbia. Au fost prezentate nu mai puțin de 28 de referate și studii de specialitate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2012 și fotocopia nr. 21 din fișier.

18-20 mai 2012, Nădlac/ Nadlak. *Conferința științifică „Biserica în viața slovacilor din Ținuturile de Jos”*

Această conferință a fost organizată cu prilejul aniversării a 200 de ani de la punerea pietrei de temelie a bisericii evanghelice din Nădlac. La conferință au participat 24 de specialiști, istorici și teologi, din România, Slovacia, Ungaria, Croația și Serbia. Cu acest prilej a fost dezvelită și o compoziție non-figurativă, comemorativă a sculptorului Rudolf Kocsis, care are, la rândul lui, rădăcini nădlăcane. În același timp, la sediul UDSCR a putut fi admirată expoziția „Cithara sanctorum” în memoria editurii ecleziastice luterane.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2012.

2 iunie 2012, Valea Cerului/Čerpotok. *A VIII-a ediție a festivalului folcloric internațional*

La Valea Cerului s-a desfășurat din nou Festivalul Folcloric pentru Tineret. Au participat ansamblurile folclorice slovace din Polonia, Serbia, Slovacia și România. Ansamblul „Cerovina” din Valea Cerului a prezentat o suită de dansuri și obiceiuri legate de viața tăietorilor de lemne din zonă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2012, și fotocopia nr. 22 din fișier.

7 iunie 2012, Vărzari/Varzaľ. *Inaugurarea unui nou centru cultural*

În data de 6 iunie, în localitatea Vărzari din județul Bihor a fost inaugurat un nou centru cultural. Festivitatea a decurs în prezența președintelui UDSCR, Adrian M. Merka, și a reprezentanților autorităților locale. Un alt centru cultural a fost deschis și în localitatea vecină Borumlaca.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2012.

10 iunie 2012, Nădlac/Nadlak. Centralizarea rezultatelor alegerilor locale

În alegerile locale care au avut loc în data de 10 iunie, UDSCR a obținut următoarele rezultate: județul Arad – orașul Nădlac – un viceprimar și doi consilieri; județul Bihor – câte un consilier în localitățile Derna, Șinteu și Suplacu de Barcău; județul Caraș-Severin – câte un consilier în localitățile Gârnic, Lăpușnicel, Socol, Șopotu Nou și doi la Coronini; județul Mehedinți – un consilier la Dubova; județul Satu-Mare – Huta Certeze – doi consilieri; județul Sălaj – Plopiș – doi consilieri; județul Timiș – Gătaia – un consilier. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2012.

Iunie 2012, Arad. O nouă publicație a autorilor nădlăcani

Editura Gutenberg Univers din Arad a publicat cartea *Ivan Bujna – personalitate a evanghelicilor slovaci din România*. Editorul publicației este dr. Juraj Dušan Vanko, care a pregătit materialele ce au fost audiate la conferința organizată cu prilejul aniversării a 130 de ani de la nașterea lui Ivan Bujna. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2012.

6-8 iulie 2012, Detva (Slovacia). Serbările folclorice „Pod Poľanou”

La începutul lui iulie a început în Slovacia deja cea de-a 47-a ediție a festivalului folcloric internațional „Pod Poľanou”. Serbările s-au desfășurat sub egida președintelui Slovaciei, Ivan Gaparovič. România a fost reprezentată de cunoscutul Ansamblu Folcloric „Sálašán” din Nădlac. Au mai participat alte ansambluri din Slovacia, Ungaria, Serbia, Ucraina, Irlanda, Croația, Franța, Cehia și SUA. În același timp, un alt ansamblu, „Cerovina”, de data aceasta din Valea Cerului, a participat la serbările folclorice din Spišská Nová Ves (Slovacia).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2012 și fotocopia nr. 23 din fișier.

Iulie 2012, Nădlac/Nadlak. Editura „Ivan Krasko” publică o nouă carte

În iulie apare la Editura „Ivan Krasko” din Nădlac o nouă publicație. Este dedicată memoriei defunctului scriitor Štefan Dovál, membru al Uniunii Scriitorilor din România. Este vorba despre o serie de manuscrise pe care autorul nu a mai apucat să le publice. Cartea a fost intitulată *Roua de dimineață*. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2012.

25-26 august 2012, Nădlac/Nadlak. Zilele Slovacilor din Nădlac

La sfârșitul lui august, UDSCR a organizat Ziua Slovacilor din Nădlac, cu tema „Mărturii ale existenței noastre”. Parte a festivităților a reprezentat-o și cea de-a treia ediție a Iarmarocului Slovac, toate finanțate de UDSCR și Departamentul pentru Slovaci din Diasporă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2012.

25-27 septembrie 2012, Banská Bystrica (Slovacia). A 10-a întâlnire a comisiilor mixte a istoricilor din România și Slovacia

Întâlnirea a avut loc în incinta Muzeului Insurecției Naționale Slovace din Banská Bystrica. Temele conferinței au fost: „Colonizarea valahă în Slovacia” și „Colonizarea slovacă în România”. Referatele prezentate cu acest prilej au fost publicate într-un volum comun, în 300 de exemplare.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2012.

Septembrie 2012, Nădlac/Nadlak. A XIV-a ediție a festivalului „Cez Nadlak je...” („Prin Nădlac e...”)

Tradiționalul festival urmărește promovarea culturii populare slovace din Ținuturile de Jos. Și de data aceasta, au participat 36 de concurenți din România, Ungaria, Serbia, fiind împărțiți în trei categorii de vârstă. Soliștii au fost acompaniați de orchestra „Sálašán”, sub bagheta lui Jozef Zifčák. Reprezentanta României Andrea Irena Fabrioiva a obținut premiul I la categoria soliștilor sub 12 ani.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2012.

5 octombrie 2012, Selenča (Serbia). Decernarea Premiului „Samuel Tešedík”

În data de 5 octombrie se serbează Ziua Internațională a Cadrelor Didactice, prilej cu care mai multe organizații ale slovacilor din Ținuturile de Jos acordă membrilor merituoși acest premiu. Pentru munca didactico-metodică în slujba educației în limba slovacă în diasporă, premiul a fost acordat învățătorului Rudolf Jaroš din Nădlac (județul Arad). Cu acest prilej a avut loc și întâlnirea cadrelor didactice slovace din Ținuturile de Jos.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2012.

18-21 octombrie 2012, Nădlac/Nadlak. Concursul itinerant din realitățile slovace ale Ținuturilor de Jos

În octombrie a avut loc la Nădlac cea de-a 8-a ediție a concursului itinerant, la care au participat reprezentanții tuturor liceelor cu predare în limba slovacă din Ținuturile de Jos (Ungaria, Serbia, România). Paralel cu această acțiune s-au desfășurat și acțiunile legate de zilele școlii din localitate.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2012.

30-31 octombrie 2012, Bratislava. Conferința permanentă „Slovacia și slovacii din diasporă”

Conferința a fost organizată sub patronatul direct al președintelui Ivan Gašparovič. Participanții au fost de pe patru continente și au reprezentat slovacii din diasporă. Au fost dezbătute modalitățile de colaborare între instituțiile Republicii Slovacia și organizațiile slovacilor din diasporă. Delegația din România a fost condusă de vicepreședintele UDSCR, Pavel Hlásnik, și de secretarul general al UDSCR, Bianca Unc.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2012, și fotocopia nr. 24 din fișier.

Noiembrie 2012, Oradea/Velký Varadín. Deschiderea Centrului Cultural Slovac

La începutul lunii noiembrie, cu ocazia Zilelor Slovacilor din Bihor, a fost inaugurat un nou Centru Cultural și de Informare în Oradea. Cu această ocazie a fost organizată și o expoziție de carte în limba slovacă a Editurii „Ivan Krasko” din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2012.

8 decembrie 2012, Arad. Premiul filialei arădene a Uniunii Scriitorilor din România

La începutul lui decembrie s-au întrunit în clădirea Teatrului de Stat din Arad reprezentanții filialei arădene a Uniunii Scriitorilor. Cu acest prilej s-au acordat premii pe anul 2011. Juriul a acordat premiul și scriitoarei de limba slovacă Anna Rău-Lehotsky, pentru cartea sa *Bucătica de spațiu liber*, publicată de Editura „Ivan Krasko” din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2012, și fotocopia nr. 25 din fișier.

Decembrie 2012, Bratislava. Revista „Slovenské pohľady” publică studiul lui Patrik Šenkár

Studiul este intitulat *Despre coordonatele culturale ale slovacilor din România*. Autorul sintetizează activitatea culturală a slovacilor din România. Prezintă istoricul colonizării slovacilor în Ținuturile de Jos, creația lor literară, festivalurile folclorice, activitatea de teatru de amatori, presa publicată, rolul Editurii „Ivan Krasko” din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2013.

2013

16 ianuarie 2013, Livada (județul Satu Mare). Comemorarea victimelor de pe frontul sovietic

La Livada, în Satu Mare, are loc comemorarea victimelor căzute pe frontul de pe Don în cel de-al Doilea Război Mondial. Conform surselor oficiale, acolo au căzut circa 150 000 de soldați români. Printre victime se numărau și slovacii aflați în armata română, dar și în cea maghiară, din cauza ocupării unei părți din Transilvania de către Ungaria. Paul Dancu, președintele organizației zonale a UDSCR, a predat primarului localității documentele din arhivele militare care atestă moartea a 22 de slovaci din cadrul armatei române.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2013.

18 ianuarie 2013, Bácsky Petrovec (Serbia). Ședința de lucru a membrilor redacției revistei comune „Dolnozemský Slovák”

În capitala slovacilor din Serbia, Bácsky Petrovec, a avut loc ședința de lucru a revistei *Dolnozemský Slovák*, la care au participat membri ai redacției din Ungaria, România și Serbia. Din România au participat Ivan Miroslav Ambruš și Pavel Hlásnik. A fost analizată activitatea publicistică pe anul precedent și s-au stabilit cărțile ce vor fi publicate în anul în curs. Printre acestea s-a numărat și studiul lui Pavel Husárik *Asociația de înmormântări din Nădlac în context local și general*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2013, și fotocopia nr. 25 din fișier.

Ianuarie 2013, Nădlac/Nadlak. Bilanțul activității Editurii „Ivan Krasko”

La sediul Editurii „Ivan Krasko” din Nădlac a avut loc ședința de lucru în cadrul căreia s-a făcut bilanțul activității editoriale pe anul precedent. Dintre autorii din România sunt amintiți: Dagmar Mária Anoca, cu cartea *Slovacica miscellanea*, în care autoarea analizează studiile și articolele slovacilor din România care au fost publicate de-a lungul timpului; autoarea nădlăcană Anna Chișa, cu volumul *Samozrejmosti* („Lucruri evidente”). A mai apărut culegerea de referate de la conferința cu tema *Biserica Evanghelică în viața slovacilor din Ținuturile de Jos*. Această conferință a fost organizată cu prilejul aniversării a 200 de ani de la punerea pietrei de temelie a bisericii evanghelice din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2013.

20 februarie 2013, București/Bukurešť. Dezbateri în cadrul Comisiei de Învățământ de pe lângă Departamentul pentru Relațiile Interetnice

Cu acest prilej a fost ales un nou comitet și s-a stabilit ca anul în 2013 să se serbeze Ziua Internațională a Limbii Materne. Anul 2013 trebuie declarat Anul European al Cetățenilor. Din partea slovacilor a participat doamna Timar Vierošlava Elisabeta în calitate de secretar.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2013.

15-16 martie 2013, Nădlac/Nadlak. A fost decernat Premiul „Ondrej Štefanko”

Societatea Cultural-Științifică „Ivan Krasko”, în colaborare cu Asociația Mondială a Slovacilor din Diasporă, a decernat Premiul „Ondrej Štefanko” pe anul 2013. Premiul se acordă pentru contribuția la dezvoltarea și propagarea literaturii slovace în străinătate. Premiul a fost decernat la trei personalități marcante: Peter Andruška, Michal Harpán și Pavel Hlásnik (din Nădlac). În continuare a avut loc conferința cu tema „Slovacii din Ținuturile de Jos – granițele definirii”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2013, și fotocopia nr. 26 din fișier.

21 martie 2013, București/Bukurešť. Conferința cu prilejul jubileului de 55 de ani de la moartea clasicului literaturii slovace Ivan Krasko

Facultatea de Limbi Străine din cadrul Universității din București a organizat o conferință în cinstea poetului slovac Ivan Krasko – reprezentantul simbolismului european. Cu acest prilej, conferențiarul universitar Dagmar Mária Anoca a ținut o prelegere cu tema „Ivan Krasko și contribuția sa la modernizarea poeziei slovace”. Ivan Krasko a studiat la Sibiu și la Brașov și a tradus multe opere literare românești în limba slovacă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2013.

2-5 aprilie 2013, Nădlac/Nadlak. Olimpiada de Limba și Literatură Slovacă, respectiv Cehă

Câștigătorii ediției de anul acesta ai Olimpiadei de Limba și Literatura Slovacă au fost:

- Clasa a VII-a: Karina Erika Košková (Nădlac);
- Clasa a VIII-a: Martina Karolína Podhorová (Șerani);
- Clasa a IX-a: Milena Paula Ilyešová (Nădlac);
- Clasa a X-a: Andrea Kováčová (Nădlac);
- Clasa a XI-a: Adela Štefanka Suchanská (Nădlac);
- Clasa a XII-a: Silvia Adriana Hanková (Nădlac).

Câștigătorii Olimpiadei de Limba și Literatura Cehă au fost:

- Clasa a VII-a: Maria Vinschova (Gârnic);
- Clasa a VIII-a: Ilonka Pekova (Sfânta Elena).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2013.

29 aprilie 2013, Nădlac/Nadlak. Apariții literar-artistice la Editura „Ivan Krasko”

La sediul editurii din Nădlac a fost vizionat filmul documentar al autorului Michal Babiak, intitulat „Constructorul Harminc”. Este vorba despre arhitectul Michal Miloslav Harminc, originar din Voivodina sârbească, care a proiectat nu mai puțin de 800 de clădiri pe teritoriul fostului Imperiu Austro-Ungar. Printre ele se numără și clădirea Liceului Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac. În aceeași zi a fost lansată cartea apărută în colecția „Dolnozemský Slovák”, *Krátke dejiny dolnozemských Slovákov* („O istorie scurtă a slovacilor din Ținuturile de Jos”), a autorului slovac Miroslav Kmeť. Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2013.

14-15 iunie 2013, București/Bukurešť. Conferința cu prilejul aniversării a 1150 de ani de la misiunea de creștinare a slavilor de către Chiril și Metodiu

Conferința s-a desfășurat la Universitatea din București și a fost organizată de ambasadele slave din București: cehă, slovacă, poloneză, bulgară și macedoneană. Au participat 30 de oameni de știință din Bulgaria, Croația,

Cehia, Slovacia, Polonia, Serbia, Rusia și România. S-a discutat pe marginea problematicei misiunii lui Chiril și Metodiu în Moravia Mare.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2013.

14-16 iunie 2013, Valea Cerului/Čerpotok. Festivalul Folcloric Slovac pentru Tineret

Organizatorii festivalului au fost, ca de obicei, UDSCR și Departamentul pentru Slovaci din Diasporă. Au participat oficialități române și slovace. De asemenea, au participat și ansamblurile folclorice din România, Slovacia și Serbia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2013.

7-15 iulie 2013, Banská Bystrica (Slovacia). Tabăra de vară dedicată teatrului de păpuși

Un număr de șase elevi și o profesoară de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac au luat parte la activitățile din cadrul acestei tabere. Cursurile au avut loc sub conducerea actorilor de la „Divadlo na razcesti” din Banská Bystrica. Copiii au încercat să-și însușească cunoștințe legate de mimică, elaborarea măștilor, pictura feței, producerea de păpuși din materiale textile. Au fost vizionate mai multe piese de teatru.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2013.

29 iulie 2013, Băile Herculane. Întâlnirea anuală a președinților organizațiilor locale ale UDSCR

Cu toții au participat la seminarul „Cehii și slovaci – trecut, prezent și viitor”. Au fost prezentate mai multe materiale despre dinamica populației de slovaci și cehi din România, ca și despre școlile minoritare și perspectiva dezvoltării lor. Apoi Comitetul de coordonare a dezbătut pe marginea bugetului și a folosirii lui rațională.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2013.

6 septembrie 2013, Nădlac/Nadlak. Laureatii Premiului „Samuel Tešedík”

La sediul UDSCR din Nădlac s-a întrunit comisia de decernare a Premiului „Samuel Tešedík” pentru activitate prodigioasă în domeniul învățământului. Beneficiarii acestui premiu pe anul 2013 au fost stabiliți astfel: Olga Suchansky din Nădlac (România), Edita Pečeňová din Békéscsaba (Ungaria) și Ján Kaňa din Boľovce (Serbia).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2013.

27-29 septembrie 2013, Nădlac/Nadlak. Festivalul folcloric slovac „Cez Nadlak je...” („Prin Nădlac e...”)

La Nădlac s-a desfășurat cea de-a 15-a ediție a festivalului folcloric „Cez Nadlak je...”, organizat de UDSCR zona Arad. La festival au participat personalități ale vieții politice și culturale din România și Slovacia. Protagonisții de anul acesta au venit din Croația, Ungaria, Serbia și Româ-

nia. Soliștii au fost acompaniați de orchestra „Sálašán”, sub conducerea dirijorului Jozef Zifčák. Concurenții, în număr de 32, au fost repartizați în trei categorii de vârstă. Reprezentanta din Nădlac Maria Bonțea a obținut premiul I la categoria peste 18 ani.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2013, și fotocopia nr. 27 din fișier.

6 octombrie 2013, Butin. A doua ediție a festivalului „Ziua slovacilor din Butin”

De data aceasta s-a serbat și jubileul de 200 de ani de la colonizarea slovacilor în această parte a țării. Serbările au început la biserica evanghelică din localitate, unde predica festivă a fost ținută de preotul Jaroslav Kopčok din Hložany (Serbia), localitate de unde au venit primii slovaci la Butin (județul Timiș). Serbările au continuat cu manifestări culturale.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2013.

15 octombrie 2013, Nădlac/Nadlak. Are loc „Conferința internațională cu prilejul aniversării a 210 ani de conviețuire româno-slovacă la Nădlac – model cultural”

Inițiativa organizării unei astfel de conferințe a avut-o ambasadorul slovac la București, Jan Gabor. Conferința s-a desfășurat și sub egida celor doi premieri: Victor Ponta și Robert Fico. Conferința a fost una legată de manifestările dedicate jubileului de 20 de ani de la aderarea României la Consiliul Europei și a oferit politicienilor români și slovaci prilejul să discute pe marginea problematicei minorităților în Europa. La discuții au participat, printre alții, și ministrul de externe român, Titus Corlățean, ministrul de externe slovac, Miroslav Lajčák, ca și adjunctul secretarului general al Consiliului Europei, Gabriela Battani-Dragoni.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2013, și fotocopia nr. 28 din fișier.

4 noiembrie 2013, Nădlac/Nadlak. Întâlnirea reprezentanților pedagogilor din școlile cu predare în limba slovacă din Croația, Ungaria, Serbia, Ucraina și România

Sub conducerea președintelui Departamentului pentru Slovaci din Diasporă, Igor Furdik, a fost reactivată Comisia pentru Învățământ și Educație. Cadrele didactice din România au fost reprezentate de o delegație numeroasă, condusă de vicepreședintele UDSCR, Pavel Hlásnik. Programul discuțiilor s-a referit la bursele pentru studenții din diasporă, trimiterea de cadre didactice din Slovacia în școlile unde este lipsă de profesori, manualele în limba slovacă, cursurile de perfecționare, școlile de vară și altele. Pavel Hlásnik din Nădlac a fost ales președinte al comisiei.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2013.

14-17 noiembrie 2013, Bratislava. Expoziția de carte „Biblioteca”

În incinta expozițională INCHEBA din Bratislava a avut loc cea de-a 21 ediție a expoziției de carte. Au participat edituri din Cehia, Croația, Ungaria, Germania, Polonia, România, Rusia, Serbia, Spania, Italia. Printre expozate s-au numărat și cărțile publicate de Editura „Ivan Krasko” din Nădlac, dar și de alte edituri slovace din Ținuturile de Jos. Cu această ocazie a avut loc și lansarea antologiei de poezii ale autorilor din Ținuturile de Jos – *Plášť bohyně* („Pelerina zeiței”).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2013, și fotocopia nr. 29 din fișier.

Noiembrie 2013, Arad. Apare cartea lui Gheorghe Mocuța „Literatura vestului apropiat”

Editura Mirador a publicat dicționarul biobibliografic al membrilor Uniunii Scriitorilor din România. Dicționarul cuprinde și portretele scriitorilor slovaci din Nădlac: Ivan M. Ambruš, Dagmar Mária Anoca, Pavol Bujtár, Anna K. Dováľová, Štefan Dovál, Pavel Husárik, Anna Räu-Lehotská, Adam Suchanský și Ondrej Štefanko.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2013.

13 decembrie 2013, Arad. Înmânarea premiului „Opera omnia” scriitoarei Dagmar Mária Anoca

La Teatrul „Ioan Slavici” din Arad s-au înmănat premiile Uniunii Scriitorilor din România, filiala Arad, pe anul 2012. Juriul, în frunte cu Ioan Matiuț, a stabilit și premiile pentru anul precedent. Printre laureați s-a numărat și scriitoarea din Nădlac Dagmar Mária Anoca. Ea a primit premiul special pentru activitatea depusă de-a lungul vieții – „Opera omnia”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2013, și fotocopia nr. 30 din fișier.

16 decembrie 2013, Oradea/Velký Varadín. Zilele Culturii Slovace

Orașul Oradea devine pentru o zi amfitrionul dialogului cultural româno-slovac. Vizitatorii au avut prilejul să facă cunoștință cu cultura slovacilor din România. Din cuprinsul manifestărilor culturale au făcut parte concursul de gastronomie, dansuri și cântece populare. Evenimentul a fost organizat cu sprijinul financiar al UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2013.

Decembrie 2013, Nitra (Slovacia). Recenzie despre autorii slovaci din România

Revista Facultății de Studii Central-Europene din cadrul Universității din Nitra, *Kultúra a spoločnosť*, a publicat în nr. 13 recenzia profesorului Patrik Šenkár intitulată *Creația literară a slovacilor din România în antologii intitulate „Dintre cele două case”*. Sunt amintite și analizate operele autorilor

slovaci din România O. Štefanko, D. M. Anoca, A. Suchánsky, A. Rău-Lehotska, M. Novák, A. Dováľová.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2014.

2014

24-25 ianuarie 2014, Nădlac/Nadlak. *Asociația Horticultorilor din Nădlac a organizat cea de-a doua ediție a degustărilor de vin și distilate din fructe*

Evenimentul a debutat cu prelegerile pe tema istoriei viticulturii pe teritoriul Slovaciei de astăzi, dar și în Ținuturile de Jos. Prelegerea a fost ținută de renumitul oenolog, viticultor, pedagog și scriitor Fedor Malik din Slovacia. A urmat prelegerea prim-vicepreședintelui Asociației Degustătorilor de Vin din România, profesorul universitar Dorin Popa, care a relatat despre cultura și civilizația vinului. Au participat concurenții din România, dar și din localitățile înfrățite cu Nădlacul din Slovacia și din Ținuturile de Jos. În același timp, revista *Slováci v zahraničí 30* („Slovacii din diasporă 30”) din Martin (Slovacia) a publicat studiul Jozefinei Furik din Oradea, intitulat *Dinamica obiceiurilor legate de sărbătoarea hramului bisericii, la slovacii din Bihor și Sălaj*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1 din ianuarie 2014.

Ianuarie 2014, Nădlac/Nadlak. *Apare o nouă culegere de poezie a autorului Ivan Miroslav Ambruš*

Editura „Ivan Krasko” din Nădlac publică o nouă culegere de poezie a cunoscutului poet nădlăcan Ivan Miroslav Ambruš, intitulată *Básnické zátišie* („Natura statică a poetului”).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 2 din februarie 2014, și fotocopia nr. 31 din fișier.

23 februarie 2014, Nădlac/Nadlak. *Ședința comisiei de decernare a Premiului „Ondrej Štefanko”*

La sediul central al UDSCR din Nădlac s-a întâlnit din nou comisia de decernare a Premiului „Ondrej Štefanko” pe anul 2014. Laureatii acestui premiu au fost următorii: Michal Babiak din Slovacia, pentru promovarea literaturii slovace din diasporă. Apoi, la următoarea categorie, pentru organizarea și dezvoltarea vieții culturale în diasporă au primit premii doamnele Nina Hola (SUA) și Katarina Melegova Melichova (Serbia).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2014.

21-22 martie 2014, Nădlac/Nadlak. *Conferința internațională cu tema „Aspectele istorice ale vieții slovacilor din Ținuturile de Jos”*

Conferința este organizată anual, în memoria poetului și eseistului slovac din Nădlac Ondrej Štefanko. Cu acest prilej au fost decernate și premiile ce poartă numele defunctului poet. Au participat istorici, etnologi, lingviști și

literați din România, Slovacia, Serbia, Ungaria, dar și personalități marcante ale vieții politice din România și Slovacia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2014.

28 martie 2014, Bratislava. S-a acordat Medalia „Sf. Gorazd” profesorului Michal Tuška

În data de 28 martie 2014, la Bratislava s-a decernat Medalia „Sfântul Gorazd” pe anul 2014. Acest premiu se acordă anual pentru merite deosebite profesorilor din școlile cu predare în limba slovacă din Ținuturile de Jos. Anul acesta premiul a fost acordat profesorului de matematică Michal Tuška de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2014, și fotocopia nr. 32 din fișier.

12 aprilie 2014, Nădlac/Nadlak. Vernisajul expoziției de pictură a artistei Blažena Karkušová

La sediul central al UDSCR din Nădlac a avut loc vernisajul expoziției de pictură a artistei nădlăcane Blažena Karkušová. Evenimentul a deschis o suită de activități organizate cu prilejul Zilei Slovacilor din Nădlac. Expoziția artistei și profesoarei nădlăcane Blažena Karkušová poartă titlul „Rătăcirii prin trecut”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2014, și fotocopia nr. 33 din fișier.

16 iunie 2014, Bratislava. Prezentarea localităților din România în care trăiesc slovaci

În sala festivă a Bibliotecii Pedagogice Slovace din Bratislava a avut loc o prezentare a localităților din România în care trăiesc slovaci. Prezentările au fost făcute de elevii Liceului Teoretic „Jozef Kozáček” din Bodonoš (Budoi).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2014.

11-13 iulie 2014, Detva (Slovacia). A 49-a ediție a festivalului folcloric „Pod Poľanou”

Acest festival de folclor, muzică și tradiții este unul din cele mai mari din Slovacia. În cadrul lui au performat 1 700 de dansatori, soliști și artiști. Printre ei s-a aflat și Ansamblul Folcloric „Sálašán” din Nădlac (județul Arad). S-au mai prezentat și specialitățile culinare din Ținuturile de Jos, ca și mesele tradiționale din această zonă.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2014.

17 iulie 2014, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). Suită de evenimente culturale denumită „Vara la Csaba – Serile de la primărie”

La aceste manifestări culturale a participat și trupa de teatru de amatori „Grupul X” din Nădlac. Ei au prezentat comedia *Dispari din preajma soției* de C. Ray. Au participat și alte trupe de teatru de amatori din Ungaria, Slovacia și Serbia.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 8 din august 2014.

29-31 august 2014, Spišská Nová Ves (Slovacia). Festival folcloric dedicat slovacilor din diasporă

În cadrul zilelor orașului Spišská Nová Ves, a avut loc și festivalul folcloric dedicat slovacilor din diasporă, intitulat „Duch času – Genius temporis”. Au participat slovacii din Ucraina, Ungaria, România și Serbia. Din România a participat Ansamblul Folcloric „Cerovina” din Valea Cerului. Paralel cu aceste activități a avut loc și târgul meseriilor populare.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2014.

16-17 septembrie 2014, Komarno (Slovacia). Conferința internațională în cadrul Universității „János Selye”

Această conferință a avut titlul „Educație și știință la începutul secolului al XXI-lea”. Profesorul Patrik Šenkár a prezentat studiul intitulat *Universalitatea poetului minoritar (Poezia lui Pavel Husárik)*, în care a subliniat specificitatea conștiinței naționale la scriitorii minoritari. În principal s-a referit la opera poetică a autorului nădlăcan Pavel Husárik.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9 din septembrie 2014.

26-28 septembrie 2014, Nădlac/Nadlak. A XVI-a ediție a festivalului folcloric slovac „Cez Nadlak je...” („Prin Nădlac e...”)

În mod tradițional, în septembrie se desfășoară la Nădlac cunoscutul festival de muzică populară slovacă. Și de data aceasta participanții au venit din România, Ungaria, Croația și Serbia. Acțiunea este organizată de UDSCR, cu sprijinul financiar al Departamentului pentru Slovaci din Diasporă de pe lângă Guvernul Slovaciei. Reprezentanții din România au câștigat la două din cele trei categorii de concurs: Andrea Fabriova la categoria 6-12 ani și Adriana Furikova la categoria peste 18 ani.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2014, și fotocopia nr. 34 din fișier.

30 septembrie 2014, București/Bukurešť. Sunt legiferate Zilele Limbii Slovace, respectiv Cehe în România

La inițiativa deputatului UDSCR, Adrian M. Merka, parlamentul a votat legiferarea Zilelor Limbii Slovace și Cehe. Astfel, în data de 25 mai, în fiecare an se va serba Ziua Limbii Slovace, iar în data de 28 septembrie, Ziua Limbii Cehe. În aceste zile vor fi organizate activități culturale, vor fi prezentate apariții noi de carte sau vor fi comemorate personalități ale culturii noastre.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2014.

4 octombrie 2014, Kovačica (Serbia). A VI-a ediție a Iarmarocului Itinerant al Slovacilor din Ținuturile de Jos

În octombrie Iarmarocul Itinerant al Slovacilor din Ținuturile de Jos s-a mutat din Nădlac în Banatul sârbesc. În localitatea Kovačica au avut loc spectacole de teatru, concerte, dansuri populare, expoziții de pictură, dar și de produse meșteșugărești sau gastronomice. Din România a participat Ansam-

blul Folcloric „Sálašán”, meșteșugari și bucătăreșe cu produse tradiționale din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2014.

10 octombrie 2014, Békéscsaba/Békešská Čaba (Ungaria). *Întâlnirea reprezentanților din Ținuturile de Jos*

În octombrie a avut loc deja tradiționala întâlnire a slovacilor din Ținuturile de Jos. Au participat reprezentanții slovacilor din Ungaria, Serbia și România. Din România au participat Pavel Hlásnik, vicepreședintele UDSCR, Ivan M. Ambruš, președintele Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko”, și Kristina Jucan, coreograf. Au fost elaborate 26 de proiecte comune, pentru care trebuie asigurată finanțarea.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2014.

17 octombrie 2014, Nădlac/Nadlak. *Premiul „Samuel Tešedík” pe anul 2014*

În data de 5 octombrie se serbează ziua internațională a cadrelor didactice. În preajma acestei zile se acordă la Nădlac și Premiul „Samul Tešedík” pentru cadrele didactice meritorii din Ținuturile de Jos. Premiile sunt stabilite de Societatea de Educație și Cultură din Nădlac, Asociația Pedagogilor Slovaci din Serbia și Organizația Slovacilor din Békéscsaba (Ungaria). Pe anul în curs premiul a fost acordat profesorilor Pavol Bujtár din Nădlac, Dagmar Hubkova din Bratislava, Libuše Pestiová din Békéscsaba (Ungaria) și Pavel Tomáš din Kovačica (Serbia).

În continuare a avut loc seminarul pedagogilor slovaci din Ținuturile de Jos, deja la a V-a ediție.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2014.

Octombrie 2014, București/Bukurešť. *Apare o nouă culegere de poezie a autoarei Dagmar M. Anoca*

Editura Anthropos publică o nouă culegere de poezie a autoarei nădlăcane Dagmar Anoca, intitulată *Arhetipul pierdut*.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 10 din octombrie 2014.

7-8 noiembrie 2014, Băile Felix. *Consfătuirile cadrelor didactice din școlile cu limba de predare slovacă*

La aceste consfătuiri ce sunt organizate în mod regulat au participat cadrele didactice care predau în limba slovacă din județele Arad, Bihor, Sălaj și Timiș. Consfătuirile s-au desfășurat în prezența reprezentanților ministerului de resort din București, Domokos Szőcs și László Borsos, Viera Timarova, ca și a inspectorul școlar Alexander Mlynarčík. Lucrările s-au desfășurat pe secții. Problemele în jurul cărora au curs discuțiile au fost multiple. Remarcăm doar una, care se repetă de-a lungul anilor: manualele în limba slovacă, pentru toate nivelele.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11 din noiembrie 2014.

13 decembrie 2014, Nădlac/Nadlak. *Workshop cu tema „Tineretul slovac și implicarea lui în viața comunității”*

La această activitate au luat parte tinerii din România și Serbia. Au fost prezentate mai multe referate despre personalități ale culturii slovace din Ținuturile de Jos. Apoi au fost elaborate proiecte comune pentru viitor, printre care tabere de creație pentru tineret, workshopuri pentru cei care vor să învețe dansuri populare și altele.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 12 din decembrie 2014.

2015

Januarie 2015, București/Bukurešť. *Apare ghidul de conversație român-slovac*

Editura Universității din București publică *Ghidul de conversație român-slovac*. Autorii lui sunt Lenka Garančová și Ramona Zăvoianu-Petrovici de la Universitatea din București. Ghidul conține regulile de pronunție în limba slovacă, dar și 22 de teme de conversație din viața cotidiană (familie, călătorie, domiciliu, magazine, servicii ș.a.m.d.)

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 1-2 din februarie 2015.

9 februarie 2015, Selenča (Serbia). *S-a desfășurat ședința de coordonare a proiectelor comune din Ținuturile de Jos*

În Serbia avut loc consfătuirea în vederea coordonării proiectelor comune ale slovacilor din Ținuturile de Jos. Au participat reprezentanții slovacilor din Serbia, Ungaria și România. Din partea slovacilor din România au participat reprezentanții UDSCR și a Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko”: Pavel Hlásnik și Ludmila Šomráková. Temele abordate au fost cele din domeniul educației, al publicațiilor comune și al taberelor pentru copii.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 3 din martie 2015.

20 martie 2015, Nădlac/Nadlak. *Conferința în memoria poetului Ondrej Štefanko*

Și în anul acesta la Nădlac s-au întâlnit istoricii, scriitorii, etnologii și alți oameni de știință pentru a-și aduce contribuția la dezvoltarea culturii slovace în diasporă. Tema conferinței a fost „Simbioza creativă dintre ținuturile de Jos și Slovacia”. Și de data aceasta participanții au fost din România, Slovacia, Serbia și Ungaria. Cu această ocazie a fost decernat și Premiul „Ondrej Štefanko”, de data aceasta unor personalități marcante ale culturii slovace din diasporă, din Serbia și Ungaria.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2015, și fotocopia nr. 35 din fișier.

28 martie 2015, Bratislava. Decernarea Medaliei „Sf. Gorazd” unui profesor din România

Data de naștere a marelui pedagog Jan Amos Komenský este în Slovacia și ziua cadrelor didactice. Cu această ocazie, ministrul învățământului decernează premii unor pedagogi merituosi. Printre asemenea cadre s-a numărat și profesorul și scriitorul Ivan Miroslav Ambruš de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac. Este deja al cincilea profesor din România căruia i-a fost decernat acest premiu. Înaintea lui, au mai primit această distincție Vierošlava Timárova, Dagmar Mária Anoca, Pavol Bujtár și Michal Tuška, toți din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 4 din aprilie 2015, și fotocopia nr. 36 din fișier.

7-10 aprilie 2015, Timișoara/Temešvár. Olimpiada de Limba și Literatura Slovacă

La Timișoara s-a desfășurat Olimpiada de Limba și Literatura Slovacă, Cehă și Sârbă. La deschidere au participat deputații din parlament, președinții Uniunilor, sârbă și slovacă, inspectori și profesori. Elevii câștigători ai ediției din acest an pentru secția slovacă au fost următorii:

- Clasa a VII-a: Ema Fabrio de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
- Clasa a VIII-a: Kristína Martina Jurášová de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
- Clasa a IX-a: Kamil Martin Šomrák de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
- Clasa a X-a: Kristína Peniaková de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
- Clasa a XI-a: Milena Paula Iliešová de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac;
- Clasa a XII-a: Kristína Hecklová de la Liceul Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2015.

Aprilie 2015. Alegeri în organizațiile locale în toate localitățile cu populație slovacă și cehă din România

În luna aprilie s-au desfășurat la diferite date alegerile pentru conducerea organizațiilor locale din localitățile unde există filiale ale UDSCR. Au fost alese conducerile noi sau confirmate cele vechi în 63 de filiale din județele Arad, Bihor, Timiș, Sălaj, Caraș-Severin, Mehedinți, Satu-Mare, Cluj și București.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 5 din mai 2015.

15-17 mai 2015, Băile Felix. Cel de-al VII-lea Congres al UDSCR

La Băile Felix s-a desfășurat Congresul Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. Printre oaspeți s-au numărat personalități precum: Ján Gabor, ambasadorul Republicii Slovacia la București, Vladimír Valky, ambasadorul Republicii Cehia la București, Igor Furdík, președintele Asociației

Slovacilor din Diasporă, și alții. După audierea dării de seamă pe perioada ultimilor patru ani, a fost aleasă noua conducere a Uniunii: președinte – Adrian M. Merka, secretar general – Bianca Unc, vicepreședinți: Arad – Pavel Hlásnik, Bihor – Dănuț Dorel, Banat – Romceac Maria Ana, Banatul de Sud (cehi) – Bouda Ștefan.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 6 din iunie 2015, și fotocopia nr. 37 din fișier.

30 iunie 2015, Novi Sad (Serbia). Întâlnirea redacției revistei „Dolnozemský Slovák”

În capitala Voivodinei sârbești s-au întâlnit reprezentanții comunităților slovace din Serbia, Ungaria și România. Din România au participat reprezentanții Societății Cultural-Științifice „Ivan Krasko”: Pavel Hlásnik și Ivan Miroslav Ambruš. Cu acest prilej a fost stabilită o nouă redacție a revistei, ca și un nou consiliu redacțional.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2015.

18-19 iulie 2015, Valea Cerului/Čerpotok. Festivalul Folcloric pentru Tineret – ediția a XI-a

La mijlocul lui iulie a avut loc deja tradiționalul festival folcloric dedicat tineretului slovac de la Valea Cerului. La festival au participat trei ansambluri folclorice slovace din Bihor și mai multe din străinătate, din Croația, Polonia și Slovacia. Organizatorul festivalului a fost UDSCR – zona Bihor.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2015.

Iulie 2015, Detva (Slovacia). Tradiționalul festival folcloric internațional

În cadrul festivalului a fost organizată și suita de evenimente intitulată „Duminica conaționalilor”. Aici au fost prezentate meșteșugurile tradiționale și produsele tradiționale din Ținuturile de Jos. Apoi a urmat suita de dansuri și cântece populare slovace cu tema „Când slovacul lua drumul Ținuturilor de Jos”. La aceste au participat și reprezentanți din România: meșteșugarii și bucătărelele din Nădlac, ansamblurile folclorice bihorene – „Cerovina” din Valea Cerului și „Ďatelinka” din Vărzari.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 7 din iulie 2015, și fotocopia nr. 38 din fișier.

28-30 august 2015, Nădlac/Nadlak. Zilele Orașului Nădlac

La sfârșitul lunii august se desfășoară deja în mod tradițional Zilele Orașului Nădlac. În afară de muzică și voie bună, au avut loc și momente deosebite pentru viața orașului. Un astfel de moment a fost și decernarea titlului de cetățean de onoare conferențiarului universitar și scriitoarei dr. Dagmar Mária Anoca. Ea este o personalitate marcantă a slavisticii românești, traducătoare și membră a Uniunii Scriitorilor din România.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 2015.

25-27 septembrie 2015, Nădlac/Nadlak. Festivalul-concurs de folclor slovac din Nădlac

La Nădlac a avut loc cea de-a XVII-a ediție a festivalului-concurs de folclor slovac din Ținuturile de Jos. Și de data aceasta participarea a fost adecvată anvergurii festivalului, la care au participat câteva zeci de concurenți din România, Serbia și Ungaria. Laureatii din cele trei categorii au fost anul acesta următorii: Andrea Fabrioiva din Nădlac (România), Zlatko Klinovsky din Selenča (Serbia) și Maria Bonțea Krajčíková din Nădlac (România).

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 2015.

9 octombrie 2015, Bácsky Petrovec (Serbia). Decernarea Premiului „Samuel Tešedík” pe anul în curs

Cu ocazia zilei internaționale a cadrelor didactice a avut loc la Bácsky Petrovec, în inima Voivodinei sârbești, decernarea festivă a Premiilor „Samuel Tešedík” pentru cele trei categorii. Din România, laureata de anul acesta a fost doamna învățătoare Anna Kapusniakova din Vărzari. Ea a primit premiul pentru o excepțională activitate pentru organizarea timpului liber al copiilor slovaci din Bihor. Ceilalți laureați au fost Ján Kopčok din Kulpin (Serbia) și Judita Kasálová Kasapová din Ungaria. Cu aceeași ocazie a avut loc și un seminar dedicat anului lui Ľudovít Štúr, revoluționar pașoptist slovac și fondatorul limbii literare slovace.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 2015 și fotocopia nr. 39 din fișier.

16-18 octombrie 2015, Nădlac/Nadlak. Concursul itinerant din realitățile slovace din Ținuturile de Jos

La Nădlac s-a desfășurat cea de-a XI-a ediție a concursului itinerant inspirat din realitățile Ținuturilor de Jos. Au participat elevi slovaci din Ungaria, Serbia și România. Juriul a fost format din cadre didactice ce predau limba slovacă în cele trei țări amintite. Activitatea a continuat cu o excursie de studiu în Banat.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 2015.

18 octombrie 2015, Nădlac/Nadlak. A 70-a aniversare a liceului slovac din Nădlac

În cadrul zilelor școlii au avut loc și festivitățile legate de aniversarea a 70 de ani de la înființarea liceului din Nădlac. Inițial a avut denumirea de Școala Medie Cehoslovacă, apoi a mai purtat și alte denumiri, iar astăzi este cunoscut sub denumirea de Liceu Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” și are două secții: slovacă și română.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 2015.

Octombrie 2015, județul Bihor. Obiceiurile de toamnă la slovacii bihoreni

Obiceiurile de toamnă au inspirat slovacii din mai multe localități bihorene să organizeze evenimente care să evoce tradițiile și obiceiurile din această

parte a țării. La Budoii a avut loc acțiunea cu tema „Culegerea de vie”, urmată de degustări. Alte activități asemănătoare au avut loc la Șerani, Borumla-ca, Fogaș, Oradea sau Mădăras.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 9-10 din octombrie 2015.

7 noiembrie 2015, Oradea/Velký Varadín. 25 de ani de la înființarea UDSCR

La Oradea au avut loc Zilele Culturii Slovace. În cadrul acestor serbări au avut loc și acțiunile de aniversare a 25 de ani de la înființarea UDSCR. Au fost decernate premiile de excelență mai multor funcționari, activiști și membri merituoși ai UDSCR.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 2015.

4-7 decembrie 2015, Sinaia. Ansamblul folcloric slovac din Valea Cerului participă la Ziua Minorităților Naționale

Membri ansamblului au participat la seminariile zilnice și au participat cu o suită de dansuri la programul intitulat „Vocile diversității – refrene de iarnă”.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 2015.

5 decembrie 2015, Arad. Filiala Uniunii Scriitorilor din România a decernat premii pe anul 2015

În localul „Boema Cafe” din Arad s-a întrunit juriul format din membrii arădeni ai Uniunii Scriitorilor. Printre cei care au fost nominalizați s-a aflat și poetul nădlăcan de limbă slovacă Ivan Miroslav Ambruș. Acesta a primit Premiul „Opera omnia” – pentru opera sa de o viață.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 2015, și fotocopia nr. 40 din fișier.

11 decembrie 2015, Budmerice (Slovacia). Un nou premiu pentru poetul Ivan M. Ambruș

În data de 11 decembrie, la Budmerice (Slovacia) s-a întrunit conducerea Asociației Scriitorilor din Slovacia. Cu acest prilej au fost decernate premii pentru opera de o viață a scriitorilor. Printre cei premiați s-a aflat și poetul nădlăcan de limba slovacă Ivan Miroslav Ambruș.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 2015, și fotocopia nr. 41 din fișier.

Decembrie 2015, Bratislava. Asociația Scriitorilor Slovaci publică o nouă carte a poetului nădlăcan Ondrej Štefanko

Asociația Scriitorilor Slovaci a publicat o culegere de 43 de poezii din opera defunctului poet slovac din Nădlac Ondrej Štefanko. Culegerea apare cu titlul *Aripi nevăzute*; poeziile au fost alese de Vítazoslav Hronec, iar epilogul a fost semnat de Dalimir Hajko și Ivan Miroslav Ambruș.

Vezi ziarul *Naše snahy*, nr. 11-12 din decembrie 2015.

Bibliografie

Lucrări generale și speciale

ACSÁDY, Ignác

1886 *Magyarország Budavár visszafoglalása korában* [„Ungaria în era reocupării Cetății din Buda”]. Méhner Vilmos, Budapest.

1896 *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720–1721* [„Demografia Ungariei în era Pragmatica Sanctiune 1720–1721”]. (Magyar Statisztikai Közlemények, 12.) Athenaeum, Budapest.

AMBRUŠ, Ivan-Miroslav

2014 *Ešte v slovenskom jazyku* [„Încă în limba slovacă”]. Editura Ivan Krasko, Nädlač.

ANDO György

2004 Particularități ale arhitecturii populare din zona de Câmpiei de Sud-Est a Ungariei, pe marginea a șase localități din județele Arad (Ro) și Békés (Hu) (Pecica, Peregul Mare, Turnu, Aletea, Tótkomlós, Micherechi). In: Colta, Elena Rodica (coord.): *Obiceiuri și tradiții populare. Interferențe culturale transfrontaliere/Népi szokások és hagyományok. Határokon átívelő kulturális interferenciák*. Complexul Muzeal Arad, Arad, 103-151.

ANDRUŠKA, Peter

2002 *Fenoméni literatúry v kultúrnych kontextoch* [„Fenomenul literar în contextul literar”]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra.

ANOCA, Dagmar Mária

2008 Slovenčina v Rumunsku ako predmet vydavateľského záujmu po r. 1989 Vydavateľstva Ivana Krasku v kontexte publikácií o kultúre Slovákov v Rumunsku [„Limba slovacă în România, ca obiect al interesului editorial pentru editura Ivan Krasko, după anul 1989, în contextul publicațiilor despre cultura slovacilor din România”]. In: Uhrinová, Alžbeta – Tóth Ján Alexander (ed.): *Slovenčina v menšinovom prostredí: Štúdie z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku* [„Limba slovacă în mediul minoritar: Studii din cadrul celei de-a II-a Conferințe științifice internaționale a Institutului de Cercetare a Slovacilor din Ungaria”]. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békéscsaba, 303-313.

2012 *Slovacica miscellanea* [„Studii despre slovaci”]. Editura Ivan Krasko, Nädlač.

2014 Slovacistica la Universitatea din București/Slovakistika na Univerzite v Bukurešti. *Romanoslavica* L. (2) 33-56.

ARDELEAN, Aurel – MANEA, George – BARBU, Mircea
1978 *Aradul. Permanență în istoria patriei*. Partidul Comunist Român, Arad.

AVENARIUS, Alexander
2003 Základné problémy slovenských dejín a historiografie [„Problemele fundamentale ale istoriei și istoriografiei slovace”]. In: *Krátke dejiny Slovenska* [„O istorie scurtă a Slovaciei”]. Historický ústav SAV, Bratislava, 331-339.

BABJAK, Ján
2002 Etnická história Slovákov v Juhoslávii [„Istoria etnică a slovacilor din Iugoslavia”]. In: *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii* [„Atlasul culturii populare a slovacilor din Iugoslavia”]. Matica Slovenská v Juhoslávii, Báčsky Petrovec, 17-65.

BALÁŽOVÁ, Eva – GRÁCOVÁ, Genovéva (red.)
1994 *Slováci v Maďarsku. Zborník materiálov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou 30.09.–2.10.1992. Bratislava* [„Slovacii din Ungaria. Culegere de referate de la conferința științifică cu participare internațională 30.09–2.10.1992. Bratislava”]. Matica Slovenská, Martin.

BARTALSKÁ, Ľubica
2001 *Spríevodca Slovenským zahraničím* [„Un ghid prin diaspora slovacă”]. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava.

BARTALSKÁ, Ľubica – HRKLOVÁ, Mária
2004 Profily súborov a sólistov z Krajanskej nedele a Dní zahraničných Slovákov [„Profilurile ansamblurilor și ale soliștilor din Duminica Compatrioților din cadrul Zilelor Slovacilor din Diasporă”]. In: Baláž, Claude – Bartalská, Ľubica (ed.): *Roztratení, ale nestratení: Pamätnica venovaná Krajanskej nedeli v Detve (1974-2004) a Dňom zahraničných Slovákov v Slovenskej republike (1993-2004)* [„Dispersați, dar nu și rățăciți: Memento dedicat Duminicii Compatrioților din Detva (1974-2004) și Zilelor Slovacilor din Diasporă în Republica Slovacia (1993-2004)”]. Generálny sekretariát pre zahraničných Slovákov/Úrad vlády SR., Bratislava, 82–127.

BARTUCZ, Lajos – KOLLAROV, M. István – SOMOGYI, Gyula
1912 *Arad vármegye és Arad szab. kir. város néprajzi leírása* [„Descrierea etnografică a comitatului Arad și a orașului liber regesc Arad”]. Kiadja a Monographia-bizottság, Arad.

BENEDEK, Grigore

1983 *Slovenské nárečia v stolicach Salaj a Bihor v Rumunsku* [„Dialectele slova-ce din Sălaj și Bihor”]. Matica Slovenská, Martin.

BENŮŠKOVÁ, Zuzana

2004 Poznámky z výskumu náboženskej identity v Baňačke (Rudabányácska) a Dolom Regmeci (Alsóregmec) [„Note din cercetarea identității religioase în Baňačke (Rudabányácska) și Dolom Regmeci (Alsóregmec)”]. In: Divičanová, Anna – Krekovičová, Eva – Uhrinová, Alžbeta (ed.): *V službách etnografie. Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu / A néprajztudomány szolgálatában. Köszöntő könyv Krupa András 70. születésnapja tiszteletére*. [„În slujba etnografie. Studii în cinstea lui Ondrej Krupa cu ocazia împlinirii a 70 de ani”]. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Ústav etnológie SAV v Bratislave, Békešská Čaba–Bratislava, 163-177.

BERNEA, Ernest

1985 *Cadre ale gândirii poporului român*. Editura Cartea Românească, București.

BOBÁK, Ján

1982 Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946–1948) [„Schimbul de populație între Cehoslovacia și Ungaria (1946-1948)”]. In: Bielik, František – Baláž, Claude (ed.): *Slováci v zahraničí 8* [„Slovacii în străinătate 8”]. Matica Slovenská, Martin, 70–89.

BOBČOK, Ludovít

1999 Vuková [„Vucova”]. In: *Evangélikus egyházunk a második és harmadik évezred határkövénél* [„Biserica noastră evanghelică în preajma mileniului II și III”]. Kolozsvári Evangélikus Püspökség, Kolozsvár, 233-235.

2005 Slovenský evanjelický luteránsky cirkevný zbor na Vukovej a jeho filia v Temešváre [„Biserica Evanghelică Luterană Slovacă din Vucova și filiala ei din Timșoara”]. In: *Cirkevné správy na rok Pána 2004* [„Dări de seamă bisericești pe A. D. 2004”]. Vydal Slovenský evanjelický luteránsky seniorát Rumunsku, Nadlak.

2006 *Krátke dejiny Evanjelického luteránskeho cirkevného zboru v Temešváre* [„O scurtă istorie a Bisericii Evanghelice Luterane din Timșoara”]. Vydavateľstvo, Ivan Krasko, Nadlak.

BODICKÝ, Michal

1933 *Rozpomienky a pamäti* [„Amintiri și memorii”]. Matica Slovesnká, Turčiansky Sv. Martin.

BONILLA, Yarimar

2011 The Past is Made By Walking: Labor Activism and Historical Production in Postcolonial Guadeloupe. *Cultural Anthropology* 26. (3) 313-339.

BOOR, Dušan

1932 O spojení spolkov v Sokole, v Nadlaku [„Despre unificarea asociațiilor în cadrul lui Sokol din Nădlac”]. *Slovenský Týždenník*. (2)

BOOR, Uroš

1907 O dolnozemských Slováčích [„Despre slovacii din Ținuturile de Jos”]. *Slovenský přehled*. (9) 305.

1930 Slováci v Rumunsku [„Slovacii din România”]. *Slovenský Týždenník* II. (11)

BORGULA, Michal

1988 *Rozpravanie z Dolnej zeme* [„Povestiri din Ținuturile de Jos”]. Matica Slovenská, Martin.

BORGULA, Michal – ŠVIHRAN, Ladislav

1979 *Tu sa usadíme* [„Aici ne vom stabili”]. Tatran, Bratislava.

BOROVSKÝ, Samu

1896 *Csanád vármegye története 1715-ig*. I. [„Istoria comitatului Csanád până la 1715. I.”] Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

BOROVSKÝ, Samu (red.)

1914 *Temes vármegye*. I. [„Comitatul Temes. I.”] (Magyarország vármegyéi és városai). Országos Monografia Társaság, Budapest.

BOTÍK, Ján

2003 Nadlačania v Bulharsku a v argentínskom Chacu [„Nădlăcanii în Bulgaria și în Chac argentinian”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de existență a slovacilor în Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 64–75.

2010 Începuturile cercetării slovacilor din Câmpia Maghiară. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 33–44.

2011 *Dolnozemskí Slováci* [„Slovacii din Ținuturile de Jos”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

BRĂILOIU, Vasile

2008 *Monografia satului Prunișor, județul Arad*. Editura „Viața arădeană”, Arad.

BRNA, Miroslav – MÓŽI, Alexander

2003 *Spevy dolnozemských Slovákov v kontexte hudobného folklóru stredného Slovenska* [„Cântecele slovacilor din Ținuturile de Jos în contextul folclorului din Slovacia Centrală”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

BRUBAKER, Rogers

2001 Au-delà de l'«identité». *Actes de la recherche en sciences sociales* 139. (1) 66-85.

BUCUR, Adrian

2005 Aspecte privind căsătoriile mixte la Ineu, județul Arad, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. In: Pădurean, Corneliu – Bolovan, Ioan (coord.): *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*. Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 219-236.

BUJNA, Ivan

1912 *Stručný nástin dejín cirkve evanjelickej a. v. v Nadľaku* [„O scurtă istorie a Bisericii Evanghelice C.A. din Nădlac”]. Klimeš, Liptovský Mikuláš.

CANDAU, Joël

2006 *Antropologia de la memoria*. Nueva Vision, Buenos Aires.

CĂLUȘER, Monica

2008 Reprezentarea minorităților naționale pe locurile rezervate în Parlament. In: Salat, Levente (ed.): *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată*. Editura CRDE, Cluj-Napoca, 167-178.

CHALUPKA, Ján

1858 (1980) Dejiny generálnych synod oboch evanjelických vyznaní v Uhorsku od roku 1791 [„Istoria sinoadelor generale ale ambelor confesiuni evanghelice din Ungaria, începând cu anul 1791”]. In: Vlček, Ján: *Dejiny literatúry slovenskej* [„Istoria literaturii slovece”]. Matica Slovenská, Martin.

CIGÁŇ, Juraj – CHRASTINA, Peter

2013 Pôvod bihorských Slovákov z hľadiska kritickej analýzy diela Grigoreho Benedeka (jazykový a historický kontext) [„Originile slovacilor din Bihor, din punct de vedere al analizei critice a operei lui Grigore Benedek (context lingvistic și istoric)”]. *Český lid – Etnologický časopis* 100. (2) 173-182.

COLTA, Elena Rodica

2001a Die slowakische Minderheit aus Fântânele (kreis Arad, Rumänien) zwischen Identität und Integration. In: Andó, György – Eperjessy, Ernő – Grin, Igor – Krupa, András (ed.): *A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón. (Esélyek, lehetőségek, kihívások.) A VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai Békéscsaba, 2001. október 2-3-4*. Magyar Néprajzi Társaság, Békéscsaba–Budapest, 285-291.

2001b Minoritatea slovacă din Fântânele (jud. Arad) între căutarea și pierderea modelului identitar. In: Colta, Elena Rodica (coord.): *Identitate. Alteritate. Mul-*

ticulturalitate. Lucrările simpozionului internațional interdisciplinar. (Colecția minorități, 3.) Complexul Muzeal Arad, Arad, 144-190.

2010 Minoritatea slovacă din Fântânele (jud. Arad) între căutarea și pierderea modelului identitar. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 151–179.

CREȚAN, Remus

2006 *Dicționar toponimic și geografico-istoric al localităților din județul Timiș*. Vol. I. Editura Universității de Vest, Timișoara.

CRYSTAL, David

1987 *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press, Cambridge.

CZOERNIG, Karl Freiherr von

1857 *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*. Vol. III. Aus der Kaiserlich-Koeniglichen Hof-Und Staatsdruckerei, Viena.

ČAPLOVIČ, Ján

1997 *Slovenská etnografia v Uhorsku* [„Etnografia slovacă din Ungaria”]. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

DANCU, Pál

2010 Stabilirea slovacilor în comitatele Satu Mare, Ugocea și Maramureș din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 11–32.

DEJINY Slovenska

1961 *Dejiny Slovenska*. I. *Od najstarších čias do roku 1848* [„Istoria Slovaciei. I. Din cele mai vechi timpuri până în anul 1848”]. Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava.

DEÁK, Ladislav

1994 Postavenie slovenskej menšiny v Maďarsku medzi dvoma svetovými vojnami [„Situația minorității slovace din Ungaria în perioada interbelică”]. In: Balázsová, Eva – Grácová, Genovéva (red.): *Slováci v Maďarsku. Zborník materiálov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou 30.09.–2.10.1992. Bratislava* [„Slovacii din Ungaria. Culegere de referate de la conferința științifică cu participare internațională 30.09–2.10.1992. Bratislava”]. Matica Slovenská, Martin.

DIVIČANOVÁ, Anna / GYIVICSÁN, Anna

2002 *Dimenzie národnostného bytia a kultúry* [„Dimensiunile ființării și ale culturii naționale”]. VUSM, Békésská Čaba

2004 Tradícia evanjelckej kultúry a starozákonných žalmov v slovenskom básnictve [„Tradiția culturii evanghelice și a psalmilor din Vechiul Testament în poezia slovacă”]. In: Divičanová, Anna – Krekovičová, Eva – Uhrinová, Alžbeta (ed.): *V službách etnografie. Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu / A néprajztudomány szolgálatában. Köszöntő könyv Krupa András 70. születésnapja tiszteletére* [„În slujba etnografiei. Studii în cinstea lui Ondrej Krupa cu ocazia împlinirii a 70 de ani”]. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Ústav etnológie SAV v Bratislave, Békešská Čaba–Bratislava, 369-379.

2010a Dualitatea lingvistică și de conținut în ceea ce privește modelele culturale etnice. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 61–74.

2010b Tipologia etnică a slovacilor din Ungaria. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 181–210.

DOHNÁNY, Mikuláš

1850 (1890) Historia povstaňa slovensk jeho z roku 1848 [„Istoria răscoalei slovacilor din anul 1848”]. In: Vlček, Ján: *Dejiny literatúry slovenskej* [„Istoria literaturii slovace”]. Matica Slovenská, Martin.

DOVÁL, Peter Pavol

1929 Organizovanie slovenskej menšiny v Rumunsku [„Organizarea minorității slovace în România”]. *Slovenský Týždenník* I. (38).

1930a Rozhľad po aktualitách [„O privire asupra actualităților”] *Slovenský Týždenník* II. (33).

1930a Pokračujeme! [„Continuăm! ”]. *Slovenský Týždenník* II. (5).

1931 Apetit nadlackých Slovákov [„Apetitul slovacilor nădlăcani”]. *Slovenský Týždenník* III. (28).

1937 Faktické poznámky [„Observații asupra faptelor”]. *Naše snahy* II. (18).

1940 Rumunsko na novej ceste [„România pe un drum nou”]. *Naše snahy* V. (21).

1947 *Problém presídlenia Slovákov z Juhoslávie, Rumunska a Bulharska z hľadiska národno – sociálneho* [„Problematica emigrării slovacilor din Iugoslavia, România și Bulgaria, din punct de vedere social-național”]. VAV, Bratislava.

DROBNÝ, Ján

1929 *Evanj. slovenskí martýri (mučeníci)* [„Martirii evanghelici slovaci”]. Transcius, Liptovský sv. Mikuláš.

DUDOK, Miroslav

2008 *Zachránený jazyk* [„O limbă salvată”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

ĐURIC, Milan

1995 *Dejiny Slovenska a Slovákov* [„Istoria Slovaciei și a slovacilor”]. Pressko, Košice.

FABRICZKY, Andrej

[s.a.] *Z dejín našich obcí – Butín* [„Din istoria așezărilor noastre – Butin”]. Manuscris.

FERKO, Milan

1994 *Starý národ – mladý štát* [„Popor străvechi – stat tânăr”]. Litera, Bratislava.

FINDRA, Ján

2013 *Jazyková komunikácia a kultúra vyjadrovania* [„Comunicarea lingvistică și cultura exprimării”]. Osveta, Martin.

FOUCAULT, Michel

2011 *Arheologia cunoașterii*. RAO, București.

FURIKOVÁ, Adriana

2015 Postoj slovenského žiaka v medzivojnovom období v Bihore a Salaji [„Atitudinea unui elev slovac în perioada interbelică din Bihor și Sălaj”]. In: Ambuš, Ivan Miroslav – Hlásnik, Pavel – Unc, Bianca (ed.): *V tvorivej symbióze medzi Dolnou zemou a Slovenskom* [„Într-o simbioză creativă dintre Ținuturile de Jos și Slovacia”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 172-177.

GAJDOŠ, Pavol

2002 *Človek, prostredie, spoločnosť* [„Omul, mediul, societatea”]. VEDA, Bratislava.

GALGÓCZY, Károly

1877 *Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye monographiája*. III. [„Monografia comitatului Pest-Pilis-Solt-Kiskun. III.”] Kiadja Pestmegye közönsége, Budapest.

GEAMBAȘU, Constantin (coord.)

2008 *Catedra de limbi și literaturi slave. Scurt istoric*. Editura Universității din București, București.

GERBÓCOVA, Jarmila (red.)

1997 *Z minulosti Slovenského Komlóša 1746-1996* [„Din trecutul localității Tótkomlós, 1746-1996”]. Národné literárne centrum, Bratislava.

GOLOPENȚIA, Sanda

2001 *Intermemoria. Studii de pragmatică și antropologie*. Editura Dacia, Cluj-Napoca.

GOMBOŠ, Ján

1997 Založenie a prvé desaťročia osady (1746-1800) [„Fondarea și primele decenii ale așezării”]. In: Gerbócova, Jarmila (red.): *Z minulosti Slovenského Komlóša 1746-1996* [„Din trecutul localității Tótkomlós, 1746-1996”]. Národné literárne centrum, Bratislava, 18-19.

2001 Prípady útekov poddaných v zrkadle prameňov zo XVII-XVIII storočia. (Slováci v Hevešskej župe) [„Cazuri de fugă ale iobagilor în izvoarele din sec. XVII-XVIII. (Slovacii din comitatul Heves)”]. In: Divičanová, Anna – Ando, Juraj (red.): *Národopis Slovákov v Maďarsku* 17 [„Etnografia slovacilor din Ungaria 17”]. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 75-83.

2003 Korene stykov nadlacksých a komlóšských Slovákov [„Rădăcinile relațiilor dintre slovacii din Nădlac și Totkomlós”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de existență a slovacilor în Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 5-8.

2008 *Slováci v južnej časti Dolnej zeme* [„Slovacii din sudul Ținuturilor de Jos”]. VÚSM, Békésska Čaba.

GUBANI, Ianko

2010 Stovky slovenských pútnikov v bazilike Mária Radna – Lipova [„Sute de pelerini slovaci în bazilica Mária Radna – Lipova”]. *Naše snahy* XXI. (9) 10-11.

2012 Radna: Tam, kde sa otvárajú brány národnostiam... [„Radna: Unde se deschid porțile naționalităților”]. *Naše snahy* XXIII. (9) 10.

HECKEL, Matej

1994 Súčasný stav škôl s vyučovacím jazykom slovenským, respektíve českým v Rumunsku [„Starea actuală a școlilor cu limbile de predare slovacă, respectiv cehă din România”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *Variácie* [„Variații”]. Kriterion, București, 171-179.

1996 Súčasný stav škôl s vyučovacím jazykom slovenským v Rumunsku [„Starea actuală a școlilor cu limba de predare slovacă din România”]. In: Barboricá, Corneliu (ed.): *Variácie* [„Variații”]. Editura Kriterion, București, 173-180.

2003 Nadlak, centrum vydávania učebníc pre školy s vyučovacím jazykom slovenským v Rumunsku [„Nădlacul ca centru de editare a manualelor pentru școlile cu limba de predare slovacă din România”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de dăinuire a slovacilor din Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

HLÁŠNIK, Pavel

1996 Vývin siete slovenských škôl v Rumunsku [„Dezvoltarea rețelei de școli slovace în România”]. In: Barboricá, Corneliu (ed.): *Variácie* [„Variații”]. Editura Kriterion, București, 102-114.

HLÁŠNIK, Pavel – PASKOVÁ, Bianca

1998 Caracterizarea istorico-demografică a localităților studiate. In: *Atlas ludo-vej kultúry slovákov v Rumunsku/Atlasul culturii populare a slovacilor din Ro-*

mânia. Editura Societății Culturale și Științifice „Ivan Krasko”, Nadlak–Nădlac, 88-118.

2002 Školy s vyučovacím jazykom slovenským v Rumunsku od vzniku až po súčasnosť [„Școlile cu limba de predare slovacă din România, de la înființare și până astăzi”]. In: Andruška, Peter (ed.): *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov* [„Limba și cultura slovacă în viața slovacilor din diasporă”]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra, 193-202.

HLOŠKA, Matej

1996 K problematike reemigrácie Slovákov z Rumunska [„Problematica reemigrării slovacilor din România”]. In: Bartalská, Ľubica – Grácová, Genovéva (red.): *Slováci v Rumunsku. Zborník materiálov z vedeckej konferencie 7. júna 1995 Bratislava* [„Slovacii din România. Culegere de referate de la conferința științifică 07.06.1995 Bratislava”]. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava.

HLOŽANSKÝ, Jozef

1868 Historia uhorského Slovenstva [„Istoria comunității slovice din Ungaria”]. *Pešťbudínske vedomosti* 8. (26) 2-3.

HOBBSAWM, Eric

1983 Mass-Producing Traditions: Europe, 1870-1914. In: Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge, 263-307.

HOMIŠINOVÁ, Mária

2010 Slovacia din Ungaria. Analiza teoretică și empirică a construcției identității sociale și etnice. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 211-246.

HOMIŠINOVÁ, Mária – UHRINOVÁ, Alžbeta – ONDREJOVIČ, Slavomír

2013 *Poslanci slovenských národnostných samospráv v Maďarsku v reflexii sociolingvistického výskumu* [„Deputații autoguvernărilor naționale din Ungaria așa cum se reflectă în cercetarea sociolingvistică”]. Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, Békešská Čába.

HORVÁTH, Pavol

1963 *Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici XVIII. storočia* [„Iobagii de pe teritoriul Slovaciei în prima jumătate a sec. al XVIII-lea”]. Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava.

HUYSEEN, Andreas

2000 Present Pasts: Media, Politics, Amnesia. *Public Culture* 12. (1) 21-38.

HÜGEL, Peter – MUREȘAN, Augustin – DEMȘEA, Dan – LASCU, Horia – ȘERBAN, Virgil – OARCEA, Felicia

2005 *De-a lungul frontierei. La aniversarea a 10 ani de colaborare între localitățile de frontieră ale județelor Arad și Békés*. Județul Arad, Arad.

IANCSIK, Gabriela

2005 *Uloha Kultury v zachovavani narodneho povedomia deti a mladeže v menšinovom prostredí* [„Rolul culturii în păstrarea conștiinței naționale la copii și tineri, în mediul minoritar”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

JAKAB, Albert Zsolt – PETI, Lehel (ed.)

2009a *Folyamatok és léthelyzetek – kisebbségek Romániában* [„Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România”]. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

2009b *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca.

2010a *Kisebbségek interetnikus kontaktzónában. Csehek és szlovákok Romániában és Magyarországon* [„Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria”]. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

2010b *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca.

JANČOVIC, Ján

1990 *Priezviská dolnozemských Slovákov* [„Numele la slovacii din Ținuturile de Jos”]. Matica Slovenská, Nitra.

JANEČKÓ, Ján

2003 *Naša kultúra a náš osud. Evanjelici v Békešskej župe* [„Cultura noastră și destinul nostru”]. In: Divičanová, Anna – Ando, Juraj (red.): *Národopis Slovákov v Maďarsku 19* [„Etnografia slovacilor din Ungaria 19”]. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 165-225.

KAPUSNIAK, Ján

1994 *Bodonoš – po stopách svojich predkov* [„Budoï – pe urmele strămoșilor săi”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *Variácie* [„Variații”]. Editura Kriterion, București, 117-122.

KAPUSNIAKOVÁ, Ana

2005 *Bodonoš* [„Budoï”]. Editura Ivan Krasko, Nadlak.

KERĎO, Ján

2003 *K reči nadlacksých Slovákov pri 200. ročnom jubileu ich prvej orby a sejb* [„Despre limba slovacilor din Nădlac cu prilejul jubileului de 200 de ani

de la primul lor arat și semănat”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de dăinuire a slovacilor în Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 125-129.

KISS, Dénes

2010 *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*. (Studii de atelier. Cercetarea minorităților naționale din România, 34.) Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 1–43.

KMEŤ, Miroslav

2010 *Historiografia dolnozemských Slovákov v 19. storočí* [„Istoriografia slovacilor din Ținuturile de Jos în sec. al XIX-lea”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

2012 *Krátke dejiny dolnozemských Slovákov* [„O scurtă istorie a slovacilor din Ținuturilor de Jos”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

KOLÉNYI, Emil

1891 Črty z cesty po Dolnej zemi [„Schیțe din călătoria prin Ținuturile de Jos”]. *Obzor* 4 (27). (8-9) 113-114, 129-131.

KOLLÁR, Ján

1853 *Staroitalia slavjanská...* [„Protoitalia slavă...”]. Vásačske Kral. Dvorské a Státní Tiskárně.

KOVÁČ, Dušan

1996 Slovenská historiografia na prelome 19. a 20. storočia a československé vzťahy [„Istoriografia slovacă la confluența secolelor XIX-XX și relațiile cehoslovace”]. In: *Historický časopis*, 44, 2.

KOWALSKÁ, Eva

1994 Kultúra ako faktor integrácie a dezintegrácie – problém 18–19. storočia. [„Cultura ca factor de integrare și dezintegrare – problema secolelor XVIII-XIX”]. In: Macháčkova, Viera (ed.): *Dejiny stredoeurópskeho priestoru v kontexte súčasných integračných tendencií Európy* [„Istoria spațiului central-european în contextul tendințelor actuale de integrare în Europa”]. Štátny Pedagogický Ústav, Bratislava.

2001 *Evanjelické a.v. spoločenstvo v 18. storočí* [„Confesiunea Evanghelică C.A. în secolul al XVIII-lea”]. VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.

KRUPA, Ondrej / KRUPA, András

1987 *A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilága* [„Credințele populare ale slovacilor din sud-estul Ungariei”]. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen.

1996a *Kalendárne obyčaje*. I. [„Obiceiuri calendaristice. I.”] VUSM, Békésska Čaba.

1996b Népszokások [„Obiceiuri populare”]. In: Szincso György (szerk.): *Tótkomlós néprajza. A település alapításának 250. évfordulója tiszteletére*. [„Etnografia localității Tótkomlós”]. Tótkomlós Város Önkormányzata, Tótkomlós, 173–222.

1997 *Kalendárne obyčaje*. II. [„Obiceiuri calendaristice. II”]. VUSM, Békésská Čaba.

1998 *Kalendárne obyčaje*. III. [„Obiceiuri calendaristice. III”]. VUSM, Békésská Čaba.

2010 Raportul dintre cultura populară și bilingvism la slovacii din Câmpia de Est a Ungariei. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 75–81.

KUBALÁK, Peter

1995 Cirkevný život Slovákov z Bihoru [„Viața confesională a slovacilor din Bihor”]. In: Bartalská, Lubica – Grácová, Genovéva (red.): *Slováci v Rumunsku. Zborník materiálov z vedeckej konferencie 7. júna 1995 Bratislava* [„Slovacii din România. Culegere de referate de la conferința științifică 07.06.1995 Bratislava”]. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava, 225–230.

KUKUČKA, Ján / KUKUCKA, Ioan

1981 Slovenské kultúrne spolky a tlač v Nadlaku [„Asociațiile culturale slovace și presa din Nădlac”]. In: *Variácie 3* [„Variații 3”]. Kriterion, Bukurești, 187–192.
2003a *Nadlak v procese slovenského osídľovania Dolnej zeme* [„Nădlacul în procesul de colonizare slovacă a Ținuturilor de Jos”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

2003b Nadlacká kolonizácia vo svetle nových historických zdrojov [„Colonizarea Nădlacului în lumina noilor surse istorice”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de dănuire a slovacilor în Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 8–12.

2004 *Dejiny a tradície Slovákov v Rumunsku* [„Istoria și tradițiile slovacilor din România”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

2012 Niektoré aspekty sťahovania Slovákov na Dolnú zem [„Unele aspecte ale migrației slovacilor în Ținuturile de Jos”]. In: Rău-Lehotská, Anna (red.): *Svedectvá slovenského dolnozemskeho bytia* [„Mărturii ale dănuirii slovacilor în Ținuturile de Jos”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 251–254.

2016 Slovaci și cehi. In: Gidó, Attila (ed.): *Cronologia minorităților naționale din România*. Vol. III. *Italiani, romi, slovaci și cehi, ucrainieni*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 187–242.

KRAJČOVIČ, Milan

1994 Dolnozemskí Slováci a mierová konferencia v Paríži 1919–1920 [„Slovacii și Conferința de Pace de la Paris 1919–1920”]. In: Balážová, Eva – Grácová, Genovéva (red.): *Slováci v Maďarsku. Zborník materiálov z vedeckej konferencie*

s medzinárodnou účasťou 30.09.-2.10.1992. Bratislava [„Slovacii din Ungaria. Culegere de referate de la conferința științifică cu participare internațională 30.09.–02.10.1992. Bratislava”]. Matica Slovenská, Martin, 35-55.

1995 Reemigrácia Slovákov z Rumunska a Dolnej zeme po roku 1918 a po roku 1949 [„Reemigrarea slovacilor din România și Ținuturile de Jos, după anul 1918 și după anul 1949”]. In: Bartalská, Ľubica – Grácová, Genovéva (red.): *Slováci v Rumunsku. Zborník materiálov z vedeckej konferencie 7. júna 1995 Bratislava* [„Slovacii din România. Culegere de referate de la conferința științifică 07.06.1995 Bratislava”]. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava.

KUNA, Vladimír

1947 *Almanach oslobodeného juhu* [„Almanahul sudului eliberat”]. Nakladateľstvo Srnánek, Nitra.

KUNDERA, Milan

1983 Un Occident kidnappé, ou La tragédie de l'Europe centrale. *Le Debat* 5. (27) 3-23.

KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav

1997 *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* [„O istorie sumară a istoriografiei cehe și slovace”]. Lidové Noviny, Praha.

LANGENBACHER, Eric – EIGLER, Friederike

2005 Introduction: Memory Boom or Memory Fatigue in 21st Century Germany? *German Politics & Society* 23. *Transformations of the Past in Contemporary German Politics and Culture*. (3/76) 1-15.

LENOVSKÝ, Ladislav

2008 O identite [„Despre identitate”]. In: Čukan, Jaroslav (ed.): *Butín: Kultúrne tradície Slovákov v rumunskom Banáte* [„Butin: Tradițiile culturale ale slovacilor din Banatul românesc”]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Nitra, 29-58.

LUNGU, Dan

2003 *Povestirile vieții. Teorie și documente*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

LUTĂ, Marilena

2016 Dagmar Mária Anoca: personalitate unică. In: Olteanu, Antoaneta (ed.): *In honorem Dagmar Mária Anoca*. Editura Universității din București, București, 9-13.

MACHAČKOVA, Viera

1994 *Dejiny stredoeurópskeho priestoru v kontexte súčasných integračných tendencií Európy* [„Istoria spațiilor central-europene în contextul tendințelor de integrare în Europa”]. ŠPU, Bratislava.

MADAY, Pál

1960 *Békés megye története* [„Istoria județului Békés”]. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.

MANNOVÁ, Elena

2011 *Scurtă istorie a Slovaciei*. Editura Enciclopedică, București.

MICHALČAKOVÁ, Eva

1985 O zakladaňu slovenských škôl v Sedmohradsku v medzivojnovom období [„Despre înființarea școlilor slovace din Transilvania în perioada interbelică”]. In: *Slováci v zahraničí*. [„Slovacii în străinătate”]. Matica Slovenská, Martin.

MICHALÍK, Boris

2008 Kultúrnotvorné inštitúty a inštitúcie [„Institute și instituții generatoare de cultură”]. In: Čukan, Jaroslav (ed.): *Butín: Kultúrne tradície Slovákov v rumunskom Banáte* [„Butin: Tradițiile culturale ale slovacilor din Banatul românesc”]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Nitra, 103-118.

2015 *Akulturačné procesy v prostredí dolnozemsých Slovákov* [„Procese de aculturație în mediul slovac din Ținuturile de Jos”]. Editura Ivan Krasko, Nădlac.

MIHĂILESCU, Vintilă

2013 Povești gastro-identitare. In: Mihăilescu, Vintilă: *Scutecele națiunii și hainele împăratului. Note de antropologie publică*. Editura Polirom, Iași, 16-19.

MIN-LANG/PR

2010 *Primul raport periodic privind aplicarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare în România*. Sursa: [http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/Periodical Reports/RomaniaPR1_ro.pdf](http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/Periodical%20Reports/RomaniaPR1_ro.pdf) (accesat în data de 09.10.2016).

MITU, Sorin

2013 *Transilvania mea. Istorii, mentalități, identități*. Editura Polirom, Iași.

MORONG, Benedek

2006 *Jazykové aspekty folklóru bihorských Slovákov* [„Aspectele lingvistice ale folclorului slovac din Bihor”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

MÔŤOVSKÁ, Alžbeta

[s.a.] *Nadlacká kronika*. [„Cronica nădlăcană”]. Manuscris.

MRÁZ, Andrej

1948 *Rozhovory o juhoslovanských Slovákoch* [„Dezbateri cu privire la slovacii din Iugoslavia”]. Vydavateľstvo Pravda, Bratislava.

MYJAVCOVÁ, Mária

2015 *O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine* [„Despre biligvizmul sârbo-slovac din Voivodina”]. Slovenské vydavateľské centrum, Báčsky Petrovec.

NIŤA-ARMAȘ, Silvia

1969 Z hláskoslovia stredoslovenských nárečí v rumunskom Banáte [„Din fonetica dialectelor slovace centrale din Banatul românesc”]. In: Oravec, Ján (ed.): *Jazykovedné štúdie X. Štolcov zborník* „[Studiile lingvistice X. Culegerea lui Štolc”]. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 267-270.

NORA, Pierre

1989 *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations. Memory and Counter-Memory*. (26) 7-25.

NOSKOVÁ, Helena

2001 *O pôvodu Slováku v Čechách* [„Despre originea slovacilor din Cehia”]. Klub slovenskej kultúry, Praha.

OARCEA, Felicia Aneta

2012 *Școală și societate în comitatul Arad 1867-1918*. Editura Gutenberg Univers, Arad.

OTČENÁŠ, Michal

1995 *František Vítazoslav Sasínek. (Príspevok k jeho životu a dielu.)* [„František Vítazoslav Sasínek. (Contribuție la studiul vieții și operei lui)”]. Slovo, Košice.

OLTEANU, Pandele

1961 *Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș*. Editura Academiei, București.

PALMBERGER, Monika

2006 *Making and Breaking Boundaries: Memory Discourses and Memory Politics in Bosnia and Herzegovina*. In: Bufon, Milan – Gosar, Anton – Nurkovič, Safet – Sanguin, André-Louis (eds): *The Western Balkans – A European Challenge on the decennial of the Dayton Peace Agreement*. Založba Annales, Koper, 525-536.

PARÍKOVÁ, Magdaléna

2000 Etnokultúrne a sociálne kontexty koexistence malej skupiny v podmienkach majoritného spoločenstva na príklade slovenskíh reemigrantov z Rumunska. [„Contextul etnocultural și social al coexistenței unui grup mic în cadrul colectivității majoritare prin exemplul reemigranților slovaci din România”] In: Colta, Elena Rodica (coord.): *Modele de conviețuire în Europa Centrală și de Est*. (Colecția minorități, 2.) Complexul Muzeal Arad, Arad, 36-46.

PASCU, Bianca

2003 Komparatívna analýza šlabikárov používaných na slovenských školách v Nadlaku po roku 1927 [„Analiza comparativă a abecedarelor folosite în școlile slovace din Nădlac după anul 1927”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de dăinuire a slovacilor din Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 210-217.

PAVLÍKOVÁ, Barbora

2011 Ochrana a realizácia práv príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín na území EU (praktické príklady) [„Apărarea și implementarea drepturilor care aparțin minorităților naționale și grupurilor etnice pe teritoriul UE (exemple concrete)”]. In: Michalík, Boris (ed.): *Dynamika akulturácie na etnickej hranici* [„Dinamica aculturației la hotarele etnice”]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra, 200-208.

PESTY, Frigyes

1864–1865 *Pesty Frigyes kéziratosa helynévtára, 1864-1865* [„Lexicul toponimelor în manuscris a lui Pesty Frigyes, 1864-1865”]. Manuscris.

PETRUSEK, Miroslav – VODÁKOVÁ, Alena – MAŘÍKOVÁ, Hana

1996 *Velký sociologický slovník I. svazek A-O* [„Marele dicționar sociologic. I. A-O”]. Karolinum, Praha.

PLECH, Ján

1995 Butín. Kronika školy a života [„Butin. Cronica școlii și a vieții”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *Dve Kroniky* [„Două cronici”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 37–116.

PORUBSKÝ, Jura

1974 Niektoré problémy slovenských škôl v Rumunsku v rokoch 1939-1944 [„Unele probleme ale școlilor slovace din România în anii 1939-1944”]. In: *Slováci v Zahranici 2* [„Slovacii în străinătate 2”]. Matica Slovenská, Martin, 5–57.

2004 *Pohľady do minulosti* [„Privire spre trecut”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko – Vydavateľstvo ESA, Nadlak-Bratislava.

2008 Niekoľko poznámok k návratu Slovákov z Rumunska. [„Câteva observații pe marginea revenirii slovacilor din România”]. In: Bajaník, Stanislav – Dendúro-

vá-Tapalagová, Viera – Zelenak, Štefan (red.): *Slováci v zahraničí 24. Mať volá II* [„Slovacii în străinătate 24. Chemarea mamei II”]. Matica Slovenská, Martin.

RADOSAV, Doru

1995 Donbas – o istorie deportată. O tentativă de istorie orală. In: Rusan, Romulus (ed.): *Instaurarea comunismului – între rezistență și represiune. (Analele Sighet, 2.)* Fundația Academia Civică, București, 429-432.

2016 *Istoria din memorie. Încercări de istorie orală*. Editura Argonaut, Cluj-Napoca.

RALEIGH YOW, Valerie

2005 *Recording Oral History. A Guide for Humanities and Social Sciences*. Alta-Mira Press, Walnut Creek, CA.

RICOEUR, Paul

2001 *Memoria, istoria, uitarea*. Editura Amarcord, Timișoara.

RIZNER, Ludovít V.

1929 *Bibliografia písomníctva slovenského*. I. [„Istoriografia scrierilor slovece. I”]. Matica Slovenská, Turčiansky Sv. Martin.

ROZKOŠ, Pavel

1967 Fonetismul graiului slovac din Nădlac. *Analele Universității din Timișoara. Seria Științe Filologice* V. 73–88.

1968 Influențe românești în graiul slovac din Nădlac. *Analele Universității din Timișoara. Seria Științe Filologice* VI. 203–224.

1975 Obiceiuri de familie la slovaci bănățeni. *Tibiscus. Etnografie*. 169-188.

1983 *Folklór Slovákov z rumunského Banátu* [„Folclorul slovacilor din Banatul românesc”]. Vydavateľstvo Kriterion, Bukareșt.

1987 Slovenské bihorské nárečia v Rumunsku [„Dialectele slovece din Bihor”]. In: Barborică, Corneliu (ed.): *Variácie* [„Variații”]. Editura Kriterion, București, 174-187.

1989 *Cuvinte de origină germană în lexicul graiurilor slovece de tip central de pe teritoriul României*. Universitatea din Timișoara, Facultatea de Filologie, Timișoara.

1995 Slovenské nárečia v Rumunsku [„Dialectele limbii slovece din România”]. In: Bartalská, Ľubica – Grácová, Genovéva (red.): *Slováci v Rumunsku. Zborník materiálov z vedeckej konferencie 7. júna 1995 Bratislava* [„Slovacii din România. Culegere de referate de la conferința științifică 07.06.1995 Bratislava”]. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava, 82-111.

2002 Archaické prvky v stredoslovenských nárečiach v Rumunsku [„Elementele arhaice în dialectele slovece centrale din România”]. In: Andruška, Peter (ed.): *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov* [„Limba slovacă și cultura slovacă în viața slovacilor din diasporă”]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra, 24-35.

2003 K problematike slovenského nadlackého nárečia [„Problematica dialectului slovac din Nădlac”]. In: Štefanko, Ondrej (ed.): *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de dăinuire a slovacilor din Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 117-124.

2004 Biserica și tendințele de asimilare ale unor grupuri etnice. In: Colta, Elena Rodica (coord.): *Dilema Europei Centrale: conviețuire sau coexistență*. (Colecția minorități, 6.) Complexul Muzeal Arad, Arad, 221-230.

2008 După șaizeci de ani. In: Colta, Elena Rodica (coord.): *Europa identităților*. (Colecția minorități, 9.) Complexul Muzeal Arad, Arad, 489-502.

2010 Evoluția în timp a influențelor limbii române asupra lexicului graiului slovac din Nădlac. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 83–91.

RYBÁR, Ján

1992 *Sociálno-psychologické úvahy o povahe reči a jej živote* [„Considerațiuni social-psihologice despre caracterul și viața unei limbi”]. Litera & Line, Bratislava.

SĂLCUDEAN, Ileana Nicoleta

2013 *Social și cultural în context european. Reprezentarea culturii în paradigma socio-politică europeană*. Editura Risoprint, Cluj-Napoca.

SEBERÍNI, Viliam

1895 Ondrej Seberíni. *Cirkevné listy* 9. (2) 30.

SASINEK, František Vítazoslav

1907 (1895) *Dejepis Slovákov* [„Istoria slovacilor”]. Nakl. Karla Salvu, Ružomberok.

SEGALEN, Martine (ed.)

2002 *Etnologie. Concepte și arii culturale*. Editura Amarcord, Timișoara.

SIRÁCKY, Ján

1971 *Stahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí* [„Migrațiile slovacilor spre Ținuturile de Jos în secolele XVIII și XIX”]. 2 vyd. Matica Slovenská, Martin.

1980 *Slováci vo svete* [„Slovacii în lume”]. Matica Slovenská, Martin.

1985 *Dlhé hľadanie domova* [„Îndelungata căutare a căminului”]. Matica Slovenská, Martin.

1998 Slovenský Komlós, Nadlak a Báčsky Petrovac-Tri významné národnokultúrne strediská dolnozemsých slovákov [„Tótkomlós, Nădlac și Backi Petrovac – trei centre importante de cultură națională a slovacilor din Ținuturile de Jos”]. In: Eperjessy Ernő – Grin Igor – Krupa András (szerk.): *Az együttélés évezrede a Kárpát-Medencében: a Duna-medence népei együttélésének*

tűkröződése a néphagyományban [„Mileniul conviețuirii în Bazinul Carpatic. Reflecția coexistenței popoarelor din Bazinul Dunărean în tradiția populară”]. Magyar Néprajzi Társaság, Békéscsaba–Debrecen, 342-344.

SINN, Walter

[s.a.] *Kurze Geschichte der deutschen Evangelischen Kirchengemeinden A.B. des rumänischen Banats*. Manuscris.

SKUTNABB-KANGAS, Tove

2000 *Menšina, jazyk a rasizmus* [„Minoritate, limbă și rasism”]. Kalligram, Bratislava.

SLAVKOVSKÝ, Peter

2004 Slovenské minority v strednej a juhovýchodnej Európe [„Minoritatea slovacă din Europa Centrală și de Sud-Est”]. In: Divičanová, Anna – Krekovičová, Eva – Uhrinová, Alžbeta (ed.): *V službách etnografie. Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu / A néprajztudomány szolgálatában. Köszöntő könyv Krupa András 70. születésnapja tiszteletére*. [„În slujba etnografiei. Studii în cinstea lui Ondrej Krupa cu ocazia împlinirii a 70 de ani”]. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Ústav etnológie SAV v Bratislave, Békešská Čaba–Bratislava, 149-159.

SOMOGYI, Gyula

1913 *Arad szab. kir. város és Arad vármegye közséégeinek leirása* [„Descrierea orașului liber regesc Arad și a comunelor comitatului Arad”]. Kiadja a Monographia-bizottság, Arad.

ŠOMRÁKOVÁ, Ludmila

2008 *Osnovy a vyučovanie slovenského jazyka a literatúry v Rumunsku* [„Programa și predarea limbii și a literaturii slovece în România”]. *Slovenčinár*. 19-21.

ŠTEFÁNIK, Jozef – PALCÚTOVÁ, Michaela – LANSTYÁK, István

2003 *Terminologický slovník* [„Dicționar terminologic”]. In: Štefánik, Jozef (ed.): *Antológia bilingvizmu* [„Antologia de bilingvism”]. Academic Electronic Press, Bratislava, 283-294.

ŠTEFANKO, Ondrej

1996 *O slovenských školách a vyučovaní slovenčiny v Rumunsku. Historický pohľad* [„Despre școlile slovece și predarea limbii slovece în România”]. In: *Variácie 14* [„Variații 14”]. Editura Kriterion, București, 11-20.

1998a *Pohľadaj korene svoje* [„Caută-ți rădăcinile”]. Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, Nadlak.

1998b *Informácie o Demokratickom zväze Slovákov a Čechov v Rumunsku: 1994-1998* [„Informații despre Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din

România: 1994-1998"]. Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti „Ivana Krasku”, Nadlak.

1998c *Ghid despre slovacii din România*. Editura Societății Culturale și Științifice Ivan Krasko, Nădlac.

1998d Slovenské osídlenie v Rumunsku [„Colonizarea slovacă în România”]. In: Benža, Mojmír – Štefanko, Ondrej (ed.): *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku* [„Atlasul culturii populare a slovacilor din România”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak, 15-21.

2001 Rumunsko [„România”]. In: Bartalská, Ľubica (ed.): *Sprievodca slovenským zahraničím* [„Ghidul diasporei slovace”]. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava, 233-251.

2004a *Ponachodené súvislosti* [„Continuități aflate”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

2004b *O Slovákoch v Rumunsku* [„Despre slovacii din România”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

2004c *Despre slovacii din România*. Editura Ivan Krasko, Nădlac.

ŠTEFANKO, Ondrej (ed.)

2003 *200 rokov života Slovákov v Nadlaku* [„200 de ani de dănuire a slovacilor din Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

ŠTEFANKO, Ondrej – HUSÁRIK, Pavel

2006 *Viac ako dve storočia slovenskej školy v Nadlaku* [„Peste două secole de dănuire a școlii slovace din Nădlac”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

ŠTEFANKOVÁ, Mária

1997 *Odev nadlacých slovákov* [„Portul slovacilor din Nădlac”]. Vydavateľstvo Kriterion, Bukurești.

1999 Nădlacul – un centru slovac de meșteșugari. Olarii. In: Colta, Elena Rodica (coord.): *Minoritățile între identitate și integrare*. (Colecția minorități, 1.) Complexul Muzeal Arad, Arad, 74-81.

STOLIČNÁ, Rastislava

2008 *Kulinárna kultúra ako identifikačný znak dolnozemsých Slovákov* [„Cultura culinară ca simbol de identificare al slovacilor din Ținuturile de Jos”]. VEGA, Bratislava.

SZABÓ, István

1941 *A magyarság életrajza* [„Biografia maghiarimii”]. Magyar Történelmi Társulat, Budapest.

SZABÓ, Ferenc

2004 Sáros megyei szlovákok letelepedése a Körös-Maros vidékére 1853–1857 között [„Stabilirea slovacilor din comitatul Sáros în regiunea Criș-Mureș între 1853 și 1857”]. In: Divičanová, Anna – Krekovičová, Eva – Uhrinová, Alžbeta

(ed.): *V službách etnografie. Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu / A néprajztudomány szolgálatában. Köszöntő könyv Krupa András 70. születésnapja tiszteletére*. [„În slujba etnografiei. Studii în cinstea lui Ondrej Krupa cu ocazia împlinirii a 70 de ani”]. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Ústav etnológie SAV v Bratislave, Békešská Čaba–Bratislava, 500-520.

SZARKA, László

2005 Multikulturalita a asimilácia v Uhorsku, v druhej polovici 19. storočia [„Multiculturalitatea și asimilarea în Ungaria din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”]. In: Simon, Attila (ed.): *Mýty a predsudky v dejinách* [„Mituri și prejudecăți în istorie”]. Fórum inštitút pre výskum menšín – Lilium Aurum, Šamorín–Dunajská Streda, 23-38.

SVETOŇ, Ján

1943 *Slováci v europskom zahraničí* [„Slovacii în diaspora europeană”]. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava.

ŠTOLC, Jozef

1949 *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku* [„Dialectul din cele trei enclave slovace din Ungaria”]. Vydala Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava.

1968 *Reč Slovákov v Juhoslávii* [„Limba slovacilor din Iugoslavia”]. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.

ŠKVARNA, Dušan

2007 *Cesta moderných slovenských dejín* [„Calea istoriei slovace moderne”]. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.

TAMIS-LEMONDA, Catherine S. – BAUMWELL, Lisa – CABRERA, Natasha J.

2013 Fathers' Role in Children's Language Development. In: Cabrera, Natasha J. – Tamis-Lemonda, Catherine S. (eds.): *Handbook of Father Involvement: Multidisciplinary Perspective*. Routledge Taylor & Francis Group, New York, 135-150.

THIELE, J. C. von

1833 *Das Königreich Ungarn. Ein topographisch-historisch-statistisches Rundgemälde, das Ganze dieses Landes...* Gedruckt auf Kosten der v. Thiele'schen Erben, Kaschau.

TIMÁROVÁ, Vierošlava

2008 Národnostné školstvo v Rumunsku [„Învățământul minoritar din România”]. *Slovenčinár*. 15-18.

TÓTH, Sándor János – TUSKA, Tünde – UHRIN, Erzsébet – ZSILÁK, Mária

2010 Dimensiunile alterității lingvistice la Tótkomlós. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii*

în România și Ungaria. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 107–149.

TUŠKOVÁ, Tünde

2004 *Tranoscius ako kultúrny kód dolnozemsých Slovákov* [„Tranoscius – codul cultural al slovacilor din Ținuturile de Jos”]. In: Divičanová, Anna – Krekovičová, Eva – Uhrinová, Alžbeta (ed.): *V službách etnografie. Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu / A néprajztudomány szolgálatában. Köszöntő könyv Krupa András 70. születésnapja tiszteletére*. [„În slujba etnografiei. Studii în cinstea lui Ondrej Krupa cu ocazia împlinirii a 70 de ani”]. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Ústav etnológie SAV v Bratislave, Békešská Čaba–Bratislava, 429–436.

URBAN, Rudolf

1930 *Čechoslováci v Rumunsku* [„Cehoslovacii din România”]. Šmíd in Soběslav, Bukurešť.

2005 *Češi a Slováci v Rumunsku* [„Cehii și slovacii din România”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

URBANCOVÁ, Viera

1970 *Počiatky slovenskej etnografie* [„Începuturile etnografiei slovace”]. SAV, Bratislava.

ÚRADNÍK, Vendelín

1993 *Slováci v Bukovine* [„Slovacii din Bucovina”]. Matica Slovenská, Martin.

VACULÍK, Jaroslav

1993 *Reemigrace Čechů a Slováků v letech 1945-1950* [„Reemigrarea cehilor și slovacilor din anii 1945-1950”]. Masarykova Univerzita, Brno.

VANKO, Juraj Dušan / VANKO, Gheorghe Dušan

2012 *Ludovit Boor și Ivan Bujna – personalități ale slovacilor din România în secolul XX. Revista Bistriței XXVI*. 264-276.

2015 *Slovenskí evanjelici v Rumunsku v 20. storočí* [„Evanghelicii slovaci din România în secolul al XX-lea”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

VARGA, E. Árpád

2000 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1869–1992 között* [„Statisticile etnice și confesionale din Transilvania. III. Județele Arad, Caraș-Severin și Timiș. Datele recensămintelor dintre 1869 și 1992”]. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, Budapest–Csíkszereda.

ZAJAC, Daniel – HAAN, Ľudovít

1853 *Dejepis starého i nového Nadlaku* [„Istoria Nădlacului vechi și nou”]. NEC, Szarvas.

ZELENÁK, Štefan

2008 Dlhá cesta k domovu – Niekoľko poznámok k 60. výročiu reemigrácie Slovákov a Čechov po druhej svetovej vojne [„Lungul drum spre casă – Câteva observații în legătură cu cea de-a 60-a aniversare a reemigrării slovacilor și cehilor în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial”]. In: Bajaník, Stanislav – Dendúrová-Tapalagová, Viera – Zelenak, Štefan (red.): *Slováci v zahraničí 24. Mať volá II* [„Slovacii în străinătate 24. Chemarea mamei II”]. Matica Slovenská, Martin.

ZETOCHA, Albina-Maria

1997 Datini și obiceiuri de primăvară la slovacii din Nădlac (jud. Arad). *Analele Banatului. Etnografie*. (3) 225-229.

ZIFČÁK, Jozef Vladimír

2014 *Zbierka piesní Cez Nadlak je... 2013* [„Culegerea de cântece Prin Nădlac e... 2013”]. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

ZSILÁK, Mária

2010 Procesul de dispariție a dialectelor din insulele lingvistice slovace din Ungaria. In: Jakab, Albert Zsolt – Peti, Lehel (ed.): *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*. Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale – Kriterion, Cluj-Napoca, 93-106.

***

1996 *Atlas ľudovej kultúry slovákov v Maďarsku / A Magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlasza*. Békésska Čaba-Békéscsaba.

1998 *Atlas ľudovej kultúry slovákov v Rumunsku / Atlasul culturii populare a slovacilor din România*. Nadlak-Nădlac.

2002 *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii* [„Atlasul culturii populare a slovacilor din Iugoslavia”]. Matica Slovenská v Juhoslávii, Bácsky Petrovec.

Surse arhivistice

Archiv Vojvodine, Sremski Karlovci, Torontalska županija, 665/1782.

Archív Federálneho ministerstva zahraničných vecí v Prahe. [Arhiva Ministerului Federal al Afacerilor Externe din Praga] (AMFAEP), Rumunsko 1945-1949, nr. 103826/50 A/ II – 2

- Arhiva Liceului Teoretic „Jozef Gregor Tajovský” din Nădlac.
- Arhiva Parohiei Evanghelice C.A. Semlac (APECAS).
- Arhiva Parohiei Evanghelice-Lutherane Butin (APELB).
- Arhiva Parohiei Evanghelice-Lutherane Vucova (APELV).
- Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, Fond 71 1920/1944 România, minorități 1931/1937, vol. 373.
- Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, Problema 16, vol. 20 MAE (școli catolice engleze evanghelice 1905/1944), școli străine în România general 1921/1943.
- Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României, Fond Praga, Culturale 1921/1946, vol. 46.
- Arhivele Naționale din Martin (Slovacia), Fond. RUM/A/fasc. 3/6 a.j./k1/186 b/6.
- Arhivele Naționale din Martin (Slovacia), Fond. RUM/A/fasc. č. 3, 5 a. j. k.1
- Arhivele Statului Arad, fondul Pop Cicio, nr. 2/1919, f. 10.
- Blenche, Mihail A.: *Românii de peste hotare*, martie 1935.
- MOL, Budapest, Helytartótanácsi lvt., Departamentum urbanialis, Pest megye, Aszód.
- Zoznam farárov Evanjelického cirkevného zboru Butín* [„Lista preoților Comunității Evanghelice din Butin”]. Manuscris.

Rezumat

Slovacii din România

Una dintre caracteristicile cercetării minorităților naționale din România constă în faptul că, pe lângă puținele lucrări din domeniul științelor sociale semnate de cercetători științifici, majoritatea studiilor au ca autori intelectuali activi în diferite segmente culturale și politice ale acestor comunități (artiști, scriitori, clerici, profesori, istorici locali, politicieni etc.). Acest lucru explică în parte și de ce, până în prezent, au apărut mai puține lucrări despre comunitățile naționale mai puțin numeroase, printre care și comunitatea slovacă din România. Din cauza caracterului lor, aceste lucrări nu au putut exercita decât o influență restrânsă în ceea ce privește prezentarea minorităților respective, dat fiind faptul că au fost scrise, în mare lor majoritate, în limbile minorităților respective și au apărut în publicații cu circulație restrânsă. Așa se face că, inclusiv în domeniul cercetării minorității slovace din România, întâlnim o multitudine de lacune și probleme de cercetare nerezolvate.

Volumul de față face parte din Colecția Minorități a ISPMN, o serie de monografii dedicate minorităților naționale din România. Majoritatea autorilor prezentei monografii sunt intelectuali locali, fiind, în același timp, implicați și în construcția publică a minorității slovace, datorită cunoștințelor lor locale și culturale, respectiv, în unele cazuri, pe baza angajamentului lor explicit în acest sens. Elita intelectuală și cercetătorii aparținând etniei slovace au monitorizat în permanență acea situație existențială minoritară pe care au trăit-o și în a cărei formare au fost implicați într-o anumită măsură. Sistemele instituționale minoritare, cu puține excepții, nu au putut oferi o bază sigură și sprijin pentru cercetările științifice. Astfel, sintezele mai cuprinzătoare și analizele obiective și metodice lipsesc în cea mai mare parte. Prin urmare, aceste lucrări, cu precădere de istorie locală, rareori au ajuns să se bucure de atenția științifică și publică pe care ar fi meritat-o. Astfel, la întocmirea prezentei monografii am avut în vedere și remedierea acestei lipse.

Obiectivul volumului constă în elaborarea unei descrieri în stil monografic a situației minorității slovace din România. Acesta cuprinde următoare capitole tematice: contextul istoric al colonizării, dinamica demografică, elementele patrimoniului cultural și formele de păstrare a tradițiilor populare ale minorității slovace, organizațiile lor, relațiile cu statul slovac, folosirea limbii materne, locuri și ritualuri ale memoriei, sistemul educațional al minorității slovace, precum și un studiu de caz care prezintă diferite aspecte ale vieții comunității slovace din județul Arad, cu un accent deosebit pe etnicitate și pe cronologia minorității slovace.

Abstract

The Slovaks from Romania

One of the characteristics of the research on national minorities in Romania is that, besides the few existing social scientific studies written by scientific researchers, most authors are intellectuals from these communities, working in different fields of culture and politics (artists, writers, clerics, teachers, local historians, politicians, etc.). This also explains the fewer number of publications on smaller ethnic communities, such as the Slovak community of Romania. Due to their specific character, these publications could only have a very small effect in raising awareness about the respective minorities, since they were mostly written in the languages of the ethnic communities and have appeared in small-circulation publications. Hence, there are numerous disturbing gaps and unsolved research questions in the research of the Slovak minority from Romania.

This volume is part of the monograph series on national minorities, published by the Romanian Institute for Research on National Minorities, titled the “Minorities Series” (Colecția Minorități). Most authors of this monograph are local intellectuals. Due to their knowledge of place and culture, as well as, in some cases, on the basis of their engagement, they are also actors involved in the public construction of the Slovak minority. The intellectual elite and the researchers of the Slovak ethnic group have been continuously observing the minority situation they have experienced and in whose development they have been actively involved. The minority institutional systems could not, with few exceptions, provide a basis and support for scientific researches. Thus, there were few possibilities for more encompassing syntheses, objective and methodical analyses to be worked out, and the mostly local historical studies that got published have hardly made it to the scientific and public sphere, as they would have deserved. In compiling this monograph we sought to remedy this lack as well.

This volume is aimed at a monographic description of the Slovak minority's situation in Romania. It contains the following thematic chapters: the historical context of colonization, demographic trends, elements of cultural heritage and forms of preservation of the Slovak minority's popular traditions, their organizations and relations with the Slovak state, the use of their mother tongue, places and rituals of memory, the educational system, a case study on the various aspects of Slovakian community life in Arad County, with special emphasis on ethnicity, as well as the chronology of the Slovak minority.

Obiectivul volumului constă în elaborarea unei descrieri în stil monografic a situației minorității slovace din România. Acesta cuprinde următoare capitole tematice: contextul istoric al colonizării, dinamica demografică, elementele patrimoniului cultural și formele de păstrare a tradițiilor populare ale minorității slovace, organizațiile lor, relațiile cu statul slovac, folosirea limbii materne, locuri și ritualuri ale memoriei, sistemul educațional al minorității slovace, precum și un studiu de caz care prezintă diferite aspecte ale vieții comunității slovace din județul Arad, cu un accent deosebit pe etnicitate și pe cronologia minorității slovace.

ISBN 978-606-8377-59-9

EDITURA INSTITUTULUI
PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE